Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

अथसंस्कारभास्करस्यशुद्धिपत्रम्

For Private and Personal Use Only

(सकलेशः प्रसीदतु.)

संस्कारभास्करस्यास्य शुद्धिपत्रं वितन्यते॥ दोषानपि गुणीकर्तुं लेखकादिप्रमादजान्॥१॥

शुद्धिपत्रम्

पद्यम्	पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्	पद्यम्	पृष्ठं	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
१	१	३	ईषत्	सेषत्	१	२	६	संस्था	संस्थाः
१	२	२	क्मतिना	ङ्मनसा	१	२	७	संस्था	संस्थाः
१	२	२	हृदि	हृन्दि	१	२	७	इत्य	अत्य
१	२	३	तच्च	तत्र तावत्	२	१	१	याति	योति
१	२	३	तद्यथा	तेयथा	२	१	१	संस्था	संस्थाः
१	२	४	गान्न	णमन्न	२	१	२	कमिति	कंन
१	२	५	श्राद्धं	श्राद्धानि	२	१	२	रातु	रास्तु

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
२	१	२	तद्यथा	तेयथा
२	१	३	मंन	मंतो
२	१	५	कान्च	काश्च
२	२	२	गृण्हीमाः	गृहीताः
२	२	४	केप्य	कोप्य
२	२	५	षोडशः	षोडशी
२	२	५	तद्ग	तेग
३	१	४	स्त्रीह	रूम्रु
३	१	३	विधिः	विधि
२	१	४	कुर्वीत	कर्तव्या

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
३	१	५	हस्तप	हःसच
३	१	६	धिरिति	धीति
३	२	३	तिस्तथा	नेस्तथा
३	२	५	ध्रृवा	ध्रुवा
३	२	६	रपि	चापि
३	२	७	चापि	नापि
३	२	७	बैजीक	बैजिक
४	१	२	चविशेषाणिअ	विशेषा
४	१	३	तद्यथा	तानियथा
४	१	३	शोम्रू	शोर्भू

For Private and Personal Use Only

सं.भा. ॥ २ ॥

शुद्धिप.

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्	प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
४	१	४	कः प्र	कप्र	५	१	५	ग्रांन्त	ग्रांस्त
४	१	४	धंत	धस्त	५	१	६	पस्मृ	पःस्मृ
४	१	४	नअ	नम	५	१	७	सेंनृ	सेनृ
४	१	७	षोउ	षउ	५	२	१	पस्मृ	पःस्मृ
४	२	५	सेपु	सेषु	६	१	२	शांवा	षांवा
४	२	६	लोंप	लोंपः	६	१	३	तास्मृ	ताःस्मृ
५	१	१	इष	ईष	६	१	५	थींद	थिद
५	१	२	इष	ईषन्	६	१	६	एद	येद
५	१	३	क्येपु	केषु	६	२	४	मैंनथो	मणिन्वो
५	१	५	पित्रा	पैत्रा	६	२	५	हेमस्य	हेम्नश्च

॥२॥

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
६	२	६	तू	तु
६	२	६	बिभ्रूया	बिभृया
७	१	२	योर्थ	यार्थ
७	१	३	मुधृ	मुत्धृ
७	१	४	विलं	बलं
७	१	४	विमितिवि	वीतमिति
७	१	४	वीति	वीत
७	१	६	कर्मणी	कर्मणि
७	२	३	ब्राह्ये	ब्राह्मे
७	२	४	वगं	वगो
८	१	१	कथिताः	कथितं
८	१	२	कृशा	कृशाः
८	१	२	दीर्घा	दीर्घाः
८	१	२	जुष्ठा	जुष्ठाः
८	१	३	सर्पिष्यां	सर्पिष्यों
८	१	५	व्रजंत्य	व्रजत्य
८	१	५	कंडणं	कंडनं
८	१	६	तत्रि	तन्त्रि
८	१	७	रिणी	रिणि
८	२	७	होमात्	मोहात्

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

शुद्धिपत्रम्

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्	प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
९	२	४	गुष्ठं	गुष्ठ	११	१	२	हिरकं	हीरकः
९	२	६	पयादि	पयआदि	११	१	७	पत्रे	पत्रपुटे
१०	१	४	भागं	भागः	११	१	७	गोमूत्रं	गोमूत्रं
१०	१	५	मात्रा	मात्राः	११	२	५	रोभ्रा	रभ्रा
१०	१	५	जलीं	जलैः	१२	१	१	कस्तुरी	कस्तूरी
१०	१	६	दनं	दन	१२	१	५	शिरीष	सर्षपः
१०	२	२	लियो	लीयो	१२	१	६	परि	सप्त
१०	२	२	द्रीय	द्रैय	१२	१	७	त्रपू	त्रपु
१०	२	३	योगंत	योगस्त	१२	२	१	सुंभं	सुंभ
१०	२	४	ध्ययनं	ध्ययने	१२	२	१	दूरं	दूर

For Private and Personal Use Only

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
१२	२	३	गैरिका	गैरिकं
१२	२	३	पोक्तो	पउक्तो
१२	२	४	भाग:	भागाः
१२	२	५	नरवस्य	नरवम्
१२	२	६	मृण्मय	मृन्मय
१२	२	७	भास्यु	भाःस्यु
१२	२	७	गुलाः	गुलः
१२	१	२	वैपूल्यं ;वैपूल्यं	वैपुल्यं २
१३	१	३	सीत	सित
१२	१	४	न्यानी	न्यानि

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम	शुद्धम
१२	१	५	मकंच	माकाञ्च
१२	१	५	कंचै	काञ्चै
१२	१	५	कंगुश्च	कंगुः
१२	१	६	मा ॥	माकाः ॥
१२	१	६	द्रूज	द्रूज
१२	१	६	मान्हदा	माहृ
१३	१	७	शाल्मृ	शान्मृ
१३	१	७	रुकं	रुळ
१२	१	७	माहा	महा
१२	२	१	लीक्षास्तु	लिक्षातु

सं·भा· ॥ ४ ॥

शुद्धिप·

प·	पृ·	पं·	अशुद्धम्	शुद्धम्	प·	पृ·	पं·	अशुद्धम्	शुद्धम्
१३	२	२	षड्	षट्तं	१४	१	५	षोडष	षोडश
१३	२	२	रूष्णाल:	रूष्णाला	१४	१	७	आढकं	आढक
१३	२	२	माषा	माष	१४	१	७	द्रोणा	द्रोणः
१३	२	२	वर्णा	वर्ण	१४	२	२	शीर्वि	शीविं
१३	२	३	ष्णालो	ष्णाल	१४	२	३	भिति	इति
१३	२	६	शोडश	षोडश	१४	२	३	भःइ	भइ
१३	२	६	सःए	सए	१५	१	१	पूजनं	पूजने
१३	२	६	कर्षः इ	कर्षइ	१५	१	५	वोउक्तः	याउक्ताः
१४	१	४	प्रस्थः	प्रस्था	१५	१	६	व्याहृतिः	व्याहृतीः
१४	१	५	द्रोणस्तु	द्रोणास्तु	१५	१	७	यःस्त	यस्त

॥४॥

For Private and Personal Use Only

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
१५	२	३	नामा	नाम
१५	२	४	सम्यस्यात	सम्यःस्यात्
१६	१	२	त्यद	त्योद
१६	१	२	ग्रिआ	ग्निग
१६	१	२	योन	यश्चेति
१६	१	३	देवताआइ	देवतानामान्याह
१६	१	५	गर्भाधा	गर्भआ
१६	२	३	तूर्ये	तुर्ये
१७	१	१	चेतसा	प्रचेतसा
१७	२	२	नच्च ॥	नच्च

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
१७	२	६	जातं	जानु
१८	१	१	पारक्येन	पारक्येण
१८	१	६	धः॥स	धःस
१८	१	७	चिरिति	चीति
१८	२	२	श्राम	आयाम
१९	१	४	दक्षितः	दक्षिणतः
१९	२	१	याःप्र	याप्र
२०	१	४	वर्णा	वर्णाः
२०	२	१	रस्क	रास्क
२०	२	४	कान्	काः

For Private and Personal Use Only

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्	प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
२०	२	७	येन	यस्तु	२४	१	४	इंद्राणी	इंद्राणीं
२१	२	३	चिन्न्यू	चिन्न्यू	२४	१	४	ईश्वरी	ईश्वरीं
२१	२	७	दिभिस्त	दिस्त	२४	२	३	द्रोण	द्रोणा
२२	१	२	तिस्मृ	तिःस्मृ	२४	२	३	तंदुलान्	तंदुलाः
२२	१	७	धरे ॥	धरः ॥	२४	२	६	वै	मे
२२	२	५	प्रकर्णं	प्रकरणम्	२४	२	६	दोषो	दोषं
२२	२	७	कर्मेअ	कर्मण्य	२४	२	६	दुष्कृतं	दुष्करम्
२३	१	७	श्रेष्ठैः	श्रेष्ठैः	२५	१	१	पुनंतुमां	पुनन्तुमा
२४	१	१	पेहि	पेह्हि	२५	१	२	त्वेग्नि	त्वाग्नि
२४	१	२	सद्वार्करां	सत्तार्करम्	२५	१	३	ब्रह्मावि	ब्रह्मवि

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्	प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
२५	२	४	ताश्च	तत्र	२७	२	१	उत्तरच्छदेउत्तराग्र	सोत्तरच्छदेउपर्या
२६	१	१	हुत्या	हुत्वे					स्तरणसहित
२६	१	२	त्तेर्भि	त्ताग्भि	२७	२	२	पर्वे	पर्वणि
२६	१	३	याजुषां	यजुषां	२७	२	३	शोडश	षोडश
२६	१	७	संस्कार्येण	ससंस्कार्येण	२७	२	४	रस्यवा	शन्यतम
२६	२	५	षुभ्यं	ष्वभ्यं	२७	२	५	कोस्मा	कः स्मा
२७	१	२	तंना	तन्ना	२८	१	६	धियजि	धियञ्जि
२७	१	२	पृष्वि	पृष्ठ	२८	२	२	पश्चि	पृश्नि
२७	१	६	शेय	शेनय	२९	१	१	गछेम	गच्छेम
२७	१	७	खेन	खेनोदङ्सुखेन	२९	१	२	आस्युष्य	आयुष्यं

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्	प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
३०	१	५	ह्मवि	म्हवि	४५	१	२	नुज्ञात	नुज्ञातः
३०	२	६	यथायथा	यथायथं	४६	२	३	संद	संपद्
३२	२	२	ततोध्यानं	तत्रध्यानम्	५१	१	३	नोबा	नोर्बा
३६	१	३	ध्यंम्भ	ध्यम्भ	५८	२	३	मोद्धि·	मोद्धि
३६	२	४	यिण्यवः	यिष्यवः	६०	१	७	घव	घस्तव
३९	१	५	वांछि	वांन्छि	७८	१	६	शशा	शशी
४१	१	५	कुर्वीतः	कुर्वीत	७९	२	४	लंइति	लइति
४२	१	७	पर्णोघो	पर्णोवो	८०	२	२	स्याध्य	स्याप्य
४२	२	२	यच्छा	यन्छा	८२	२	६	तिस्त	तिःस
४४	२	२	गस्तु	मस्तु	८६	१	४	जेमिन	जैमिनि

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
८६	२	७	ग्धीर्धे	ग्धीधे
८८	२	५	होत्त	होरुत्त
८९	१	६	थानी	जानी
९४	२	६	तस्वि	तःस्वि
९६	१	६	म्रांच्यो	म्रान्च्यो
१०१	१	७	रवादिरा	रवदिरा
१०३	२	१	भवाती	भवोती
१०५	१	५	पूर्वे- ह्याणं०	०
१०९	२	४	दुर्म्मि.	दूर्म्मि
११२	२	६	रुतु.	कलू
११९	१	५	नोर्भै	नोर्भै
१२२	१	७	चिभर्व	चिर्भव
१२२	२	३	न॥ता	नता
१२६	१	२	सुतानीं	सुत्तानां
१२७	२	५	तदकु	तदंकु
१३२	१	७	य० पिंड	यः पिंड
१३५	२	५	लांलं	लालं
१३६	२	५	चरु	चरुं
१३८	३	१	शीघ	शीघ्र
१३९	२	६	च्छिंद्यांत्	च्छिंद्यात्

For Private and Personal Use Only

प·	पृ·	पं·	अशुद्धम्	शुद्धम्	प·	पृ·	पं·	अशुद्धम्	शुद्धम्
१४२	२	७	परः	परतः	१६२	१	७	मीमं	तुमे
१४४	२	१	श्रुत	श्रुतये	१६३	१	७	पुत्रक	पुत्र
१४४	२	३	कुर्कुरः	कूर्कुरः	१६५	१	६	वहस्तु	वहन्स्तू
१४४	२	४	कःस्तृ	कस्तृ	१७०	२	५	मडप	मंडप
१४५	१	१	मृषा	मृशा	१७४	१	१	स्थापन	स्थापनं
१४८	१	५	श्रीयं	श्रियं	१७९	२	७	नोराज्य	नीराज्य
१४८	२	७	त्वमयं	त्वामलं	१८२	२	१	यजम्व	यज्ञम्व
१४९	२	१	यीश्री	यिश्रीः	१८४	१	५	करगृह्	करग्रह
१५१	२	४	धीषणा	धिषणा	१८६	२	३	माघं	माघे
१६०	२	६	नमश्री	नशी	१८७	१	६	पेक्षते	पेक्ष्यते

For Private and Personal Use Only

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
१९१	२	२	षूक्तेपु	षूक्तेषु
२०३	२	७	देवाःस	देवास
२०५	१	१	तामिति	न्तामिति
२०६	२	१	तिस्रृभि	तिसृभि
२१०	१	४	प.सूहनं	परिसमूहनम्
२११	२	६	वेत्य	वेत्स्य
२१२	१	७	र्यानु	र्येनु
२१३	२	६	प्रजांपति	प्रजापति
२१७	२	३	विदे	विन्दे
२२०	२	२	कीतनं	कीर्तनं

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
२३४	१	२	तश्व	तोवरश्व
२३६	२	७	घ्रिय	भ्रिय
२४१	१	२	लभनं	लंभनम्
२५१	१	४	ग्रंन्थ	ग्रन्थ
२५१	२	१	दृष्टि	दृष्टि
२५३	२	३	ऊर्वरा	उर्वरा
२४९	१	१	तन्वज्जो	तज्जो
२४९	२	४	हृदांग	हृदांगं
२५०	२	४	चतूर्थी	चतुर्थी
२५१	१	७	उर्ध्व	ऊर्ध्व

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प·	पृ·	पं·	अशुद्धम्	शुद्धम्
२५१	२	३	मिमांसा	मीमांसा
२५२	१	७	तोपि	तेरपि
२५२	२	२	रित्या	रीत्या
२५४	२	२	दंतिमः	द्न्तिमः
२५५	२	२	न्यत्तु	न्यस्त
२५७	२	१	ह कुल	हः कुल
२६९	२	४	रजश्वला	रजस्वला
२७०	२	२	भिषिंच्य	भिषिन्च्य
२७१	१	१	तस्य	तस्या
२७१	१	४	होमकू	होमः कू

प·	पृ·	पं·	अशुद्धम्	शुद्धम्
२७१	२	३	सुजानोमा	सुज्ञानआ
२७७	१	२	गृहित्ट	गृहीत्ट
२७७	१	७	द्रूत	द्रूतं
२७७	२	७	वष्ट्य	वेष्ट्य
२७८	२	६	वल्मिकात्	वल्मीकात्
२८०	२	३	निक्षपे	निक्षेपं
२८२	२	६	माजस्यो	माज्यस्यो
२९६	१	४	प्रकांर	प्रकार
२९७	२	१	क्षुभ	शुभ
२९८	२	१	क्ष्यंत	क्ष्यन्त

For Private and Personal Use Only

प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्	प.	पृ.	पं.	अशुद्धम्	शुद्धम्
२९८	२	२	स्माशदष्ट	स्माह्लादद्रोष्ट	३२२	२	६	सहायनी	सहायिनी
३०५	१	२	यास्वा	यास्व	३२६	२	७	मो अ,णैस्त्ले:,	मस्त्व,णै:स्त्वै:,
३०७	१	७	पौत्रायाय	पौत्राय	०	०	०	हारेर	हरेद
३०८	२	३	भक्ष	भक्ष्य	३३४	१	६	यारघ्नीं	जारघ्नीं
३१४	१	४	प्रदश	प्रदेश	३३४	२	६	चतुर्थः	चतुर्थ
३१५	१	४	विशनि	विशतः	३३६	१	१	षिंच्य	षिञ्च्य
३१८	१	७	समा०	तन्मा०	३३८	२	३	स्मश्रु	श्मश्रु
३१८	२	६	यःसखा०	यस्तेमा०	३४२	१	५	सूर्याव	सूर्या
३१९	२	६	जलाया	जलावा	३४२	२	४	विपा	विषा
३२०	१	७	हष्टि	दष्टि	३४५	२	६	राज्ञो	यज्ञो

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

सं॰भा॰ ॥ ९ ॥

शुद्धिप॰

प॰	पृ॰	पं॰	अशुद्धम्	शुद्धम्	प॰	पृ॰	पं	अशुद्धम्	शुद्धम्
२४६	१	२	पासि	वासि	२४७	२	६	क्षता	क्षनादि
२४६	१	६	जप	जपे					

समाप्तम्

॥ ९ ॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

इति संस्कारभास्करस्य शुद्धिपत्रम्.

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

अथसंस्कारभास्करस्यानुक्रमणिकाप्रारंभः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

श्रीगणेशायनमः ॥ अथसंस्कारभास्करस्यानुक्रमणिकाप्रारंभः

पत्रं	पृष्ठं	पङ्क्तिः	प्रकरणानि	पत्रं	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि
१	१	१	गणपतिस्मरणम्	०	०	६	संस्काराणांफलानि
०	०	२	मंगलाचरणम्	४	१	२	विशेषावश्यकानिकर्माणि
०	०	५	ग्रंथकर्तृनामादि	०	०	८	परिभाषारंभः
०	२	३	गौतमोक्तचत्वारिंशत्संस्काराः	०	०	०	संकल्पाकरणेदोषः
२	१	२	अंगिरउक्तपंचविंशतिसंस्काराः	४	२	१	संकल्पेमासादि
०	२	१	स्वगृह्योक्तषोडशसंस्काराः	०	०	२	स्वशाखोक्तकर्माकरणेदोषः
३	१	२	द्विजादन्यः	०	०	०	अन्यथाकर्मकरणेदोषः
०	०	३	कन्यायाअष्टसंस्काराः	०	०	३	प्रधानकर्माकरणेतदंगाकरणेचप्रायश्चित्तं

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
४	०	५	धौतवस्त्रधारणं
०	०	६	वाग्यमलोपे प्रा०
०	०	७	आहतवस्त्रलक्षणं
५	१	४	कंबलपट्टवस्त्रेचनीलीरागः शस्तः
०	०	५	उदकोपस्पर्शकारणानि
०	२	२	अनुक्तांगेअंगं
०	०	३	अदिङ्नियमे
०	०	४	आसीनाद्यनियमे
०	०	५	ब्रह्मविष्टरनिर्णयः
०	०	६	पवित्रप्रमाणं

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
५	२	७	पवित्रेदर्भसंख्या
६	१	३	दर्भकुशलक्षणं
०	०	४	अयातयामानि
०	०	५	निर्माल्यकुशाः
०	०	७	पवित्रधारणस्थानंलक्षणंच
०	२	२	स्वर्णपवित्रप्रमाणं
०	०	५	पवित्राभावेदर्भाः
०	०	७	उपवीतिनाबद्धशिखेनचविनाकर्म करणेदोषः
७	१	३	यज्ञोपवीतनिवीतप्राचीनावीतलक्षणम्

For Private and Personal Use Only

प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि
७	१	६	मंगलेतिलकनिश्चयः
०	०	७	आहुतिकालः
०	२	१	वह्निजायालक्षणं
०	०	३	यज्ञीयवृक्षाः
०	०	५	समित्प्रमाणंग्राह्याग्राह्यविचारश्च
८	१	४	शूद्रानीतसमिदादीनांदोषः
०	०	५	देवपितृकर्मकंडनादिनिर्णयः
०	०	६	असमिद्धाग्नौहोमेदोषः
०	२	१	अग्निधमनविचारः
०	०	४	सामान्यग्रहहोमाहुतिप्रमाणं

प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि
८	२	५	स्वगृह्योक्तकर्मनिश्चयः
०	०	७	अन्यथाकर्मकरणेविचारः
९	१	३	उक्तवस्त्वभावेअन्यग्रहणविचारः
०	०	६	मूलमंत्रोच्चारप्रकारः
०	०	७	दध्याद्यलाभेप्रतिनिधिः
०	२	४	प्राजापत्यादितीर्थनिर्णयः
०	०	६	आहुतिद्रव्यग्रहणमानं
०	०	६	स्रुवेणहवनद्रव्याणि
१०	१	१	द्रव्यभेदेनआहुतिमानं
१०	२	१	एकाहुत्याकुशादूर्वासंख्या

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
१०	२	१	मृगीमुद्रालक्षणं
०	०	३	ऋषिछ्छिदअज्ञानेदोषः
११	१	१	पंचरत्नानि
०	०	३	मांगल्याभरणानि
०	०	४	पंचगव्यं
०	२	२	मधुरत्रयं
०	०	३	पंचामृतानि
०	०	०	पंचभंगाः
०	०	६	यक्षकर्दमः
०	०	७	सर्वगंधाः

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
१२	१	१	सर्वौषधयः
०	०	४	अर्घद्रव्याणि
०	०	६	सप्तधातवः
०	०	७	पंचरंगाः
०	२	३	दशांगधूपः
०	०	६	धातुमयकलशाः
०	०	७	कलशप्रमाणं
१३	१	३	कलशेपूर्णपात्रं
०	०	५	सप्तधान्यानि
०	०	६	सप्तमृदः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
१३	१	७	द्रव्यमानं
०	२	४	ताम्रमानं
१४	१	३	धान्यमानं
०	२	६	स्मार्तकर्मक्रमः
१५	१	५	दशप्रणवाः
०	२	२	कर्मविशेषे अग्निनामानि
१६	१	३	कर्मांगस्वस्तिवाचनेदेवताः
०	२	५	कर्मादौप्रणवोच्चारणं
०	०	६	इत्यादिप्रसर्पणेपिकर्माधिकारः
०	०	७	स्नानोत्तरंकर्माधिकारः

प	पृ.	पं.	प्रकरणानि
१७	१	२	मुख्यस्नानं
०	०	३	संध्यावंदनंविनाअशुचिः
०	०	४	सर्वकर्मसुयोग्यताकर्माणि
०	०	७	कर्मांगस्नानेविशेषः
०	२	२	मंगलस्नानं
०	०	५	आर्द्रशुष्कवासोनिर्णयः
०	०	७	सप्तवाताहतवस्त्रंशुष्कं
०	०	०	दग्धजीर्णादिवस्त्रपरिधानेनिषेधः
१८	१	३	वर्ज्यवस्त्राणि
०	०	६	धौतवस्त्रप्रसारणनिर्णयः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
१८	२	१	अन्यद्वासः
०	०	२	धौतवस्त्राभावेवस्त्राणि
०	०	४	नीलरक्तवस्त्रनिषेधः
०	०	५	एकवस्त्रपरिधानेनिषेधः
१९	१	१	एकवस्त्रनिर्णयः
०	०	२	कच्छत्रयनिर्णयः
०	०	५	धर्मकार्येवर्ज्यवस्त्रं
०	०	६	आसुरीकक्षानिषेधः
०	२	१	यज्ञोपवीतधारणसंख्या
०	०	३	शिखाबंधनिर्णयः

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
१९	२	५	विशिखनिर्णयः
२०	१	१	कर्मकालेनिंद्यशब्दाः
०	०	२	उपांशुलक्षणं
०	०	४	स्पष्टतरवर्णोच्चारः
०	०	५	षोडशोपचाराः
०	२	१	पंचोपचाराः
०	०	२	राजोपचाराः
०	०	५	धनिकादीनांदक्षिणादानेयत्ना
०	०	५	धनिकादिलक्षणं
२१	१	६	धनिकादीनांमध्येकेनकिंपदद्वयमित्यस्यनिः

For Private and Personal Use Only

प०	पृ०	पं०	प्रकरणानि
२२	१	१	सुरव्यकल्पशक्तोअनुकल्पेनकर्मकरणेदोषः
०	०	४	दक्षिणाप्रतिनिधिः
०	०	५	रजतमुद्रादक्षिणादाननिषेधः
०	०	६	सर्वकर्मसुब्राह्मणभोजनसंख्या
०	२	२	सफलानिकर्माणि
०	०	०	इतिपरिभाषाप्रकरणं ॥
०	२	७	अग्निचक्रंविनाकर्माणि
२३	१	३	नारदोक्तरजोदर्शनशांतिक्रमः
२५	२	१	शांतिप्रयोगानुक्रमः

प०	पृ०	पं०	प्रकरणानि
२६	२	२	मंगलस्नानविधिः
२७	१	१	वस्त्रपरिधानादि
०	२	६	शांतिपाठमंत्राः
२९	१	७	कर्मारंभेगणेशादिस्मरणं
३०	१	७	प्रधानसंकल्पः
३१	२	४	कलशदीपपूजनं
३२	२	१	गणपतिपूजनं
४०	१	२	स्वस्तिपुण्याहवाचनकारिका
४१	२	२	पुण्याहवाचनांगवरुणपूजनं
४४	१	१	अथपुण्याहवाचनं

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
५०	२	७	अथाभिषेकः
५२	१	७	नीराजनं
०	२	५	मातृकास्थापनं गणनाच्च
५८	१	१	मातृकापूजनं
०	०	३	गृहमध्येअविभक्तकलशमातृरूपस्थापनं
०	०	५	वसोर्धाराकरणं
०	२	२	आयुष्यमंत्रजपः
०	०	५	मंडपेसंस्काराः
०	०	६	मंडपंविनामातृकापूजनाभावः
५९	१	१	नांदीश्राद्धकालः

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
५९	२	५	नांदीश्राद्धमध्येद्वितीयनांदीश्राद्धनिषेधः
६०	१	६	अथजीवत्पितृकेवृद्धिश्राद्धनिर्णयः॥
६२	१	२	अथसांकल्पविधिनानांदीश्राद्धप्रयोगः
६४	२	५	ब्रह्माचार्यऋत्विग्वरणानि
६७	१	२	आचार्यादीनांप्रार्थना
६८	१	२	दिग्रक्षणं
६९	२	१	पंचगव्यकरणं
७०	१	१	भूमिपूजनं
०	०	६	पंचभूसंस्कारकारणं
७१	२	३	स्थंडिलेपंचभूसंस्काराः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि
७१	२	७	अग्निस्थापनं
७२	२	६	क्रतुशांतौविशेषः
७३	२	२	मूर्तीनांअभ्युत्तारणं
७४	२	६	प्राणप्रतिष्ठा
७५	२	१	सूर्यावाहनं
०	०	४	इंद्रावाहनं
०	०	६	इंद्राण्यावाहनं
७६	१	३	भुवनेश्वर्यावाहनं
०	१	५	सूर्यादिदेवतापूजनं
०	०	६	सूर्यप्रार्थनाक्षमापनंच

प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि
७६	२	२	इन्द्रप्रार्थनाक्षमापनंच
०	०	४	इंद्राणीप्रार्थनाक्षमापनंच
०	०	७	भुवनेश्वरीप्रार्थनाक्षमापनंच
७७	१	३	स्वर्णकदलीस्थापनं
०	२	१	सूर्यादीनांसूक्तजपः
०	०	४	ग्रहमंडलदेवताप्रकारः
०	२	५	ग्रहनामानि
०	०	७	ग्रहवर्णाः
७८	१	२	ग्रहप्रतिमानिर्माणधातवः
०	०	४	ग्रहप्रतिमानिर्माणप्रकारः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
७८	२	६	ग्रहदेशाः
७९	१	२	ग्रहगोत्राणि
			ग्रहाग्निनामाचाश्लोकमूळपुस्तकांतनजरचुकी नेंलिहिणेंराहिल्यामुळेंअनुक्रमणिकेच्याशेव
०	०	५	ग्रहस्थानानि [टींलिहिला आहे.
०	२	१	ग्रहमंडलव्यासाः
०	०	६	ग्रहदिङ्मुखानि
८०	१	१	यजमानाभिमुखग्रहाणांस्थापनं
०	०	३	अधिदेवताप्रत्यधिदेवतास्थानानि
०	०	४	अधिदेवतानामानि

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
८०	१	६	प्रत्यधिदेवतानामानि
०	२	१	गणेशादुर्गादीनांस्थानानि
०	२	३	इन्द्रादिदिक्पालानांस्थानानि
०	०	५	ग्रहाणांवस्त्राणिपुष्पाणिच
०	०	६	ग्रहाणांगंधाः
८१	१	१	ग्रहणांधूपाः
०	०	३	ग्रहणांनैवेद्यानि
०	०	६	हविर्द्रव्याणि
०	०	७	ग्रहाणांसमिधः
८१	२	१	काण्डानुसमयः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प०	पृ०	पं०	प्रकरणानि
८१	२	२	पदार्थानुसमयः
०	०	३	गणेशायवराहुतिः
०	०	४	आधाराज्यभागाहुतिसंख्या
०	०	६	त्रिविधग्रहमखाः
०	०	७	त्रिविधग्रहमखेषुग्रहाणां आहुतिसंख्या-
८२	१	२	व्याहृतिहोमःसंख्यापूरणार्थं
०	०	५	अधिप्रत्यधिदेवताहुतिसंख्या
०	२	३	पूर्णाहुतिमंत्रक्रमः
०	२	७	पूर्णाहुत्याज्यसंस्कारः

प०	पृ०	पं०	प्रकरणानि
८३	१	३	पूर्णाहुतिहोमस्रुवधारणादि
०	२	५	ग्रहमंडलेगणपतिदुर्गाक्षेत्रपालावाहनं
८४	१	५	ग्रहाणांस्थापनं
९०	२	४	ग्रहपूजा
९१	१	१	ग्रहाणांप्रार्थनामंत्राः
०	२	४	रुद्रकलशस्थापनं
९२	१	२	कुशकंडिकाव्याख्या
०	२	२	वारुणपात्रलक्षणं
०	०	४	चमसलक्षणं
९३	१	१	परिस्तरणलक्षणं

For Private and Personal Use Only

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
९३	१	३	आसादनीयपात्रमध्येऽतरम्
०	०	७	आज्यस्थालील०
०	२	१	चरुस्थालीलक्षणं
०	०	२	सम्मार्गकुशलक्षणं
०	०	३	उपयमनकुशलक्षणं
०	०	४	स्रुवलक्षणं
९४	१	१	पवित्रच्छेदनलक्षणं
०	०	३	उत्सवनोहिंगनलक्षणम्
०	०	४	प्रोक्षणेकारणमाह
०	२	१	असंचरस्थानं

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
९४	२	२	तंदुलक्षालनप्रकारः
०	०	६	श्रपणप्रकारः
०	०	७	पर्यग्निकरणंतत्कारणंच
९५	१	२	स्रुवसम्मार्जनप्रकारः
०	०	७	उद्वासनस्थानं
०	२	२	उत्पुनातिकरणलक्षणं
०	०	६	प्रदक्षिणपर्युक्षणकारणं
९६	१	२	आघारावाज्याहुतिप्रकारः
०	२	३	उपांशुप्रकारः
०	०	५	अन्वारंभप्र०

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि
९६	२	६	स्रुवधारणप्र॰
९७	१	२	स्रुवहोमेएवत्यागः
०	०	३	अनेकस्रुवसाध्यहोमप्रकारः
०	०	६	अग्निपूजास्थानं
०	२	२	स्विष्टकृदाहुतिनिर्णयः
०	०	७	अन्वाधाननिर्णयः
९९	१	२	कुशकंडिका
१०१	१	४	आहुतिदानसमयः
०	२	१	मुख्यहविः
०	०	३	हवनारंभआहुतिसंख्या

प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि
१०२	२	३	मृडाग्रेरुत्तरपूजनंलक्षणंच
१०३	१	५	भूरायानवाहुतयः
१०४	१	२	दिक्पालानांबलिदानं
१०५	२	२	गणेशदुर्गाक्षेत्रपालानांबलिदानं
०	०	३	ग्रहाणांबलिदानं
१०७	२	४	मातृणांबलिदानं
०	०	६	प्रधानदेवताबलिदानं
१०८	१	३	क्षेत्रपालमहाबलिः
१०९	१	१	दुर्ब्राह्मणलक्षणं
०	२	१	पूर्णाहुतिहोमः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प॰	प॰	पं॰	प्रकरणानि
१११	१	६	वसोर्धारामंत्राः
११२	१	२	वसोर्धाराब्राह्मणं
११४	१	५	त्र्यायुषकरणं
०	२	५	श्रेयःसंपादनं
११५	२	५	आचार्यपूजनं
०	०	७	स्वर्णदानं
११६	१	२	गोदानं
०	०	४	भूमिदानं
०	०	६	तिलपात्रदानं
०	२	१	हेमकदलीदानं

प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि
११६	२	४	मूर्तिदानं
०	०	६	अभिषेकमंत्राः
११९	२	१	अभिषेके पौराणमंत्राः
१२०	१	६	आज्यावलोकनं
०	२	५	ब्राह्मणभोजनसंकल्पः
०	०	६	आचार्यादीनां दक्षिणादानं
१२१	१	१	देवताविसर्जनं
०	०	४	अग्निविसर्जनं
०	०	७	कर्मेश्वरार्पणं
०	२	७	गर्भाधानसंस्कारनिर्णयः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि
१२२	१	२	प्रथमर्तौशिष्टाचारात्कर्त्तव्यम्
०	०	६	सर्वर्तुसाधारणेविशेषः
०	२	३	रजस्वलाशुद्धिप्रकारः
०	०	५	गर्भाधानकालः
१२३	२	४	स्त्रीणांयौगपद्येनऋतौगमनक्रमः
०	०	६	अगमनेदोषः
१२४	१	२	गर्भाधानाकरणेप्रायश्चित्तं
०	०	३	ऋतावऋतौचगमनेशुद्धिप्रकारः
०	०	६	रजोदर्शनात्प्राग्स्त्रीगमनेदोषः
०	२	१	गर्भाधानेमलमासादिनिर्णयः
१२४	२	३	गर्भाधाननिर्णयः
०	०	६	गर्भाधानप्रयोगानुक्रमः
१२५	१	२	गर्भाधानप्रयोगः
१२७	१	१	गर्भधारणार्थमौषधं
०	०	५	पुंसवननिर्णयः
१२८	१	४	पुंसवनप्रयोगः
१२९	१	६	गर्भिणीधर्माः
१३०	२	६	गर्भिणीपतिधर्माः
१३४	१	१	गर्भवृध्द्युपायः
०	०	४	गर्भरक्षोपायः

For Private and Personal Use Only

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
१३४	१	७	गर्भस्रावहरोपायः
१३५	१	१	सीमंतोन्नयननिर्णयः
०	२	२	सीमंतोन्नयनप्रयोगानुक्रमः
०	२	५	सीमंतोन्नयनप्रयोगः
१३७	१	४	औदुंबरादिपंचकबंधनं
१३८	१	३	गर्भाधानाद्यकरणेप्रायश्चित्तं
०	०	४	शीघ्रप्रसवोपायमंत्रः
०	०	७	शीघ्रप्रसवार्थयंत्रं
०	२	६	शीघ्रप्रसवार्थमंत्रितंजलं
१३९	१	५	कुयोगादिशांतिप्रापौस्नाननिर्णयः
१३९	१	७	जातकर्मसंस्कारनिर्णयः
०	२	१	जातकर्मांगनांदीश्राद्धनिर्णयः
०	०	४	नालच्छेदनेकालावधिः
०	०	५	नालच्छेदनप्रकारः
०	०	७	जातकर्मक्रमः
१४०	१	२	जातकर्मप्रयोगः
०	२	३	मेधाजननं
०	०	६	आयुष्यकरणं
१४१	२	२	वात्सप्रमंत्राः
१४३	१	६	कुमारमातुरभिमंत्रणमंत्राः

सं॰ भा॰ ॥ ९ ॥

प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि	प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि
१४२	२	१	कुमाराय स्तनप्रदानमंत्राः	१४७	१	१	षष्ठीपूजनप्रकारः
०	०	४	उदकपूर्णकलशस्थापनमंत्रः	१५०	२	४	षष्ठीप्रार्थना
०	०	७	अग्निस्थापनं	१५१	२	१	सूतिकागृहे बलिदानमंत्रः
१४४	१	३	हवनमंत्राः	०	०	३	द्वारमातृकाः
०	२	२	बालग्रहः कुमारमुपद्रवेत्तदामंत्राः	१५२	१	३	रात्रिवर्ग(शांतिपाठ) मंत्रक्रमः
१४५	१	६	ग्रहणेजाताशौचमध्येच जातकर्मक	०	२	५	अथनामकरणसंस्कारनिर्णयः
			रणनिर्णयः	१५४	२	६	नामकरणप्रयोगः
०	२	४	बालस्य दुष्टदृष्टिदोषरक्षाविधिः	१५६	२	१	उपांशुलक्षणं
१४६	१	४	बालरोदनपरिहारार्थयंत्रं	०	०	२	आयुष्यकरणमंत्राः
०	२	२	अथषष्ठीपूजनकारिकाक्रमः	१५७	२	२	आंदोलारोहणं

अनुक्र॰ ॥ ९ ॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
१५७	२	५	पयःपानं
१५८	१	१	अथनिष्क्रमणसंस्कारः
०	२	५	कुमाराय सूर्यदर्शनं
१५९	१	१	भूम्युपवेशनं
०	२	३	अथान्नप्राशनसंस्कारः
१६१	१	७	शौनकोक्तदत्तपुत्रप्रतिग्रहविधाननिर्णयः
०	२	६	दत्तकेविशेषः
१६२	१	३	कन्यादत्तकग्रहणेविशेषः
०	०	४	स्त्रीशूद्रयोस्तुविशेषः
०	२	३	पुत्रप्रतिग्रहप्रयोगः

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
१६२	२	६	कन्याविषये संकल्पः
१६३	१	६	पुत्रदानसंकल्पः
०	२	१	कन्यादानसंकल्पः
१६५	१	१	हवनविधिः
१६६	१	६	अंतरितसंस्कारे प्रायश्चित्तं
१६७	१	७	संक्षिप्तांतरितसंस्कारप्रयोगः
१६८	२	४	अथचूडाकरणसंस्कारनिर्णयः
१७०	१	७	चूडाकरणप्रयोगः
१७४	२	१	स्पृष्टास्पृष्टेशूद्रप्रकारः
०	०	३	कर्णवेधः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प०	पृ०	पं०	प्रकरणानि
१७५	२	२	कर्णक्षालनप्रकारः
०	०	५	स्त्रीणांजातादिसंस्कारनिर्णयः
१७६	१	२	वर्धापननिर्णयः
०	०	६	वर्धापनप्रयोगः
१८०	१	४	अथाक्षरलेखनारंभनिर्णयः
०	२	२	अक्षरारंभप्रयोगानुक्रमः
१८१	१	६	अक्षरारंभप्रयोगः
१८२	२	६	अथोपनयनं
०	०	७	उपनयनेकालः
१८३	१	३	उपनयनशब्दार्थः

प०	पृ०	पं०	प्रकरणानि
१८३	२	४	ब्राह्मणादीनांवसंतादिऋतुग्रहणनिर्ण०
०	०	५	ज्येष्ठमासनिर्णयः
०	०	६	जन्मनक्षत्रादिवर्ज्यनिर्णयः
०	०	७	ज्येष्ठमासापवादः
१८४	१	१	जन्ममासादीनामपवादः
०	२	१	उपनयनेतिथ्यादि
०	०	६	नैमित्तिकानध्यायेपिकालातस्यबटोर्ग्रहणविचारः
१८५	१	२	प्रायश्चित्तनिमित्तमेखलाबंधनेविशेषनिर्णयः

For Private and Personal Use Only

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
१८५	२	२	नष्टचंद्रेअष्टमशक्रेनिरंशेभास्करेच व्रतंशस्तं
०	०	३	निरंशास्वरूपं
०	०	६	युगाद्यनध्यायानांप्रतिप्रसवः
१८६	१	२	त्रयोदश्यादितिथिवर्ज्यत्वंतत्रापवादश्च
०	०	५	अनध्यायस्यपूर्वापरदिनवर्ज्यत्वं
०	०	७	सोपपदानिषेधोयाजुषान्विना
०	२	३	सोपपदातिथयः
०	०	४	वारनिर्णयः
१८७	१	३	शाखाधिपबलाभावेदोषः
१८७	१	६	वर्णाधिपतिस्तद्बलंच
०	२	५	संकटेचंद्रताराद्यभावेदानं
०	०	७	गुरुबलालाभेनिर्णयः
१८८	१	२	दुष्टस्थानस्थेगुरौशांत्यापिनोपनयनाधिकारः
०	०	५	अतिसंकटेवत्सरातिक्रमेन्वनिर्णयः
०	०	६	राशिविशेषस्थेगुरौअनिष्टस्थानस्थेपिनदोषः
०	२	२	रव्यादिग्रहाणांउच्चस्थानानि
०	०	५	अनिष्टगुरुरेकदार्चनाच्छुभः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि	प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
१८९	१	५	उपनयनेनक्षत्राणि	१९३	१	३	लग्नकालाः
०	२	२	वेदविशेषेनक्षत्रविशेषाः	०	०	७	उपनयनाधिकारिणः
१९०	२	२	उपनयनेयोगाः	०	२	३	आचार्यादीनांकर्मनिर्णयः
०	०	५	उपनयनेकरणानि	१९४	१	१	अधिकारसिद्ध्येप्रायश्चित्तं
०	०	७	उपनयनेदिनभागव्यवस्था	०	०	४	मंडपनिर्माणप्रकारः
१९१	१	२	उपनयनेनिमित्तविशेषणनिषेधः	०	२	२	वेदीनिर्माणप्रकारः
०	०	४	निषेधापवादाः	१९५	१	५	घटीयंत्रप्रकारः
०	०	५	चंद्रसूर्यग्रहणेवर्ज्यदिनानि	०	२	६	घटीगमनदिक्फलानि
०	२	३	अकालवृष्ट्यादौकार्याकार्यविचारः	१९६	१	२	अनिष्टदिग्गतघटीदोषपरिहारोपायः
१९२	२	६	उपनयनोत्तरंसूतकप्राप्तौविशेषः	०	०	४	उपनयनसंभाराःअजिनप्रकारश्च

For Private and Personal Use Only

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
१९७	२	१	मेखलानिर्माणप्रकारः
१९९	१	१	यज्ञोपवीतनिर्माणप्रकारः
०	०	६	दंडप्रकारः
०	२	२	उपनयनेमात्रासहभोजननिर्णयः
२००	१	२	मातृभोजनात्पूर्वमातरिरजस्वलायां निर्णयः
०	०	६	उपनयनक्रमकारिका
०	२	६	उपनयनप्रयोगः
०	०	७	उपनयनदिनेकृत्यं
२०३	२	३	प्रतिष्ठामंत्राः

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
२०४	२	५	प्रैषादिकर्म
२०८	१	५	ब्रह्मचारिणोव्रतोपदेशः
०	२	३	गायत्र्युपदेशादिकर्म
२०९	१	७	समिदाधानं
२१०	१	५	मुखविमार्जनं
०	२	२	अंगालंभनं
२११	१	३	अभिवादनं
०	२	७	संध्यावंदनाधिकारः
२१२	१	१	भिक्षाचरणं
०	२	५	ब्रह्मचारियमनियमाः

सं० भा० ॥१२॥

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि	प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
२१३	२	४	अथाशीर्वादब्राह्मणमंत्राः	२२८	१	६	अथब्रह्मचारिव्रतलोपेप्रायश्चित्तं
२१८	१	५	ब्रह्मचारिनित्योपासना	२२९	२	४	अथवेदारंभनिर्णयः
२१९	१	६	यमलजातपुत्रयोरुपनयननिर्णयः	२३०	२	६	वेदारंभप्रयोगानुक्रमः
२२०	१	७	यमलपुत्रयोरुपनयनप्रयोगविशेषः	२३१	१	१	वेदारंभप्रयोगः
२२१	२	३	अथकर्माधिकारदानं	०	२	१	वेदारंभाहुतयः
२२२	१	२	अथयमलजातकन्यकोद्वाहप्रकारः	२३२	१	४	वेदाध्ययनारंभः
०	२	७	विकलांगाद्युपनयनप्रकारः	२३३	१	७	अथकेशांतसंस्कारः
२२३	२	६	पुनरुपनयनकारणंतद्विधिश्च	२३५	२	६	अथसमावर्तनसंस्कारः
२२६	१	७	अथयजुर्वेदिनांप्रायश्चित्तेः सहपुन	२३६	२	२	समावर्तन प्रयोगानुक्रमः प्रयोगश्च
			रुपनयनप्रयोगः	२३९	२	२	स्नानार्थंअष्टादकुंभस्थापनंस्नानंच

अनुक्र० ॥१२॥

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
२४०	२	१	आदित्योपस्थालमंत्रः
०	२	५	दधिप्राशनादिकर्म
२४१	१	५	अथचंदनवस्त्रयज्ञोपवीतादिधारणमंत्राः
२४२	२	४	स्नातस्यनियमाः
२४४	१	७	स्नातस्यअहोरात्रत्रयंव्रतचर्योच्यते
२४६	१	१	अथक्रमप्राप्तोविवाहः
०	०	०	तत्रादौअनाश्रमिनिर्णयःप्रायश्चित्तंच
०	०	७	प्राजापत्यकृच्छ्रप्रकारस्तत्प्रत्याम्नायश्च
२४६	२	४	अतिकृच्छ्रप्रकारः तत्प्रत्याम्नायश्च
०	२	७	कृच्छ्रातिकृच्छ्रप्रकारःतत्प्रत्याम्नायश्च
२४७	१	१	चांद्रायणप्रकारःतत्प्रत्याम्नायश्च
०	१	५	प्रथमाब्देप्राजापत्यकृच्छ्रव्रतेसंकल्पः
०	२	३	द्वितीयाब्देअतिकृच्छ्रव्रतेसंकल्पादि
०	०	७	तृतीयाब्देकृच्छ्रातिकृच्छ्रव्रतेसंकल्पादि
२४८	१	४	तृतीयाब्दोर्ध्वंचांद्रायणव्रतेसंकल्पादि
०	२	१	विवाहोपयोगीकन्यादिप्रकारनिर्णयः
२४९	१	१	कन्यालक्षणपरीक्षा
०	२	१	कन्यादोषाः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प·	पृ·	पं	प्रकरणानि
२४९	२	३	अथवरगुणाः
२५०	१	१	अथवरदोषाः
०	१	५	अथसापिंड्यनिर्णयः
२५१	१	६	अथदत्तकसापिंड्यनिर्णयः
२५३	१	३	अथगोत्रप्रवरनिर्णयः
२५४	१	७	अथदत्तकस्यगोत्रादिनिर्णयः
०	२	५	अथप्रत्युद्वाहादिनिषेधः
२५५	२	३	अथसोदरकन्यापुत्रयोर्विवाहनिषेधः
२५६	१	६	प्रवेशादेकवर्षेनिर्गमनिषेधः

प·	पृ·	पं·	प्रकरणानि
२५६	२	४	एकवत्सरेसमानोदरकन्ययोः वरयोश्च विवाहनिषेधः
२५७	२	६	तत्रविशेषः
२५८	१	६	एकवासरेयमलजातविवाहनिर्णयः
०	२	२	स्त्रीणांउपनयनस्थानेविवाहोक्तिनिर्णयः
२५९	२	२	एकवत्सरेकन्यापुत्रयोर्विवाहोपनयननिर्णयः
०	०	४	कन्यापुत्रयोः परिवेतृत्वपरिवेत्तित्वनिर्णयः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
२५९	२	६	प्रवेशनिर्गमनिर्णयः
२६०	१	५	नांदीश्राद्धोत्तरनिषिद्धकर्माणि
०	२	४	मुंडनद्वयनिर्णयः
०	०	७	पुत्रोद्वाहात्कन्याविवाहनिर्णयः
२६१	२	२	अथशोभनसन्निपातनिर्णयः
२६२	२	२	मंडनमुंडनविचारः
०	०	७	चत्वारिमुंडनानि
२६३	२	६	अथगुरुलघुमंगलनिर्णयः
२६४	२	१	सीमंताद्यन्नप्राशनांतसंस्कारेषुगुरुशुक्रास्ताधिमासादिनिर्णयः

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
२६५	२	४	परिवेत्रादिनिर्णयः प्रायश्चित्तंच
२६६	२	२	अथाग्रदिधिषुपत्यादेर्विशेषः
०	०	५	परिवेदनदोषस्यापवादः
२६७	२	५	विवाहे आशौचप्राप्तौ निर्णयः
२६८	२	४	मुहूर्तोवरालाभेसामग्र्यांकृतायांसूतकिनोप्यधिकारोपायमाह
२६९	१	२	आरंभोत्तरं सूतके प्राप्तेविशेषः
०	१	३	संकल्पितान्नभोजननिर्णयः
०	२	३	अथविवाहेवधूवरजननीरजोदोषेनिर्णयः

For Private and Personal Use Only

प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि	प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि
२७०	१	४	नांदीश्राद्धोत्तरंरजोदर्शनोसत्तौनिर्णयः	२७३	२	५	त्रिपुरुषांतर्गतेमृतेप्रतिकूलदोषनि
०	२	५	अथकन्यारजोदोषनिर्णयः	२७४	२	५	अथचूडोपनयनोद्वाहानामारंभोत्तरं
२७१	२	१	अथविवाहहोमकालेकन्यामृतुमती				जननाशौचप्राप्तौकूष्मांडीहोमप्रकारः
			चेत्तत्रनिर्णयः	२७६	१	७	अथविवाहहोमकालेकन्यामृतुम
०	०	६	अथप्रतिकूलनिर्णयः				तीचेत्तत्रहोमप्रयोगः
२७२	२	१	अथसंकटेप्रवृत्तिप्रकारमाह	२७७	२	२	अथश्रीशांतिप्रयोगः
०	०	७	प्रतिकूलेपिविवाहकर्तव्यतानिर्णयः	२७८	२	१	अथविनायकशांतिकालः
२७३	१	४	संकटेविनायकशांतिः	०	०	४	अथविनायकशांतिसंभाराः
०	०	६	प्रतिकूलदोषेविनायकशांतिः	२७९	२	३	विनायकशांतिप्रयोगः
०	२	३	वाङ्निश्चयोत्तरंसूतकप्राप्तौनिर्णयः	२८७	२	६	अथकन्यावरयोःगुर्वर्कबलनिर्णयः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
२८८	२	७	अथबृहस्पतिशांतिः
२८९	२	२	अथाष्टौविवाहभेदाः
२९१	१	२	कन्याविवाहकालः
०	२	४	कन्यादानाधिकारिणः
२९२	१	६	विवाहदिनात्प्राक्विवाहांगकर्मनिर्णयः
२९३	१	१	अथब्राह्मविवाहांगवाग्दानविधिः
२९५	१	२	तैलहरिद्रारोपणंगोधूमपूजनंच
२९६	१	३	विवाहदिनकर्तव्यमुच्यते
०	०	५	घटीगमनादिफलानि
०	२	२	अथगौरीहरपूजनं

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
२९७	१	६	अथसीमंतिकार्चनं
२९९	१	१	वरप्रस्थानकृत्यं
०	०	७	मधुपर्कक्रमकारिका
०	२	७	अथमधुपर्कप्रयोगः
३०२	२	२	अथगवालंभनंतत्प्रयोगश्च
३०३	१	२	अथवरायगंधाद्युपचारदानं
०	२	१	विवाहवेद्युपरिअग्निस्थापनादि
३०४	१	२	वधूवरांतरालेअंतःपटधारणंमंगलसूक्तादिपठनंच
०	०	४	वरकंठेपुष्पमालार्पणं

For Private and Personal Use Only

प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि
३०४	१	६	वधूवरयोः प्रत्यङ्‌प्राङ्‌मुखोपवेशनं
०	०	७	अथप्रतिष्ठामंत्राः
०	२	५	अथवरोवध्वैपरिधानार्थवस्त्राद्यर्पणं
३०५	१	६	मांगल्यतंतुबंधनं
०	२	२	अथसूत्रवेष्टनमंत्राः
३०६	२	२	अथकन्यादानसंकल्पादि
३०८	१	४	अथकन्यादानांगगोदानादि
०	०	६	गोदानमंत्रः
०	०	७	अंगुलीयकदानमंत्रः
०	२	१	कुंडलदानमंत्रः
३०८	२	२	वलयदानमंत्रः
०	०	३	ताम्रपात्रजलपात्रदानमंत्रः
०	०	४	कांस्यपात्रदानमंत्रः
०	०	६	रौप्यपात्रदानमंत्रः
०	०	७	तांबूलदानमंत्रः
३०९	१	२	दीपदानमंत्रः
०	०	४	वरायोपदेशः
०	२	२	अथसुवर्णाभिषेकमंत्राः
३१२	१	४	वरप्रार्थनादि
०	२	६	अथगणपतिपूजनंकंकणबंधनादिच

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
३१४	१	७	वधूवरयोरग्निसमीपेगमनादि
३१५	१	४	दक्षिणतोब्रह्मासनादिउपकल्पनीयानिच
०	२	१	आघारावाज्यभागौ भूराद्यष्टाहुतयश्च
०	०	६	अथराष्ट्रभृद्धोमः
३१७	१	२	अथजयाहोमः
०	२	२	अथाभ्यातान होमः
३१९	१	२	अथाग्निरित्यादिपंचकहोमः
०	२	६	अथलाजाहोमः
३२०	१	६	वरेणवधूहस्तग्रहणमंत्रः
०	२	४	अथाश्मारोहणं

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
३२०	२	६	अथगाथागानं
३२१	१	२	अथाग्निपरिक्रमणादि
०	२	३	अथसप्तपदी
०	०	६	सप्ताञ्चलपूजनं
३२२	१	६	अथकन्याप्रतिज्ञामंत्राः
०	२	७	वधूमूर्धन्यभिषेकादिकर्म
३२४	२	६	अथाशीर्वादमंत्राः
३२६	१	२	वधूवरयोर्मंत्रपठनकारिका
०	०	६	अथविवाहेमंत्राधिकारिणः
०	२	१	अथविवाहहोमेआहुतित्यागादिकारिका

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
३२७	२	१	अभ्रातृककन्योद्वाहे निर्णयः
०	०	२	अथग्रामवचनार्थः
०	०	४	विवाहादारभ्यत्रिरात्रंवरनियमादि
३२८	१	३	अथऐरिणीप्रदानं
०	२	१	अथऐरिणीपूजा
३२९	१	१	ऐरिणीप्रार्थना
०	०	४	वरमात्रेऐरिणीदानं
०	२	७	वरगोत्रजादीनांवस्त्रादिभिःपूजनं
			प्रार्थनाच [रसिधारणं
३३०	१	२	ऐरिणीवंशपात्रस्यवरगोत्रजादीनांशि

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
३३०	१	५	कन्यानिवेदनं
०	२	१	वसिष्ठारुंधतीपूजनंअर्घ्यदानंप्रा
			र्थनाच
०	०	५	वायनदानानि
३३१	१	१	वरहस्तेकन्यानिवेदनं
०	०	३	अथवधूप्रवेशनिर्णयः
०	२	१	वधूप्रवेशांगगणपतिपूजनादि
३३२	१	४	अथप्रथमाब्देवधूनिवासः
०	१	७	अथचतुर्थीकर्मक्रमः
०	२	७	चतुर्थीकर्मप्रयोगः

For Private and Personal Use Only

प.	पृ.	पं.	प्रकरणानि
३३४	२	३	अथदेवकोत्थापनमंडपोद्वासननिर्णयः
३३५	१	१	देवकोत्थापनप्रयोगः
३३६	२	७	अथद्विरागमनं
३३७	२	२	विवाहेभार्ययासहभोजनमाह
०	०	६	देवकोत्थापनपर्यंतंनिषिद्धकर्माणि
३३८	१	५	अथमातृविसर्जनानंतरंअब्दपर्यंतं निषेधः अत्रापवादश्च
०	२	४	कन्यागृहेभोजननिषेधः [र्मक्रमः
३३९	१	४	अथवरस्यमृतभार्यत्वपरिहारोपायक
३३९	२	३	अथप्रयोगः
३४१	१	२	अथैकभार्याविद्यमानत्वेद्वितीयविवाहे अधिवेदनीयकारणमाह
०	०	३	अधिवेदनेकालप्रतीक्षामाह
०	०	५	विवाहांतरेविशेषमाह
०	२	१	अथस्त्रीनिधनेद्वितीयपरिणयकालमाह
३४१	२	३	अथकन्याविषयोगोसत्त्वाचेद्वैधव्य-योगहरकुंभविवाहनिर्णयः
३४२	२	२	अथकुंभविवाहप्रयोगः

प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि	प॰	पृ॰	पं॰	प्रकरणानि
३४३	२	६	अथबालवैधव्यहरविष्णुमूर्तिदानं	३५१	२	५	अथार्कीविवाहांगहोमः
३४५	१	२	अथार्कीविवाहनिर्णयः				अनादिष्टप्रायश्चित्तनिर्णयः
३४७	२	३	अत्रशौनकोक्तहोमप्रकारः				अनादिष्टप्रायश्चित्तप्रयोगः
३४८	२	३	अथार्कीविवाहप्रयोगः				

इतिसंस्कारभास्करग्रंथानुक्रमणिकासमाप्ता॰

श्लोकः॥ ॥आदित्ये कपिलोनामपिंगलः सोमउच्यते॥ धूमकेतुस्तथाभौमे जद्रोग्निर्बुधे
स्मृतः॥१॥ बृहस्पतौशिखीनाम शुक्रेभवतिहाटकः॥ शनैश्चरेमहातेजाराहोकेतौहुता
शनः॥२॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

अथसंस्कारभास्करः प्रारभ्यते ·

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

For Private and Personal Use Only

जनकराजा
यज्ञकुंड

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

सकलेशः प्रसीदतु.

(पद्यम्)

संस्कारभास्करस्यास्य संबन्धादिचतुष्टयम् ॥
जिज्ञासुभ्यो ज्ञापयितुं प्रस्तावः क्रियतेऽधुना ॥ १ ॥

पुरा किल श्रीमत्त्र्यम्बकजटाजूटनिस्सृत गोदावरीदक्षिणतटविराजमाननासिकक्षेत्रनिवासिना निजमतिमयमन्दरमहीधर मथित शतपथ क्षीरार्णवसमधिगत तत्वज्ञानपीयूषजोषणमेदुरितसकलच्छात्रामरगणेन शुक्लयजुर्वेदान्तर्गत माध्यन्दिनीयशाखाध्यायिना-शौचोपनामधारिणा श्रीमदृषिभट्टसूरिणा भूनेत्ररसभूशालिशालिवाहनशके १६२१ यः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

सुबोधः संस्कारभास्करोनाम प्रयोगग्रन्थोव्यरच्यत, सोऽयमधुना स्वसाध्यकृत्यद्वारा स्वदेशहितनिष्ठेन शुक्लयजु० माध्यन्दि० ना पाठकोपाव्हयेन भट्टमयूरात्मजभट्टरामकृष्णाशर्मणा मया,भानूपाभिधस्य भास्करात्मजभट्टनीलकण्ठशर्मणः, गुणदीपिकाभिख्यनगरीनिवासिनः त्र्यंबकोपाभिख्यस्य गौरीशङ्करात्मजनरोत्तमशर्मणश्च साहाय्येन हरिहरादिभाष्यदर्पणादिप्रयोगसिन्ध्वादिधर्मग्रन्थान्तर्गतैः कियद्विषयैर्यथामतिसंपूर्योऽऽध्यर्धत्रिंशत्पत्राणीतरेण केनचिन्मंशोध्यतंभ्य उत्तराणि पत्राणि ब्रह्मपुरीनिवासिविनायकशास्त्रिणः साचिव्येन संशोध्य चैतद्ग्रन्थाधिकारिलोकोपकारार्थमङ्कनद्वारा प्रसिद्धिमानीयत; अथ सोऽयं प्रयोगग्रन्थो दोषेष्वपि गुणबुद्धिभिः सकलैर्विद्वज्जनैः कृपादृशाऽवलोक्य परिशोध्यतामिति सबहुविनयं शतकृत्वस्तान्प्रत्यतत्पन्नाधःस्थितोऽहं विज्ञापयामीति शम्

भट्टमयूरात्मजरामकृष्णाशर्मा.

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीसरस्वत्यैनमः ॥ श्रीगुरुभ्योनमः ॥ श्रीलक्ष्मीनारायणाभ्यांनमः ॥
अथसंस्कारभास्करप्रारंभः॥ ॥तत्रादौमंगलाचरणं॥ वात्सल्यात्पितरौकपोलयुगुलंस्व-
स्यागतौचुंबितुंदृष्ट्वाकुंचितमास्यपद्ममलंईषत्स्मितंसत्वरं॥ अन्योन्यंशिवयोस्ततःस्ववदने
युक्तेअभूतांनयोरित्थंयेनविनोदितौसभगवान्बालोगजास्योवतु॥१॥ श्रीगणेशंशारदांच
लक्ष्मीनारायणंगुरुं॥ नवग्रहांश्चदिक्पालान्नमस्कृत्यपुनःपुनः॥२॥ योभूच्छौचोपनामा
बुधमुकुटमणिर्विश्वनाथः प्रसिद्धस्तज्ज्ञोगंगाधराख्यःक्षितिसुरमहितःसर्ववेदार्थवेत्ता॥
तत्पुत्रःसाधुशीलः शतपथनिपुणोयाज्ञिकैर्वंद्यमानः पुण्यात्मासर्वकालेजयतिऋषिबुधः

For Private and Personal Use Only

शिष्यसंघार्चितांघ्रिः ॥ ३॥ करोतिविदुषांप्रीत्यैसर्वसंस्कारभास्करं॥ सूत्रंहरिहरंकर्कंवासुदे
वींसमाहितः॥ ४॥ आलोक्यसम्यक्मतिनासरलंसुगमंनवं॥ यस्यावलोकनेनैवस्फुरंतिहृदि
तत्क्षणात्॥ ५॥ ॥ तच्चगौतमेनचत्वारिंशत्संस्काराः कथिताः॥ तद्यथा॥ ॥ गर्भाधा
नंपुंसवनंसीमंतोन्नयनंजातकर्मनामकर्मनिष्क्रमणान्नप्राशनंचौलोपनयनेचत्वारिवेदव्र
तानिकेशांतस्नानेसहधर्मचारिणीसंयोगः॥ पंचमहायज्ञाऽष्टकापार्वणश्राद्धंश्रावण्याग्र
हायणीचैत्रीआश्वयुजीतिसप्तपाकसंस्था॥ अग्न्याधेयमग्निहोत्रंदर्शपौर्णमासौचातुर्मा-
स्याग्रयणेष्टिर्निरूढपशुः सौत्रामणीतिसप्तहविर्यज्ञसंस्था॥ अग्निष्टोमइत्यग्निष्टोमउक्थ्य

षोडशीवाजपेयातिरात्र आप्तोर्यामइतिसप्तसोमयज्ञसंस्था॥ उपाकर्मोत्सर्जनपैतृमेधिक
मिति॥ इत्येतेचत्वारिंशत्संस्काराः॥ ॥अंगिरातुपंचविंशतिसंस्कारानुक्तवान्॥तद्यथा॥
गर्भाधानंपुंसवनंसीमंतबलिरेवच॥ बलिर्विष्णुबलिः॥जातकर्मनामकर्मनिष्क्रमोन्नाश
नंपरं॥चौलकर्मोपनयनंतद्व्रतानांचतुष्टयं॥ तच्छब्देनप्रसिद्धत्वाद्वेदग्रहणेतद्व्रतानांच
तुर्वेदव्रतानामित्यर्थः॥स्नानोद्वाहौचाग्रयणमष्टकाचयथातथं॥श्रावण्यामाश्वयुज्यां
चमार्गशीर्ष्यांचपार्वणं॥उत्सर्गश्चाप्युपाकर्ममहायज्ञाश्चनित्यशः॥संस्कारानियता-
ह्येतेब्राह्मणस्यविशेषतः इति॥ एषांप्रयोगाः ग्रंथविस्तरभयान्नात्रलिखिताः॥परिज्ञा

नार्थंकेवलंनामानिलिखितानि॥ ॥ अधुनास्वगृह्योक्तगर्भाधानादिविवाहांताः षोड
शसंस्काराः मुख्याः मयाऽस्मिन्ग्रंथेपरिगृण्हीयाः ॥तेचगौतमेनप्राक्कथिताः॥ ॥तथाच
स्मृत्यंतरे॥ ॥गर्भाधानमतश्चपुंसवनकंसीमंतजाताभिधेनामाख्यंसहनिष्क्रमेणान्च
तथान्नप्राशनंकर्मच॥ चूडाख्यंव्रतबंधकेप्यथचतुर्वेदव्रतानांपुरः केशांतः सविसर्गकः
परिणयः स्यात्षोडशः कर्मणां॥१॥एतद्गर्भाधानादिषोडशसंस्काराः सर्वेषामेव ॥एतेच
द्विजानामेवसमंत्रकाः॥ ॥यथाहयाज्ञवल्क्यः॥ ॥ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रावर्णास्त्वा
द्यास्त्रयोद्विजाः ॥निषेकादिस्मशानांतास्तेषांवैमंत्रतः क्रियाइति॥ ॥निषेकः ग

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

भीधानं॥ स्मशानंविवाहश्च॥ अतएवषोडशसंस्कारानधिकृत्य॥ तेषांप्रयोगाः समंत्रकाः प्राग्दर्शितग्रंथाभिप्रायेणात्रलिखिताः॥ ॥ यमः॥ शूद्रोप्येवंविधः कार्योविनामंत्रेणसंस्कृतइति॥ ॥ कन्यकायाश्चगर्भाधानादिचौलांताः अष्टसंस्काराः अमंत्रकाः॥ विवाहस्तुपुंस्त्रीरुभयसंयोगेवर्णन्यायेनयथाविधिः कार्यः॥ ॥ तथाचस्मृत्यंतरे॥ स्त्रीणांचौलांतसंस्काराः प्रकुर्वीतअमंत्रकाः॥ पुंस्त्रीरुभययोगस्तुविवाहस्तद्यथाविधिरिति॥ ॥ अथसंस्काराणांफलानिस्मृतिसंग्रहे॥ निषेकाद्बैजिकंचैनोगार्भिकंचापमृज्यते॥ क्षेत्रसंस्कारसिद्धिश्चगर्भाधानफलंस्मृतं॥ गर्भाद्भवेच्चपुंसूतेः पुंस्त्वस्यप्र

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तिपादनं॥ पुंसूतिः पुंसवनं॥ निषेकफलवत्ज्ञेयंफलंसीमंतकर्मणः॥निषेकोगर्भाधा
नं॥ गर्भांबुपानजोदोषो जातात्सर्वोपिनश्यति॥जातात् जातकर्मानुष्ठानात्॥ अपिश-
ब्दस्यदोषशब्देनान्वयः॥ आयुर्वर्चोभिवृद्धिश्चसिद्धिर्व्यवहृतिस्तथा॥ व्यवहृतिर्व्यव-
हारस्तस्यसिद्धिरित्यर्थः॥ नामकर्मफलंत्वेतत्समुद्दिष्टंमनीषिभिः॥सूर्यावलोकनादायुर
भिवृद्धिर्भवेत्ध्रुवा॥ निष्क्रमादायुःश्रीवृद्धिरप्युद्दिष्टामनीषिभिः॥ अन्नाशनान्मातृगर्भमल
शीरपिनश्यति॥ बलायुर्वर्चोवृद्धिश्चचूडाकर्मफलंस्मृतं॥ उपनीतेःफलंत्वेतत्द्विजतासि
द्धिपूर्विका॥ वेदाधीत्यधिकारस्यसिद्धिर्ऋषिभिरीरितेति॥ यत्रयत्रचापिश्रूयतेतत्रतत्रैवेज्ञी

For Private and Personal Use Only

कगार्भिकेनोविनाशोपिफलंज्ञेयं॥ अन्येपिकर्णवेधादयःसंस्काराःशास्त्रांतरोक्तास्त
त्रतत्रवक्ष्यंते॥इतिसंस्काराः॥ ॥तथाचविशेषाणिअवश्यकानिकर्माणिशिष्टाचारयु
तानिचात्रगृहीतानि॥ ॥तद्यथा॥षष्ठीपूजनदोलरोहणतथागोदुग्धपानंशिशोभू
मीषुस्थितिदत्तकःप्रतिगृहः कर्णस्यवेधंतथा॥श्रीवर्धापनअक्षरप्रलिखनंकौमार-
धीवृद्धयेकन्यारिष्टहरोघटःपरिणयश्चार्कस्तथापौरुषे॥१॥एषांप्रयोगाः षोडशसंस्का
राणांमध्येसमयानुसारंअग्रेलिखिताः॥ ॥तत्रादौपरिभाषा॥ ॥संकल्पेनविना
कर्मकरणेदोषोउक्तोभविष्ये॥संकल्पेनविनाकर्मयत्किंचित्कुरुतेनरः॥फलंचाप्य

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ल्पकंतस्यधर्मस्यार्धक्षयोभवेत् ॥१॥संकीर्त्यमासपक्षादीन्निमित्तानितथैवच॥ इदंकर्म
करिष्येहमितिसंकल्पमाचरेत्॥२॥अनुलंघ्यस्वशाखोक्तविधिंकर्मसमाचरेत्॥कर्मान्यथा
कृतंज्ञात्वातावदेवपुनश्चरेत्॥३॥प्रधानस्याक्रियायांतुसांगंतत्पुनराचरेत्॥तदंगाकर
णेप्रायश्चित्तमेवनकर्मतत्॥४॥ ॥वामनपुराणे॥ ॥सर्वमंगलमांगल्यंवरेण्यंवरदंशु
भं॥नारायणंनमस्कृत्यसर्वकर्माणिकारयेत्॥१॥ ॥वशिष्टः॥ ॥जपहोमोपवासेषु
धौतवस्त्रधरोभवेत्॥ अलंकृतः शुचिर्मौनीश्रद्धावान्विजितेंद्रियः॥१॥यदिवाग्यमलोप
स्यात्जपादिषुकथंचन॥व्याहरेद्वैष्णवंमंत्रंस्मरेद्वाविष्णुमव्ययं॥२॥अहतवस्त्रलक्षणमु

For Private and Personal Use Only

क्तं स्मृतिरत्नावल्यां॥ ॥ईषद्धौतं नवं श्वेतं सदशं यन्नधारितं॥ अहतं तद्विजानीयात्स
र्वकर्मसुपावनं॥ १॥ इषधौतं अरजकादिना सकृद्धौतमिति नागान्हिके व्याख्यातं॥ क
श्यपेन त्वन्यथोक्तं॥ अहतं यंत्रनिर्मुक्तं वासः प्रोक्तं स्वयंभुवा॥ शस्तं तन्मांगलिक्येषु ता
वत्कालं न सर्वदेति॥ १॥ कंबले पट्टवस्त्रे च नीलीरागो न दुष्यति॥ २॥ क्षौमे वस्त्रेऽहते पत्नी
चेति सूत्रे अनंतयाज्ञिकैरप्येवं व्याख्यातं॥ ॥वसिष्ठः॥ रौद्रपित्र्यासुरान्मंत्रांनृतथा
चैवाभिचारकान्॥ व्याहृत्यालभ्य चात्मानमपस्पृष्ट्वान्यदाचरेत्॥ १॥ ॥कात्यायनः॥
पित्र्यमंत्रानुब्रुवाणे आत्मालंभोधमेक्षणे॥ अधोवायुसमुत्सर्गे प्रहासेऽनृतभाषणे॥ १॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मार्जारमूषकस्पर्शेआक्रुष्टेक्रोधसंभवे॥ निमित्तेष्वेषुसर्वेषुकर्मकुर्वन्नपस्पृशेत्॥२॥ आ-
त्मालंभः हृदयालंभः॥ ॥स्मृत्यर्थसारे॥ कर्त्रंगानामनुक्तौतु दक्षिणांगंभवेत्सदा॥
छंदोगपरिशिष्टे॥ यत्र दिङ्नियमोनास्तिजपादिषुकथंचन॥ तिस्रस्तत्रदिशः प्रोक्ताऐंद्री
सौम्यापराजिता॥१॥ तत्रैव॥ आसीनः प्रह्वऊर्ध्वोवानियमोयत्रनेदृशः॥ तदासीने
नकर्तव्यंनप्रह्वेणनतिष्ठतेति॥१॥ पंचाशद्भिर्भवेद्ब्रह्मा तदर्धेनतुविष्टरः॥ दक्षिणावर्तको
ब्रह्मावामावर्तस्तुविष्टरः॥१॥ वेण्यावावर्तुलंकृत्वावेण्यग्रेग्रंथिबंधनं॥ अनंतगर्भकंसाग्रंकौ
शंद्विदलमेवच॥२॥ प्रादेशमात्रंविज्ञेयंपवित्रंयत्रकुत्रचित्॥ पवित्रेदर्भसंख्यामाह॥मा

कंडेयः ॥ ॥ चतुर्भिर्दर्भपिंजूलैर्ब्राह्मणस्यपवित्रकं ॥ एकैकंन्यूनमुद्दिष्टंवर्णेवर्णेय
थाक्रमं ॥ १ ॥ सर्वेषांवाभवेद्वाभ्यांपवित्रंग्रंथितंनवा ॥ चतुर्भिः शांतिकेकार्येपौष्टिकेपंचभि
स्तथा ॥ २ ॥ सप्तपत्राः शुभादर्भास्तिलक्षेत्रसमुद्भवाः ॥ अप्रसूतास्मृतादर्भाः प्रसूतास्तुकु
शाःस्मृताः ॥ ३ ॥ समूलाः कुतपाःप्रोक्ताश्छिन्नाग्रास्तृणसंज्ञिताः ॥ दर्भाः कृष्णाजिनंमंत्रा
ब्राह्मणाहविरग्नयः ॥ ४ ॥ अयातयामान्येतानिनियोज्यानिपुनःपुनः ॥ चितौदर्भाःपथी
दर्भाः एदर्भायज्ञभूमिषु ॥ ५ ॥ स्तरणासनपिंडेषुषट्कुशान्परिवर्जयेत् ॥ ॥ रत्नावल्यां ॥
द्वयोस्तुपर्वणोर्मध्येपवित्रंधारयेद्बुधः ॥ अनामिकाग्रपर्वेतुनिसर्गंतुपवित्रकं ॥ १ ॥ नो

च्छिद्रंतत्पवित्रंस्याद्दुको च्छिन्नंविवर्जयेत् ॥ द्व्यंगुलंमूलवलयंग्रंथिरेकांगुलोभवेत्॥२॥
चतुरंगुलमग्रंस्यात्पवित्रस्यप्रमाणतः॥ ॥नागान्हिके॥ अन्यान्यपिपवित्राणिकुशा
दूर्वामयानिच॥ हेमात्मकपवित्रस्यकलांनार्हंतिषोडशीं॥१॥ माषाणांषोडशादूर्ध्वंकुर्या
द्धेमपवित्रकं॥ तेभ्यःस्वल्पतरंन्यूनंनकुर्वीतकदाचन॥२॥ हीनकर्मेतथोच्छिष्टेकुश
धृतपवित्रकं॥निर्माल्यंतेषुसंप्राप्तिर्नहेमस्यपवित्रके॥३॥ पवित्राभावेसुमंतुः॥ ॥
समूलाग्रौविगर्भौतूकुशौद्वौदक्षिणेकरे॥सव्येचैवतथात्रीन्वैबिभृयात्सर्वकर्मसु॥१॥
॥बोधायनः॥हस्तयोरुभयोर्द्वौद्वावासनेपितथैवच॥ तथा॥ सदोपवीतिनाभाव्यं

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

सदाबद्धशिखेनच॥ विशिखो व्युपवीतश्चयत्करोतिननत्कृतं ॥१॥ अनेनहिदधिख
दिरादिवत् उपवीतित्वस्यबद्धशिखित्वस्यचक्रतुपुरुषोभयोर्थत्वमवगम्यते॥ ॥हेमा
द्रौभरद्वाजः॥ ॥दक्षिणंबाहुमुधृत्य वामस्कंधेनिवेशितं॥ यज्ञोपवीतमित्युक्तंदेवका
र्येषुशस्यते॥१॥ कंठावलंबितंचैवब्रह्मसूत्रंयदाभवेत् ॥ तन्निविमिनिविख्यातंशस्तं
कर्मणिमानुषे॥२॥उत्क्षिप्तेवामबाहौतुदक्षिणस्कंधमाश्रितं॥ प्राचीनावीतिमित्युक्तं
तत्पित्र्येष्वेवकर्मसुइति॥३॥ ॥विष्णुधर्मोत्तरे॥ ॥तिलककुंकुमेनैवसदामंगलकर्म
णी॥कारयित्वासुमतिमान्नश्वेतचंदनंमृदा॥१॥ ॥मंत्रेणोंकारपूतेनस्वाहांतेनवि

For Private and Personal Use Only

चक्षणः ॥ स्वाहावसानेजुहुयात्ध्यायन्वैमंत्रदेवतां ॥१॥ मंत्रांतेयावन्हिजायासातुमंत्र
स्वरूपिणी ॥ तदंतेन्यांप्रयुंजीतसाकर्मांगतयास्मृता ॥२॥ आदौद्रव्यपरित्यागःपश्चा
द्धोमोविधीयते इतिदेवयाज्ञिकः ॥ ॥ब्राह्म्ये॥ ॥शमीपलाशन्यग्रोधप्लक्षवैकं
कतोद्भवाः ॥ अश्वत्थोदुंबरोबिल्वश्चंदनःसरलस्तथा ॥१॥ शालश्चदेवदारुश्चखदिर
श्चेतियाज्ञिकाः ॥ ॥कर्मप्रदीपे॥ ॥नांगुष्ठादधिकाकार्यासमित्स्थूलतराक्वचि
त् ॥ नवियुक्तात्वचाचैवनसकीटानस्फाटिता ॥ प्रादेशमात्रान्नाधीकाननथास्याद्विशा
खिका ॥ नसपर्णासमित्कार्याहोमकर्मसुजानता ॥२॥ प्रागग्राःसमिधोग्राह्या अखर्वाने

त्रफाटिताः॥ नेत्रं जटामूलंचकथिताः॥ काम्येषुवन्र्यकर्मादौ विपरीता जिघांसतः॥३॥
विशीर्णाविफलान्हस्वावक्राबहुशिखाः कृशा॥ दीर्घास्थूलाघुणैर्जुष्टा कर्मसिद्धिविना
शकाः॥४॥ होतव्यामधुसर्पिभ्यां दध्नाक्षीरेणसंयुताः॥ प्रादेशमात्राः समिधअशाखा
अपलाशिनीः॥५॥ ॥ शंखः॥ समित्पुष्पकुशादीनिब्राह्मणः स्वयमाहरेत्॥शूद्रा
नीतैः क्रय क्रीतैः कर्म कुर्वन्व्रजंत्यधः॥१॥ ॥वायुपुराणे॥ कंडणंपेषणंचैव तथै
वोल्लेखनंतथा॥सकृदेवपितॄणांस्याद्देवानां तन्निरुच्यते॥ ॥कात्यायनः॥ योनर्चि
षिजुहोत्यग्नौ व्यंगारिणीचमानवः॥ मंदाग्निरामयावीच दरिद्रश्चैवजायते॥ तस्मात्समि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

द्धेहोनव्यंनासमिद्धेकथंचन ॥ नवस्त्रवायुनाकुर्यात्पाणिशूर्पस्त्रुवादिभिः ॥ २॥ नकुर्याद
ग्निधमनंनकुर्याद्व्यजनादिना॥मुखेनैवधमेदग्निंमुखदेशाद्व्यजायत॥ ३॥ अंधोबुधः
सधूमेतुजुहुयाद्योहुताशने॥ यजमानोभवेदंधः सपुत्रइतिचश्रुतिः॥ ॥ मात्स्ये ॥
होमादिग्रहपूजायांशतमष्टोत्तरंभवेत्॥ अष्टाविंशतिरष्टौवायथाशक्तिविधीयते॥
॥ छंदोगपरिशिष्टे॥ यन्नाम्नातंस्वशाखायांपारक्यमविरोधियत्॥ विद्वद्भिस्तदनुष्ठेयं
अग्निहोत्रादिकर्मवत्॥ बह्वल्पंवास्वगृह्योक्तंयस्यकर्मप्रकीर्तितं॥ तस्यतावतिशास्त्रा
र्थेकृतेसर्वंकृतंभवेत्॥ २॥ प्रवृत्तमन्यथाकुर्याद्यदिहोमात्कथंचन॥ यतस्तदन्यथाभू

For Private and Personal Use Only

तंततएवसमापयेत्॥ अन्यथाभूतंविपर्यस्तं॥ ॥समाप्तेयदिजानीयान्मयैतदयथा
कृतं॥ तावदेवपुनः कुर्यान्नावृत्तिःसर्वकर्मणः॥ प्रधानस्याक्रियायत्रसांगंतत्क्रियतेपु-
नः॥ तदंगस्याक्रियायांतुनावृत्तिर्न्नचतत्क्रिया॥ ॥ब्राह्मे॥ यथोक्तवस्त्वसंपत्तौया
ह्यंतदनुकारियत्॥यवानामिवगोधूमाव्रीहीणामिवशालयः॥१॥ आज्यंद्रव्यमनादेशेजु
होतिषुविधीयते॥मंत्रस्यदेवतायाश्चप्रजापतिरितिस्थितिः॥२॥ अनादेशोअविधाने
प्राजापत्योमंत्रः॥ समस्तव्याहृतयइतिमदनः॥ प्रणवादिनमोंतंचचतुर्थ्यंतंचसत्तम॥
देवतायाःस्वकंनाममूलमंत्रउदाहृतः॥ ॥विष्णुधर्मोत्तरे॥ दध्यलाभेपयःकार्यमध्व

लाभेतथागुडः॥घृतप्रतिनिधिंकुर्यात्पयोवादधिवान्नृप॥१॥ ॥बौधायनः॥आज्य
होमेषुसर्वेषुगव्यमेवघृतंभवेत्॥तदभावेमहिष्यास्तुआजमाविकमेवच॥तदभावेतुतैलं-
स्यात्तदभावेतुजार्तिलं॥तदभावेतुकोसुंभंतदभावेतुसार्षपं॥२॥ ॥याज्ञवल्क्यः॥
कनिष्ठादेशिन्यंगुष्ठंमूलान्यग्रंकरस्यच॥प्रजापतिपितृब्रह्मदेवतीर्थान्यनुक्रमात्॥१॥दे
शिनीतर्जनी॥पाण्याहुतिर्द्वादशपर्वपूरिकारसादिनाचेत्स्रुचिपर्वपूरिका॥देवेनतीर्थेनचहू
यतेहविः स्वंगारिणिस्वर्चिषितच्चपावके॥आज्यपयादिद्रव्याणिस्रुवेण॥समिधोमूलतोह्यंगु
लंविहायमध्यमानामिकांगुष्ठैर्जुहुयात्॥चरुंग्रासससमंपाणिनैवजुहुयात्॥आज्यंस्रुवे

नारळे किंवा खुरासनीचें तेल॥

णेवजुहुयात्॥ तदभावेयज्ञीयवृक्षपर्णेन॥ द्रव्यभेदेनाहुतिमानंसिद्धांतशेखरे ॥ कर्ष
प्रमाणमाज्यंस्यात् मधुक्षीरंचतत्समं॥ तंडुलानांशुक्तिमात्रंपायसंप्रसृतेःसमं ॥४॥ क
र्षमात्राणिभक्ष्याणिलाजामुष्टिमितामताः॥ अन्नंग्रासससमंग्राह्यंशाकंग्रासार्धमात्रकं॥५॥
मूलानांतुत्रिभागंस्यात्कंदानामष्टमांशकः॥ इक्षोः पर्वप्रमाणंस्यादंगुलद्वितयंलता॥६॥
प्रादेशमात्रा समिधोव्रीहीणामंजलीसमं॥ तिलसक्तुकणादीनांमृगीमुद्राप्रमाणतः ॥७॥
पत्रपुष्पफलादीनांसमानाहुतिरुच्यते॥ चंदनंश्रीखंडकस्तूरी कुंकुमागरुकर्दमाः॥ हरिमंथ
समाःप्रोक्तागुग्गुलोबदरीसमः॥ आहुतीनामिदंमानंकथितंवेदवादिभिः॥ हरिमंथश्चण-

कः॥ तिसृभिर्दूर्वाभिरेकाहुतिः॥ कुशेषुत्रिपत्रेणेकेति॥ मृगीमुद्रालक्षणं॥मीलिता नामिकांगुष्ठमध्यमांगुलियोजयेत्॥ शेषांगुलीउच्छ्रितेतिमृगीमुद्रीयमीरिता॥ ॥ या ज्ञवल्क्यः॥ आर्षंछंदश्चदैवत्यंविनियोगंतथैवच॥ वेदितव्यंप्रयत्नेनब्राह्मणेनविशेषतः ॥ अविदित्वातुयःकुर्याद्याजनाध्ययनंजपं॥ होममंतर्जलादीनितस्यचाल्पफलंभवेत्॥ ॥ अत्रापवादः॥ कृष्णभट्टीये॥ नचस्मरेदृषिछंदःश्राद्धेवैतानिकेमखे॥ ॥ अन्यत्र॥ अग्नि होत्रेवैश्वदेवेविवाहादिविधौतथा॥ होमकालेनदृश्यंतेप्रायश्छंदर्षिदेवताः॥ शांतिकादि षुकार्येषुमंत्रपाठजपादिषु॥ होमेनैवप्रकर्तव्याःकदाचिदृषिदेवताः॥ ॥ स्मृत्यंतरे॥

कनकंकुलिशंनीलंपद्मरागंचमौक्तिकं॥एतानिपंचरत्नानिरत्नशास्त्रविदोविदुः॥१॥ कु
लिशंहिरकं॥ ॥विष्णुधर्मोत्तरे॥ वज्रमाणिक्यवैडूर्यपुष्परागेंद्रनीलकं॥पंचरत्नमिति
ख्यातंनारदेनमहर्षिणा॥१॥ ॥मदनरत्नेस्कांदे॥ हरिद्राकुंकुमंचैवसिंदूरंकज्जलंतथा
॥कूर्पासकंचतांबूलंमांगल्याभरणंशुभं॥कूर्पासकंकंचुकी॥ पंचगव्यंस्मृतिदर्पणे॥गाय
त्र्यादायगोमूत्रंगंधद्वारेतिगोमयं॥ आप्यायस्वेतिचक्षीरंदधिक्राव्णेतिवैदधि॥१॥ तेजो
सिशुक्रमि त्याज्यंदेवस्यत्वाकुशोदकं॥एभिस्तुपंचभिर्युक्तंपंचगव्यमितिस्मृतं॥ त
त्रताम्रपात्रेपलाशपत्रेवाताम्रायागोमूत्रंअष्टमाषप्रमाणं॥ श्वेतगोः शकृत्‌षोडषमाषं॥पी

नगोः क्षीरंद्वादशमाषं॥ कृष्णागोर्घृतं अष्टमाषं॥ कुशोदकंचतुर्माषं॥ अन्नमाषः पंचगुंजात्म
कइतिधर्मसिंधौ॥ ॥ मदनरत्नेकात्यायनः॥ आज्यंक्षीरंमधुतथामधुरत्रयमुच्यते॥ प
योदधिघृतंचैवमधुशर्करयायुतं॥ पंचामृतमिदंप्रोक्तंसर्वदेवप्रसादकं॥ ॥ ब्राह्मे॥ अश्व
त्थोदुंबरप्लक्षचूतन्यग्रोधपल्लवाः॥ पंचभंगाइतिप्रोक्तासर्वकर्मसुशोभनाः॥१॥ अश्वत्थो
दुंबरोब्राह्मइतिपाठभेदः॥ तथाच॥ प्लक्षः॥ पिंपरी॥ पारोसापिंपळइतिप्रसिद्धः॥ ॥
यक्षकर्दमउक्तोगारुडे॥ कर्पूरमगरुश्चैवकस्तूरीचंदनंतथा॥ कंकोलंचभवेदेभिःपंचभि
र्यक्षकर्द्दमः॥ तथा॥ कर्पूरंचंदनंदर्पकुंकुमंचसमांशकं॥ सर्वगंधमितिप्रोक्तंसमस्तसुर

वल्लभं ॥१॥ दर्पंकस्तुरी ॥ कुंकुमंकेशरं ॥ ॥ कुष्टंमांसीहरिद्रेद्वे मुराशैलेयचंदनं ॥ वचा
चंपकमुस्ताचसर्वौषध्योदशास्मृताः ॥१॥ मुराउशीर ॥ चंदनमितिप्रसिद्धः कुष्टंप्रसिद्धं ॥ मांसी
जटामांसी ॥ हरिद्रेद्वे आंबीहळदबहळद ॥ मुरामोरवेल ॥ शैलेयशिलाजित ॥ वचा वेखंड ॥
मुस्ताभद्रमोथ ॥ पाठभेदे उशीरं वाळा ॥ ॥ भविष्यपुराणे ॥ आपः क्षीरं कुशाग्राणिदध्य
क्षततिलास्तथा ॥ यवाः सिद्धार्थकाश्चैवअर्घोष्टांगः प्रकीर्तितः ॥१॥ सिद्धार्थकःश्वेतशि
रीष ॥ तत्रैव ॥ ॥ स्रुवर्णरजतंताम्रं आरकूटंतथैवच ॥ लोहंत्रपुतथासीसंधातवः प
रिकीर्तिताः ॥१॥ आरकूटं ॥ सोनपितळ ॥ त्रपू कथील ॥ ॥ पंचरात्रे ॥ रजांसिपंचव

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

र्णानिमंडलार्थंतुकारयेत॥ शालितंडुलचूर्णेनशुक्लंवायवसंभवं॥ रक्तंकुसुंभसिंदूरंगैरि
कादिसमुद्भवं॥ हरितालोद्भवंपीतंरजनीसंभवंतुवा॥ कृष्णंदग्धयवैश्चापिहरितंपीतमिश्रितं॥
गैरिका॥ सोनगेरू॥ ॥ दशांगधूपोक्तोमदनरत्ने॥ षड्भागकुष्टंद्विगुणोगुडश्चलाक्षात्र
यंपंचनखस्यभागः॥ हरीतकीसर्जरसंसमांशंभागैकमेकंत्रिलवंशिलाजं॥१॥ घनस्यच
त्वारिपुरस्यचैकोधूपोदशांगःकथितोमुनींद्रैः॥ लाक्षालाख॥ नखस्यनखला॥ सर्जरसंराळ॥ शि
लाजंशिलाजितवा दगडफूल॥ विष्णुधर्मोत्तरे॥ हेमराजतताम्राश्चमृण्मयालक्षणान्विताः॥ या
त्रोद्वाहप्रतिष्ठासुकुंभास्युरभिषेचने॥१॥ पंचाशांगुलवैपुल्यंउत्सेधोषोडशांगुलाः॥ द्वाद

नागरमोथा. * कापूर.

For Private and Personal Use Only

शांगुलमूलंस्यान् मुखमष्टांगुलंभवेत् ॥२॥ पंचच आशाश्चपंचाशाःआशादश॥पंचाधि
कशतमंगुलानिवैपूल्यमितिकेचित्॥ पंचदशतावान्वैपूल्यव्यासइतितुयुक्तं॥धातुजं
मृन्मयंवापिकलशंयत्प्रतिष्ठितं॥ तद्वत्प्रादेशादीर्घंच चतुरंगुलमुच्छ्रितं॥सीततंडुलपूर्णेन
पात्रेणापिहिताननमिति॥ ॥षट्त्रिंशान्मते॥यवगोधूमधान्यानीतिलाः कंगुश्चमुद्ग
काः॥श्यामकंचणकंचैवसप्तधान्यमुदाहृतं॥१॥ यवः प्रसिद्धः॥ कंगुश्च॥ राळे॥ श्या
मा॥सांवे॥ ॥ अश्वस्थानाद्गजस्थानाद्वल्मीकात्संगमाद्ध्रदात्॥ राजद्वाराच्चगोगोष्ठा
त्मृद्मानीयनिक्षिपेत्॥वल्मीकंवारुळं॥संगमः॥ माहानदीसागरसंगमः॥द्रव्यमानमाह॥

॥ याज्ञवल्क्यः ॥ जालसूर्यमरीचिस्थंत्रसरेणुरजः स्मृतं ॥ तेष्टौलीक्षास्तुनास्तिस्रोराजसर्षपउ
च्यते ॥ १ ॥ गौरस्तुतेत्रयः षड्यवोमध्यश्चतेत्रयः ॥ कृष्णालः पंचतेमाषास्तेस्कवर्णास्तुषोडश
॥ २ ॥ पलंस्कवर्णाश्चत्वारः पंचवापिप्रकीर्तिताः ॥ द्वेकृष्णालेरूप्यमाषोधरणंषोडशैवते ॥
॥ ३ ॥ शतमानंतुदशभिर्धरणैः पलमेवतु ॥ निष्कंसुवर्णाश्चत्वारइति ॥ ॥ ताम्रस्योन्मा
नं ॥ पलच्चतुर्थांशेनकर्षेणोन्मितः कार्षिकस्ताम्रसंबंधीपणोभवति ॥ कर्षसंज्ञानिघंटे
तेषोडषाक्षः कर्षोस्त्री पलंकर्षचतुष्टयमितितेशोडशमाषाअक्षः सः एवकर्षः इत्यर्थः ॥
कार्षापणसंज्ञश्चनारदेनोक्तः ॥ कार्षापणोदक्षिणस्यां दिशिरौप्यः प्रवर्तते ॥ पणैर्निबद्धः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पूर्वस्यांषोडशोवपणः सतु॥ ॥लीलावत्यां॥वराटकानांदशकद्वयंयत्साकाकिणीता
श्चपणश्चतस्त्रः॥ तेषोडशद्रम्यइहावगम्योद्रम्यैस्तथाषोडशभिश्चनिष्कः॥१॥ अशीति
गुंजात्मकः कर्षः॥ चत्वारः कर्षानिष्कमिति धर्मसिंधौ॥ ॥ धान्यमानंभविष्ये॥पलद्वयं
तुप्रस्तंद्विगुणंकुडवंमतं॥ चतुर्भिः कुडवैः प्रस्थः प्रस्थः श्चत्वार आढकः ॥ आढकै
स्तैश्चतुर्भिश्चद्रोणस्तुकथितोबुधैः॥ कुंभोद्रोणद्वयंश्शूर्पः खारीद्रोणस्तुषोडष॥ ॥गो
पथे॥पंचकृष्णालकोमाषस्तैश्चतुःषष्टिभिः पलं॥पलैर्द्वादशभिःप्रस्थोमागधेषुप्रकीर्ति
तः॥१॥ आढकैस्तैश्चतुर्भिश्चद्रोणस्याच्चतुराढकः॥ ॥विष्णुधर्मोत्तरे॥ ॥पलंच

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

कुडवः प्रस्थआढकोद्रोणएवच॥ धान्यमानेषुबोद्धव्याः क्रमशोमीचतुर्गुणाः॥१॥द्रो-
णैः षोडशाभिःखारीर्विंशत्याकुंभउच्यते॥ विंशतिरित्यत्रद्रोणैरितिसंबध्यते॥ तथाच॥
कुंभोद्रोणमितिपक्षाद्विंशतिद्रोणमितः कुंभइतिपक्षांतरं॥ पलसहस्रमितः कुंभःइति
पक्षांतरं॥ ॥वाराहे॥ पलद्वयंतुप्रसृतंमुष्टिरेकपलंस्मृतं॥ अष्टमुष्टिभवेत्किंचित्किं
चिदष्टौतुपुष्कलं॥१॥ पुष्कलानिचचत्वारिआढकःपरिकीर्तितः॥ चतुराढकोभवेद्द्रो
णइत्येतन्मानलक्षणं॥ एतत्पक्षाणांशक्तिकालाद्यपेक्षयाव्यवस्था॥ ॥स्मार्तकर्म-
क्रमउक्तोधर्मसिंधौ॥ ॥संकल्पः स्वस्तिवाक्विप्रवरणंभूतनिःसृतिः॥पंचगव्यैर्भू

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मित्रऋद्धिर्मुख्यदैवतपूजनं॥ अग्निप्रतिष्ठासूर्यादिग्रहस्थापनपूजनं॥ देवतान्वा-
हितिः पात्रासादनंहविषांकृतिः॥ यथाक्रमंत्यागहोमाविति पूर्वांगकः क्रमः॥ पूजास्विष्टं
नवाहुत्योबलिःपूर्णाहुतिस्तथा॥ पूर्णपात्रविमोकाद्यभ्यर्चनांतेऽभिषेचनं॥ मानस्तो
केतिभूतिश्चदेवपूजाविसर्जने॥ श्रेयोग्रहोदक्षिणादिदानंकर्मेश्वरार्पणं॥ क्रमोयमुत्त
रांगानांप्रायःस्मार्तेष्विति स्थितिः॥ ॥ दशाप्रणवोउक्तः शांतिकमलाकरे॥ आदौप्रण
वमुच्चार्य व्याहृतिः प्रणवान्विताः॥ मंत्रादौप्रणवः कार्योमंत्रांतेप्रणवःपुनः॥ ततोव्या
हृतिसंयुक्तस्तंतेचप्रणवःसदा॥ अथवा॥ ॥ आदौप्रणवमुच्चार्यसप्तव्याहृतयःस्ततः॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मंत्रादौप्रणवः कार्योमंत्रांतेप्रणवः पुनः ॥ अंतर्विसर्गकंकुर्याद्धोमेस्मार्तेचकर्मणि॥ मंत्रादौ
प्रणवस्तद्वत्तद्वत्स्वामीयभाषणात् ॥ कर्मविशेषेअग्निनामान्युक्तानिधर्मसिंधौ॥ ॥अग्निस्तु
मारुतोनामागर्भाधानेविधीयते॥ पवमानः पुंसवनेसीमंतेमंगलाभिधः॥ प्रबलोजातसं-
स्कारेपार्थिवोनामकर्मणि॥ अन्नाशनेशुचिः प्रोक्तोसभ्यस्याच्चौलकर्मणि॥ व्रतादेशे
समुद्भवोगोदानादौसूर्यः॥ ॥विवाहेयोजकः॥ आवसथ्येद्विजोनामप्रायश्चित्तेविट्
॥पाकयज्ञेषुपावकः॥ पैतृकेकव्यवाहनः ॥दैव्येहव्यवाहनः॥ शांतिकेवरदः॥ पौष्टि
केबलवर्धनः॥ मृतदाहेक्रव्यादः॥ पूर्णाहुत्यांमृडः॥ अभिचारेक्रोधोग्निः॥ वश्यार्थेपा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वकः ॥ वनदाहेदूषकः ॥ कुक्षौजाठरः ॥ वैश्वदेवेरुक्मः ॥ लक्षहोमेवन्हिः ॥ कोटिहोमे
हुताशनः ॥ समुद्रेवाडवः ॥ अग्निहोत्रेगार्हपत्यदक्षिणाग्नि आहवनीयेतित्रयः ॥ ज्ञात्वेथमग्नि
नामानिसर्वकर्माणिकारयेत् ॥ ॥ कर्मदेवताआहबौधायनः ॥ पुण्याहंवाचयिष्यन् नाम
गृण्हीयादसौप्रीयतामितिविवाहस्याग्निरौपासनस्याग्निसूर्यप्रजापतयः ॥ स्थालीपाकस्याग्नि
र्गर्भाधानस्यचब्रह्मा ॥ पुंसवनस्यप्रजापतिः ॥ असावित्यस्यस्थानेप्रजापतिर्देवतेत्यर्थः ॥
तथाचसंग्रहे ॥ ॥ स्वस्तिवाचनमंतेतुकर्मैकर्मैयथातथं ॥ पृथक्पृथक्प्रकुर्वीतदेवतानां
समर्पणं ॥ औपासनाग्निःसूर्यश्चविवाहेचप्रजापतिः ॥ स्थालीपाकेग्निगर्भेश्च आधानेब्रह्म

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

णास्तथा॥ प्रजापतिः पुंसवनेधातासीमंतकेप्यथ॥ सविताजातकर्मेषुनामकर्मेप्रजापतिः॥
निष्क्रमेन्नप्राशनेचसवितापरिकीर्तितः॥ चौलेतथैवकेशांतेप्रजापतिरितिस्मृतः॥ इंद्रस्त
थोपनयनेव्रतत्रूर्येअपापकः॥ श्रद्धामेधेविसर्गेचसुश्रवाः परिकीर्तितः॥ उपाकर्मेतुसवि
ताविवाहेषुप्रजापतिरिति॥ सोमयागगर्भाधानसीमंतोन्नयनाधानादिकर्मांगभूतेवृद्धि
श्राद्धेक्रतुदक्षसंज्ञकाः विश्वेदेवाः अन्यत्रसत्यवसुसंज्ञकाः॥ ॥ आपस्तंबः॥ त्रिमात्र
स्तुप्रयोक्तव्यः कर्मारंभेषुसर्वशः॥ त्रिमात्रः प्रणवः॥ ॥ मार्कंडेयः॥ इक्षुरापःपयो ॥१६॥
मूलंतांबूलंफलमौषधं॥ भक्षयित्वापिकर्तव्याः स्नानदानादिकाःक्रियाः॥ स्नानमप्य-

For Private and Personal Use Only

धिकारितावच्छेदकं ॥ तदुक्तंहेमाद्रौचेतसा ॥ स्नातोधिकारीभवतिदैवेपित्र्येचकर्मणि॥
पवित्राणांतथाजाप्येदानेचविधिचोदिते॥ ॥आग्नेये॥ स्नानानामपिसर्वेषांवारुणे
नचमानवः॥कर्तुमर्हतिकर्माणि विधिवत्सर्वदाद्विजः॥ संध्यावंदनंविना कर्मनकर्तव्य-
मित्युक्तं॥ तत्रैव॥ संध्याहीनोऽशुचिर्नित्यमनर्हः सर्वकर्मसु॥ यदन्यत्कुरुतेकर्मन
तस्यफलमश्नुते॥ ॥वाराहे॥ सुस्नातःसम्यगाचांतःकृतसंध्यादिकक्रियः ॥ काम
क्रोधविहीनश्चपाखंडस्पर्शवर्जितः॥ जितेंद्रियःसत्यवादीसर्वकर्मसुशस्यते॥ ॥क
र्मांगस्नानेविशेषोमार्कंडेयपुराणे॥ शिरःस्नानंप्रकुर्वीतदैवंपित्र्यमथापिवा॥प्राङ्मु

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

खोदङ्मुखोवापिश्मश्रुकर्मचकारयेत्॥ नत्रादौश्मश्रुकर्म ततः शिरःस्नानं॥ अन्यथा
शुक्रचित्वापत्त्यापुनः स्नानापत्तेः॥ तच्च॥ स्नानंमंगलकृत्यादौतिलामलकादिनोद्वर्त्याभ्यं
गस्नानपूर्वकंकार्यं॥ तदुक्तंपरशुरामेण॥ ततः स्वगृहमागत्यमंगलंस्नानमाचरेत्॥ सर्वौष
धीगंधचूर्णैर्युक्तैः कृष्णतिलामलकैः॥ उद्वर्त्यांगानितैलेनचंपकादिसुगंधिना॥ तैलेन मंग
लस्नानं कुर्वीतब्राह्मणैःसहेति॥ ॥आपस्तंबः॥ आर्द्रवासास्तुयः कुर्याज्जपहोमपरिग्र
हान्॥ सर्वंतद्राक्षसंविंद्याद्बहिर्जातंचयत्कृतं॥ यज्जले शुष्कवस्त्रेणस्थलेचैवार्द्रवाससा
॥जपहोमस्तथादानंतत्सर्वंनिष्फलंभवेत्॥ समवाताहतमपिशुष्कं॥ नस्यूतेननदग्धेन

For Private and Personal Use Only

पारक्येनविशेषतः ॥ मूषकोत्कीर्णजीर्णैर्नकर्मकुर्याद्विचक्षणइतिभारतात्॥ ॥बौधा
यनः ॥ काषायवासाःकुरुतेजपहोमप्रतिग्रहान् ॥ नतद्देवागमंकर्महव्यकव्येष्वथोहवि
रिति ॥ भवेदितिशेषः ॥ ॥ आचारादर्शे ॥ नरक्तमुल्बणंवासोनर्नीलंचप्रशस्यते ॥ म
लाक्तंचसदाहीनंवर्जयेदंबरंबुधइति ॥ व्याघ्रपादः ॥ ॥ काषायंकृष्णवस्त्रंचमलिनंकेश
दूषितं ॥ जीर्णंचसंधितंवापिपारक्यंमैथुनेधृतं ॥ छिन्नाग्रमुपवस्त्रंचकुत्सितंधर्मतोवि
दुरिति ॥ अयंचनिषेधः ॥ सतिसंभवेबोध्यः ॥ ॥ व्रतहेमाद्रौ ॥ प्रागग्रमुदगग्रंवाधौ
तंवासःप्रसारयेत् ॥ पश्चिमाग्रंदक्षिणाग्रंपुनःप्रक्षालनाच्छुचिरितिमार्कंडेयः ॥ ॥अ

न्यदेवभवेद्दासः शायनीयेनराधिप ॥ अन्यदेवच्चदेवानामर्चायामन्यदेवहि ॥ ॥ अन्यच्चलो
कयात्रामन्यदीश्वरदर्शने ॥ ॥योगीयाज्ञवल्क्यः ॥ अभावेधौतवस्त्रस्यशाणक्षौमादि
कानिच ॥ कुतपंयोगपट्टंवाद्विवासायेनवैभवेत् ॥ कुतपोनेपालकंबलः ॥ ॥भविष्ये ॥
नीलीरक्तेनवस्त्रेणयत्कर्मकुरुतेद्विजः ॥ स्नानंदानंतपोहोमःस्वाध्यायःपितृतर्पणं ॥ वृथा
तस्यमहायज्ञानीलीरक्तस्यधारणात् ॥ व्याघ्रपादः ॥ नैकवस्त्रोद्विजःकुर्याद्भोजनंच
सुरार्चनं ॥ तत्सर्वमसुरेंद्राणांब्रह्माभागमकल्पयत् ॥ ॥विष्णुपुराणे ॥ ॥होमदे
वार्चनाद्यासुक्रियास्वाचमनेतथा ॥ नैकवस्त्रःप्रवर्तेतद्विजवाचनिकेतथा ॥द्विजवाच

नेस्वस्तिवाचने ॥ ॥ शातातपः ॥ सव्यादंसा त्परिभ्रष्टंकटिदेशोधृतांबरं ॥ एकवस्त्रंतुत
द्वियाद्दैवेपित्र्येविवर्जयेत् ॥ ॥ संग्रहे ॥ वामेपृष्ठेतथानाभौकच्छत्रयमुदाहृतं ॥ त्रिभिः
कच्छैःपरिज्ञेयोविप्रोयःसशूद्रनिर्भवेत् ॥ आदौकच्छस्ततोनीवीनाभिमध्येचवाससी ॥ नी
वीदक्षितःस्थाप्याएतत्त्रिकच्छलक्षणं ॥ शयनंचार्द्रपादेनशुष्कपादेनभोजनं ॥ नोत्तरीयमधः
कुर्याद्रात्रिवासस्तथादिने ॥ ॥ कटिवेष्टयंतुयद्वस्त्रंपुरीषोयेनवाकृतः ॥ मूत्रंमैथुनकृद्वस्त्रं
धर्मकार्येविवर्जयेत् ॥ ॥ दानहेमाद्रौगोतमः ॥ स्नानेदानेजपेहोमेदैवेपित्र्येचकर्मणि ॥
बध्नीयान्नासुरींकक्षांशेषकालेयथारुचि ॥ तत्रैवयाज्ञवल्क्यः ॥ ॥ परिधानाद्बहिः

कक्षानिबद्धाचास्करीमना ॥ धर्मकर्मणिविद्वद्भिर्वर्जनीयाः प्रयत्नतः ॥ ॥विश्वामित्रः॥यज्ञो
पवीतेद्वेधार्येश्रौतेस्मार्तेचकर्मणि ॥ तृतीयमुत्तरीयार्थेवस्त्राभावेतदिष्यते ॥ उत्तरीयवस्त्राभा
वेपारस्करगृह्ये ॥ एकंचेत्पूर्वस्योत्तरवर्गेणप्रच्छादयीतेति ॥ ॥ शिखाबंधश्चोक्तश्चतुर्विंश
तिमते ॥ ॥ मध्येतुबह्वृचाश्चैवनिबध्नीयुः शिखांततः ॥ मध्यंदिनाश्चयेविप्रापार्श्वेदक्षि
णतः क्रमात् ॥ वामपार्श्वेतुबध्नीयुर्येविप्राः सामगायनाः ॥ ॥ संग्रहे ॥ खल्वाटत्वादिदो
षेणविशिखश्चेन्नरोभवेत् ॥ कौशींतदाधारयीतब्रह्मग्रंथियुतांशिखां ॥१॥ ॥ मार्कं
डेयः ॥ कुशपाणिः सदातिष्ठेद्ब्राह्मणोदंभवर्जितः ॥ सनित्यंहंतिपापानितूलराशिमिवा

नलः ॥ ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ पेषणादिकयंत्रेषु शब्दोयावत्प्रवर्तते ॥ पतितांत्यजचांडाला
दीनांयावच्च शब्दकः ॥ तावत्कर्मनकर्तव्यंतथासंध्याद्वयेपिच ॥ ॥ उपांशुफलक्षणं ॥ बृह
द्याज्ञवल्क्यः ॥ विनाशब्दंजपोयस्तु चलज्जिह्वाद्विजच्छदः ॥ उपांशुतंजपंप्राहुर्मनसामा
नसंबुधाः॥ स्पष्टतरवर्णोच्चारस्तु ॥ वर्णस्पष्टतरोच्चार्योनासाश्वासावधीतिवा ॥ मुखश्वासा
वधीश्नृण्वन्नभिषेकार्चनेषुचेति ॥ आचारमयूखे ॥ ॥ कर्मप्रदीपे ॥ आवाहनासनंपा
द्यमर्घमाचमनीयकं ॥ स्नानंवस्त्रोपवीतंन्चगंधमाल्यान्यनुक्रमात् ॥ १ ॥ धूपंदीपंचनैवेद्यं
तांबूलंचप्रदक्षिणा ॥ पुष्पांजलिरितिप्रोक्ता उपचारास्तुषोडश ॥ २ ॥ फलेनसफलावा-

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

भिः सांगतादक्षिणार्पणं ॥ ॥पंचोपचारस्त्क ॥ ॥ गंधपुष्पेधूपदीपौनैवेद्यइतिपंचकं ॥ पं
चोपचारमारव्यातंपूजनेतत्वविद्बुधैः ॥१॥ ॥ राजोपचारास्त्क ॥ ॥ ततःपंचामृताभ्यंगमं
गस्योद्वर्त्तनंतथा ॥ मधुपर्कं परिमलद्रव्याणिविविधानिच ॥१॥ पादुकांदोलनादर्शो व्यजनंछ-
त्रचामरे ॥ वाद्यार्तिक्यंनृत्यगीतत्राख्याराजोपचारकान् ॥२॥ ॥ अथधनिकादिप्रदेय
दक्षिणार्थद्रव्येयत्ताव्यवस्थामाह ॥ तत्रादौधनिकादिलक्षणं ॥ वाराहे ॥ वर्धयित्वाधनंय
स्त्क तस्माद्भासमर्पीहयः ॥ नरवादेत्संग्रहपरोधनिकः सउदाहृतः ॥१॥ पोषणीय कुटुंबस्य
निर्वाहोयावताभवेत् ॥ तावदेवस्करवंयेनलभतेप्रतिवार्षिकं ॥ ऋणंयस्यतुनास्त्येवसमध्य ॥२० ॥

मउदाहृतः ॥ २ ॥ धनंपूर्वापरंयस्यवर्ततेबहुसंख्यया ॥ अधिकस्यार्जकोयःस्यात्समहाधनिउ
च्यते ॥ सदाचाररतोविप्रोधनार्जनपराङ्मुखः ॥ कुटुंबयत्नमतिकः सदरिद्रइतिस्मृतः ॥
यस्यस्यादन्नानाभावः सदाचाररतस्यहि ॥ महादारिद्रः सभवेद्दासोधान्यविवर्जितः ॥ वर्धयि
त्वाधनंयस्तु ग्रासंवार्षिकमर्जयेत् ॥ सवैधन्यइतिप्रोक्तश्चैकवर्षेणयः पुमान् ॥ वर्षद्वयमितं
ग्रासंसहिधन्यतरः स्मृतः ॥ अधिकस्यार्जकोयः स्यात्सधन्यतमईरितः ॥ धनेनैवविनायः
स्तु ग्रासंवार्षिकमर्जयेत् ॥ सवैधीरइतिप्रोक्तस्तारतम्यंचपूर्ववत् इति ॥ अथैतेषुमध्येके
नकियद्देयंइत्याकांक्षायांवारहे ॥ ॥ लक्षनमस्कारहोमंप्रकृत्य ॥ व्याहृतीनांसहस्रस्य

होमेशुल्कंद्विजेर्पयेत् ॥ माषमात्रंस्कवर्णंतुलक्षहोमेशतंयवाइत्युक्तं॥ धनिकोद्विगुणंदद्या-
त्त्रिगुणंतुमहाधनः ॥ यवार्धंतुदरिद्रेणदातव्यंपुण्यलब्धये॥ दद्यान्महादरिद्रस्तुतदर्धंशु-
ल्कमेवन्वेति॥ मध्यमादिभिस्तुधनिकाद्यपेक्षयाकिंचिन्यूनंदरिद्राद्यपेक्षयाकिंचिदधिकंदेय-
मित्यर्थात्तारतम्येनकल्पनीयं॥ धीरेणापिदरिद्रतोपिन्यूनंसमंवालाभानुसारेणकल्पनीयं
॥एतच्चस्कवर्णादिद्रव्यविषयमेवनतुगवादिविषयं॥ स्कवर्णप्रकृत्यैवद्वैगुण्यादेरुक्तत्वात्
॥एतत्सर्वंनित्यकर्मविषयंअनुक्तपरिमाणविषयकंचज्ञेयं॥ काम्येउक्तपरिमाणेन्वकर्मणि
तुयथावदेवदेयं॥ धनिकादिभिस्तुदारिद्र्यमितिप्रख्यापयन्यथावन्नददातिसकर्मफ

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

लंनैवाप्नोति॥ तथाचमनुः॥ ॥ यःप्रभुःप्रथमकल्पस्ययोनुकल्पेनवर्तते॥ सनाप्नोति
फलंतस्यपरत्रेतिश्रुतिस्मृतिरितिपुराणांतरेपि॥ विन्नशाठ्यंनरोयस्तुधनेसतिकरोतिहि॥
सनाप्नोतिफलंतत्रचौर एवप्रकीर्तितइति॥ एवंस्वल्पकालसाध्यबहुकालसाध्यकर्मसुश्रमा
द्यनुरोधेनद्रव्येयत्ताकल्पनीया॥ ॥भारते॥ वेदोपनिषदेचैवसर्वकर्मसुदक्षिणा॥ सर्वत्रैव
तुचोद्दिष्टाभूमिर्गावोथकांचनं॥ ॥बैजवापः॥ शिवनेत्रोद्भवंयस्मात्तस्मात्तसित्दृषलुप्तं॥
अमंगलंतद्यत्नेनदेवकार्येविवर्जयेत्॥ ॥सर्वकर्मसुब्राह्मणभोजनसंख्यामाहृगदाध
रे॥ गर्भाधानादिसंस्कारेब्राह्मणान्भोजयेद्दश॥ शतंविवाहसंस्कारेपंचाशन्मेखलाविधौ॥

For Private and Personal Use Only

आवसथ्येत्रयस्त्रिंशच्छ्रौताधानेऽग्नातात्परं ॥ अष्टकं भोजयेद्दन्त्या तत्र संस्कारसिद्धये ॥ आग्र
यणे प्रायश्चित्ते ब्राह्मणान् दश पंच चेति ॥ कृतं कर्म ईश्वरार्पणं कार्यमित्युक्तं बृहन्नारदीये ॥
विष्णवर्पितानि कर्माणि सफलानि भवंति हि ॥ अनर्पितानि कर्माणि भस्मनीव हुतं हविः ॥ नित्यं
नैमित्तिकं काम्यं यच्चान्यन्मोक्षसाधनं ॥ विष्णोः समर्पितं सर्वं सात्विकं फलदं भवेत् ॥ ॥इ
तिपरिभाषाप्रकर्णं ॥ ॥ अथ गर्भाधानं ॥ तत्र प्रथमरजोदर्शने त्रयोदशादोषाः ज्योतिः
शास्त्रे उक्तास्ते संकल्पे वक्ष्यामः तत्र दोषाणां निबर्हणार्थं नारदोक्तविधिना शांतिं कृत्वा गर्भा
धानं कार्यं ॥ शांतिकर्मे अग्निचक्रं चावश्यं तथापि अग्निचक्रं विना कर्माणि निर्णीनानि ॥

ज्योतिर्निबंधे॥ ॥दुर्गाहोमविधौविवाहसमयेसीमंतपुत्रोत्सवेगर्भाधानविधौचवास्तु
समयेविष्णोःप्रतिष्ठादिषु॥मौंजीबंधनवैश्वदेवकरणेसंस्कारनैमित्तिकेहोमोनित्यभवे
न्नदोषकथितंचक्रंचवन्हेर्यांति॥ ॥अथनारदोक्तगर्भाधानशांतिः॥निंद्यर्क्षतिथिवा
रेषुयदिपुष्पंप्रदृश्यते॥अत्रऋभंचेद्रजः स्त्रीणांनिंद्यस्थानेचवाससी॥१॥तत्रशांतिंप्रकु
र्वीतग्रहयज्ञपुरःसरं॥ऋमुहूर्तेतुसंप्राप्तेकुर्याच्छांतिंयथाविधि॥२॥विधानंतत्रकर्तव्यं
अरिष्टघ्नंविशेषतः॥दंपत्योःप्रातरेवस्यान्मंगलस्नानमुत्तमं॥३॥पंचमेदिवसेस्नाता
द्वाभ्यामप्यत्रमंगलैः॥तिलतैलेनश्लक्ष्णेनश्लक्ष्णकल्केनवापुनः॥उष्णोम्बुवारिभिःशैवैःपं

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

चपल्लवसंयुतैः ॥ आन्हिकंविधिवत्कृत्वाविधानंनूनमाचरेत् ॥ ५॥ शुभाचारसमायुक्तःश्र
द्धयापरयायुतः ॥तिथिश्रवणकंकुर्याच्छांतिसंकल्पपूर्वकं ॥ ६॥ पुण्याहंवाचयेत्पश्चात्
ब्राह्मणैर्वेदपारगैः॥ कृत्वाभ्युदयिकंश्राद्धमाचार्यंवरयेत्ततः ॥७॥ स्थंडिलंचततःकृत्वाअ-
ग्निंसंस्थापयेत्ततः ॥ईशान्यांचतुरः कुंभान्स्थापयेद्वारिपूरितान् ॥ ८॥ पंचपल्लवसंयुक्तान्स
र्वौषधिसमन्वितान्॥ पंचरत्नसमायुक्तान्पंक्तिरूपेणसाधयेत् ॥ ९॥ कुंभोपरिन्यसेत्पात्रं
शालितंदुलपूरितं॥ पात्रोपरिन्यसेद्रुक्मंप्रतिकुंभंपृथक्पृथक् ॥ १०॥ सूर्यंचविन्यसेदाद्येइं
द्रंद्राणीततःपरं॥ चतुर्थेविन्यसेद्विद्वान्प्रतिमांभुवनेश्वरीं॥ ११॥ततोग्रहांश्चसंपूज्ययथा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

विधिविधानतः॥ सूर्यकुंभंतुसंस्पृष्ट्वा सूर्यसूक्तं जपेद्विजः॥ १२॥ रुद्रैकादशनींचापिजपे
त्तत्रसमाहितः॥प्रधानंपायसंप्रोक्तंसघृतंचसशर्करं॥१३॥ अष्टोत्तरसहस्रंतुशतमष्टोत्त
रंतुवा॥ प्रत्येकदेवतानांच जुहुयात्तिलसर्पिषा॥ १४॥ आकृष्णेनेतिसूर्यंच इंद्रंत्रातारमिंद्र
तः॥इंद्राणीतुतथादित्यैरास्नेतिनिऋतमंत्रतः॥१५॥ ईशर्वरांभुवनस्यायजुषांश्रीश्वतेति
च॥ ग्रहहोमंततः कृत्वायथाविध्युक्तद्रव्यया॥१६॥ वंशपात्रेसमानीयरक्तवस्त्रसमन्वित
म्॥ तत्रराशिंप्रकुर्वीत तंदुलानांनृपोत्तम॥ १७॥ तत्रोपरिन्यसेद्धैमींकदलींसूर्यदेवतां॥वन्हे
रुत्तरतोविद्वान्कदलींस्थापयेच्छुभां॥ १८॥ हेम्नः पंचपलाढ्यांवापलस्यापिसुलक्षणां॥ प-

For Private and Personal Use Only

लार्धेनतदर्धेनतदर्धेनचवापुनः ॥१९॥ रूस्तंभाद्यांरूपत्रांचकदलेनविराजितां॥ ॥तंदु
लानांप्रमाणंतु॥ अष्टमुष्टिभवेत्किंचित्किंचिदष्टौचपुष्कलं॥ पुष्कलानिचचत्वारिआढकः
परिकीर्तितः॥ चतुर्भिराढकैर्द्रोणश्चाद्याद्रोणैकतंदुलान्॥ दद्यात्तांविप्रवर्यायसवस्त्रांचसद
क्षिणां॥ अलंकृतायविदुषेश्रोत्रियायकुटुंबिने॥ दानमंत्रस्तु॥ रूपत्रेरूभगेदेविरंभेभा-
स्करवल्लभे॥ रक्षमांरजसोदोषातदुष्टस्यास्यविगर्हितात्॥ दानेनानेनदेवेशःसविताविश्व
तोमुखः॥ प्रीतोभवतुवैसद्योदोषोहरतुदुष्कृतं॥ ततोभिषेचनंकार्यंदंपत्योश्चविशेषतः॥
उच्चार्यवारुणान्मंत्रान्जलेनपंचपल्लवैः॥ उद्धृत्योद्धृत्यतंसिंचेत्पुण्यमंत्रैर्यथाविधि ॥आ

पो हिष्टात्रिभिर्मंत्रैः पंचेंद्रैः पंचवारुणैः ॥ भगप्रणेतीदमापः समुद्रायपुनंतुमां ॥ आप्यायपंच
नद्येतिशिरोमेत्तिचतस्तृभिः ॥ देवस्यत्वेत्रिपीत्यादि अभिषिंचपुनः पुनः ॥ ब्राह्मादिदेवताः स
र्वाब्रह्माविष्णुपुरोगमाः ॥ दंपत्योः परिधानार्थमहतेवाससीपुरा ॥ कर्मणोंतेविसृज्यान्यद्वास-
श्चपरिधार्यते ॥ आचार्यायततोदद्यात्स्वर्णगोभूतिलांस्ततः ॥ ब्राह्मणेभ्यस्तथान्येभ्योदक्षिणा
श्चविशेषतः ॥ सदक्षिणमनड्वाहंप्रदद्याद्रुद्रजापिने ॥ ब्राह्मणान्भोजयेतस्त्वाज्जर्कराघृतपा
यसैः ॥ यस्मिन्वाससिदृष्टंचरजोदुष्टभयावहं ॥ तद्वासोयत्नतस्त्याज्यंततः शांतिकरंहित
त् ॥ एवंयः कुरुतेशांतिंनारदोक्तप्रमाणतः ॥ तदनिष्टंतुसकलंसद्यएवविनश्यति ॥ ॥ इ

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तिनारदोक्तरजोदर्शनशांतिक्रमः ॥ अथशांतिप्रयोगानुक्रमः ॥ शांतिकंसंप्रवक्ष्यामिनारदे
नयथोदितं ॥ गणेशंपूजयेदादौस्वस्तिपुण्याहवाचनं ॥१॥ मातृणांपूजनंकार्यंनांदीश्राद्धमतः
परं ॥ आचार्यंवरयित्वाथब्रह्माणंगाणपत्यकं ॥२॥ सादस्यंऋत्विजश्चैवजापकान्वरयेत्ततः ॥
दिग्रक्षणंततःकार्यंपंचगव्यंयथाविधि ॥३॥ भूमिंसंपूज्यविधिवत्ताश्चसंस्कारपंचकं ॥ स्थं
डिलेग्निंप्रतिष्ठाप्यकलशान्स्थापयेत्क्रमात् ॥४॥ मूर्त्यग्न्युत्तारणंप्राणप्रतिष्ठास्थापनार्चनं ॥
ग्रहादीन्स्थापयित्वाथस्थापयेद्रुद्रकुंभकं ॥५॥ ब्रह्मासनंततोदत्वाकारयेत्कुशकंडिकां ॥ लिं
गोक्तैर्नाममंत्रैर्वायथाविध्युक्तद्रव्यया ॥६॥ देवताग्रहहोमंचयथासंख्यापुरः सरं ॥ पूजा-

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्विष्टंनवाहुत्याबलिंपूर्णाहुतिंतथा ॥७॥ स्रुवाम्भादिविमोकांतंहोमशेषंसमापयेत् ॥श्रेयःसं
पाद्यदानंच अभिषेकोविसर्जनं ॥ ८॥विप्राशिषःप्रगृह्णीयात्तैर्मिष्टान्नेनभोजयेत्॥ ॥ इति
शांतिप्रयोगानुक्रमः॥नान्वाधानंऋषिश्छंदोयाजुषांगृह्यकर्मणि॥श्रौतेकर्मणिकेषांचिदन्वा
धानादिकारयेदितिवचनात्॥ऋषिश्छंदअन्वाधानंगर्भाधानातिरिक्तसंस्कारेऽस्मिन्ग्रंथे
नांगीकृतं॥ ॥तत्रादौसर्वकर्मसाधारणांगानांगणेशपूजादीनांस्वस्तिवाचनांतानांप्रयोगः
॥सचशिष्टप्रचुराचारानुसारेणोच्यते॥ ॥महत्सुकर्मसुपूर्वेद्युःस्वल्पेषुतस्मिन्नहनिपूर्वा-
ण्हेनिर्णेजनांतपंचमहायज्ञांत कृतनित्यक्रियेणसपत्नीकेनसंस्कार्येणचयजमानेनप्राङ्मु

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

खेनोदङ्मुखेनवाशरुद्धपीठेउपवेशनं॥ ॥पादौहस्तौच प्रक्षाल्यद्विराचम्यत्रिः प्राणानाय
म्यदेशकालौसंकीर्त्यकरिष्यमाणामुककर्मांगतयामंगलस्नानमहंकरिष्येइतिसंकल्पः॥ ॥
ततोयथाचारंमंगलवाद्यघोषपुरःसरंपुत्रवतीवृद्धसुवासिनीभिर्हस्तैः सुगंधितैलेनाभ्यं
जनंतिलामलकादीनांसर्वौषध्यादिसुगंधचूर्णेनोद्वर्तनं उष्णोदकेनस्नानमिदमेवमंगलस्ना
नमित्यभिधीयते॥ ॥संग्रहे॥ सौगंध्यतिलतैलेनकुर्यादंगेष्वभ्यंजनं॥ तिलामलकसंयुक्तैः
सुगंध्यौषधिचूर्णकैः॥ अंगोद्वर्त्योष्णोदकेनस्नानंतन्मंगलंस्मृतमिति॥ ॥शुभ्रवस्त्र
परिधानपुरःसरंपतिपुत्रवतीवृद्धसुवासिनीभिर्मंगलतिलकपुतंनीराजनंचप्रकुर्वीत॥ त

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

थान्चयजमानः पत्न्यासंस्कार्येणन्चयथायोग्याऽलंकृतः द्विराचमनं॥ ततोयजमानःन
वंश्वेतंसदशांस्ववर्णेनसकृद्धौतंप्रागुदग्दशांवाप्रसारितंनान्यधारितंअहतंवसनंतंनाभिपृ
ष्ठिकदयेवंबद्ध्वात्रिकच्छंपरिधास्येइत्यनेनमंत्रेणापरिधाय यशासामेत्यनेनमंत्रेणोत्तरीयं
॥अहतेवाक्षौमवस्त्रेश्वेतपीतरक्तरंजितेवानीलीरंजितंविनापत्न्यास्वमंत्रंपरिधाय॥प्रति
वस्त्रेस्मार्तविधिनाद्विराचमनं॥पत्न्यास्तुयथोक्तं॥ततोवारणादियज्ञीयदारुनिर्मितेसो
त्तरच्छदेशुद्धपीठेदर्भासनेयज्ञोपवीतिनादक्षिणपार्श्वेबद्धशिखाऽभिन्नकेशेयजमानेन
प्राङ्मुखेनवाउपवेशनं॥तद्दक्षिणतःपत्न्याचतद्दक्षिणतःसंस्कार्येणन्च॥वारणादिपदेन

For Private and Personal Use Only

सीसवटेंमुरणीकाष्टपीठं॥ उत्तरछदेउत्तराग्रइति॥ ॥सव्येद्विविकुशादलोपग्रहः॥दक्षिणे
चतुः कुशादलोपग्रहः॥सचअनामिकयांमध्यपर्वे॥एवंकरद्वयेकुशोपग्रहः॥ अथवापंचच
तुःकुशादलग्रंथियुतकरद्वयेपवित्रोपग्रहः॥वर्णेवर्णेएकैकन्यूनमितिकेचित्॥ ॥शोडश
माषमारभ्योर्ध्वंचयथाशक्तिहेमात्मकपवित्रंचातिप्रशस्तं॥ ॥धृतकुंकुमकेशरस्थवामंग
लतिलकोस्मार्तविधिनाद्विराचम्य प्राणानायम्य शांतिपाठंपठित्वात्रिमात्रंप्रणवमुच्चार्यल-
क्ष्मीनारायणादिदेवान्प्रणमेत्॥ ॥ अथशांतिपाठमंत्राः॥ ॐ आनोभद्राः क्रतवो
यन्तुविश्वतोदब्धासोऽअपरीतासऽउद्भिदः॥ देवानोयथासदमिद्वृधेऽअसन्नप्रायुवो

रक्षितारौदिवेदिवे ॥१॥ देवानां भद्रासुमतिर्ऋजूयतान्देवानां रातिरभिनोनिवर्तता
म् ॥ देवानां सख्यमुपसेदिमा वयन्देवानः आयुः प्रतिरन्तुजीवसे ॥२॥ तान्पूर्वयानिवि
दाहूमहे वयम्भगम्मित्रमदितिन्दक्षमस्त्रिधम् ॥ अर्यमणम्वरुणं सोममश्विनासर
स्वतीनः सुभगामयस्करत् ॥३॥ तन्नोवातोमयोभुवातुभेषजं तन्मातापृथिवीत
त्पिताद्यौः ॥ तद्ग्रावाणः सोमसुतोमयोभुवस्तदश्विनाशृणुतन्धिष्ण्यायुवम् ॥४॥
तमीशानञ्जगतस्तस्थुषस्पतिन्धियञ्जिन्वमवसेहूमहे वयम् ॥ पूषानोयथावेदसाम
सद्वृधेरक्षितापायुरदब्धः स्वस्तये ॥५॥ स्वस्तिनः इन्द्रोवृद्धश्रवाः स्वस्तिनः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पूषाविश्ववेदाः ॥ स्वस्तिनस्तार्क्ष्यो ऽ अरिष्टनेमिः स्वस्तिनोबृहस्पतिर्द्दधातु ॥ ६ ॥ पृषं
दश्वामरुतः पृश्निमातरः शुभंय्यावानोविदथेषुजग्ग्मयः ॥ अग्निजिह्वामनवः सूर
चक्षसोविश्वेनोदेवा ऽ अवसागमन्निह ॥ ७ ॥ भद्रङ्कर्णेभिः शृणुयामदेवाभद्रम्पश्ये
माक्षभिर्य्यजत्राः ॥ स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाᳫँ सस्तनूभिर्व्यशेमहिदेवहितंयदायुः ॥ ८ ॥
शतमिन्नुशरदो ऽ अन्तिदेवायत्रानश्चक्राजरसन्तनूनाम् ॥ पुत्रासोयत्रपितरोभ
वन्तिमानोमध्यारीरिषतायुर्ग्गन्तोः ॥ ९ ॥ अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्म्मा
तासपितासपुत्रः ॥ विश्वेदेवा ऽ अदितिः पञ्चजना ऽ अदितिर्ज्जातमदितिर्ज्जनित्वम्

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

॥१०॥ तम्पत्नीभिरनुगच्छेमदेवाः पुत्रैर्भ्रातृभिरुतवाहिरण्यैः ॥ नाकङ्गृभ्णानाःसु
कृतस्यलोकेतृतीयेपृष्ठेऽअधिरोचनेदिवः ॥११॥ आयुष्यंवर्च्चस्य ँरायस्पोषमौद्भि
दम् ॥ इद ँहिरण्यंवर्च्चस्वज्जैत्रायाविशतादुमाम् ॥१२॥ द्यौः शान्तिरन्तरिक्ष ँ शा-
न्तिः पृथिवीशान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिः ॥ वनस्पतयः शान्तिर्विश्वेदेवाः
शान्तिर्ब्रह्मशान्तिः सर्व ँ शान्तिः शान्तिरेव शान्तिः सामाशान्तिरेधि ॥१॥ यतो
यतः समीहसेततोनोऽअभयङ्कुरु ॥ शन्नः कुरुप्रजाभ्योभयन्नः पशुभ्यः ॥२॥
सुशांतिर्भवतु ॥ ॥ ॐ श्रीमन्महागणाधिपतयेनमः ॥ ॐ लक्ष्मीनारायणाभ्यां

For Private and Personal Use Only

नमः ॥ ॐ उमामहेश्वराभ्यांनमः ॥ ॐ वाणीहिरण्यगर्भाभ्यांनमः ॥ ॐ शचीपुरंदराभ्यांन
मः ॥ मातापितृचरणकमलेभ्योनमः ॥ ॐ कुलदेवताभ्योनमः ॥ ॐ इष्टदेवताभ्योनमः ॥ ॐ
ग्रामदेवताभ्योनमः ॥ ॐ स्थानदेवताभ्योनमः ॥ ॐ वास्तुदेवताभ्योनमः ॥ ॐ सर्वेभ्यो
देवेभ्यःसर्वेभ्योब्राह्मणेभ्योनमोनमः ॥ ॐ पुण्यंपुण्याहंदीर्घमायुरस्तु ॥ सुमुखश्चैकदं
तश्चकपिलोगजकर्णकः ॥ लंबोदरश्चविकटोविघ्ननाशोगणाधिपः ॥ १ ॥ धूम्रकेतुर्गणाध्य
क्षोभालचंद्रोगजाननः ॥ द्वादशैतानिनामानियःपठेच्छृणुयादपि ॥ २ ॥ विद्यारंभेविवाहेच
प्रवेशेनिर्गमेतथा ॥ संग्रामेसंकटेचैवविघ्नस्तस्यनजायते ॥ ३ ॥ शुक्लांबरधरंदेवंशशिव

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

र्णंचतुर्भुजं॥ प्रसन्नवदनंध्यायेत्सर्वविघ्नोपशांतये॥ ४॥ अभीप्सितार्थसिध्यर्थंपूजितो-
यःसुरासुरैः॥ सर्वविघ्नहरस्तस्मैगणाधिपतयेनमः॥५॥ सर्वमंगलमांगल्येशिवेसर्वार्थसा
धिके॥शरण्येत्र्यंबकेगौरिनारायणिनमोस्तुते॥ ६॥सर्वदासर्वकार्येषुनास्तितेषाममंगलं॥
येषांहृदिस्थोभगवान्मंगलायतनंहरिः॥ ७॥ लाभस्तेषांजयस्तेषांकुतस्तेषांपराजयः॥येषा
मिंदीवरश्यामोहृदयस्थोजनार्दनः॥ ८॥ विनायकंगुरुंभानुंब्रह्माविष्णुमहेश्वरान्॥ सर
स्वतींप्रणम्यादौसर्वकार्यार्थसिद्धये॥ ९॥ सर्वेष्वारंभकार्येषुत्रयस्त्रिभुवनेश्वराः॥देवादिशं
तुनःसिद्धिंब्रह्मेशानजनार्दनाः॥ १०॥ ॥ विष्णुर्विष्णुर्विष्णुः श्रीमद्भगवतोमहापुरुष

For Private and Personal Use Only

स्यविष्णोराज्ञयाप्रवर्तमानस्य अद्यब्रह्मणोद्वितीयेपरार्धेविष्णुपदेश्रीश्वेतवाराहकल्पेवैव
स्वतमन्वंतरे अष्टाविंशतितमेकलियुगेप्रथमचरणे भरतवर्षेभरतखंडे जंबुद्वीपेदंडकार-
ण्येदेशेगोदावर्याःपश्चिमेतीरेपरशुरामक्षेत्रे बौद्धावतारेशालिवाहनशाके अमुकनामसं
वत्सरेअमुकायनेअमुकऋतौअमुकमासे अमुकपक्षेअमुकतिथौअमुकवासरे अमुकनक्षत्रे
अमुकराशिस्थितेचंद्रे अमुकराशिस्थितेश्रीसूर्ये अमुकराशिस्थितेदेवगुरौ शेषेषु ग्रहेषु
यथायथाराशिस्थानस्थितेषुसत्सु एवंगुणविशेषणविशिष्टायांशुभपुण्यतिथौममआत्म
नः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलावाप्तयेअस्मिन्पुण्याहेअस्याः ममभार्यायाः प्रथमरजोदर्श

नसमये मासतिथिवारनक्षत्रयोगकरणलग्नहोरावस्त्रदर्शनस्थानदिनभागवर्णान्नाम
ध्येयद्यद्विरुद्धफलंतत्तद्दोषपरिहारार्थंपुत्रपौत्रादिसंततिप्राप्त्यर्थंतथाचममकलत्रेणसह
जन्मराशेः सकाशान्नामराशेः सकाशात् येकेचिद्विरुद्धस्थानस्थितक्रूरग्रहास्तैः सूचितं
सूचयिष्यमाणं चयत्सर्वारिष्टंतद्विनाशार्थंसर्वदातृतीयैकादशशुभस्थानस्थितशुभ
फलप्राप्त्यर्थंगणपतिदुर्गाक्षेत्राधिपतिआदित्यादिनवग्रहाधिदेवताप्रत्यधिदेवतादिसहित-
श्रीसूर्यइंद्रइंद्राणीभुवनेश्वरीदेवताप्रीत्यर्थंनारदोक्तरजोदर्शनशांतिंसांगोपांगेनतथाचअन-
स्याः ममभार्यायाः क्षेत्रगर्भयोः संस्कारार्थंप्रतिगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

गर्भाधानाख्यंकर्मएकतंत्रेणाहंकरिष्ये ॥ इतिसंकल्पः ॥ ॥ तदंगत्वेन गणपतिपूजनस्व
स्तिपुण्याहवाचनंमातृकापूजनं आयुष्यमंत्रजपंनांदीश्राद्धं ब्रह्माचार्यऋत्विग्वरणंदिग्र
क्षणंपंचगव्यकरणंभूमिपूजनं अग्निस्थापनंकलशस्थापनंअग्न्युत्तारणप्राणप्रतिष्ठापूर्वक
देवतास्थापनंकदलीस्थापनंनवग्रहस्थापनंचाहंकरिष्ये ॥ तत्रादौकर्मार्थंजलपूरितकल-
शार्चनं ॥ ॐ तत्वायामिब्रह्मणावंदमानस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः ॥ अहेडमानो
वरुणेहबोध्युरुशंसमानआयुःप्रमोषीः ॥१॥ कलशेवरुणायनमः गंधाक्षतपुष्पैः
संपूज्य ॥ ततोदक्षिणहस्तेनकलशमालभ्याभिमंत्रयेत् ॥ कलशस्यमुखेविष्णुः कंठेरुद्रः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

समाश्रितः ॥ मूलेतस्यस्थितोब्रह्मामध्येमातृगणाःस्मृताः ॥१॥ कुक्षौतुसागराःसर्वेसप्तद्वी
पावसुंधरा ॥ ऋग्वेदोथयजुर्वेदःसामवेदोह्यथर्वणः ॥२॥ अंगैश्चसहिताःसर्वेकलशंतुस
माश्रिताः॥ इत्यभिमंत्र्य ॥ ततोगंगाद्यावाहनं ॥ गंगेचयमुनेचैवगोदावरिसरस्वति॥ नर्म
देसिंधुकावेरिजलेस्मिन्सन्निधिंकुरु ॥१॥ अस्मिन्कलशेसर्वाणितीर्थान्यावाहयामि॥ पू
जयामि॥ नमस्करोमि॥ कलशोदकेनपूजासंभारान्संप्रोक्ष्य॥ तत्रमंत्रः॥ ॐ अपवित्रः
पवित्रोवासर्वावस्थांगतोपिवा॥ यःस्मरेत्पुंडरीकाक्षंसबाह्याभ्यंतरेशुचिः ॥१॥ इतिमंत्रे
णप्रोक्षयेत्॥ ॥ दीपपूजनं॥ भोदीपत्वंब्रह्मरूपअंधकारनिवारक ॥ इमांमयाकृतां

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पूजां गृण्हंस्तेजःप्रवर्धय ॥ १ ॥ दीपायनमः गंधाक्षतपुष्पैः संपूज्य ॥ ॥ अथगणपतिपूजनं ॥
ततोध्यानं ॥ ॥ श्वेतांगंश्वेतवस्त्रंसितकुसुमगणैःपूजितंश्वेतगंधैः क्षीराब्धौरत्नदीपैःसु
रतरुविमलेरत्नसिंहासनस्थं ॥ दोर्भिः पाशांकुशेष्टाभयधृतिविशदंचंद्रमौलिंत्रिनेत्रंध्याये
च्छांत्यर्थमीशंगणपतिममलंश्रीसमेतंप्रसन्नं ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः सिद्धिबुद्धिसहित
महागणपतयेनमः ध्यायामि ॥ ॥ हेहेरंबत्वमेह्येहि अंबिकात्र्यंबकात्मज ॥ सिद्धिबुद्धि
पतेत्र्यक्षलक्षलाभपितुःपितः ॥ १ ॥ नागास्य नागहारत्वंगणराजचतुर्भुज ॥ भूषितःस्वा
युधैर्दिव्यैः पाशांकुशपरश्वधैः ॥ २ ॥ आवाहयामिपूजार्थंरक्षार्थंचममक्रतोः ॥ इहागत्य

For Private and Personal Use Only

गृहाणत्वंपूजांकतुंचरक्षमे॥३॥ ॐ गणानांत्वागणपतिंर्ढः हवामहेप्रियाणांत्वाप्रियपति
र्ढः हवामहेनिधीनान्त्वानिधिपतिंर्ढः हवामहेवसोमम॥ आहमजानिगर्भधमात्वमजा
सिगर्भधमम्॥१॥ ॐ भू० सिद्धिबुद्धिसहितमहागणपतयेनमः गणपतिंआवाहयामि॥
॥ रम्यंसुशोभनंदिव्यंसर्वसौख्यकरंशुभं॥ आसनंचमयादत्तंगृहाणपरमेश्वर॥ २ ॥
ॐ वर्ष्मोस्मिसमानानामुद्यतामिवसूर्यः ॥ इमंतमभितिष्ठामियोमाकश्चाभिदासति
॥२॥ ॐ भू० सि० म० आसनंसमर्पयामि॥ उष्णोदकंनिर्मलंचसर्वसौगंध्यसंयुतं॥
पादप्रक्षालनार्थायदत्तंतेप्रतिगृह्यतां॥३॥ ॐ एतावानस्यमहिमातोज्यायांश्चपू

रुषः ॥ पादोऽस्यविश्वाभूतानित्रिपादस्यामृतंदिवि ॥ ३ ॥ ॐ भू० सि० म० ग० पाद्यं स० ॥
नाम्रपात्रेस्थितंतोयंगंधपुष्पफलान्वितं ॥ सहिरण्यंददाम्यर्घंगृहाणपरमेश्वर ॥ ४ ॥
ॐ धामन्तेविश्वम्भुवनमधिश्रितमन्तःसमुद्रेहृद्यन्तरायुषि ॥ अपामनीकेसमिथे
यऽआभृतस्तमश्यामसमधुमन्तन्तऽऊर्मिम् ॥ ४ ॥ ॐ भू० सि० म० अर्घं स० ॥ सर्वती
र्थसमायुक्तंसुगंधिनिर्मलंजलं ॥ आचम्यार्थंमयादत्तंगृहाणपरमेश्वर ॥ ५ ॥ ॐ इ
मम्मेवरुणाश्रुधीहवमद्याचमृडय ॥ त्वामवस्युराचके ॥ ५ ॥ ॐ भू० सि० म० आचम
नंसम० ॥ पंचामृतस्नानं ॥ कामधेनुसमुद्भूतंसर्वेषांजीवनंपरं ॥ पावनंयज्ञहेतुश्चपयः

स्नानार्थमर्पितं॥१॥ ॐ पयः पृथिव्याम्पयऽ ओषधीषुपयोदिव्यन्तरिक्षेपयोधाः ॥ पयस्व
तीः प्रदिशः सन्तुमह्यम्॥१॥ ॐ भूःसि॰म॰ पयः स्नानं स॰ ॥ पयः स्नानांते क्रडोद-
कस्नानं स॰ ॥ पयसस्तुसमुद्भूतं मधुराम्लं शशिप्रभं ॥ दध्यानीतं मयादेव स्नानार्थं प्रति
गृह्यतां॥२॥ ॐ दधिक्राव्णो ऽ अकारिषञ्जिष्णोरश्वस्यवाजिनः ॥ सुरभिनो
मुखाकरत्प्रणऽ आयूंषि तारिषत्॥२॥ ॐ भूःसि॰म॰ दधिस्नानं ॥ नवनीतसमुत्प
न्नं सर्वसंतोषकारकं ॥ घृतंतुभ्यंप्रदास्यामिस्नानार्थंप्रतिगृह्यतां ॥३॥ ॐ घृतम्मि-
मिक्षेघृतमस्ययोनिर्घृतेश्रितोघृतम्वस्यधाम ॥ अनुष्वधमावह मादयस्वस्वाहाकृतंवृ

षभवक्षिहव्यम् ॥३॥ ॐ भू. सि. म. घृतस्नानं स० ॥ घृतस्नानांते मु० ॥ तरुपुष्पसमु
द्भूतं सुस्वादु मधुरं मधु ॥ तेजःपुष्टिकरं दिव्यं स्नानार्थं प्रतिगृह्यतां ॥४॥ ॐ मधुवा -
ताऽऋतायते मधुक्षरन्ति सिन्धवः ॥ माध्वीर्न्नः सन्त्वोषधीः ॥१॥ मधुनक्तमुतोषसो मधुम
त्पार्थिवं रजः ॥ मधुद्यौरस्तु नः पिता ॥२॥ मधुमान्नो वनस्पतिर्म्मधुमां २ ऽ अस्तु
सूर्य्यः ॥ माध्वीर्गावो भवन्तु नः ॥३॥४॥ ॐ भू. सि. म. मधुस्नानं स० ॥ इक्षुसारसमुद्भू
ताशर्करा पुष्टिकारिका ॥ मलापहारिका दिव्या स्नानार्थं प्रतिगृह्यतां ॥५॥ ॐ अपा
ᳪ रसमुद्वयस ᳪ सूर्य्ये सन्त ᳪ समाहितम् ॥ अपाᳪ रसस्य यो रसस्तं वो गृण्हाम्यु

त्तमसुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वा जुष्टंङ्गृण्हाम्येषतेयोनिरिन्द्रायत्वाजुष्टंतमम्॥५॥
ॐ भू. सि. म. शर्करास्नानंस०॥ नानासुगंधद्रव्यंचचंदनंरजनीयुतं॥उद्वर्त्तनंमयाद
त्तंगृहाणपरमेश्वर॥१॥ ॐ गन्धर्वस्त्वाधिश्वावसुः परिदधातुधिश्वस्यारिष्टयैयज
मानस्यपरिधिरस्यग्निरिडऽईडितः॥१॥ ॐ अहिरिवभोगैःपर्येतिबाहुञ्ज्यायाहेति
म्परिबाधमानः ॥हस्तघ्नोधिश्वाधयुनानिविद्वान्पुमान्पुमांसंपरिपातुधिश्वतः
॥२॥ ॐ भू. सि. म. उद्वर्तनस्नानंस०॥उद्वर्तनस्नानांतेशुद्धोदकस्नानंस०॥ ततो
नाममंत्रेणगंधपुष्पधूपदीपनैवेद्यतांबूलदक्षिणांतंपंचामृतस्नानांगपूजनंइतिशिष्टाः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

॥ कावेरीन्नर्मदावेणीतुंगभद्रासरस्वती॥ गंगाञ्चयमुनातोयंमयास्नानार्थमर्पितं॥१॥ॐ
आपोहिष्ठामयोभुवस्तानऽऊर्ज्जेदधातन॥ महेरणायचक्षसे॥१॥ योवःशिवतमोरस
स्तस्यभाजयतेहनः॥ उशतीरिवमातरः॥२॥ तस्माऽअरंङ्गमामवोयस्यक्षयायजि
न्वथ॥ आपोजनयथाचनः॥३॥ ॐ भू·सि·म· शुद्धोदकस्नानमभिषेकंचस० शांतिः
शांतिःशांतिः॥ सुशांतिर्भवतु॥ ॐ भू·सि·म· स्नानांते आचमनं स०॥ ॥ सर्वभूषादि
मेसौम्येलोकलज्जानिवारणे॥ मयोपपादितेतुभ्यंवाससीप्रतिगृह्यतां॥१॥ॐ युवासुवासाः
परिवीतऽआगात्सऽउश्रेयान्भवतिजायमानः॥ तन्धीरासः कवयऽउन्नयन्तिस्वाध्योम

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नसादेवयन्तः ॥२॥ ॐ भू० सि॰ म॰ वस्त्रंस० ॥ नवभिस्तंतुभिर्युक्तं त्रिगुणंदेवतामयं
॥ उपवीतंमयादत्तं गृहाणपरमेश्वर ॥१॥ ॐ यज्ञोपवीतम्परमंपवित्रंप्रजापतेर्यत्सह
जम्पुरस्तात् ॥ आयुष्यमग्र्यंम्प्रतिमुञ्चशुभ्रंयज्ञोपवीतंबलमस्तुतेजः ॥१॥ ॐ भू॰ सि॰
म॰ यज्ञोपवीतंस० ॥ आचमनं ॥ श्रीखंडंचंदनंदिव्यंकेशरादिसमन्वितं ॥ विलेपनंसु
रश्रेष्ठ चंदनंप्रतिगृह्यतां ॥१॥ ॐ त्वाङ्गन्धर्वा ऽ अखनँस्त्वामिन्द्रस्त्वाम्बृहस्पतिः ॥ त्वा
मोषधेसोमोराजा विद्वान्यक्ष्मादमुच्यत ॥१॥ ॐ भू॰ सि॰ म॰ चंदनंस० ॥ अक्षताश्च
सुरश्रेष्ठ कुंकुमाक्ताःसुशोभिताः ॥ मयानिवेदिताभक्त्यागृहाणपरमेश्वर ॥१॥ ॐ

For Private and Personal Use Only

अक्षन्नमीमदन्तह्यवप्रिया ऽ अधूषत ॥ अस्तोषत स्वभानवो विप्रा नविष्ठया मती योजा
न्विन्द्र ते हरी ॥१॥ ॐ भू. सि. म. अक्षतान्स० ॥ सुमाल्यानि स्रुगंधीनि मालत्यादीनि वै प्र
भो ॥ मयाहृतानि पूजार्थं पुष्पाणि प्रतिगृह्यतां ॥१॥ ॐ ओषधीः प्रतिमोदध्वम्पुष्पवतीः
प्रसूवरीः ॥ अश्वा ऽ इव सजित्वरीर्वीरुधः पारयिष्ण्वः ॥ १॥ ॐ भू. सि. म. पुष्पाणि
स० ॥ दूर्वांकुरान्सुहरितानमृतान्मंगलप्रदान् ॥ आनीतांस्तव पूजार्थं गृहाण गणनायक
॥१॥ ॐ काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्ती परुषः परुषस्परि ॥ एवानो दूर्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन
च ॥१॥ ॐ भू. सि. म. दूर्वांकुरान् स० ॥ हरिद्राकुंकुमंचैव सिंदूरादि समन्वितं ॥ सौ

भाग्यद्रव्यसंयुक्तं गृहाणपरमेश्वर ॥ १॥ स्रुगंधोषधिचूर्णंचनानापरिमलानिच ॥ नानासु
गंधतैलानि अतः शांतिंप्रयच्छमे ॥ २॥ ॐ अर्हिरिवभोगैः पर्य्येतिबाहुञ्ज्यायाहेतिम्परि
बाधमानः ॥ हस्तघ्नोविश्वावयुनानिविद्वान्पुमान्पुमांसं सम्परिपातुविश्वतः ॥ १॥ ॐ भूः
सि॰ म॰ नानापरिमलद्रव्याणिसमर्पयामि ॥ वनस्पतिरसोद्भूतोगंधाढ्योगंधउत्तमः॥ आघ्रेयः सर्व
देवानांधूपोयंप्रतिगृह्यतां ॥ १॥ ॐ धूरसिधूर्वधूर्वन्तन्धूर्वतंयोस्मान्धूर्वतितन्धूर्वयंवयन्धू
यन्धूर्वामः ॥ देवानामसिवन्हितमं सस्नितमम्पप्रितमञ्जुष्टतमन्देवहूतमम् ॥ १॥
ॐ भूः सि॰ म॰ धूपंस॰ ॥ साज्यंचवर्त्तिसंयुक्तंवन्हिनायोजितंमया ॥ दीपंगृहाणदेवे

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

शत्रैलोक्यतिमिरापह ॥१॥ ॐ अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सू
र्यः स्वाहा ॥ अग्निर्वर्चोज्योतिर्वर्चः स्वाहा सूर्यो वर्चोज्योतिर्वर्चः स्वाहा ॥ ज्योतिः सूर्यः
सूर्यो ज्योतिः स्वाहा ॥१॥ ॐ भू· सि·म· दीपंसमर्पयामि ॥ शर्कराघृतसंयुक्तं मधुरंस्वा
दुचोत्तमं ॥ उपहारसमायुक्तं नैवेद्यंप्रतिगृह्यतां ॥ १॥ ॐ येदेवासोदिव्येकादशस्थपृ-
थिव्यामध्येकादशस्थ ॥ अप्सुक्षितौमहिनैकादशस्थुनेदेवासोयज्ञमिमंजुषध्वम् ॥१॥
ॐ भू·सि·म· नैवेद्यंस० ॥ ॐ भू·पानीयंस० ॥ ॐ भू· उत्तरापोशनंस० ॥ ॐ भू·ह
स्तप्रक्षालनंसमर्पयामि ॥ ॐ भू०सि· म·मुखप्रक्षालनंस० ॥ ॐ भू० चंदनेनकरो

For Private and Personal Use Only

हूर्तेनंस० ॥ इदंफलंमयादेवस्थापितं पुरतस्तव ॥ तेनमेसफलावाप्तिर्भवेज्जन्मनिजन्म
नि ॥ १ ॥ ॐ याः फलिनीर्या ऽ अफला ऽ अपुष्पायाश्चपुष्पिणीः ॥ बृहस्पतिप्रसूतास्ता
नोमुञ्चन्त्व ँ हसः ॥ १ ॥ ॐ भू० सि० म० फलंस० ॥ पूगीफलंमहद्दिव्यंनागवल्लीदलै
र्युतं ॥ एलादिचूर्णसंयुक्तंतांबूलंप्रतिगृह्यतां ॥ १ ॥ ॐ यत्पुरुषेणहविषादेवायज्ञमत
न्वत ॥ वसन्तोस्यासीदाज्यंग्रीष्म ऽ इध्मः शरद्धविः ॥ १ ॥ ॐ भू० सि० म० तांबूलंस०
॥ हिरण्यगर्भगर्भस्थंहेमबीजंविभावसोः ॥ अनंतपुण्यफलदमतः शांतिंप्रयच्छमे ॥ १ ॥
ॐ हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रेभूतस्यजातः पतिरेकऽआसीत् ॥ सदाधारपृथिवीन्द्यामुते

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

माङ्कस्मैंदेवायहविषाविधेम॥१॥ ॐ भू· सि· म· दक्षिणांस०॥ कदलीगर्भसंभूतंकर्पू
रंचप्रदीपितं॥ आरार्तिकमहंकुर्वेपश्यमेवरदोभव॥१॥ ॐ इदद्धं हविः प्रजननम्मेऽअ
स्तुदशवीरंद्धं सर्वगणंद्धं स्वस्तये॥ आत्मसनिप्रजासनिपशुसनिलोकसन्न्यभयसनि॥
अग्निःप्रजाम्बहुलाम्मेंकरोत्वन्नम्पयोरेतोऽअस्मासुधत्त॥१॥ ॐ भू· सि· म· कर्पूरनीराज
नंस०॥ नानासुगंधपुष्पाणियथाकालोद्भवानिच॥ पुष्पांजलिर्मयादत्तोगृहाणपरमेश्व
र॥१॥ ॐ यज्ञेनयज्ञमयजन्तदेवास्तानिधर्म्माणिप्रथमान्यासन्॥ तेहनाकम्महि
मानःसचन्तयत्रपूर्वेसाध्याःसन्तिदेवाः॥१॥ ॐ भू· सि· म· पुष्पांजलिंस०॥यानि

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

कानिचपापानिज्ञाताज्ञातकृतानिच ॥ तानिसर्वाणि नश्यंतिप्रदक्षिणपदेपदे ॥१॥ ॐ
सप्तास्यासन्परिधयस्त्रिः सप्तसमिधः कृताः॥ देवायद्यज्ञन्तन्वाना ऽ अबध्नन्पुरुषं
पशुम्॥१॥ ॐ भू· सि· म· प्रदक्षिणांस०॥ ॥ अथविशेषार्घः॥रक्षरक्षगणाध्यक्ष र
क्ष त्रैलोक्यरक्षक॥ भक्तानामभयंकर्तात्राताभवभवार्णवात् ॥१॥ द्वैमातुरकृपासिंधो
षाण्मातुराग्रजप्रभो ॥ वरदत्वंवरंदेहिवांछितंवांछितार्थद॥ २॥ अनेनसफलार्घ्येण-
फलदोस्तुसदामम॥ ॐ भू· सि· म· विशेषार्घस० ॥ ॥ प्रार्थना॥ विघ्नेश्वरा-
यवरदायसुरप्रियायलंबोदरायसकलाय जगद्धिताय ॥ नागाननायश्रुतियज्ञवि

For Private and Personal Use Only

भूषितायगौरीसुतायगणनाथनमोनमस्ते॥१॥ भक्तार्तिनाशनपरायगणेश्वरायसर्वे
श्वरायशुभदायसुरेश्वराय॥ विद्याधरायविकटायचवामनायभक्तप्रसन्नवरदायन
मोनमस्ते ॥ २ ॥ नमस्तेब्रह्मरूपायविष्णुरूपायतेनमः॥ नमस्तेरुद्ररूपायकरिरूपा
यतेनमः॥ ३॥ विश्वरूपस्वरूपायनमस्तेब्रह्मचारिणे॥ भक्तप्रियायदेवायनमस्त
भ्यंविनायक ॥ ४ ॥ लंबोदरनमस्तुभ्यंसततंमोदकप्रिय ॥ निर्विघ्नंकुरुमेदेवसर्वका
र्येषुसर्वदा ॥५॥ त्वांविघ्नशत्रुदलनेतिचसुंदरेतिभक्तप्रियेतिसुखदेतिवरप्रदे
ति॥ विद्याप्रदेत्यघहरेतिचयेस्तुवंतितेभ्योगणेशवरदोभवनित्यमेव ॥ ६ ॥अन

यापूजयासिद्धिबुद्धिसहितमहागणपतिः सांगः सपरिवारः प्रीयतां॥ ॥ इतिश्रीकृ
षिभट्टविरचितेसंस्कारभास्करेगणपतिपूजनंसमाप्तं॥ ॥ अथस्वस्तिपुण्याहवाचनं॥
पुण्याहवाचनविधिंवक्ष्यामोथयथाविधि॥ प्रयोक्तुः कर्मणामादावंतेचोदयसिद्धये॥ ॥
तच्चप्रयोगांतर्गतमितिकेचित्॥ ॥ अत्रच॥ बव्हल्पंवास्वगृह्योक्तं यस्यकर्मप्रकीर्ति
तं॥ तस्यतावतिशास्त्रार्थेकृतेसर्वंकृतंभवेदिति॥ पुण्याहवाचनंऋद्धौपूर्तौच॥ ॥
कात्यायनः॥ ऋद्धिश्चैवतुसंस्काराविवाहांताः प्रकीर्तिताः॥ प्रतिष्ठोद्यापनादीनि
पूर्तकर्मयथोदितमिति॥ ॥ तच्चकारिकायां॥ स्वस्तिवाचनमत्रेषुंगृह्यकर्मादिके

षुच॥ आचार्येणापिशास्त्रेस्मिन्मंगलार्थमुदीर्यते॥१॥ क्रमेणकलशांस्थाप्यपूर्णपा
त्रांतसर्वशः॥ वरुणंतत्रसंपूज्यगंगाद्यावाहनादिकं॥२॥ अर्चिताब्राह्मणाः सम्यक्गं
धतांबूलदक्षिणाः॥तिष्ठेयुर्ब्राह्मणायुग्मावक्तारोदर्भपाणयः॥३॥तिष्ठेद्वाचयितातो
षांदक्षिणस्थउदङ्मुखः॥ अवनीगतजानुभ्यांततोमुकुलपद्मवत्॥४॥ अंजलिंशि
रस्याधायप्रणमेद्भिः पुनः पुनः॥ हस्तेकलशमृत्धृत्यनमेत्त्रीणिपदानिच॥५॥ अथवा
चयितुंबाहुंदक्षिणांगसमाश्रितः॥ मनइत्यादिरूपेण एकाग्रमितिचादिशेत्॥६॥म
नसःस्मइतिब्रूयुस्तेसमाहितपूर्वकाः॥ प्रसीदंत्वितिकर्तारः प्रसन्नाःस्मइतिद्विजाः॥

For Private and Personal Use Only

॥७॥ शांतिरस्त्विति विघ्नांताः शब्दाः पंचदशैवतु॥ अस्तुवाक्यंद्विजमुखाच्छ्राव
यित्वातथापरैः॥८॥षड्वाक्यानिअस्त्विति चडतरैरेकविंशतिः॥प्रीयतांवाक्यपठितै
रुदकस्यनिषेचनं॥ ९॥ ततः षड्वाक्यपठितैर्बहिरापोनिषेचनं॥ अंतेदशशुभंवाक्यं
निकामेतिततोजपः॥१०॥ शक्रादयोमहान्श्चैकंभगवांस्त्वभिषेचनं॥उदकस्यप्र
कुर्वीतः — पुण्याहंवाचयेन्नरः॥११॥पुण्याहादित्रिरभ्यासमंत्रमध्योर्ध्वनिःस्वनैः॥पु
ण्यंकल्याणमृद्धिश्चस्वस्तिः श्रीत्यादिपंचकं॥१२॥ प्रणवाद्यंत्रिरावृत्तेभवत्पूर्वभवन्त्वि
ति॥ प्रत्युक्तविषयेप्रेषस्त्रिवारंस्वस्तिरित्यतः॥१३॥ वारुणैः पावमानीयैरभिषिच्यसप

For Private and Personal Use Only

संस्कार ल्लिकं ॥ नीराजनं ततः कुर्यादंते कर्मेश्वरार्पणमिति ॥१४॥ ॥ अथपुण्याहवाचने भास्कर
॥४१॥ आदौ अपांपतिकलशपूजने अव्रणः शुद्धकलशो ग्राह्यः ॥ ॥ कलशलक्षणं परिभाषा
यामुक्तं ॥ ॥ अथपुण्याहवाचनप्रयोगः ॥ ॥ महीद्यौरितिभूमिंस्पृष्ट्वा ॥ ॐ म
हीद्यौः पृथिवीचनः इमंयज्ञंमिमिक्षताम् ॥ पिपृतान्नोभरीमभिः ॥१॥ ओष
धयः समितियवान्क्षिप्त्वा ॥ ॐ ओषधयः समवदन्तसोमेनसहराज्ञा ॥ यस्मैकृ
णोतिब्राह्मणस्तं राजन्पारयामसि ॥१॥ आजिघ्रमितिकलशंस्थापयेत् ॥ ॐ आजि ॥४१॥
घ्रकलशंमह्यात्वाविशन्त्विन्दवः ॥ पुनरूर्ज्जानिवर्तस्वसानः सहस्रंधुक्ष्वोरुधारा

पयस्वतीपुनर्म्माधिविज्ञाताद्रुयिः ॥१॥ वरुणस्योत्तंभनमितिजलंपूरयेत् ॥ ॐ वरु
णस्योत्तम्भनमसिवरुणस्यस्कंभसर्ज्जनीस्थोवरुणस्यऽऋतसदन्यसिवरुण
स्यऽऋतसदनमसिवरुणस्यऽऋतसदनमासीद ॥१॥ त्वांगंधर्वाइतिगंधंप्रक्षिपे
त् ॥ ॐ त्वाङ्गंधर्वाऽअखनं० ॥१॥ याओषधीरितिसर्वौषधीः ॥ याऽओषधीः
पूर्वाजातादेवेभ्यस्त्रियुगम्पुरा ॥ मनैनुबभ्रूणामहंᳫंशतन्धामानिसप्तचं ॥१॥ कां
डात्कांडादितिदूर्वाः ॥ ॐ काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्ती० ॥१॥ अश्वत्थेवेतिपंचपल्लवा
न् ॥ ॐ अश्वत्थेवोनिषदनम्पर्णेवोवसतिष्कृता ॥ गोभाजऽइत्किलासथयत्सन

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वंथ्यूपूरुषम् ॥१॥ स्योनापृथिवीतिसप्तमृदः॥ ॐ स्योनापृथिविनोभवान्नृक्षरानिवे
शनी॥ यच्छानुःशर्म्मसप्रथाः॥१॥ याःफलिनीरितिफलं॥ ॐ याः फलिनीर्याऽअ
फला० ॥१॥ परिवाजपतिरितिपंचरत्नानि॥ ॐ परिवाजपतिः कविरग्निर्हव्यान्न्य
क्रमीत् ॥ दधद्रत्नानिदाशुषे ॥१॥ हिरण्यगर्भेतिहिरण्यं॥ ॐ हिरण्यगर्भः सम० ॥१॥
सुवासुवासाइतिरक्तसूत्रेणवेष्टयेत्॥ ॐ सुवासुवासाःपरि० ॥ पूर्णादर्वीतिपूर्णपात्रमु
परिन्न्यसेत्॥ ॐ पूर्णादर्वि परापतसुपूर्णापुनरापत ॥ वस्नेवविक्क्रीणावहाऽइषमू
र्ज्जᳪ शतक्रतो॥१॥ तत्वायामीतिवरुणमावाह्य॥ ॐ तत्वायामिब्रह्मणावन्दमा

For Private and Personal Use Only

नस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः॥ अहेडमानो वरुणेहबोध्युरुशं समान आयुः प्र
मोषीः ॥१॥ वरुणंसांगंसपरिवारं आवाहयामि॥ ॐ भूर्भुवः स्वः अपांपतिवरुणायन
मइतिमंत्रेणषोडशोपचारैः संपूजयेत्॥॥ ततोगंगाद्यावाहनं॥ सर्वेसमुद्राः सरितस्ती
र्थानिजलदानदाः॥ आयांतुममशांत्यर्थंदुरितक्षयकारकाः॥१॥ ततः कलशाभिमंत्रणं
॥ कलशस्यमुखेविष्णुः कंठेरुद्रः समाश्रितः॥ मूलेतस्यस्थितोब्रह्मामध्येमातृगणाःस्मृ
ताः॥१॥ कुक्षौतुसागराः सप्तसप्तद्वीपावसुंधरा॥ ऋग्वेदोथयजुर्वेदः सामवेदोह्यथर्व
णः॥ अंगैश्चसहिताः सर्वे कलशंतुसमाश्रिताः॥२॥ ॥प्रार्थना॥ देवदानवसं

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वादेमथ्यमानेमहोदधौ॥ उत्पन्नोसितदाकुंभविधृनोविष्णुनास्वयं॥१॥त्वत्तोयेसर्वतीर्था-
निदेवाःसर्वेत्वयिस्थिताः॥त्वयितिष्ठंतिभूतानित्वयिप्राणाःप्रतिष्ठिताः॥२॥शिवःस्वयं
त्वमेवासिविष्णुस्त्वंचप्रजापतिः॥आदित्यावसवोरुद्राविश्वेदेवाःसपैतृकाः॥३॥त्वयिति
ष्ठंतिसर्वेपियतःकामफलप्रदाः॥त्वत्प्रसादादिमंयज्ञंकर्तुमीहेजलोद्भव॥४॥सान्निध्यं
कुरुमेदेवप्रसन्नोभवसर्वदा॥५॥नमोनमस्तेस्फटिकप्रभायसुश्वेतहारायसुमंगलाय
॥सुपाशहस्तायझषासनायजलाधिनाथायनमोनमस्ते॥१॥पाशपाणेनमस्तुभ्यंपा
श्विनीजीवनायक॥पुण्याहवाचनंयावत्तावत्त्वंसन्निधौभव॥१॥ ॥इतिप्रार्थना॥

For Private and Personal Use Only

॥अथपुण्याहवाचनं॥ अवनीकृतजानुमंडलः कमलमुकुलसदृशमंजलिंशिरस्याधा
यानंतरंदक्षिणेनपाणिनास्वर्णपूर्णकलशंधारयित्वादीर्घानागानद्योगिरयस्त्रीणिविष्णुप-
दानिच॥ ॐ त्रीणिपदाविचंक्रमेविष्णुर्गोपा ऽ अदाभ्यः॥ अतोधर्माणिधारयन्॥१॥ तेनायुः
प्रमाणेनपुण्यंपुण्याहंदीर्घमायुरस्त्विति भवंतोब्रुवंतुइतियजमानः॥पुण्यंपुण्याहंदीर्घमा
युरस्त्वितिद्विजाः॥ ॥एवंसर्वत्रयजमानवचनोत्तरंब्राह्मणाःप्रतिवचनंदद्युः॥ब्राह्मणानां
हस्तेसुप्रोक्षितमस्तु॥शिवाआपःसंतु॥ ॐ संतुशिवाआपः॥सौमनस्यमस्तु॥ अस्तुसौमन
स्यं॥अक्षतंचारिष्टंचास्तु॥ अस्त्वक्षतमरिष्टंच॥ गंधाःपांतुसौमंगल्यंचास्त्विति भवंतोब्रुवं

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तु॥ॐगंधाःपांतुसौमंगल्यंचास्तु॥एवंसर्वत्र॥अक्षताःपांतुआयुष्यमस्त्विति०॥ॐअक्षताः
पांतुआयुष्यमस्तु॥पुष्पाणिपांतुसौश्रियमस्त्विति०॥ॐपुष्पाणिपांतुसौश्रियमस्तु॥तांबूला
निपांतुऐश्वर्यमस्त्विति०॥ॐतांबूलानिपांतुऐश्वर्यमस्तु॥दक्षिणाःपांतुबहुधनमस्त्विति०॥ॐदक्षि
णाःपांतुबहुधनमस्तु॥पुनरन्नाःपांतुस्वर्चितमस्त्विति०॥पुनरन्नाःपांतुस्वर्चितमस्तु॥यजमानआ
चार्यादीन्ब्रूणम्यश्रीर्यशोविद्याविनयोवित्तंबहुपुत्रंचायुष्यंचास्त्विितिभवंतोब्रुवंतुइतिवदेत्॥
तेनश्रीर्यशोविद्याविनयोवित्तंबहुपुत्रंचायुष्यंचास्तुइत्युक्त्वादीर्घमायुःशांतिःपुष्टिस्तु
ष्टिश्चास्त्वितियजमानंमूर्ध्न्यभिषिंचेयुः॥ ॥यंकृत्वासर्ववेदयज्ञक्रियाकरणकर्म

For Private and Personal Use Only

रंभाः शुभाः शोभनाः प्रवर्त्तंते नमहमोंकारमादिंकृत्वाऋग्यजुः सामाशीर्वचनंबहुऋ
षिमतंसमनुज्ञातंभवद्भिरनुज्ञात पुण्यंपुण्याहंवाचयिष्ये॥ ॐवाच्यतां॥ ॥ब्राह्मणा
नांहस्तेष्वक्षतान्दद्यात्तेचाशिषोदद्युः॥ ॥ ॐ भद्रङ्कर्णेभिः शृणुयामदेवाभद्रम्पश्ये
माक्षभिर्यजत्राः॥ स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳसस्तनूभिर्व्यशेमहिदेवहितंयदायुः॥१॥ दे
वानाम्भद्रासुमतिर्ऋजूयतान्देवानाꣳरातिरभिनोनिवर्त्तताम्॥ देवानाꣳसख्यमुपसे
दिमावयन्देवानआयुः प्रतिरन्तुजीवसे॥२॥ नतद्रक्षाꣳसिनपिशाचास्तरन्तिदेवा
नामोजः प्रथमजꣳह्येतत्॥ योबिभर्त्तिदाक्षायणꣳहिरण्यꣳसदेवेषुकृणुतेदीर्घमायुःसम

नुष्येषुकृणुतेदीर्घमायुः ॥३॥ दीर्घायुस्तऽओषधेरवनिता यस्मैचत्वारवनीम्यहम्॥
अथोत्वन्दीर्घायुर्भूत्वाग्नतवल्यााधिरोहतात् ॥४॥ द्रविणोदाद्रविणसस्तुरस्यद्रविणोदाःस
नरस्यप्रियंसत्॥ द्रविणोदावीरवतिमिशन्नोद्रविणोदारासतेदीर्घमायुः॥१॥ सवितापश्चात्ता
त्सवितापुरस्तात्सवितोत्तरात्तात्सविताधरात्तात् ॥ सवितानःसुवतुसर्वतातिंसवितानोरा
सतान्दीर्घमायुः ॥२॥ नवोनवोभवतिजायमानोन्हान्केतुरुषसामेत्यग्रं॥ भागन्देवेभ्यो
विदधात्ययंप्रचंद्रमास्तिरतेदीर्घमायुः॥१३॥ उच्चादिविदक्षिणावन्तोऽअस्थूर्येऽअश्व
दाःसहतेसूर्येण॥ हिरण्यदाऽअमृतत्वंभजन्तेवासोदाःसोमप्रतिरन्तआयुः॥ ॥ ॥

For Private and Personal Use Only

इत्याशीर्वादः ॥ ॥ व्रतजपनियमतपःस्वाध्यायक्रतुदयादमदानविशिष्टानांसर्वेषां
ब्राह्मणानांमनःसमाधीयतां ॥ इतियजमानः॥ समाहितमनसःस्मः॥ इतिद्विजाः ॥
प्रसीदंतुभवंतः ॥ इतियजमानोब्रूयात्॥ प्रसन्नाःस्मइतिद्विजाब्रूयुः ॥ ततोयजमानो
ब्रूयात् ॥ ॐ शांतिरस्तु ॥ अस्त्विति द्विजाः प्रतिवचनंसर्वत्रदद्युः ॥ ॐ पुष्टिरस्तु ॥ ॐ
तुष्टिरस्तु ॥ ॐ वृद्धिरस्तु ॥ ॐ अविघ्नमस्तु ॥ ॐ आयुष्यमस्तु ॥ ॐ आरोग्यमस्तु ॥
शिवंकर्मास्तु ॥ ॐ कर्मसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ वेदसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ शास्त्रसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ
धनधान्यसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ पुत्रपौत्रसमृद्धिरस्तु ॥ ॐ इष्टसंपदस्तु ॥ ॐ अरिष्टनिर

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

सनमस्तु ॥१५॥ ॐ यत्पापं रोगं अशुभं अकल्याणं तद्दूरे प्रतिहतमस्तु ॥ ॐ यच्छ्रेयस्तद
स्तु ॥ ॐ उत्तरे कर्मणि निर्विघ्नमस्तु ॥ ॐ उत्तरोत्तरमहरहरभिवृद्धिरस्तु ॥ ॐ उत्तरोत्तराः
क्रियाः शुभाः शोभनाः संपद्यंतां ॥ ॐ तिथिकरणमुहूर्तनक्षत्रग्रहलग्नसंपदस्तु ॥६॥ उद
कसेकः ॥ ॐ तिथिकरणमुहूर्तनक्षत्रग्रहलग्नाधिदेवताः प्रीयंतां ॥ ॐ तिथिकरणे समुहूर्ते
सनक्षत्रे सग्रहे साधिदेवते प्रीयंतां ॥ ॐ दुर्गापांचाल्यौ प्रीयेतां ॥ ॐ अग्निपुरोगा विश्वे
देवाः प्रीयंतां ॥ ॐ इंद्रपुरोगा मरुद्गणाः प्रीयंतां ॥ ॐ माहेश्वरीपुरोगा उमामातरः प्रीयं
तां ॥ ॐ अरुंधतीपुरोगा एकपत्न्यः प्रीयंतां ॥ ॐ विष्णुपुरोगाः सर्वदेवाः प्रीयंतां ॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ॐ ब्रह्मपुरोगाः सर्वेवेदाः प्रीयंतां ॥ ॐ ब्रह्मचब्राह्मणाश्च प्रीयंतां ॥ ॐ श्रीसरस्वत्यौप्रीये
तां ॥ ॐ श्रद्धामेधेप्रीयंतां ॥ ॐ भगवतीकात्यायनीप्रीयतां ॥ ॐ भगवतीमाहेश्वरीप्रीय
तां ॥ ॐ भगवतीऋद्धिकरीप्रीयतां ॥ ॐ भगवतीसिद्धिकरीप्रीयतां ॥ ॐ भगवतीपुष्टिक
रीप्रीयतां ॥ ॐ भगवतीतुष्टिकरीप्रीयतां ॥ ॐ भगवंतौविघ्नविनायकौप्रीयेतां ॥ ॐ स
र्वाःकुलदेवताः प्रीयंतां ॥ ॐ सर्वाग्रामदेवताः प्रीयंतां ॥ २१ ॥ ॐ हताश्चब्रह्मद्विषः ॥ ॐ ह
ताश्चपरिपंथिनः ॥ ॐ हताश्चविघ्नकर्तारः शत्रवःपराभवंयांतु ॥ ॐ शाम्यंतुघोरा-
णि ॥ ॐ शाम्यंतुपापानि ॥ ॐ शाम्यंत्वीतयः ॥ ६ ॥ ॥ ॐ सुभानिवर्द्धतां ॥ ॐ शिवा

For Private and Personal Use Only

संस्कार आपः संतु ॥ ॐ शिवाऋतवः संतु ॥ ॐ शिवाओषधयः संतु॥ ॐ शिवानद्यः संतु॥ ॐ भास्करं
॥४७॥ शिवागिरयः संतु ॥ ॐ शिवा अतिथयः संतु ॥ ॐ शिवा अग्नयः संतु ॥ ॐ शिवा आहुत
यः संतु ॥ ॐ अहोरात्रे शिवेस्यातां ॥ ॥ ॐ निकामेनिकामेनः पर्ज्जन्योवर्षतु फ
लवत्यो नऽ ओषधयः पच्यन्तां योगक्षेमो नः कल्पताम् ॥१॥ ॐ निकामेनिकामे
नः पर्ज्जन्योवर्षत्विति निकामेनिकामेवैतत्र पर्ज्जन्योवर्षति यत्रैतेनयज्ञेनयजन्ते
फलवत्योनऽ ओषधयः पच्यन्तामिति फलवत्योवैतत्रौषधयः पच्यन्ते यत्रैतेनयज्ञेन ॥४७॥
यजन्ते योगक्षेमोनः कल्पतामिति योगक्षेमोवैतत्र कल्पते यत्रैतेनयज्ञेनयजन्ते तु-

स्माद्यन्नैतेनयज्ञेनयजन्ते क्रूपतः प्रजानान्योगक्षेमोभवति॥१॥ ॥ॐ शुक्रांगारकबु
धबृहस्पतिशनैश्चरराहुकेतुसोमसहिता आदित्यपुरोगाः सर्वेग्रहाः प्रीयंतां॥ॐ
भगवान्नारायणः प्रीयतां॥ ॐ भगवान्पर्जन्यः प्रीयतां॥ ॐ भगवान्स्वामीम
हासेनः प्रीयतां॥ ॥ॐ पुण्याहकालान्वाचयिष्ये॥ इतियजमानः॥ ॐ वाच्यतां॥
इतिप्रतिवचनं॥ ब्राह्म्यंपुण्यंमहद्यच्चसृष्ट्युत्पादनकारकं॥वेदवृक्षोद्भवंनित्यंत-
त्पुण्याहंब्रुवंतुनः॥१॥ भोब्राह्मणाः मह्यंसकुटुंबिनेमहाजनान्नमस्कुर्वाणाय-
आशीर्वचनमपेक्षमाणायमयाक्रियमाणस्यसग्रहमखवरजोदर्शनशांतिपूर्वकगर्भा

धानारव्यस्यकर्मणः पुण्याहंभवंतोब्रुवंतु॥ ॐ पुण्याहं ॥एवंवचनंप्रतिवचनंच
त्रिःपठित्वा॥ ॥ अथवाममपुत्रस्य वाकन्यायाश्च अमुकसंस्काराख्यस्यकर्मणः॥
अथवापुत्रस्यवाकन्यायाश्चश्वः करिष्यमाणविवाहांगभूतस्यअद्यदेवतप्रतिष्ठाग्र
हशांत्याख्यस्यकर्मणः॥एवंयथोक्तकर्मण्यूहः॥ ॥ ॐ पुनंतुमादेवजनाः२ पुनन्तु
मनसाधियः॥ पुनन्तुविश्वाभूतानिजातवेदःपुनीहिमा॥१॥ ॐ सद्यःकामये
तमहत्वाप्नुयामित्युदगयनऽ आपूर्यमाणपक्षेपुण्याहेद्वादशाहमुपसद्व्रतीभूत्वोदुं
बरेकऽ सेन्चमसेवासर्वौषधम्फलानीतिसम्भृत्यपरिसमुह्यपरिलिप्याग्निमुप

समाधायाघृताज्यꣳ संस्कृत्यपुꣳ सानक्षत्रेणमन्थꣳ सन्नीयजुहोति ॥१॥ पृथिव्यामु
द्धृतायांतुयत्कल्याणंपुराकृतं॥ ऋषिभिःसिद्धगंधर्वैस्तत्कल्याणंब्रुवंतुनः ॥१॥ भोब्राह्म
णाः मया० कर्मणः कल्याणंभवंतोब्रुवंतु॥ ॐ कल्याणं॥३॥ ॐ यथेमांवाचंकल्या
णीमावदानिजनेभ्यꣳ॥ ब्रह्मराजन्याभ्याꣳ शूद्रायचार्यायचस्वायचारणायच॥ प्रि
योदेवानांदक्षिणायेदातुरिहभूयासमयम्मेकामꣳ समृध्यतामुपमादोनमतु॥१॥अ
थाध्वर्योꣳ प्रतिगरोरास्करिमेयजमाना भद्रमेभ्योयजमानेभ्योभूदितिकल्याणमेवैन
न्मानुष्येवाचोवदति॥१॥सागरस्ययथावृद्धिर्महालक्ष्म्यादिभिःकृता॥ संपूर्णास्कप्रभ

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वाचतांचऋद्धिंब्रुवंतुनः ॥१॥ भोब्राह्मणाः मयाक्रिय० कर्मणः ऋद्धिंभवन्तोब्रुवंतु॥ॐ
ऋध्यतां॥३॥ॐ सुत्रस्यऽऋद्धिरस्यगन्मज्योतिरमृताऽ अभूम॥ दिवंपृथिव्याऽ अध्या
रुहामाविदामदेवान्स्वर्ज्योतिः ॥१॥ ॐ तऽउत्तरस्यहविर्धानस्यजघन्यायाऽबर्हिः
सामाभिगायन्तिसत्रस्यऽ ऋद्धिरितिराद्धिमेवैतदभ्युत्तिष्ठंत्युत्तरवेदेर्वोत्तरायोऽ श्रो
णाविंतरंतुक्रतुतरम् ॥१॥ स्वस्तिस्तुयाविनाशाख्यापुण्यकल्याणवृद्धिदा ॥ विनायक
प्रियानित्यंतांचस्वस्तिंब्रुवंतुनः ॥१॥ भोब्राह्म० कर्मणेस्वस्तिंभ० ॥ ॐ स्वस्ति॥३ ॥

ॐ स्वस्तिनऽ इन्द्रोवृद्धश्रवाः स्वस्तिनः पूषाविश्ववेदाः ॥ स्वस्तिनस्तार्क्ष्योऽ अरिष्ट

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥१॥ गातुं यज्ञाय गातुं यज्ञपतये ऽ इति गातुꣳ
ह्येष यज्ञायेच्छति गातुं यज्ञपतये यो यज्ञस्य सꣳस्था न्दैवी स्वस्तिरस्तु नः स्वस्तिर्मानु
षेभ्यः ऽ इति स्वस्ति नो देवत्रास्तु स्वस्तिर्मानुष्यत्रेत्येवैतदाहोर्ध्वं जिगातु भेषजमित्यू
र्ध्वं नो यज्ञं देवलोकं नयजात्वित्येवैतदाह शन्नो ऽ अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे ऽ इत्ये
तावद्वा ऽ इदꣳ सर्वं यावद्द्विपाच्चैव चतुष्पाच्च तस्मा ऽ एवैतद्यज्ञस्य सꣳस्थां गत्वा
शं करोति तस्मादाह शन्नो ऽ अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे ॥१॥ समुद्रमथनाज्जाता जगदानं
दकारिका ॥ हरिप्रिया च मांगल्या तां श्रियं च ब्रुवन्तु नः ॥१॥ भो ब्राह्मणाः मया ० कर्म-

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पः श्रीरस्त्विति भवन्तो ब्रुवंतु ॥ ३ ॥ ॐ श्रीश्चते लक्ष्मीश्च पत्न्यावहोरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि रू
पमश्विनौ व्यात्तम् ॥ इष्णन्निषाणामुम्मऽइषाण सर्वलोकम्मऽइषाण ॥ १ ॥ तेनो हतन
र्द्जिदक्षः पार्वतस्तऽइमेप्येतर्हिदाक्षायणा राज्यमिवैवप्राप्ता राज्यमिहवैवप्राप्नोति यऽएवं
विद्वानेतेन यज्ञेन यजन्ते तस्माद्वाऽएतेन यजेत सर्वाऽएकैकऽएवानूचिनाहंपुरोडाशो भवत्येतं
नो हास्यासपत्नानुपबाधाश्रीर्भवति ॥ ५ ॥ ॥ अस्मिन्पुण्याहवाचने न्यूनातिरिक्तो
योविधिः स उपविष्टब्राह्मणानां वचनात् श्रीमहागणपतिप्रसादाच्च सर्वः परिपूर्णोऽस्तु ॥
ॐ अस्तुपरिपूर्णः ॥ ॥ ॥ अथाभिषेकः ॥ ॥ अभिषेके पत्नी वामतः ॥ ॥ एक

For Private and Personal Use Only

स्मिन्कलशेवरुणोदकंगृहीत्वाऽविधुराश्चत्वारोब्राह्मणादूर्वाम्रपल्लवैर्यजमानमभिषिंचेयुः
॥ ॥तत्रमंत्राः॥ॐपयः पृथिव्यां०॥१॥पंचनद्यः०॥२॥वरुणस्योत्तं०॥३॥पुनंतुमा
॥ ४ ॥ देवस्यत्वासवितुः प्रसवेश्विनोर्बाहुभ्याम्पूष्णोहस्ताभ्याम्॥सरस्वत्यैवाचोय
न्तुर्यन्त्रियैदधामिबृहस्पतेष्ट्वासाम्राज्येनाभिषिञ्चाम्यसौ॥६॥देवस्यत्वा०॥सर
स्वत्यैवाचोयन्तुर्यन्त्रेणाग्नेः साम्राज्येनाभिषिं ञ्चामि॥७॥ देवस्यत्वा० ॥ अ
श्विनोर्भैषज्येनतेजसेब्रह्मवर्च्चसायाभिषिञ्चामिसरस्वत्यैभैषज्येनवीर्य्यायान्नाद्या
याभिषिञ्चामीन्द्रस्येन्द्रियेणबलायश्रियैयशसेभिषिञ्चामि॥८॥विश्वानिदेव

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

सवितर्दुरितानि परासुव॥ यद्भद्रन्तन्नऽ आसुव॥ ९॥ धामच्छदग्निरिन्द्रो ब्रह्मादेवो बृहस्प
तिः॥ सचेतसो विश्वेदेवा यज्ञम्प्रावन्तु नः शुभे॥ १०॥ त्वय्यँविष्टदाशुषो नॄँः पाहि शृ
णुधी गिरः॥ रक्षा तोकमुतत्मना॥ ११॥ अन्नपतेन्नस्य नो धेह्यनमीवस्य शुष्मि-
णः॥ प्रप्रदातारन्तारिषऽ ऊर्ज्जन्नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे॥ १२॥ ॐ पालाशं भवति॥
तेन ब्राह्मणोभिषिंचति ब्रह्म वै पलाशो ब्रह्मणैवैनमेतदभिषिंचति॥ १॥ औदुंबरं भवति॥ ते
नस्वोभिषिंचत्यन्नं वाऽऊर्गुदुंबरऽऊर्ग्वै स्वं यावद्वै पुरुषस्य स्वं भवति नैव तावदशना
यति तेनोर्क्स्वं तस्मादौदुंबरेण स्वोभिषिंचति॥ २॥ नैय्यग्रोधपादं भवति॥ तेनमित्रो

For Private and Personal Use Only

राजन्योभिषिंचतिपद्भिर्वैन्यग्रोधः प्रतिष्ठितोमित्रेणवैराजन्यः प्रतिष्ठितस्तस्मान्नैग्य
ग्रोधपादेनमित्रोराजन्योभिषिंचति॥३॥ आश्वत्थंभवति। तेनवैश्योभिषिंचतिसयद्देवा
दोश्वत्थेतिष्ठत ऽ इन्द्रोमरुतऽ उपामंत्रयते तस्मादाश्वत्थेनवैश्योभिषिंचति॥४॥यद्देव
कल्यान्जुहोति। प्राणावैकल्याऽअमृतमुवैप्राणाऽअमृतेनैवैनमेतदभिषिंचति॥ ५॥
सर्वेषांवाऽएषवेदानाᳬ रसोयत्सामसर्वेषामेवैनमेतद्वेदानाᳬ रसेनाभिषिंचति
॥६॥ ॐ द्यौः शांतिरन्तु॰ ॥१॥ यतोयतः समीहसे॰ ॥२॥ अमृताभिषेकोस्तु॥ ॥
शांतिः शांतिः शांतिः ॥ स्रुशांतिर्भवतु॥ ॥ ततःपुत्रवतीभिर्वृद्धसुवासिनी

भिर्नीराजनंकार्यं॥ ॐ अनाधृष्टापुरस्तादग्नेराधिपत्यऽआयुर्म्मेदाः पुत्रवतीदक्षिणतऽइन्द्र
स्याधिपत्येप्रजाम्मेदाः सुखदापश्चाद्देवस्यसवितुराधिपत्येचक्षुर्म्मेदाऽआश्रुतिरुत्तर
तोधातुराधिपत्येरायस्पोषम्मेदाः॥ विधृतिरुपरिष्टाद्बृहस्पतेराधिपत्यऽओजोमेदाविं
श्वाभ्योमानाष्टाभ्यस्पाहिमनोरश्वासि॥१॥ इतिमंत्रेण॥ ॥ अनेनपुण्याहवाचनेन
श्रीप्रजापतिः प्रीयतां॥ ॥अथमातृकापूजनं॥ ॥ तत्रायंक्रमः॥ अविघ्नोमंडप
श्चैवमातृणांपूजनंसकृत्॥ वैश्वदेवंवसोर्द्धारानांदीश्राद्धमतः परं॥१॥ ॥अविघ्नपू
जनापूर्वंवैश्वदेवंविधाय॥ ॥ ततोगोधूमादिधान्यपूरितेहरिद्रादिरंजितेमृन्मयेअ

विघ्नाख्यकलशेमोदादिषड्विनायकमान्नृणांप्रतिमाःकुंकुमेनलिखित्वावाहयेत्॥तद्यथा॥
मोदश्चैवप्रमोदश्च सुमुखोदुर्मुखस्तथा॥ अविघ्नोविघ्नकर्त्ताच षडेतेविघ्ननायकाः॥१॥
ॐ मोदायनमः मोदंआवाहयामि॥१॥ ॐ प्रमोदाय॰ प्रमोदं॰॥२॥ ॐ सुमुखाय॰
सुमुखं॰॥३॥ॐदुर्मुखाय॰दुर्मुखं॰॥४॥ ॐ अविघ्नाय॰ अविघ्नं॰॥५॥ ॐविघ्नकर्त्रे॰
विघ्नकर्त्तारं॰॥६॥मनोजूतिरितिप्रतिष्ठाप्य षोडशोपचारैः संपूजयेत्॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
मोदादिषड्विनायकाः सुप्रतिष्ठावरदाभवंतु॥ ॐ मोदादिषड्विनायकेभ्योनमइतिनाममं
त्रेण आवाहनादिपुष्पांजलिपर्यंतंपूजनंकार्यं॥ अनयापूजयामोदादिषड्विनायकाः

प्रीयंतां॥ ॥ ततःस्तंभरोपणादिकटावरणाद्वारफलकांतसंपादितमंडपे मंडपमातृकाः
स्थापयेदित्येके॥ ॥ ततआचार्यहस्तेसुप्रोक्षितादिकंकार्यं॥ अन्नाः पांतुसुप्रोक्षितमस्त्वि
तिभवन्तोब्रुवंतु॥ ॐ अन्नाः पांतुसुप्रोक्षितमस्तु॥ गंधाः पांतुसौमंगल्यंचास्त्वितिभ०॥ ॐ
गंधाः पांतुसौमंगल्यंचास्तु॥ अक्षताः पांतुआयुष्यमस्त्वितिभ०॥ ॐ अक्षताः पांतु आ-
युष्यमस्तु॥ पुष्पाणिपांतुसौश्रियमस्त्वितिभ०॥ ॐ पुष्पाणिपांतुसौश्रियमस्तु॥ तां
बूलानिपांतुऐश्वर्यमस्त्वितिभ०॥ ॐ तांबूलानिपांतुऐश्वर्यमस्तु॥ दक्षिणाः पांतुबहुधन
मस्त्वितिभ०॥ ॐ दक्षिणाः पांतुबहुधनमस्तु॥ अपूपाःपांतुबह्वन्नंचास्त्वितिभ०॥ ॐ

For Private and Personal Use Only

अपूपाः पांतु बह्वन्नं चास्त्क ॥ शाखा दूर्वाः पांतु वृद्धिरस्त्विति भ०॥ ॐ शाखादूर्वाः पांतु
शाखापल्लवानां वृद्धिश्चास्त्क ॥ ॥ तत आचार्येण दूर्वाशम्याम्रादि प्रशस्त वृक्षपत्राणां र
क्तसूत्रेण पंचधा वेष्टनं कार्यं ॥ आसां मंडपमातृसंज्ञातास्च मंडपमातृ मंडपे वा वंशपात्रे-
स्थापयित्वा ॥ वसोः पवित्रमिति मंत्रेण यजमानपत्न्या शाखास्कतैलारोपणं कार्यं ॥ ॐ
वसोः॑ प॒वित्र॑मसि श॒तधा॑रं॒ वसोः॑ प॒वित्र॑मसि स॒हस्र॑धारम् ॥ दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता पु॑ना॒तु वसोः॑
प॒वित्रे॑ण श॒तधा॑रेण सु॒प्वा॒ कामं॑धुक्षः ॥१॥ अहिरिव भोगैरिति शाखास्क हरिद्रा कुंकु
मादि सुगंधि द्रव्येणोद्वर्तनं ॥ ॐ अहिरिव भो॒गैः ॥१॥ निकामे निकामेति उष्णोद

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

केनशाखवास्त्रपनं॥ ॐनिक्रामेनिकामेनः०॥१॥दधिक्रा णोतिशाखवास्कदध्यक्षनावंदनं॥
ॐ दधिक्राव्णोऽअ०॥१॥याओषधीरितियजमानहस्ते शाखाग्रहणं॥ ॐ याऽओष
धीः०॥१॥ततोयजमानपत्न्याहस्तेशास्त्रगर्भापंचर्मीशाखांगृहीत्वाकांडात्कांडादिति
कंडनंकार्यं॥ ॐ कांडात्कांडात्प्ररोहंती०॥१॥ तत आग्नेयादिचतुर्षुमंडपकोणस्तंभेषुक्रमे
णचतस्रोमध्येएकाएवंस्थिरोभवेतिस्थिरीकरणं॥ अथवावंशपात्रमध्येचतुर्षुकोणे
षुचतस्रोमध्येएकाएवंस्थिरीकरणसंप्रदायः ॥ ॐ स्थिरोभववीड्वंगऽ आशुर्भववाज्य
र्वन् ॥पृथुर्भवसुखदस्त्वमग्नेः पुरीषवाहण० ॥१॥ तत्रायंक्रमः॥ ॥नंदिनीनलिनी

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मैत्राउमाचपशुवर्द्धिनी॥ आग्नेयादिक्रमेणैवद्वारशाखा: स्तंभेप्रतिष्ठिता:॥१॥ ॐ नंदि
न्यैनमः नंदिनींआवा०॥७॥ ॐ नलिन्यैन० नलिनींआ०॥८॥ ॐ मैत्रायै० मैत्रांआ०
॥९॥ ॐ उमायै० उमांआ०॥१०॥पशुवर्धिन्यै० पशुवर्धिनींआ०॥११॥मनोज्ञाकृतिरि
तिप्रतिष्ठाप्यसर्वासांतंत्रेणषोडशोपचारैः पूजनं॥ ॐ भूर्भुवःस्वः नंदिन्यादिमंडप
मातृभ्योनमः आवाहनादिषोडशोपचारैः पूजयेत्॥ अनयापूजयानंदिन्यादिमंड
पमातरः प्रीयंतां॥ ॥ ततोगौर्यादिमातरोवंशपात्रेपीतपटंप्रसार्यतदुपरिकुंकुमा
दिनालिखिलावाक्षतपुंजेषुपूगीफलेषुनिवेश्याः॥ ॥ तत्रायंक्रमः॥ गौरीपद्माश

For Private and Personal Use Only

चीमेधासावित्रीविजयाजया॥ देवसेनास्वधास्वाहामातरोलोकमातरः ॥१॥ हृष्टिःपु-
ष्टिस्तथातुष्टिरात्मनःकुलदेवता॥गणेशेनाधिकाह्येतावृद्धौपूज्याश्चतुर्दश॥१॥ अत्र
चतुर्दशपदसमाहारान्मातरोलोकमातरइतिसर्वासांविशेषणं॥ ॐ गणेशायन
मः गणेशंआवाहयामि॥ ॐ गौर्यैनमः गौरींआ०॥ १२॥ ॐ पद्मायैन० पद्मां०
॥१३॥ ॐ शच्यैन० शचींआ०॥१४॥ॐ मेधायै० मेधांआ०॥१५॥ ॐ सावित्र्यै०
सावित्रीं०॥१६॥विजयायै० विजयां०॥१७॥ जयायै० जयांआ०॥१८॥ देवसे
नायै० देवसेनां०॥१९॥ ॐ स्वधायैन० स्वधां०॥२०॥स्वाहायै० स्वाहां०॥२१॥

हृष्ट्यै० हृष्टिं० ॥२२॥ पुष्ट्यै० पुष्टिं० ॥२३॥ तुष्ट्यै० तुष्टिं० ॥२४॥ कुलदेवतायै०
कुलदेवतां० ॥२५॥ ॥ इत्यावाह्य ॥ ॥ अथजलमातरः ॥ मत्सीकूर्मीचवा
राहीमांडुकीमकरीतथा ॥ ग्राहकीक्रौंचकीचैवसप्तैता जलमातरः ॥१॥ कांस्येवाताम्र
पात्रेवा प्रभूतजलपूरणं ॥ तत्रमत्स्यादीरावाह्यपूजयेज्जलमातृकाः ॥२॥ ॐ मत्स्यैनमः
मत्सींआवाहयामि ॥२६॥ ॐ कूर्म्यै० कूर्मीं० ॥२७॥ ॐ वाराह्यै० वाराहीं० ॥२८॥ मां
डुक्यै० मांडुकीं० ॥२९॥ ॐ मकर्यै० मकरीं० ॥३०॥ ग्राहक्यै० ग्राहकीं० ॥३१॥
ॐ क्रौंचक्यै० क्रौंचकीं० ॥३२॥ इत्यावाह्य ॥ ॥ अथस्थलमातरः ॥ ॥ ब्रा

ह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारीवैष्णवीतथा ॥ वाराहीचतथेंद्राणीचामुंडासप्तमातरः ॥१॥ ॐ ब्रा
ह्म्यैन० ब्राह्मीं० ॥३३॥ ॐ माहेश्वर्यैन० माहेश्वरीं० ॥३४॥ ॐ कौमार्यैन० कौमारीं० ॥३५
॥ वैष्णव्यैन० वैष्णवीं० ॥३६॥ ॐ वाराह्यै० वाराहीं० ॥३७॥ ॐ इंद्राण्यै० इंद्राणीं० ॥३८॥
ॐ चामुंडायै० चामुंडां० ॥ ३९ ॥ इत्यावाह्य ॥ एताः गौर्यादिवच्छूर्पे ॥ ॥अथ
द्वारमातरः ॥ जयंतीमंगलाचैवपिंगलादक्षिणेगृहात् ॥ आनंदवर्धिनीवामेमहाका
लीचनिर्गमे ॥१॥ गृहस्यदक्षिणेभागेतिस्रोलेख्यास्तुमातरः ॥ वामभागेतथाद्वेचज
यंत्यादिक्रमेणतु ॥२॥ ॐ जयंत्यैन० जयंतीं० ॥४०॥ मंगलायै० मंगलां० ॥४१॥

For Private and Personal Use Only

पिंगलायै० पिंगलां०॥४२॥ इतिद्वारदक्षिणे ॥ ॥ ॐ आनंदवर्धिन्यै० आनंदवर्धिनीं०॥४३॥ ॐ महाकाल्यै० महाकालीं०॥४४॥ इतिवामे ॥ इत्याद्यसंपूज्य॥ ॥ ततोगोर्यादिवतस्पूर्पगृहमातरः स्थाप्याः ॥ ॥ कीर्तिर्लक्ष्मीर्धृतिर्मेधापुष्टिः श्रद्धाक्रियामतिः ॥ बुद्धिर्लज्जावपुः शांतिस्तुष्टिः कांतिस्तुमातरः॥१॥ ॐ कीर्त्यैन०॥कीर्तिं०॥४५॥ ॐ लक्ष्म्यै० लक्ष्मीं०॥४६॥ ॐ धृत्यैन० धृतिं०॥४७॥ ॐ मेधायै० मेधां०॥४८॥ ॐ पुष्ट्यैन० पुष्टिं०॥४९॥ ॐ श्रद्धायै० श्रद्धां०॥५०॥ क्रियायै० क्रियां०॥५१॥ ॐ मत्यैन० मतिं०॥५२॥ ॐ बुद्ध्यैन० बुद्धिं०॥५३॥ ॐ लज्जावपुषन०

संस्कार लज्जावपुषं० ॥ ५४ ॥ ॐ शांत्यैन० शांतिं० ॥ ५५ ॥ ॐ तुष्ट्यैन० तुष्टिं० ॥ ५६ ॥ ॐ भास्कर
॥५७॥ कांत्यैन० कांतिं० ॥ ५७ ॥ इत्यावाह्य ॥ ॥ अथघृतमातरः ॥ एताः कुड्येसूर्पेवा कुं
कुमाक्तेन घृतेन दक्षिणोत्तराः पूर्वाभिमुखा लेख्याः ॥ श्रीर्लक्ष्मीर्धृतिर्मेधापुष्टिः श्र
द्धासरस्वती ॥ मांगल्येषुप्रपूज्यंतेसप्तैताघृतमातरः ॥ १ ॥ ॐ श्रियैनमः श्रियं० ॥ ५८ ॥
ॐ लक्ष्म्यैन० लक्ष्मीं० ॥ ५९ ॥ ॐ धृत्यैन० धृतिंआ० ॥ ६० ॥ मेधायैन० मेधांआ० ॥ ६१ ॥
ॐ पुष्ट्यैन० पुष्टिंआ० ॥ ६२ ॥ ॐ श्रद्धायैन० श्रद्धां आ० ॥ ६३ ॥ ॐ सरस्वत्यैनमः ॥५७॥
सरस्वतींआवाहयामि ॥ ६४ ॥ इत्यावाह्य ॥ ॥ एवंषड्विनायकादिघृतमातृकांतंचतुःष

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ष्टिमातृणांस्थापनं॥ मनोजूतिरितिमंत्रेणप्रतिष्ठाप्य समख्येदेव्याधियाइतिमंत्रेण सर्वाःषोडशोपचारैःसंपूजयेत्॥ ॐ समख्येदेव्याधियासन्दक्षिणयोरुचक्षसा॥मा मऽआयुः प्रमोषीर्मोऽअहन्तवंवीरंविदेयतवदेविसन्दृशी॥१॥ ॥ ततोय जमानःस्थापितमातृकं शूर्पस्वयंगृहीत्वापत्न्याचाविघ्नकलशंग्राहयित्वापत्न्यग्रतः सन्मंडपतोगृहमध्येदेवस्याग्रेतत्सर्वंस्थापयेत्॥ तद्वामपार्श्वेदीपंनिदध्यात् ॥ ततःकु ड्येआवाहितघृतमातृणामुपरिनागवल्लीदलेनगुडयुक्तेनकेवलेनवाघृतेनाभितो धारांवसोःपवित्रमितिमंत्रेणपातयेत्॥ साचप्रत्यगादिःप्राक्संस्थादक्षिणादिरुदक्सं

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्यावा ॐ वसोः पवित्रम्० ॥ ॥ तद्यथा ॥ कुड्यलग्नावसोर्धाराः सप्तधाराघृतेनतु ॥
कारयेत्पंचधारावा नातिन्यूनाः कदाचन ॥१॥ अथायुष्यमंत्रजपः ॥ ॐ आयुष्यंवर्च्च
स्य६ रायस्पोषमौद्भिदम् ॥ इद६ हिरण्यम्वर्च्चस्वयैत्रायाविशतादुमाम् ॥१॥ नतद्रक्षां०
॥२॥ यदाबंधं० ॥३॥ केचिन्भद्रंकर्णेत्यादिधिरोहतादित्यंतमृक्चतुष्टयंपठंति ॥ ॥
इत्यायुष्यमंत्रजपः ॥ ॥ अत्रमंडपपूजनंशिष्टाचारतएव ॥ मंडपस्तुविवाहेचूडाकर
णेउपनयने केशांतेसीमंतोन्नयनेचैवकार्यइत्युक्तं ॥ ॥ यत्रमंडपोनास्तितत्राविघ्नमं
डपजलस्थलद्वारमातृकादीनांचाभावः ॥ तत्रगौर्यादिचतुर्दशमातृणांस्थापनमुक्तं ॥

For Private and Personal Use Only

॥ इतिसंस्कारभास्करेमातृकापूजनंसमाप्तं ॥ ॥ अथनांदीश्राद्धं ॥ तत्रकालः ॥ मा
तृश्राद्धंतुपूर्वाण्हेमध्यान्हेपैतृकंतथा ॥ ततोमातामहानांचवृद्धौश्राद्धत्रयंस्मृतमिति
हेमाद्र्यादिनिबंधेउक्तं ॥ तथा ॥ अलाभेभिन्नकालानांनांदीश्राद्धत्रयंबुधः ॥ पूर्वेद्यु
र्वैश्वप्रकुर्वीतपूर्वाण्हेमातृपूर्वकमितिवृद्धमनुवचनं ॥ तच्चकात्यायनेनपृथङ् मातृपार्व
णोहपूर्वकनवदैवतनांदीश्राद्धकरणंनिषिद्धं ॥ यथा ॥ आयुष्याणिचशांत्यर्थंजस्वा
तत्रसमाहितः ॥ षड्भ्यःपितृभ्यस्तदनु श्राद्धदानमुपक्रमेत् ॥१॥ ॥ सूत्रेविशेषोप
देशाभावः ॥ तत्रतुनांदीमुखाःपितरः पितामहाः प्रपितामहाः सपत्नीकाः मातामहप्र

मातामह वृद्धप्रमातामहाः सपत्नीका इतिषड्भ्यः पितृभ्यः पार्वणद्वयंस्पष्टं॥ तच्चसांक
ल्पिकविधिना॥सांकल्पिकेत्वसमंत्रकावाहनार्घाग्नौकरणपिंडदानविकिराक्षय्यस्वधावाच
नप्रश्नेत्येतत्सप्तकंवर्ज्यं॥सांकल्पे॥शुभायप्रथमांतेनवृद्धौसंकल्पमाचरेत्॥नषष्ठ्यायदि
वाकुर्यान्महादोषोभिजायते॥ अनस्मद्वृद्धिशब्दानामरूपाणामगोत्रिणां॥ अनाम्नाम
तिलैश्चैवनांदीश्राद्धंचसव्यत इतिसंग्रहे॥ कृतेनांदीमुखेमध्येनकुर्यादितयंपुनः॥
राजाभिषेकेकुर्वीततथैवपुत्रजन्मनीति॥ कृतेभ्युदयश्राद्धेतन्मातृकोत्थापनंविना॥
नद्वितीयंनांदीमुखंप्रकुर्यात्सुत्रजन्मनि॥ तथैवाभ्युदयंकार्यंराज्ञःपट्टाभिषेचने॥ अन्य

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

थाकुरुतेमोहादपमृत्युकरंपरं ॥ पुत्रजन्मनिराजाभिषेकेच द्वितीयंनांदीश्राद्धं कुर्यात् ॥ अ
न्यथान ॥ मंडपोद्वासनात्पूर्वंनांदीश्राद्धेकृतेपुनः ॥ येकुर्वंतिनरामोहादपमृत्युंव्रजंतिते ॥
इतिशास्त्रार्थप्रदीपे ॥ एतन्निषेधस्त्रिपुरुषसपिंडपर्यंतमितिपुरुषार्थचिंतामणौ ॥ ॥ पु
त्रजन्मनिमित्तेतुतत्कालेनिशिवादिवा ॥ भुक्तोव्रतोपवासीवावृद्धिश्राद्धंतुकारयेत् ॥ इति
रेणुकारिकायां ॥ ॥ नांदीश्राद्धंत्रिपार्वणमित्याशयेनामान्नादिपार्वणप्रयोगः
शाखांतरत्वान्नात्रलिखितः ॥ ॥ अथवृद्धिश्राद्धकर्तुर्जीवत्पितृकत्वेनिर्णयः ॥
॥ जीवेत्तुयदिवर्गाद्यवर्गंतुपरित्यजेदितिन्यायेनजीवत्पितृकः स्वापत्यसंस्कारेषु

For Private and Personal Use Only

मातृमातामहपार्वणयुतंनांदीश्राद्धंकुर्यात्॥ मातरिजीवत्यांमातामहपार्वणमेकमेव॥मा
तामहेजीवतिमातृपार्वणमेकमेव॥ केवलमातृपार्वणेविश्वेदेवानकार्याः ॥ वर्गत्रयाद्येषु
मातृपितृमातामहेषुजीवत्सुनांदीश्राद्धलोपएवसुतसंस्कारेषूचितः॥ द्वितीयविवाहाधानपु
त्रेष्टिसोमयागादिषुस्वसंस्कारकर्मसुयेभ्यएवपितादद्यात्तेभ्योदद्यात्स्वयंसुतः ॥ तथान्व
मृतमातृमातामहकोपिजीवत्पितृकःस्वसंस्कारेपितुर्मातृपितामहीप्रपितामह्यः॥पितुः
पितृपितामहप्रपितामहाः ॥ पितुर्मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाःसपत्नीकाःनांदीमुखाः
इत्येवंपार्वणत्रयमुद्दिश्यश्राद्धंकुर्यात्॥ नतुस्वमातृमातामहपार्वणोद्देशः॥पितरिपि

तामहेच जीवति स्वसंस्कारे पितामहस्य मातृपितामही प्रपितामह्य इत्याद्युद्देशः॥ एवं प्रपि
तामहे पि योज्यं॥ पितुर्मात्रादिजीवने तस्यार्वणलोप एव॥ तथाच येभ्य एव पिता दद्यादिति प
क्षस्य वर्गाद्य जीवने तत्पार्वणलोप इति द्वारलोपपक्षस्य च स्वसंस्कारस्यापत्यसंस्कारभेदेन व्यवस्था
सिद्धांतितेति ज्ञेयं॥ ॥ केचित्तु पक्षद्वयस्यैच्छिको विकल्पो न तु व्यवस्थित इत्याहुः॥ एवं मृतपि
तृकस्य जीवन्मातृमातामहस्य पितुः पार्वणेनैव नांदीश्राद्धसिद्धिर्ज्ञेया॥ समावर्तनस्य माण
वककर्तृकत्वेपि तदंगभूतनांदीश्राद्धे पितुस्तदभावे ज्येष्ठभ्रात्रादेरधिकार इति केचित्॥ न
च पिता पुत्र समावर्तने स्वपितृभ्यो नांदीश्राद्धं कुर्यात्॥ पिता जीवत्पितृकश्चेत् स्वकृतसंस्का

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रत्वात्द्वारलोपपक्षोयुक्तइतिभाति ॥ माणवकपितुः प्रवासादिनाअसन्निधानेभ्रात्रादि
र्माणवकस्यपितुर्मातृपितामहीप्रपितामह्य इत्याद्युच्चार्यश्राद्धंकुर्यात्॥ मृतपितृकमाणव
कसमावर्त्तनेपितृव्यभ्रात्रादिरस्यमाणवकस्यमातृपितामहीप्रपितामह्यइत्याद्युच्चारयेत्॥ भ्रात्रा
देरभावेस्वयमेवस्वपितृभ्योदद्यात्॥ एवंजीवत्पितृकोपिपितुरसन्निधानेभ्रात्रादेर
भावेचपितुःपितृभ्यःस्वयमेवनांदीमुखंकुर्यात्॥ उपनयनेनकर्माधिकारस्यजातत्वा-
त्॥ एवंविवाहेपिद्रष्टव्यं॥ मृतपितृकस्यचौलोपनयनादिकंपितृव्यमातुलादिःकुर्वन्अस्यसंस्का
र्यस्यपितृपितामहप्रपितामहेत्याद्युच्चार्यश्राद्धंकुर्यात् ॥ जीवतः पितुरसन्निधानेनकुर्वन्मा

For Private and Personal Use Only

तुलादिरस्यसंस्कार्यस्यपितुर्जनकादीनुद्दिश्यैवकुर्यान्नतुसंस्कार्यस्यमृतानपिमा-
त्रादीनितिसंक्षेपः॥ ॥ ॥अथसांकल्पिकविधिनानांदीश्राद्धप्रयोगः॥ नांदीमु
खाः सत्यवस्रुसंज्ञकाः विश्वेदेवाः ॐ भूर्भुवः स्वः इदंवः पाद्यंपादावनेजनंपादप्रक्षाल
नंवृद्धिः॥ ॥ गोत्राःपितृपितामहप्रपितामहाः सपत्नीकाः नांदीमुखाः ॐ भूर्भु
वःस्वः इदंवः पाद्यंपादावनेजनंपादप्रक्षालनंवृद्धिः॥ ॥द्वितीयगोत्राःमातामह
प्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नीकाः नांदीमुखाः ॐ भूर्भुवःस्वः इदंवःपाद्यं०॥
॥ अथपूर्वोच्चारित० शांतिपूर्वकगर्भाधानांगत्वेनसांकल्पिकेनविधिनाब्राह्मणयुग्म

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

भोजनपर्याप्तान्ननिष्क्रयीभूतयथाशक्तिहिरण्येन नांदीश्राद्धंकरिष्ये॥ ॥आस
नदानं॥ ॥सत्यवसुसंज्ञकानांविश्वेषांदेवानांनांदीमुखानां ॐ भूर्भु० इदमास-
नं॥सुखासनं॥नांदीश्राद्धेक्षणौक्रियेतां॥ ॐ तथा॥ प्राप्नुवतांभवंतौ॥ प्राप्नुवावः
॥ ॥गोत्राणांपितृपितामहप्रपितामहानांसपत्नीकानांनांदीमुखानां ॐ भू० इद
मास०॥ ॥द्वितीयगोत्राणांमातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहानांसपत्नीकानांनांदी
मुखानां ॐ भूर्भुवः० इदमास०॥ ॥ ततोगंधादिदानं॥ सत्यवसुसंज्ञकेभ्योविश्वे-
भ्योदेवेभ्योनांदीमुखेभ्यः इदंगंधाद्यर्चनंस्वाहासंपद्यतांवृद्धिः॥ ॥गोत्रेभ्यःपितृ

For Private and Personal Use Only

पितामहप्रपितामहेभ्यः सपत्नीकेभ्यो नांदीमुखेभ्यः इदंगंधा०॥ ॥ द्वितीयगोत्रे
भ्योमातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहेभ्यः सपत्नीकेभ्यो नांदीमुखेभ्यः इदंगंधा०॥
॥ भोजननिष्क्रयद्रव्यदानं॥ ॥ सत्यवसुसंज्ञकेभ्योविश्वेभ्योदेवेभ्यो नांदीमुखे
भ्यः ब्राह्मणयुग्मभोजनपर्याप्तमन्नंतन्निष्क्रयीभूतंकिंचिद्धिरण्यंदत्तंअमृतरू
पेणस्वाहासंपद्यतांवृद्धिः॥ गोत्रेभ्यः पितृपितामहप्रपितामहेभ्यः सपत्नीकेभ्यो
नांदीमुखेभ्यः ब्राह्मणायु०॥ ॥ द्वितीयगोत्रेभ्योमातामहप्रमातामहवृद्धप्रमा
तामहेभ्यः सपत्नीकेभ्यो नांदीमुखेभ्यः ब्राह्म०॥ ॥सक्षीरमुदकदानं॥ ॥नांदी

मुखाः सत्यवसुसंज्ञकाः विश्वेदेवाः प्रीयंतां॥ ॥ गोत्राः पितृपितामहप्रपितामहाः सप-
त्नीकाः नांदीमुखाः प्रीयंतां॥ द्वितीयगोत्राः मातामहप्रमातामहवृद्धप्रमातामहाः सपत्नी
काः नांदीमुखाः प्रीयंतां॥ ॥ आशिषांग्रहणं॥ गोत्रं नोवर्द्धतां॥ वर्द्धतांवोगोत्रं॥ दातारोनो
भिवर्धंतां॥ अभिवर्धंतांवोदातारः॥ वेदाश्चनोभिवर्धंतां॥ वर्धंतांवोवेदाः॥ संततिर्नोभिवर्द्धतां॥
वर्धतांवः संततिः॥ श्रद्धाचनोमाव्यगमत्॥ माव्यगमद्वःश्रद्धा॥ बहुदेयंचनोस्तु॥ अ
स्तुवोबहुदेयं॥ अन्नंचनोबहुभवेत्॥ भवतुवोबह्वन्नं॥ अतिथींश्चलभामहे॥ लभंतां
वोतिथयः॥ याचितारश्चनः संतु॥ संतुवोयाचितारः॥ एताआशिषः सत्याः संतु॥

संत्वेताः सत्याआशिषः॥ ॥दक्षिणादानं॥ सत्यवसुसंज्ञकेभ्योविश्वेभ्योदेवेभ्यो
नांदीमुखेभ्यः कृतस्यनांदीश्राद्धस्यफलप्रतिष्ठासिध्यर्थंद्राक्षामलकयवमूलनिष्क्र-
यीभूतांदक्षिणांदातुमहमुत्सृजे॥ यवमूलंआर्द्रकं॥ गोत्रेभ्यः पितृपितामहप्रपिताम
हेभ्यः सपत्नीकेभ्यो नांदीमुखेभ्यः कृतस्य०॥ द्वितीयगोत्रेभ्योमातामहप्रमाताम
हवृद्धप्रमातामहेभ्यः सपत्नीकेभ्योनांदीमुखेभ्यः कृतस्य०॥ ॥ततोनांदीश्राद्धं
संपन्नं॥ सुसंपन्नं॥ वाजेवाजेतिविसृज्य॥ ॐ वाजेवाजेवतवाजिनोनोधनेषु
षुविप्राऽअमृताऽऋतज्ञाः॥ अस्यमध्वः पिबतमादयध्वंतृप्तायातपथिभिर्देव

यानैः ॥१॥ आमावाजस्येत्यनुव्रज्य॥ ॐ आमावाजस्यप्रसवोयंगम्यादेमेद्यावीपृ-
थिवीविश्वरूपे॥ आमागंतांपितरांमातराचामासोमौऽअमृतत्वेनगम्यात्॥१॥ ॥
अस्मिन्नांदीश्राद्धेन्यूनातिरिक्तोयोविधिः सउपविष्टब्राह्मणानांवचनात्नांदीमुखप्र
सादात्सर्वः परिपूर्णोस्तु॥ अस्तुपरिपूर्णः ॥ ॥ इतिसंस्कारभास्करेनां
दीश्राद्धं॥ ॥ अथब्रह्माचार्यऋत्विग्वरणम्॥ आचार्यस्त्वंयथास्वर्गेशक्रादी
नांबृहस्पतिः॥ तथात्वंममयज्ञेस्मिन्नाचार्योभवसुव्रत॥१॥ ॐ बृहस्पतेऽअति-
यदर्योअर्हाद्युमद्विभातिक्रतुमज्जनेषु॥ यद्दीदयच्छवसऽऋतप्रजाततदस्मासु

द्रविणान्धेहि चित्रम् ॥ १॥ अमुकगोत्रो सन्नः अमुकप्रवरान्वितः अमुकशर्मायजमानो
हं॥ अमुकगोत्रो सन्नं अमुकप्रवरान्वितंशुक्लयजुर्वेदांतर्गत माध्यंदिनीयशाखाध्यायि-
नं अमुकशर्माणं ब्राह्मणं अस्मिन्सग्रहमखरजोदर्शनशांत्याख्ये कर्मणि आचार्यत्वेन
त्वामहं वृणे॥ वृतोस्मि ॥ गंधादिभिः संपूज्य॥ यथाचतुर्मुखो ब्रह्मासर्वलोकपितामः
हः॥ तथात्वंममयज्ञेस्मिन्ब्रह्माभवद्विजोत्तम॥ १॥ ॐ ब्रह्मयज्ञानंप्रथमंपुरस्ता
द्विसीमतः सुरुचोवेनऽआवः ॥ सबुध्न्याऽउपमाऽअस्यविष्ठाः सतश्चयोनिमसतश्च
विवः ॥ १॥ अस्मिन्रजोदर्शन शांत्याख्ये कर्मणि ब्रह्मत्वेन त्वामहंवृणे ॥ वृतोस्मि॥

For Private and Personal Use Only

वांछितार्थफलावाप्त्यैपूजितोसि सुरासुरैः॥ निर्विघ्नंकुरु संसिध्यै त्वामहं गणपंवृणे
॥१॥ ॥ ॐ गणानांत्वा० ॥१॥ अस्मिन्नरजोदर्शनशांत्याख्येकर्मणिगाणपत्येनत्वा
महंवृणे॥ वृतोस्मि॥ कर्मणामुपदेष्टारंसर्वकर्मविदुत्तमं॥ कर्मिणंवेदतत्वज्ञंसदस्यं त्वा
महंवृणे॥१॥ ॐ सदसस्पतिमद्भुतंप्रियमिंद्रस्यकाम्यम्॥ सनिम्मेधामयासिष ८
स्वाहा॥१॥ अस्मिन्नरजोदर्शनशांत्याख्येकर्मणिस दस्यत्वेनत्वामहंवृणे॥ वृतोस्मि॥
ततश्च तुरोष्टौवाऋत्विजोवृणुयात्॥ यज्ञादिकर्मकार्येषुऋत्विग्शाकमखेयथा॥ त
थायज्ञादिकर्मस्मिन्नृत्विग्त्वंमेमखेभव॥१॥ अस्मि० ऋत्विकृत्वेनत्वामहंवृणे॥ वृ

तोस्मि ॥ ॥ ततःसूक्तजपार्थेऋग्वेदादीन्वृणुयात् ॥ ऋग्वेदः पद्मपत्राक्षोगायत्रःसोम
दैवतः ॥ अत्रिगोत्रस्तुविप्रेंद्रऋत्विग्त्वंमेमखेभव ॥१॥ ॐ अग्निमीळेपुरोहितंयज्ञस्य
देवमृत्विजं ॥ होतारंरत्नधातमम् ॥ १॥ अस्मिन्रजोदर्शनशांत्याख्येकर्मणिऋत्विक्
त्वेन तामहंवृणे ॥ वृतोस्मि ॥ कातराक्षोयजुर्वेदस्त्रैष्टुभोब्रह्मदेवतः ॥भारद्वाजस्त्व
विप्रेंद्रऋत्विग्त्वंमेमखेभव ॥ १॥ ॐ इषेत्वोर्जेत्वावायवःस्थदेवोवः सविताप्रार्प्पय
तुश्रेष्ठतमायकर्म्मणऽआप्यायध्वमघ्न्याऽइन्द्रायभागम्प्रजावतीरनमीवाऽअय-
क्ष्मामावस्तेनऽईशतमाघशꣳसोध्रुवाऽअस्मिन्गोपतौस्यातबह्वीर्यजमानस्यपशू

न्यौहि॥१॥ अस्मिन्रजो० वृणे॥ वृतोस्मि॥सामवेदस्त्वपिंगाक्षोजागतः शक्रदैवतः॥कास्य
पेयस्त्वविप्रेंद्रऋत्विकुलंमेमखेभव॥१॥ ॐ अग्नआयाहिवीतयेगृणानोहव्यदातये॥निहो
तासत्सिबर्हिषि॥१॥ अस्मिन्रजो०॥ वृहन्नेत्रोथर्ववेदोनुष्टुभोरुद्रदेवतः॥ वैखानसकु-
लोत्पन्नोऋत्विस्त्वं०॥१॥ ॐ शन्नोदेवीरभिष्टय आपोभवंतुपीतये॥ शंय्योरभिस्रवंतु
नः॥१॥ अस्मिन्रजो० वृणे॥ वृतोस्मि॥भगवन्मूर्त्तिसर्वज्ञसर्वधर्मभृतांवर॥वितनतेम
मयज्ञेस्मिञ्जपार्थेत्वामहंवृणे॥१॥ अस्मिन्रजो० रुद्रजपार्थेत्वामहं०॥ वृतोस्मि॥ऋत्वि
जोगंधादिभिःसंपूजयेत्॥ यजमानर्त्विजः परस्परंयज्ञकंकणंबध्नीयुः॥ ॐ व्रतेनदीक्षा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मांमोतिदीक्षयामोतिदक्षिणाम् ॥ दक्षिणाश्रद्धामांमोतिश्रद्धयासत्यमाप्यते ॥ एतावद्रूप
न्यज्ञस्यमद्दैवैर्ब्रह्मणाकृतम् ॥ तदेतत्सर्वमामोतिषज्ञेसौत्रामणीसुते ॥१॥ ॥अथप्रा
र्थना ॥ ब्राह्मणाःसंतुमेशस्ताःपापात्पांतुसमाहिताः ॥ देवानांचैवदातारःपातारःसर्वदेहि
नां ॥१॥ जपयज्ञैस्तथाहोमैर्दानैश्चविविधैःपुनः ॥ देवानांचऋषीणांचतृप्त्यर्थंयाजकाः
कृताः ॥ २ ॥ येषांदेहेस्थितावेदाःपावयंतिजगत्त्रयम् ॥ रक्षंतुसततंतेमांजपयज्ञैर्व्य
वस्थिताः ॥३॥ ब्राह्मणाजंगमंतीर्थंत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ तेषांवाक्योदकेनैवशुध्यंति
मलिनाजनाः ॥४॥ पावनाःसर्ववर्णानांब्राह्मणाब्रह्मरूपिणः ॥ सर्वकर्मरतानित्यंवेदशा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्त्रार्थकोविदाः ॥ ५॥ श्रोत्रियाः सत्यवाचश्च ग्रहध्यानरताः सदा ॥ यद्वाक्यामृतसंसिक्ताऋ
द्धिंयांतिनरद्रुमाः ॥ ६॥ अंगीकुर्वंतुकर्मैतत्कल्पद्रुमसमाशिषः ॥ यथोक्तनियमैर्युक्तामंत्रा
र्थैस्थिरबुद्धयः ॥ ७ ॥ यत्कृपालोचनात्सर्वाऋद्धयोवृद्धिमाप्नुयुः ॥ अस्मिन्होमेमयापू-
ज्याः संतुमेनियमान्विताः ॥ ८॥ अक्रोधनाः शौचपराः सततंब्रह्मचारिणः ॥ ग्रहध्या
नरतानित्यंप्रसन्नमनसःसदा ॥ ९॥ अदुष्टभाषणाः संतुमासंतुपरनिंदकाः ॥ ममापिनि
यमाह्येते भवंतुभवतामपि ॥ १०॥ इतिसंप्रार्थ्यतान्ब्रूयाद्यथावत्क्रियतांविधिः ॥ ऋत्विज
श्चयथापूर्वंशक्रादीनांमखेभवन् ॥ ११॥ यूयंतथामेभवनऋत्विजोद्विजसत्तमाः ॥ अस्य-

For Private and Personal Use Only

यागस्यनिष्पत्तोभवंतोभ्यर्चितामया ॥१२॥ स्कप्रसन्नैः प्रकर्तव्यंशांतिकंविधिपूर्वकं॥
॥ इतिसंस्कारभास्करे ब्रह्माचार्यऋत्विग्वरणम् ॥ अथदिग्रक्षणं॥ ॥ततआचम्य
प्राणानायम्यदेशकालौस्मृत्वा ॥ अस्मिन्सग्रहमखरजोदर्शनशांत्याख्येकर्मणियजमा
नेनवृतोहं आचार्यकर्मकरिष्ये॥ तदंगशरीररक्षार्थंपुरुषसूक्तजपंकरिष्येइतिपुरुष
सूक्तंषोडशर्चंजपेत् ॥ ॥ततआचार्योवामहस्तेगौरसर्षपान्लाजमिश्रान्गृहीत्वा
दिग्रक्षणंकुर्यात् ॥ ॥ तत्रमंत्राः॥ रक्षोहणंवलगहनंवैष्णवीमिदमहन्तंवलगमु
त्किरामियम्मेनिष्ट्योयममात्योनिचखानेदमहन्तंवलगमुत्किरामियम्मेसमानोयम-

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

समानोनिचरवानेदमहन्तम्बलगमुत्किरामियम्मेसबन्धुर्य्यमसेबन्धुर्न्निचरवानेदमहन्तम्बलग
मुत्किरामियम्मेसजातोयमसंजातोनिचरवानोत्कृत्याङ्किरामि ॥ १ ॥ रक्षोहणोवोबलग
हनः प्रोक्षामिवैष्णवान्न्रक्षोहणोवोबलगहनोवनयामिवैष्णवान्न्रक्षोहणोवो
बलगहनोवस्त्रेणामिवैष्णवान्न्रक्षोहणोवोंबलगहना ऽ उपदधामिवैष्णवीरक्षो
हणौवोंबलगहनोपर्य्यूहामिवैष्णवीवैष्णवमसिवैष्णवास्थ ॥ २ ॥ रक्षसाम्भागोसिनिर
स्त८ रक्षः ऽ इदमह८ रक्षोभितिष्ठामीदमह८ रक्षोवबाध ऽ इदमह८ रक्षोधमन्त
मोनयामि ॥ घृतेनद्यावापृथिवीप्रोर्णुवाथाँवायोवेस्तोकानामग्निराज्यस्यवेतुस्वाहास्वाहाकृ

For Private and Personal Use Only

तेऽ ऊर्ध्वं नभसं मारुतं गच्छतम् ॥ ३ ॥ रक्षोहा विश्वचर्षणिरभियोनिं मोहते ॥ द्रोणे सध
स्थमासदत् ॥ ४ ॥ अपसर्पंतु ते भूता ये भूता भूमिसंस्थिताः ॥ ये भूता विघ्नकर्तार
स्ते नश्यंतु शिवाज्ञया ॥ १ ॥ अपक्रामंतु भूतानि पिशाचाः सर्वतो दिशं ॥ सर्वेषामविरो
धेन शांतिकर्मसमारभे ॥ २ ॥ यदत्र संस्थितं भूतं स्थानमाश्रित्य सर्वतः ॥ स्थानं
त्यक्त्वा तु तत्सर्वं यत्रस्थं तत्र गच्छतु ॥ ३ ॥ भूतप्रेतपिशाचाद्या अपक्रामंतु राक्षसाः ॥
स्थानादस्माद्व्रजंत्वन्यत्स्वीकरोमि भुवं त्विमां ॥ ४ ॥ भूतानि राक्षसा वापि यत्र तिष्ठंति केचन ॥
ते सर्वेप्यपगच्छंतु शांतिकं तु करोम्यहं ॥ ५ ॥ इति मंत्रैरीशानादि सर्वदिक्षु विकिरेत् ॥ उदको

पस्पर्शः॥ ॥ततःपंचगव्यकरणं॥तद्यथा ॥गायत्र्यागोमूत्रं॥ ॐतत्सवितु०॥१॥गंधद्वाराभि
तिगोमयं॥ ॐगंधद्वारांदुराधर्षांनित्यपुष्टांकरीषिणीं॥ईश्वरींसर्वभूतानांतामिहोपह्वयेश्रि
यं॥२॥ आप्यायस्वेतिक्षीरं॥ ॐ आप्यायस्वसमेतुतेविश्वतःसोमवृष्ण्यम्॥ भवावा
जस्यसङ्गथे॥ ३॥ दधिक्राव्णोतिदधि॥ ॐ दधिक्राव्णो०॥४॥ तेजोसीत्याज्यं॥
ॐ तेजोसिशुक्रमस्यमृतमसिधामनामासिप्रियन्देवानामनाधृष्टन्देवयजनमसि॥
॥५॥ देवस्यत्वेतिकुशोदकं॥ ॐ देवस्यत्वासवितुः०॥ ६॥ ॐ इतिप्रणवेनयज्ञकाष्ठेना
लोड्य आपोहिष्ठेतितिसृभिर्मन्त्रैः कर्मभूमिंयज्ञसंभारांश्चप्रोक्षयेत्॥ ॥ ततोय

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

जमानहस्तप्रमाणंचतुरस्रंचतुरंगुलोन्नतंस्थंडिलंविरच्यतत्रभूमिपूजनं॥ ॐ भूरसि
भूमिरस्यदितिरसिविश्वधायाविश्वस्यभुवनस्यधर्त्री॥ पृथिवीन्यच्छपृथिवीन्दृ६ हपृथि
वीम्माहिं६ सी॥ ॐ भू॰ पृथिवीकुर्मानंतदेवताभ्योनमः इतिमंत्रेणषोडशोपचारैः
संपूजयेत्॥ ॥अत्रविचारः॥ ॥समंततश्चसिद्धार्थान्क्षिपेद्रक्षोघ्नमंत्रतः॥सर्वतः
पंचगव्येनप्रोक्षयेद्यागमंडपं॥ आपोहिष्ठात्र्यृचेनैवततःस्वस्त्ययनंजपेदितिशांति
सारे॥एतेसंस्काराः भूम्युध्यर्थंइतिग्रहयज्ञकल्पवल्ल्यां॥ ॥धृतांगुष्ठकनिष्ठाभ्यां
मूलैःसाग्रैःकुशत्रयं॥तदग्रैस्तस्यरजसांपूर्वस्यामपसर्पणं॥कृमिकीटपतंगाद्याधि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

चरंतिमहीतले ॥ तेषांसंरक्षणार्थायपरिसमूहनमुच्यतइतिकुशकंडिकायां ॥ रुग्णावृद्धाप्र
सूताचवंध्यासंधिन्यमेध्यभुक् ॥ मृतवत्साचनैतासांग्राह्यंमूत्रंशकृत्पयइतिकल्पवल्यां॥
पुराइंद्रेणवज्रेणहतोवृत्रोमहासुरः ॥ व्यापितामेदसापृथ्वीतदर्थमुपलेपनं इतिकुशकंडि
कायां ॥ ॥ रेखात्रयमुदक्संस्थंप्रागग्रंस्थंडिलावधि ॥ अथवैनत्प्रकुर्वीत द्वादशांगु
लमायतंइतिकल्पवल्यां॥ ॥ उल्लेखनंततःकुर्यादस्थिकंटकमेवच ॥ तेषामुद्धरणा
र्थायउल्लेखः कथितोबुधैः ॥ अंगुष्ठोपकनिष्ठाभ्यामग्निकार्येतथोत्करं ॥ रेखाभ्यः समुपा
दायारत्निमात्रेनिधापयेदितिकल्पवल्यां॥ ॥ येभ्रमंतिपिशाचाद्याअंतरिक्षनिवासिनः

For Private and Personal Use Only

तेषांप्रहरणार्थायसमुधः कथितोबुधैः॥इतिकुशकंडिकायां॥ ॥ अवोक्षणंतुकर्त्त
व्यमुत्तानेनैवमुष्टिना॥ नद्रदभ्युक्षणंचैवकर्तव्यंन्युब्जमुष्टिना॥ इतिकल्पवल्यां॥आ
पोदेवगणाःसर्वे आपःपितृगणाः स्मृताः॥ सर्वतदापआदाय अभ्युक्षेतिपुनःपुनः॥
संपुटेनाग्निमानीयस्थाप्याग्नेर्दिशिकुंडतः॥ आमक्रव्यभुजौ तस्मात्त्यक्त्वाकुंडेविनिक्षि
पेत्॥ शरावेभिन्नपात्रेवाकपालेचोल्मुकेतथा॥ नाग्नेः प्रणयनंकार्यंव्याधिशोकभयाव
हं॥ कपालं खर्परं॥उल्मुकंज्वलदग्नेरेकदेशः॥कुलालचक्रघटितं मृन्मयंपात्रमासु
रं॥ तदेवहस्तघटितंस्थाल्यादिदैविकंस्मृतं इतिकल्पवल्यां॥ आनीतपात्रयोरेवम्ना

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वनंतत्क्षणेभवेत्॥ नोचेत्कर्तुर्मनस्तापः स्यात्संतापस्तयोरपि॥ इतिकल्पवल्ल्यां॥ ॥
ततः कृतांजलिः स्वस्तिनइतिमंत्रंपठेत्॥ ॥ देवाआयांतु॥ यातुधानाअपयांतु॥
विष्णोदेवयजनंरक्षस्व॥ ॥ तत्रस्थंडिलेपंचभूसंस्कारान्कुर्वात॥ मूलधृतैः ईशानी
मारभ्यप्रमितैः प्रतीचीमारभ्यप्राक्संस्थैःनिःसारितैः त्रिभिर्दर्भैःत्रिः परिसमुह्य॥ गो
मयेनोपलिप्य॥ खादिरकीलेनोल्लिख्य॥ प्रतीचीमारभ्यप्रागंतंत्रिस्त्रूर्ध्वरेषाकरणंया
म्यतउदक्संस्थाप्रादेशपरिमिता॥ अनामिकांगुष्ठेनोल्लिखितपांसूनांमृदमुद्धृत्योर्ध्वंप्र
क्षिप्य॥ उदकेनाभ्युक्ष्यन्युब्जपाणिना॥ कांस्यपात्रे अग्निमुपसमाधाय॥ आनीतमग्निं

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्थंडिलस्याग्नेय्यांनिधाय॥ ॐ हुंफट् इतिमंत्रेणक्रव्यादांशंनैर्ऋत्यांदिशिपरित्यज्य॥
ततोग्निंदूतमितिमंत्रेणात्माभिमुखमग्निंसंस्थापयेत्॥ ॐ अग्निन्दूतम्पुरोदधेहव्यवाह
मुपब्रुवे॥ देवाँ २ ऽ आसादयादिह ॥१॥ ॥ अग्न्यानीतपात्रेसाक्षतोदकंनिषि-
च्य॥ अग्निमुखंकृत्वाध्यायेत्॥ ॐ चत्वारिश्रृङ्गात्रयोऽ अस्यपादाद्वेशीर्षेसप्तह-
स्तासोऽअस्य॥ त्रिधाबद्धोवृषभोरोरवीतिमहोदेवोमर्त्याँ २ ऽ आविवेश॥१॥ ॥
सप्तहस्तश्चतुः श्रृंगः सप्तजिह्वोद्विशीर्षकः॥ त्रिपाद्प्रसन्नवदनः सुखासीनः शुचि
स्मितः॥१॥ स्वाहांतुदक्षिणेपार्श्वेदेवींवामेस्वधांतथा॥ बिभ्रद्दक्षिणहस्तेस्तुशक्ति

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मन्नंस्रुचंस्रुवं॥२॥तोमरंव्यजनंवामेघृतपात्रंचधारयन्॥ आत्माभिमुखमासीनएवंरूपो
हुताशनः॥३॥ अग्नेवैश्वानरशांडिल्यगोत्रशांडिल्यासितदेवलेतित्रिप्रवरान्वितभू
मिर्माता वरुणःपितामेषध्वजप्राङ्मुखममसन्मुखोभव॥ शांतिकेवरदनामाग्निंप्रतिष्ठा
प्य ॐ अग्निपुरुषायनमः इतिमंत्रेणवायव्यकोणेबहिः अग्निंषोडशोपचारैःसंपूज्य
प्रार्थयेत्॥अग्निंप्रज्वलितंवंदेजातवेदंहुताशनं॥हिरण्यवर्णमनलंसमृद्धंविश्वतो
मुखं॥ इत्यग्निंप्रतिष्ठाप्य॥ ॥ अथक्रतुशांतौविशेषः॥ ततईशान्यांयाम्यमार
भ्यउदक्संस्थंपंक्तिरूपेणकलशचतुष्टयस्यमहीद्यौरित्यादिक्रमेणस्थापनं॥तथा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

चनारदसंहितायां ॥ ईशान्यांचतुरः कुंभान्स्थापयेद्विधिपूर्वकं ॥ याम्यमारभ्योदक्सं-
स्थान्पूर्णपात्रसमन्वितान् ॥ १ ॥ सूर्यंचतत्रविन्यस्य इंद्राणींच पुरंदरं ॥ चतुर्थेविन्यसे
द्विद्वान्प्रतिमांभुवनेश्वरीं ॥ २ ॥ इति ॥ ॥ ततोमहीद्यौरितिभूमिंस्पृष्ट्वा ॥ ओषधयः
समितियवान्क्षिप्त्वा ॥ आजिघ्रर्मितिकलशांस्थापयेत् ॥ वरुणस्योत्तम्भनमितिजलंपूर
येत् ॥ त्वांगंधर्वाइतिगंधंप्रक्षिपेत् ॥ याओषधीरितिसर्वौषधीः ॥ कांडात्कांडादितिदू-
र्वाः ॥ अश्वत्थेवइतिपंचपल्लवान् ॥ स्योनापृथिवीतिसप्तमृदः ॥ आपोहिष्ठेतिपंचगव्यं ॥
याः फलिनीरितिफलं ॥ परिवाजपतिरितिपंचरत्नानि ॥ हिरण्यगर्भेतिहिरण्यं ॥ युवासु

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वासाइतिरक्तसूत्रेणावेष्ट्य॥ पूर्णादर्वीतिपूर्णपात्रं निधाय॥ तत्वायामीतिवरुणमावाह्य पं
चोपचारैः संपूज्य सर्वेसमुद्राइतिगंगाद्यावाहयेत्॥ ॥ ततः सुवर्णमय्यश्चतुर्मूर्तीनां
कदलीसहितानामभ्युत्तारणपूर्वकं प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात्॥ ॥ ततः साचार्यो यजमानः दे
शकालौ स्मृत्वा आसां स्वर्णमय सूर्य इंद्र इंद्राणी भुवनेश्वरी कदली मूर्तीनां घनादिदोषपरि
हारार्थं अभ्युत्तारणपूर्वकं प्राणप्रतिष्ठां करिष्ये॥ मूर्तीर्घृतेनाभ्यज्य उपरिजलधारां कु
र्यात्॥ ॥ अभ्युत्तारणमंत्राः॥ ॐ समुद्रस्य त्वावकयाग्ने परिव्ययामसि॥ पावकोऽअ
स्मभ्यं शिवोभव॥१॥ हिमस्यत्वाजरायुणाग्ने परिव्ययामसि॥ पावकोऽअस्मभ्यं

For Private and Personal Use Only

शिवोभव ॥ २॥ उपज्मन्नुपवेतसेवतरनदीष्वा ॥ अग्नेपित्तमपामसिमण्डूकिताभिराग
हिसेमन्नोयज्ञम्पावकवर्णꣳ शिवङ्कृधि ॥ ३॥ अपामिदन्न्ययनꣳ समुद्रस्यनिवेशनम् ॥
अन्यांस्ते ऽ अस्मत्तपन्तुहेतयः पावको ऽ अस्मभ्यꣳ शिवोभव ॥ ४॥ अग्नेपावकरोचि
षामन्द्रयादेवजिह्वया ॥ आदेवान्वक्षियक्षिच ॥ ५॥ सनः पावकदीदिवोग्नेदेवाँ २ इहा
वह ॥ उपयज्ञꣳ हविश्चनः ॥ ६॥ पावकयायश्चितयन्त्याकृपाक्षामन्रुरुचऽउष
सोनभानुना ॥ तूर्वन्नयामन्नेतशस्यनूरणऽआयोघृणेनततृषाणोऽ अजरः ॥ ७॥
नमस्तेहरसेशोचिषेनमस्तेऽ अस्त्वर्चिषे ॥ अन्याँस्तेऽअस्मत्तपन्तुहेतयःपावकोऽ

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

अस्मभ्यं ऽ शिवोभव ॥८॥ नृषदे वेड्प्सुषदे वेड्बर्हिषदे वेड्वनसदे वेड्स्वर्विदे वेट् ॥९॥ ये
देवादेवानांयज्ञियायज्ञियानाꣳ संवत्सरीणमुपभागमासते ॥ अहुतादोहविषोयज्ञे ऽ अ
स्मिन्स्वयंपिबन्तुमधुनोघृतस्य ॥११॥ येदेवादेवेष्वधिदेवत्वमायन्नेब्रह्मणꣳ पुरऽएता
रोऽ अस्य ॥ येभ्योनऽ ऋतेपवतेधामकिञ्चननतेदिवोनपृथिव्याऽ अधिस्नुषु ॥१२॥ प्रा
णदा ऽ अपानदा व्यानदा वर्चोदा वरिवोदाः ॥ अन्यांस्ते ऽ अस्मत्तपन्तु हेतयꣳ पा
वकोऽ अस्मभ्यं ऽ शिवोभव ॥१३॥ ॥ततःप्राणप्रतिष्ठांकुर्यात्॥ ॐ आं ह्रीं क्रों यं रं लं
वं शं षं सं हं क्षं हंसः सोहं ॥ आसांसूर्यइंद्रइंद्राणीभुवनेश्वरीकदलीमूर्तीनांप्राणा इहप्रा-

For Private and Personal Use Only

णाः ॥ पुनः ॐ आंह्रींक्रोंयंरंलंवंशंषंसंहंक्षंहंसः सोहं ॥ आसांसूर्यइ० मूर्तीनांजीवाइ
हस्थिताः ॥ पुनः ॐ आंह्रींक्रोंयंरंलंवंशंषंसंहंक्षंहंसः सोहं ॥ आसांसूर्यइंद्र० मूर्तीनांसर्वे-
न्द्रियाणिवाङ्मनस्त्वक्चक्षुःश्रोत्रजिव्हाघ्राणपाणिपादपायूपस्थानिइहेवागत्यसुखंचि
रंतिष्ठंतुस्वाहा॥ ॐ मनोजूतिर्ज्जुषता०॥ एषवैप्रति०॥२॥ इतिप्रतिष्ठाप्य॥ ॥वृत्र
स्यासीतिनेत्रोन्मीलनं ॐ वृत्रस्यासिकनीनकश्चक्षुर्दाऽअसिचक्षुर्म्मेदेहि॥ गंधा
दिपंचोपचारान्दत्वासंस्कारसिद्धयेषोडशप्रणवावृत्तिंकुर्यात्॥ ॥ अनेनआसांसूर्यादि
देवतामूर्तीनांगर्भाधानादिषोडशसंस्कारान्संपादयामीतिवदेत्॥ ॥ इतिप्राणप्र-

तिष्टा ॥ ॥ अथसूर्यायावाहनं ॥ ॥ एह्येहिपद्मासनपद्मपाणेसुरक्तसिंदूरसमानव
र्ण ॥ सप्ताश्वरक्तांबरसूर्यशीघ्रंगृहाणपूजांभगवन्नमस्ते ॥ ॐ आकृष्णेनरज० ॥१॥
ॐ भूर्भुवः स्वः सूर्यइहागच्छइहतिष्ट ॥ ॐ सूर्यायनमः सूर्यआवाहयामि ॥ ॥अ
थेंद्रध्यानं ॥ एह्येहिनानाभरणप्रियेंद्रप्राचीपतेवज्रधरामरेश ॥ ऐरावतारूढश
चीसरवात्रगृहाणपूजांभगवन्नमस्ते ॥२॥ ॐ त्रातारमिंद्रम० ॥२॥ ॐ भू० इंद्रइ-
हा० ॥ ॥ अथेंद्राणीध्यानं ॥ एह्येहिदेवीश्वरिहेमवर्णेविशालपंकेरुहलोलनेत्रे ॥ अं
भोजहस्तेशचिदिव्यरूपेगृहाणपूजांममयज्ञसिध्यै ॥३॥ ॐ इन्द्रान्देवीतिमंत्रेण ॥

For Private and Personal Use Only

ॐ इन्द्रन्देवीर्विशोमरुतोनुवर्त्मानोभवन्यथेन्द्रन्देवीर्विशोमरुतोनुवर्त्मानोभवन्॥
एवमिमन्यजमानन्देवीश्चधिशोमानुषीश्चानुवर्त्मानोभवन्तु॥३॥ ॐ भूः इंद्राणिइ०
॥ ॥अथभुवनेश्वरीध्यानं॥ एह्येहिदुर्गेदुरितौघनाशिनिप्रचंडदैत्यौघविनाशका
रिणि॥उमेमहेशार्धशरीरधारिणिस्थिराभवत्वंममयज्ञकर्मणि॥४॥ ॐश्रीश्चतेल०
॥५॥ ॐ भूः भुवनेश्वरिइहा० भुवनेश्व० भुवनेश्वरीं आवाहयामि॥ ॥ततआकृ
ष्णेत्यादिचतुर्मंत्रैर्नाममंत्रैर्वासर्वाएकतंत्रेणषोडशोपचारैः संपूज्यप्रार्थयेत्॥ सूर्यप्रार्थ
ना॥नमोनमस्तेस्करसेविताग्रसहस्रनेत्रायस्कमंडलाय॥सिंदूरवर्णायस्कपंकजाय

स्कवर्णवज्राभरणायतुभ्यं॥१॥ ॥ क्षमापनं॥ सप्तसप्तिसमारूढपद्महस्तसुमंगल॥
क्षमांकुरुदयालोलंग्रहराजनमोस्कृते॥२॥ ॥ अथेंद्रप्रार्थना॥ पुरंदरनमस्तेस्तुवज्र
हस्तनमोस्तुते॥ शचीसखनमस्तेस्तुमेघवाहनमोस्तुते॥१॥ क्षमापनं॥ ॥ देवराजग
जारूढपुरंदरशतक्रतो॥ शचीसखमहाबाहोवांच्छितार्थप्रदोभव॥२॥ अथेंद्राणीप्रा
र्थना॥ त्वांनमामिगजारूढांशचींकमललोचनां॥ सुरराजप्रियेदेविधृतसंतानमंजरीं॥
॥१॥ ॥ क्षमापनं॥ अंभोजहस्तेवरदेकमलायतलोचने॥ सुरराजप्रियेदेविप्रसीदपर
मेश्वरि॥२॥ ॥ अथभुवनेश्वरीप्रार्थना॥ नमोस्तुदेव्यैसुरपूजितायैविशालपंकेरुह

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

लोचनायै ॥ नगाधिराजप्रियकन्यकायै नमोस्तु तस्यै हरवल्लभायै ॥ १ ॥ क्षमापनं ॥ दुर्गे देविमहाभागे महादेवप्रियेनघे ॥ नीलोत्पलमुखे वंद्ये ममपीडां निराकुरु ॥ २ ॥ इतिप्रार्थ्य ॥ अनयापूजया श्रीसूर्य इंद्र इंद्राणीभुवनेश्वरी देवताः प्रीयंतां ॥ ॥ वन्हेरुत्तरतोविद्वान्कदलीं स्थापयेच्छुभां ॥ हेम्नः पंचपलाद्यां च पलस्यापि सुलक्षणां ॥ १ ॥ वंशपात्रे प्रतिष्ठाप्य तंदुलानादकोपरि ॥ कदल्यै इति मंत्रेण पूजयित्वा प्रणम्य च ॥ दद्यात्तां द्विजवर्याय सर्वदोषापनुत्तये ॥ २ ॥ ॥ ततोग्नेरुत्तरतः प्रसारितरक्तवस्त्रे वंशपात्रे आढकपरिमितं तंदुलराशिं कृत्वा तदुपरि हैमीं कदलीं संस्थाप्य ॥ श्रीसूर्यदेवतायै कदल्यै नम इति मंत्रेण

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

षोडशोपचारैः संपूजयेत् ॥ दानसमयेअस्यादानंकार्यमिति॥ ॥ ततोजपार्थंकृतव
रणोब्राह्मणः सूर्याद्यावाहितमूर्तिसमीपेउपविश्यकलशांस्पृष्ट्वाविभ्राडित्यनुवाकंज
प्त्वाअप्रतिरथंश्रीसूक्तंचइंद्राणीभुवनेश्वरीकलशाहूयेद्विवारं अथवारुद्रैकादशानीं
जपेत् ॥ इत्थंनारदोक्तऋतुशांतिविशेषः ॥ ॥ अथग्रहमंडलदेवतास्थापनं ॥उक्त
प्रकारेणग्रहपीठंविरचयेत् ॥ ॥ शास्त्रार्थः ॥ ग्रहनामानि ॥ स्कांदे ॥ जन्मभूर्गोत्रमभि
श्चवर्णस्थानमुखानिच ॥ योऽज्ञात्वाकुरुतेशांतिंग्रहास्तेनावमानिताः ॥१॥ रविःसोमो
महीपुत्रोबुधोजीवोथभार्गवः ॥ शनैश्चरोराहुकेतूनवखेदाःप्रकीर्तिताः ॥१॥ ॥ वर्णाः ॥

For Private and Personal Use Only

रविभौमौरक्तवर्णौश्वेतश्चंद्रस्तभार्गवः॥ बुधजीवौपीतवर्णौकृष्णोमंदविधुंतुदौ॥ धूम्र
वर्णाःकेतुवश्चग्रहवर्णाःप्रकीर्तिताः॥ ॥प्रतिमाः॥ रविभौमौताम्रमयौराजतोसोम
भार्गवौ॥ बुधजीवौस्वर्णमयौलोहौमंदविधुंतुदौ॥ केतुःकांस्योथवासीसःप्रतिमाधातवः
स्मृताः॥ ॥मात्स्ये॥ पद्मासनःपद्मकरःपद्मगर्भसमद्युतिः॥सप्ताश्वरथसंस्थश्च
द्विभुजःस्यात्सदारविः॥१॥ श्वेतःश्वेतांबरधरोदशाश्वःश्वेतवाहनः॥ गदापाणिर्द्वि
बाहुश्चकर्तव्योवरदःशशी॥२॥ रक्तमाल्यांबरधरःशक्तिशूलगदाधरः॥चतुर्मुखोमे
षगमोवरदःस्याद्धरासुतः॥३॥पीतमाल्यांबरधरः कर्णिकारसमद्युतिः॥ खड्गचर्मगदापा

णिः सिंहस्थोवरदोबुधः ॥ ४ ॥ देवदैत्यगुरूतद्वत्पीतश्वेतोचतुर्भुजो ॥ दंडिनोवरदोकार्यो
साक्षसूत्रकमंडलू ॥ ५ ॥ इंद्रनीलद्युतिः शूलीवरदोगृध्रवाहनः ॥ बाणबाणासनधरः क
र्तव्योर्कसुतः सदा ॥ ६ ॥ करालवदनः खड्गचर्मशूलीवरप्रदः ॥ नीलसिंहासनस्थश्चरा
हुश्चात्रप्रशस्यते ॥ ७ ॥ धूम्राद्विबाहवः सर्वेगदिताविकृताननाः ॥ गृध्रासनगतानित्यं
केतवःस्युर्वरप्रदाः ॥ ८ ॥ सर्वेकिरीटिनःकार्याग्रहालोकहितावहाः ॥ स्वांगुलेनोछ्रिताः
सर्वेशतमष्टोत्तरावधि ॥ ९ ॥ ॥ देशाः ॥ उत्पन्नोर्कः कलिंगेषुयमुनायांचचंद्रमाः ॥
अंगारकस्त्ववंत्यांचमगधायांहिमांशुजः ॥ १ ॥ सैंधवेषुगुरुर्जातः शुक्रोभोजकटेतथा ॥

शनैश्चरस्त्र सौराष्ट्रे राहुर्वैराटिनापुरे ॥ अंतर्वेद्यांतथाकेतुरित्येताग्रहभूमयः ॥ ॥
गोत्राणि ॥ आदित्यः काश्यपेयस्त्र आत्रेयश्चंद्रमाभवेत् ॥ भारद्वाजोभवेद्भौमस्तथा
त्रेयश्चसोमजः ॥ गुरुश्चैवांगिरोगोत्रः शुक्रोवैभार्गवस्तथा ॥ शनिःकाश्यपएवाथरा
हुःपैठिनसःस्मृतः ॥ केतवोजैमिनीयाश्च ग्रहगोत्राणिकीर्तयेत् ॥ सकारेणतुवक्तव्यंगो
त्रंसर्वत्रधीमता ॥ सकारःकुतुपोज्ञेयोतस्माद्यत्नेनतंवदेत् ॥ ॥ स्थानानि ॥ स्कांदे ॥
वृत्तमंडलमादित्येचतुरस्त्रंनिशाकरे ॥ महीपुत्रेत्रिकोणंतुबुधेवैबाणसन्निभं ॥ गुरौतुप
द्मशाकारंपंचकोणंतुभार्गवे ॥ धनुर्निभंशनौज्ञेयंशूर्पाकारंतुराहवे ॥ केतवेतुध्वजाका

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रेमंडलानिप्रकल्पयेत॥ मंडलव्यासश्चग्रहस्लावल्यां॥ मंडलव्यासः कथितःसूर्यस्यद्वा
दशांगुलः॥ चतुरंगुलःसोमस्य त्र्यंगुलोलोहितस्यच॥ चतुरंगुलःसौम्यस्यगुरोश्चैवष
डंगुलः॥ नवांगुलस्तुशुक्रस्यअर्कपुत्रस्य द्व्यंगुलः॥ द्वादशांगुलोराहोश्चकेतोश्चैवषडंगु
लइति॥ मध्येतुभास्करंविंद्यात्त्छशिनंपूर्वदक्षिणे॥ दक्षिणेलोहितंविंद्याद्बुधंपूर्वोत्तरे
पिच॥ उत्तरेतुगुरुंविंद्याद्भार्गवंपूर्वतोन्यसेत्॥ शनिंपश्चिमतः स्थाप्य नैर्ऋत्येराहुमेव
च॥ केतुंवायव्यकोणेच ग्रहस्थानानिकीर्तयेत्॥ दिङ्मुखानिप्रतिष्ठाकल्पे॥ ॥शु
क्रार्कौप्राङ्मुखौज्ञेयौ गुरुसौम्यावुदङ्मुखौ॥ प्रत्यङ्मुखौसोमशनीशेषादक्षिणतोमु-

For Private and Personal Use Only

खाः ॥ एतैर्वैदिङ्मुखाः खेटाः स्वस्वलोकेनिवासिनः ॥ यजमानात्माभिमुखाः सर्वेसंस्था
पयंतिच ॥ पूज्यपूजकयोर्मध्येयत्रप्राचींप्रकल्पयेत् ॥ तत्रसन्मुखसंस्थाप्यइतिन्यायो
यथातथमिति ॥ ॥ मदनरत्नसंग्रहे ॥ ॥ ग्रहस्यदक्षिणेभागेस्थापयेदधिदेव
ताः ॥ ग्रहस्यवामपार्श्वेतुस्थाप्याः प्रत्यधिदेवताः ॥ ॥ अधिदेवतानामानि ॥ ॥ईश्व
रंचउमांचैवस्कंदंविष्णुंतथैवच ॥ ब्रह्माणेंद्रंयमंचैवकालंचैवतुअष्टमं ॥ चित्रगुप्तंतुनव
मंअधिदैवतकीर्तिताः ॥ ॥ प्रत्यधिदेवतानामानि ॥ अग्निश्चैवतथाआपःपृथिवी
विष्णुरेवच ॥ इंद्रश्चैवतथेंद्राणीप्रजापतिस्तथैवच ॥ सर्पश्चैवतुब्रह्माच एताः प्रत्यधि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

देवताः ॥ ॥संग्रहे॥ राहुमंददिनेशानामुत्तरस्यांयथाक्रमं॥ गणेशदुर्गेवायुश्चराहुके
तोश्वदक्षिणे॥ आकाशमश्विनौदेवौस्थापयित्वाक्रमेण तु॥वास्तोष्पतिंक्षेत्रपालंस्थाप्यग्
रूत्तरेषुच॥ एताः सदैवसंस्थाप्याः कर्मसाद्गुण्यदेवताः ॥ इंद्राग्नियमनैर्ऋत्यावरुणोवा
युरेवच ॥कुबेरेशानावित्यष्टौप्रागादिमदिशाधिपाः ॥ब्रह्माणंचततःस्थाप्यपूर्वेशान्यो-
स्तुमध्यमे॥ प्रतीच्चिनैऋतिमध्येअनंतंस्थापयेदिति ॥ यथावर्णप्रदेयानिवासांसिकुसुमा
निच॥ नवग्रहेभ्योदेयानिसुगंधसहितान्यपि॥ ॥गंधः॥ आदित्यायविलेपार्थंदापयेद्र
क्तचंदनं॥ चंदनंसितवर्णंचप्रदद्यात्सोमभार्गवे ॥ कुंकुमेनचसंयुक्तंचंदनंजीवसौम्ययोः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

॥ अगरोश्चंदनंदद्याद्राहुकेत्वर्कजेषुच ॥ ॥ धूपः ॥ रवेः कुंदरुकंधूपंशशिनस्तकघृ
ताक्षताः ॥ भौमे सर्जरसंचैवअगरुंचबुधेस्मृतं ॥ सिल्हकंगुरवेदद्याच्छुक्रेबिल्वागरुं
तथा ॥ गुग्गुलंमंदचारेतुलाक्षाराहोश्चकेतवे ॥ नैवेद्यं ॥ ॥ गुडोदनंरवेर्दद्यात्सोमायघृ
तपायसं ॥ लोहितायमसूरान्नंबुधायक्षीरषाष्टिकं ॥ दध्योदनंगुरोर्दद्यात्शुक्रायचघृतो
दनं ॥ मिश्रितंतिलमाषान्नंनिवेद्यंचशनैश्चरं ॥ राहोर्माषोदनंदद्यात्केतोश्चित्रौदनंतथा
॥ ॥ हविर्द्रव्यं ॥ ॥ तिलाज्यचरुभिर्द्रव्यंसमिधांचयथातथं ॥ ग्रहादीनांचसर्वेषांह
विर्द्रव्यमुदीरितं ॥ ॥ समिधस्तु ॥ अर्कःपालाशखदिरावपामार्गोथपिप्पलः ॥ औदुंब

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रः शमीदूर्वाः कुशाश्वसमिधः क्रमादिति॥ ॥ हेमाद्रौ भविष्योत्तरे संग्रहे च॥ एकैकस्या
वाहनादि पूर्ष्यां जल्यंत पूजनं॥ समाप्य च ततोन्यस्य इतिकांडोनुकीर्तितः॥ सर्वेषामेक
तंत्रेण रव्यादीनां यथाविधि॥ पूजनं तु प्रकर्तव्यं पदार्थोनुप्रकीर्तितः॥ गणाधिपतये दे
यात्प्रथमां तु वराहुतिं॥ अन्यथा विफलं विप्र भवतीह न संशयः॥ आघारावाज्यभागौ तु
आज्येनैव यथाक्रमं॥ एकैकस्याहुतिं हुत्वा अन्यहोमं ततः परं॥ केवलं ग्रहयज्ञं च सर्वशांत्या
दिकेषु च॥ प्रथमोयुतहोमः स्याद्वितीयो लक्षहोमकः॥ तृतीयः कोटिहोमः स्यात्त्रिविधो ग्रहय
ज्ञकः॥ अष्टोत्तरसहस्रं तु शतमष्टाधिकं तथा॥ अष्टाविंशतिसंख्याकैरेकैकस्य तु होमयेत्॥ ॥८१॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

कोटिलक्षायुतमखेरव्यादीनांयथाक्रमं॥ प्रणवादिश्चतल्लिंगः स्वाहाकारांतगन्तत्र॥ज्ञेः
यास्सर्वदेवानांवेद्यांयेचोपकल्पिताः॥ ॥नृसिंहपुराणे॥ ततोव्याहृतिभिःपश्चाज्जुहुया
च्चतिलादिकं॥यावत्सपूर्यतेसंख्यालक्षंवाकोटिरेववा॥वाशब्देनअयुतमपिगृण्हीयात
॥तिलाः कृष्णाघृताभ्यक्ताः किंचिद्यवसमन्विताः॥ होमेव्याहृतिभिश्चैवमर्वमन्त्रावि
धीयतेइतिशांतिरत्ने॥ ॥ संग्रहे॥ ॥कोटा वधिमत्यधेश्चग्रातमष्टाधिकाहु
तिः॥ विनायकादिदिक्पालान्ताष्टाविंशतिसंख्यया॥१॥ लक्षेअष्टाविंशतिश्च अधि
मत्यधिकेषुत्र॥विनायकादिदिक्पालान्ताष्टाष्टसंख्ययाहुतिः॥२॥ अयुतेष्टाष्टसंख्या

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

केरधिप्रत्यधिकेषुच ॥ विनायकादिदिक्पालांतानांहुत्वाचतुश्चतुः ॥ ३ ॥ केवलेअ
धिप्रत्यधिहुत्वानैवचतुश्चतुः ॥ विनायकादिदिक्पालाः द्वेद्वेसंख्याहुतीहुनेदिति ॥ ४ ॥ ॥
शौनकः ॥ ॥ अंतेपूर्णाहुतिंहुत्वासमुद्रादूर्मिसूक्ततः ॥ सततामाज्यधारांतांपूर्णाहुतिम
थाचरेत् ॥ मात्स्येमिपुराणेच ॥ ॥ मूर्धानंदिवमंत्रेणावशेषघृतधारया ॥ दद्यादुत्थायपू
र्णांवैनोपविश्यकदाचन ॥ १ ॥ इतिकातीयानांचावश्यंशांतिमयूखे ॥ ॥ ऋक्ज्योत्यनु
वाकेनघृतेनाच्छिन्नधारया ॥ होमांतेसर्वकल्याणीदेया पूर्णाहुतिस्तदेतिग्रहयज्ञकल्पव
ल्यां ॥ ॥ पूर्णाहुतिरन्याज्येनस्याल्याज्येनकदाचनेतिग्रहयज्ञकल्पवल्यां ॥ ॥ कारिकायां ॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

अन्यदाज्यंसमानीयाधिश्रितेस्रुक्स्रुवावुभौ॥ तौप्रतप्यचसंमार्गकुशैः संमृज्यसिंच
येत्॥ पुनःप्रतप्ययाम्यायांनिदध्यात्स्रुक्स्रुवौचतौ॥ आज्यमुद्वास्यचोत्पूयावेक्ष्या
पद्रव्यनिष्कृतिः॥ चतुर्गृहीतमाज्यंतद्गृहीत्वास्रुचिमध्यतः॥ वस्त्रतांबूलपूगादिफ-
लपुष्पसमन्वितां॥ अधोमुखस्रुवच्छन्नांगंधाक्षतैरलंकृतां॥ पूर्वंदक्षिणहस्तेनपश्चा
द्वामेनपाणिना॥ अग्रमध्यममध्यस्थंमूलमध्यममध्यतः॥ पाणिद्वयेनहोतव्यंपाणि
रेकोनिरर्थकः॥ गृहीत्वाथस्रुवंकर्ताशंखसन्निभमुद्रया॥ वामस्तनांतमानीयनाभि
मूलात्स्रुचंततः॥ सप्तनेत्यनुवाकांतेमखेसूक्तान्विशेषतः॥ श्रावयेत्सूक्तमाग्नेयंवैष्ण

For Private and Personal Use Only

वंरौद्रमैंदवं ॥ महावैश्वानरंचापिचमकानिततःपठेत्॥ समास्त्वेतिनवर्चमाग्नेयंसूक्तं॥
विष्णोर्नुकमितिषडर्चंवैष्णवंसूक्तं ॥ नमस्तेतिषोडशर्चंरौद्रंसूक्तं ॥ आप्यायस्वेतिषडर्च
मैंदवं॥महावैश्वानरं ॥ चमकंवाजश्चेत्यारभ्यसप्तविंशतिऋचां॥ इतिकाशीदीन
क्षितपद्धतौ॥ ऐशान्यामाहरेत्भस्मस्रुचावाथस्रुवेणवा॥ अंकनंकारयेत्तेनशिरः
कंठांसकेषुन्वेनिशांतिकमलाकरे ॥ ॥ततोग्रहपीठमध्येसूर्यमंडलस्याग्रेउदक्सं
स्थपंक्तिरूपेणगणपतिंदुर्गांक्षेत्रपालंचावाह्य॥ ॥तत्रमंत्राः॥ ॥ ॐ गणानां
त्वा०॥१॥ ॐ गणपतेइहागच्छइहतिष्ठ ॐगणपतयेनमःगणपतिंआवाहयामि ॥

For Private and Personal Use Only

ॐ अम्बेऽअम्बिकेम्बालिके नमानयति कश्चन ॥ ससस्त्यश्वकः सुभद्रिका कांपी लवासिनीम् ॥२॥ ॐ भूर्भुव० दुर्गे इ० दुर्गायै० दुर्गांआ० ॥ ॐ नहिस्पशमविदन्नन्यमस्माद्वैश्वानरात्पुरऽएतारमग्नेः ॥ एमेनमवृधन्नमृत्याऽअमर्त्यं वैश्वानरं क्षेत्रजित्याय देवाः ॥३॥ ॐ भू० क्षेत्राधिपते० क्षेत्राधिपतये० क्षेत्राधिपतिं आ० ॥ ॥ तत्र पीठमध्ये वर्तुले द्वादशांगुले मंडले प्राङ्मुखं सूर्यं रक्तपुष्पाक्षतैरावाह्य ॥ ॐ आकृष्णेन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च ॥ हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन् ॥१॥ ॐ भू० कलिंगदेशोद्भवकाश्यपसगोत्र रक्तवर्णभो सूर्य इहाग

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

च्छ इहतिष्ठ ॐ सूर्याय नमः सूर्यआवाहयामि॥ ततआग्नेय्यांदिशिचतुरस्रेचतुर्विंशत्यंगु
ले मंडले प्रत्यङ्मुखंसोमंश्शुक्लपुष्पाक्षतैः सह ॥ ॐ इमन्देवा ऽ असपत्न ँ सुवध्वम्मह
ते क्षत्रायमहते ज्यैष्ठ्यायमहते जानराज्यायेन्द्रस्येन्द्रियाय ॥ इमममुष्यपुत्रममुष्यैपुत्रम
स्यैविश ऽ एषवोमीराजासोमोस्माकंम्ब्राह्मणाना ँ राजा ॥२॥ ॐ भूः यमुनातीरोद्भव
आत्रेयसगोत्रश्शुक्लवर्णभोसोमइहागच्छ इ० ॥ ततोदक्षिणस्यांदिशित्रिकोणे त्र्यंगुले
मंडले दक्षिणाभिमुखंभौमंरक्तपुष्पाक्षतैः सह ॥ ॐ अग्निर्मूर्धादिवः ककुत्पतिः
पृथिव्या ऽ अयम् ॥ अपा ँ रेता ँ सिजिन्वति ॥ ३ ॥ ॐ भूः अवंतिदेशोद्भवभार

For Private and Personal Use Only

द्वाजसगोत्ररक्तवर्णभोभौम इहा० ॥ ततऐशान्यांदिशिबाणाकारेचतुरंगुलेमंडलेउदङ्मु
खंबुधंपीतपुष्पाक्षतैः सह ॥ ॐ उद्बुध्यस्वाग्ने प्रतिजागृहित्वमिष्टापूर्त्तेसᳪं सृजेथाम्
यंच ॥ अस्मिन्त्सधस्थे अध्युत्तरस्मिन्विश्वेदेवायजमानश्चसीदत ॥४॥ ॐ भू० मगधदे
शोद्भवआत्रेयसगोत्रपीतवर्णभोबुधइ० ॥ ततउत्तरस्यांदिशिलंबदीर्घचतुरस्रेपट्टाकारेषडं
गुलेमंडलेबृहस्पतिंपीतपुष्पाक्षतैः सह ॥ ॐ बृहस्पते अतियदर्य्यो अर्हाद्युमद्विभाति
क्रतुमज्जनेषु ॥ यद्दीदयच्छवस ऋतप्रजाततदस्मासुद्रविणन्धेहिचित्रम् ॥ ५ ॥
ॐ भू० सिंधुदेशोद्भव आंगिरसगोत्रपीतवर्णभोबृहस्पतेइ० ॥ ततःपूर्वस्यांदिशिपंचकोणे

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नवांगुलेमंडले प्राङ्मुखंस्शुक्लं शुक्लपुष्पाक्षतैः सह ॥ ॐ अन्नात्परिस्रुतोरसम्ब्रह्मणाव्यु
पिबत्क्षत्रम्पयः सोमम्प्रजापतिः ॥ ऋतेनसत्यमिन्द्रियम्विपानं शुक्रमन्धसः इन्द्र
स्येन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मधु ॥ ६ ॥ ॐ भूः भोजकटदेशोद्भवभार्गवसगोत्रशुक्लवर्ण
भोशुक्र इ० ॥ ततःपश्चिमायांदिशि धनुराकारेद्व्यंगुलेमंडलेप्रत्यङ्मुखंशनिंकृष्णपुष्पा
क्षतैःसह ॥ ॐ शन्नोदेवीरभिष्टय आपोभवन्तुपीतये ॥ शंय्योरभिस्रवन्तुनः ॥ ७ ॥
ॐ भूः सौराष्ट्रदेशोद्भवकाश्यपसगोत्रकृष्णावर्णभोशनैश्चर इ० ॥ ततोनैर्ऋत्यांदिशि
शूर्पाकारेद्वादशांगुलेदक्षिणाभिमुखंराहुं कृष्णपुष्पाक्षतैः सह ॥ ॐ कयानश्चित्रः आभु

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वदूतीसुदावृंधू॒ सरवा ॥ कयानुश्चित्रयावृता ॥८॥ ॐ भू० राठिनापुरोद्भवपैठिनसगोत्र
कृष्णावर्णभोराहो इ० ॥ ततोवायव्यांदिशिध्वजाकारेषडंगुलेमंडलेदक्षिणाभिमुखंकेतुंधू
म्रपुष्पाक्षतैःसह ॥ ॐ केतुङ्कृण्वन्नकेतवेपेशोमर्य्याऽ अपेशसे ॥ समुषद्भिरजाय-
था॒ ॥९॥ ॐ भू० अन्तर्वेदिसमुद्भवजैमिनसगोत्रधूम्रवर्णभोकेतो इ० ॥ ॥ त
तोधिदेवतास्थापनंग्रहदक्षिणपार्श्वे ॥ ॐ त्र्यम्बकंयजामहे सुगन्धिम्पुष्टिवर्द्ध
नम् ॥ उर्व्वारुकमिवबन्धनान्मृत्योर्मुक्षीयमामृतात् ॥१॥ सूर्यदक्षिणपार्श्वे ॥ ॐ भू०
ईश्वरइहागच्छइहतिष्ठईश्वरायनमः ईश्वरंआवाहयामि॥ एवंसर्वत्र ॥ ॐ श्रीश्चतेल

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

क्ष्मी० ॥२॥ सोमदक्षिणपार्श्वे ॥ ॐ भूः० उमेह० उमायै० उमां आ० ॥ ॐ यदक्रन्दः प्रथ
मं जायमान उद्यन्त्समुद्रादुत वा पुरीषात् ॥ श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुत्यम्म
हि जातन्ते अर्वन् ॥ ३ ॥ भौमदक्षिणपार्श्वे ॥ ॐ भूः० स्कंद इहा० स्कंदाय० ॥ स्कंदं आ० ॥
ॐ विष्णोरराटमसि विष्णोः श्नप्त्रेस्थो विष्णोः स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवोसि ॥ वैष्णवमसि वि
ष्णवे त्वा ॥ ४ ॥ बुधदक्षिणपार्श्वे ॥ ॐ भूः० विष्णो इहा० इह तिष्ठ विष्णवे० ॥ ॐ आब्रह्म
न्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामाराष्ट्रे राजन्यः शूर इषव्योतिव्याधी महारथो जायता
न्दोग्ध्री धेनुर्वोढानड्वानाशुः सप्तिः पुरन्धिर्योषा जिष्णू रथेष्ठाः सभेयो युवास्य य

जैमानस्यवीरोजायतान्निकामेनिकामेनः पर्जन्योवर्षतुफलवत्योनऽ ओषधयः पच्य-
न्तान्योगक्षेमोनः कल्पताम् ॥ ५ ॥ गुरुदक्षिणपार्श्वे ॐ भू० ब्रह्मन्इ० ब्रह्मणेन० ब्र
ह्माणंआ० ॥ ॐ सद्योषाऽ इन्द्रसगणोमरुद्भिः सोमम्पिबवृत्रहाशूरविद्वान् ॥ ज-
हिशत्रूँ २ रपमृधोनुदस्वाथाभयङ्कृणुहिविश्वतोनः ॥ ६ ॥ शुक्रदक्षिणपार्श्वे ॥ ॐ
भू० इंद्रइहा० इंद्राय० इंद्रंआ० ॥ ॐ यमायत्वाङ्गिरस्वतेपितृमतेस्वाहा ॥ स्वाहाघ
र्म्मायस्वाहाघर्म्मःपित्रे ७शनिदक्षिणपार्श्वे ॐ यमइ० इहति० यमाय० यमंआ० ॥ ॐ
कार्षिरसिसमुद्रस्यत्वाक्षित्याउन्नयामि ॥ समापोऽ अद्भिरग्मतसमोषधीभिरोष-

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

धीं ॥८॥ राहुदक्षिणपार्श्वे॥ ॐ भू० कालइ० इहति० काला०कालं०॥ ॐ चित्रावसोस्व
स्तितैपारमशीय॥९॥ केतुदक्षिणपार्श्वे॥ ॐ भू० चित्रगुप्तइ० इहति० चित्र० चित्रगुप्तं०॥
॥ ततः प्रत्यधिदेवतास्थापनंग्रहवामपार्श्वे ॥ ॐ अग्निन्दूतम्पुरोदधेहव्यवाहमुपब्रुवे॥
देवाँ २ आसादयादिह १सूर्यवामपार्श्वे॥ ॐ भू० अग्नेइ० इ० अ० अग्निं०॥ ॐ आपोहि
ष्ठा०॥२॥ सोमवामपार्श्वे॥ ॐ भू० आपइ० इहति० अद्भ्योनमः आपआवा०॥ ॐ स्यो
नापृथिवि०॥३॥ भौमवामपार्श्वे॥ ॐ भू० पृथिविइ० इ० पृ० पृथिवीं आ०॥ ॐ इदम्वि
ष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदम्॥ समूढमस्यपांᳫ सुरेस्वाहा॥४॥ बुधवामपार्श्वे ॐ

भू० विष्णो इहा० इ० वि० विष्णुं आ० ॥ ॐ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रꣳ हवेहवे सुह
वꣳ शूरमिन्द्रम् ॥ ह्वयामिशक्रम्पुरुहूतमिन्द्रꣳ स्वस्तिनोमघवाधात्विन्द्रः ॥५॥ गु
रुवामपार्श्वे॥ ॐ भू० इंद्रइहा० इ० इं० इंद्रंआ०॥ ॐ अदित्यैरास्नासीन्द्राण्याऽ उष्णीषः ॥ पू
षासिघर्म्मायदीष्व ॥६॥ शुक्रवामपार्श्वे ॥ ॐ भू० इंद्राणिइहा० इ० इं० इंद्राणींआ०॥
ॐ प्रजापतेनत्वदेतान्न्यो विश्वारूपाणिपरिताबभूव॥ यत्कामास्तेजहुमस्तन्नोऽअ
स्तु वयꣳ स्यामपतयोरयीणाम् ॥७॥ शनिवामपार्श्वे ॥ ॐ भू० प्रजापतेइहा० इ० प्र०
प्रजापतिं आ०॥ ॐ नमोस्तुसर्पेभ्यो येकेचपृथिवीमनु॥ येऽ अन्तरिक्षेयेदिवितेभ्यः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

सर्पेभ्योनमः ॥८॥ राहुवामपार्श्वे ॐ भूः सर्पाइ० इ० सर्पेभ्यो० सर्पान् आ० ॥ ॐ ब्र
ह्मयज्ञानम्प्रथमम्पुरस्ताद्विशीमतः सुरुचौवेनः आवः ॥ सबुध्न्याः उपमाः अस्यवि
ष्ठाः सतश्चयोनिमसतश्चविवः ॥९॥ केतुवामपार्श्वे ॥ ॐ भू० ब्रह्मन्इ० ब्रह्मणेन० ब्र
ह्माणंआ० ॥ ॥ ततोविनायकादिपंचदेवताः वास्तोष्पतिंक्षेत्रपालंचावाहयेत् ॥ ॥
ॐ गणानान्त्वा० ॥१॥ ग्रहोत्तरतः ॐ भू० गणपते इहा० इ० ग० गणपतिं आ० ॥
ॐ अम्बे अम्बिके० ॥२॥ शनेरुत्तरतः ॐ भू० दुर्गे० इहा० दुर्गायै० दुर्गां० ॥ ॐ
आनोनियुद्भिः शतिनीभिरध्वरं० सहस्रिणीभिरुपयाहियज्ञम् ॥ वायोः अस्मिन्त्स

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वैनेमादयस्वसूयम्पातस्वस्तिभिः सदानः३ रवेरुत्तरतः ॐ भू० वायो इहा० वायवेन०
वायुंआ० ॥ ॐ घृतङ्कृतपावानः पिबतुवसांम्वसापावानः पिबतान्तरिक्षस्यहविरसिस्वाहा
॥ दिशः प्रदिशऽआदिशोविदिशऽउद्दिशोदिग्भ्यःस्वाहा ॥ ४ ॥ राहोर्दक्षिणे ॥ ॐ
भू० आकाश इहा० इ० आ० आकाशं आ० ॥ ॐ यावाङ्कशामधुमत्यश्विनासूनृतावती॥
तयायज्ञम्मिमिक्षताम्॥ ५॥ केतोर्दक्षिणे ॥ ॐ भू० अश्विनौ इ० इ० अश्विभ्यां० अश्वि
नौआ० ॥ ॐ वास्तोष्पते प्रतिजानीह्यस्मान्स्वावेशोऽअनमीवो भवानः ॥ यत्वेमहेप्र
तितन्नोजुषस्वशन्नोभवद्विपदेशंचतुष्पदे ॥ १ ॥ उत्तरे ॐ भू० वास्तोष्पते इ० इ० वा०

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वास्तोष्पतिं आ० ॥ ॐ नहिस्पशमविदं० ॥२॥ उत्तरे ॐ भू० क्षेत्राधिपते इ० इ० क्षे०
क्षेत्राधिपतिंआ० ॥ ॥ इतिक्रतुसाद्गुण्यदेवताः ॥ अथप्रागादितः पीठ समंतादिक्
पालानावाहयेत् ॥ ॥ ॐ त्रातारमिन्द्र० ॥१॥ पूर्वे ॐ भू० इन्द्र इ० इ० इं० इंद्रं आ० ॥
ॐ त्वन्नोऽ अग्ने तवदेवपायुभिर्म्मघोनोरक्षतन्वश्चवन्द्य ॥ त्रातातोकस्यतनयेगवाम्
स्यनिमेषर्ठ० रक्षमाणस्तवव्रते ॥२॥ आग्नेय्यां ॐ भू० अग्नेइहाग० इ० अ० अग्निंआ०
ॐ यमायत्वांगिर० ॥३॥ दक्षिणे ॐ भू० यमइ० इ० य० यमंआ० ॥ ॐ असुन्वन्तमय
जमानमिच्छस्तेनस्येत्यामन्विहितस्करस्य ॥ अन्यमस्मदिच्छसातऽइत्यानमोदेविनि

For Private and Personal Use Only

र्ऋते तुभ्यमस्तु ॥४॥ नैर्ऋत्यां ॐ भू० निर्ऋते इ० इ० नि० निर्ऋतिं आ० ॥ ॐ तत्त्वायामि
॥५॥ पश्चिमे ॐ भू० वरुण इ० इ० व० वरुणं आ० ॥ ॐ आनो नियुद्भिः शतिनीभिरध्वर
ꣳ सहस्रि० ६ वायव्यां ॐ भू० वायो इहा० इ० वा० वायुं आ० ॥ ॐ वयꣳ सोमव्रते तव मन
स्तनूषु बिभ्रतः ॥ प्रजावन्तः सचेमहि ॥७॥ उत्तरे सोम इहा० इ० सो० सोमं आ० ॥ ॐ तमी
शानं जगतस्तस्थुषस्पतिं धियञ्जिन्वमवसे हूमहे वयम् ॥ पूषानो यथा वेदसामसद्वृधे रक्षि
ता पायुरदब्धः स्वस्तये ॥८॥ ईशान्यां ॐ भू० ईश्वर इ० ई० ई० आवा० ॥ ॐ अस्मे
रुद्रा मेहना पर्वतासो वृत्रहत्ये भरहूतौ सजोषाः ॥ यश्शꣳसते स्तुवते धायि पज्र इन्द्र

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ज्येष्टा ऽ अस्मा २ अवन्तुदेवा ॥ ९ ॥ पूर्वेशानयोर्मध्येऊर्ध्वायां ॐ भू० ब्रह्मन् इहा
ग० इ० ब्र० ब्रह्माणंआ० ॥ ॐ स्योनापृथिविनो० ॥१०॥ निर्ऋतिपश्चिमयोर्मध्येअ
धःस्थायां ॐ भू० अनंतइहा० इं अनंताय० अनंतंआ० ॥ ॥ इतिक्रतुसंरक्षक
दिक्पालदेवताः ॥ ॥ ॐ मनोजूतिर्जु० ॥ एषवैप्रतिष्ठेतिऋग्भ्यांआदित्यादिग्रहमं
डलदेवताभ्योनमः सुप्रतिष्ठितावरदाभवत ॥ पूजामंत्रस्तु ॥ ॐ ग्रहा ऽ ऊर्जाहुतयो्व्य
न्तोविप्रायमतिम् ॥ तेषांविशिप्रियाणाम्वोहमिषमूर्ज्जꣳ समग्रभमुपयामगृहीतोसी
न्द्रायत्वाजुष्टंगृण्हाम्येषतेयोनिरिन्द्रायत्वाजुष्टतमम् ॥ १ ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः आदित्या-

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

दिनवग्रहमंडलदेवताभ्योनमः इतिमंत्रेणषोडशोपचारैः संपूज्य प्रार्थयेत्॥ ॥ आदि
देवनमस्तुभ्यंसप्तसप्तेदिवाकर॥ आयुरारोग्यंमेदेहिकुरुशांतिंशुभप्रदां॥ १॥ रोहिणी
शसुधामूर्तेसुधारूपसुधाशन॥ सोमसौम्योभवास्माकंसर्वारिष्टंनिवारय॥ २॥ कुजकु
प्रभवोपित्वंमंगलःपरिगद्यसे॥ अमंगलंनिहत्याशुसर्वदायच्छमंगलं॥ ३॥ बुधस्त्वंबु
द्धिजननोबोध्यवान्सर्वदानृणां॥ नत्वावबोधंकुरुतेसोमपुत्रनमोस्तुते॥ ४॥ वेदशास्त्रा
र्थतत्वज्ञज्ञानविज्ञानपारग॥ विबुधार्तिहरोनित्यंदेवाचार्यनमोस्तुते॥ ५॥ भार्गवोभ
र्गजननभृचिःश्रुतिविशारद॥ हत्वाग्रहकृतान्दोषानायुरारोग्यंदेहिमे॥ ६॥को

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

णनीलांजनप्रख्यंमंदचेष्टाप्रसारिणं॥छायामार्तंडसंभूतंतं नमामिशनैश्चरं ॥७॥महा
शिरामहावक्त्रोदीर्घदंष्ट्रोमहाबलः॥सुंडकायोर्ध्वकेशिश्चपीडांहरतुमेतमः॥८॥अधःस्था
र्धांगभोकेतोपलधूमसमप्रभ॥रौद्ररूपनमस्तुभ्यंममपीडांनिराकुरु॥९॥ ॥अनयापूजया
आदित्यादिग्रहमंडलदेवताःप्रीयंतां॥ ॥इतिग्रहस्थापनं॥ ॥ततईशान्यांग्रहसं
बंधिरुद्रकलशस्थापनं॥महीद्यौरितिक्रमेणपूर्णपात्रनिधानांतंकृत्वातत्रायामीत्यावाह्य॥
ॐ असंख्यातासहस्राणियेरुद्राऽअधिभूम्याम् ॥ तेषांऽ सहस्रयोजनेवधन्वानितन्म
सि॥१॥ इतिमंत्रेणषोडशोपचारैःसंपूज्य सर्वेसमुद्राःसरितइतिगंगाद्यावाहयेत् ॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तत्रकलशेसांगरुद्रजपः ॥ अनेनकलशोदकेनअभिषेकसमयेपत्न्यासहयजमानम-
भिषिंचेत् ॥ ॥ अथकुशकंडिका ॥ एतस्याव्याख्याग्रहरत्नावलीकुशकंडिकाभा-
ष्यानुसारेणलिखिता ॥ ॥ यथा ॥ अग्नेर्दक्षिणतः स्थापितेवारणादिपीठेउदगग्रा
न् त्र्यधिकान् कुशानास्तीर्याग्नेरुत्तरतः कुशासनेब्रह्माणंपूर्वाभिमुखमासीनंयजमानः
स्वयं उदङ्मुखमासीनोब्र ह्मणोदक्षिणहस्तंगृहीत्वाभोब्रह्मन् अत्रासनेउपविशेतिब्रूयात्
॥ उपविशामीतितेनपठितेदक्षिणपादेनाग्नेः पूर्वेणगत्वास्वासनादंगुष्ठा नामिकाभ्यांकिं
चित्तृणमादायदक्षिणापरस्यांनिरस्याग्न्यभिमुखउपविशतीतिग्रहयज्ञकल्पवल्ल्यां ॥ ॥

अग्नेरुत्तरतः प्रागग्रैः कुशैरासनद्वयं कल्पयित्वा एकमग्नेरुत्तरतः द्वितीयं तत्पश्चिमे॥
वायव्याश्रितं वारुणं द्वादशांगुलदीर्घं चतुरंगुलविस्तृतं चतुरंगुलखातं॥यथा॥ ॥ वारुणं
पाणिमात्रं च द्वादशांगुलविस्तृतं॥ पद्मपत्राकृतिर्वापि प्रोक्षणीपात्रसंस्थितिरिति कल्पवल्ल्यां
॥ ॥ चमसं दक्षिणहस्तेन गृहीत्वा सव्ये पाणौ प्रागग्रं निधाय तिष्ठन् दक्षिणहस्तोध्धृतपा
न जलेनात्माभिमुखं पूरयित्वा पश्चिमासनेन निधाय दक्षिणयानामिकया जलमालभ्याग्नेरु
त्तरतः प्राक्कल्पिते प्रोक्षण्यासनादुदक्प्रणीतासने स्थापयेत् ॥ यथा ॥ प्रणीता उत्तरे स्था-
प्याः वितरस्यं तरतोऽग्निनः॥ इति ग्रहयज्ञकल्पवल्ल्यां ॥ चमसं वारुणं प्रणीतापात्रं प्रागग्रमु

त्तानं वारुणोदकेन संपूर्य ॥ दर्भमुष्टिमादाय प्रदक्षिणं प्रागादिबर्हिर्भिः कुंडपरिमाणैः
परिस्तरणं विधेयं इति कल्पवल्ल्यां ॥ बर्हिर्दर्भमुष्टिः ॥ तच्च प्रागुदगग्रैः ॥ दक्षिणतः प्राग-
ग्रैः ॥ प्रत्यगुदगग्रैः ॥ उत्तरतः प्रागग्रैः ॥ आसादनं तु पात्राणां प्रादेशांतरके बुधः ॥ अंगु
लद्वयमानेन द्वंद्वं द्वंद्वांतरे न्यसेत् ॥ प्रागग्रोदग्बिलं तस्यादुत्तरासादने मितः ॥ पात्रजा
तं प्राग्बिलं तदुदगग्रं तु पश्चिमे इति कारिकाकारः ॥ उत्तरतश्चेदुदक्संस्थं असंभवे प्रा
क्संस्थं पश्चिमसंस्थं उदक्संस्थमपीति देवयाज्ञिकः ॥ अनंतगर्भिणं साग्रं कौशं द्विदलमेव
च ॥ प्रादेशमात्रं विज्ञेयं पवित्रं यत्र कुत्रचित् ॥ आज्यस्थाली कांस्यमयी मृद्वा ताम्रमयी

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तथा ॥ प्रादेशमात्रदीर्घासागृहीतव्याऽवृणास्त्रुभा॥ इदाप्रादेशमात्र्यूर्ध्वतिर्यङ्नातिबृह
न्मुखी॥ मृन्मय्योदुंबरीवापिचरुस्थालीप्रशस्यतइ निरत्नमालायां ॥ स्त्रुवसंमार्जनार्थाय
पंचवाथत्रयोपिवा ॥ प्रादेशमात्रान्गृह्णीयात्संमार्गकुशसंज्ञकान्॥१॥ उपयमनकुशाः
सप्तपंचवाथत्रयोपिवेतिग्रहयज्ञकल्पवल्यां ॥ समिल्लक्षणंपरिभाषायामुक्तं ॥ अथस्त्रुव
लक्षणं ॥ खादिरादेःस्त्रुवःकार्योहस्तमात्रप्रमाणतः ॥ अंगुष्ठपर्वखातंतत्त्रिभागंदीर्घपुष्क
रं॥१॥ ॥ षडत्रिंशांगुलांस्त्रुचंकारयेत्खादिरादिभिः ॥ कर्दमेगोपदाकारंपुष्करंतद्
देवहि॥१॥ पुष्कराग्रंषडंशंतुखातंद्व्यंगुलविस्तृतं ॥ अंगुष्ठैकंस्थूलतरेदंडेतस्यच्च कंकण

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मित्यासादन्यां॥ २॥ पूर्णपात्रलक्षणंपरिभाषायामुक्तं॥ एवमासादनंकृत्वापवित्रच्छे
दनैः कुशैः॥ अंगुष्ठांगुलिपर्वाभ्यांच्छिद्यात्प्रादेशसम्मितमितिकल्पवल्ल्यां॥ अंगुलिर
नामिकाग्रपर्व॥ प्रादेशमात्रमुत्सार्येत्पवनंतुविधीयते॥ उद्दिंगनंतुकर्तव्यमूर्ध्वमूर्ध्वप्रमाणत
इतिकल्पवल्ल्यां॥ प्रोक्षणेकारणमाहश्रुतिः॥ अथपात्राणिप्रोक्षतीत्युपक्रम्यतदेवैषामत्रा
शुद्धस्तक्षान्योमेध्यः कश्चित्सराहंतीतितदेवैतेषामद्भिरमेध्यंकरोतीति॥ तक्षावार्धकिः॥
तद्व्यतिरिक्तोयोन्योवृषलादिःससर्वोप्यमेध्यत्वादशुद्धः॥ तस्यस्पर्शकृतंयदेषांपात्राणां-
दोषजातंतदनेनप्रोक्षणेननिवर्तयतीतिग्रहयज्ञकल्पवल्ल्यां॥ पात्राणिक्रमशः प्रोक्ष्य-

For Private and Personal Use Only

निदध्यात्तामसंचरे॥ असंचरः प्रणीतास्थ्योरंतरेणप्रकीर्तितः ॥ स्थालंभान्निर्वपेदाज्यमा
ज्यस्थाल्यांयथार्हतः ॥ इति कारिकायां ॥ प्रणीतमुदकंकृत्वास्थाल्यांत्रिः क्षालितान्क्षि
पेत् ॥ तंडुलाननुमानेन चरुःपूर्णोयथाभवेत् ॥ दैवेत्रिःक्षालिताज्ञेयास्तंडुलाःपैतृकेसकृ-
त् ॥ पात्रप्रोक्षणकालेतु चैतेषांप्रोक्षणंभवेदितिकल्पवल्त्यां॥ तत्राज्यंब्रह्माधिश्रयति॥त
दुत्तरतआचार्यश्चरुमधिश्रयतीतियुगपत्॥ इतिकल्पवल्त्यां ॥ कात्यायनसूत्रेअवरोत्तर
मुत्तरर्द· हवी८· षि ॥ श्रपणलक्षणंकारिकायां॥ अन्वर्थः श्रपित स्विन्नोह्यदग्धोकठिनः
शुभः ॥ नचातिशिथिलः पच्योनचरुश्चारसस्तथेति ॥ कारिकायां ॥ द्वयोःपर्यग्निकरणं-

For Private and Personal Use Only

कर्तव्यंज्वलदग्निना॥ पर्यग्निकरणेकारणमाहश्रुतिः॥ तंपर्यग्निकरोत्यच्छिद्रमेवैनमेतद
ग्निनापरिगृण्हातिनाष्ट्रारक्षाꣳस्यभिमृषेयुरग्निर्हिरक्षसामपहंतेतिकल्पवल्यां॥ततः॥स्रु
वंसंमार्जयेत्सोचमतःसंमार्जनैः कुशैः॥ मूलतः पुष्करंयावत्कुशमूलैस्तथाग्रतः॥अभ्यवम्यु
क्ष्यचपुनः प्रतप्यनिदधातितं॥अधोमुखंतापयित्वासंमृज्योर्ध्वमुखंततः॥ अभ्युक्षणं
तुप्रणीतोदकेनविशेषवचनाभावात्प्रणीतानांसर्वार्थत्वाच्च॥ पुनः प्रतपनंपूर्ववत्॥निधा
नंसमीपे॥सम्मार्गकुशानामपासनंउत्तरतः॥ शाखांतरेग्नौप्रासनंविहितं॥ आहवनीयेप्रा
सनमेकेइतिकात्यायनः॥ अनुद्वासितानांपूर्वेणोद्वासितानामपरेणउत्तरतउपचा–

रोहियज्ञइतिवचनादग्नेरुत्तरतउद्वासनं॥ उद्वास्यप्रोक्षणीपश्चाद्भागउत्तरतोग्नेः स्थाप
नं॥ इतिकल्पवल्यां॥ तदुद्वासितमाज्यंपवित्राभ्यामुत्पूयतदेवावेक्ष्य॥ अवेक्षणंअपद्र-
व्यनिरसनार्थंइतिकल्पवल्यां॥ आज्यस्थालीताभ्यांप्रोक्षणीरुत्पुनातीतिश्रुतेः॥ उत्पुना
तिकरणेपवित्रमुदगग्रंवामहस्तेधृत्वातन्मूलंदक्षिणहस्तेधृत्वापवित्रकुशमध्यतउत्पुना
ति॥ उपग्रहार्थंदक्षिणहस्तेनसव्येकुर्यात्॥ रक्षसांतर्जनायवज्रोवाआपआपोहिकु
शाः एवंपरंपरयाकुशेषुवज्रत्वादितिकल्पवल्यां॥ कारिकायां॥ अधोमुखऊर्ध्वपादः
प्राङ्मुखोहव्यवाहनः॥ तिष्ठत्येवस्वभावेनआहुतिःकुत्रदीयते॥ सपवित्रांबुहस्तेनवह्नेः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

कुर्यात्प्रदक्षिणां ॥ हव्यवाट्सलिलंदृष्ट्वाबिभेतिसंमुखोभवेत् ॥ तिष्ठंतीवहास्थीनीतिश्रु
तेः अस्थिस्थानापन्नत्वात्समिधोऽत्तिष्टायाधानंइतिदेवयाज्ञिकः ॥ कारिकायां ॥ अन्वारंभे
कृतेहोमोब्रह्मणादक्षिणेकरे ॥ बहुकाष्ठैःसमिंधीयादर्चिष्मंतंक्रियाक्षमं ॥ स्रुवेणाज्यंगृ-
हीत्वाग्नेःप्रत्यगुत्तरदेशतः ॥ आरभ्यदिशमाग्नेयीमाज्यधारामृजुंहरेत ॥ मनसासंस्मरे-
त्स्वाहायुक्तंचैवप्रजापतिं ॥ नैर्ऋतिंदिशमाश्रित्यऐशानींपूर्ववत्क्षिपेत् ॥ तत्रेंद्रायपदंस्वा
हायुक्तंचोपांशुकंभवेत् ॥ स्वाहेत्याघारयेदेतावाघारावितिभाषितौ ॥ प्राच्योवाजुहुयादं
तावृजूसंततमेवच ॥ जुहुयादग्नयेस्वाहासोमायेतितथापरां ॥ प्रथमंशान्यकोणाग्रेद्वितीं

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

याग्नेयकोणगा॥ स्रुसमिद्वैथवापन्दौ होतव्येन्चोत्तराहुती॥ ननुउत्तरत उपचारोयज्ञइति
शास्त्रे॥ कथमेते आहुतीदक्षिणसंस्थंहूयेतेइतिचेत्सत्यं॥ आत्माभिमुखस्याग्नेर्दक्षिणवा
माभिप्रायेणोत्यदोषः॥ प्राजापत्याहुतौ उपांशुत्वकारणंहविर्यज्ञकांडेद्रष्टव्यं॥ उपांशु
लक्षणं हौत्रसूत्रे॥यस्मिन्मंत्रादयोनविज्ञायंतेनव्यंजनंकेवलमेवोष्ठचालनंश्वासोवात
दुपांर्ड·शुरिति॥ भूरादिनवस्रुस्विष्टकृतेचाद्यचतुष्टये॥ अन्वारंभोभवेन्नेषुसोन्वारं
भःकुशेनवै॥ स्रुवधारणार्थकारिका॥ अग्येधृतार्थनाशायमध्येचैवमृतप्रजा॥ मूलेच
म्रियतेहोतास्रुवस्थानंकथंभवेत्॥ अग्यमध्याच्चयन्मध्यंमूलमध्याच्चमध्यतः॥ स्रुवेधा

For Private and Personal Use Only

रयतेविद्वान्ज्ञातव्यंचसदाबुधैः ॥ तर्जनींचबहिःकृत्वाकनिष्ठांचबहिस्तथा ॥ मध्यमा
नामिकांगुष्ठैः स्रुवंधारयतेद्विजः ॥ स्रुवहोमेसदात्यागः प्रोक्षणीपात्रमध्यतः ॥ पाणिहोमे
त्यागोन ॥ इतिकुशकंडिकाभाष्यकारादयः ॥ अनेकस्रुवसाध्यहोमे अनेकस्रुवासादनं-
तेषांप्रोक्षणंचेतिसिंधुः ॥ सर्वत्रत्यागादौद्रव्यप्रक्षेपइतिगदाधरादयः ॥ उपविशतीवमा
ज्येतिश्रुतेः उपविश्यैवआहुतिंजुहुयात् ॥ आज्याहुतेराज्यस्थानीयत्वेनोक्तत्वादितिदेव
याज्ञिकः ॥ अग्निपूजाबहिः प्रोक्तेतिवचनाद्बहिरेवसर्वपूजनमितिकेचिदाहुः ॥ तत्रवि
शेषोविष्णुधर्मोत्तरे ॥ मध्येपिगंधपुष्पादीन्दद्याद्धर्मेर्नसंशयः ॥ बहिर्नैवेद्यमात्रंतुदात

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

व्यमितिनिश्चयइतिशांतिमयूखे॥ ॥ आज्येनव्याहृतीर्हुत्वाभूर्भुवःस्वरितिक्रमा
त्॥ पंचवारुणकंतद्वदंतेचैवप्रजापतिमितिकारिकायां॥ प्राङ्महाव्याहृतिभिःस्विष्ट
कृदन्यच्चेदाज्याद्धविरितिसूत्रं॥ अस्यार्थः॥ यत्रहोमेआज्यादन्यत्धविःस्यात्॥ अत्रहविः
शब्देनचरुरेवहविः॥ यत्रचरुःस्यात्तत्रमहाव्याहृतिभिःप्राक्स्विष्टकृद्भवति॥ अन्य
त्रांतेपीतिभाष्यकारः॥ स्विष्टकृद्धोमःसर्वहोमद्रव्यैःकार्यः॥ लक्षहोमादौचरुशेषस्यथा
र्थत्वोक्तेरितिशांतिकमलाकरः॥ ॥ ततआचार्योग्निसमीपउपविश्यान्वादध्यात्॥ अ ॥९७॥
थान्वाधानं॥ यजुषामन्वाधानंगोभिलहरिहरगदाधरादिभिर्नोक्तत्वात्स्मार्तेकर्मणि-

नान्वाधानंतथापिप्रयोगरत्नस्मार्तोल्हासस्मार्तगंगाधर्यादौ अन्वाधानोक्तेः प्रचुरतर
शिष्टाचारप्राप्तत्वाच्चात्राप्युच्यते॥ ॥ देशकालौ॰ अस्मिन्सग्रहमखवरजोदर्शनत्रां
त्याख्येकर्मणिदेवतापरिग्रहार्थमन्वाधानंकरिष्ये॥ अस्मिन्नन्वाहितेग्नौपूर्वेणब्रह्मणो
गमनं॥ उत्तरतः पात्रासादनं॥ द्वेपवित्रे॥ कांस्यमयीताम्रमयीवाआज्यस्थाली॥ ताम्रम
यीचरुस्थाली॥ पालाशयसमिधः॥ प्राच्याघाघारौ॥ समिद्धतमेआज्यभागौ॥ पूर्णपात्रंद-
क्षिणावा॥ एतान्वैकल्पिकान्पदार्थानहंकरिष्ये॥ अथदेवताभिध्यानं॥ तत्रप्रजापतिं
इंद्रंअग्निंसोमंएताः आज्येनप्रत्येकंएकैकयाहुत्या॥ अत्रप्रधानं॥ आदित्यादिनवग्र

हान् अर्कादियथालाभसमिच्चरुतिलाज्यद्रव्यैः प्रत्येकंप्रतिद्रव्येण अष्टाष्टसंख्याकाभिरा
हुतिभिः ॥ अधिदेवताप्रत्यधिदेवताश्चैतैरेव द्रव्यैः प्रत्येकंप्रतिद्रव्येण चतुश्चतुः संख्याका
भिराहुतिभिः ॥ विनायकादिपंचदेवताः क्षेत्रपालंवास्तोष्पतिंइंद्रादिदशलोकपालांश्चैतैरेव
द्रव्यैः प्रत्येकंप्रतिद्रव्येण द्वाभ्यांद्वाभ्यां आहुतिभ्यांयक्ष्ये॥ ॥ पुनरत्रप्रधानं ॥ सूर्यइं
द्रं इंद्राणींभुवनेश्वरींशर्करघृतसंमिश्रपायसतिलाज्यद्रव्यैः प्रत्येकंप्रतिद्रव्येण अष्टाविंश
त्यष्टाविंशतिसंख्याकाभिराहुतिभिर्यक्ष्ये॥ न्यूनातिरिक्तार्थंघृताक्ततिलद्रव्येणसमस्त
व्याहृतीरष्टाविंशतिसंख्याकाभिराहुतिभिर्यक्ष्ये ॥ शेषेणस्विष्टकृतं॥ अग्निंवायुंसूर्यं

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

अग्नीवरुणौअग्नीवरुणौअग्निंवरुणंसवितारंविष्णुंविश्वान्देवान्मरुतःस्वर्कान्वरुणंआ
दित्यंअदितिंप्रजापतिंएताअंगप्रधानार्थदेवताआज्येनअस्मिन्सग्रहमखरजोदर्शनशांत्या
ख्येकर्मण्यहंयक्ष्ये॥ ॥दक्षिणतोब्रह्मासनास्तरणंतत्रब्रह्मोपवेशनं॥उत्तरतःप्रणीतासनं॥
वायव्यांद्वितीयमासनं॥ततोवामकरेण प्रणीताः संगृह्यदक्षिणकरेणजलंप्रपूर्यभूमौवायव्या
सनेनिधायालभ्योत्तरतोग्नेरासनेस्थापनं॥बर्हिषाप्रदक्षिणमग्निंपरिस्तीर्यवाईशानादिपूर्वा
ग्रैस्त्रिभिस्त्रिभिर्दर्भैःपरिस्तरणं॥तच्चप्रागुदगग्रैः॥दक्षिणतःप्रागग्रैः॥प्रत्यगुदगग्रैः॥उत्त
रतःप्रागग्रैः॥अर्थवत्पात्रासादनं॥ पवित्रच्छेदनादर्भास्त्रयः॥पवित्रेद्वे॥ प्रोक्षणीपात्रं॥

For Private and Personal Use Only

आज्यस्थाली॥ चरुस्थाली॥ संमार्गकुशाः पंच॥ उपयमनकुशाः सप्त॥ समिधस्तिस्रः ॥ स्रुवः॥ आज्यं॥ तंडुलाः॥ पूर्णपात्रं॥ दक्षिणावरोवा॥ पवित्रच्छेदनैः पवित्रकरणं॥ द्वयोः पवित्रयोरुपरिपवित्रत्रयंनिधाय॥ द्वयोर्मूलेन द्वौकुशौप्रदक्षिणीकृत्यत्रयाणां-मूलाग्रेएकीकृत्य अनामिकांगुष्ठेनद्वयोरग्रंछेदयेत्॥ द्वयोर्मूलंत्रीणिचोत्तरतःक्षिपे-त्॥ प्रोक्षणीपात्रेप्रणीतोदकमासिच्यपात्रांतरेणचतुर्वारं॥ वामकरेपवित्राग्रंदक्षिणे-मूलंधृत्वामध्यतः पवित्राभ्यामुत्पवनं प्रोक्षणीपात्रजलस्येति॥ प्रोक्षणीनांस व्यहस्तेकरणम्॥ दक्षिणहस्तमुत्तानंकृत्वामध्यमानामिकांगुल्योःमध्यप

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वभ्यामपामुद्दिंगनं ॥ प्रणीतोदकेन प्रोक्षणीनां प्रोक्षणं ॥ प्रोक्षण्युदकेन आज्यस्था
ल्याः प्रोक्षणं ॥ संमार्गकुशानां प्रोक्षणं ॥ उपयमनकुशानां प्रोक्षणं । समिधां प्रोक्षणं ॥ स्रुवस्य
प्रोक्षणं ॥ आज्यस्य प्रोक्षणं ॥ तंडुलानां प्रोक्षणं ॥ पूर्णपात्रस्य प्रोक्षणं ॥ प्रणीताग्न्योर्मध्ये अ
संचरे प्रोक्षणीनिधानं ॥ आज्यस्थाल्यामाज्यनिर्वापः ॥ सपवित्रके चरुपात्रे प्रणीतोदकमा
सिच्य क्षालिततंदुलप्रक्षेपः ॥ ब्रह्मणो दक्षिणत आज्याधिश्रयणं ॥ आचार्यस्य चरोरधिश्र
यणमाज्यस्योत्तरतः ॥ ज्वलितोल्मुकेन पर्यग्निकरणं ॥ स्रुवस्य प्रतपनं ॥ संमार्गकुशैः
स्रुवस्य संमार्जनं ॥ प्रणीतोदकेनाभ्युक्षणं ॥ पुनः प्रतपनं दक्षिणतो निधानं ॥ आज्योद्वासनं ॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

चरोरुद्वासनं॥ प्रत्युत्पवनवत् पवित्रेणाज्योत्पवनं॥ अवेक्षणं॥ अपद्रव्यनिरसनं॥प्रो
क्षण्याः प्रत्युत्पवनं॥ उपयमनकुशानादाय॥ निभृत्समिधोभ्याधाय॥ प्रोक्षण्युदकशेषे
णसपवित्रहस्तेनाग्नेः ईशानकोणादारभ्यप्रदक्षिणवत्पर्युक्षणं॥पवित्रयोः प्रणीता
सुनिधानं॥ दक्षिणंजान्वाच्य जुहोति॥ तत्राघारावाज्यभागौच ब्रह्मान्वारब्धस्रुवेणजु
हुयात्॥ मृगीमुद्रयाधृतस्रुवेणाज्यमादायप्रजापतिंमनसाध्यात्वास्वाहाकारमुच्चैः इदं
प्रजापतये उपांशु नममेत्युच्चैरुच्चारयेत्॥ अग्नेरुत्तरभागे ॐ प्रजापतयेस्वाहा॥ इदं
प्रजापतयेनमम॥ अग्नेर्दक्षिणभागे॥ ॐ इंद्रायस्वाहा॥ इदमिन्द्रायनमम॥ इत्या

For Private and Personal Use Only

घारौ ॥ मध्येसमिद्धतमे वाज्यभागौ ॥ ॐ अग्नयेस्वाहा ॥ इदमग्नयेनमम ॥ ॐ सोमा
यस्वाहा ॥ इदंसोमायनमम ॥ ततोयजमानेनद्रव्यत्यागःकार्यः ॥यथाकालंप्रत्याहु-
तित्यागस्यकर्तुमशक्यत्वात्सर्वमेवहविर्जातंदेवताभ्यमनसाध्यात्वाइदंयथादैवतम-
स्तु नममेतिएवंरूपंत्यागमुच्चारयेद्यजमानः ॥ तत्रच ॥ मंत्रेणोंकारपूतेनस्वाहांतेनवि
चक्षणः ॥ स्वाहावसानेजुहुयात्ध्यायन्वैमंत्रदेवतां ॥ १ ॥ योनर्चिषिजुहोत्यग्नौव्यंगारि-
णिचमानवः ॥ मंदाग्निरामयावीचदरिद्रश्चैवजायते ॥ २ ॥ परिणामोवदानस्ययाजेश्वर्य
भिपुष्टये ॥ तस्मात्समिद्धेहोतव्यंनासमिद्धेकथंचन ॥ ३ ॥ अर्कःपलाशखदिरावपामार्गो

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

थपिप्पलः ॥ औदुंबरशमीदूर्वांकुशाश्चसमिधःक्रमात् ॥ ४ ॥ तिलाज्यंचरुपकंच हवि
र्मुख्यंप्रकीर्तितमिति ॥ इदंसंपादितंसमिच्चरुतिलाज्यादि हविर्द्रव्यंयाया यक्ष्यमाणदेव
तातस्यैतस्यैदेवतायैनमम ॥ यथादैवतमस्तु ॥ इतियजमानेनोच्चारःकार्यः ॥ तत्रादौ
गणानान्त्वेतिमंत्रेणगणेशायवराहुतिरेका ॥ ॥ तत आदित्यादिनवग्रहान्क्रमेण
पूर्वोक्तार्कादिसमिच्चरुतिलाज्यद्रव्यैरष्टाष्टसंख्ययाहुत्वा ॥ पूर्वोक्तग्रहहोमद्रव्येणअधि
प्रत्यधिदेवताश्चतुश्चतुःसंख्ययाहुत्वा ॥ यस्यग्रहस्ययासमित्सातस्याधिदेवतायाः
प्रत्यधिदेवतायाश्चयोज्या ॥ विनायकादिदिक्पालांतंक्रतुसाद्गुण्यक्रतुसंरक्षकदेव

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ताः पलाशोदुंबरान्यतमसमिच्चरुतिलाज्यद्रव्येणद्विद्विसंरव्ययाजुहोति ॥ समिधासर
लासत्वचाकनिष्ठिकाग्रवत्स्थूला द्वादशांगुलदीर्घाग्राह्या ॥ अन्नतिसृभिर्दूर्वाभिरेका
हुतिस्तथैवत्रिपत्रकुशैरेकाहुतिः ॥ द्रवद्रव्यंस्रुवेणैवपाणिनाकठिनंहविरिति ॥ प्रधा
नंपायसंप्रोक्तंसघृतंचसशर्करं ॥ अष्टोत्तरंशतंचैव जुहुयात्तिलसर्पिषा ॥ इतिऋतु
शांतौनारदसंहितायां ॥ ततःसूर्येंद्रेंद्राणीभुवनेश्वरीणांप्रीत्यर्थंतिलपायसाज्यद्रव्येण
प्रत्येकमष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिसंरव्ययावाजुहुयात् ॥ ततःसमस्तव्याहृतिभिस्ति
लाज्यद्रव्येणाष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिसंरव्ययावाजुहुयात् ॥ ॥एवंहोमंसमाप्य

For Private and Personal Use Only

ग्नेः स्थापितदेवतानांचोत्तरपूजनंकार्यं ॥ तत्रायंक्रमः ॥ पूजा स्विष्टंनवाहुत्योबलिःपू
र्णाहुतिस्तथा ॥ संस्त्रवादिविमोकांतं होमशेषसमापनं ॥ श्रेयःसंपाद्यदानंच अभिषेको-
विसर्जनमिति ॥ ॥ अद्यपू० कृतस्यकर्मणः सांगतासिध्यर्थंस्थापितदेवतानांमृ
डाग्नेश्चोत्तरपूजनंकरिष्ये ॥ ॥ मृडाग्निस्त ॥ पूर्वप्रज्वलितोह्यग्निर्हविर्द्रव्यबुभुंजितः
॥ तृप्तोनिर्धूमनिर्ज्वालो मृडाग्निःपरिकीर्तितइतिग्रहरत्नावल्यां ॥ ॐ अग्नेनयसुपथा
रायेऽअस्मान्विश्वानिदेववयुनानिविद्वान् ॥ युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनोभूयिष्ठान्तेन
मऽउक्तिंविधेम ॥ १ ॥ ॐ मृडाग्नयेनमः गंधादिपंचोपचारैः संपूज्यस्थापितदेवताना

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

सुत्तरपूजनं ॐ विश्वानिदेवसवितर्दुरितानीति मंत्रेण ॥ ॐ भूः० सूर्यादिस्थापितदेवताभ्योन
मः गंधादिपंचोपचारैः संपूज्य ॥ अनयापूजयामृडाग्निस्थापितदेवताश्चप्रीयंतां ॥ ॥
ततोहुतशेषहविर्द्रव्यंगृहित्वाब्रह्मान्वारब्धःस्विष्टकृद्धोमंकुर्यात् ॥ ॐ अग्नयेस्विष्टकृते
स्वाहा ॥ इदमग्नेस्विष्टकृतेनमम ॥ ॥ ततोभूराद्यानवाहुतयः ॥ ॐ भूः स्वाहा ॥ १ ॥
इदमग्नयेनमम ॥ ॐ भुवः स्वाहा ॥ २ ॥ इदंवायवेनमम ॥ ॐ स्वः स्वाहा ॥ ३ ॥ इदंसू
र्यायनम० ॥ ॐ त्वन्नोऽ अग्ने वरुणस्यविद्वान्देवस्यहेडोऽ अवयासिसीष्ठाः ॥ यजि
ष्ठोवह्नितमः शोशुचानोविश्वाद्वेषाᳬसिप्रमुमुग्ध्यस्मत्स्वाहा ॥ ४ ॥ इदमग्नीवरु

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

णाभ्यां० ॥ ॐ सत्वन्नोऽअग्नेवमोभवातीनेदिष्ठोऽ अस्याऽ उषसो व्युष्टौ ॥ अवयक्ष्वनोव
रुणं रराणोवीहिमृडीकं सुहवोन ऽएधिस्वाहा ॥ ५ ॥ इदमग्नीवरुणाभ्यां० ॐ अया
श्चाग्नेस्य नभिशस्तिपाश्च सत्यमित्वमयाऽ असि ॥ अयानोयज्ञं वहास्ययानोधेहि भेषज
ं स्वाहा ॥ ६ ॥ इदमग्नयेअयसेन० ॥ ॐ येतेशतंवरुणंयेसहस्रंयज्ञियाः पाशावितता
महान्तः ॥ तेभिर्नोऽ अद्यसवितोतविष्णुर्विश्वेमुञ्चंतुमरुतः स्वर्काः स्वाहा ॥ ७ ॥ इदंवरुणा
यसवित्रेविष्णवेविश्वेभ्योदेवेभ्योमरुद्भ्यः स्वर्केभ्यश्चनमम ॥ ॐ उदुत्तमंवरुणपाशमस्मद
वाधमंविमध्यमं श्रथाय ॥ अथावयमादित्यव्रतेतवानागसोऽअदितयेस्यामस्वाहा ॥ ८ ॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

इदंवरुणायादित्यायादितयेचनं० ॥ ॐ प्रजापतयेस्वाहा ॥ १ ॥ इदंप्रजापतयेनमम ॥
॥ इतिनवाहुतयः ॥ ततोबलिदानं ॥ ॥ तच्चैवं ॥ अस्यायतनस्यसमंताद्दिक्षुविदिक्षुच
दशादिक्पालानांमाषभक्तबलयोदेयाः ॥ ॥ अद्यपू० कृतस्यकर्मणःसांगतासिध्यर्थंदि
क्पालपूर्वकंआदित्यादिग्रहमंडलादिस्थापितदेवताभ्योबलिदानंकरिष्ये ॥ ॥ ॐ त्राता
रमिंद्रं० ॥ १ ॥ प्राच्यांदिशिइंद्रंसांगंसपरिवारंसायुधंसशक्तिकंएभिर्गंधाद्युपचारैस्त्वामहंपू
जयामि ॥ इंद्रायसांगायसपरिवारायसायुधायसशक्तिकायइमंसदीपमाषभक्तबलिंस
मर्पयामि ॥ भोइंद्रदिशंरक्षबलिंभक्षममसकुटुंबस्याभ्युदयंकुरु ॥ आयुःकर्ताक्षेमकर्ताशां

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तिकर्तापुष्टिकर्तातुष्टिकर्तानिर्विघ्नकर्तावरदोभव॥ अनेनबलिदानेनइंद्रः प्रीयतां॥ ॥एवं सर्वत्रोहः॥ ॐ त्वन्नो ऽ अग्नेतववदेव०॥२॥ आग्नेय्यांदिशि अग्निंसांगं०एभिर्गंधा० अग्नयेसां गायसप० भो अग्ने दिशां० आयुःकर्ता० अनेनबलि० अग्निः प्रीयतां॥ ॐ यमाय त्वांगि० दक्षिणस्यांदिशियमंसांगं०एभिर्गंधा० यमायसां० भोयमदिशां० आयुःकर्ता० अनेनब लिदा० यमः प्रीयतां॥ ॐ असुन्वन्तमयजमानमिच्छ०॥४॥ नैर्ऋत्यांदिशिनिर्ऋतिंसां० ए भिर्गंधा० निर्ऋतयेसां०॥ भोनिर्ऋतेदि० अनेनबलि० निर्ऋतिः प्री०॥ ॐ तत्वायामि० ॥५॥ पश्चिमायांदिशिवरुणंसां० एभिर्गंधा० वरुणायसां० भोवरुणदिशां० आयुःकर्ता०

अनेनबलि॰ वरुणः प्री॰॥ ॐ आनोनियु॰॥ ६॥ वायव्यांदिशिवायुंसां॰ एभिर्गंधा॰
वायवेसां॰ भोवायोदिशं॰॥ अनेनबलिदा॰वायुःप्री॰॥ ॐ वयर्ट॰सोमब्र॰॥ ७॥ उदी-
च्यांदिशिसोमंसां॰ एभिर्गंधा॰ सोमायसां॰ भोसोमदिशं॰ अनेनबलि॰ सोमः प्री॰॥ ॐ त
मीशानं॰॥ ८॥ ईशान्यांदिशिईश्वरंसां॰ एभिर्गंधा॰ ईश्वरायसां॰ भोईश्वरदिशं॰॥ अने-
नबलिदानेनईश्वरः प्री॰॥ पूर्वेशानयोर्मध्येऊर्ध्वायांदिशिब्रह्माणं॰ ॐ अस्मेरुद्रा॰॥
९॥ पूर्वेशानयोर्मध्येऊर्ध्वायांदिशिब्रह्माणंसांगं॰ एभिर्गंधा॰ ब्रह्मणेसां॰ भोब्रह्मन्दि
शं॰ आयुः क॰ अनेनबलि॰ ब्रह्माप्री॰॥ ॐ स्योनापृथि॰॥ १०॥ निर्ऋतिपश्चिमयो-

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

र्मध्येअधःस्थायांदिशिअनंतंसांगं॰ एभिर्गंधा॰ अनंतायसां॰ भोअनंतदिशं॰
आयुःक॰ अनेनब॰ अनंतःप्री॰॥ ॥ततआवाहनमंत्रेणगणेशदुर्गाक्षेत्रपालबलिदानं॥
॥ततोग्रहवेदीसमीपेग्रहाणांबलिः॥ ॐ आकृष्णेन॰॥१॥ सूर्यायसांगायसपरिवारायसा
युधायसशक्तिकायईश्वराभिरूपाधिप्रत्यधिदेवतासहितायइमंसदीपमाषभक्तबलिंस॰॥
भोसूर्यइमंबलिंगृहाणममसकुटुंबस्याभ्युदयंकुरु॥ आयुःकर्त्ताक्षेमकर्ताशांतिकर्ता
पुष्टिकर्तातुष्टिकर्तानिर्विघ्नकर्तावरदोभवअनेनबलिदानेनसूर्यःप्री॰ ॥१॥ ॐ इमन्दे
वा॰॥२॥ सोमायसां॰ उमांबुरूपाधिप्रत्यधिदेवतास॰ इमं॰॥ भोसोमइमंब॰॥ॐ

For Private and Personal Use Only

अग्निर्मूर्द्धा० ॥ ३ ॥ भौमायसां० स्कंदभूमिरूपाधिप्रत्यधिदेवतास० भोभौमइमंबलिंगृ०
॥ ॐ उद्बुध्यस्वा० ॥ ४ ॥ बुधायसांगाय० नारायणविष्णुरूपाधिप्रत्यधिदेवतास० इमंमा
षभ० भोबुधइमं० अनेनबलि० बुधः प्री० ॥ ॐ बृहस्पते० ॥ ५ ॥ बृहस्पतयेसां० ब्रह्मेंद्ररू
पाधिप्रत्यधिदेवतासहिताय० ॥ भोबृहस्पतेइमं० अनेनबलिदा० बृहस्पतिः प्री० ॥ ॐ
अन्नात्परिस्नु० ॥ ६ ॥ शुक्रायसां० इंद्रेंद्राणीरूपाधिप्रत्यधिदेव० ॥ भोशुक्रइमंबलिं०
अनेनबलिदा० शुक्रः प्रीय० ॥ ॐ शन्नोदेवी० ॥ ७ ॥ शनैश्चरायसां० यमप्रजापतिरू
पाधिप्रत्यधिदे० भोशनैश्चरइमंब० अनेनब० शनैश्चरः प्री० ॥ ॐ कयानश्चि० ॥ ८ ॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

राहवेसां० कालसर्परूपाधिप्रत्यधिदे० भोरा० इमंबलिं० अने०राहुःप्री०॥ ॐ केतुंकृण्व०
॥९॥ केतवेसां० चित्रगुप्तब्रह्म रूपाधिप्रत्यधि दे० भोकं० इमंबलिं० अने० केतुःप्री०॥ ॥
ततः क्रतुमाद्दुण्यदेवताभ्योबलिः ॥ॐ गणानांत्वा०॥१॥ गणपतयेसां० सशक्तिकायइ० भोग
ण० इमंब० आयुः० अनेन० ॥ ॐ अम्बेअंबिके०॥२॥ दुर्गायैसां० सशक्तिका० भोदुर्गे इ० आ
युःकर्त्री० अनेनव०॥ ॐ आनोनि०॥३॥ वायवेसां० इमं० भोवायो इमंब०॥ ॐ घृतंघृ
त०॥४॥ आकाशायसां० भोआकाश इमं०॥ ॐ थावांकशा०॥५॥ अश्विभ्यांसां० इ
मंस० भोअश्विनो० अनेनव०॥ ॐ वास्तोष्पते०॥१॥ वास्तोष्प० सां० इमंस० भोवास्तो० इ

For Private and Personal Use Only

मंब० अनेनब॥०ॐ नहिस्पग्० ॥ २ ॥ क्षेत्राधिपतयेसा० इमंस० भोक्षेत्राधिपतेइमंब
लिं०॥ ॥ अथवादिक्पालेभ्यएकतंत्रेणैकमेवबलिंदद्यात् ॥ ॐ प्राच्यैदिशेस्वाहावा
च्यैदिशेस्वाहादक्षिणायैदिशेस्वाहाधाच्यैदिशेस्वाहाप्रतीच्यैदिशेस्वाहावाच्यैदिशेस्वाहो
दीच्यैदिशेस्वाहावाच्यैदिशेस्वाहोर्ध्वायैदिशेस्वाहाधच्यैदिशेस्वाहावाच्यैदिशेस्वाहावा
च्यैदिशेस्वाहा॥१॥ इंद्रादिदशदिक्पालेभ्यइमंसदीपमाषभक्तबलिंस० भोभोइंद्रादि
दशदिक्पालाःदिशंरक्षतबलिं० आयुःकर्त्तारः क्षे० अनेनबलि० इंद्रादिदशदिक्पालाः
प्री० एवंसर्वेभ्योग्रहेभ्यएकतंत्रेणैकमेवबलिंदद्यात्॥ ॐ ग्रहाः ऊर्जा० तमम्॥ १॥ आ

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

दित्यादिनवग्रहदेवताभ्यःअधिप्रत्यधिदेवताविनायकादिवास्तोष्पतिक्षेत्रपालदेवतासहिता
भ्यइमंसदीपमाषभक्तबलिं० भोभोआदित्य० देवताः अधिप्रत्यधिदे० सहिताः इमंब० आयुः
कर्त्तः क्षेम० अनेनब० आदित्यादिनवग्रहदेवता अधिप्रत्यधिदेवताविनायकादिवास्तोष
तिक्षेत्रपालदे०स ०प्रीयंतां ॥ एवंमातृणामेकमेवबलिंदद्यात् ॥ ॐ समेरव्येंदुव्या०॥१ ॥गौ
र्यादिमातृभ्यइमंसदीपमाषभक्तब० भोभोगौर्यादिमातर इमंबलिंगृह्णीत आयुःकर्त्तः०
अनेनबलि० गौर्यादिमातरः प्रीयंतां ॥ प्रधानदेवताभ्यएकतंत्रेणैकमेवबलिंदद्यात्॥ ॐ
आकृष्णे०॥१॥ त्रातारमिंद्रं०॥२॥ अदित्यैरा०॥३॥ श्रीश्चतेल०॥४॥ सूर्यइंद्रइंद्राणीभुवने

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

श्वरीदेवताभ्यइमंसदीपमाषभक्तबलिंस०॥भोभोसूर्य इंद्र इंद्राणीभुवनेश्वरीदेवताइमंबलिं
गृ० ममसकुटुं० आयुःकर्त्र्यः क्षेम० अनेनबलि० सूर्यइंद्र इंद्राणीभुवनेश्वरीदे० प्रीयंतां॥ ॥
अथक्षेत्रपालमहाबलिः॥एकस्मिन्वंशपात्रेकुशानास्तीर्य तदुपरिआहारचतुर्गुणंद्विगुणंवा-
माषभक्तदध्योदनंजलपात्रंचनिधायहरिद्राकुंकुमादिपताकायुतंकृत्वा॥ अद्यपू० सक
लारिष्टशांतिपूर्वकंप्रारिप्सितस्यकर्मणः सांगतासिध्यर्थं क्षेत्रपालपूजनंबलिदानंचक
रिष्ये ॥ ॐ नहिस्पश० ॥१॥ इतिमंत्रेणक्षेत्रपालायनमः षोडशोपचारैःसंपूज्यप्रार्थ
येत्॥ ॥ ॐ नमोक्षेत्रपालस्त्वंभूतप्रेतगणैः सह ॥ पूजांबलिंगृहाणेमंसौम्योभवतु

For Private and Personal Use Only

सर्वदा॥ आयुरारोग्यंमे देहिनिर्विघ्नंकुरुसर्वदा॥१॥ ॐ नमोभगवन्क्षेत्रपालचित्र
तुरंगवाहनसर्वभूतप्रेतपिशाचशाकिनीडाकिनीवेतालादिपरिवृतदध्योदनप्रियसकलश
क्तिसहितइमांपूजांगृहाण अनयापूजयाक्षेत्रपालःप्रीयतां॥ ततोबलिदानं॥ ॥क्षे
त्रपालायसांगायभूतप्रेतपिशाचशाकिनीडाकिनीवेतालादिपरिवारयुतायसायुधायस
शक्तिकायसवाहनायइमंसदीपमाषभक्तबलिंसमर्पयामि॥ भोभोक्षेत्रपालसर्वतोदिशंरक्षब
लिंभक्षममसकुटुंबस्याभ्युदयंकुरु॥ आयुःकर्ताक्षेमकर्ताशांतिकर्तापुष्टिकर्तातुष्टिकर्ता
निर्विघ्नकर्तावरदोभव॥ अनेनबलिदानेनक्षेत्रपालःप्रीयतां॥ अनवेक्षमाणेनदुर्ब्राह्मणेन

For Private and Personal Use Only

बलिंनीत्वाचतुष्पथेनिक्षेपयेत् ॥ ॥ यस्यवेदश्चवेदीचविच्छिद्येतेत्रिपूरुषं ॥ सवैदु
र्ब्राह्मणो ज्ञेयः सर्वकर्मस्कनिंदितइतिस्मृतो ॥ ॥ ततोयजमानस्तस्यपृष्टतो द्वारपर्यंतंग
लाजलंक्षिपेद्धिंकारेतिमंत्रेण ॥ ॐ हिङ्कारायस्वाहाहिङ्कृतायस्वाहाक्रंदन्तेस्वाहावक्र
न्दायस्वाहाप्रोथतेस्वाहाप्रप्रोथायस्वाहागन्धायस्वाहाघ्रातायस्वाहानिविष्टायस्वाहोप
विष्टायस्वाहासन्दितायस्वाहावल्गतेस्वाहासीनायस्वाहाशयानायस्वाहास्वपतेस्वाहा
जाग्रतेस्वाहाकूजतेस्वाहाप्रबुद्धायस्वाहाविजृम्भमाणायस्वाहाविचृत्तायस्वाहासंह
ानायस्वाहोपस्थितायस्वाहायनायस्वाहाप्रायणायस्वाहा ॥१॥ यजमानःपाणिपादं

प्रक्षाल्याचम्यपूर्णाहुतिहोमंकुर्यात्॥ ॥अद्यपू० कृतस्यकर्मणःसांगतासिध्यर्थंव
सोर्द्धारासमन्वितंपूर्णाहुतिहोमंकरिष्ये॥ ततःपात्रांतरेस्रुवेणचतुर्गृहीतमाज्यंद्वादशवारंगृ
हीत्वापात्रोपरिसमिधंधृत्वावस्त्रफलतांबूलचंदनमाल्यादिभिरलंकृत्यगृहीत्वापात्रंस्रुग्गु
परिनिधायधृत्वोभयपाणिभ्यांयजमानस्तिष्ठेत्॥तत्रमंत्राः॥ ॥ॐसमुद्रादूर्मिर्मधु
माँ२ऽउदारदुपांशुनासममृतत्वमानट्॥घृतस्यनामगुह्यंयदस्तिजिह्वादेवानां
ममृतस्यनाभिः॥१॥वयन्नामप्रब्रवामाघृतस्यास्मिन्यज्ञेधारयामानमोभिः॥उप
ब्रह्माशृणवच्छस्यमानंचतुःशृङ्गोवमीद्गौरऽएतत्॥२॥चत्वारिशृङ्गात्रयोऽअस्य

पादाद्वेशीर्षेसप्तहस्तासो ऽ अस्य ॥ त्रिधाबद्धो वृषभोरोरवीतिमहोदेवोमर्त्यां २ ऽ आ-
विवेश ॥ ३ ॥ त्रिधाहितम्पणिभिर्गुह्यमानङ्गविदेवासोघृतमन्वविन्दन् ॥ इन्द्र ऽ एकं सू
र्य ऽ एकञ्जजानवेनादेकं स्वधयानिष्टतक्षुः ॥ ४ ॥ एता ऽ अर्षन्तिहृद्यात्समुद्राच्छतव्र
जारिपुणानावचक्षे ॥ घृतस्यधारा ऽ अभिचाकशीमिहिरण्ययोवेतसोमध्य ऽ आसाम् ॥
॥ ५ ॥ सम्यक्स्रवन्तिसरितोनधेना ऽ अन्तर्हृदामनसापूयमानाः ॥ एते ऽ अर्षन्त्यूर्मयोघृत
स्यमृगा ऽ इवक्षिपणोरीषमाणाः ॥ ६ ॥ सिन्धोरिवप्राध्वनेशूघनासोवातप्रमियः पतय
न्तिजिह्वाः ॥ घृतस्यधारा ऽ अरुषोनवाजीकाष्ठाभिन्दन्नूर्मिभिः पिन्वमानः ॥ ७ ॥ अभि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प्रवन्त समनेव योषाः कल्याण्यः स्मयमानासो ऽअग्निम् ॥ घृतस्य धाराः समिधो नसं
न्त ता जुषाणो हर्य्यति जातवेदाः ॥ ८ ॥ कन्याऽइव वहतुमेतवा ऽउऽ अञ्ज्यञ्जाना ऽअभि
चाकशीमि ॥ यत्र सोमः सूयते यत्र यज्ञो घृतस्य धारा ऽअभि तत्पवन्ते ॥ ९ ॥ अभ्यर्षत
सुष्टुतिङ्गव्यमाजिमस्मासु भद्रा ऽद्रविणानि धत्त ॥ इमं यज्ञन्नयत देवता नो घृतस्य धा
रा मधुमत्पवन्ते ॥ १० ॥ धामन्ते विश्वम्भुवनमधिश्रितमन्तः समुद्रे हृद्यन्तरायुषि ॥ अ-
पामनीके समिथे य ऽआभृतस्तमश्याम मधुमन्तन्त ऽऊर्म्मिम् ॥ ११ ॥ पुनस्त्वादित्या रुद्रा व
सवः समिन्धताम्पुनर्ब्रह्माणो वसुनीथ यज्ञैः ॥ घृतेन त्वन्तन्वं वर्धयस्व सत्याः सन्तु य

For Private and Personal Use Only

जैमानस्युकामां ॥१२॥ सप्ततेऽ अग्नेसमिधः सप्तजिह्वाः सप्तऽ ऋषयः सप्तधामप्रि
याणि॥ सप्तहोत्राः सप्तधात्वायजन्तिसप्तयोनीरापृणस्वघृतेनस्वाहा ॥१३॥ पूर्णादर्वि
परापत॰ ॥१४॥ अथप्रातरहुतेवाहुतेवायदरथाःकामयेतसोस्याऽअनिरासितायैकुंभ्यैदर्व्यो
पहन्तिपूर्णादर्विपरापतसुपूर्णापुनरापत ॥ घस्नेवविक्रीणावहाऽ इषमूर्ज्जं शतक्रतो
स्वाहा॥१॥ इदमग्नयेवैश्वानरायवसुरुद्रादित्येभ्यः शतक्रतवेसप्तवतेअग्नयेअद्भ्य
श्चनमम॥ ॥ततोवसोर्द्धारांजुहुयात्॥ तत्रमंत्राः॥ ॐ सप्ततेअग्नेसमिधः॰॥१॥
शुक्रज्योतिश्चचित्रज्योतिश्चसत्यज्योतिश्चज्योतिष्मांश्च॥ शुक्रश्चऽऋतुपाश्चात्यंहाः

॥२॥ ईदृङ्‌च्चान्यादृङ्‌च्च सदृङ्‌च्च प्रतिसदृङ्‌च्च ॥ मितश्च सम्मितश्च सभराः ॥३॥ ऋतश्च सत्यश्च ध्रुवश्च धरुणश्च ॥ धर्त्ता च विधर्त्ता च विधारयः ॥४॥ ऋतजिच्च सत्यजिच्च सेनजिच्च सुषेणश्च ॥ अन्तिमित्रश्च दूरेऽअमित्रश्च गणः ॥५॥ ईदृक्षास ऽएतादृक्षास ऽऊषु णः सदृक्षासः प्रतिसदृक्षास ऽएतन ॥ मितासश्च सम्मितासो नोऽअद्य सभरसो मरुतो यज्ञेऽअस्मिन् ॥६॥ स्वतवाँश्च प्रघासी च सान्तपनश्च गृहमेधी च ॥ क्रीडी च शाकी चो-ज्जेषि ॥७॥ इन्द्रन्दैवीर्विशो मरुतोनुवर्त्मानोभवन्यथेन्द्रन्दैवीर्विशो मरुतोनुवर्त्मानोभवन् ॥ एवमिमं यजमानन्दैवीश्च विशो मानुषीश्चानुवर्त्मानो भवन्तु ॥८॥ इमठं स्त

नमूर्ध्नंस्वन्तन्ध्यायापाम्प्रपीनमग्नेसरिरस्यमध्ये॥ उत्सञ्जुषस्वमधुमन्तमर्वन्त्समुद्रियꣳ सद
नमाविशस्व॥९॥ घृतम्मिमिक्षेघृतमस्य०॥१०॥ ॥ब्राह्मणं॥ अथातोवसोर्धाराञ्जुहो
ति॥ अत्रैषसर्वोग्निः संस्कृतः सऽएषोत्रवसुस्तस्मैदेवाऽएतान्धाराम्प्रागृह्णँस्तयैनमप्री-
णँस्तद्यदेतस्मैवसवऽएतान्धाराम्प्रागृह्णँस्तस्मादेनाम्वसोर्धारेत्याचक्षते तथैवास्माऽअ
यमेतान्धाराम्प्रगृह्णातितथैनम्प्रीणाति॥१॥यद्वेवैताम्वसोर्धाराञ्जुहोति॥ अभिषेकऽए
वास्यैषऽएतद्वाऽएनन्देवाः सर्वङ्कृत्स्नꣳ संस्कृत्याथैनमेतैः कामैरभिषिञ्चन्त्यनयावसोर्धा
रयातथैवैनमयमेतत्सर्वङ्कृत्स्नꣳ संस्कृत्याथैनमेतैः कामैरभिषिञ्चत्यनयावसोर्धारया

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ज्येनपञ्च गृहीतेनौदुम्बर्यास्रुचातस्योक्तोबन्धुः ॥ २॥ वैश्वानरं हुत्वा॥
शिरोवैवैश्वानरःशीर्ष्णोवाऽअन्नमद्यतेयोशीर्षतोवाऽ अभिषिच्यमानोभिषिच्यतेमारुतान्
हुत्वाप्राणावैमारुताःप्राणेरुवाऽ अन्नमद्यतेयोप्राणेषुवाऽ अभिषिच्यमानोभिषिच्यते॥३॥
तद्वाऽ अरण्येनूच्योवाग्वाऽ॥ अरण्येनूच्योवाग्वावाऽ अन्नमद्यतेयोवाचावाऽ अभिषिच्य
मानोभिषिच्यतेतदेनत्सर्वेभ्यसुसर्वेह्येतेकामाःसैषावसुमयीधारायथाक्षीरस्यवासर्पिषो
वैवमारम्भायैवयमाज्याहुतिर्हूयतेतद्यदेषावसुमयीधारातस्मादेनाम्वसोर्धारेत्याचक्ष
ते॥४॥ स्वाहाऽइदन्नमऽ इदन्नमऽ इत्यनेनचत्वाप्रीणाम्यनेनचान्नेनचत्वाभिषि-

For Private and Personal Use Only

न्वाम्यनेनचेत्येतदथो ऽ इदन्न्वमेदंहीदन्न्वम ऽ इतिसायदेवैषाधाराभिम्प्राप्नुयाद्येतद्यजुः
प्रतिपद्यत ॥ ५ ॥ एतद्वा ऽ एनन्देवाः ॥ एतन्नानेनप्रीत्यैतैः कामैरभिषिञ्चत्येतयावसोर्द्धारया
थैनमेतान्कामानयाचन्ततेभ्य ऽ इष्टः प्रीतोभिषिक्त ऽ एतान्कामान्प्रयच्छन्तथैवैनमतदेतन्ना
न्नेनप्रीत्यैतैः कामैरभिषिञ्चत्येतयावसोर्द्धारयाथैनमेतान्कामान्याचक्षतेतस्मा ऽ इष्टः प्री
तोभिषिक्त ऽ एतान्कामान्प्रयतिद्वौद्वौकामौसंयुनक्त्यव्यवच्छेदायययाव्योमाकसौमयजु
न्देवुन्यज्ञेनकल्पतामिति ॥ ६ ॥ एतद्वैदेवा ऽ अब्रुवन् ॥ केनेमान्कामान्प्रतिगृहीष्यामऽइ
त्यात्मनेनैवेत्यब्रुवन्यज्ञोवैदेवानामात्मायज्ञ ऽ उ ऽ एवयजमानस्यसयदाहयज्ञेनकल्प

संस्कार तामित्यात्मनामेकल्पतामित्येवैतदाह ॥७॥ द्वादशासुकल्पयति ॥ द्वादशमासाः संवत्सरः सं भास्कर
॥११२॥ वत्सरोभिर्यावानग्निर्यावत्यस्यमात्रातावतैवैनमेतदन्नेनप्रीणात्यथो तावतैवैनमेतदन्नेनाभि
षिञ्चतिचतुर्दशासुकल्पयत्यष्टासुकल्पयतिदशासुकल्पयतित्रयोदशासुकल्पयति ॥८॥ अ
थार्धेन्द्राणिजुहोति ॥ सर्वमेतद्यदर्धेन्द्राणिसर्वेणैवैनमेतत्प्रीणात्यथोसर्वेणैवैनमेतदभिषि
ञ्चति ॥९॥ अथग्रहाञ्जुहोति ॥ यज्ञोवैग्रहायज्ञेनैवैनमेतदन्नेनप्रीणात्यथोयज्ञेनैवैनमेत
दन्नेनाभिषिञ्चति ॥ १० ॥ अथैतान्यज्ञक्रतूञ्जुहोति ॥ अग्निश्चमेघर्मश्चमऽ इत्येतैरेवैनमे ॥११३॥
तद्यज्ञक्रतुभिः प्रीणात्यथाऽएतैरेवैनमेतद्यज्ञक्रतुभिरभिषिञ्चति ॥ ११ ॥ अथायुषस्तो

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

माञ्जुहोति॥ सहैषयज्ञऽउवाचनग्नतायावैबिभेमीतिकातेनग्नतेत्यभितएवमापरिस्तृ
णीयुरितितस्मादेतदग्निमभितःपरिस्तृणन्तितृष्णायावैबिभेमीतिकातेतृप्तिरितिब्राह्म
णस्यैवतृप्तिमनुतृप्येयमितितस्मात्सꣳस्थितेयज्ञेब्राह्मणन्तर्पयितवैब्रूयाद्यज्ञमेवैतत्तर्प्प
यति॥१२॥ यत्कर्मणात्यरीरिचन्यद्वान्यूनमिहाकरम्॥ अग्निष्टꣳस्विष्टकृद्विद्वान्स्विष्टꣳसु
हुतंकरोतुस्वाहा॥१३॥ ॥ ततस्त्र्यायुषकरणं॥ श्रद्धांमेधांयशःप्रज्ञांविद्यांपुष्टिंश्रियंबलं।
तेजआयुष्यमारोग्यंदेहिमेहव्यवाहन॥१॥ ॐ त्र्यायुषञ्जमदग्नेः कश्यपस्यत्र्यायुषम्॥ य
द्देवेषुत्र्यायुषन्तन्नोऽअस्तुत्र्यायुषम्॥ भस्मनाललाटेग्रीवायांदक्षिणेऽꣳसेहृदिचत्र्यायुषमि

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तिप्रतिमंत्रं॥ ॥ततःसंस्रवप्राशनं॥पवित्राभ्यांमार्जनं॥ अभौपवित्रप्रतिपत्तिः॥ब्रह्म
णेपूर्णपात्रदानंप्रणीतोदकेन॥ कृतस्यकर्मणःसांगतासिध्यर्थंब्रह्मन्इदंपूर्णपात्रंसद
क्षिणाकंतुभ्यमहंसंप्रददे॥प्रतिगृह्यतांइतियजमानोब्रूयात्॥देवस्यत्वेतिप्रतिगृण्हाति॥
प्रणीताविमोकः॥आपःशिवेतिविमोकोदकंयजमानःस्वमूर्धनिमभिषिञ्चति॥ ॐ आपः
शिवाःशिवतमाःशान्ताःशान्तनमास्तास्तेकृण्वन्तुभेषजं॥१॥ ॥ततःश्रेयःसंपादनं॥तत्रै
वं॥आचार्यादयोवरणक्रमेणस्वंस्वंश्रेयोदानंकुर्युः॥ ॥ अद्येत्यादि॰ कृतस्यसग्रहमख
रजोदर्शनशांत्याख्यस्यकर्मणःयजमानायश्रेयोदानंकरिष्ये॥ तत्रादौवचःप्रतिवचनं॥

For Private and Personal Use Only

शिवाआपःसंतु॥ संतुशिवा आपः ॥ सौमनस्यमस्तु॥ अस्तुसौमनस्यं॥ अक्षतंचारिष्टंचा
स्तु॥ अस्त्वक्षतमरिष्टंच॥ यजमानहस्तेगंधादिदानं॥ गंधाःपांतुसौमंगल्यंचास्तु॥ अक्ष
ताःपांतुआयुष्यमस्तु॥ पुष्पाणिपांतुसौश्रियमस्तु॥ यत्पापंरोगमशुभंअकल्याणंतद्दूरे
प्रतिहतमस्तु॥ यच्छ्रेयस्तदस्तु॥ भवन्नियोगेनमया अस्मिन्नारदोक्तसग्रहमखवरजोदर्श
नशांत्याख्येकर्मणियत्कृतंआचार्यत्वंतदुत्पन्नंश्रेयः तत्अमुनासाक्षतेनसजलेनपूगीफ
लेनतुभ्यमहंसंप्रददे॥ प्रतिगृह्यतांप्रतिगृण्हामि ॥ तेनश्रेयसात्वंश्रेयोवान्भव॥ भवामी
तितेनवाच्यं॥ एवमेवब्रह्मादयोऋत्विजोजापकादयश्च॥ यद्वाब्रह्मादयोऋत्विजोजाप

काश्चआचार्यद्वाराश्रेयोदानंकुर्युः॥ तद्यथा॥ भवन्नियोगेनमयाअस्मिन्सग्रहमखरज्ञो
दर्शनशांत्यारव्येकर्मणियत्कृतंआचार्यत्वं तथाचएभिर्ब्राह्मणैः सह यत्कृतंब्रह्मत्वंगाणपत्यं
सादस्यं तथाचयः कृतोहोमः यः कृतोजपः आचार्यत्वात्ब्रह्मत्वात्गाणपत्यात्-
सादस्यात् होमात् जपात्यदुत्पन्नंश्रेयः तत् अमुनासाक्षतेनसजलेनपूगीफलेनतु
भ्यमहंसंप्रददे॥ तेनश्रेयसात्वंश्रेयोवान्भव॥ भवामीतितेनवाच्यं॥ ॥ ततआचार्यादी
नांगंधवस्त्रालंकारादिभिर्यथाविभवंपूजनंकार्यं॥दानानिच॥स्वर्णगोभूतिलान्दद्यात्सर्व
दोषापनुत्तयेइति॥ ॥तत्रस्वर्णदानमंत्रः॥ हिरण्यगर्भसंभूतंसौवर्णंपीततैजसं॥ तस्यदाने

For Private and Personal Use Only

नदेवेशसर्वदोषान्निवारय॥१॥ इदंयथाशक्तिस्वर्णवातन्निष्क० अमुकशर्म० नममेति॥ ॥
गोदानमंत्रः ॥ यज्ञसाधनभूतायाविश्वस्याघोघनाशिनी॥ विश्वरूपधरादेवः प्रीय-
तामनयागवा॥ इमांगांवागोनिष्क्रयीभूतरजतमुद्राद्रव्यंरजोदर्शनशांतिसांगतासिध्यर्थं
आचार्यायतुभ्यमहंसंप्रददे॥नममेति॥ ॥भूमिदानमंत्रः॥सर्वभूताश्रयाभूमिर्वराहे
णसमुत्धृता॥ अनंतसस्यफलदा अतः शांतिंप्रयच्छमे॥इदंभूमिदानंवातन्निष्क्रयीभूतयथा
शक्तिरजतमुद्राद्रव्यंरजोद० ध्यर्थंअमुकशर्मणेब्रा० संप्रददे॥ नममेति॥ ॥तिलपात्र
दानमंत्रः॥तिलाःकाश्यपसंभूतास्तिलाःपापहराःस्मृताः॥ तिलपात्रप्रदानेनसर्वदोषोविनश्य

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तु॥ इदंतिलपात्रंवातन्निष्क ० अमुक० नममेति ॥ ॥ ततोहेमकदलीदानं॥तत्रमं
त्रः॥ स्रुपत्रेस्रुभगेदेविरंभेभास्करवल्लभे॥ रक्षमांरजसोदोषाद्दुष्टस्यास्यविगर्हितात्॥१॥
दानेनानेनमेदेवःसविताविश्वतोमुखः॥प्रीतोभवतुमेसद्योदोषंहरतुदुष्करं॥२॥ अनेनस्व
र्णकदलीदानेनश्रीसूर्यःप्रीयतां॥ ॥ अथमूर्तिदानं॥ देवदेवजगन्नाथजगतांकारणा
व्यय॥ मनोहरनमस्तुभ्यंभास्करःप्रीयतामिति ॥ इमाः सूर्यादिन्वतस्रोमूर्तीःसकलग्राः
सवस्त्रा आचार्याय तुभ्यमहंसंप्रददे॥ इदंग्रहमंडलंआचार्यायतुभ्यमहंसंप्रददे॥ ततोग्रह
कलशदेवताकलशानामुदकमेकस्मिन्पात्रेएकीकृत्यदूर्वापंचपल्लवैरुदङ्मुख आचार्यस्तिष्ठ

For Private and Personal Use Only

न्चतुरोक्लिजश्चसपत्नीकंयजमानंप्राङ्मुखमुपविष्टमभिषिंचेयुः ॥ तत्रमंत्राः ॥ ॐ
आपोहिष्ठा० ॥१॥ योवꣳ शिव० ॥२॥ तस्माऽअरं० ॥३॥ आपोऽअस्मान्मातरꣳ शुन्धयन्तु
घृतेननोघृतप्वꣳ पुनन्तु ॥ विश्वꣳहिरिप्रम्प्रवहन्तुदेवीरुदिदाभ्यꣳ शुचिरापूतऽएमि ॥४॥
इदमापꣳ प्रवहतावद्यञ्चमलञ्चयत् ॥ यच्चाभिदुद्रोहानृतंयच्चशेपेऽअभीरुणम् ॥ आ
पोमातस्मादेनसꣳ पवमानश्चमुञ्चतु ॥५॥ स्तोकानामिन्दुम्प्रतिशूरऽइन्द्रोवृषायमाणोवृ
षभस्तुराषाट् ॥ घृतप्रुषामनसामोदमानाꣳ स्वाहादेवाऽअमृतामादयन्ताम् ॥६॥ आयु
लिन्द्रोवसुऽउपनऽइहस्तुतःसधमादस्तुशूरꣳ ॥ वावृधानस्तविषीर्यस्यपूर्वीर्द्यौर्नक्षत्र

For Private and Personal Use Only

मभिभूतिपुष्यात्॥७॥ आनऽइन्द्रो दूरादानऽआसादभिष्टिकृदवसे यासदुग्रः॥ ओ-
जिष्ठेभिर्नृपतिर्वज्रबाहुः सङ्गे समत्सु तुर्वणिः पृतन्यून्॥८॥ आनऽइन्द्रो हरिभिर्यात्व
च्छार्वाचीनो वसे राधसे च॥ तिष्ठाति वज्री मघवा विरप्शीमं यज्ञमनु नो वाजसातौ॥९॥
त्रातारमिन्द्र०॥१०॥ इमम्मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृडय॥ त्वामवस्युराचके॥११॥ त
त्त्वा यामि०॥१२॥ त्वन्नोऽअग्ने०॥१३॥ सत्वन्नोऽअग्ने०॥१४॥ उदुत्तमं वरुण०॥१५॥
वरुणस्योत्तम्भनम०॥१६॥ प्रातरग्निम्प्रातरिन्द्रꣳ हवामहे प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्वि
ना॥ प्रातर्भगम्पूषणम्ब्रह्मणस्पतिम्प्रातः सोममुत रुद्रꣳ हुवेम॥१७॥ भगप्रणेतर्भ

गृसत्यंराधोभगेमान्धियमुदंवादर्दन्नः ॥ भगप्रनोजनयुगोभिरश्वैर्भगप्रनृभिर्न्नृवन्तः स्याम
॥१८॥ समुद्रायंत्वावातायस्वाहासरितायंत्वावातायस्वाहा ॥ अनाधृष्यायंत्वावातायस्वाहा
प्रतिधृष्यायंत्वावातायस्वाहा ॥ अवस्यवंत्वावातायस्वाहाशिमिदायंत्वावातायस्वाहा ॥१९॥
आप्यायस्व० ॥२०॥ पञ्चनद्यः सरस्वतीमपियन्तिसस्त्रोतसः ॥ सरस्वतीतुपञ्चधासोदेशे
भवत्सरित ॥ २१ ॥ पुनन्तुमादेवजनाः० ॥ २२ ॥ पवित्रेणपुनीहिमाशुक्रेणदेवदीद्यत ॥
अग्नेक्रत्वाक्रतुंरनु ॥ २३ ॥ यत्तेपवित्रमर्चिष्यग्नेविततमन्तरा ॥ ब्रह्मतेनपुनातुमा ॥
॥ २४ ॥ पवमानः सो० अद्यनः पवित्रेणविचर्षणिः ॥ यःपोतासपुनातुमा ॥ २५ ॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

उभाभ्यान्देवसवितः पवित्रेणसवेनच ॥ माम्पुनीहिविश्वतः ॥ २६ ॥ वैश्वदेवीपुनतीदे
व्यागाद्यस्यामिमाबह्व्यस्तन्वोवीतपृष्ठाः ॥ तयामदन्तःसधमादेषुवयꣳस्यामपतयो
रयीणाम् ॥ २७ ॥ चित्पतिर्म्मापुनातुवाक्पतिर्म्मापुनातुदेवोमासवितापुनात्वच्छिद्रेण
पवित्रेणसूर्यस्यरश्मिभिः ॥ तस्यतेपवित्रपतेपवित्रपूतस्ययत्कामः पुनेतच्छकेयम्
॥ २८ ॥ शिरोमेश्रीर्यशोमुखन्त्विषिः केशाश्चश्मश्रूणि ॥ राजामेप्राणो अमृतꣳ
सम्राट्चक्षुर्विराट्श्रोत्रम् ॥ २९ ॥ जिह्वामेभद्रंवाङ्महोमनोमन्युःस्वराड्भामः ॥ मो
दाः प्रमोदा अङ्गुलीरङ्गानिमित्रम्मेसहः ॥ ३० ॥ बाहूमेबलमिन्द्रियꣳहस्तौमेक

For Private and Personal Use Only

र्म्मर्व्वार्य्यम् ॥ आत्मासन्नमुरोममं॥ ३१॥ पृष्टिर्म्मेराष्ट्रमुदरमंसौग्रीवाश्चश्रोणी॥
ऊरूऽअरत्नीजानुनीविशोमेङ्गानिसर्वतः॥३२॥नाभिर्म्मेचित्तम्विज्ञानम्पायुर्म्मे
पचितिर्भसत्॥ आनन्दनन्दावाण्डौमेभगः सौभाग्यम्पसः॥ जङ्घाभ्याम्पद्भ्यान्ध
र्मोस्मिविशिराजाप्रतिष्ठितः॥३३॥पयः पृथि०॥३४॥ देवस्य० सरस्व० यन्त्रिये० म्युसो
॥३५॥देवस्य० सरस्व० यन्त्रेणाग्नेः० चामि॥३६॥देवस्य० अश्विनोर्भै०॥३७॥विश्वानि
देव०॥३८॥धामच्छदग्नि०॥३९॥त्वञ्जविष्ठ०॥४०॥ भन्नपते०॥४१॥पालाशम्भ०॥
॥४२॥ औदुम्बरं०॥४३॥ नैय्यग्रोधपादं०॥४४॥ आश्वत्थं०॥४५॥ यद्देवकल्याञ्जुहो०

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

॥४६॥ यो॰ शांतिरुन्तरि॰ ॥४७॥ यतौयतह्न सू॰ ॥४८॥ अथपुराणोक्तमंत्रः ॥ सुरास्त्वामभि
षिंचंतुब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ वासुदेवोजगन्नाथस्तथासंकर्षणोविभुः ॥१॥ प्रद्युम्नश्चानिरु
द्धश्चभवंतुविजयायते ॥ आखंडलोग्निर्भगवान्यमोवैनैर्ऋतस्तथा ॥२॥ वरुणःपव
नश्चैवधनाध्यक्षस्तथाशिवः ॥ ब्रह्मणासहिताःसर्वेदिक्पालाःपांतुतेसदा ॥३॥ की
र्तिर्लक्ष्मीर्धृतिर्मेधापुष्टिःश्रद्धाक्रियामतिः ॥ बुद्धिर्लज्जावपुःशांतिस्तुष्टिःकांतिस्तुमा
तरः ॥४॥ एतास्त्वामभिषिंचंतुदेवपत्न्यःसमागताः ॥ आदित्यश्चंद्रमाभौमबुधजीव
सितार्कजाः ॥५॥ ग्रहास्त्वामभिषिंचंतुराहुःकेतुश्चतर्पिताः ॥ देवदानवगंधर्वायक्षरा

For Private and Personal Use Only

क्षसपन्नगाः ॥६॥ ऋषयोमानवागावोदेवमातरएवच॥ देवपत्न्योद्रुमानागादैत्याश्चा
प्सरसांगणाः॥७॥ अस्त्राणिसर्वशस्त्राणिराजानोवाहनानिच॥ औषधानिचरत्ना-
निकालस्यावयवाश्चये॥८॥ सरितःसागराःशैलास्तीर्थानिजलदानदाः॥एतेत्वाम
भिषिंचंतुसर्वकामार्थसिद्धये॥९॥ सर्वेषांवा०॥४९॥ अमृताभिषेकोस्तु॥एवमभिषे
कानंतरंसर्वौषधीरनुलिप्यशुद्धोदकेनस्नात्वाउभयोः स्नानवस्त्रत्यागः॥ वस्त्राण्याचा
र्यायदद्यात्॥ शुक्लमाल्यांबरधरोधृतमंगलतिलकःसपत्नीकोयजमानःस्वासनेउप
विश्याचम्याज्यावलोकनंकुर्यात्॥ ॐ रूपेणवोरूपमभ्यागांतुथोवोविश्ववेदाविः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

भजतु ॥ ऋतस्यपथाप्रेतचन्द्रदक्षिणाधिस्वःपश्युव्यन्तरिक्षन्यतस्वसदस्ये ॥१॥ रूपंरूपम्प्रतिरूपोबभूवतदस्यरूपम्प्रतिचक्षणाय ॥ इन्द्रोमायाभिःपुरुरूपईयतेयुक्ताह्यस्यहरयःशतादश ॥ त्ययंवैहरयोयम्वैदशचसहस्राणिबहूनिचनन्ततदेतद्ब्रह्मपूर्वमनमबाह्यजमनुःसर्वानुशासनम् ॥१॥ इदंआज्यपात्रंसदक्षिणाकंआचार्यायतुभ्यमहंसंप्रददे ॥ ॥ ततोब्राह्मणभोजनसंकल्पः ॥ कृतस्यकर्मणःसांगतासिध्यर्थंयथाशक्तिब्राह्मणान्भोजयिष्ये ॥ तेनश्रीकर्मांगदेवताःप्रीयंतां ॥ ॥ कर्मसांगतासिध्यर्थंआचार्यायदक्षिणांदद्यात् ॥ ऋत्विगादिभ्योयथाशक्तिदक्षिणांदत्वा अन्येभ्योब्राह्मणेभ्योयथाश

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

क्तिभूयसींदक्षिणांदातुमहमुत्सृजे इतिदत्वा॥ तेषामाशिषोगृह्णीयात्॥ ततोदेवताभिविस
र्जनं॥ यांतुग्रहगणाः सर्वेस्वशक्त्यापूजितामया॥ इष्टकामप्रसिध्यर्थंपुनरागमनायच॥१॥
ॐ उत्तिष्ठब्रह्मणस्पतेदेवयन्तस्त्वेमहे॥ उपप्रयन्तुमरुतः सुदानव इन्द्रप्राशूर्भवासः
चा॥१॥ आवाहितदेवताः स्वस्थानेगच्छत॥ गच्छगच्छसुरश्रेष्ठस्वस्थानेपरमेश्वर॥यत्र
ब्रह्मादयोदेवास्तत्रगच्छहुताशन॥१॥ॐ यज्ञयज्ञंगच्छयज्ञपतिंगच्छस्वांयोनिंगच्छस्वाहा॥एष
तेयज्ञोयज्ञपतेसहसूक्तवाकः सर्ववीरस्तंजुषस्वस्वाहा॥१॥ यज्ञनारायणस्वस्थानेगच्छ॥ म
याअमुकमासपक्षतिथ्यादियथाकालेयथादेशेयथाशक्तिद्रव्यादिकेनयत्कृतंनारदोक्तरजो

For Private and Personal Use Only

दर्शनशांत्याख्यं कर्मतत्कालहीनं भक्तिहीनंश्रद्धाहीनंब्राह्मणानांवचनात्श्रीसूर्याद्यावाहि
तदेवतांप्रसादात्सर्वंपरिपूर्णमस्त्विति भवंतोब्रुवंतु॥ अस्तुपरिपूर्णइतिब्राह्मणाब्रूयुः॥ प्रमा
दात्कुर्वतांकर्मप्रच्यवेदाध्वरेषुयत्॥ स्मरणादेवतद्विष्णोः संपूर्णस्यादितिश्रुतिः॥१॥ यस्य-
स्मृत्यानामोक्त्यातपोयज्ञक्रियादिषु॥ न्यूनंसंपूर्णतांयातिसद्योवंदेतमच्युतं॥२॥ ॐवि
ष्णवेनमोविष्णवेनमोविष्णवेनमः॥३॥ एवंयःकुरुतेशांतिंनारदोक्तप्रमाणतः॥ तदनिष्टं
तुसकलंसद्यएवविनश्यतीति॥ इतिसंस्कारभास्करेसंग्रहमखनारदोक्तरजोदर्शनशांतिप्र
योगः॥ ॥ अथगर्भाधानसंस्कारनिर्णयः॥ गर्भाधानसीमंतोन्नयनेतुस्त्रीसंस्कारत्वा-

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

त्पतिगर्भेनावर्तेंते॥ किंतुप्रथमगर्भेएवकार्ये॥ इतिधर्मसिंधौ॥ तत्र प्रथमरजोदर्शनेत्र
योदशदोषाः तेषांफलानिच्ज्योतिः शास्त्रेउक्तानि॥ अथप्रथमर्तौशिष्टाचारात्कर्तव्यमा
ह॥ संस्कारकौस्तुभेकश्यपः॥ प्रथमर्तौतुपुष्पिण्याः पतिपुत्रवतीस्त्रियः॥ अक्षतैरासनं-
कुर्युस्तस्मिंस्तामुपवेशयेत्॥ हरिद्रापुष्पगंधादीन्दद्यात्तांबूलकंस्रजं॥ आशिषोवाचयेयु
स्ताःपतिपुत्रवतीभव॥ दीपैर्नीराजनंकुर्युः सदीपेवासयेद्गृहे॥ ताःसर्वाःपूजयेत्पश्चाद्गंधपुष्पा
क्षतादिभिः॥ लवणापूपमुद्गादिदद्यात्ताभ्यः स्वशक्तितइति॥ ॥ सर्वर्तुसाधारणविशेष
माह॥ ॥ वसिष्ठः॥ त्रिरात्रंरजस्वलाऽशुचिर्भवति॥ साज्यान्नंभुंजीयान्नाप्सुस्नाया

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

दधःशयीतनदिवास्वप्यान्नाग्निंस्पृशेन्नरज्वादिस्पृशेन्नदंतान्धावयेन्नपुष्पाद्यलंकरणंनग्र
हान्निरीक्षेतनश्लीलंकिंचिदाचरेन्ननूतनजीर्णखर्परेणजलंपिबेन्नांजलिनापिबेन्नलोहेनायसे
न॥ ताम्रेणविज्ञायतआहारेगोरसंवर्जयेदिति॥ ॥ अथरजस्वलाशुद्धिप्रकारः॥स्मृत्य-
र्थसारे॥ रजस्वलाषष्टिमृत्तिकाभिःशौचंकृत्वामलंप्रक्षाल्यदंतधावनपूर्वकंसंगवेसशिराः
स्नायादिति॥ ॥ अथगर्भाधानकालः॥पारस्करः॥ तामुदुह्ययथर्तुप्रवेशनं॥ तांवधूंपू
र्वोक्तविधिनाउदुह्यविवाहयित्वायथर्तुकृतावृतौप्रवेशनमभिगमनंकुर्यादित्यर्थः॥ याज्ञव
ल्क्यः॥षोडशर्तुर्निशाःस्त्रीणांतस्मिन्युग्मासुसंविशेत्॥ ब्रह्मचार्येवपर्वाण्याद्याश्चतस्रश्च

For Private and Personal Use Only

वर्जयेत् ॥ स्त्रीणांगर्भधारणयोग्यावस्थोपलक्षितः कालऋतुः ॥ सच्चरजोदर्शनदिवसादा
रभ्यषोडशाहोरात्रं ॥ तस्मिन्नृतौ युग्मासु समासुरात्रिषु ॥ रात्रिग्रहणाद्दिवसप्रतिषेधः॥ संवि
शेद्गच्छेत् ॥ पुत्रार्थं ॥ युग्मास्वितिबहुवचनंसमुच्चयार्थमतश्चैकस्मिन्नपि ऋतौअप्रतिषि
द्धासुयुग्मासु सर्वासुरात्रिषुगच्छेत् ॥ एवंगच्छन्ब्रह्मचार्येवभवति ॥ अतोयत्रब्रह्मचर्यं
श्राद्धादिषुचोदितंतत्रगच्छतोपिनब्रह्मचर्यस्खलनदोषोस्ति ॥ किंचपर्वण्याद्यांश्चतस्रश्च
वर्जयेत्पर्वाणीतिबहुवचनावगमादष्टमीचतुर्दश्योर्ग्रहणं ॥ अत्रसर्वासुयुग्मासुरात्रिषुग
मनमावश्यकं ॥ तच्चैकस्यांरात्रौसकृदेवकार्यं ॥ इदंचर्तौगमनमन्यकालेप्रतिबंधादिनाग

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मनासंभवेश्राद्धैकादश्यादावपिकार्यं॥यत्तुहेमाद्रौक्तंचरहस्ये॥दिवाजन्मदिनेचैवनकुर्या
न्मैथुनंव्रती॥श्राद्धंदत्वाचभुक्त्वाचश्रेयोर्थीनचपर्वस्वितितद् नृतुविषयं॥तथाचगृह्यपरि
शिष्टे॥यदिदिवामैथुनंव्रजेत्क्लीबाऽअल्पवीर्याऽअल्पायुषश्चप्रसूयंते॥तस्मादेतद्वर्ज-
येदिति॥स्त्रीणांयौगपद्येतुक्रतौगमनक्रममाह॥ यौगपद्येतुतीर्थानांविप्रादिक्रमतोव्र-
जेत्॥रक्षणार्थमपुत्राणांग्रहणंक्रमशोपिवेति॥तीर्थंऋतुः॥विप्रादिवर्णक्रमेणपात्र
विवाहक्रमश्चेति॥ ॥अगमनेदोषमाह॥पराशरः॥ऋतुस्नातांतुयोभार्यांसन्निधौनो
पगच्छति॥घोरायांब्रह्महत्यायांयुज्यतेनात्रसंशयइति॥अस्यापवादमाहमदनरत्नेव्यासः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

॥ व्याधितोबंधनस्थोवा प्रवासेष्वथपर्वसु ॥ ऋतुकालेपिनारीणांब्रह्महत्यांप्रमुच्यतइति॥
॥गर्भाधानाकरणेप्रायश्चित्तमाह॥ पारिजातेआश्वलायनः॥ गर्भाधानस्याकरणात्त
स्यांजातस्तुदुष्यति॥ अकृत्वागांद्विजेदत्वा कुर्यात्पुंसवनंपतिः॥ ऋतौगमनेपरादारः॥
ऋतौतुगर्भशंकित्वात्स्नानंमैथुनिनःस्मृतं॥ अनृतौतुयदागच्छेच्छौचंमूत्रपुरीषवत्॥
स्त्रियास्तुनस्नानं॥ उभावप्यशुचीस्यातांदंपतीशयनंगतौ॥ शयनादुत्थितानारीशुचिः
स्यादशुचिःपुमानितिवृद्धशातातपोक्तेः॥ ॥ प्रथमर्तौःपूर्वस्त्रीगमनंनकार्यमित्याहा
श्वलायनः॥ प्राग्रजोदर्शनात्पत्नींनेयाद्गत्वापतत्यधः॥ व्यर्थीकारेणशुक्रस्यब्रह्मह

For Private and Personal Use Only

त्यामवाप्नुयादिति॥ ॥ आद्यर्तौगर्भाधानंचमलमासशुक्रास्तादावपिकार्यं॥ उत्सवेषु
चसर्वेषुसीमंतेऋतुजन्मसु॥ स्फरास्फरगुरोश्चैवमौढ्यदोषोनविद्यतेइतिनिबंधेभृगूक्तेः॥
दिनशुद्धिस्तुज्योतिःशास्त्रेउक्ता॥ ॥ अथगर्भाधानप्रयोगः॥ तत्रऋतुदर्शनमारभ्य
आद्यरात्रिचतुष्कंपर्वादिनिषिद्धदिनानिचवर्जयित्वा॥ आद्यर्तुनियतेचगुरुशुक्रास्तमल
मासादिदोषोनास्ति॥ तच्चज्योतिःशास्त्रोक्तशुभदिनेशुभकालेकार्यं॥ तत्रयुग्मासुरात्रि
षुपुत्रः अयुग्मासुकन्याजायतेइति॥ तत्रायंक्रमः॥ गर्भाख्येमातॄनांदींयजतिविधुबलं
प्रातस्स्नापयेत्तांदोषेशांतिंप्रकुर्याद्वसनथफलधान्यार्पणंसूर्यवीक्ष्य॥ यत्तद्रात्रौस्वभार्यां

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रमयति कुशलो बाह्यरत्या सुतार्थ्ये गत्वा तां नागरेण प्रतिकुसुमसुरो लंभनं स्यात्तु यन्ते ॥ १ ॥
अथर्तुमतीस्त्री नूतनवस्त्रं कंचुकीं च परिधाय माल्याभरणै रलंकृत्य शुभासने प्राङ्मुख सुप
विशेत् ॥ ततः पतिपुत्राद्यविच्छिन्नसंतत्यन्विताभिः कुलवृद्धसुमंगलस्त्रीभिर्गोधूमैर्नारि
केलादिनानाफलैस्तत्पल्लवैश्च प्रक्षेपणं वृद्धाचारं यथाः फलिनीरिति मंत्रेण कारयेत् ॥ आच
म्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य अस्याः मम भार्यायाः प्रथमगर्भातिशायद्वारा अस्यां ज
निष्यमाण सर्वगर्भाणां बीजगर्भसमुद्भवैनो निबर्हणार्थं गर्भाधानाख्य संस्कारकर्माहं करिष्ये इति
कर्तानिशि कर्मणो मंत्राभिज्ञाने सति सूर्यावलोकनोत्तरं विप्राशिषो गृहीत्वा मातृविसर्जनादि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

कंसंपाद्यरात्रावभिगमनादिकंकुर्यात् ॥ अथमंत्राणामज्ञानेविशेषः ॥ अस्याः ममभार्या
निबर्हणार्थंगर्भाधानसंस्कारनिशिकर्मणादिवापकृष्यमाणसद्यः मंत्रजपपूर्वकंगर्भाधानाख्यं
कर्माहंकरिष्येइतिसूर्यावलोकनोत्तरंसर्वान्मंत्रान्पठित्वामातृगणंविसर्जयेदित्येकः पक्षः
॥तदंगविहितंगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनंमातृकापूजनंनांदीश्राद्धंचकरिष्येइति
कृत्वा ॥ आदित्यंगर्भमित्यादित्यमवेक्षते॥ ॐ आदित्यङ्गर्भम्पयसासमङ्ग्धि सहस्रस्य
प्रतिमाम्विश्वरूपम् ॥ परिवृङ्ग्धि हरसामाभिमर्ꣳस्थाः शतायुषङ्कृणुहिचीयमानाः ॥१॥ अ
नेनमंत्रेणदंपतिभ्यांसूर्यावलोकनंनमस्कारश्च ॥ ततः सायंकालीनंनित्यकर्मकृत्वोभौश

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

क्षौमांबरधारणानुलेपनमाल्याभरणालंकृतौ सदीपे शयनागारे स्फुरच्छय्याप्रसारितशुभ
मंचकमारुह्य सुमुहूर्ते स्त्रियमुत्तानीं प्राक्शिरः शयितां कृत्वा भर्ता तस्याः नाभिदेशे हस्तं
दत्वाभिमृष्य जपेत्॥ ॐ पूषा भगं सविता मे ददातु रुद्रः कल्पयतु ललामगुं विष्णुर्योनिं
कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिंशतु॥ आसिञ्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भन्दधातु ते॥ गर्भं धेहि सि
नीवालि गर्भं धेहि पृथुष्टुके॥ गर्भं तेऽश्विनौ देवावाधत्तां पुष्करस्रजौ॥ तेजो वैश्वानरो द-
धादथ ब्रह्मानुमन्त्रयते॥ ब्रह्मा गर्भन्दधातु ते॥ अथाभिगमनं॥ ॐ गायत्रेण त्वा छ
न्दसा मन्थामि त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसा मन्थामि जागतेन त्वा छन्दसा मन्थामि॥१॥ रेतो मूत्रं-

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

विजहाति योनिम्प्रविशदिन्द्रियम् ॥ गर्भोजरायुणावृत ऽउल्वञ्जहाति जन्मना ॥ ऋ
तेनसत्यमिन्द्रियंविपानर्ठ० शुक्रमन्धसऽ इन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मधु ॥ १ ॥ अभि
गमनोत्तरंतस्याः दक्षिणस्कंधस्योपरिहस्तंनीत्वा तेनहृदयमालभते ॥ ॐ यत्तेसुशीमे
हृदयन्दिविचन्द्रमसिश्रितम् ॥ वेदाहन्तन्मान्तद्विद्यात्पश्येमशरदः शतञ्जीवेमशरदः
शतर्ठ० शृणुयामशरदःशतम् ॥ १ ॥ कृतस्यकर्मणःसांगतासिध्यर्थंयथाशक्तिब्राह्मण
भोजयिष्ये ॥ तेनश्रीकर्मांगदेवताःप्रीयंतां ॥ ब्राह्मणेभ्योदक्षिणांदत्वातेराशिषोगृही
त्वा ॥ यांतुमातृगणाःसर्वेइतिमातृणांविसर्जनंकार्यम् ॥ इतिसंस्कारभास्करेगर्भाधान

For Private and Personal Use Only

संस्कारः ॥ ॥ सायदिगर्भंनदधीततदोषधंपतिःकुर्यात् ॥ ऋतुस्नातायांचतुर्थेहनिवाषोडश
रात्रिमध्येकस्मिंश्चिद्युग्मेन्हिपुष्यनक्षत्रादिनाचंद्रमायुज्येततदन्हिऋतुमतीमुपोष्यतद्रात्रौसि
ढ़्याःश्वेतपुष्प्याबृ[1]हत्यामूलमुत्थाप्योदपेषंपिष्ट्वादक्षिणस्यांनासिकायामासिंचतिभर्ता
॥ ॥ तत्रमंत्रः॥ ॐ इयमोषधीत्रायमाणासहमानासरस्वती ॥ अस्याऽअहंबृहत्याःपुत्रः
पितुरिवनामजग्रभम्॥१॥ इतिसंस्कारभास्करेगर्भधारणार्थमोषधं॥ ॥ अथपुंसवनकर्म
णोनिर्णयः क्रमश्चोच्यते ॥ पुंसवनंतुगर्भसंस्कारत्वात्प्रतिगर्भंकार्यमितिधर्मसिंधौ ॥ पुंसव
नसंस्कारेगुरुशुक्रास्तमलमासादिदोषोनास्तीतिसंस्काररत्नमालायां॥ ॥ प्रयोगपा

१ सूर्यकंटकारी.

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रिजातेजातूरूणर्वः ॥ ॥ द्वितीयेवानृतीयेवामासि पुंसवनंभवेत् ॥ व्यक्तेगर्भेभवेत्कार्यसीमंते
नसहाथवेति ॥ ॥ तत्रगर्भाधानप्रभृतिमासेद्वितीयेतृतीयेवायस्मिन्नहनिपुंनक्षत्रेण चंद्र
मायुज्येत तस्मिन्नहनिगर्भिणीमुपवास्यरात्रौन्यग्रोधावरोहान्छुंगांश्चोदकेनपिष्ट्वा नासिका
यांदक्षिणपुटे आसिंचतिभर्ताहिरण्यगर्भोऽद्भ्यः सम्भृत इत्येताभ्यामृग्भ्यां ॥ न्यग्रोधोवटवृक्षः त
स्य अवरोहाः अतिलंबं अर्वाचीनंजायमानाः अंकुराः तस्यशाखायाः शृंगांश्चतदंकुरान् उदकेन
पिष्ट्वेत्येकः पक्षः ॥ कुशकंटकर्द· सोमार्द· शुंगैवैके ॥ एकेषामाचार्याणांमते न्यग्रोधावरोहांकुरेषु
पिष्यमाणेषु कुशकंटकं कुशमूलांकुरं सोमांशुं सोमलताखंडंचतन्मध्येपेषणेनवस्त्रगालितंका

१ पारंब्या· २ दक्षिणदिशेस जाहलेल्या·

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

र्यं ॥ सोमलताभावे गुडूचीलताब्राह्मीवाग्राह्या ॥ एतत्पक्षे द्रव्यचतुष्टयपेषणं कार्यमिति ॥ तत्रा
यं क्रमः ॥ पुंसाख्येमातृनांदीन्यजतिपुरुषभेस्यंदनात्प्राग्द्विमासेत्रिर्मासेवाप्युपोष्यानिशि
सुवटभवानंकुरान्पेष्यवार्भिः ॥ सोमांशुंकौशकंटान्क्षिपतिन्ववसनेगालितंदक्षिनासारंध्रे
क्षि स्वासमंत्रंसजलमभिमृषेदंकमध्येशरावं ॥१॥ ॥ अथप्रयोगः ॥ आचम्यप्राणाना
यम्यदेशकालकीर्तनांतेअस्याः ममभार्यायाः उत्पत्स्यमानगर्भस्यबैजिकगार्भिकदोषपरि
हारार्थंपुंरूपज्ञानोदयप्रतिरोधपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंपुंसवनंकरिष्ये ॥ तत्रनि-
र्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनंमातृकापूजनंवसोर्द्धारा आयुष्यमंत्रजपंनां

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

दीश्याद्धंचकरिष्ये इति कृत्वा अत्र पुण्याहवाचनांते प्रजापतिः प्रीयतामिति वदेत्॥ ततस्तां ग
र्भिणीं स्नापयित्वाहतेवाससी परिधाप्योपवास्य॥ ततो रात्रौ न्यग्रोधावरोहांकुरांश्च कुशकंटकं
सोमलताखंडं चोदकेन पिष्ट्वा पेषितोदकं वस्त्रगालितं कृत्वा गर्भिणी दक्षिणनासिकायामासिंच
ति भर्ता॥ तत्र मंत्रौ॥ ॐ हिरण्यगर्भ॰ ॥१॥ अद्भ्यः सम्भृतः पृथिव्यै रसाच्च विश्वकर्
र्मणः समवर्त्तताग्रे॥ तस्य त्वष्टा विदधद्रूपमेति तन्मर्त्यस्य देवत्वमाजानमग्रे॥२॥ कूर्मपित्तं
चोपस्थे कृत्वेति उदकपूर्णशरावं अंके निधापयेति॥ स यदि कामयेत वीर्यवान्स्यादयं गर्भ-
स्तदा तस्याः स्त्रिया अंके उदकपूर्णशरावं निधाय भर्ता गर्भिण्या उदरं अनामिकाग्रेण स्पृश

For Private and Personal Use Only

नार्भमभिमन्त्रयते॥ ॐ सुपर्णोसिगरुत्मांस्त्रिवृत्तेशिरोगायत्रन्चक्षुर्बृहद्रथंतरेपक्षो॥
स्तोमऽआत्माच्छन्दाᳬंस्यङ्गानियजूᳬंषिनाम॥ सामतेतनूर्वामदेव्यंयज्ञायज्ञियम्पुच्छन्धि
ष्ण्याः शफाः॥ सुपर्णोसिगरुत्मान्दिवङ्गच्छस्वःपत ॥१॥ इत्यनेनमंत्रेण॥ कृतस्यक
र्म॰ सांगतासि॰ स्मृत्युक्तान्दशासंख्याकान्ब्राह्मणान्भोजयिष्ये॥ ब्राह्मणेभ्योदक्षिणांदत्वाते
राशिषोगृहीत्वा॥ यांतुमातृगणाःसर्वेतिमातृणांविसर्जनंकुर्यात्॥ इतिसंस्कारभास्करेपुं
सवनसंस्कारप्रयोगः॥ ॥अथगर्भिणीधर्माः॥ पाद्मे॥ गर्भिण्यधिकारेऽदितिंप्रतिक
श्यपः॥ नावस्करेषूपविशेन्मुसलोलूखलादिषु॥ अवस्करेषुमार्जन्यादिषु॥ नोपस्करेतिपाठां

तरेउपस्करशब्देनशूर्पादिज्ञेयं॥ जलंचनावगाहेतशून्यागारंविवर्जयेत्॥ वल्मीकेनाधितिष्ठे
तनचोद्विग्नमनाभवेत् ॥ विलखेन्ननखैर्भूमिंनांगारेणनभस्मना॥ नशयालुःसदातिष्ठेद्व्या
यामंचविवर्जयेत् ॥ नतुषांगारभस्मास्थिकपालेषुसमाविशेत्॥वर्जयेत्कलहंगेहेगात्रभंगंतथै
वच॥ नमुक्तकेशातिष्ठेतनाशुचिःस्यात्कदाचन॥नशयीतोत्तरशिरानचैवाधःशिराःक्वचित्॥
नवस्त्रहीनानोद्विग्नानचार्द्रचरणातथा॥ नामंगल्यांवदेद्वाणींनचहास्याधिकाभवेत्॥ कुर्या
च्छुश्रूषयानित्यंपूजामांगल्यतत्परा॥तिष्ठेत्प्रसन्नवदनासदाभर्तुर्हितेरतेति॥ भविष्ये॥ संध्या
यांनैवभोक्तव्यंगर्भिण्यावरवर्णिनि॥स्थातव्यंनचगंतव्यंवृक्षमूलेचसर्वदा॥ नदुर्मुखीसदातिष्ठेत्स

द्वाच्छायांविवर्जयेत्॥ सर्वौषधीभिः कोष्णेनवारिणास्नानमाचरेत्॥ईषदुष्णंकोष्णं॥कृतरक्षास्र
भूषाचवास्तुपूजनतत्परा॥ दानशीलातृतीयायांपार्वत्यानक्तमाचरेत्॥ गर्भिणीकुंजराश्वादिशै
लहर्म्यादिरोहणं॥ व्यायामंशीघ्रगमनंशकटारोहणंत्यजेत्॥ शोकंरक्तविमोक्षंचसाहसंकुक्कुटा
सनं॥ व्यवायंचदिवास्वापंरात्रौजागरणंत्यजेत्॥ अतिरुक्षंतुनाश्नीयादत्यम्लमतिभोजनं॥
अत्युष्णमतिशीतंचगुर्वाहारंविवर्जयेत्॥ इतिवृत्ताभवेन्नारीविशेषेणतुगर्भिणी॥यस्त्वत-
स्यांभवेत्पुत्रःस्थिरायुर्वृद्धिसंयुतः॥ अन्यथागर्भपतनमवाप्नोतिनसंशयइति॥ मार्कंडेयोपि
॥वृक्षंमहींचनाक्रामेन्नप्राकारंपयोनिधिं॥परिखांचनचाक्रामेदबलागर्भधारिणी॥गर्भर

क्षासदाकार्यानित्यंशौचनिषेवणात् ॥ प्रशस्तमंत्रलिखनाच्छुस्तमाल्यानुलेपनादिति ॥स्मृत्यंतरे॥
भूम्यांचैवोच्चनीचायामारोहश्चावरोहणं॥ नदीप्रतरणंचैवशकटारोहणंतथा॥ उग्रौषधंतथाक्षारंमैथु
नंभारवाहणं ॥ कृतेपुंसवनेचैवगर्भिणीपरिवर्जयेत् ॥ गर्भग्रहणंत्वश्रमादिलिंगैर्वेदितव्यं ॥गृहीत
गर्भायाः सद्यः श्रमोग्लानिश्चजायते ॥पिपासाआयासः सक्थिस्यंदनंशुक्रशोणितयोरनुसंबं
धोयोन्याःस्फुरणंचेत्यादि ॥ अन्यच्चप्रयोगार्णवेस्मृत्यंतरे ॥ दानंपक्वान्नभिक्षायाःपरिवेषणमे
वच ॥पचनंनचकर्त्तव्यंगर्भिण्यासर्वथैवहीति॥ इतिसंक्षेपेणगर्भिणीधर्माः॥ ॥ अथगर्भिणी
पतिधर्माः॥ गर्भिणीवांछितंद्रव्यंतस्यैदद्याद्यथोचितं॥ सूतेचिरायुषंपुत्रमन्यथादोषमर्हतीति॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

याज्ञवल्क्यः ॥ दोहदस्याप्रदानेनगर्भोदोषमवाप्नुयात् ॥ वैरूप्यंमरणंवापितस्मात्कार्यंप्रियंस्त्रिया
इति ॥ दोहदंगर्भिणीप्रियं ॥ स्मृतिचिंतामणौ ॥ पुंसोभार्यागर्भिणीयस्यचेत्स्यात्सूनोश्चौलंक्षौर
कर्मात्मनश्च ॥ गेहारंभस्तंभसंस्थापनंचवार्धिस्नानंनैवकुर्याच्चयात्रामिति ॥ दक्षः ॥ ऋतुद्व
येव्यतीतेतुनकुर्यान्मौंजिबंधनं ॥ अस्थ्याधानंगयाश्राद्धंवपनंचविवर्जयेदिति ॥ कालविधा
ने ॥ क्षौरंशवानुगमनंनखकृंतनंचयुद्धंचवास्तुकरणंत्वतिदूरयानं ॥ उद्वाहमौपनयनंजलधे
र्विगाहं आयुःक्षयोभवतिगर्भिणिकापतीनां ॥ वगाहइत्यत्रअवेत्युपसर्गावयवाकारस्यभागु-
रिमतेनलोपः ॥ क्षौरंवपनं ॥ तच्चात्रकर्तनस्याप्युपलक्षणं ॥ नोदन्वतोंभसिस्नायान्नचश्म

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

श्वादिकर्तयेत् ॥ अंतर्वत्न्याः पतिः कुर्वन्नप्रजाभवति ध्रुवमितिक्रतुस्मरणात् ॥ यत्तु ॥ वपन
स्यनिषेधेपिकर्तनंवैविधीयतेतिस्मृत्यंतरवचनं ॥ तद्गर्भिणीपतिभिन्नानांजीवत्पितृकादी-
नांयोवपननिषेधस्तत्रकर्तनविधानपरं ॥ संग्रहे ॥ दहनंवपनंचैवपर्वतारोहणंतथा ॥ नावआ
रोहणंचैववर्जयेद्गर्भिणीपतिरिति ॥ स्मृत्यंतरे ॥ गर्भिण्यामपिभार्यायांविवाहेप्यथवाव्रते ॥
सपितापिवपेत्केशान् गौतम्यांसिंहगेगुराविति ॥ विवाहेइत्यत्रनिवृत्तेपीतिशेषः ॥ एवंव्रतेइ
त्यत्र ॥ गौतम्यामितिगौतम्यसन्निहितदेशनिवृत्यर्थं ॥ सिंहगेगुराविति तीर्थयात्रांतरोपलक्ष
णं ॥ विवाहेव्रतबंधेचगर्भिणीपतिरेवच ॥ मुंडनंसर्वतीर्थेषुकुर्यादेवाविचारन्निति ॥ स्मृति

For Private and Personal Use Only

दर्पणधृतसंग्रहवचनसंवादात् ॥ स्मृत्यंतरे ॥ सिंधुस्नानंद्रुमच्छेदं वपनंप्रेतवाहनं ॥ विदे
शगमनंचैवनकुर्याद्गर्भिणीपतिरिति ॥ प्रेतवाहनमित्यनेनप्रेतविधानमप्युपलक्ष्यते ॥
ज्योतिर्निबंधेगालवः ॥ प्रव्यक्तगर्भापतिरब्धियानंमृतस्यवाहंक्षुरकर्मसंगं ॥ तथैवयत्नेन
गयादितीर्थयागादिकंवास्तुविधिंनकुर्यादिति ॥ आदिशब्देनव्रतोद्यापनादि ॥ श्राद्धि-
दर्पणेदक्षः ॥ मुंडनंपिंडदानंचप्रेतकर्मतथैवच ॥ नजीवत्पितृकः कुर्याद्गर्भिणीपतिरेव
चेति ॥ पिंडदानशब्देनश्राद्धमुपलक्ष्यते ॥ इतिकेचित् ॥ वपनप्रेतविधानापवादस्तत्रैव ॥ क्षौ
रंनैमित्तिकंकुर्यान्निषेधेसत्यपिध्रुवं ॥ पित्रोःप्रेतविधानंचगर्भिणीपतिरेवचेति ॥

एतेचनियमाः सप्तममासादूर्ध्वंभवंति॥ पवनंमैथुनंतीर्थंवर्जयेद्गर्भिणीपतिः॥ श्राद्धंचस
समान्मासादूर्ध्वंनैवसमाचरेदित्यादि आश्वलायनोक्तेः॥ अत्रकेचित्सप्तममासोत्तरंयो
वपनादिनिषेधः सदोषातिशयार्थः॥ तेनतत्पूर्वमपिशक्तौसत्यांवपनादिनिषेधपरिपालनमस्त्ये
वेत्याहुः॥ ऊर्ध्वंनैवसमाचरेदितिवचनात्सप्तममासात्पूर्वंकदाचिद्वपनादिकरणमस्तीतिग-
म्यते॥ दक्षः॥ मासषट्केव्यतीतेतुनकुर्यान्मौंजिबंधनं॥ अग्न्याधानंगयाश्राद्धंवपनंचवि
वर्जयेदिति॥ संस्कारदर्पणेसत्यव्रतः॥ ऋतुत्रयेव्यतीतेतुनकुर्यान्मौंजिबंधनं॥ अग्न्या
धानंगयाश्राद्धंवपनंचविवर्जयेदिति॥ संकटवशेनशक्ताशक्तपरतयावाव्यवस्थायथायथं

For Private and Personal Use Only

बोध्या ॥ तीर्थंतीर्थयात्रा ॥ श्राद्धंश्राद्धभोजनमितिकेचित् ॥ पित्रोः क्षयाहश्राद्धादिकंतुसप्तम
मासादूर्ध्वमपिभवति ॥ पित्रोः क्षयाहंदर्शंचगयाश्राद्धंमहालयं ॥ ग्रहणान्वष्टकाश्राद्धंकुर्याद्ग
र्भवतीपतिरितिसत्यव्रतोक्तेः ॥ एतच्चनित्यानांयुगादिश्राद्धानामुपलक्षणं ॥ पिंडयज्ञोपिभव-
त्येव ॥ नित्यत्वात् ॥ मुंडनंपिंडदानंचेत्युदाहृतदक्षवाक्ये ॥ पिंडदानशब्देनश्राद्धमुपलक्ष्यतइति
श्राद्धस्यैवनिषेधप्राप्तौपित्रोः क्षयाहमिति सत्यव्रतवाक्येननित्यश्राद्धानांप्रतिप्रसवःक्रियते ॥
पिंडदानशब्देनपिंडदानमेवनिषिध्यतइतिमतेपित्रोः क्षयाहादिश्राद्धेष्वपिपिंडदाननिषेधः ॥
तच्चनिर्वपणंकार्यंतस्यामपिन्नृसत्तमेति ॥ आन्वष्टक्यविषयएवगर्भिणीपतित्वप्रयुक्तोयंपिंड

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

दाननिषेधः प्राप्तः सनास्ति इतिनिबंधकारलेखनादान्वष्टक्य व्यतिरिक्त सांवत्सरिकादिस्थलेक
थंपिंडदानप्राप्तिरितिवाच्यं ॥ अपिशब्देनसांवत्सरिकादीनामपिसंगृहीतत्वेन तत्प्राप्तिसंभ-
वात् ॥ नचपितृशब्दस्यपिंडनिर्वपणशब्देनान्वयात्कथमेतदितिवाच्यं ॥ सन्निहितपदान्वयसं
भवेव्यवहितान्वयकल्पनस्यानुचितत्वात् ॥ सांवत्सरिकादिषुगर्भिणीपतिकर्तृकपिंडदानाचार
स्यबहुशोदृष्टत्वाच्चेतिकेचित् ॥ वस्तुतस्तुएतन्मतेपिक्षयाहादिश्राद्धेष्वपिपिंड निषेधोनैवास्ति॥
श्राद्धंचसप्तमान्मासादूर्ध्वंनैवसमाचरेदित्याश्वलायनवचनस्थश्राद्धशब्दार्थः श्राद्धभोजन ॥१२३॥
परइतिमतेश्राद्धकरणस्यैतस्मादेववचनात्प्राप्तत्वात्तिस्रोःक्षयाहमितिवचनंसपिंडकत्वविधाना

For Private and Personal Use Only

र्थंद्रष्टव्यं॥यथाचारंव्यवस्था॥ इतिगर्भिणीपतिधर्माः॥ ॥ अथगर्भवृध्युपायः॥वरी
विश्वाचगंधाचमधुकंभृंगराट्समं॥ अजादुग्धेनपानंतुनार्यागर्भस्यवृद्धिकृदिति॥वरीशताव
री॥विश्वाशुंठी॥गंधाअश्वगंधा॥ भाषायांआस्कंदइत्युच्यते॥ मधुकंज्येष्ठमधु॥भृंगराट्
॥भाषायांमाकाइति॥ ॥अथगर्भरक्षोपायः॥ शांखायनगृह्ये॥ चतुर्थेमासिगर्भरक्षणं
॥ब्रह्मणाग्निंसंविदानइतिस्थालीपाकेनहुत्वाक्षीभ्यांतइतिप्रत्यृचं आज्यलेपेनांगान्यवमृ
जेदिति॥ब्रह्मणाग्निंसंविदानइतिराक्षोघ्नं॥ अथवास्वशाखोक्तराक्षोघ्नीसूक्तग्रहणं॥ शा
खांतरोक्तत्वात्लौकिकाग्नाविदंकार्यं॥ इतिगर्भरक्षणोपायः॥ ॥ अथगर्भिण्यागर्भ

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्रावहरोपायः ॥ तत्रेदंगृह्यं ॥ यदिगर्भस्रवेदार्द्रेणास्याः पाणिनात्रिरूर्ध्वंनाभेरुन्मार्ष्टि ॥ परान्वंत्वा
नार्वान्वंत्वष्टाबध्नातुबंधने ॥ सकृत्तूत्तुपवेश्यदशमासोअवीरहेति ॥ यदिगर्भोगर्भिण्याः स्रवेत्तदात
स्यानाभेरूर्ध्वंयोदेशःगर्भावस्थितियोग्यः सस्वेनपाणिनापरान्वंत्वेतिमंत्रेणत्रिरुन्मार्ष्टिऊर्ध्वाप
वर्गंसंमृजीतेत्यर्थः ॥ सकृदेवमंत्रः ॥ यत्रैकस्मिन्द्रव्यइतिसूत्रात् ॥ नैमित्तिकमिदंकर्म ॥ औ
षधमपि ॥ पीत्वातंडुलतोयेनतंडुलीयजटाकृतौ ॥ पतद्गर्भान्वयानारीस्थिरगर्भाप्रजायते ॥
शर्कराथचतिलैः समांशकैर्माक्षिकेणसहभक्षितैः स्त्रियः ॥ नास्तिगर्भपतनोद्भवंभयंपा
पभोक्तुरिवतीर्थसेवनमिति ॥ तंडुलीयजटातंडुलजामूलं ॥ माक्षिकंमधु ॥ इतिगर्भस्रावह

For Private and Personal Use Only

रोपाद्यः ॥ ॥ अथसीमंतोन्नयनं ॥ ॥ तत्रनिर्णयः॥ हारितः॥ सकृत्संस्कृतसंस्काराः
सीमंतेनद्विजस्त्रियः॥ यंयंगर्भंप्रसूयंतेससर्वःसंस्कृतोभवेदिति॥ यदिसीमंतस्यमुख्यका
लातिक्रमस्तदाप्रसवादर्वागपिकर्तव्यं॥ तथाचोक्तं॥ सीमंतोन्नयनंमुख्यकालेनस्यात्कथं
चन॥कार्यमाप्रसवादेतदितिशंखोब्रवीत्स्फुटमिति॥ अकृतसीमंतायाःप्रसवेविशेषःसत्य
व्रतेनोक्तः॥ स्त्रीयद्यकृतसीमंताप्रसूयेतकदाचन॥ पुत्रंगृहीत्वाविधिवत्सातंसंस्कारमर्हती
ति॥ ॥ अथसीमंतोन्नयनंनामक्षेत्रगर्भसंस्कारकर्मव्याख्यायते॥ तच्चप्रथमगर्भेगर्भसंभ
वात्मासेषष्ठेष्टमेवापुन्नक्षत्रेशुक्लपक्षादिज्योतिःशास्त्रोक्तशुभदिनेकार्यं॥ अत्रापिनि

For Private and Personal Use Only

यतकालेअधिमासगुरुशुक्रास्तादिदोषोनास्ति॥ असंभवेयावत्प्रसवकालपर्यंतं॥ अत्राप्यनिय
तकालेअधिमासादिप्रत्यवायोनास्ति॥ ॥ अथसीमन्तोन्नयनप्रयोगः॥ तत्रायंक्रमः॥
सीमंताख्यंस्त्रीज्न्येभवतिचयुवतेर्वाष्टमेमासिषष्ठेशालाकर्मादिनांदीश्रपयतिसतिलंमुद्गमिश्रंच
रुंप्राक्॥ प्राजापत्येकहुत्वोदितमनुहवनंसर्वपंचादशस्यात्सश्चात्पीठोपविश्यंविनयतिपुलिकास्त्या
प्यतांप्रेष्यगानं॥१॥ तत्रपत्न्यासहमंगलस्नापितआहतवासोयुगुलालंकृतःपत्न्यासहवहिःशा
लायांशुभासनेउपविश्याचम्यप्राणानायम्यदेशकालकीर्तनांतेअस्याःममभार्यायाःगर्भावयवे-
भ्यस्तेजोवृध्यर्थंक्षेत्रगर्भयोःसंस्कारार्थंप्रतिगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणेनबीजक्षेत्रात्यतिशयद्वारा-

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंसीमंतोन्नयनाख्यसंस्कारकर्मकरिष्ये॥ तत्रनिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्व
स्ति पुण्याहवाचनं अविघ्नपूजनंमंडपस्थापनंमातृकापूजनंवसोर्द्धारा आयुष्यमंत्रजपंनां
दीश्राद्धंचकरिष्ये इतिकृत्वा॥ अत्रपुण्याहवाचनांते धाताप्रीयतामित्यूहःकर्तव्यः॥ ततो
बहिःशालायांस्थंडिलेपञ्चभूसंस्कारपूर्वकंमंगलनामाग्नेः स्थापनं॥ ततः दक्षिणतोब्रह्मास
नादि आज्यासादनानंतरं तंदुलतिलमुद्गानामासादनं॥ अनंतरंउपकल्पनीयानि॥मृदुपीठं॥
युग्मान्यौदुंबरफलान्यपक्वान्येकस्तबकनिबद्धानि॥त्रयोदशपरिमाणकास्त्रयोदर्भपिंजुलाः॥
त्र्येणी[1]शलली॥ वीरतर[2]शंकुः॥ केचिदश्वत्थशंकुः॥ पूर्णचात्रं[3] अलोहितं[4]सूत्रेणपूर्णं॥वीणा-

१ तीनठिकाणींश्वेत. २ वीरतरो र्जुनवृक्षः ३ चात्र म्हणजे सूतकादण्याचीचाकी. ४ लोखंडारवेरीज.

गाथिनौन्वंति ॥ गानंगायनं ॥त्रयवर्णिकोवीणागायिनौराजवर्णनसंबंधिगानंकुरुतः ॥ अथ वानलादिसंबंधिगानंकुरुतः ॥ आज्यनिर्वपणानंतरं ॥ चरुपात्रे मुद्गप्रक्षेपंकृत्वाधिश्रयणं ॥ईषत्श्रितेंषुतिलतंदुलप्रक्षेपः ॥ पर्यग्निकरणांते आघारावाज्यभागौस्रुवेणजुहुयात् ॥ मनसा ॥ ॐ प्रजापतयेस्वाहा ॥ इदंप्र०॥ ॐ इंद्राय० इदमिं०॥ ॐ अग्नयेस्वा० इदम० ॐ सोमायस्वा० इदंसो०॥ ॥ ततश्चरुमभिघार्यस्रुवेणचरुजुहुयात् ॥ ॐ प्रजापतये० इदंप्र०॥ ५॥ ततःस्थालीपाकेनोत्तरार्धात्स्विष्टकृत् ॥ ॐ अग्नयेस्विष्टकृतेस्वा० इदम० ॥ ६॥ ततोभूराद्यानवाहुतयः ॥ ॐ भूःस्वा० इदम०॥ ७॥ ॐ भुवःस्वा० इदंवा०॥ ८॥ ॐ

१ थोडेसेशिजल्यावर.

For Private and Personal Use Only

स्वः स्वा० इदंसूर्या० ॥९॥ ॐ त्वन्नौऽ अग्ने० ॥ इदम० वरु० ॥१०॥ ॐ सत्वन्नोऽअग्ने०॥ इदम०वरु० ॥११॥ ॐ अयाश्चाग्ने० ॥ इदम० अयसे० ॥१२॥ ॐ येतेशतं० इदंवरु०सवित्रे० ॥१३॥ ॐ उदुत्तमं० ॥१४॥ इदंव०दित्यायादि० ॥ मनसा ॐ प्रजाप० इदंप्र० ॥१५॥ ॥ ततः संस्रवप्राशनादि प्रणीताविमोकांतंहोमशेषंसमाप्य॥ ॥ ततःपश्चादग्नेर्भद्रपीठे[1] मृद्वासनंसंस्थाप्य तदुपरिगर्भिणीमुपवेशयेत् ॥ ततोयुग्मेन सटालुग्रप्सेनोदुंबरेणत्रिभिः वेण्याकृतिदर्भपिंजुलैस्त्र्येण्याशलल्यावीरतरशंकुनासूत्रपूर्णचात्रेणचेत्येतैः सर्वैः पूंजीकृतैः[2] सीमंतंमूर्धिविनयति ॥ ललाटांतरमारभ्यकेशान्द्विधाकरोतिभर्ता॥ ॥ ततोविन

१ तैलदेवदारुपीठे. २ पंचभिरेकीकृतैः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

यनं॥ ॐ भूर्विनयामि॥ ॐ भुवर्विनयामि॥ ॐ स्वर्विनयामि॥ तत औदुंबरादिपंचक
स्यवेणयांबंधनं॥ ॐ अयमूर्जावतोवृक्षऽऊर्ज्जीवफलिनी भव॥१॥ इत्यनेनमंत्रेण॥ अथ
गाथागानं॥ ॐ सोमऽएवनोराजेमामानुषीः प्रजाः॥ अविमुक्तचक्रऽआसीरंस्तीरेतु-
भ्यमसाविति॥१॥ एतयागाथयावीणागाथिनौगानंकुर्यातां॥ असौस्थानेसमीपावस्थिता
याः महानद्यानामग्रहणं॥ गंगा॥ यमुना॥ स्वरस्वतीत्येवमादिप्रथमांतं नामग्रहणंस्त्र्येव
करोति॥ कृतस्यकर्मणः सांगतासिध्यर्थंस्मृत्युक्तान्दशसंख्याकान्ब्राह्मणान्भोजयिष्ये॥ते
नश्रीकर्मांगदेवताःप्रीयंतां॥ ब्राह्मणान्गंधतांबूलादिभिः संपूज्य तेभ्यश्चदक्षिणांदत्वातेरा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

शिषोगृहीत्वा अग्निंविसृज्य मातृणांविसर्जनं ॥ यांतु मातृगणाः सर्वे पूजामादायपार्थिवीं॥
इष्टकामप्रसिध्यर्थंपुनरागमनायच॥ ॥ इतिसंस्कारभास्करे सीमन्तोन्नयनसंस्कारप्रयोगः॥
॥ अथजातकर्मक्रमारंभः॥ ॥ अथकस्माच्चिद्योगाद्गर्भाधानादिसंस्काराअकृताश्चेत्तर्हि गोदा
नपूर्वकमनादिष्टप्रायश्चित्तंकृत्वांतरितसंस्कारान्संपाद्यचजातकर्मकार्यमिति॥ शीघ्रप्रसवोपा
यः ग्रंथांतरे॥ हिमवत्युत्तरेपार्श्वेशबरीनामयक्षिणी॥ तस्यानूपुरशब्देनविशल्यास्यात्तुगर्भि
णीस्वाहा॥ इतिमंत्रेणैकविंशतिदूर्वांकुरैरेकपलं तिलतैलंप्रदक्षिणमावर्तयन्नष्टशतंमंत्रंजपि
त्वातत्तैलंकिंचित्पाययेच्छेषमुदरेलेपयेदिति॥ अथयंत्रप्रकाशेयंत्रमप्युक्तं॥ गजाग्निवेदाउडुरा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

दृशांकारसर्पिपक्षाइतिहिक्रमेण॥लिखेत्प्रसूतेःसमयेगृहेदंसुखेननार्यःप्रसवंतिशीघमिति॥ अस्यार्थः॥गर्भिण्यानार्यादृष्टिगोचरेदेशेसमचतुरस्रंसंसाध्यतस्यसमान्नवकोष्टकान्कृत्वाईशा नोत्तरवायुकोष्टेषुअष्टमतृतीयचतुर्थानंकान्क्रमेणलिखित्वापूर्वमध्यमपश्चिमकोष्टेषुप्रथमपं चमनवमांकान्क्रमेणविलिख्यआग्नेयदक्षिणनैर्ऋतकोष्टेषुषष्टसप्तमद्वितीयांकान्क्रमेणविलि खेत्॥ इदंयंत्रंप्रसूतिसमयेसूतिकागृहेलेखनीयंएतद्दर्शनेनसुखेनशीघ्रंनार्यःप्रसवं ति॥यंत्रंयथा॥

पूर्व

८	१	६
३	५	७
४	९	२

सोष्यंतीमितिप्रसवकालेश्मूलवनींस्त्रियंभर्ताएयत्तुदशमा स्योगर्भोइतिमंत्रेणदशवारपठितेनोदकमभिमंत्र्यतेनोदकेनशीघ्रप्रसवार्थंत्रिवारम

For Private and Personal Use Only

भिषिंचेत्॥ ॐ एषैतु दशमास्योगर्भोजरायुणासह॥ यथायम्वायुरेषैतियथासमुद्र
ऽएयैति॥एवायन्दशमास्योऽअस्रज्जरायुणासह ॥१॥ इत्यनेनमंत्रेण॥ अभ्युक्षणा
नंतरंवरावपतननिःसारपर्यंतंप्रसूतिसमीपे अवैतुपृश्निशैवलमितिमंत्रंजपतिभर्ता॥ॐ
अवैतुपृश्निशैवलᳪं शुनेजराज्वपत्तवेनैवमाᳪंसेनपीवरीनकस्मिँश्चनायतनमवज
रायुपद्यताम् ॥१॥ शांतिप्राप्ततिथिनक्षत्रयोगादिसंभवेपुत्रमुखमदृष्ट्वैवस्नानंकार्यं॥
तथैवानिष्टतिथिनक्षत्रयोगविषघटिसंक्रांतिग्रहणपर्वपोषजननेवैकृतप्रसवेचशांतयोम
यूखादिशांतिग्रंथेषुद्रष्टव्याः॥ ग्रंथविस्तरभयान्नात्रलिखिताः॥ ॥ अथजातकर्मसंस्का

रनिर्णयः ॥ तद्यथा ॥ न पक्केनन्नचामेनश्राद्धं हेम्नैवकारयेत् ॥ पुत्रजन्मनियात्रायां शर्वर्यां
दत्तमक्षयमिति ॥१॥ जातकर्मणि नांदीश्राद्धं रात्रावपिकार्यं ॥ यद्यपिकिंचित्कर्मांगंप्रथ
मंनांदीश्राद्धंकृतंतथापिपुत्रजन्मनिमित्तंनांदीश्राद्धंद्वितीयंतद्दिनेएवभुस्काऽपिजननकालेकार्यमिति
॥ नालच्छेदनेकालप्रतीक्षामाहहारितः ॥ कालप्रतीक्षाबालस्यनालच्छेदनकर्मणि ॥ षण्मुहूर्तात्परंका
र्यंसंकटेष्टमुहूर्तके ॥ १॥ तदूर्ध्वंछेद्यमच्छेद्यंपित्रादिःसूतकीभवेत् ॥२॥ ब्रह्मसूत्र
धृतंनालंतेनावेष्ट्य निकृंतयेत् ॥ मूलतोष्टांगुलंत्यक्त्वानालंच्छिद्यात्क्षुरादिनेति ॥ १ ॥ तत्रा
यंक्रमः ॥ जातेपुत्रेसचैलंभवतिजनयतोमातृनांदीयमेधायुष्येत्वेनंजपःस्याज्जननभुवमसुं

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मंत्रयेन्मातरंच ॥ सव्यंप्रक्षाल्य वामंस्तनमुदकयुतंपात्रप्रच्छिद्यनालंसूत्यभिंस्थाप्यहुत्वा
द्वितयमनुदिनंविंशतिद्वूदशाहं॥ १॥ इति ॥ ॥ अथजातकर्मप्रयोगः ॥ तत्र जातेपुत्रे
पिताकुलदेवतावृद्धप्रणामपूर्वकं तस्यमुखंनिरीक्ष्य नद्यादावनुष्णवारिणातडागादौवाउदङ्मु
खंस्नायात् ॥ मूलज्येष्ठाव्यतिपातादौउत्पन्नेमुखमदृष्ट्वैवस्नायात् ॥ अथासंभवेदिवाहृताभिः
शीताभिरद्भिः सुवर्णयुताभिर्गृहेएवस्नात्वाऽहतेवाससीपरिधायधृतकुंकुमतिलकः शुभा-
सनेउपविश्याचम्य प्राणानायम्यदेशकालौस्मृत्वाममास्यबालकस्य गर्भांबुपानजनितसकल
दोषनिबर्हणायुर्मेधाभिवृद्धिबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंजात

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

कर्मकरिष्ये॥ तत्रनिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनंमातृपूजनायुष्यमंत्रज
पपूर्वकमाभ्युदयिकश्राद्धं हेम्नैवकरिष्ये इतिकृत्वा॥ अत्रपुण्याहवाचनांतेसविताप्रीयतामि
त्यूहः॥ अच्छिन्ने नालेमेधाजननायुष्ये करोति॥ तत्रमेधाजननंयथा॥ अनामिकयासुवर्णा
तर्हितयामधुघृतेएकीकृत्यघृतंवाकेवलंकुमारंप्राशयतिपिता॥ ॐ भूस्त्वयिदधामि॥ ॐ भुव
स्त्वयिदधामि॥ ॐ स्वस्त्वयिदधामि॥ ॐ भूर्भुवःस्वःसर्वंत्वयिदधामीत्यनेनमंत्रेणसकृत्प्राशय
ति॥ अथास्यायुष्यंकरोति॥ तत्रकुमारस्यनाभिदेशेवादक्षिणकर्णसमीपेअग्निरायुष्मा
न्नित्यादिवक्ष्यमाणमंत्राञ्जपति॥ ॐ अग्निरायुष्मान्त्सवनस्पतिभिरायुष्मांस्तेनत्वायु

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

षायुष्मंतंकरोमि॥१॥ ॐ सोमऽ आयुष्मान्सऽओषधीभिरायुष्मॉंस्तेनत्वायुषायुष्मंतंक
रोमि॥२॥ ॐ ब्रह्मऽआयुष्मत्तद्ब्राह्मणैरायुष्मत्तेनत्वायुषायुष्मंतंकरोमि॥३॥ ॐ दे
वाऽ आयुष्मंतस्तेमृतैरायुष्मंतस्तेनत्वायुषायुष्मंतंकरोमि॥४॥ ॐ ऋषयऽआयुष्मंतस्तेव्र
तैरायुष्मंतस्तेनत्वायुषायुष्मंतंकरोमि॥५॥ ॐ पितरऽ आयुष्मंतस्तेस्वधाभिरायुष्मंतस्तेन
त्वायुषायुष्मंतंकरोमि॥६॥ ॐ यज्ञऽ आयुष्मान्सदक्षिणाभिरायुष्मॉंस्तेनत्वायुषायु
ष्मंतंकरोमि॥७॥ ॐ समुद्रऽआयुष्मान्सस्रवंतीभिरायुष्मॉंस्तेनत्वायुषायुष्मंतंकरोमि
॥८॥ एतावत्सर्यंतमग्निरायुष्मानित्यारभ्यत्रिर्जपति॥ ॐ त्र्यायुषञ्जमदग्नेः कश्य

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पस्यत्र्यायुषम् ॥ यद्देवेषुत्र्यायुषन्तन्नोऽ अस्तुत्र्यायुषम् ॥ त्र्यायुषमित्येतमपिमंत्रंत्रिर्ज
पति ॥ सयदिकामयेतकुमारःसर्वमायुरियादिति तदाकुमारंवात्सप्रेणाभिमृशति ॥ दिवस्परी
त्यारभ्यगोमंतमुशिजोविवव्रुरित्यंतोवात्सप्रः ॥ ॐ दिवस्परिप्रथमञ्जज्ञेऽ अग्निरस्मद्द्वितीयम्परिजातवेदाः ॥ तृतीयमप्सुनृमणाऽ अजस्रमिन्धानऽ एनञ्जरते स्वाधीः ॥ १ ॥ विद्मातेऽ अग्नेत्रेधात्रयाणिविद्मातेधामविभृतापुरुत्रा ॥ विद्मातेनामपरमङ्गुहायद्विद्मातमुत्सं यतऽ आजगन्थ ॥ २ ॥ समुद्रेत्वानृमणाऽ अप्स्वन्तर्नृचक्षाऽ ईधेदिवोऽ अग्नऽऊधन् ॥ तृतीयेत्वारजसितस्थिवाꣳसमपामुपस्थेमहिषाअवर्धन् ॥ ३ ॥ अक्र

For Private and Personal Use Only

न्ददग्निस्तनयन्निव द्यौः क्षामारेरिहद्वीरुधः समञ्जन् ॥ सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धोऽअ
ख्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः ॥४॥ श्रीणामुदारो धरुणो रयीणाम्मनीषाणाम्प्रार्पणः
सोमगोपाः ॥ वसुः सूनुः सहसोऽअप्सु राजा वि भात्यग्रऽउषसामिधानः ॥५॥ विश्व
स्य केतुर्भुवनस्य गर्भऽआ रोदसीऽअपृणाज्जायमानः ॥ वीडुं चिदद्रिमभिनत्परायञ्ज
ना यदग्निमयजन्त पञ्च ॥६॥ उशिक्पावकोऽअरतिः सुमेधा मर्त्येष्वग्निरमृतो नि
धायि ॥ इयर्ति धूममरुषम्भरिभ्रदुच्छुक्रेण शोचिषा द्यामिनक्षन् ॥७॥ दृशानो रुक्मऽ
उर्व्या व्यद्यौद्दुर्मर्षऽमायुः श्रिये रुचानः ॥ अग्निरमृतोऽअभवद्वयोभिर्यदेनं

न्यौरजनयत्सुरेताः ॥८॥ यस्तेअद्य कृणवद्भद्रशोचेपूपन्देवघृतवन्तमग्ने ॥ प्रतन्नयप्रत
रम्वस्योऽ अच्छाभिसुम्नन्देवभक्तन्यविष्ठ ॥९॥ आतम्भजसौश्रवसेष्वग्नऽ उक्थऽउक्थऽ आभज
शस्यमाने ॥ प्रियःसूर्येप्रियोऽ अग्नाभवात्युज्जातेनभिनदुज्जनित्वैः ॥१०॥ त्वामग्नेयजमाना
ऽ अनुद्यून्विश्वावसुदधिरेवार्याणि ॥ त्वया सहद्रविणमिच्छमानाव्रजङ्गोमन्तमुशिजोविवव्रुः
॥११॥ ततःकुमारस्यप्रागादिचतुर्दिक्षुचत्वारः उपरिभागस्याभावेमध्येवानैर्ऋत्यकोणेएकः पंचम
एवंपंचब्राह्मणानवस्थाप्य ॥ इममनुप्राणेतियजमानोब्रूयात् ॥ एवंसर्वत्र ॥ व्यानेत्यादयः ॥ ततः
पूर्वदिक्स्थितोब्राह्मणः कुमारंलक्षीकृत्यप्राणेतिब्रूयात् ॥ एवंव्यानेतिदक्षिणतः ॥ अपानेत्यपरः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

॥ उदानेत्युत्तरतः ॥ समानेतिपंचमउपरिष्टादवेक्षमाणोब्रूयात्॥ अविद्यमानेषुब्राह्मणेषुस्वयमे
वप्रतिदिशंपरिक्रम्यैतत्करोति ॥ स्वयंकरणपक्षेप्रेषाभावः॥ यस्मिन्देशेकुमारोजातोभवतितं
देशमभिमंत्रयते॥ देशंसूतिकागारं ॥ ॥ तत्रमंत्रः॥ ॐ वेदतेभूमिहृदयन्दिविचन्द्रमसि-
श्रितं॥ वेदाहन्तन्मान्तद्विद्यात्पश्येमशरदःशतञ्जीवेमशारदःशतꣳ शृणुयामशरदःशतम्
॥१॥ अथैनंकुमारमभिमृशति ॥ ॐ अश्माभव परशुर्भवहिरण्यमस्तुतम्भव॥ आत्मावै
पुत्रनामासिस जीवशरदः शतम् ॥१॥ अथास्यमातरमभिमंत्रयते॥ ॐ इडासिमैत्राव
रुणीवीरेवीरमजीजनथाः ॥ सात्वम्वीरवतीभववास्मान्वीरवतोकरत्॥१॥ इतिमंत्रेण॥ अ

For Private and Personal Use Only

थास्यमातुर्दक्षिणस्तनंजलेनप्रक्षाल्यकुमारायप्रयच्छति ॥ ॐ इमर्ठ स्तनमूर्ज०॥
॥१॥ ततोवामस्तनंप्रक्षाल्यप्रयच्छति ॥ ॐ यस्तेस्तनः शशयोजोमयोभूर्योरत्नधावसु
विद्यः सुदत्रः ॥ येनविश्वापुष्यसिवार्याणिसरस्वतीतमिहधातवेकः ॥१॥ इत्यनेन
मंत्रेण॥ ततःसूतिकायाः खट्वाधस्तात्कुमारस्यशिरःप्रदेशेउदकपूर्णकलशंनिदधाति॥
ॐ आपोदेवेषुजाग्रथयथादेवेषुजाग्रथ॥ एवमस्याठ सूतिकाया८ सपुत्रिकायांजाग्रथ
॥१॥ इत्यनेनमंत्रेण॥ तदुदकपात्रंस्थापितमेवदशाहंतिष्ठति प्रागुत्थानात्॥ ततोनालच्छे
दनं॥ ॥ ततःसूतिकागृहद्वारदेशेअरत्निमात्रेस्थंडिलेपंचभूसंस्कारान्कृत्वासूतिकाग्नेः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्थापनं॥ संपूज्यहविः संस्कृत्यपर्युक्ष्य॥ अतः प्रभृत्युत्थानं यावत्तावत्सायंप्रातः संधिवेल
योर्द्वयोः प्रत्यहं यावत्सूतिकास्नानंकरोतितावद्दशाहपर्यंतंफलीकरणमिश्रान्सर्षपान्तस्मि
न्नग्नौद्वेद्वे आहुती हस्तेनजुहोति॥ फलीकरणमिश्रानसूक्ष्मतंडुलाग्रमिश्रान्॥ ॥तत्रमंत्रो
॥ ॐ शंडामर्काउपवीरः शौंडिकेयऽउलूखलः॥ मलिम्लुचोद्रोणाासश्च्यवनोनश्यतादितःस्वा
हा॥ इदंशंडामर्काउपवीरायशौंडिकेयायउलूखलायमलिम्लुचोद्रोणाासश्च्यवनोनश्यतादि
तेभ्यश्चनमम॥१॥ ॐ आलिखन्ननिमिषःकिम्वदन्तऽउपश्रुतिः॥ हर्यक्षःकुम्भीशत्रुःपा
त्रपाणिर्नृमणिर्हंत्रीमुखः सर्षपारुणश्च्यवनोनश्यतादितःस्वाहा॥ इदमालिखन्ननिमिषायकिं

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वङ्क्यः उपश्रुतहर्यक्षायकुंभीशत्रवेपात्रपाणायेनृमणयेहंत्रीमुखायसर्षपारुणायच्चवनायच्च
नमम॥२॥ इत्याहुतिद्वयं॥ ॥यदिकुमारग्रहोबालमुपद्रवेत्तदातंबालंजालेनप्रच्छाद्योत्त
रीयेणवासमावाप्रच्छाद्यांकऽआधायतंबालंहृदिस्पृशन्पिताजपति॥ ॐ कुर्कुरः सुकुर्कुरः
कुर्कुरोबालबंधनः॥ चेच्चेच्छुनकः सृजनमस्तेऽअस्तुसीसरोलपेतापह्वरतत्सत्यं॥ यत्तेदेवाव
रमददुः सत्वंकुमारमेववावृणीथाः॥ चेच्चेच्छुनकः सृजनमस्तेऽअस्तुसीसरोलपेतापह्वरत
त्सत्यं॥ यत्तेसरमामातासीसरःपिताश्यामशबलौभ्रातरौ॥ चेच्चेच्छुनकःसृजनमस्तेऽअ
स्तुसीसरोलपेतापह्वर ॥१॥ इत्यंतंपठितेन्नरक्षति॥ ॐ ननामयतिनरुदतिनहृष्यति

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नग्लायतियत्रवयंवदामोयत्रचाभिमृशामसि ॥१॥ इत्यनेनमंत्रेणाभिमृशातिकुमारंपिता
॥ ॥ कृतस्यकर्मणःसांगतासिध्यर्थंस्मृत्युक्तान्दशसंख्याकान्ब्राह्मणान्सूतकांतेभोजयि
ष्ये ॥ तेनश्रीकर्मा० ॥ ब्राह्मणेभ्योगंधतांबूलवस्त्रालंकारादिभिर्यथाविभवंसंपूज्य॥ तेभ्यश्चसुव
र्णादिदक्षिणांदत्वातैराशिषोगृहीत्वा ॥ ॥ मातृणांविसर्जनं ॥ यांतुमातृगणाःसर्वेस्वशक्त्या
पूजितामया॥ इष्टकामप्रसिध्यर्थंपुनरागमनायच॥१॥ इतिविसर्जयेत् ॥ कुमार्याश्चैतज्जात
कर्मामंत्रकंकार्यं ॥ रात्रौसंध्यायांग्रहणे जाताशौचांतरमध्येपीदंकार्यं ॥ मृताशौचमध्येजा
तश्चेत्तदैवाशौचांतेवाकार्यं॥ पितरिग्रामांतरगतेपिपितृव्यादिगोत्रजोज्येष्ठक्रमेणेदंकुर्या

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

त् ॥ इदं आयुष्यकरणं कालातिक्रमेपिक्रियते ॥ मेधाजननंतु मुख्य कालातिक्रमान्निवर्ततेत
स्मात्कुमारंजातं घृतं वैवाग्रेप्रतिलेहयंतिस्तनंवानुधापयंतीति जातमात्रस्यकुमारस्यश्रुत्या
मेधाजननोपदेशात्संस्कारकर्मत्वाच्च ॥ ॥ इतिसंस्कारभास्करे जातकर्मसंस्कारप्रयोगः॥
॥ अथबालस्यदुष्टदृष्टिदोषादोरक्षाविधिः ॥ ॥ वासुदेवो जगन्नाथः पूतनातर्जनोहरिः॥ र
क्षतित्वरितं बालंमुंचमुंच कुमारकं ॥ कृष्णरक्षशिशुंशंखमधुकैटभमर्दन ॥ प्रातः संगवम-
ध्यान्हसायान्हेषुचसंध्ययोः ॥ महानिशिसदारक्षकंसारिष्टनिषूदन ॥ यद्गोरजःपिशाचां
श्चग्रहान्मातृग्रहानपि ॥ बालग्रहान्विशेषेणच्छिंधिच्छिंधिमहाभयान् ॥ त्राहित्राहि हरेनि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

त्र्यंबकद्रक्षाभूषितंशिशुकं ॥ इतिभस्माभिमंत्र्यैवभूषयेत्तेनभस्मना ॥ शिशोर्ललाटाद्यंगे
षुरक्षांकुर्याद्यथाविधि ॥ इतिप्रयोगसागरे ॥ ॥ रक्षरक्षमहादेवनीलग्रीवजटाधर ॥ ग्र
हैस्तुसहितोरक्षमुंचमुंचकुमारकं ॥ अमुंमंत्रंभूर्जपत्रेविलिख्यतसत्रंदक्षिणभुजेबध्नी-
यात् इतियंत्रोद्धारे ॥ ॥ बालरोदनपरिहारार्थयंत्रमुक्तंमयूरवे ॥ षडस्रमध्येह्रींकार
स्तन्मध्येशिशोर्नामविलिख्यषट्कोणेषु ॐलुलुबस्वाहेतिमंत्र
षडक्षराणिविलिख्यतद्बहिर्नेमिवद्वृत्तद्वयंविलिख्यतद्बहिरधो
मुखैरर्धचंद्रैरावेष्ट्यपंचोपचारैःसंपूज्यबालहस्तेबध्नीयादिति ॥

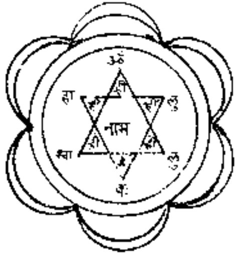

इदंयंत्रंयथो
क्तंलिखेत्॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

॥ बालग्रहशांत्यादिकं बालग्रहस्तवश्च शांतिकमलाकर शांतिमयूखयोर्द्रष्टव्यः ॥ ॥अथषष्ठीपूजनं ॥ ॥ तद्यथा ॥ विघ्नेशजन्मदानां च जीवंत्याश्च प्रपूजनं ॥ जातादिपंचमे षष्ठे निशीथे बलिमाहरेत् ॥ १॥ द्वारतृतीयभागे तु पुत्तलैश्चापि कज्जलैः ॥दक्षिणोत्तरयोर्देशे लेख्य चत्वारि पूजयेत् ॥ २॥ द्वारस्योर्ध्वतृतीयभाग इति ॥ ॥ अर्चयेद्दशादिक्पालान् गीतवादित्रनिःस्वनैः॥ कृत्वा जागरणं रात्रौ गीतैश्च शांतिपाठकैः ॥ ३॥ दशाहं सूतिकागारमायुधैश्च विशेषतः ॥ वन्हिः सधूमसलिलः पूर्णकुंभैः प्रदीपकैः ॥ ४ ॥ मूसलादि तथास्त्रैर्वर्णकैश्चित्रितेन च ॥ विभूतिरक्षां कुर्वीत सर्षपान्विकिरेत्तथेति ॥ ५ ॥ तच्च पंचमे षष्ठे-

दिनेवापूर्वरात्रौपित्रादिर्द्विराचम्यप्राणानायम्यदेशकालसंकीर्तनांते अनयोः सूतिका बालकयोः आयुरारोग्याभिवृध्यर्थंसकलारिष्टशांतिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंविघ्नेशस्य जन्मदानांजीवंत्यपरनाम्न्याः षष्ठीदेव्याः शस्त्रगर्भाभगवत्याश्चयथामीलितोपचारैःपूजनं करिष्ये॥ ॥एनत्प्रतिमाः पीठादौवाक्षतपुंजेषुपूगीफलेषुविनिवेश्याः॥संप्रदायस्तु स्वर्णमयींएकांजीवंतिकप्रतिमांकृत्वातस्याश्च अग्न्युत्तारणपूर्वकप्राणप्रतिष्ठांकुर्वंति॥सर्वा सांपृथग्वाएकतंत्रेणषोडशोपचारैः पूजनं॥ तद्यथा॥ आयाहिवरदेदेविषष्ठीदेवीतिवि श्रुता॥ शक्तिभिः सहपुत्रंमेरक्षरक्षवरानने॥१॥मनोजूतिरितिप्रतिष्ठा॥ अथध्या

नं॥देवीमंजनसंकाशांचंद्रार्धकृतशेखरां ॥सिंहारूढांजगद्धात्रींकौमारींभक्तवत्सलां ॥ख
ड्गंखेटंच बिभ्राणामभयंवरदांतथा॥ तारकाहारभूषाढ्यांचिंतयामिनवांशकां॥१॥ ॐ
श्रीश्चतेलक्ष्मी०॥१॥ ॐ भूर्भुवः स्वः विघ्नेशजन्मदाषष्ठीदेवीजीवंतिकाभ्योनमः ॥
ध्यायामि॥ एवंसर्वत्र॥ आगच्छवरदेदेविस्थानेचात्रस्थिराभव॥ आराधयामिभक्त्या
त्वांरक्षबालंचसूतिकां ॥१॥ ॐ हिरण्यवर्णांहरिणींसुवर्णरजतस्रजां॥ चंद्रांहिर
ण्मयींलक्ष्मींजातवेदोममावह॥ ॥ ॐ भू० विघ्नेशाय० विघ्नेशंआ०॥ जन्मदायै
षष्ठीदेव्यैनमः॥ जन्मदांषष्ठीदेवींआवाह०॥ ॐ शस्त्रगर्भाभगवत्यैनमः॥ शस्त्रगर्भाम

गवतीं आवाहयामि ॥ संध्यारागनिभंरक्त मासनंस्वर्णनिर्मितं॥ गृहाणसुमुखीभू
त्वारक्षबालंचसूतिकां ॥ ॐ तांमऽआवहजातवेदोलक्ष्मीमलपगामिनीं ॥ यस्यांहि
रण्यम्विन्देयङ्गामश्वम्पुरुषानहं ॥ ॐ भू० विघ्ने० ॥ आसनंस० ॥ गंगाजलंसमानीतंसु
वर्णकलशेस्थितं॥ पाद्यंगृहाणमेबालंसूतिकांचैवपालय॥ ॐ अश्वपूर्णारथमध्यांहस्ति-
नादप्रमोदिनीं॥ श्रीयन्देवीमुपह्वयेश्रीर्मादेवीजुषतां॥ ॐ भू०वि० पाद्यंस० ॥ अक्षतापु
ष्पगंधाढ्यमर्घ्यार्थंनिर्मलंजलं॥ गृहाणपाहिमेपुत्रंसूतिकांभयहारिणि ॥ ॐ कांसोस्मि
तांहिरण्यप्रकारामार्द्रांज्वलन्तीन्तृप्तान्तर्पयन्तीं ॥ पद्मेस्थितांपद्मवर्णांनामिहोपह्वये-

श्रियं ॥ ॐ भू० वि० अर्घ्यं स० ॥ गृहाणाचमनीयं तु कर्पूरैलादिवासितं ॥ सबालां सू
तिकां पाहि जगन्मातर्नमोस्तु ते ॥ ॐ चन्द्राम्प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं श्रियँल्लोके देवजुष्टा
मुदारां ॥ ताम्पद्मनेमीं शरणमहम्प्रपद्ये अलक्ष्मीर्मे नश्यतान्त्वां वृणोमि ॥ ॐ भू० वि० आ
चमनं स० ॥ पंचामृतं गृहाणेदं पयो दधि घृतं मधु ॥ शर्करासहितं देवि पाहि बालं समातृकं
॥ ॐ घृतेन सीता मधुना समज्यतां विश्वैर्देवैरनुमता मरुद्भिः ॥ ऊर्जस्वती पयसा पि
न्वमानास्मान्सीते पयसाभ्याववृत्स्व ॥ ॐ भू० वि० पंचामृतस्नानं स० ॥ दुकूलादिम
यं देवि नानारत्नैः परिष्कृतं ॥ परिधत्स्व मयं वस्त्रं रक्ष मे सुतसूतिके ॥ ॐ उपैतु मां देवस-

स्वः कीर्तिश्च मणिना सह ॥ प्रादुर्भूतोस्मि राष्ट्रेस्मिन्कीर्तिमृद्धिं ददातु मे ॥ ॐ भू० वि० वस्त्रं
स० ॥ नानारत्नमयं दिव्यं मुक्ताहारमयं शुभं ॥ गृहाण कालरात्रि त्वं रक्ष मे सुत सूतिके ॥ ॐ
क्षुत्पिपासामला ज्येष्ठा अलक्ष्मीर्नाशयाम्यहं ॥ अभूतिमसमृद्धिं च सर्वा निर्णुद मे गृहात्
॥ ॐ भू० वि० अलंकारान्समर्पयामि ॥ कर्पूरागरुकस्तूरीकंकोलादिसमन्वितं ॥ चंदनं
स्वीकुरु त्वं मे रक्ष बालं च सूतिकां ॥ ॐ गंधद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीं ॥ ईश्वरीं सर्व
भूतानां तामिहोपह्वये श्रियं ॥ ॐ भू० वि० चंदनं स० ॥ सुमाल्यानि स्रगंधीनि मालत्या
दीनि वै प्रभो ॥ गृहाण वरदे देवि रक्ष बालं च सूतिकां ॥ ॐ मनसः काममाकूतिं वाचः सत्यमं

धीमहि ॥ पशूनांरूपमन्नस्यमयिश्रीश्रयतांयशः ॥ ॐ भू० वि० पुष्पंस० ॥ हरिद्राकुंकु
मादीनिनानापरिमलानिच ॥ गृहाणकालरात्रित्वंरक्षबालंचसूतिकां ॥ ॐ अहिरिवभो
गैः० ॥ ॐ भू० वि० परिमलद्रव्यंसम० ॥ वनस्पत्युद्भवंधूपंदिव्यंस्वीकुरुदेविमे ॥ प्रसीद
सुमुखीभूत्वारक्षमेसुतसूतिके ॥ ॐ कर्दमेनप्रजाभूतामयिसम्भवकर्दम ॥ श्रियं
म्वासयमेकुलेमातरम्पद्ममालिनीं ॥ ॐ भू० वि० धूपंस० ॥ आज्यंवर्तिकृतंदेविज्योति-
षांज्योतिषंतथा ॥ जीवंतिकेगृहाणेदंरक्षमेसुतसूतिके ॥ ॐ आपःस्रजन्तुस्निग्धानिचि
क्लीतवसमेगृहे ॥ नीचंदेवीम्मातरंश्रियम्वासयमेकुले ॥ ॐ भू० वि० दीपंस० ॥ नैवेद्यंलेह्य

पेयादिषड्रसैश्चसमन्वितं॥ भुंक्ष्वदेविगणैर्युक्तारक्षमेसुतसूतिके ॥१ ॥ ॐ आर्द्रांयः
करिणींयष्टींसुवर्णांहेममालिनीं॥ सूर्यांहिरण्मयींलक्ष्मींजातवेदोममावह॥ ॐ भू०वि०
नैवेद्यंस०॥ इदंफलंमयादेविस्थापितंपुरतस्तव॥ तेनमेपरितुष्टात्वंरक्षबालंचसूतिकां॥
ॐ षाः फलिनी०॥ ॐ भू० वि० फलंस० ॥ नागवल्लीदलंरम्यंपूगीफलसमन्वितं॥
भद्रेगृहाणतांबूलंपाहिमेसुतसूतिके॥ ॐ आर्द्राम्पुष्करिणींपुष्टींपिंगलांपद्ममालि
नीं॥ चन्द्रांहिरण्मयींलक्ष्मींजातवेदोममावह॥ ॐ भू०वि० तांबूलंस०॥ हिरण्यगर्भ
तिदक्षिणां० ॐ भू० वि० दक्षिणांस०॥ कदलीगर्भसंभूतंकर्पूरंचप्रदीपितं॥ आरार्ति

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

कमहंकुर्वेरक्षबालंचसूतिकां ॥ ॐ इदर्दं हविः०॥ ॐ भूः विः कर्पूरनीराजनंस०॥
नानास्कगंधपुष्पाणियथाकालोद्भवानिच॥पुष्पांजलिंगृहाणेमंरक्षमेस्कतसूतिके॥ॐ
श्रीश्चैतेलक्ष्मी०॥ ॐ भूः विः पुष्पांजलिंस०॥ यानिकानि०॥ सप्तास्येतिप्रदक्षि
णां०॥ अथप्रार्थना॥ षष्ठीदेविनमस्कभ्यंसूतिकाग्रहशालिनी॥पूजितापरयाभक्त्य
दीर्घमायुःप्रयच्छमे॥१॥ जननीजन्मसौख्यानांवर्धिनीधनसंपदां॥ साधिनीसर्वभूता
नांजन्मदेत्वांनतावयं॥२॥ गौरीपुत्रोयथास्कंदः शिशुत्वेरक्षितःपुरा॥ तथाममाप्यसुं
बालंषष्ठिकेरक्षतेनमः॥ ३॥ यथादाशरथीरामश्चतुर्मूर्तिर्भवप्रदे॥ त्वयासंरक्षितस्त

द्वालंपाहिशुभप्रदे॥ ४॥ विष्णुनाभिस्थितोब्रह्मादैत्येभ्योरक्षितस्त्वया॥ तथामेबालकंरक्ष
योगनिद्रेनमोस्तुते॥ ५॥ रक्षितौ पूतनादिभ्यो नंदगोपसुतौयथा॥ तथामेबालकंपाहिदुर्गे
देविनमोस्तुते॥ ६॥ यथावृत्रासुरादिंद्रोरक्षितोदितिबालकः॥ त्वया तथामे बालोयंरक्षणीयोम
हेश्वरि॥ ७॥ यथा त्वयांजनीपुत्रो हनुमान्रक्षितःशिशुः॥ तथामेबालकंरक्षदुर्गेदुर्गार्तिहारि-
णि॥ ८॥ रुद्रःस्वर्गोयथादेवि कश्यपादिसुतास्त्वया॥ मातस्त्राहितयाबालं विष्णुमायेनमोस्तु
ते॥ ९॥ सर्वविघ्नानपाकृत्यसर्वसौख्यप्रदायिनी॥ जीवंतिकेजगन्मातः पाहिनःपरमेश्वरि॥ १०॥
अनयापूजयाविघ्नेशजन्मदाजीवंत्यपरनाम्नीषष्ठीदेवीशस्त्रगर्भाभगवत्यःप्रीयंतां॥ ततो

दिक्पालपूजनं॥ ततोनीराजनं॥ सूतिकागृहेबलिंसोपस्करंदद्यात्॥ तत्रमंत्रः॥ क्षेत्रस्याधिपते
देविसर्वारिष्टविनाशिनि॥ बलिंगृहाणमेरक्षक्षेत्रंसूतींचबालकं॥ १॥ इमंसोपस्करबलिंक्षेत्रा
धिपत्यैदेव्यैसमर्पयामि॥ ततआगत्यद्वारस्योभयतःकज्जलेनद्वेद्वेमातरौलिखेत्॥ तन्नामानि
॥ धीषणावृद्धिमातान्चतथागौरीचपूतना॥ आयुर्दात्र्यौभवंत्वेताअद्यबालस्यमेशिवाः॥
पंचोपचारैःपूजयेत्॥ सुवासिनीभोजनं॥ विप्रेभ्यश्चखाद्यतांबूलदक्षिणादिदद्यात्॥
तैराशिषोगृहीत्वा॥ दशमेन्हिविसर्जनंकार्यं॥ जननाशौचमध्येप्रथमषष्ठदशमदिनेषु
दानेप्रतिग्रहेचनदोषः॥ अन्नंतुनिषिद्धं॥ अत्रपंचमषष्ठदिनयोःपुरुषाःशस्त्रहस्ताः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्त्रियश्चनृत्यगीतकारिण्यः अस्यांरात्रौजागरणंकुर्युः॥ सूतिकागेहंसधूमाग्निदीपंशा
स्त्रमुशलांबुविभूतियुतंकार्यं॥ सर्षपांश्चसर्वतोविकिरेत्॥ अन्यदपियथाचारंकार्यं॥ वि
प्राश्चशांतिपाठंपठेयुः॥ इतिसंस्कारभास्करेषष्ठीपूजनं॥ ॥ अथरात्रिवर्गः॥ रा
त्रिवर्गोनामशांतिपाठः॥ तंचदशादिनंसूतिकासमीपेप्रदोषसमयेजपेत्॥ ॥ अद्यपू॰
तिथौसकलारिष्टशांतिपूर्वकंसूतिकाबालकयोः आयुष्याभिवृध्यर्थंश्रीपरमेश्वरप्री
त्यर्थंशांतिपाठजपंकरिष्येइतिसंकल्पः॥ तत्रायंक्रमः॥ गणानांत्वेतिप्रथमंश्रीश्चते
तदनंतरं॥ ब्रह्मयज्ञानम्प्रथमंइदम्विष्णुस्त्र्यम्बकं॥ भूरसिभूमिप्रथमंआ

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पोहिष्ठानतःपरं ॥ तेजोसिशक्रमितिचद्वायो येनेघृतंघृत ॥२॥ नवग्रहाणांमंत्राश्च
दिक्पालानांतथैवच्च॥ आशुःशिशानमारभ्यमर्माण्यंतंततःपठेत्॥३॥ दिवस्परिस
मारभ्यविवस्रुरुष्यासुषंजपेत्॥ आनोभद्रासमारभ्यजनिलांतंततःपरं॥४॥ ऋचम्बा
चंसमारभ्यअंतेतु शारदः शतान्॥ रात्रिवर्गमिमंजाप्यबालानांभयनाशनं॥ ५ ॥
॥ इतिसंस्कारभास्करेरात्रिवर्गक्रमः समाप्तः॥ ॥ अथनामकरणसंस्कारनिर्ण
यः॥ एकादशाहेद्वादशाहेवाविप्रस्यनामकर्म॥ क्षत्रियाणांत्रयोदशेषोडशेवादिने॥ वै
श्यानांषोडशेविंशतितमेवादिने॥ द्वाविंशेमासांतेवाशूद्राणां॥ दशम्यामुत्थाप्येतिप्रस ॥१५२॥

वदिनमारभ्य दशम्यांरात्र्यामतीतायां एकादशेन्हि सूतिकामुत्थाप्य स्नापयित्वा मातृपूजापूर्व
कंनांदीसुखश्राद्धं कृत्वा श्राद्धव्यतिरिक्तं त्रीन्ब्राह्मणान्भोजयित्वा पिता नाम करोति॥ तद्यथोक्तं
॥ अत्रपितृग्रहणादन्यत्रापिपितुर्नियमोवगम्यते॥ अत्राप्यसन्निधौपितरिअन्यः कश्चित्कुल
वृद्धः करोति॥ तत्र ॥ कृष्णोनंतोऽच्युतश्चक्रीवैकुंठोथजनार्दनः ॥ उपेंद्रोयज्ञपुरुषोवासुदेव
स्तथाहरिः ॥ योगीशःपुंडरीकाक्षोमासनामान्यनुक्रमात् ॥ अत्र यथा चारं चैत्रादिमार्गशी
र्षादिर्वाक्रमः॥ तच्च त्रिपुरुषवाचिदेवतावाचि स्त्रिष्टं वा युग्माक्षरं प्रतिष्ठाकामः॥ चतुरक्षरं ब्र
ह्मवर्चसकामो नाम कुर्यात् ॥ तच्च घोषवदादि घोषवंतिअक्षराणि ॥ गघङ। जझञ ।डढण॥

दधन। बक्रम नामादो। अंतःस्थायरलवाः नाम्नोमध्येभवंति ॥ दीर्घावसानं ॥ कृत्प्रत्ययां
तं॥ नतद्धितांतं॥ कन्यकायास्त्व अयुग्माक्षरं॥ आकारांतं॥ तद्धितांतं॥ अत्रब्राह्म
णस्यशर्मांतंनामकुर्यात्॥ क्षत्रियस्यवर्मांतं॥ वैश्यस्यगुप्तांतं॥ शूद्रस्यदासांतं॥
नाक्षत्रनामानि तुचुचेचोलाश्विनी प्रोक्तेस्यादिज्योतिर्ग्रंथोक्तावकहडाचक्रानुसारे
णाश्विन्यादिचतुश्चरणेषु चूणामणिश्चेदीशश्चोलेशोलक्ष्मण इत्यादिकानि कुर्वंति
॥ कातीयानांतुकृत्तिकोसन्नस्याप्तिशर्मेतिनक्षत्रदेवतासंबद्धं नाक्षत्रं नामकुर्यात्॥ ना
क्षत्रनामैवाभिवादनीयं गुप्तंचामौंजीबंधनात्॥ मातापितरावेवजानीयातां॥ व्यावहा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रिकंनामचतुर्थं॥ तच्चकवर्गादिषु तृतीयचतुर्थपंचमवर्णहकारान्यतमवर्णाद्यावयवकं यरलवान्यतममध्यवर्णयुतं ऋलृवर्णरहितंविसर्गांतंपित्रादिषुरुषत्रयान्यतमवाचकंश ब्रुवाचकभिन्नंतद्धितप्रत्ययरहितंकृत्प्रत्ययांतंयुग्माक्षरंपुंसांअयुग्माक्षरंस्त्रीणांकार्यं॥ तद्यथा॥ भक्ता॥ इत्याबंतंदेवतानाम॥ मासनामस्क॥ चक्रिणी॥ वैकुंठी॥ वासु देवी॥ एतानि त्रीणिङीबंतानि॥ हरिरित्येतन्नामकन्यापुत्रयोःसमानम्॥ शेषाण्यष्टौ॥ जनार्द्दना॥ उपेंद्रा॥ यज्ञपुरुषा॥ योगीशा॥ पुंडरीकाक्षा॥ कृष्णा॥ अनंता॥ अच्यु ता॥ एतान्याबंतानि ज्ञेयानीतिधर्मसिंधौ॥ ॥ तच्चजन्मनएकादशेन्हिवायथा-

For Private and Personal Use Only

चारंनियतदिनेनामकरणंकार्यं॥नियतकालेपिविष्टिवैधृतिव्यतिपातग्रहणसंक्रांत्यमावा
स्याश्राद्धदिनंचेत्तर्हिनकार्यं॥ नियतकालेक्रियमाणेगुरुशुक्रास्तबाल्यवार्धक्यवक्रा
तिचारमलमासादिनिषेधोनास्ति॥नियतकालातिक्रमेतुज्योतिःशास्त्रोक्तशुभदिने
कार्यं॥यदिकेनचित्प्रकारेणप्राप्तकालेजातकर्मनभवतितदाअनादिष्टप्रायश्चित्तपूर्वकं
नामकर्मकालेजातकर्मनामकर्मचसहैकतंत्रेणकार्यं॥ सकृदेवभवेच्छ्राद्धमित्यादिशाय
स्तुप्रसिद्धः॥ ॥अथप्रयोगः॥तत्रायंक्रमःशिष्टाचारश्च॥नामाख्येमातृनांदीन्य
जतिजननतोद्वादशेंकादशेवाविप्रांस्त्रीन्भोजयित्वाकृतमपिचभवेत्तद्धितंनैवपुंसः॥त

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्यादोघोषवंतोयरलवपुरतः शर्मवर्मेतिगुप्तेत्येतेविप्रादिवर्णान्त्रिनयेषुअभिधानंन
मीबंतमस्याः ॥१॥ ततः कुमारपितामंगलंस्नात्वाऽहतवाससीपरिधायधृतमंगलति
लकः शुभासनेउपविश्याचम्यप्राणानायम्यदेशकालकीर्तनांतेअस्यशिशोः बीजग
र्भसमुद्भवैनोनिबर्हणायुरभिवृद्धिव्यवहारसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंनामकरणं
करिष्ये॥ तत्रनिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनंमातृकापूजनंनांदीश्रा
द्धंचकरिष्येइतिकृत्वा॥ अत्रपुण्याहवाचनांतेप्रजापतिःप्रीयतामितिवदेत्॥ नामक
रणेअधिकारार्थंत्रीन्ब्राह्मणान्भोजयिष्ये॥ अत्रशिष्टाचारप्राप्तंनामदेवतापूजनं॥ त

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ग्रथा ॥ कांस्यपात्रे तंडुलान्प्रसार्य तदुपरि स्वर्णशलाकया श्रीकुलदेवताप्रयुक्तमादौ
अमुकदेवताभक्त इति नाम ॥ मासनाम ॥ नक्षत्रनाम ॥ व्यवहारनाम ॥ एवं नामचतुष्ट
यं लिखित्वा ॥ ॥ अस्य शिशोर्दीर्घायुष्यप्राप्त्यर्थं नामदेवतापूजनं करिष्ये इति संकल्पः
॥ मनोजूतिरिति प्रतिष्ठा ॥ श्रीश्चतेति मंत्रेण नामदेवताभ्यो नम इति षोडशोपचारैः सं
पूज्य ॥ ततः स्वदक्षिणतः मातुरुत्संगस्थस्य शिशोर्दक्षिणकर्णे कथयति ॥ हे कुमार त्वं गण
पतिभक्तोसि ॥ हे कुमार त्वं कुलदेव्याभक्तो नाम्ना मार्तंडोसि ॥ हे कुमार त्वं मासनाम्ना कृ
ष्णोसि ॥ हे कुमार त्वं नक्षत्रनाम्ना चूडामणिरसि ॥ हे कुमार त्वं व्यवहारनाम्ना रामचं

द्रोसीति॥ इतिकथयित्वा॥ मनोजूतिरितिमंत्रपठनांतेविप्रैर्नमस्कृप्रतिष्ठितमितिवाचयित्वा
॥ ततोब्राह्मणानभिवादयेत्॥ तद्यथा॥ हेकुमारत्वंगणपतिभक्तोसिसर्वान्ब्राह्मणान
भिवादय॥ इत्युपांशुपितावदेत॥ आयुष्मान्भवसौम्यगणपतिभक्तः॥ इतिद्विजाब्रू
युः॥ हेकुमारत्वंमार्तंडशर्माकुलदेव्याभक्तोसिसर्वान्ब्राह्म०॥ आयु०मार्तंडशर्मा॥ हेकु
मारत्वंमासनाम्नाकृष्णशर्मासिसर्वान्ब्रा०॥ आयु०कृष्णशर्मा॥ हेकुमारत्वंनक्षत्रनाम्नाचूडामणि
शर्मासिस०॥ आयु०चूडामणिशर्मा॥ हेकुमारत्वंव्यवहारनाम्नारामचंद्रशर्मासिस०॥ आयु०रामचंद्र
शर्मा॥ ततोविप्राः वेदोसीतिमंत्रेणाशिषंशिशवेदद्युः॥ ॐ वेदोसियेनत्वंदेववेददेवेभ्योवेदोभव

स्तेनूमर्ह्यंवेदोभूयाः ॥१॥ ॥ उपांशुलक्षणंतु॥अभिवादननामेदमस्येत्यालोच्यचेत
सा॥उपांशुनिर्दिशेच्चैतंनजानीयुःपरेयथेति॥ ॥ अथास्यायुष्यंकरोतिदक्षिणकर्णम
भिनिधायवाग्वागितित्रिरथास्यनामधेयंकरोतिवेदोसीतितदास्यैतद्गुह्यमेवनामस्या
दथदधिमधुघृतंसंसृज्यानंतर्हितेनजातरूपेणप्राशयति॥अथास्यायुष्यंकरोतिदक्षि
णकर्णे॥ ॐ अग्निरायु० स्वनस्प०॥ ॐसोमऽआ०ओषधी०॥ॐब्रह्मऽआ० त्तद्ब्राह्म०
॥ ॐदेवाऽ आयु० मृत०॥ ॐ ऋषयऽआ० व्रते०॥ॐपितरऽआ०स्वधा०॥ ॐ य-
ज्ञऽआ० न्सदक्षि०॥ ॐसमुद्रऽआ० न्सस्रवं०॥ ॐ त्र्यायुषञ्जम०॥ १॥ इतित्रिः॥

For Private and Personal Use Only

अथास्यदधिमधुघृतमेकीकृत्यप्राशयति ॥ ॐ भूस्त्वयिदधामि ॥ ॐ भुवस्त्व०॥ ॐ स्वस्त्वयि०॥ ॐ भूर्भुवःस्वः सर्वंत्व०॥ अथैनमभिमृशति॥ ॐ अश्माभवपरशुर्भवहिरण्यमस्तुतम्भव ॥ आत्मावैपुत्रनामासिसजीवशरदः शतम्॥१॥ अथास्यमातरमभिमंत्रयते ॥ ॐ इडासिमै० ॥१॥ अथैनंमातुःस्तनंप्रक्षाल्यप्रयच्छति॥ ॐ इमं स्तन०॥१॥ यस्तेस्तनः इतिऋग्भ्यां०॥ ॐ तं वा ऽएतमाहुः अतिपितावताभूरतिपितामहोबताभूः परमांवतकाष्ठांप्रापश्रियायशसाब्रह्मवर्चसेन यऽएवंविदोब्राह्मणस्यपुत्रोजायते॥१॥ ततः कर्तादेवताभ्योब्राह्मणेभ्यश्चनत्वा॥ दशसंख्याकान्ब्राह्मणान्भोजयिष्ये॥ ब्राह्मणेभ्योदक्षिणांदत्वातैराशिषोगृहीत्वा॥ यांतुमातृगणाःसर्वेतिमा-

तृणां विसर्जनं॥ कुमार्याअपिनामकरणंअमंत्रकंकार्यं॥ इतिसंस्कारभास्करेनामकरणं॥ ॥
आंदोलशायनेपुंसो द्वादशोदिवसःशुभः॥त्रयोदशस्त्रशय्यायांननक्षत्रविचारणा॥१॥अत्रदिने
शुभकालेकुलदेवतांयोगशायिनंचसंपूज्यस्मृत्वानत्वाचमात्रादिसुभगस्त्रीभिः अलंकृत
शिशुंगीतवाद्यघोषपुरःसरं आंदोलेदक्षिणशिरसंनिधापयेत्॥ प्राप्तकालेकुयोग सत्वेपिजातकर्म
वत्कार्यं॥इत्यांदोलारोहणं॥ ॥ एकत्रिंशद्दिनेचैवपयः शंखेनपाययेत्॥ अन्नप्राशननक्ष
त्रेदिवसेवापरेशिशुं॥१॥ अत्रोक्तदिनेशुभकालेगणपतिंकुलदेवतांचसंपूज्यगोक्षीरंशंखेन
धात्रीमातादक्षिणशिरसंशिशुमंकेनिधायआप्यायस्वेतिमंत्रेणपाययेत्॥इतिदुग्धपानं॥ ॥ अथ

निष्क्रमणसंस्कारः ॥ तच्च द्वादशेऽह्निचतुर्थेमासेवायात्रोक्तशुभदिनेशुभकालेकार्यं ॥ तत्रायंक्र
मः ॥ निष्क्रामस्तूर्यमासेभवतिसकदिवसेमातृनांदीमुखांतेतच्चक्षुर्दक्षपाठेर्दर्शयतिसविताजा
तपुत्रस्यनार्या ॥ कुर्यात्कन्यांविमंत्रैर्गृहमखमथवाकेचिदिच्छंतिविप्रान्भोज्यंदानादिकृत्यंभव
तिविधिरयंसर्वसंस्कारमुख्यः ॥ १ ॥ शिशुनासहमंगलस्नात्वाशुभासनेउपविश्य ॥ आचम्यप्रा
णानायम्यदेशकालकीर्तनांतेममास्यशिशोः आयुरभिवृद्धिव्यवहारसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वर
प्रीत्यर्थंगृहान्निष्क्रमणंकरिष्ये ॥ स्वस्तिवाचनादिमातृपूजापूर्वकनांदीश्राद्धांतंकृत्वा ॥ अत्रपु
ण्याहवाचनांतेसवितापीयतामित्यूहः ॥ ततःपिताऽलंकृतंशिशुंमातृगृहीतंसुशकुनेगृहा

निष्क्रम्यसूर्येदीक्षणंकारयेत् ॥ तत्रमंत्रः ॥ ॐ तच्चक्षुर्देवहितम्पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् ॥ पश्येम
शरदःशतं जीवेमशरदःशतं शृणुयामशरदःशतम्प्रब्रवामशरदःशतमदीनाःस्यामश
रदःशतम्भूयश्चशरदःशतात् ॥ १ ॥ देवतायतनेगच्छेत् ॥ गृहमागत्यसुवासिनीभिर्निराज्य
दशब्राह्मणान्भोजयिष्येइतिसंकल्पयेत् ॥ ब्राह्मणेभ्योदक्षिणांदत्वा ॥ तेराशिषोगृहीत्वा ॥ यांतु
मातृगणाःसर्वेतिमातृणांविसर्जनं ॥ ॥ कुमारस्यास्मिन्नेवदिनेरात्रौशुभवेलायांचंद्रदर्श
नंकार्यं ॥ तद्यथा ॥ चंद्रार्कयोर्दिगीशानांदिशांचवरुणस्यच ॥ निक्षेपार्थमिदंदधितेत्वांरक्षंतु
सर्वदा ॥ प्रमत्तंवाप्रसुप्तंवादिवारात्रमथापिवा ॥ रक्षंतुसततंतेत्वांदेवाःशक्रपुरोगमाः ॥ १ ॥

इतिसंस्कारभास्करेनिष्क्रमणसंस्कारः ॥ ॥ अथभूम्युपवेशनं ॥ पंचमेचतथामासेशिशंभू
मौनिवेशयेत् ॥ तत्रसर्वेग्रहाःशस्ताभौमोप्यत्रविशेषतः ॥१॥ तच्च ध्रुवमृदुलघुनक्षत्रादिज्योतिः
शास्त्रोक्तशुभदिनेपूर्वाह्णेस्वस्तिवाचनंकृत्वावाराहंकूर्ममनंतंपृथ्वींचसंपूज्य ॥ ततोगोम
योपलिप्तभूमौरंगवल्लीमंडलंकृत्वातत्रद्रोणसमानंगोधूमराशिंकृत्वा ॥ तत्रराशौमंगलगीत
वाद्यघोषपुरः सरमलंकृतंशिशुमुपवेशयेत् ॥ तत्रमंत्रः ॥ रक्षैनंवसुधादेविसदासर्वगतेशुभे
॥ आयुःप्रमाणंसकलंनिक्षिपस्वहरिप्रिये ॥१॥ अचिरादायुषस्तस्ययेकेचित्परिपंथिनः ॥
जीवितारोग्यवित्तेषुनिर्दहस्वाचिरेणतान् ॥ २ ॥ धारिण्यशेषभूतानांमातात्वमसिकामधुक् ॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

अजराचाप्रमेयाच सर्वभूतनमस्कृता ॥ ३॥ चराचराणां भूतानां प्रतिष्ठानाम्भियाद्यसि ॥ कुमारंपा
हिमातस्त्वंब्रह्मातदनुमन्यतां ॥ ४॥ स्ववासिनीभिर्निराज्य ॥ ब्राह्मणेभ्योदक्षिणांदत्वातेराशिषोगृही
त्वाधान्यराशिंगुरवेदद्यात् ॥ एवंकुमार्या अपि॥ ॥ इतिभूम्युपवेशनं॥ ॥ अथान्नप्राशनं॥
षष्ठेमासेन्नप्राशनं॥ तच्चज्योतिःशास्त्रोक्तशुभदिनेकार्यं॥ तत्रायंक्रमः॥ अन्नप्राशोथनांदी
श्रपयतिचचरुंपायसंचाथहुत्वातत्राघाराज्यभागौद्वितयमथघृताद्देवदेवींतुवाजः॥ प्राणा
द्यास्त्वेश्वतस्रश्चरुहुतिथहुनेत्स्विष्टकृत्सूर्भुवाद्याः सर्वास्ताविंशतिस्त्कमुदितमथशिशुंप्रा
शयेद्धुंतहेम्ना॥१॥ ॥ततःपितासभार्यःशिशुनासहमंगलंस्नात्वाऽहतेवाससीपरिधायघृत

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तिलकः शुभासनेचोपविश्य प्राणानायम्यदेशकालकीर्तनांतेममास्यशिशोर्मातृगर्भामंगलप्रा-
शनशुध्यर्थंअन्नाद्यब्रह्मवर्चसतेजइंद्रियायुर्बललक्षणफलसिद्धिबीजगर्भसमुद्भवैनोनिवर्हण
द्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंअन्नप्राशनाख्यंकर्मकरिष्ये॥ तत्रनिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्वस्तिपु
ण्याहवाचनंमातृकापूजनंनांदीश्राद्धंचकरिष्येइतिकृत्वा॥ तत्रपुण्याहवाचनांतेसविता-
प्रीयतामितिवदेत्॥ ततः स्थंडिलेपंचभूसंस्कारपूर्वकंशुचिनामानमग्निंप्रतिष्ठाप्यषोडशो
पचारैःसंपूजयेत्॥ ततोब्रह्मोपवेशनादि॥ आसादितेविशेषः॥ सर्वान्षड्रसान्क्षारकटुति
क्तकषायमधुराम्लांल्लेह्यपेय्यचोष्यखाद्यंयवशाल्यादिनिर्मितंघृतादिआचितमन्नं तेज

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

सपात्रेधृतं ॥ पुस्तकशास्त्रवस्त्रादि शिल्पंचविन्यसेत् ॥ पवित्रच्छेदनादिआज्यभागांतंकृत्वानंत
रंआज्येनाहुतिद्वयं ॥ तत्रमंत्रौ ॥ ॐ देवींवाचमजनयंतदेवास्तांविश्वरूपाः पशवोवदंति ॥ सा
नोमंद्रेषमूर्जंदुहानाधेनुर्वागस्मानुपसुष्टुतेतुस्वाहा ॥ १ ॥ इदंवाचेनेन० ॥ ॐ देवींवा०नुपसुष्टुतैतु
॥ ॐ वाजोनोः अद्यप्रसुवातिदानंवाजोदेवाँ २ ऽ ऋतुभिः कल्पयाति ॥ वाजोहिमासर्ववीर
ञ्जजानविश्वाऽआशावाजपतिर्जयेयं स्वाहा ॥ २ ॥ इदंवाचेवाजाय० ॥ ततः स्थालीपाकेनाहुतिच
तुष्टयं ॥ ॐ प्राणेनान्नमशीयस्वा० इदंप्रा० ॥ ॐ अपानेनगंधानमशीयस्वा० इदमपानाय० ॥ ॐ
चक्षुषारूपाण्यशीयस्वा० इदंचक्षुषे० ॥ ॐ श्रोत्रेणयशोशीय० इदंश्रो० ॥ ततः स्थालीपाकेन

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्विष्टकृत्॥ ततोमहाव्याहृत्यादिनवाहुतयः॥ ततः संस्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकांतं होम
शेषंसमाप्य॥ ॥ततःस्थाल्यांआसादितसर्वरसान्शाल्यादीन्यन्नानिचआनीयएकस्मिन्पा
त्रेप्रत्येकमुत्सृत्यसकृदेवप्राशयेद्धंतेतिमंत्रेण॥ ॐ हंत॥ हंतकारंमनुष्याइतिश्रुतेः॥ ततोबालकंभू
मोउपवेश्यतदग्रेपुस्तकशस्त्रवस्त्रादिशिल्पंविन्यस्यजीविकापरीक्षांकुर्यात्॥ शिशुःस्वेच्छ
याप्रथमंयत्स्पृशेत् तेनैवतस्यजीविकाभविष्यतीतिज्ञायेत्॥ ब्राह्मणेभ्योदक्षिणांदत्वातेरा
शिषोगृहीत्वादशब्राह्मणान्भोजयिष्येइतिसंकल्प्य॥ मातृणामग्नेश्चविसर्जनंकुर्यात्॥
इति सं० भा० अन्नप्राशनं॥ अथशौनकोक्तदत्तपुत्रप्रतिग्रहविधाननिर्णयः॥ ॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

शौनकः ॥ अपुत्रोमृतपुत्रोवापुत्रार्थंसमुपोष्यच ॥ वाससीकुंडलेदद्यादुष्णीषंचांगुलीयकं ॥१॥ अ
न्वाधानादिकंतंत्रंकृत्वाज्योत्सवनादिकं ॥ दातुःसमक्षंगत्वातुपुत्रंदेहीतियाचयेत् ॥२॥ दानेसम
र्थोदातास्मै येयज्ञेनेतिपंचभिः॥ देवस्यत्वेतिमंत्रेणहस्ताभ्यांपरिगृह्यच ॥३॥ अंगादंगेत्यृचंज
प्त्वाचाघ्रायशिशुमूर्धनि॥ गृहमध्येतमादायचरुंहुत्वाविधानतः ॥४॥ यस्त्वाहृदेत्यृचाचैवतु
भ्यमग्रेऽऋचैकया ॥ सोमोदददित्येताभिः प्रत्यृचंपंचभिस्तथा ॥५॥ स्विष्टकृदादिहोमंचकृत्वा
शेषंसमापयेत् ॥ बंधुभिःसहभुंजीतब्राह्मणांश्चविशेषतः ॥६॥ ॥ दत्तकेविशेषः ॥ पितुर्गोत्रे ॥१६१॥
ण यः पुत्रः संस्कृतः पृथिवीपते ॥ आचूडांतेनपुत्रः सपुत्रतांयातिचान्यतः ॥१॥ चूडोपायनसंस्कृ

रानिजगोत्रेणवैकृता:॥ दत्ताद्यास्तनयास्तेस्युरन्यथादासउच्यते॥२॥ नतैकपुत्रिणोदद्युस्तथै
वज्येष्ठपुत्रकमिति॥ ब्राह्मणानांसपिंडेषुकर्तव्यःपुत्रसंग्रहः॥ सोदकोवासगोत्रोवाअन्यत्रतुन
कारयेदिति॥ ॥ कात्यायनः॥ अभ्रातृवृद्धवयसोअसंपद्दत्तपालने॥ कुलस्योद्धरणा-
र्थायग्राह्यांकन्यांविवाहयेदिति कन्यादत्तकग्रहणेविशेषः॥ ॥ स्त्रीशूद्रयोस्तुवि
शेषः॥ पराशरेणशूद्रकर्तृकहोमोविप्रद्वारेवोक्तः॥ तथापिब्राह्मणस्यशूद्रत्वबाधापत्तेः॥अ
तएवदातापौराणमंत्रंपठेत्॥ कुलस्योद्धरणार्थायदेवाग्निद्विजसन्निधौ॥ वंशविस्तरणा
र्थायप्रतिगृण्हामीमंसुतं॥१॥ कन्याविषयेउत्तरार्धभेदः॥ अभ्रजत्वनिवृत्यर्थंकन्यास

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

त्तामगृह्यतामिति॥ मूर्ध्न्यवघ्राणे॥ अंगादंगानिसंभूतान्हृदयादीनिसर्वशः॥ आत्मावैपु
त्रनामासिसजीवशतवत्सरान्॥१॥ इति॥ होममंत्रः॥ सोमोददद्गंधर्वायगंधर्वोददग्नये॥
अनेनअग्निनादत्तोयेनदत्तोमयाइमंइति॥ ॥ अथप्रयोगः॥ पुण्येहनिसपत्नीकोयज
मानःशुभासनेउपविश्याचम्य प्राणानायम्यदेशकालकीर्तनांतेममअप्रजत्वप्रयुक्तपैतृ
कऋणापाकरणपुन्नामनरकत्राणद्वारावंशाभिवृद्ध्यर्थंश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंशौनकोक्तविधि
नापुत्रप्रतिग्रहंकरिष्ये॥ कन्याविषयेविशेषः॥ अप्रजत्वनिरासार्थंममसमस्तपितृणांनिर
तिशयानंदवंशोद्धारकत्वोक्तफलावाप्तयेश्रीपरमेश्वरप्रीत्यैएतत्कन्यायाःस्वकन्यारूपसत्ता

For Private and Personal Use Only

करणंकरिष्येइतिसंकल्पे ऊहः ॥ तत्रनिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनं आचार्यवर
णंचकरिष्येइतिकृत्वा ॥ कुलदेवतागुरूंश्चसंपूज्यनत्वाचपुत्रप्रतिग्रहांगविहितंअग्निप्रतिष्ठापनं
हवनंचकरिष्ये॥ ॥ एवंकन्यासन्ताकरणांगत्वेनेति ॥ तत्रस्थंडिलेपंचभूसंस्कारपूर्वकंलौ
किकाग्निंप्रतिष्ठाप्य ॥ ततोदक्षिणतोब्रह्मासनादिप्रोक्षण्याःप्रत्युत्पवनांतंकृत्वा ॥ ततआ
चार्येणसहदातुःसमक्षंगच्छेत् ॥ आचार्यद्वारायांचांकारयेत् ॥ आचार्योदातारंप्रत्येतस्मैपु
त्रंदेहीतियांचांकुर्यात् ॥ ददामीतिदातावदेत् ॥ ततोदाताआचम्यप्राणानायम्यदेशकाल
कीर्तनांतेतववंशाभिवृद्धयेममचपुत्रकफलप्राप्तिकामःश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंपुत्रदानंकरिष्ये॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

कन्याविषयेतु ॥ तववंशोद्धारार्थंकन्यारूपसत्तासिध्यर्थंच कन्यास्वसत्तानिवृत्तिपूर्वकंतुभ्यं
एतत्कन्यानिवेदनंकरिष्येइतिऊहः ॥ तदंगविहितंगणपतिपूजनंकरिष्येइतिकृत्वा ॥ ततोयथा
शक्तिचंदनादिनाप्रतिगृहीतारंसंपूज्यदानमंत्राः ॥ ॐयज्ञेनदक्षिणयामसक्ताइंद्रस्यसख्य
ममृतत्वमानशं ॥ तेभ्योभद्रमंगिरसोवोऽअस्तुप्रतिगृभ्णीमानवंसुमेधसः ॥१॥ यऽउदाय
न्पितरोगोमयंवस्वतेनभिदन्परिवत्सरेबलं ॥ दीर्घायुत्वमंगिरसोवोऽअस्तुप्रतिगृभ्णीतमान
वँसुमेधसः ॥२॥ यऽऋतेनसूर्यमारोहयन्दिव्यप्रथयन्पृथिवीमातरंवि: ॥ सुप्रजास्त्वमं
गिरसोवोऽअस्तुप्रतिगृभ्णीतमानवँसुमेधसः ॥३॥ अयन्नाभावदतिवल्गुवोगृहेदेवपुत्रा

For Private and Personal Use Only

ऋषयस्तक्त हृणोत्तमं ॥ सुब्रह्मण्यमंगिरसोवोअ० ॥ ४ ॥ ॐ विरूपासऽइदृषयस्तऽइद्गंभी
रवैपस ॥ तेऽअंगिरसः सूनवस्तेऽ अग्नेः परिजज्ञिरे ॥ ५ ॥ इतिमंत्रपठनांते ॥ इमंपुत्रंतवपैतृकऋण
पाकरणपुन्नामनरकोत्तारणार्थंवंशाभिवृध्यर्थंआत्मनश्चमुक्तयेश्रीपरमेश्वरप्रीतयेतुभ्यमहंसं
प्रददेनमम ॥ कन्याविषयेविशेषः ॥ इमांकन्यांतव अप्रजत्वनिरासार्थंत्वयासहएकविंशतिपुरु
षोत्धरणार्थंआत्मनश्चमुक्तयेवंशोद्धारकल्पोक्तफलावाप्तयेश्रीपरमेश्वरप्रीतयेआत्मसत्ता-
निवृत्तिपूर्वकंतुभ्यंकन्यारूपसत्तांअहंसंप्रददेनममेति ॥ एतद्दानोदकंपुत्रविषयेप्रतिगृही
तृहस्तेनिषिंच्य ॥ कन्याविषयेप्रतिगृहीतृसमीपेजलमध्येजलंक्षिपेदिति ॥ प्रतिगृण्हातुपु

त्वंभवान् ॥ कन्यारूपसत्त्वांप्रतिगृण्हातुभवान् ॥ देवस्यत्वेतिमंत्रेणहस्तद्वयेनप्रतिगृण्हामी
तिप्रतिगृह्यस्वांकेउपवेशयेत् ॥ ततअंगादंगादितिमंत्रेणशिशंमूर्ध्न्यभिजिघ्रेत् ॥ ॐ अंगादं
गात्संभवसिहृदयादधिजायसे ॥ आत्मावैपुत्रनामासिसजीवशरदःशतम् ॥१॥ ततोयुवासु
वासाइतिमंत्रेणबालकायवस्त्रंपरिधायउष्णीषंबध्वाकुंडलादिभिरलंकृत्यकुंकुमादिनातिल
कंकृत्वाप्रावरणेनसंवेष्ट्यधृतच्छत्रंगीतनृत्यमंगलवाद्यपुरःसरंब्राह्मणैः स्वस्तिनइंद्रेतिसुमंग
लसूक्तंपठन्निरैस्तंबालंगृहे आनीयपुरंध्रीभिर्नीराजयेत् ॥ ततोगृहीताहस्तोपादोचप्रक्षा
ल्यअग्नेःपश्चिमतः शुभासनेउपविश्यस्वदक्षिणतः पत्नींपत्न्युत्संगेबालंचोपवेश्य ॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

आचम्य प्राणानायम्य देशकालकीर्तनांते दत्तविधानां गहवनं करिष्ये ॥ उपयमनकुशानादाये
त्यादि आज्यभागांतं कृत्वा ॥ ततश्चरुमभिघार्य होमः ॥ ॐ यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानोमर्त्यं
मर्त्यो जोहवीमि ॥ जातवेदो यशोऽअस्मासु धेहि प्रजाभिरग्नेऽअमृतत्वमश्यां स्वाहा ॥१॥ इदम
ग्नयेनमम ॥ ॐ यस्मै त्वं सुकृते जातवेदऽउलोकमग्ने कृणवः स्योनं ॥ अश्विनं स पुत्रिणं वीरवं
तं गोमंतं रयिन्नशते स्वस्तिस्वाहा ॥२॥ इदमग्नयेनमम ॥ कौस्तुभेतु मंत्रद्वयेनैकाहुतिः प्रद-
र्शिता ॥ ॐ तुभ्यमग्ने पर्यवहन्त्सूर्यां वहतुना सह ॥ पुनः पतिभ्यो जायां दाग्ने प्रजया सह स्वाहा
॥१॥ इदं सूर्यसावित्र्यै० ॥ ॐ सोमो ददद्गंधर्वाय गंधर्वो ददद्ग्नये ॥ रयिं च पुत्रांश्चादाद् ग्नि

र्मह्यमथौऽ इमांस्वाहा ॥ २॥ इदंसूर्यसावित्र्यै०॥ ॐ इहैवस्तंमावियौष्टंविश्वमायुर्व्यश्नुतं
॥ क्रीळंतौपुत्रैर्नप्तृभिर्मोदमानौस्वेगृहेस्वाहा॥३॥इदंसूर्यसा०॥ ॐ आनःप्रजांजनयतु प्र
जापतिराजरसायसमनक्त्वर्यमाः॥ अदुर्मंगलीःपतिलोकमाविशंशन्नोभवद्विपदेशंचतुष्पदे
स्वाहा॥४॥ इदंसूर्यसावित्र्यैन०॥ ॐ अघोरचक्षुरपतिघ्न्येधिशिवापशुभ्यः सुमनाःसुव-
र्चाः॥वीरसूर्देवकामास्योनाशन्नोभवद्विपदेशंचतुष्पदेस्वाहा॥५॥इदंसूर्यसावित्र्यैन०॥ ॐ
इमांत्वमिंद्रमिढ्वः सुपुत्रांसुभगांकृणु॥ दशास्यांपुत्रानाधेहिपतिमेकादशंकृधिस्वाहा॥६॥
इदंसूर्यसावित्र्यैनमम॥ ततोव्यस्तसमस्तव्याहृतिभिरष्टाहुतीर्हुत्वा॥ उभाभ्यांस्विष्टकृत् ॥

संस्कार ॥१६५॥

ततोभूराद्यानवाहुतयः ॥ ततः संस्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकांतंहोमशेषंसमा-
प्य॥ आचार्यायवस्त्रालंकारादिभिर्यथाविभवंपूजयित्वाधेनुंदद्यात्॥ ब्राह्मणेभ्योदक्षि-
णांदत्वातैराशिषोगृहीत्वा॥ सभोपविष्टान्गंधतांबूलादिभिस्तोषयेत्॥ दशब्राह्मणान्भोजयेत्॥ दे
वताग्निंविसृज्य॥ कर्मणः संपूर्णतांवाचयित्वाईश्वरार्पणंकुर्यात्॥ बंधुसुहृद्भिः सहभुंजीत॥ ततः
स्वस्तिवाचनादिनांदीश्राद्धांतंकृत्वाजातकर्मादीन्संस्कारान्कुर्यात्॥ अथवाकृतजातकर्मादिषुचौ
लोपनयनादिकुर्यात्॥ इतिसं० दत्तपुत्रप्रतिग्रहविधानं॥ ॥ अथांतरितसंस्कारेप्रायश्चि
त्तं॥ गर्भाधानादीनिचूडाकरणांतानिसंस्कारकर्माणिनियतकालान्यभिहितानि॥ यदिदैववशा

सुरुषापराधाद्वादोषाद्वानियतस्यकालस्यअतिक्रमोभवतितदाप्रायश्चित्तंविधीयते॥कात्या
यनः॥आरभ्याधानमाचौलात्कालेतीतेतुकर्मणां॥व्याहृत्याज्यंतुसंस्कृत्यहुत्वाकर्मयथाक्रमं॥
व्यस्तैःसमस्तैर्व्याहृत्याचत्वारिपंचवारुणं॥प्रतिसंस्कारलोपेतुहुत्वाज्येनपृथक्पृथगिति॥ अ
न्यच्च॥एतेष्वेकैकलोपेतुपादकृच्छ्रं समाचरेत्॥चूडायाअर्धकृच्छ्रंस्यादापदीत्येवमीरितं॥अ
नापदितुसर्वत्रद्विगुणंद्विगुणंचरेत्॥लुप्तेकर्मणिसर्वत्रप्रायश्चित्तंविधीयते॥प्रायश्चित्तेकृतेप
श्चाल्लुप्तकर्मसमाचरेत्॥ इति॥ अशक्तौगोदानं॥अथवागोनिष्क्रयीभूतयथाशक्तिरजतद्रव्य
दानमिति॥ ॥अथोपनयनदिनात्पूर्वेन्हिआचम्यप्राणानायम्यदेशकालकीर्तनांतेअ

स्यकुमारस्यगर्भाधानादिवापुंसवनादिचूडाकरणांतानांसंस्काराणांकालातिपत्तिजनित
प्रत्यवायपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंअनादिष्टप्रायश्चित्तहोमपूर्वकंगोदानंकरिष्ये॥स्थंडिलेपंच
भूसंस्कारपूर्वकंलौकिकाग्निंप्रतिष्ठाप्य॥ब्रह्मोपवेशनादिआज्यभागांतेप्रतिसंस्कारेआज्येनव्य
स्तसमस्तव्याहृतीश्चितस्त्वंनोऽअग्नेत्यादिपंचवारुणंहुत्वा॥ततोमहाव्याहृत्यादिस्विष्टकृदंतादशाहु
तयः॥ततःसंस्रवप्राशनांतंहोमशेषंसमाप्य॥गांचदद्यात्॥अथवकालातिपन्नसंस्कारप्रत्यवाय
परिहारद्वारागोनिष्क्रयीभूतयथाशक्तिरजतद्रव्यंदातुमहमुत्सृजे॥तेनश्रीकर्मांगदे०॥इत्यं
तरितसंस्कारेप्रायश्चित्तं॥ ॥अथसंक्षिप्तांतरितसंस्कारप्रयोगः॥यथा॥प्राङ्नामकरणा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

द्वालः प्रागन्नप्राशनाच्छिशुः ॥ कुमारकस्तुविज्ञेयोयावन्मौंजीनिबंधनं ॥ तदूर्ध्वंब्रह्मचारी
स्याद्विसर्गांतेतुस्नातकः ॥ कृतेविवाहेविधिवद्गृहस्थाश्रमिणंवदेदिति ॥ सर्वांतरितसंस्कारेकु
मारःपरिकीर्तितइति ॥ गणशःक्रियमाणानांमातॄणांपूजनंसकृत् ॥ सकृदेवभवेच्छ्राद्धंहोम
मंत्राःपृथक्पृथगिति ॥ ॥ ततोयजमानःपत्नीकुमारसहितउपनयनदिनात्पूर्वेह्निमंगलं
स्नात्वाऽहतेवाससीपरिधायधृतमंगलतिलकः शुभासनेउपविश्य ॥ आचम्यप्राणानायम्य
देशकालकीर्तनांते अस्यकुमारस्यबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणेनबीजकोत्पत्त्यतिशायमा-
त्तृगर्भामंगलप्राशनशुद्धिपुरुषताज्ञानोदयतेजइंद्रियबलायुर्वर्चोभिव्यवहारसिद्धिद्वारा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंगर्भाधानादिवापुंसवनादिअन्नप्राशनांतान्संस्कारानेकतंत्रेणाद्यतथाच
द्विजत्वसिद्ध्यावेदाध्ययनाधिकारसिद्ध्यर्थंश्वःकरिष्यमाणचौलोपनयनेब्रह्मवर्चस्वसिध्यर्थंवे
दारंभंचएकतंत्रेणकरिष्ये॥ तदंगत्वेननिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्वस्तिवाचनादिनांदीश्राद्धं
तंकरिष्येइतिकृत्वा॥ ॥ अथांतरितसंस्काराणामवश्यकर्तव्यानि॥ ॐ पूषाभगᳪ इतिगर्भा
धानं॥ ॐ हिरण्यगर्भो ह्यः संभृत इत्येताभ्यांद्वाभ्यामृग्भ्यांपुंसवनं॥ ॐ भूर्भुवःस्वरितिम
हाव्याहृतिभिर्विनयामीतिसीमंतः॥ ॐ भूस्त्वयिभुवस्त्वयिस्वस्त्वयिभूर्भुवःस्वः सर्वंत्वयि
दधामीतिमेधाजननं॥ अग्निरायुष्मानित्यादिभ्यायुषकरणांतंजातकर्म॥ श्रीकुलदे० असुन

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

कदेवताभक्तमासनामनक्षत्रनामव्यवहारनामप्रतिष्ठाप्ययेदोसीत्याशिषमितिनामकर्म॥
ॐ तच्चक्षुरितिनिष्क्रमणं॥ ॐ हन्त ॥ इतिमंत्रेणान्नप्राशनं ॥ पुण्याह
वाचनांतेमृत्युःसवितासवितासविताचैतेप्रीयंतांइति॥ ॥ इत्यंतरिनसंस्कारप्रयोगः॥ ॥
अथचूडाकरणसंस्कारः॥ ॥सांवत्सरिकस्यचूडाकरणं ॥ संवत्सरोजातोयस्यसःसां
वत्सरिकः॥सचाद्यसंवत्सरस्यांतिमेमासे॥ तृतीयेवाप्रतिहते॥अथवातृतीयेसंवत्सरे
अपूर्णेचूडाकरणंकुर्यात्॥यथामंगलंवासर्वेषां॥अथवायथाकुलाचारंपंचमेद्वेवाउपनीत्यास
हक्रियतेतथाव्यवस्था॥उदगयनेशुक्लपक्षेगुरुशुक्रयोर्बाल्यवार्द्धक्यास्तसमयाभावेअक्षये

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

अनधिकेचमासे ज्योतिः शास्त्रोक्तप्रशस्ततिथिवारलग्नेशुभेमुहूर्तेदिने एवकार्यः नतुरात्रौ॥
यदिगर्भाधानादिसंस्कारलोपस्तत्प्रायश्चित्तंकालात्ययनिमित्तंप्रायश्चित्तहोमंचकृत्वाकार्यइति
॥प्रायश्चित्तप्रकारस्तु अंतरितसंस्कारलोपकरणे दृष्टव्यः ॥ सूनोर्मातरिगर्भिण्यांचूडाकर्मन
कारयेत् ॥ पंचमाद्वात्प्रागूर्ध्वंतुगर्भिण्यामपिकारयेत् ॥ सहोपनीत्याकुर्याच्चेत्तदादोषोनविद्य-
ते॥ ज्वरितस्यचौलादिमंगलंनकार्यं॥ मातरिरजस्वलायामपिनकार्यं॥ विवाहव्रतचूडासु
मातायदिरजस्वला ॥ तस्याः शुद्धेःपरंकार्यंमंगलंमनुरब्रवीत् ॥ नांदीश्राद्धोत्तरंरजस्वला
यांशांतिंकृत्वाकार्यं ॥ केचित्तुमुहूर्तांतराभावेप्रारंभात्प्रागपिरजोदोषेश्रीपूजनादिवि

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

धिनाशांतिंकृत्वाकार्यमित्याहुः॥ मातुलपितृव्यादेः कर्तुः पत्न्यांरजस्वलायामपिमंगलंनेति
सिंधुः॥ त्रिपुरुषात्मककुलेषण्मासमध्येमौंजीविवाहरूपमंगलोत्तरंमुंडनाख्यंचूडाकर्मा
दिनकार्यं॥ संकटेतुअब्दभेदेकार्यं॥ चतुः पुरुषपर्यंतंकुलेसपिंडीकरणमासिकश्राद्धांत
प्रेतकर्मसमाप्तेः प्राक्चूडाकर्मादिकमाभ्युदयिकंकर्मनकार्यं॥ एकमातृजयोरेकसंवत्सरे
अपत्ययोर्द्वयोः समानसंस्कारौनकार्यौ॥ नसंस्कारःसमानः स्यान्मातृभेदेविधीयते॥ प्रारं
भोत्तरंसूतकप्राप्तौकूष्मांडीभिर्ऋग्भिर्घृतंहुत्वागांदत्वाचूडोपनयनोद्वाहनादिकमाचरेत्
॥ चौलकर्मणिजातकर्मणिचभोजनेसांतपनकृच्छ्रंप्रायश्चित्तं॥ अन्येषुसंस्कारेषूपवा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

सेनशुद्धिः ॥ चूडांताः सर्वेसंस्काराःस्त्रीणाममंत्रकाःकार्याः॥ होमस्तुसमंत्रकः ॥ इदानीं
शिष्टेषुस्त्रीणांचूडादिसंस्कारकरणंनदृश्यते ॥ विवाहकालेचूडादिलोपप्रायश्चित्तमात्रंकु
र्वंति ॥ चौलोत्तरंमासत्रयपर्यंतंसपिंडैःपिंडदानंतिलतर्पणंचनकार्यं॥महालयेगयायांपि-
त्रोः प्रत्यद्बश्राद्धेचपिंडदानादिकार्यं ॥ इतिधर्मसिंधौ ॥ इतिचूडाकरणोपयोगीनिर्णयः॥
॥ अथक्रमः ॥ चौलंस्यात्र्येकवर्षाद्युदितमथकुलान्मातरोबाह्यशालांत्रीन्विप्रान्भोज्यहुत्वामनु
मितसुदकैश्चोंदनंदक्षिणेप्राक् ॥ श्येण्याशल्याविनीयत्रिकुशतरुणकंधार्यक्षूरैःसकेशान्छि
त्वोक्ष्णोगोमयेस्यादितिवदपरयोः केशमेवंनृपाब्दे ॥ १॥ ॥ अथप्रयोगः ॥ तत्रबहिःशा

For Private and Personal Use Only

लाभवति ॥ ज्योतिःशास्त्रोक्तेशुभमुहूर्तेमाताकुमारमादायाहताव्याहतेवाससीपरिधाप्यांक
आधायपश्चादग्नेरुपविशति ॥ तत्रसंकल्पः ॥ देशकालौस्मृ० अस्यकुमारस्यबीजगर्भसमु
द्भवैनोनिबर्हणेनबलायुर्वर्चोभिवृद्धिव्यवहारसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंचौलकर्मकरि
ष्ये ॥ यदाउपनीत्यासहक्रियतेतदासंकल्पस्तुचूडोपनयनेकरिष्येएवमूहः कर्तव्यः ॥ त
त्रनिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनंअविघ्नपूजनंमंडपस्थापनंमातृकापूजनं
वसोर्धारानांदीश्राद्धंचकरिष्येइतिकृत्वा ॥ अत्रपुण्याहवाचनांतेप्रजापतिः प्रीयतामिति
वदेत् ॥ चूडाकरणाधिकारार्थंत्रीन्ब्राह्मणान्भोजयिष्ये ॥ ततोबहिःशालायांस्थंडिलेपंच

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

भूसंस्कारान्कत्वाभ्यनाम्नोग्नेः स्थापनं॥ ततः ब्रह्मोपवेशनादिपात्रासादनेनान्नचरुः॥पात्रासाद
नानंतरंउपकल्पनीयानि॥ शीतोदकं॥उष्णोदकं॥ नवनीतपिंडः॥ घृतपिंडोदधिपिंडोवा॥द्वाद
शांगुलदीर्घश्र्येणीशलली॥ साग्राणिद्वादशांगुलदीर्घाणिसप्तविंशतिकुशतरुणानि॥ताम्रपरि
ष्कृतआयसक्षुरः॥आनडुहगोमयपिंडः॥नापितः॥वरश्चेति॥पवित्रीकरणादिआज्यभागा
नंतरंमहाव्याहृत्यादिप्रजापत्यंतानयाहुतयः॥ तद्यथा॥ ॐ प्रजापतयेस्वा० इदंप्र०॥ॐ
इंद्रायस्वा० इदंइं०॥ ॐ अग्नयेस्वा० इदम०॥ ॐसोमायस्वा० इदंसो०॥ ॐ भूः स्वा०इ
दमग्न०॥ॐ भुवःस्वा० इदंवा०॥ॐ स्वः स्वा० इ० सूर्याय०॥ॐ त्वन्नोऽअग्ने० स्वाहा॥इद

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मग्नीवरुणाभ्यांन० ॥ ॐ सत्वन्नोॅऽ अग्ने० स्वा० इदमग्नीवरुणाभ्यांन० ॥ ॐ अयाश्चाग्ने०
स्वा० ॥ इदमग्नयेअयसे०॥ॐ ये तेशातम्व०॥ इदंवरुणायसवित्रेविष्णावेविश्वेभ्योदेवेभ्योमरु
द्भ्यः स्वर्केभ्यश्चन०॥ ॐ उदुत्तमं० ॥ इदंवरुणायादित्यायादितये०॥ ॐ प्रजापतयेस्वा०इ
दंप्रजाप०॥ततःस्विष्टकृत्॥ ॐ अग्नयेस्विष्टकृतेस्वा० इदम०स्विष्ट०॥ततःसंस्रवप्राशनादिप्र
णीताविमोकांतंहोमशेषंसमाप्य॥ ततएकस्मिन्पात्रेशीतास्वप्सूष्णाऽआप आसिंचति ॥ आसिं
चनसमयेकुमारेणअन्वारंभःकार्यइतिभर्तृयज्ञः॥ ॐ उष्णेनवायउदकेनेह्यदितेकेशान्वप-
॥१॥ इतिमंत्रेण ॥ अथात्रउदकेनवनीतपिंडंघृतपिंडंदध्नोवाप्रास्यति ॥ तदुदकमादायदक्षि

For Private and Personal Use Only

णगोदानसुंदति ॥ तच्चकारिकायां ॥ उंदनंकेशमूलेतुकेशमध्येविनीयनं॥ छेदनंचैवकेशाग्रे
एषएवक्रमोभवेदिति॥ दक्षिणगोदानंशिरोदक्षिणपार्श्वस्थकेशप्लावनादीत्यर्थः ॥ ॥ ॐ
सवित्राप्रसूतादेव्याऽआपऽउंदंतुतेतनूं॥ दीर्घायुत्वायबलायवर्च्चसे॥ इत्यनेनमंत्रेण॥ तत
स्त्र्येण्याशलल्याकेशान्विनीय॥ त्रिस्थानम्येतयाशलल्याइति॥ विनयनंकेशासमीकरणं॥ त्री
णिकुशतरुणान्यंतर्दधाति॥ ॐ ओषधेत्रायस्व ॥१॥ इत्यनेनमंत्रेण॥ शिवोनामेतिलोह
क्षुरमादाय॥ॐ शिवोनामासिस्वधितिस्तेपितानमस्तेऽअस्तुमामाहिंसीः॥१॥ निवर्त्तयामी
तिकेशकुशक्षुरसंश्लेषीकरणं॥ ॐ निवर्त्तयाम्यायुषेन्नाद्यायप्रजननायरायस्पोषायसुप्रजा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्तायुसुवीर्याय ॥१॥ छेदनेमंत्रः ॥ ॐ येनावपत्सविताक्षुरेणसोमस्यराज्ञोवरुणस्यविद्वान् ॥ते
नब्रह्मणोवपतेदमस्यायुष्यंजरदष्टिर्यथासं ॥१॥ इत्यनेनमंत्रेणसकेशानिकुशतरुणानिप्र
च्छिद्यानडुहेगोमयपिंडेप्रास्यत्युत्तरतः॥ अग्नेरुत्तरतःगोमयपिंडस्यस्थापनमितिगदाधरः ॥ततस्त
स्मिन्नेवदक्षिणगोदानेएवमेवापरंवारद्वयं तूष्णींकर्तव्यं ॥ एकद्रव्येकर्मावृत्तौसकृन्मंत्रवत्कर्मेति-
कात्यायनः ॥ तत्प्रकारः ॥ उंदनं ॥ विनयनं ॥ त्रिकुशतरुणांतर्धानं ॥ संलग्नीकरणं ॥ छेदनं ॥ गोमय
पिंडेप्रासनं ॥ एवमुक्तेनप्रकारेणपुनरेकवारंकर्तव्यं ॥ पश्चिमगोदानेअप्येवमेवकर्मकरोति ॥ ॐ
सविन्नाप्रसूत० ॥१॥ इत्यनेनपश्चिमगोदानेउंदनं ॥ त्र्येण्याशलल्याविनयनं ॥ ॐ ओषधेत्राय

For Private and Personal Use Only

स्वेतित्रि कुशतरुणांतर्धानं॥ ॐ शिवोनामेतिंलोहक्षुरग्रहणं॥ ॐनिवर्तयामीतिसंलग्नीक
रणं॥ छेदनेमंत्रविशेषः॥ ॐ त्र्यायुषंजमदग्नेरिति॥गोमयपिंडेप्रासनं॥पुनःपश्चिमगोदाने
एवमेवापरंवारद्वयंतूष्णींकर्तव्यं॥तत्प्रकारः॥उंदनं॥विनयनं॥ त्रिकुशतरुणांतर्धानं॥संलग्नीक
रणं॥छेदनं॥गोमयपिंडेप्रासनं॥एवमुक्तेनप्रकारेण॥अथोत्तरगोदाने॥ ॐसवित्राप्रसूताइति
मंत्रेणउंदनं॥त्र्येण्यावालत्याविनयनं॥ॐ ओषधेत्रायस्वेति त्रि कुश तरुणांतर्धानं॥शिवो
नामेतिलोहक्षुरग्रहणं॥ॐनिवर्तयामीतिसंलग्नीकरणं॥ छेदनेमंत्रविशेषः॥ ॐ येनभूरि
श्चरादिवंज्योक्पश्चाद्धिसूर्यं॥तेनतेवपामिब्रह्मणाजीवातवेजीवनायसुश्लोक्यायस्वस्तये॥१॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

इतिमंत्रेण छेदनंगोमयपिंडे प्रासनं॥ पुनरुत्तरगोदानेएवमेवापरंउक्त प्रकारेण वारद्वयंतूष्णीं
कर्तव्यं॥ उंदनं॥ विनयनं ॥ त्रिकुशातरुणांतर्धानं॥ संलुम्रीकरणं॥ छेदनं ॥ गोमयपिंडे
प्रासनं॥ ततस्त्रिः क्षुरेणशिरः प्रदक्षिणंपरिहरति॥ ॐ यत्क्षुरेणमज्जयितासुपेशसावप्ता-
वावपतिकेशाञ्छिन्धिशिरोमास्यायः प्रमोषीः ॥१॥ सकृन्मंत्रेणद्विस्तूष्णींशिरसः समंतात्क्षुर
भ्रामणं॥ ततस्ताभिरद्भिःशिरःसमुद्यनापितायक्षुरंप्रयच्छति॥ ॐ अक्षण्वंपरिवप इतिमंत्रेण ॥ सच
नापितउदङ्मुखस्थितस्यकुमारस्य प्राक्संस्थंप्राङ्मुखस्थितस्यउदक्संस्थंशिरोवपेत्॥ यथा
मंगलंकेशशेषकरणमित्यस्यायमर्थः॥ कुलव्यवस्थयाशिखास्थापनं॥ केचित्संचशिखाः॥ के

For Private and Personal Use Only

त्रिदेकशिखाः ॥ यस्ययथाप्रसिद्धिस्तस्यतथाशिखास्थापन ॥ यथा ॥ केशशेषंततः कुर्या
धस्मिनोत्रेयथोचितं ॥ कुर्वन्त्यन्येशिखामात्रंमंगलार्थमिहकचित् ॥ कंबुजानांवसिष्ठानां
दक्षिणेकारयेच्छिखां ॥ द्विभागेत्रिःकश्यपानांमुंडाश्चभृगवोमताः ॥ पंचचूडाआंगिरसएकावा
जसनेयिनामिति ॥ ततःसर्वान्केशान्गोमयपिंडेकृत्वातंगोमयपिंडंवस्त्रादिनावेष्ट्य अनुगुप्तंकृ
त्वागवांगोष्ठेस्थापयेत् ॥ अथवापल्वलस्योदकांतेउदकसमीपेस्थापयेत् ॥ पल्वलंतडागः
॥ ततश्चूडाकरणसंस्कारकर्त्तास्वाचार्यायवरंददाति ॥ वरंगोनिष्क्रयं ॥ स्मृत्युक्तान्दशसंख्या
कान् ब्राह्मणान्भोजयिष्ये ॥ यांतुदेवेतिमातृणांविसर्जनं ॥ इतिसंस्कारभास्करेचूडाकरणं ॥ ॥

For Private and Personal Use Only

स्पृष्टास्पृष्टे शातातपः ॥ बालस्याभ्युक्षणंप्रोक्तंशिशोराचमनंस्मृतं ॥ रजस्वलादिसंस्पर्शेस्ना
नमेवकुमारके ॥१॥ याज्ञवल्क्यः ॥ चांडालादिषुसंस्पर्शेसचैलंस्नानमाचरेत् ॥ तोयेनिमज्ज्ने
नविनाशुद्धिर्नास्तीतिनिश्चयः ॥२॥ ॥ इतिसंस्कार्यस्यस्पृष्टास्पृष्टविचारः ॥ ॥ अथकर्ण
वेधः ॥ सौवर्णीराजपुत्रस्यराजतीविप्रवैश्ययोः ॥ शूद्रस्यचायसीसूचीकर्त्तव्यासूत्ररंध्रयुक्
॥१॥ कर्णरंध्रेरवेश्छायाप्रविशेदग्रजन्मनः ॥ स्त्रीणांयथेच्छंरंध्रंचकर्णाभरणधारणेइति ॥ त
च्चवर्षेतृतीयेपंचमेवाज्योतिः शास्त्रोक्तशुभमासेशुक्लपक्षेशुभदिनेशुभमुहूर्त्तेकार्यः। कृतमं
गलस्नानआहतवाससीपरिधायधृतमंगलतिलकः शुभासनेप्राङ्मुखउपविश्याचम्यप्राणा

नायम्यदेशकालकीर्तनांते अस्यकुमारस्य आयुरभिवृद्धिव्यवहारसिद्धि द्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्य
र्थंकर्णवेधंकरिष्ये ॥ तदंगत्वेननिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंकरिष्ये इतिकृत्वा ॥ ततोगणेशंसरस्वतींकु
लदेवतांब्रह्मविष्णुशिवान्नवग्रहांल्लोकपालान्ब्राह्मणांश्चनत्वाकुमारंप्राङ्मुखंवरासनेउपवेश्य
॥तद्धस्तेमधुरंदत्वा॥दक्षिणंकर्णमभिमंत्रयते॥ ॐ भद्रंकर्णेभिरितिमंत्रेण॥ ततोवामकर्णमभि
मंत्रयते ॥ ॐ वक्ष्यन्तीवेदागनीगन्तिकर्णंप्रियर्ठ॰ सखायम्परिषस्वजाना॥ योषेवशिङ्क्तेधितु
ताधि धन्वुञ्ज्याऽइयर्ठ॰ समनेपारयन्ति ॥ १॥ ततःशिशोःकर्णवेधस्थलमारक्तरसेनांकयित्वा
यथाविभवंस्वर्णादिसूच्यामंगलसूत्रोपेतयाकुशलसुभगस्त्रियाकर्णवेधयेत् ॥ कुमारस्यपूर्वं

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

दक्षिणकर्णं ॥ कुमार्यास्तु पूर्वं वामकर्णं वेधयेत् ॥ यथाशक्ति ब्राह्मणान्भोजयेत् ॥ तेभ्यश्च दक्षि
णां दत्वा तैराशिषो गृहीत्वा ॥ सुवासिन्यैश्च कुंकुमतांबूलादि दत्वा गणपतिं विसृजेत् ॥ ॥ अ
थ कर्णवेधनक्षत्रात्तृतीयनक्षत्रे कर्णक्षालनं उष्णोदकेन रोहणार्थं कार्यं ॥ रूढौ च कर्णौ यथा
भरणधारणक्षमता भवति तथा वर्धनीयौ ॥ पुंसः सूर्यरश्मिप्रवेशपर्यंतं रंध्रं वर्धयेत् ॥ स्त्रीणां
यथेच्छं ॥ इति संस्कारभास्करे कर्णवेधः ॥ ॥ जातकर्मादि चूडाकरणांतानि संस्कारकर्माणि
कुमार्यास्तु अमंत्रकाणि कार्याणि ॥ होमस्तु समंत्रकः ॥ स्त्रीशूद्रयोस्तु गर्भाधानादि विवाहांता
नव संस्काराः ॥ तत्रापि शूद्रस्य केवल पौराणविधिना इति हरिहरभाष्ये निर्देशः ॥ यथा ॥ जा

For Private and Personal Use Only

तकर्मसमारभ्यस्त्रीणांचूडांतसर्वशः ॥ होमः समंत्रकः कार्यः संस्कारस्तु अमंत्रकः ॥१॥ इति
स्त्रीविषये॥ शूद्रेतुप्रागुक्तं॥ ॥ अथवर्धापननिर्णयः ॥ तत्त्ववर्षपर्यंतंप्रतिमासेजन्मति
थौकार्यं ॥ तदनंतरंप्रत्यब्देजन्मतिथौकार्यं॥ तिथिद्वैधेयत्रजन्मर्क्षयोगः सातिथिर्ग्राह्या ॥
दिनद्वयेजन्मर्क्षयोगसत्वासत्वयोरौदयिकीत्रिमुहूर्ताधिकाग्राह्या ॥ त्रिमुहूर्तन्यूनाचेत्पूर्वा
॥ जन्ममासेधिमाससत्वेशुद्धमासेकर्तव्यं ॥ नत्वधिके॥ इदंवर्धापनंबाल्येपित्रादिनाकार्यं॥ प-
श्चात्तुस्वयमेवेति॥ ॥ अथप्रयोगः ॥ जन्मदिनेकुमारपत्नीसहितोयजमानः मंगलं
स्नात्वाहतवाससीअलंकारांश्चपरिधायधृतमंगलतिलकोमातापित्रोर्गुर्वाचार्यकुलदेवता

विप्रांश्चनमस्कृत्यगृहाभ्यंतरतः शुभासनेप्राङ्मुख उपविश्यस्वदक्षिणतःपत्नींतद्दक्षिण
तःकुमारमुपवेश्यधृतपवित्रपाणिराचांतःप्राणानायम्यदेशकालकीर्तनांतेअस्यकुमारस्य
दीर्घायुःश्रीतेजोवृद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंअद्यजन्मदिनेवर्धापनाख्यंकर्मकरिष्ये॥
स्वयंकरणेममचदीर्घायुस्तेजोवृद्धिद्वाराश्रीप० प्रीत्यर्थंअद्यमदीयजन्मदिनेवर्धापनाख्यंक
र्मकरिष्येइतिसंकल्पः॥तत्रनिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनंचकरिष्येइतिकृ
त्वा॥ततःश्रीपर्ण्यादिपीठेपंक्तिरूपेणाक्षतपुंजेषुदेवताआवाहयेत्॥ तद्यथा॥ ॐगणपत
येन० गणपतिंआ० एवंसर्वत्र ॥ ॐ दुर्गायै०॥ॐ कुलदेवतायै०॥ॐप्रजापतये०॥ ॐवि

ष्णवे०॥ॐ महेश्वराय॥ॐ सूर्याय॥ॐ सोमाय॥ॐ भौमाय०॥ॐ बुधा०॥ॐ बृहस्प०॥ ॐ
शुक्राय०॥ ॐ शनैश्वरा०॥ ॐ राहवे॥ ॐ केतवे०॥ ॐ कालाय॥ॐ युगाय॥ॐ संवत्सरा॥ॐ
अयनाय०॥ ॐ ऋतवे०॥ ॐ मासाय०॥ ॐ पक्षाय॥ ॐ जन्मतिथये नमः॥ ॐ जन्मर्क्षाय०॥
ॐ जन्मयोगा०॥ॐ जन्मकरणा॥ॐ जन्मराशये०॥ॐ जन्मलग्ना०॥ ॐ शिवायै॥ॐ सं
भूत्यै॥ॐ प्रीत्यै॥ॐ संतत्यै॥ॐ अनुसूयायै०॥ॐ क्षमायै०॥ॐ उपविष्टायै॥ॐ भ
द्रायै०॥ ततः पंक्तिरूपेणाष्ट दलानि त्रीणि विरच्य तदुपरि पूगीफले देवता आवाहयेत्॥ ॐ ष
ष्ठीदेव्यै०॥ ॐ मार्कंडेया०॥ ॐ जमदग्नये०॥ पुनस्तदग्रे पंक्तिरूपेणाक्षतपुंजेषु॥ अश्वत्थाम्ने

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नमः अश्वत्थामानंआवाहयामि॥ एवंसर्वत्र॥ ॐ बलये॰ ॐ व्यासाय॰॥ ॐ हनुमते॰॥ ॐ बिभी
षणाय॰॥ ॐ कृपाचार्याय॰॥ ॐ परशुरामाय॰॥ ॐ कार्तिकेयाय॰॥ पुनःपंक्तिरूपेणाक्षतपुंजेषु॥
ॐ इष्टदेवतायै॰॥ ॐ स्थानदेवतायै॰॥ ॐ वास्तुदेवतायै॰॥ ॐ क्षेत्रपाला॰॥ ॐ पृथिव्यै॰॥ ॐ
अद्भ्यः॥ ॐ तेजसे॰॥ ॐ वायवे॰॥ ॐ आकाशाय॰॥ सर्वासांसमंतात्भागादिदिक्षुवापंक्तिरूपेण॥
ॐ इंद्राय॰॥ ॐ अग्नये॰॥ ॐ यमाय॰॥ ॐ निर्ऋतये॰॥ ॐ वरुणाय॰॥ ॐ वायवे॰॥ ॐ कुबे
राय॰॥ ॐ ईशानाय॰॥ ॐ ब्रह्मणे॰॥ अनंता॰॥ इत्यावाह्य॥ मनोजूतिरितिप्रतिष्ठाप्य॥ आवोदेव
तिमंत्रेणषोडशोपचारैःसंपूज्य॥ ॐ आवोदेवाऽसईमहेधामनमैयत्यध्वरे॥ आवोदेवासऽअ

For Private and Personal Use Only

शिषौयज्ञियासोहवामहे ॥१॥ इतिमंत्रेण ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः मार्कंडेयायावाहितंदेवताभ्यो
नमः इत्यावाहनादिषोडशोपचार समर्पणं ॥ दध्योदनं दधिभक्तनैवेद्यं ॥ अन्येभ्यः पायसादि ॥
प्रार्थना ॥ जयदेविजगन्मातर्जगदानंदकारिणी ॥ प्रसीदममकल्याणीनमस्तेषष्ठिदेवते ॥१॥
॥ आयुःप्रजमहाभागसोमवंशसमुद्भव ॥ महातपोनिधिश्रेष्ठमार्कंडेयनमोस्तुते ॥२॥
चिरंजीवोयथात्वंभोभविष्यामितथामुने ॥ रूपवान्वित्तवांश्चायुः श्रियायुक्तंचमांकुरु ॥३॥
कर्तापितान्वितर्हिश्रियायुक्तंशिशुंकुरुइति ॥ मार्कंडेयनमस्तेस्तु सप्तकल्पांतजीवन ॥ आ
युरारोग्यंमेदेहिप्रसीदभगवन्मुने ॥१॥ क०पि० ॥ आयुरारोग्यंबालायदेहित्वंभगवन्मुने

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

इति ॥ चिरंजीवोयथातंभोसुनीनांप्रवरोद्विज ॥ कुरुष्वमुनिशार्दूलतथामांचिरजीविनं ॥१॥
क० पि० ॥ बालंमेचिरजीविनमिति ॥ जमदग्नेमहाभागमहातेजोमयोज्ज्वल ॥ आयुरारोग्यसि
ध्यर्थमस्माकंवरदोभव ॥१॥ क० पि० बालायवरदोभव ॥ त्रैलोक्येयानिभूतानिस्थावराणिचराणि
च ॥ ब्रह्मविष्णुशिवैःसार्धंरक्षांकुर्वंतुतानिमे ॥१॥ प्रीयंतांदेवताःसर्वाःपूजांगृण्हंतुताममः ॥ प्र
यच्छंत्वायुरारोग्यंयशःसौख्यंचसर्वदा ॥ २॥ मंत्रन्यूनंक्रि[illegible]न्यूनंद्रव्यन्यूनंमहामुने ॥ यद
र्चितंमयादेवपरिपूर्णंतदस्तुमे ॥ ३॥ अनयापूजयामार्कंडेयाद्यावाहि[illegible]देवताःप्रीयंतां ॥ ततःपा
यसेनसर्वेभ्योभूतेभ्योनमइतिबलिंदद्यात् ॥ कश्चित्स्थंडिलेपंचभूसंस्कारपूर्व[illegible]लौकिकाग्निं

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प्रतिष्ठाप्य ॥ ब्रह्मोपवेशनाद्याज्यभागांतं कृत्वा ॥ ततो घृताक्ततिलैर्नाममंत्रेण षष्ठीं देवीं मार्कंडेय
जमदग्नीनां प्रीत्यर्थं अष्टाष्ट संख्यया अन्वाहितदेवता नामैकैकयाहुत्या महाव्याहृत्याश्चविंश
तिसंख्ययान्वजुहुयात् ॥ शेषेण स्विष्टकृत् ॥ ततो भूराद्यानवाहुतय आज्येन ॥ ततः संस्रवप्राश
नादिप्रणीताविमोकांतं होमशेषं समाप्य ॥ दानानि दद्यात् ॥ तत्रादौ सुवर्णयुक्ततिलपात्रदानं ॥
तिलाः काश्यपसंभूतास्तिलाः पापहराः स्मृताः ॥ तिलकांचनदानेन दीर्घायुष्यं ददातु मे ॥१॥
इदं तिलपात्रं सदक्षिणाकं दीर्घायुष्यप्राप्तिकामनया मार्कंडेयाद्यावाहितदेवताप्रीत्यर्थं अमु
कशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे ॥ घृतपात्रदानं ॥ आज्यं तेजससमुद्दिष्टं आज्यं यज्ञेः प्र

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तिष्ठितं ॥ आज्यपात्रप्रदानेनदीर्घायुष्यंकुरुष्वमे ॥ १॥ इदंआज्यपात्रंसदक्षिणाकंदीर्घायुः
श्रीप्राप्तिकामनयाश्रीमार्कंडेयाद्यावाहितदेवताप्रीत्यर्थंअसुकशर्मणेब्राह्मणायतुभ्यमहंसं-
प्रददे॥गोदानमपिदद्यात्॥ततस्तिलशर्करायुतंपयःपिबेत् ॥तत्रमंत्रः ॥सतिलंशर्करामिश्रंअं
जल्यर्धमितंपयः ॥ मार्कंडेयाद्वरंलब्ध्वापिबाम्यायुर्विवृद्धये ॥१॥ इतिमंत्रेणपिबेत्॥ब्राह्म
णेभ्योगंधादिभिःसंपूज्यतेभ्यश्चदक्षिणांदत्वातेराशिषोगृहीत्वा आवाहितदेवताअग्निंच-
विसृज्य॥ यथाशक्तिब्राह्मणान्भोजयित्वा॥यस्यस्मृत्येतिनत्वा ॥स्रुहृद्बंधुभिःसहस्वयंभुंजी
तेति॥ग्रंथांतरेतुमातुरेवसुवासिन्याश्चहरिद्राकुंकुमपुष्पतांबूलादिभिःसंपूज्यताभ्यांचनो

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

राज्य अनंतरं अक्षतपुंजेषु कुसुदां षष्टीं देवीं जन्मर्क्षदेवतां कुलदेवतांश्च संपूज्य ब्राह्मणान्सं
पूज्य तेभ्यश्चापूपपूरिकापायसयुक्तानि कुसुदादिदेवताप्रीतये पुत्रायुर्विवर्धनार्थं यथाशक्ति
वायनानिदद्यात्॥ तेभ्यश्च दक्षिणां दत्वा तेशाशिषो गृहीत्वा॥ सुवासिन्यै शिशवे च भोजनं दत्वा
देवताविसृज्य यस्य स्मृत्येति नमेत्॥ इतिवर्धापनप्रयोगः॥ ॥ अथाक्षरलेखनारंभनिर्ण
यः॥ मार्कंडेयः॥ पंचमे सप्तमे वाब्दे पूर्वस्यान्मौंजिबंधनात्॥ तत्रचैवाक्षरारंभः कर्तव्यस्तुश्रु
भेदिनेइति॥ पंचमे सप्तमे वावर्षे अक्षरलेखनारंभ उत्तरायणे कार्यः॥ अत्र कुंभस्थः सूर्योव
र्ज्यः॥ शुक्लपक्षः शुभः प्रोक्तः कृष्णश्चांत्यत्रिकं विना॥ द्वितीयातृतीयापंचमीदशम्येका

For Private and Personal Use Only

दशीद्वादशीत्रयोदश्यः श्रेष्ठाः ॥ अश्विनीमृगार्द्रापुनर्वसुपुष्यहस्तचित्रास्वात्यनुराधाश्रवण
धनिष्ठावाततारकारेवत्योभौमशनिभिन्नवाराश्चशुभाः॥ तत्रायंक्रमः॥ संपूजयेद्गणाधीशंतथै
वचसरस्वतीं॥कुलदेवींततश्चैवपूजयेच्चबृहस्पतिं॥ नारायणंमहालक्ष्मींगंधधूपादिभिस्तथा॥
स्वविद्यासूत्रकारांश्चस्वविद्यांचविशेषतः॥एतेषामेवदेवानांनाममंत्रेणपूजनं॥ कृत्वाहोमंस्वशा-
खोक्तंआधारांतंसमाचरेत्॥पूर्वोक्तदेवतानांचनाम्नाजुहुयात्घृतं॥ प्राङ्मुखोगुरुरासीनःपश्चिमा
भिमुखंशिशुं॥ कुर्यादक्षरसंस्कारलेखनंवाचनादिकं॥राजत्यांपाटिकायांवैप्रसार्यकुंकुमादिकं॥सु
वर्णलेखनीयेनलिखेत्तत्राक्षराणिवै॥ नमोगणेशायतथासरस्वत्यैनमस्तथा॥ नमःकुलदेव

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तायैश्रीगुरुभ्योनमस्तथा ॥ लक्ष्मीनारायणाभ्यांचलिखित्वापंचनामभिः ॥ ॐ नमःसिद्ध
मित्यादिलेखयित्वा अनुक्रमात् ॥ एवंलिखित्वाआचार्यःशिशुहस्तेनपूजयेत् ॥ तथैवतेनसं
लेख्यपुनस्त्रिर्वाचयेत्ततः ॥ आचार्यंपूजयेत्पश्चाद्वस्त्रालंकारभूषणैः ॥ त्रिभिःप्रदक्षिणाका-
र्यादेवताश्चाथवैगुरुं ॥ ब्राह्मणान्पूजयेद्भक्त्यागंधपुष्पाक्षतादिभिः ॥ तोषयेद्दक्षिणादिभिरा
शिषंपरिगृह्यच ॥ नीराजनंततःकुर्यात्सुवासिन्याःकरेणच ॥ उष्णीषंगुरवेदद्याद्देवताश्चविं वि
सर्जयेदिति ॥ ॥ अथप्रयोगः ॥ तत्रपंचमेवर्षेज्योतिःशास्त्रोक्तउदगयनेगुरुशुक्रास्त
रहितेशुभमासेशुक्लपक्षेशुभदिनेशुभमुहूर्तेयजमानः शिशुनासहमंगलस्नात्वाऽहतेवास

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

सीपरिधायालंकृत्यधृतमंगलतिलकः शुभासनेउपविश्याचम्य प्राणानायम्यदेशकालकीर्तनांतेअस्य
शिशोः लेखनवाचनादिविपुलविद्याज्ञानप्राप्तयेविद्यारंभंकरिष्ये ॥ तत्रनिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंकरिष्येइ
तिकृत्वा ॥ ततस्तंदुलाष्टदलेगणेशंसरस्वतींकुलदेवतांगुरुंलक्ष्मीनारायणंचावाह्यअक्षतपुंजेषुपं
क्तिरूपेणनारदंपाणिनिंपतंजलिंसांख्यंकात्यायनंपारस्करंयास्कंकपिंजलंगोभिलंजैमिनिं
विश्वकर्माणंआचार्यंव्यासंचावाह्य ॥ स्वविद्यासूत्रंव्याकरणंभाष्यादिकंचसंस्थाप्य ॥ नाममंत्रे
णाषोडशोपचारैः संपूज्यप्रार्थयेत् ॥ सर्वविद्येत्वमाधारः स्मृतिज्ञानप्रदायक ॥ प्रसन्नवरदोभूत्वा
देहिविद्यांस्मृतिंयशइति ॥ अनयापूजया आवाहितदेवताः प्रीयंतां ॥ ततः स्थंडिलेपंचभूसंस्का

For Private and Personal Use Only

रपूर्वकं लौकिकाग्निं प्रतिष्ठाप्य संपूज्य ॥ ततो दक्षिणतो ब्रह्मासनाद्याज्यभागांतं कृत्वा ॥ आज्येना
वाहितदेवतानामष्टाष्टसंख्याहुतीर्हुत्वा ॥ ततो महाव्याहृत्यादि स्विष्टकृदंता दशाहुतयः ॥ ततः सं
स्रवप्राशनं ॥ पवित्राभ्यां मार्जनं ॥ अग्नौ पवित्रप्रतिपत्तिः ॥ ब्रह्मणे पूर्णपात्रदानं ॥ प्रणीताविमो
कः ॥ आपः शिवेति मंत्रेण विमोकजलेन मूर्धानमभिषिंचेयुः ॥ एवं होमशेषं समाप्य ॥ ततो-
बालक आवाहितदेवता अध्यापनगुरुं च नमस्कृत्य ॥ अध्यापनगुरोः समीपे प्रत्यङ्मुखमु
पविश्य रजतादिपाटिकायां कुंकुमादिकं प्रसार्य तदुपरि स्वर्णशलाकया श्रीगणेशाय नमः ॥
श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीकुलदेवतायै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ श्रीलक्ष्मीनारायणाभ्यां नमः ॥

ॐ नमः सिद्धं ॥ इत्यादिलेख्य॥ पूजनमंत्रः ॥ ॐ सरस्वतीवाजैभिर्वाजिनीवती॥ यज्ञम्वै
ष्टुधियावंस्क ॥१॥ ॐ लिखितसरस्वत्यैनमः॥इतिमंत्रेण षोडशोपचारैः संपूजयेत् ॥गुरुःकु
मारहस्तात्रिवारंलेखनवाचनादिकंकारयेत्॥ अनंतरंकुमारः देवताक्षरंगुरुंच त्रिः प्रदक्षिणी
कृत्यगुरुंसंपूज्यतस्मैचोष्णीषंसमर्प्यनमस्कृत्य॥ आचार्यगंधादिभिः संपूज्यतस्मै अन्यब्रा
ह्मणेभ्यश्चदक्षिणांदत्वातेराशिषोगृहीत्वा॥ स्वधासिन्याकुमारंनीराज्य ॥ देवताविंवि-
सृज्य॥अन्येभ्यस्तांबूलादिकंप्रदापयेत्॥ इतिसं॰भा॰ विद्यारंभविधिः॥ ॥अथोपनयन
मुच्यते॥ ॥तत्रकालः॥ सूत्रं॥ अष्टवर्षंब्राह्मणमुपनयेत् ॥गर्भाष्टमेवावर्षेब्राह्मणमुपनये

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

त्॥ एकादशवर्षंराजन्यमुपनयेत्॥ द्वादशवर्षंवैश्यमुपनयेत्॥ अत्राप्यतिकालावधिश्च॥ आषोड
शाद्वर्षाद्ब्राह्मणस्यान तीतः कालोभवत्याद्वाविंशाद्राजन्यस्याचतुर्विंशाद्वैश्यस्येति॥ यथामंगलंवा
सर्वेषामुपनयनंकार्यं॥ यथामंगलशब्देनस्मृत्यंतरोक्तंपंचवर्षादिकालाभिधानं॥ केश्चित्तु॥ उप
नयनशब्देनोपनयनमेवाभिधीयते तदयुक्तं॥ उपनयनविषयप्रयोजकव्यापारस्योपनायन
शब्दवाच्यत्वात् लक्षणायांमानाभावादितिहेमाद्रिः॥ अन्येतुआचार्यसमीपनयनांगकंगायत्र्यु
पदेशप्रदानं॥ गायत्र्याब्राह्मणमसृजदितिश्रुतौ गायत्र्याब्राह्मणमुपनयीतेति कात्यायनस्मृतौ
चोपनयनस्यगायत्र्युपदेशांगत्वदर्शनात्॥ एवंचोपनयनपदंयोगरूढंसमिद्दर्शादिपदस्ये

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वांगवाचिनोप्युपनयनपदस्य तत्संबंधेनप्रधानसंज्ञालोपपत्तेरित्याहुः॥ परेतु पंकजपदस्येवएक
त्रयौगिकस्यरूढस्यचयोगरूढपदवाच्यत्वात्॥ अत्रतूपनयनेयोगस्यगायत्र्युपदेशेचरूढेश्च-
सद्भावेनैकत्रविद्यमानत्वाभावान्नयोगरूढत्वमुपनयनपदस्यतेनसमीपनयनस्यैवप्रधानत्वादि
त्याहुर्गृह्यमितिसंस्काररत्नमालायां॥ वसंतेब्राह्मणंग्रीष्मेराजन्यंशारदिवैश्यमिति॥ माघादिपं
चमासेषुमेखलाबंधनंशिशोः॥ ज्येष्ठमासेविशेषेणसर्वज्येष्ठस्यवर्जयेत्॥ ज्येष्ठमासेनज्येष्ठ
स्यजन्ममासेनसर्वशः॥ इतिस्मृत्यंतरे॥ वृत्तशते॥ नजन्मधिष्ण्येनचजन्ममासेनजन्मकाली
यदिनेविदध्यात्॥ ज्येष्ठेनमासिप्रथमस्यसूनोस्तथासुतायाअपिमंगलानि॥१॥ संग्रहे॥मि

थुनेसंस्थिते भानौज्येष्ठमासोन दोषकृत् ॥ राजमार्तंडे ॥ जातंदिनं दूषयते वसिष्ठो ह्यष्टौच
गर्गोनियतंदशात्रिः ॥ जातस्यपक्षंकिलभागुरिश्च शेषाः प्रशस्ताः खलु जन्ममासे ॥ जन्ममा
सेतिथौभेचविपरीतदलेसति ॥ कार्यंमंगलमित्याहुर्गर्गभार्गवशौनकाः ॥ संग्रहे ॥ जन्ममासे
निषिद्धेपिदिनानिदशवर्जयेत् ॥ आरभ्यजन्मदिवसाच्छुभाः स्युस्तिथयोपराः ॥ जन्ममासेच
जन्मर्क्षेनजन्मदिवसेपिच ॥ आद्यगर्भसुतस्याथदुहितुर्वाकरग्रह इति ॥ करग्रहोविवाहः ॥
इतिरत्नमालायां ॥ तच्चोदगयने ज्योतिः शास्त्रोक्त शुभमासे शुक्लपक्षे गुरुशुक्रास्तबाल्यवार्ध
क्यादिदोषरहितेप्रदोषानध्यायादितिथिरहितेदुष्टवासरर्क्षदुर्योगादिदोषरहिते शुभेदिनेसु

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

लग्नेसुमुहूर्तेकार्यं॥ अथतिथ्यादि ॥ ज्योतिर्निबंधे नृसिंहः ॥ तृतीयापंचमीषष्ठीद्वितीयावापिस
प्तमी॥ पक्षयोरुभयोश्चैवविशेषेणसुपूजिताः ॥ धर्मौकामौसितेपक्षेकृष्णेचप्रथमातथा॥ कृष्णेत्र
योदशींकेचिदिच्छंतिमुनयस्तथा ॥ द्वादश्येकादशीचैवमध्यमेचप्रचक्षतइति॥ धर्मौदशमी
॥ कामौ त्रयोदशी॥ सितेशुक्लपक्षेधर्मकामौग्राह्यौ ॥ कृष्णेचेत्यत्रचकारः सितेपक्षेइत्य
स्यानुकर्षणार्थः ॥ तेनशुक्लप्रतिपदोपिग्रहणं॥ केचिदाचार्याः कृष्णपक्षांतर्वर्तिनीमप्युप
नयनेस्वीकुर्वंति ॥ मध्यमेचेत्यत्रपक्षद्वयइतिज्ञेयं॥ टोडरानन्देवसिष्ठः॥नैमित्तिकमनध्यायं
कृष्णेचप्रतिपद्दिनं॥ मेखलाबंधनेशस्तंचौलेवेदव्रतेषुचेति॥ अयंचप्रतिपद्दिनविधिर्नैमित्ति

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

कानध्यायविधिश्चातीतकालस्यार्तस्यबटोरुपनयनविषयः ॥ प्रशस्ताप्रतिपत्कृष्णोकदाचि
च्छुभगेविधौ ॥ चंद्रेबलयुतेलग्नेवर्षाणामतिलंघनमितिव्यासोक्तेः॥एवं ॥ चंद्रेबलयुतेलग्नाच्छु
भभावेशुभेक्षिते ॥ चतुर्दशींप्रशंसंतिकुमारेदयसाधिकइति च तुर्दशीविधिरपि ॥ स्वाध्याय
वियुजोघस्राः कृष्णप्रतिपदादयः ॥ प्रायश्चित्तनिमित्तेतुमेखलाबंधनेमता इतिकाला
दर्शादिधृतवृद्धगार्ग्यवचनात्सर्वेषांनैमित्तिकानध्यानां कृष्णप्रतिपदादिनित्यानध्यायानां
चप्रायश्चित्तोपनयनपरतैवमापूर्वोपनयनपरता ॥ वियुजोविषमाः ॥ घस्राःदिनानि ॥
स्वाध्यायवियुजोदिवसास्तृतीयापंचमीसप्तमीनवम्येकादशीत्रयोदश्यंताः प्रायश्चित्तो

For Private and Personal Use Only

पनयनेउपयुज्यंतइत्यर्थः॥ अमावास्यातत्रापिनिषिद्धैव॥ अमावास्यातुसर्वत्रनिंदिताशुभक
र्मणीतिवचनात्॥ अपरार्के॥ नष्टेचंद्रेष्टमेशक्रेनिरंशेभास्करेतथा॥ कर्त्तव्यंनोपनयनंनानध्या
येगलग्रहइति॥ निरंशस्वरूपंज्योतिर्निबंधे॥ राशेःप्रथमभागस्थोनिरंशःसूर्यउच्यतइति॥
अत्रिः॥ पराजितेतिनीचस्थेनीचेशक्रेगुरौतथा॥ व्रतिनंयदिकुर्वीतसभवेद्वेदवर्जितइतिरा
जमार्तंडः॥ नष्टेशक्रेतथाजीवेनिरंशेचैवभास्करे॥ उपनीतस्यशिष्यस्यजडत्वंमृत्युरेवचेति॥
युगादिदिनानध्यायानामपिप्रतिप्रसवमाह॥ भरद्वाजः॥ याचैत्रवैशाखसितातृती
यामाघस्यसप्तम्यथफाल्गुनस्य॥ कृष्णेद्वितीयोपनयेप्रशस्ताप्रोक्ताभरद्वाजमुनींद्रमुख्यैः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रिति॥ अत्रचैत्रसिततृतीयामाघशुक्लसप्तम्योर्मन्वाद्योः प्रतिप्रसवः॥ मन्वादिषु त
योः स्मृत्यर्थसारेपाठात्॥ वैशाखतृतीयायुगादेरपि॥ मुहूर्ततत्वे॥ त्रयोदश्यादिचतुष्कंस
प्तम्यादित्रयंचतुर्थीच अष्टौगलग्रहास्त्याज्यागर्गस्यमतेतथाषष्ठीति॥ अत्राप्यपवादः॥
षष्ठीसप्तमीत्रयोदशीनांविनियोगोपन्यासेनदर्शितः॥ अयंगलग्रहापवादोमूकाद्युपनयनविष
यइतिकेचित्॥ स्मृत्यंतरे॥ अनध्यायस्यपूर्वेद्युरनध्यायात्परेहनि॥ व्रतारंभंविसर्गंचवि
द्यारंभंचवर्जयेदिति॥ एतदपवादोद्वितीयासप्तमीत्रयोदशीनांविनियोगोपन्यासेनदर्शितः
॥स्मृतिसारे॥ सोपपदासूपनीतःपुनःसंस्कारमर्हतीति।अयंचनिषेधोयजुर्वेदिनांनभवति॥वे

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

दव्रतोपनयनेस्वाध्यायाध्ययने तथा॥ नदोषोयजुषांसोपपदास्वध्यापनेपिचेतिस्मृतिदर्पणे॥ स्मृ
त्यंतरोक्तेरितिकेचित्॥ महानिबंधेष्वदर्शनादिदंनिर्मूलंतेनतेषामपिनिषेधोस्त्येवेत्यन्ये॥
ताश्चोक्तास्तत्रैव॥ज्येष्ठशुक्लद्वितीयातुआश्विनेदशमीसिता॥ चतुर्थीद्वादशीमाघएताःसो
पपदाःस्मृताइति॥चतुर्थीद्वादशीमाघ इत्यत्रसितेत्यनुषज्यते॥ वासरानाहनारदः॥गुरुशुक्र
बुधानांतुवाराःश्रेष्ठतमाःस्मृताः॥अधमःसोमवारस्तुसूर्यवारस्तुमध्यमः॥ वारौमंदारयोर्व-
र्ज्यौकृष्णोवर्ज्योनिशापतेः॥अस्तंगतस्यसौम्यस्यवारोवर्ज्योद्विजन्मनामिति॥ मंदःशनिः॥
आरोभौमः॥निशापतिश्चंद्रः॥सौम्योबुधः॥ तथा॥ सर्वेषांजीवशुक्रज्ञवाराःप्रोक्ताव्रतेशुभाः॥

For Private and Personal Use Only

चंद्रार्कौमध्यमौ ज्ञेयौसामबाहुजयोः कुजः ॥ शाखाधिपतिवारश्च शाखाधिपबलंत
था ॥ शाखाधिपतिलग्नंचदुर्लभंत्रितयंव्रतइति ॥ सर्वेषांब्राह्मणादीनां ॥ जीवो बृहस्पतिः
॥ज्ञोबुधः॥ बाहुजः क्षत्रियः ॥ बलंगोचराष्टवर्गादि ॥ शाखाधिपबलासंभवेदोषमप्या
हमदनरत्नेवृद्धगार्ग्यः ॥शाखाधिपेबलिनिकेन्द्रगतेचमौंजीबंधस्तदीयदिवसेषु न्नक
भायकूप्रः॥ अस्मिन्बलेनरहितेतुपुनर्द्विजानांस्याद्वर्णसंकरइतिप्रवदंतितज्ज्ञाइति ॥
॥तथा ॥ वर्णाधिपबलमप्यपेक्षते ॥ सदानुकूलेचैकस्मिन्वर्णेशेबलशालिनि ॥ ब्राह्मणा
देः प्रकुर्वीतकुमारंव्रतचारणमितिपराशरोक्तेः ॥ पतीसितेज्यौविप्राणांनृपाणांकुजभा

स्करे ॥ वैश्यानांत्वात्वाभृत्सौम्याविति वर्णाधिपाः स्मृता इति तेनैव व्यवस्था प्रदर्शनाच्च
॥ मदनरत्ने राजमार्तंडः ॥ पितुः सूर्यबलं श्रेष्ठं शाखावर्णेशयोर्बटोः ॥ सर्वेषां गुरुचंद्रक्षबलं
श्रेष्ठं व्रतादिषु ॥ मौंजीबंधे विवाहे च प्रतिष्ठायां विशेषत इति ॥ सर्वेषामित्यनेन येषां न शाखा
धिपो गुरुस्तेषामपि बटूनां तत्पितॄणां च गुरुबलमावश्यकं ॥ उभयोरलाभे बटोरावश्यक
मिति ध्वन्यते ॥ संकटे चंद्रताराद्यभावेप्यधिकारायदानमुक्तं ज्योतिर्निबंधे ॥ चंद्रे च शं
खं लवणं च वारे दिने विरुद्धे त्वथ तंडुलांश्च ॥ धान्यं च दद्यान्नकरणे तथा भे योगे विरुद्धे कन
कं च देयमिति ॥ दिनं तिथिः ॥ नित्यकाले बटोर्गुरुबलालाभे शांत्या तल्लाभः ॥ अनित्यका

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

लेनैवमित्याहनारदः ॥ बालस्यबलहीनोपिशांत्याजीवोबलप्रदः ॥ यथोक्तवत्सरेकार्यमनुक्ते
नोपनायनमिति ॥ केषुचिद्दुष्टस्थानेषुस्थितेतुगुरौशांत्यापिनोपनयनाधिकार इत्याहवसिष्ठः ॥
बंधौतृतीयेरिपुराशिसंस्थइज्यांतिपूजांजनिगेव्ययस्थे ॥ पुरातनाअष्टमगेपिसूरौशांत्यापिनै
वोपनयाधिकार इति ॥ बंधुश्चतुर्थः ॥ रिपुराशिःषष्ठः ॥ जनिर्जन्मराशिः ॥ व्ययोद्वादशराशिः ॥
अतिसंकटेएतेष्वपिराशिषुपूजाहोमादेर्गुणत्वादिवृद्धिकल्पनयोपनयनंकार्यमेवनतत्कृतसं
वत्सरातिक्रमःकार्यः ॥ तस्माद्ग्रहेभ्यःकालत्वाद्बलीसंवत्सरोमतइतिवचनात् ॥ राशिविशेषस्थ
स्यगुरोरष्टमादिस्थानस्थितस्यापिनाधिकारप्रतिबंधकत्वमित्याहभरद्वाजः ॥ धनुर्मीनकु

For Private and Personal Use Only

लीरस्थोजीवोजन्मांत्यमृत्युगः ॥ अतिसौख्यंबटोः कुर्याद्वसिष्ठवचनंयथेति ॥ कुलीरः
कर्कः सचगुरोरुच्चस्थानं ॥ यथाहुर्दैवज्ञाः ॥ अजवृषभमृगांगनाकुलीराझषवणिजौचदि
वाकरादितुंगाइति ॥ अजोमेषः ॥ वृषभः प्रसिद्धोराशिः ॥ मृगोमकरः ॥ अंगनाकन्या ॥
कुलीरः कर्कः ॥ झषोमीनः ॥ वणिक्तुला ॥ दिवाकरादीनांसप्तानांग्रहाणांक्रमेणमेषादी
निसप्तोच्चस्थानानीत्यर्थः ॥ राजमार्तंडः ॥ व्रतेजन्मत्रिकारिस्थोजीवोर्पीष्टोर्चनात्सकृत
॥ शुभोतिकालेतुर्थाष्टव्ययस्थोद्विगुणार्चनादिति ॥ द्विपंचसप्तनवैकादशास्थोगुरुःशु
भफलप्रदः ॥ जन्मतृतीयषष्ठदशमस्थानेषुपूजाहोमात्मकशांत्याशुभः ॥ चतुर्थाष्टमद्वा

दशास्थानेषुदुष्टफलः ॥ कर्कधनुर्मीनराशिषुचतुर्थादिस्थानेपिनदोषः ॥ अतिसंकटेचतुर्थद्वाद
शस्थोद्विगुणपूजाहोमादिनाशुभः ॥ अष्टमस्तुत्रिगुणपूजाहोमादिनाशुभः ॥ केचिदनिष्टोवाम
वेधेशुभइत्याहुस्तन्नेतिराजमार्तंडः ॥ अष्टमवर्षादिमुख्यकालेगुरुबलाभावेपिमीनगतरवियुत
चैत्रेवाशांत्याव्रतबंधःकार्योनतुमुख्यकालातिक्रमः ॥ नित्यकालस्यबलीयस्त्वात् इतिधर्म
सिंधौ ॥ नक्षत्राण्याहनारदः ॥ श्रेष्ठान्यर्कत्रयांत्येज्यचंद्रादित्युत्तराणिच ॥ विष्णुत्रयाश्वि
मित्राब्जयोनिभान्युपनायनेइति ॥ अर्कत्रयंहस्तचित्रास्वातयः ॥ अंत्यंरेवती ॥ ईज्यःतिष्यः ॥
चंद्रोमृगशिरः ॥ अदितिःपुनर्वसु ॥ उत्तराशब्देनउत्तरात्रयं ॥ विष्णुत्रयंश्रवणधनिष्ठाशतभिष

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

जः ॥ अश्विनौ अश्विनी ॥ मित्रोनुराधा ॥ अजयोनिभंरोहिणीनक्षत्रं ॥ बृहस्पतिः ॥ त्रिषूत्तरेषु
रोहिण्यां हस्ते मैत्रे च वासवे ॥ त्वाष्ट्रे सौम्य पुनर्वस्वो रुत्तमं ह्युपनायनमिति ॥ वेदविशेषेण नक्षत्रवि
शेषविधि ज्योतिर्निबंधे ॥ मूले हस्तत्रये सार्पे शैवे पूर्वात्रये तथा ॥ ऋग्वेदाध्यायिनां शस्तं मेखला
बंधनं बुधैः ॥ पुष्ये पुनर्वसौ पौष्णे हस्ते मैत्रे शशांकभे ॥ ध्रुवेषु च प्रशस्तं स्याद्यजुषां मौंजीबंधनं ॥ पुष्य
वासवहस्ताश्विशिवविष्णूत्तरात्रयं ॥ प्रशस्तं मेखलाबंधे बटूनां सामवेदिनां ॥ मृगमैत्राश्विनीहस्त
रेवत्यदितिवासवं ॥ अथर्ववेदिनां शस्तो भगणोयं व्रतार्पणे इति ॥ सार्पं आश्लेषा ॥ शैवं आर्द्रा ॥
पौष्णं रेवती ॥ मैत्रं अनुराधा ॥ शशांकभं मृगशिरः ॥ ध्रुवाणि उत्तरात्रयं रोहिणी च ॥ वासवं ज्ये

For Private and Personal Use Only

ष्ठा। अश्विनो अश्विनी ।शिवआर्द्रा । विष्णुः श्रवणं । अदितिःपुनर्वसू ॥ एषामसंभवेसारस
मुच्चयेः॥मघाग्नेयविशाखैंद्रंयाम्यंहित्वाचवारुणं॥ व्रतेशस्तानिसर्वेषांचेद्वैदोक्तंनलभ्यतइति॥
आग्नेयंकृत्तिका॥ ऐंद्रंज्येष्ठा॥याम्यंभरणी॥ वारुणंशततारका॥ तत्रापिपुन्नक्षत्राण्यतिप्रश
स्तानि ॥विशेषेणपुन्नामधेयइतिगृह्योक्तेः॥ तानितुप्रागेवोक्तानि॥यस्तु॥ ताराचंद्रा
नुकूलेषुग्रहाब्देषुशुभेष्वपि॥पुनर्वसौचोपनीतःपुनः संस्कारमर्हतीतिराजमार्तंडवचनेपु
नर्वसुनिषेधः सज्योतिर्विद्प्रसिद्धवसिष्ठादिसंहितास्वदर्शनात्॥ हेमाद्र्यादिमहानिबंधे
षुपुनर्वसुविधेरेवप्रतीतेःदाक्षिणात्यसकलशिष्टानांपुनर्वसावुपनयनानुष्ठानाचरणस्यो

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पलंशाच्चनिर्मूलः ॥ समूलत्वेपिन यजुर्वेद्यथर्ववेदविषयः ॥ अनंतरोदाहृतज्योतिर्निबंधव
चनेयजुर्वेद्यथर्ववेदिनांनस्यविहितत्वात्॥ योगेषुव्यवस्थामाहश्रीपतिः॥ सर्वेधृतिस्क
व्यतिपातनामासर्वोप्यनिष्टःपरिघस्यचार्धं॥ तिस्रस्तुयोगेप्रथमेसवज्रेव्याघातसंज्ञेनवपं
चशूले॥ गंडेतिगंडेचषडेवनाड्यः शुभेषुकार्येषुविवर्जनीयाइति॥ प्रथमोयोगोविष्कं
भः॥ उक्तान्यविषयेत्वाहबृहस्पतिः॥ शिष्टाष्टादशयोगेषुप्रशस्तमुपनायनमिति॥ करण
व्यवस्थापितेनैवोक्ता॥ बवादीनांतुषट्कंस्यादुपनायेसुपूजितं॥ शकुन्यादीनिविष्टिंच
वर्जयेच्चविशेषतइति॥ दिनभागव्यवस्थामाहमनुः॥ सर्वदेशेषुपूर्वाण्हेमुख्यंस्यादुपना

For Private and Personal Use Only

यनं॥ मध्यान्हेमध्यमंप्रोक्तमपराण्हेत्वगर्हितमिति॥ उत्तरार्द्धेपिसर्वदेशेष्वित्यनुषज्य
ते॥एवंव्यवस्थितेपिशुभकालेनिमित्तविशेषेणानिषेधमाहगर्गः॥ ग्रहेरवींद्वोरवनिप्रक
म्पकेतौमहोल्कापतनादिदोषे॥ व्रतेदशाहानिवदंतितज्ज्ञास्त्रयोदशाहानिवदंतिकेचि
दिति॥ वर्ज्यानीतिशेषः॥ संकटेतुचंडेश्वरः॥ दाहेदिशांचैवधराप्रकंपेवज्रप्रपातेचविदा
रणेच॥ केतौतथोल्कांशुकणप्रपातेत्र्यहंनकुर्याद्व्रतमंगलानीति॥ धर्मप्रकाशेगर्गः॥चं
द्रसूर्योपरागेषुत्र्यहंप्राग्मशस्तंभवेत्॥ सप्ताहमतऊर्ध्वंपश्चात्स्मृतंग्रहणसूतकमिति॥एत
च्चार्धग्रासविषयं॥सर्वग्रासेषुसप्ताहमर्धग्रासेदिनत्रयं॥त्रिद्व्येकांगुलतोग्रासेदिनमेकंवि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वर्जयेदित्यंगिरसाविशेषस्योक्तेः ॥ विस्तरतोदुष्टकालांस्तुविवाहप्रकरणेवक्ष्यामः ॥ एतेषूक्ते
पुसूत्रोक्तोमुख्यकालः स्मृत्युक्तस्तुसंकटे ॥ मुख्योविधिः स्वशास्त्रोक्तइतरः स्यात्तुसंकटइ
तिवचनात् ॥ लल्लः ॥ व्रतेन्हिपूर्वसंध्यायांवारिदोयदिगर्जति ॥ तद्दिनेस्यादनध्यायोव्रतं
तत्रविवर्जयेदिति ॥ व्रतेन्हिउपनयनदिवसे ॥ वारिदोमेघः ॥ तद्दिनेव्रतदिनेउपनयनदिनइ
तियावत् ॥ व्रतंउपनयनं ॥ तत्रअनध्याये ॥ अनेनवचनेनसर्वस्यैवोपनयक्रियाकलापस्य
निषेधेप्राप्ते नांदीश्राद्धोत्तरंवेदारंभरहितस्यसर्वस्योपनयनस्यकर्त्तव्यतोक्ताज्योतिर्निबं
धे ॥ नांदीश्राद्धेकृतेचेत्स्यादनध्यायस्त्वकालिकः ॥ मौंजीबंधंतदाकुर्याद्वेदारंभंनकारये-

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

दिति ॥ मृगादिविशास्वांतव्यतिरेकेषु यद्वृष्टिगर्जनादिकं तदकालिकं तन्निमित्तोनध्या योऽकालिकः ॥ सच नांदीश्राद्धोत्तरं चेत् तदा मौंजीबंधं उपनयनं कुर्यात् ॥ तत्रत्यं वेदारंभ मात्रं तु नैव कारयेदित्यर्थः ॥ नांदीश्राद्धं कृतइति वचनान्नांदीश्राद्धात्प्राग्वारिद गर्जने मौं जीबंधोपि न भवति ॥ वेदारंभं न कारयेदिति निषेधस्तु येषां सूत्रे वेदारंभस्तद्दिन एव विहि तस्तत्परः ॥ सत्याषाढसूत्रानुसारिभिरकालिकानध्यायेपि मौंजीबंध एतस्माद्वचनात्कर्तव्य एव ॥ वेदारंभस्त्वविहितत्वादेव न भवति ॥ ननु गायत्र्यारंभेणैव सर्ववेदारंभो भवति प्रयोगां- तरे उक्तत्वात् गायत्र्युपदेशात्मकारंभ एव सर्ववेदारंभस्तस्य च वेदारंभं न कारयेदित्यनेन नि

For Private and Personal Use Only

षेधइतिचेन्न॥ तस्याथर्ववेदव्यतिरिक्तसर्ववेदांतराध्यापनार्थकपुनरुपनयननिवृत्तिबोधना
र्थत्वात्॥नचात्रकिंमानमितिवाच्यं॥ सर्वेभ्योवेदेभ्यः स्वसावित्र्यनूच्यतइति हिब्राह्मणमिति
धर्मसूत्रस्यअगृह्यमाणविशेषत्वादेकमेवोपनयनंसर्वार्थमितिन्यायः॥ अस्मिन्नर्थेशा-
ठ्यायनब्राह्मणमेवपठितं॥ अथर्ववेदस्यतुपृथगुपनयनंवचनात्कर्तव्यं॥ तथाचतत्रैवश्रुतं
॥ नान्यत्रसंस्कृतोभृग्वंगिरसोधीयीतेति॥ अन्यत्रअन्यवेदार्थं॥ भृग्वंगिरसोथर्ववेदइत्युज्व
लाकृद्व्याख्यानस्यचमानत्वात्॥उपनयनारंभोत्तरंसूतके प्राप्तेविशेषः संग्रहे॥ कूष्मांडीभिर्घृतं
हुत्वागांचदद्यात्पयस्विनीं॥ चूडोपनयनोद्वाहप्रतिष्ठादिकमाचरेदितिसंस्काररत्नमालायां॥

॥तच्चोदगयने ज्योतिःशास्त्रोक्तशुभमासशुक्लपक्षगुरुशुक्रास्तबाल्यवार्धक्यादिदोषर
हितेप्रदोषानध्यायादितिथिराहितेदुष्टवासरर्क्षदुर्योगादिदोषरहितेशुभेदिनेसुलग्नेसु
मुहूर्तेकार्यं॥ माधवीयेकालनिर्णयेलसकालश्च॥ प्राक्कपालेद्विजातीनांव्रतबंधःप्रशस्य
ते॥यतोद्वाहेद्विजातीनामपराण्हंविवर्जयेत्॥ तत्कालःपितृकर्मणोमंगलेत्वशुभप्रदः॥
रात्रौनिशीथात्परतआस्करःकालउच्यते॥ तत्रैवपाणिग्रहणंसुलग्नेप्यशुभप्रदमिति॥पारा
शरस्मृतौ॥ अनन्यगतिकत्वेतुगौणपक्षंसमाचरेत्॥ अन्यथास्वीकृतोदोषस्त्वनिष्टफलभाग्भवे
दिति॥ ॥तत्राधिकारीच॥गार्ग्यः॥पितैवोपनयेत्पुत्रंतदभावेपितुःपिता॥तदभावेपितुर्भ्रा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नानदभावेतुसोदर इति ॥ व्रतबंधंकुमारस्यविनापितुरनुज्ञया ॥ यःकरोतिद्विजोमोहान्न
रकंप्रतिपद्यतेइति ॥पितरिप्रोषितेप्रेतेसंन्यस्तेपतितेथवा ॥ विनाज्ञयाप्युपनयेदन्यत्र अधि
कारिणेति ॥ अथाचार्यादिस्व ॥ ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ सगुरुर्यःकृपांकृत्वावेदमस्मैप्रयच्छ
ति ॥ उपनीयददद्वेदमाचार्यःसउदाहृतः ॥ ॥मनुः ॥ एकदेशंतुवेदस्यवेदांगान्यथवापु
नः ॥ योध्यापयतिवृत्त्यर्थमुपाध्यायःसउच्यते ॥ ॥पारस्करः ॥ निषेकादीनिकर्माणियः
करोतियथाविधि ॥ संभावयतिचान्नेनसविप्रोगुरुरुच्यते ॥ अस्याधेयंपाकयज्ञंअग्नि
ष्टोमादिकान्मखान् ॥ यःकरोतिवृतोन्येनसद्विजोऋत्विगुच्यतेइति ॥ ॥उपाध्याया

For Private and Personal Use Only

द्दशाचार्यआचार्याणांशतंपिता॥ सहस्रंतुपितुर्माता गौरवेणातिरिच्यतेइति॥अधिकारसि
द्ध्येप्रायश्चित्तमाह वृद्धविष्णुः॥ कृच्छ्रत्रयंचोपनेतात्रीन्कृच्छ्रांश्चवटुश्चरेत्॥ आचार्योदश
साहस्रांगायत्रींचजपेत्तथा॥ वटुप्रायश्चित्तकारणं॥ प्रागुपनयनात्कामैराचारःकामवादिभिः
॥लशुनादीन्यभक्ष्याणिकृतोस्त्रीस्पर्शनादिभिः॥ ॥ मंडपश्च॥ संग्रहे॥ दशद्वादशहस्तो
स्योमध्यमोऽर्कमनूत्मितः॥ षोडशाष्टादशकरउत्तमः परिकीर्तितः॥ युग्महस्तोविनिर्मायःवि
षमकरोनैवच॥ चतुरस्त्रसमःकार्यःषोडशास्तंभसंयुतः॥ चूडाषोडशाभिर्युक्तःद्वात्रिं
शाद्भिःप्रचूडकः॥ सप्तर्षिमते॥ मङ्गलेषुचसर्वेषुमंडपोगृहवामतः॥कार्यःषोडशहस्तोवा

ह्यूनहस्तोदशावधीति ॥ सार्धचत्वारिपंचैर्वासपहस्तसमुच्छ्रितः ॥ नारिकेलदलैर्बाह्ये-
दुकूलादिभिरंतरे॥ छादयेन्मंडपंसर्वंचतुर्द्वारविवर्जितमिति॥ ॥ वेदीन्च ॥ बटोर्वेदीप्र
कर्तव्याचतुरस्राचतुः करा ॥ करोन्नताबटोर्हस्तैः पृष्टेसोपानसंयुता ॥१॥ विवाहेश्रीधरीवेदी
विंशत्यस्रसमन्विता॥ चतुर्विंशत्यस्रयुताव्रतेवेदीप्रकीर्तिता ॥१॥ विवाहोपनयेवेदीएतेषुवज्रड
च्यते ॥ तदग्रेकलशाकारमितियज्ञविदांमतं ॥१॥ गृहान्निर्गमवामांगेवसोर्द्वीगाच्चवेदि-
का॥ कार्याविवाहेविद्वद्भिर्मौंजीनांगृहदक्षिणेइति॥१॥ गृह्यकारिकायां॥ वेदींकुर्यात्स्वगेह
स्यवामेमंडपमंडितां॥ हस्तोच्छ्रितांचतुर्हस्तांकन्यायाश्चव्रतेबटोः॥ रत्नावल्यां॥ पश्चिमा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

भिमुखंद्वारंयद्वान्वेदुत्तरामुखं॥ वेदिकातुतदाकार्यागृहान्निर्गमदक्षिणे॥ निर्गमशब्देनगृह
द्वारमुच्यते ॥ दक्षिणाभिमुखंद्वारंपूर्वाभिमुखमेववा ॥ वामभागेतदाकार्यावृतेवेदीयथातथं॥
एवंचनैर्ऋत्यांवेदीनभवतीति तात्पर्यार्थः ॥विवाहोपनयेयज्ञेवेदींकुर्यात्प्रयत्नतः॥वेदींवि
नायदाहोमः कर्मभ्रष्टोभिजायते इतिअश्वत्थामकारिकायां ॥ ऊर्ध्वेदुर्भगानारीशल्येनै
वमृतप्रजा॥कोणवेधेह्यनापत्यंद्वारवेधेधनक्षयइति॥ अथघटीयंत्रप्रकारमाह॥ ॥
कालसाधनेयंत्रनिर्णयोयथा॥ कालसाधनयंत्राणिबहूनिपृथिवीतले॥ तन्मध्येमंगलेमु
ख्यंघटीयंत्रंप्रकीर्तितमितिसंस्कारकोमुदां॥ ततःकुमारपितास्नातोधृताहततिलको-

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

हस्तप्रमाणोर्ध्वदीर्घताम्रपात्रं जलेनापूर्य धान्यराशौ संस्थाप्य तदग्रे गणपतिवरुणौ संपू-
ज्य स्थापितजलपूर्णपात्रे अधोभागकुंभार्धाकृतिं ताम्रमयीं दशपलैस्तुलितां षडंगुलोच्छ्रितां
द्वादशांगुलविस्तृतां घटीमहोरात्रषष्टितमपूर्णप्रमाणां कालसाधनार्थं मार्तंडमंडलार्धोदयं
वीक्ष्य क्षिपेत्॥ तामेवास्तसमये अवशेषार्धबिंबं निरीक्ष्य क्षिपेत्॥ घटीं गंधादिभिः संपूज्य
प्रार्थयेत्॥ मुख्या त्वमसि यंत्राणां ब्रह्मणा निर्मिता घटि॥ भव भावाय बटवे कालसाधनका
रणमिति॥ ॥ प्रक्षिप्तघटी अष्टदिशां मध्ये यद्दिग्गता तस्मात्गादितः क्रमेण फलानि॥ यथा
॥ प्रार्थिता सा घटी तोये यां दिशं प्रतिगच्छति॥ पूर्वादिदिक्फलं चैव स्थिता मध्ये शुभप्रदा॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्वंदुःखंतथामृत्यूरोगीप्रियसुबुद्धिमान्॥ वेदविद्यारतःश्रीमान्फलंपूर्वादिदिक्क्रमात्॥य
दाअनिष्टदिग्गताघटीपूर्णावातदाउपनयनानंतरंसुदिनेतिथिवारनक्षत्रलग्नदिग्पती
नांपूजनंतिथ्यादिदेवतानांउक्तमंत्रेणायुतजपंतद्दशांशतिलाज्यैर्होमंदानादिकंचकु
र्यादितिघटीसूत्रे॥ ॥ अथसंभाराः॥ तत्रपरिधानवस्त्राणांसूत्रव्याख्या॥ वासार्द्रसि
त्रा॥णक्षौमाविकानिब्राह्मणक्षत्रियविशां॥ त्रयाणांब्रह्मचारिणांक्रमेण॥ शाणत्वङ्मयंत्राणं॥
क्षौमंक्षुमाआतसीतद्विकारमयंपट्टकूलं॥ आविकंअवेर्मेषस्यरोमनिर्मितंनेपालकंबलं॥ सर्वेषां
कार्पासंवा॥ त्रफक्षुमाहतंवासोब्राह्मणस्य॥ मांजिष्ठंक्षत्रियस्य॥ पीतंवैश्यस्येति॥ संस्काररत्न

For Private and Personal Use Only

मालायां ॥उत्तरीयंधर्मसूत्रे ॥ हारिणमैणेयंवाकृष्णंब्राह्मणस्य कृष्णंचेदनुपस्तीर्णासनशायी
स्याद्रौरवंराजन्यस्यबस्ताजिनंवैश्यस्याविकंसार्ववर्णिकमिति ॥ हरिणोमृगस्तस्यविकारोहारि
णंचर्म ॥ एणीमृगीतस्याविकारऐणेयं तच्च कृष्णं ॥ कृष्णंचेद्दिभृतंनकेवलं हारिणं तदातस्मि-
न्आस्तीर्णेनासितेनचशयीत ॥ रुरुर्बिंदुमान्मृगः तस्यविकारोरौरवं ॥ बस्तश्छागस्तस्या
जिनं ॥ अविरूर्णायुर्मेषस्तस्यविकारआविकंतत्सर्वेषांवर्णानां ॥ तस्यहारिणादिभिर्विकल्पः ॥
कंबलोप्याविकएवसर्वेषामित्यर्थइतिव्याख्यातमुज्वलाकृता ॥ प्रावरणपर्यायोत्तरीयाजि
नासंभवेशाकलः ॥ अखंडंवात्रिखंडंवाष्टाचत्वारिंशदंगुलं ॥ चतुरंगलविस्तीर्णंधारयेद

जिनंस्मदेति ॥ खंडत्रयमानंस्मृत्यंतरे ॥ त्र्यंगुलंतु बहिर्लोमयद्वास्याच्चतुरंगुलं ॥ अजिनंधा
र्यंद्विप्रैश्चतुर्विंशाष्टषोडशैरिति ॥ चतुर्विंशांगुलएकः ॥ अष्टांगुलोद्वितीयः ॥ षोडशांगुलस्तृ-
तीयः ॥ एवंत्रिभिःखंडैरष्टाचत्वारिंशदंगुलपरिमंडलमजिनंधार्यमित्यर्थः ॥ अत्रपरिषेचणा
र्थंकिंचिदधिकंग्राह्यं ॥ अन्यथाअष्टाचत्वारिंशदंगुलमजिनंधार्यमित्यनेनविरोधापत्तिः ॥ अ
ष्टांगुलानिसंस्कार्यस्यग्राह्याणि ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ आहतंवस्त्रयुग्मंचश्वेतरक्तमथापिवा ॥ का
र्ष्णरौरवबस्तानिविप्रादेरजिनानितुइति ॥ यथा ॥ अजिनंत्र्यंगुलंवापिचतुरंगुलविस्तृतं ॥
बहिःस्वरोमसंगृह्यधारयेदुपवीतवत् ॥ यथावर्णस्यवसनंतत्तत्सूत्रेणधारयेदिति ॥ गदाधरेण

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

कार्पासमयमंबरंईषत्धौतंनवंश्वेतंनान्यधारितंप्रावारार्थंकल्पितं॥ ॥मेखला॥ मौंजींमेख
लांत्रिवृतांब्राह्मणस्यधनुर्ज्यांटं राजन्यस्याविसूत्रंवैश्यस्येति॥ मौंजींमुंजतृणनिर्मितां
त्रिवृतांत्रिगुणां॥ धनुषोरज्जुर्ज्या॥ अविसूत्रंअविलोममयीरज्जुः॥ धर्मसूत्रेपि॥ त्रिवृ-
न्मौंजीमेखलाब्राह्मणस्यशक्तिविषयेदक्षिणावृतानांज्याराजन्यस्यमौंजीवा ऽयोमिश्राविसूत्रं
वैश्यस्यसेरीतामलीवेत्येकइति॥ त्रिवृत्त्रिगुणामुंजानांविकारोमौंजी॥ एवंभूताब्राह्मण
स्यमेखलाभवति॥ साचशक्तिविषयेवाक्तौसत्यांदक्षिणावृतानांकर्तव्या॥ तद्धितार्थेगुणभू-
तानामपिमुंजानामेतद्विशेषणं॥ ज्याधनुषोरज्जुः॥ अथवामौंजीसाचायोमिश्राकचित्काला

For Private and Personal Use Only

यसेनबद्धा ॥अथिरे वाथि: अव्याः सूत्रमथि सूत्रंअविलोममयीरज्जुः सैरीसीर वाह्योक्कर
ज्जुः ॥ताम लोवृक्षस्तस्यत्व चाग्रथिता तामली एवंभूतासावैश्यस्य मेखलेत्येके आचार्यामन्यंतइति
व्याख्यात मुज्वलाकृता ॥ विशेषमाहमनुः ॥ त्रिवृन्मौंजीसमाश्लक्ष्णाकार्याविप्रस्यमेखला ॥ क्ष
त्रियस्यतुमौर्वीज्यावैश्यस्य शाणतांतवीतिसमान कचित्सूक्ष्मानकचित्स्थूलाकिंतर्हिसर्वत
एवसमा ॥ श्लक्ष्णा तंतु तनुत्वगुणयुक्तापरिघृष्टाच॥ ज्याकदाचिच्चर्ममयीभवतिकदाचित्तृण
मयीतत्रचर्ममयी व्यावृत्यर्थमौर्वीज्याविशेषणं ॥ तयाधनुषोवतारितयाश्रोणिबंधः कर्तव्यइ
तिमेधातिथिः ॥ ज्यायांत्रिवृत्वादिगुणेनस्वरूपनाशप्रसंगात् ॥ शाणतांतव्यास्त्वस्त्येवेतिज्ञे

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

यं॥ अनुकल्पमाहमनुः॥ मुंजाभावेतुकर्तव्याः कुशाश्मंतकबल्वजैः॥ त्रिवृताग्रंथिनैकेनत्रि
भिःपंचभिरेववेति॥ अत्रादिशब्दलोपोद्रष्टव्यः॥ तेनेत्थंवाक्यंभवति॥ मुंजाद्यभावइति॥ ग्रंथ
यश्चप्रवरसंख्यया॥ एकप्रवरस्यैकोग्रंथिः॥ त्रिप्रवरस्यत्रयः॥ पंचप्रवरस्यपंचेतिवृद्धाः॥ इ
तिसंस्काररत्नमालायां॥ मौंजीरशनाब्राह्मणस्य॥ धनुर्ज्याराजन्यस्य॥ मौर्वीवैश्यस्य॥ मुंजः
शरः तत्त्वङ्मयी॥ धनुर्ज्याधनुर्गुणः॥ मुंजाद्यभावेकुशाश्मंतकबल्बजानां॥ क्रमेणब्राह्मणा
दीनां॥ अश्मंतकबैल्वजस्तत्त्वङ्मयीवाश्मंतकाख्यबैल्वजाख्यतृणमयीतिभर्तृयज्ञव्याख्या
ने॥ तांत्रिवलीकृतांबटोः कटिप्रदेशेप्रदक्षिणवत्त्रिरावेष्ट्य अनंतरंग्रंथयस्त्रयः पंचवायथा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प्रवरनियमेनकार्याः॥ ॥यज्ञोपवीतं॥ कार्पासोनिर्मलःप्रोक्तः शूद्रक्षेत्रसमुद्भवः॥त
च्चात्रेसूत्रनिष्कासंसंहतांगुलिमूलके॥ आवेष्ट्यषण्णवत्यातत्त्रिगुणीकृत्ययत्नतः॥अधिप्रद
क्षिणावृत्तंसमंस्यान्नवसूत्रकं॥ तत्त्रिःप्रदक्षिणीकृत्यब्रह्मग्रंथिःप्रदीयते॥ पृष्ठवंशेचनाभ्यां
चधृतंयद्विंदतेकटिं॥स्तनादूर्ध्वमधोनाभ्यां तन्नधार्यंकदाचन॥ नस्थार्यमुपवीतंस्यान्ना
तिलंबंनचोच्छ्रितं॥विच्छिन्नंवाप्यधौतंवाभुक्तानिर्मितमुत्सृजेत्॥ ब्रह्मचारिणएकंस्या
त्स्नातस्यद्वेबहूनिवा॥ तृतीयमुत्तरीयार्थेवस्त्राभावेचतुर्थकमिति॥ ॥दंडः॥पालाशोब्रा
ह्मणस्यदंडोबैल्वोराजन्यस्यौदुंबरोवैश्यस्य॥ सचअंगुष्टमात्रस्थूलतरः अवक्रसाग्रसत्व

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

चः पादादिललाटांतिमकेशासंमितदीर्घोब्राह्मणस्य ॥ बिल्ववृक्षोद्भवोललाटमूलसंमितोराज
न्यस्य ॥ औदुंबरवृक्षोद्भवोदंडोघ्राणाग्रसंमितोवैश्यस्येति ॥ उपनयनेमात्रा सह भोजनंअनु
ज्ञातंसंग्रहकारेण ॥ मात्रासहोपनयनेविवाहेभार्ययासह ॥ अन्यत्रसहभुक्तिश्चेसातित्यं
प्राशुयान्नरइति ॥ कृच्छ्रत्रयात्मकप्रायश्चित्ताचरणोत्तरंकाम चार कामवादकामभक्षणानि
षेधप्रवृत्तेरिवनस्त्रीयासहभुंजीतेतिनिषेधस्यापि प्रवृत्तत्वात्तस्यबाधोनेनक्रियते ॥ नन्वमा
त्रासहोपनयनइतिवचनादुपनयनमध्येयावंति भोजनानितेषुसर्वेष्वपिमातृसहितत्व

मस्तीतिवाच्यं ॥ आचारसंवादेनसूत्रोक्ताशानपर्यायकभोजनएवैतस्यवचनस्यप्रवृत्तेरु

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

चित्तत्वेनप्रधानोत्तरकालिकेसूत्रकृताकंठरवेणानुक्तेभोजनेमात्रासहेत्यस्याप्रवृतेः॥
यत्तु॥मात्रासहैवभुंजीतऊर्ध्वंमातारजस्वला॥ व्रतबंधः प्रशस्तःस्यादित्याहभगवान्य
मइतिवचनात्तः भोजनात्प्राक्मातरिरजस्वलायांव्रतबंधोनभवतीतिकेचित्॥ अन्येतुए
तस्यवचनस्यैवमहानिबंधेष्वदर्शनेननिर्मूलत्वात्कर्तव्यमेवेत्याहुः॥ तदत्राचारानुरोधे
नग्राह्यं॥मातृभोजनानंतरंकुमारस्यवपनंकारयंतितच्छारवांतरविषयं॥ इतिसंस्कार
रत्नमालायां॥ ॥ अथक्रमकारिका॥ दत्वाप्रेषद्वयंप्राग्वसनथरशनाब्रह्मसूत्रोत्तरी
यंदंडःपूर्णांजल्यर्घःप्रणतरविगुरोर्लंभपृच्छाप्रदानं॥ वन्हिंचावृत्तचास्तेमनुमितहवनं

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्वीयसावित्रिदानंवन्हेःकार्यंस्वभिक्षाकथयतिनियमंब्रह्मचर्येविकल्पः॥१॥ अथसर्वसाधा
रणसंभाराः॥ घटीयंत्रं॥ सदशांतःपटः॥परिधानार्थंकौपीनं॥त्रिवलीकृतमेखला॥यज्ञोप
वीतं॥कार्पासमयंआहतवाससउत्तरीयं॥ अजिनमुत्तरीयार्थं॥ अव्रणःसरलःसत्वचःसाग्रःपला
शदंडः॥ अंजलिपूरणार्थमुदकं॥ पूगीफलानि॥चंदनाक्षतपुष्पाणि॥गायत्र्युपदेशार्थंआ-
चारभाषंकांस्यपात्रंस्कवर्णशलाकातंडुलाश्च॥कुशाः॥इंधनानि॥समिधः॥भिक्षाचर्य
पात्रंचेति॥ अथप्रयोगः॥ अत्रबहिःशालाभवति॥तत्रोदगयनेज्योतिःशास्त्रोक्तशुभ
मासेशुक्लपक्षेशुभेदिनेसुमुहूर्तेउपनयनंकर्तुंतत्पूर्वेद्युः यजमानःपत्नीकुमाराभ्यांसहमं

For Private and Personal Use Only

गलंस्नात्वा आहतवाससी परिधायालंकृत्य धृततिलको बहिः शालायां शुभासने प्राङ्मुख उपवि
श्य स्वदक्षिणतः पत्नीं तद्दक्षिणतः संस्कार्यं चोपवेश्य धृतपवित्रपाणिराचांतः प्राणानायम्य देश
कालकीर्तनांते स्वस्योपनेतृत्वाधिकारसिध्यर्थं कृच्छ्रत्रयात्मकप्रायश्चित्तं वा तत्प्रत्याम्नायगो
निष्क्रयीभूतयथाशक्तिरजतद्रव्यदानपूर्वकं द्वादशसहस्रं द्वादशाधिकसहस्रं वा गायत्रीजप
महं यथावकाशं करिष्ये अथवा ब्राह्मणद्वारा कारयिष्ये इति कृत्वा ॥ अथ कुमारेणापि देशकाल
कीर्तनांते मम कामचारकामवादकामभक्षणादिदोषपरिहारार्थं कृच्छ्रत्रयात्मकप्रायश्चित्त
प्रत्याम्नायगोनिष्क्रयीभूतयथाशक्तिरजतद्रव्यदानपूर्वकं द्वादशसहस्रं द्वादशाधिकसह

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्वंवा गायत्रीजपंब्राह्मणद्वाराअहमाचरिष्ये इतिकारयित्वा॥ उपनयनंकार्यं॥ यजमानःपुनः
देशकालकीर्तनांते अस्यकुमारस्यद्विजत्वसिध्येवेदाध्ययनाधिकारसिध्यर्थंश्रीपरमेश्वरप्री
त्यर्थंच उपनयनंश्वः वा अद्यकरिष्ये॥यदाचौलेनसहोपनयनंक्रियते तदासंकल्पेचौलोपनय
नाख्येकर्मणी अहंकरिष्येइत्यूहः॥ तत्रनिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्वास्तिपुण्याहवाचनंअ
विघ्नपूजनंमंडपस्थापनंमातृकापूजनंवसोर्द्धाराआयुष्यमंत्रजपंनांदीश्राद्धंचाद्यकरिष्ये॥नां
दीश्राद्धांतंकृत्वा॥ अत्रपुण्याहवाचनांतेइंद्रः प्रीयतामित्यूहः कर्तव्यः॥ यदातद्दिनेग्रहय
ज्ञंकरोतितदा॥ अस्यकुमारस्यग्रहानुकूलतासिध्यर्थंग्रहयज्ञंकरिष्ये॥ तत्रादौनिर्विघ्ना

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

र्थं गणपतिपूजनं स्वस्तिपुण्याहवाचनं अविघ्नपूजनं मंडपस्थापनं मातृकापूजनं वसोर्द्धा
राआयुष्यमंत्रजपं नांदीश्राद्धं ब्रह्माचार्यऋत्विग्वरणं दिग्रक्षणं पंचगव्यकरणं भूमिपूजनं
अग्निस्थापनं नवग्रहस्थापनं रुद्रकलशस्थापनं चाद्य करिष्ये ॥ नांदीश्राद्धानंतरं यजमा
नेन वंशपात्रं स्वयं गृहीत्वा अविघ्नगणपतिकलशं भार्यया ग्राहयित्वा घंटादिवाद्यघोषेण
सहितः सब्राह्मणः स्वस्ति नऽ इंद्रेत्यादिमंत्रान् वक्ष्यमाणार्थेना आप्याश्च पठन् सन् गृह
मध्ये गत्वा प्रतिष्ठापनदेशमुपलेपयित्वा रंगवल्यादिभिरलंकृत्य तत्र श्रीपर्ण्यादिपीठं स्थाप
यित्वा तदुपरि तंदुलान् प्रक्षिप्य तेषु तं वंशपात्रं ॥ नर्यं प्रजां मे पाहि शꣳस्य पशून्मे पाह्यथ

For Private and Personal Use Only

र्षपितुम्भेपाहि॥इतिमंत्रेणप्रतिष्ठाप्यतत्रैवोत्तरतः कलशंभार्ययानिधाप्यपंचोपचारैःसंपूजये
त् ॥ अथवादेवस्याग्रेस्थापनीयं॥ तत्रमंत्रः॥ ॐ अथैनाऽआप्यानवतीभ्यामभिमृशती
दमेवैतद्रेतःसिक्तमाप्यायतेसोमीभ्यां प्राणोवैसोमः प्राणन्तद्रेतसि दधाति तस्माद्रेतः सिक्तं
प्राणमभिसम्भवति पूर्येद्धयद्दते प्राणात्सम्भवेद्‌षोहैवात्रसूददोहाः प्राणोवैसोमः प्राणःसूद
दोहाः॥१॥ग्रहयज्ञंकरोतिचेत् तदा आचार्यवरणादिहोमशेषंसमाप्य॥ कृतस्यकर्मणःसां
गतासिध्यर्थंनानानामगोत्रेभ्योब्राह्मणेभ्यःगंधादिनापूजयिष्ये॥तेभ्यश्चभूयसींदक्षिणां
दत्वातैराशिषोगृह्णीयात् ॥ ॥ ततउपनयनदिने कुमारपिताबहिः शालायांदशका

लकीर्तनांतेउपनयनांगविहितं अस्यकुमारस्यवपनंकरिष्येवपनंकारयित्वा ॥ पुनः अस्यकु-
मारस्यउपनयनेअधिकारार्थंत्रीन्ब्राह्मणान्भोजयिष्ये॥ अनुच्छिष्टपाके नब्राह्मणत्रयभो
जनं ॥ ततस्तंक्तोमुंडितशिराःसुस्नातः कुमारो भुंजीत ॥ भोजनानंतरंकुमारंस्नापयित्वा॥ पुनः
कुमार पिताबहिःशालायां वेद्युपरिस्थआसनेउपविश्य अस्यकुमारस्योपनयनांगभूतंअग्निप्र
तिष्ठापनंकरिष्ये॥ वेद्युपरिस्थंडिलेपंचभूसंस्कारपूर्वकंसमुद्भवनामाग्निंप्रतिष्ठाप्य॥ ततोव
टुंपर्युप्तशिरसमलंकृतंवेद्यग्रेआचार्यसमीपमानयंति॥ वेद्याःसोपानेवस्थाप्य॥ ततःसद्वृत्त
यःस्ववर्णदृढपुरुषाः मध्येंतःपटंधारयेयुः॥ दैवज्ञाःस्वमंगलपद्यानिपठेयुः॥ सुलग्नेसुमुहूर्ते

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मनोजूतिरिति मंत्रं एषवैप्रतिष्ठा इति मंत्रं आन्वारात् द्विजाःपदेयुः ॐ प्रतिष्ठेतिपठित्वास्कन्मु
हूर्तेस्कप्रतिष्ठितमस्त्विति ब्रूयुः ॥ अंतःपटं उदकुनिःसार्य कुमारं आचार्यपादौप्रणमय्य तद्दक्षि
णतःपश्चादग्नेरवस्थाप्य ॥ ततोब्राह्मणाःप्रतिष्ठामंत्रान्पठित्वा माणवकशिरसि अक्षतान्स-
मर्पयेयुः॥ तत्रमंत्रः ॥ ॐ मनोजूतिर्जुषतामाज्यस्यबृहस्पतिर्यज्ञमिमन्तनोत्वरिष्टंय-
ज्ञꣳ समिमन्दधातु ॥ विश्वेदेवास इहमादयन्तामों२ प्रतिष्ठ ॥ १ ॥ ब्राह्मणं ॥ ॐ मनो
जूतिर्जुषतामाज्यस्येति मनसावा इदꣳ सर्वमाप्तन्तन्मनसैवैतत्सर्वमाप्नोति बृहस्पतिर्य
ज्ञमिमन्तनोत्वरिष्टंयज्ञꣳ समिमन्दधात्विति यद्विवृढं तत्सन्दधाति विश्वेदेवाःस इहमादय

For Private and Personal Use Only

तामितिसर्वैवैविश्वेदेवाः सर्वेणैवैतत्सन्दधातिसयदिकामयेतब्रूयात्स्रतिष्ठतिति॥१॥ एषवैप्र
भूर्नामयज्ञोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तेसर्वमेवप्रभूतम्भवति॥२॥ एषवैविभूर्नामयज्ञोयत्रैतेनय
ज्ञेनयजन्तेसर्वमेवविभूतम्भवति॥३॥ एषवैव्यष्टिर्नामयज्ञोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तेसर्वमेवव्य
ष्टम्भवति॥४॥ एषवैविधृतिर्नामयज्ञोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तेसर्वमेवविधृतम्भवति॥५॥ एषवै
व्यावृत्तिर्नामयज्ञोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तेसर्वमेवव्यावृत्तम्भवति॥६॥ एष वाऽ ऊर्जस्वान्नाम
यज्ञोयत्रैतेनयज्ञेनयजंतेसर्वमेवोर्जस्वद्भवति॥७॥ एषवैपयस्वान्नामयज्ञोयत्रैतेनयज्ञे
नयजन्तेसर्वमेवपयस्वद्भवति॥८॥एषवैब्रह्मवर्चसीनामयज्ञोयत्रैतेनयज्ञेनयजन्तऽआब्रा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ह्मणोब्रह्मवर्च्चसीजायते॥ ९॥ एषवाऽ अतिव्याधीनामयज्ञोयन्नैतेनयज्ञेनयजन्तऽ आराज
न्योतिव्याधीजायते॥१०॥ एषवैदीर्घोनामयज्ञोयन्नैतेनयज्ञेनयजंतऽ आदीर्घारण्यज्ञायते॥
॥११॥ एषवैक्लृप्तिर्नामयज्ञोयन्नैतेनयज्ञेनयजन्ते सर्वमेवक्लृप्तम्भवति॥१२॥ एषवैप्रतिष्ठानाम
यज्ञोयन्नैतेनयज्ञेनयजन्तेसर्वमेवप्रतिष्ठितम्भवति॥ १३॥ ॐ प्रतिष्ठास्कप्रतिष्ठितनस्क॥
ब्रह्मवर्च्चसीभव॥ आब्रह्मन्नित्याशिषंदधुः॥ ततः प्रेषद्वयं॥ ब्रह्मचर्यमागामितिब्रूहीत्याचार्यो
वदति॥ ब्रह्मचर्यआगामिति कुमारोब्रूयात्॥ ब्रह्मचारीप्राङ्मुखस्तिष्ठन्ब्रह्मचर्यमागामि
तिब्रूयादितिगदाधरादयः॥उदङ्मुखइतिरेणुदीक्षिताः॥ब्रह्मचार्य सानीतिब्रूहीत्याचार्यो

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वदति ॥ ब्रह्मचारी असानीति बटु र्ब्रूयात् ॥ अथाचार्यो माणवकस्य कटिसूत्रं बध्वा कौपीनं परि
धापयति ॥ ॐ येनेन्द्राय बृहस्पतिर्वासः पर्यदधादमृतं ॥ तेन त्वा परिदधाम्यायुषे दीर्घायुत्वाय ब
लाय वर्च्चसे ॥ १॥ इत्यनेन मंत्रेण ॥ आचमनं ॥ तत आचार्यो माणवकस्य कटिप्रदेशे मेखलां
प्रदक्षिणं त्रिर्वेष्टयित्वा यथोक्तलक्षणां यथाप्रवर ग्रंथियुतां बध्नाति ॥ ॐ इयन्दुरुक्तम्परिबाध
माना वर्णम्पवित्रम्पुनती म ऽ आगात् ॥ प्राणापानाभ्याम्बलमाददाना स्वसा देवी सुभगा मेखलेयं ॥
इत्यनेन मंत्रेण ॥ आचमनं ॥ अथाचार्यो यज्ञोपवीतमभिमंत्रयेत् ॥ तत्प्रकारः ॥ आपोहिष्ठेति
तिसृभिरृग्भिरुपवीतं प्रक्षाल्य ॥ ब्रह्मयज्ञानं ॥ इदं विष्णुः ॥ नमस्ते रुद्र ॥ इतिति सृभिरृग्भि

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रुपवीतेअंगुष्ठंभ्रामयेत्॥ पुनस्तथैवनवतंतुषुदेवताःविन्यसेत्॥ तद्यथा॥ ओंकारंप्रथम
तंतोन्यसामि॥ अनेनप्रकारेणाग्रेऽप्यसु ॥ ॐकारश्चाऽग्निर्नागाश्चसोमइंद्रः प्रजापतिः॥
वायुः सूर्योविश्वेदेवाइत्येतेनवतंतवः ॥१॥ ॐ उपयामगृहीतोसिसावित्रोसिचनोधाश्चनो
धाऽअसिचनोमयिधेहि ॥जिन्वयज्ञञ्जिन्वयज्ञपतिम्भगायदेवायत्वासवित्रे ॥१॥ इतिसूर्याय
प्रदर्शयेत् ॥ ततउपवीतंकरसंपुटेनिधायदशगायत्र्याभिमंत्रयेत्॥ ॐ तत्सवितु० ॥१॥ ततो
माणवकोमंत्रंपठन्दक्षिणहस्तेनोर्ध्वकृतेनदक्षिणकरमध्येयज्ञोपवीतंप्रक्षिप्यवामेनवामस्कंधे
धारयेत्॥ ॐ यज्ञोपवीतम्परमम्पवित्रम्प्रजापतेर्यत्सहजम्पुरस्तात् ॥ आयुष्यमग्र्यम्प्रतिमु

For Private and Personal Use Only

न्वम्शुभ्रंयज्ञोपवीतम्बलमस्तुतेजः ॥१॥ यज्ञोपवीतमसियज्ञस्यत्वायज्ञोपवीतेनोपनह्या
मि॥२॥ इत्यनेनमंत्रेण॥ आचम्य॥ ततः कार्पासमहतवासः प्रावारंउपवीतवत्प्रयच्छति॥
ॐ सुवासऽवासाः परि० ॥१॥ अथाजिनंप्रयच्छति॥ ॐ मित्रस्यचक्षुर्धरुणम्बलीयस्तेजो
यशस्विस्थविरᳫ समिद्धम्॥ अनाहनस्यम्वसनञ्जरिष्णुः परीदम्वाज्यजिनन्दधेहम्॥१॥
इतिमाणवकस्यमंत्रपाठः॥ अथाचार्योमाणवकायदंडंप्रयच्छति॥ तंप्रतिगृण्हाति॥ॐ योमेदं
डः परापतद्वैहायसोधिभूम्याम्॥ तमहम्पुनरादद्दाम्यायुषेब्रह्मणेब्रह्मवर्चसाय॥१॥ इतिमा-
णवकस्यमंत्रपाठः॥ दीक्षावंदकेदीर्घसत्रमुपैतीतिवचनात्॥ अथाचार्यः स्वांजलिजलेना

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पूरितेनमाणवकांजलिंपूरयत्यापोहिष्टेतितिसृभिऋग्भिः॥ आचार्यपठितेनमाणवकः सूर्यायार्घं
दद्यात्॥ ॐ आपोहिष्ठा०॥१॥योवः शिव०॥२॥ तस्मा अरं०॥३॥ श्रीसूर्यायनमः॥ इदमर्घंद
त्तंनमम॥ इत्याचार्यस्यमंत्रपाठः॥ तत आचार्योमाणवकंसूर्यमुदीक्षस्वेतिप्रेषयेत्॥ माण
वकः सूर्यमुदीक्षते॥ ॐ तच्चक्षुर्देवहितं०॥१॥ इतिमाणवकस्यमंत्रपाठः॥ अथमाणव
कस्यदक्षिणस्कंधोपरिहस्तंनीत्वातस्यहृदयमालभते आचार्यः॥ ॐ ममव्रतेतेहृदयन्दधा
मिममचित्तमनुचित्तन्तेअस्तु॥ ममवाचमेकमनाजुषस्वबृहस्पतिष्ट्वानियुनक्तुमह्यं॥१॥
इत्याचार्यस्यमंत्रपाठः॥ ततोमाणवकस्यदक्षिणहस्तमाचार्योगृहीत्वा॥ कोनामासि॥ इत्या

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ह॥ एवंपृष्टः कुमारः प्रत्याह॥ अमुकशर्माअहंभो॥ एवंत्रिः आचार्यः प्रतिपृच्छतिमाण
वकं॥ कस्यब्रह्मचार्यसीति आचार्यः॥ भवतइत्युच्यमानेमाणवकेन॥ माणवकंप्रतिआ
चार्योब्रूयात्॥ इंद्रस्यब्रह्मचार्यस्यग्निराचार्यस्तवाहमाचार्यस्तवासौअमुकशर्मन्॥ अथैन
म्भूतेभ्यःपरिददात्याचार्यः॥ ॐ प्रजापतयेत्वापरिददामिदेवायत्वासवित्रेपरिददाम्यद्भ्यस्त्वौ
षधीभ्यः परिददामिद्यावापृथिवीभ्यान्त्वापरिददामिविश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यः परिददामिसर्वे
भ्यस्त्वाभूतेभ्यःपरिददाम्यरिष्ट्यै॥१॥ इत्याचार्यपठितमंत्रेण बटुरक्षणं॥ प्रदक्षिणमग्निंपर्यु
क्ष्योपविशत्याचार्यस्योत्तरतोमाणवकः॥ ततः ब्रह्मोपवेशनादिपर्युक्षणांतं चरुवर्जं॥प

For Private and Personal Use Only

र्युक्षणानंतरंआघारावाज्यभागौमहाव्याहृतयः सर्वप्रायश्चित्तंप्राजापत्यांतंस्विष्टकृच्चेताश्च
तुर्दशाहुतयः ॥ ॐ प्रजापतयेस्वा० इदंप्रजापतयेनमम ॥१॥ ॐ इंद्रायस्वा० इदमिंद्रा०
॥ २ ॥ ॐ अग्नयेस्वा ० इदमग्न०॥३॥ ॐ सोमायस्वा० इदंसो० ॥ ४ ॥ ॐ भूः
स्वाहाइदमग्न० ॥५॥ ॐ भुवः स्वा० इदंवायवेन० ॥ ६॥ ॐ स्वःस्वाहाइदंसूर्याय० ॥७॥
ॐ त्वन्नोअग्ने० स्वस्वा० इदमग्नीवरुणाभ्यां० ॥८॥ ॐ सत्वन्नो० अग्ने० एधिस्वा० इदम
ग्नीवरुणाभ्यां० ॥ ९॥ ॐ अयाश्चाग्ने० जट स्वाहा ॥ इदमग्नयेअयसे ० ॥१०॥ ॐ येतेश
तं० स्वर्कास्वा० इदंवरुणायसवित्रेविष्णवेविश्वेभ्योदेवेभ्योमरुद्भ्यः स्वर्केभ्यश्च० ॥११॥ ॐ

For Private and Personal Use Only

उदुंत्तमम्० स्यामस्वा० इदं वरुणायादित्यायादितये०॥१२॥ ॐ प्रजापतयेस्वा० इदंप्रजाप०
॥१३॥ ॐ अग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहाइदमग्नयेस्विष्टकृतेन०॥१४॥ ततःसंस्रवप्राशनं॥ पवित्राभ्यां
मार्जनं॥ अग्नौपवित्रप्रतिपत्तिः॥ पूर्णपात्रवरयोरन्यतरस्यब्रह्मणेदानं॥ तच्च ताम्रादिपात्रे॥ प्र
णीताविमोकः॥ ॐ आपःशिवा इतिमंत्रेणप्रणीताविमोकोदकेनमूर्ध्न्यभिषिंचेत्॥ अ
थैनंब्रह्मचारिणमाचार्यः सर्दं शास्ति॥ ब्रह्मचार्यसीत्याचार्योवदति॥ भवामीतिब्रह्मचा
रीवदति॥ आपोशान॥ इत्याचार्यः॥ अश्नानि॥ इतिब्रह्मचारी॥ कर्मकुरु॥ इत्याचार्यः॥
करवाणि॥ इतिब्रह्मचारी॥ मादिवासुषुप्थाः॥ इत्याचार्यः॥ नस्वपामि॥ इतिब्रह्मचारी॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वाचंयच्छ ॥ अध्ययनंसंपाद्य ॥इत्याचार्यः ॥ यच्छामि ॥ इतिब्रह्मचारी॥समिधमाधेहि ॥ इत्या
चार्यः॥ आदधामि॥ इतिब्रह्मचारी॥ आपोशानइत्याचार्यः ॥ अशनानीतिब्रह्मचारी॥ ॥
अथास्मैब्रह्मचारिणेसावित्रीमन्वाहआचार्यः॥ तत्रादौआचारात्कांस्यपात्रेतंडुलान्प्रसार्यतदुप
रिस्कवर्णशलाकया ॐकारव्याहृतिपूर्वकंगायत्रींलिखित्वा ॥ अद्यपू० तिथौममब्रह्मवर्च-
ससिध्यर्थंवेदाध्ययनाधिकारसिध्यर्थंगायत्र्युपदेशांगविहितंगायत्रीसावित्रीसरस्वतीपूज
नपूर्वकंआचार्यपूजनंकरिष्ये॥ मनोजूतिरितिप्रतिष्ठाप्य ॥ श्रीश्चतेतिषोडशोपचारैःपूजनं
कृत्वा॥ ततआचार्यपूजनंकुर्यात्॥कथंभूतायब्रह्मचारिणेइत्यपेक्षायांदक्षिणतस्तिष्ठतःआ

सीनायउत्तरतोग्नेः व्यवस्थितायप्रत्यङ्मुखोपविष्टायपादोपसंग्रहणपूर्वकमुपसन्नाचार्यसमी-
क्षमाणायस्वयमपिसमीक्षितायब्रूयादाचार्यः॥कथं॥ ओंकारव्याहृतिपूर्वकंप्रथमंपच्छः॥द्वितीय
मर्धर्चशः॥तृतीयंसर्वशःपठेत्॥तत्रमंत्रः॥ हरिः ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यम्भर्गोदेवस्य
धीमहि॥धियोयोनः प्रचोदयात्॥१॥ एवंत्रिरुक्तोभयोरपिप्रणवपूर्वकंस्वस्तिकरणं॥
संवत्सरेषण्मास्येचतुर्विंशत्यहेद्वादशाहेषडहेत्र्यहेवेत्येषांकालानामन्यतमेकालेक्षत्रियवैश्य
योः॥सद्यस्त्वेवगायत्रींब्राह्मणायानुब्रूयात्॥त्रिष्टुभंसावित्रींक्षत्रियस्य॥ जगतींसावित्रीं
वैश्यस्यब्रूयात्॥ इत्युपदेशः॥ अत्रावसरेब्रह्मचारिणः समिदाधानं॥कुशोपग्रहोभूत्वा

तिस्रः समिधआदायदंडसहितएवपश्चादग्नेरुपविश्य॥ तत्र प्रथमंतावद्दक्षिणहस्तेनाग्नेः संधु
क्षणं॥संधुक्षणं इंधनप्रक्षेपः॥वक्ष्यमाणमंत्रैः पंचभिः॥ॐ अग्नेसुश्रवःसुश्रवसंमाकुरु॥१॥ ॐ यथा
त्वमग्नेसुश्रवः सुश्रवाऽअसि ॥२॥ ॐ एवंमाट सुश्रवः सौश्रवसंकुरु ॥३॥ ॐ यथात्वमग्ने
देवानांयज्ञस्यनिधिपाऽअसि॥४॥ ॐ एवमहंमनुष्याणांवेदस्यनिधिपोभूयासम्॥५॥ इत्येतैः
पंचभिर्मंत्रैः प्रतिमंत्रमिंधनप्रक्षेपः॥उभाभ्यांसंधुक्षणप्रसिद्धिरस्ति॥ततः प्रदक्षिणमग्निंजलेन
पर्युक्ष्योत्तिष्ठन्समिधआदधाति॥ ॐ अग्नयेसमिधमहार्षम्बृहतेजातवेदसे॥ यथात्वमग्नेसमि ॥२०९॥
धासमिध्यसऽएवमहमायुषामेधयावर्चसाप्रजयापशुभिर्ब्रह्मवर्चसेनसमिन्धेजीवपुत्रोम

माचार्येमेधाव्यहमसांन्यनिराकरिष्णुर्यशस्वीतेजस्वीब्रह्मवर्चस्यन्नादोभूयासꣳस्वाहा ॥१॥ इत्यनेनमंत्रेणप्रथमां ॥ ततोनेनैवमंत्रेणद्वितीयांसमिधमादधाति ॥ पुनरनेनैवमंत्रेणतृतीयांसमिधमादधाति ॥ एषातइतिवासमिदाधानमंत्रः ॥ मंत्रसमुच्चयोवा ॥ ततउपविश्यपूर्ववत्परिसमूहनं ॥ पर्युक्षणं अग्ने स्कन्धवेत्यादिपंचभिर्मंत्रैः प्रतिमंत्रमिंधनप्रक्षेपः ॥ ॥ ततस्तूष्णींपाणीप्रतप्यवक्ष्यमाणैःसप्तभिर्मंत्रैः प्रतिमंत्रेणमुखविमार्जनं ॥ ॐ तनूपाऽअग्नेसितन्वम्मेपाहि ॥ १ ॥ ॐ आयुर्दाऽअग्नेऽस्यायुर्मेदेहि ॥ २ ॥ ॐ वर्च्चोदाऽअग्नेसिवर्च्चोमेदेहि ॥ ३ ॥ ॐ अग्नेयन्मेतन्वाऽऊनन्तन्मऽआपृण ॥ ४ ॥ ॐ मेधांमेदेवःसविताऽआदधा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तु ॥ ५ ॥ ॐ मेधांदेवीसरस्वतीआदधातु॥ ६॥ ॐ मेधामश्विनौदेवावाधत्तांपुष्कर
स्रजौ॥ ७ ॥ इत्येतेमुखमार्जनमंत्राः ॥ अत्रशिष्टाचारप्राप्ताः केचनपदार्थालिख्यं
ते॥ ॐ अङ्गानिचमऽ आप्यायंतां ॥ इतिमंत्रेणशिरः प्रभृतिपादांतसर्वांगा-
लंभनं ॥ ततोदक्षिणहस्ताग्रेण ॥ ॐ वाक्चमऽ आप्यायतां॥ इतिमुखालंभ
नं॥ ॐ प्राणश्चमऽ आप्यायतां॥ इतिनासिकयोरालंभनं॥ ॐ चक्षुश्च
मऽआप्यायतां॥ इतिचक्षुर्षायुगपत्॥ ॐ श्रोत्रंचमऽ आप्यायतां॥ इतिदक्षिणश्रोत्रं॥अ
नेनैवमंत्रेणवामं॥ ॐ यशोबलंचमऽआप्यायतां॥ इतिबाह्वोरुपस्पर्शनं॥ ततस्त्र्यायु

For Private and Personal Use Only

षकरणं॥ भस्मनाललाटेग्रीवायांदक्षिणे ऽंसेहृदिच॥ ॐ त्र्यायुषञ्जमदग्नेः॥ इतिललाटे॥
ॐ कश्यपस्य त्र्यायुषम्॥ इतिग्रीवायां॥ ॐ यद्देवेषुत्र्यायुषम्॥ इतिदक्षिणे ऽंसे॥ ॐ तन्नो
अस्तुत्र्यायुषम् इति हृदि॥ ततः गोत्रनामपूर्वकंवैश्वानरादीनामभिवादनं॥ ततोब्रह्मचारीद
क्षिणश्रोत्रेसमौकरौकृत्वाभिवादयेत्॥ अमुकसगोत्रः अमुकप्रवरान्वितः अमुकशर्माअहंभो
वैश्वानर अभिवादयामिइतित्रिः॥३॥अमुकसगोत्र०॥ भोसूर्यअभिवादयामि॥३॥ अमुकस
गोत्र०॥ भोआचार्यअभिवादयामि॥३॥अमुकसगोत्र०॥ भोअध्यापकगुरोत्वामभिवादया
मि॥३॥ ततआचार्यादिः प्रत्यभिवादयेत्॥ अभिवादयस्व आयुष्मान्भवसौम्य अमुकशर्म

न ॥ इतिप्रत्यभिवादनं॥ ॥ यथाह याज्ञवल्क्यः ॥ दक्षिणंपदमालभ्यपाणिनादक्षिणेनच ॥ स
व्येनसव्यंस्पृष्टव्यमभिवादनकर्मणि ॥ व्यवस्थपाणिनाकार्यंअग्निंसूर्यंगुरुंतथा ॥ उपसंग्रहणंय
थाइतिपाठभेदः ॥ उभाभ्यामपिहस्ताभ्यांकारयेच्छ्रोत्रसदृशोइति ॥ अन्यथादोषोस्तियथा ॥ज
न्मप्रभृतियत्किंचिच्चिकित्साधर्ममाचरत् ॥ सर्वंतन्निष्फलंयातिएकहस्ताभिवादनादिति ॥ अभि
वादनंतु ॥ भोशब्दंकीर्तयेदंते स्वस्यनाम्नोभिवादने ॥ आयुष्मान्भवसौम्येतिवाच्यःप्रत्यभिवादने
इति ॥ प्रत्यभिवादनाकरणे॥ योनवेत्त्यभिवादस्यविप्रःप्रत्यभिवादनं॥ नाभिवाद्यःसविदुषायथा
शूद्रस्तथैवसः॥इत्यभिवादनं॥ ॥ संध्यावंदनाधिकारस्त ॥ यावद्ब्रह्मोपदेशोनतावत्संध्यादि

कंचन॥ ततोमध्यान्हसंध्यादिसर्वकर्मसमाचरेदिति॥ ॥ अत्रभिक्षाचर्यचरणं॥ ब्रह्मचारीपा
त्रंगृहीत्वा॥ भवतिभिक्षांदेहि॥ इत्येवमुक्त्वाब्राह्मणोभिक्षांयाचते॥ भिक्षाग्रहणोत्तरंब्रह्मचा
री ॐ स्वस्तीत्याशीर्वचनंदद्यात्॥ भिक्षांभवतिदेहीतिक्षत्रियः॥ भिक्षांदेहिभवतीतिवै
श्यः॥ यत्रप्रत्याख्यानंनकुर्वंतितत्रभिक्षार्थंगच्छेत्॥ तिस्रोवाभिक्षाग्राह्याः षट्द्वादशाऽपरि-
मितावा॥ आत्मनआचार्यस्यचआहारपरिमितावधिवा॥ मातुःसकाशात्प्रथमभिक्षांयाचेतेत्ये
के आचार्यामन्यंते॥ एवंयथोक्तांभिक्षांभिक्षयित्वाआचार्यायभैक्षंनिवेदयेत्॥ भुंक्ष्वेत्याचा
र्यानुज्ञातोभिक्षांस्वीकुर्यादितिभिक्षाचर्यचरणं॥ वाग्यतोहःशेषंतिष्ठेदित्येके अहि ६ सन्ध्य

ण्यात्समिधः आहृत्य पूर्ववदाधायवाचंविसृजते॥ वाग्यतोमौनी ॥ अहःशेषंतिष्ठेत् इति ॥ भिक्षानिवेदनोत्तरंयावदस्तमयंगुरुसेवनाध्ययनेतिष्ठेदित्येकेआचार्यामन्यंते ॥ अहिंसन् इति अच्छिंदन्स्वयंभग्नाःसमिधआहृत्य पूर्ववदाधायइति ॥ पूर्ववत्संध्योपासनपूर्वकंतस्मिन्ने वाग्नौपरिसमूहनादिव्याग्युषकरणांतंसमिदाधानंअभिवादनंचकुर्यादित्यर्थः॥ वाचंविसृजत इति ॥ वाग्विसर्गः ॥ ब्रतंतावदग्निरक्षणंत्रिरात्रंवा ॥ अत आरभ्य आब्रह्मचर्यपरिसमा प्तेर्ब्रह्मचारिणोयमनियमाःकथ्यंते॥ अधःशायीस्यात्॥ अक्षारलवणाशीस्यात् ॥ दंडधा रणंकर्तव्यं॥ अरण्यात्स्वयंप्रशीर्णाःसमिधआहृत्य॥ सायंप्रातःसंध्योपासनपूर्वकप-

रिसमूहनादित्र्यायुषकरणांतंयथोक्तंकर्मकर्तव्यं॥ गुरुसुश्रूषाकर्तव्या॥ सायंप्रातर्भोज-
नार्थेभोजनसन्निधानेवारद्वयंभिक्षाचरणंकर्तव्यं॥ मधुमांसाशनंनकर्तव्यं॥ मज्जनंनक
र्तव्यं॥ उधृतोदकेनस्नायादित्यर्थः॥ कुशासनोपरिमसुरिकाद्युपधानंकृत्वानोपविशे
त्॥ स्त्रीणांमध्येअवस्थानंनकर्तव्यं॥ अनृतंनवक्तव्यं॥ अदत्तंनगृण्हीयात्॥ स्मृ
त्यंतरोक्ताश्चयमनियमा अनुष्ठेयाः॥ यथा॥ परिधृतवस्त्रंक्षालनंविनानदधीत॥
भग्नंसंसॅल्लभितंविकृतंवस्त्रंनदधीत॥ अस्तसमयेभास्करावलोकनंनकुर्यात्॥
शुल्कवदनंपरिवादादिवर्जयेत्॥ पर्युषितमन्नंभिस्सटान्नंचनभक्षयेत्॥ कांस्या-

संस्कार यसर्वं गमृद्रूपात्रे भोजनं तेनपानंचनकुर्यात्॥ तांबूलभक्षणंनकुर्यात्॥ अभ्यंगमक्ष्णोरंज भास्कर
॥२१३॥ नमुपानच्छत्रादर्शंचवर्जयेत् ॥ इति ॥ यस्यैवमध्ययवयसोश्चत्वारोवेदामयापठित
व्याःसांगाचत्वारिंशद्वर्षाणिवेदब्रह्मचर्यंचरेदिति॥ ॥स्मृत्युक्तान्यंचाशासंख्याका
न्ब्राह्मणान्भोजयिष्येइति॥ ॥अथाशीर्वादः॥ हरिः ॐ ब्रह्मचर्यमागामित्या
ह ॥ ब्रह्मणऽएवैतदात्मानन्निवेदयतिब्रह्मचार्यसानीत्याहब्रह्मणऽएवैतदात्मान
म्परिददात्यथैनमाहकोनामासीतिप्रजापतिर्वैकः प्राजापत्यमेवैनन्तत्कृत्वोपनयते ॥२१३॥
॥१॥ अथास्यहस्तङ्गृण्हाति ॥ इन्द्रस्यब्रह्मचार्यस्यग्निराचार्यस्तवाहमाचार्यस्तव

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

सावित्र्यैतेवैश्रेष्ठेबलिष्ठेदेवते ऽ एताभ्यामेवैनꣳ श्रेष्ठाभ्याम्बलिष्ठाभ्यान्देवताभ्याम्प
रिददातित्तथाहास्य ब्रह्मचारी नकाञ्चनार्तिमार्च्छति नसय ऽएवं वेद ॥२॥ अथैनम्भू
तेभ्यः परिददाति॥ प्रजापतयेत्वापरिददामिदेवायत्वासवित्रेपरिददामीत्येतेवैश्रेष्ठेवर्षिष्ठे
देवतेऽ एताभ्यामेवैनꣳ श्रेष्ठाभ्याम्वर्षिष्ठाभ्यान्देवताभ्याम्परिददातितथाहास्यब्रह्मचा
रीनकाञ्चनार्तिमार्च्छतिनसय ऽएवं वेद॥३॥ अद्भ्यस्त्वौषधीभ्यःपरिददामीति॥ तदेन
मद्भ्यश्चौषधीभ्यश्चपरिददातिद्यावापृथिवीभ्यान्त्वापरिददामीति तदेनमाभ्यान्द्यावापृ
थिवीभ्याम्परिददातिययोरिदꣳ सर्वमधिविश्वेभ्यस्त्वाभूतेभ्यः परिददाम्यरिष्ट्या ऽइति

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तदेनꣳ सर्वेभ्यो भूतेभ्यः परिददात्यरिष्ट्यै तथा हास्य ब्रह्मचारी न काञ्चनार्तिमार्च्छति न स
य ऽएवं वेद ॥ ४ ॥ ब्रह्मचार्यसीत्याह ॥ ब्रह्मण ऽएवैनन्तत्परिददात्यपोऽशानेत्यमृतं वा ऽआपो
मृतमशानेत्येवैनन्तदाह कर्म कुर्वितिर्वीर्यं वै कर्म वीर्यं कुर्वित्येवैनन्तदाह समिधमाधे
हीति समिन्त्स्वाग्नानं तेजसा ब्रह्मवर्चसेनेत्येवैनन्तदाह मा सुषुप्था ऽइति मा मृथा ऽइ
त्येवैनन्तदाहापोशानेत्यमृतं वा ऽआपोमृतमशानेत्येवैनन्तदाह तदेनमुभयतो ऽमृते
न परिगृण्हाति तथा हास्य ब्रह्मचारी न काञ्चनार्तिमार्च्छति न स य ऽएवं वेद ॥ ५ ॥ अ
थास्मै सावित्रीमन्वाह ॥ ताꣳ ह स्मैतां पुरा संवत्सरेऽन्वाहुः संवत्सरसम्मिता वै गर्भाः

For Private and Personal Use Only

प्रजायन्ते जात ऽएवास्मिँस्तद्वाचन्दधम ऽइति ॥ ६॥ अथषड्डुमासेषु ॥ षड्वा ऽऋतवः संवत्स
रस्यसंवत्सरसम्मितावैगर्भाः प्रजायन्ते जात ऽएवास्मिँस्तद्वाचन्दधम ऽइति ॥ ७॥ अथच
तुर्विंर्श्शत्यहे ॥ चतुर्विंशतिर्वैसंवत्सरस्यार्धमासाः संवत्सरसम्मितावैगर्भाः प्रजायन्तेजा
त ऽएवास्मिँस्तद्वाचन्दधम ऽइति ॥ ८॥ अथद्वादशाहे ॥ द्वादशावैमासाः संवत्सरस्यसंवत्सरस
म्मितावैगर्भाः प्रजायन्तेजात ऽएवास्मिँस्तद्वाचन्दधम ऽइति ॥ ९॥ अथषडहे ॥ षड्वा ऽऋत
वः संवत्सरस्यसंवत्सरसम्मितावैगर्भाः प्रजायन्तेजात ऽएवास्मिँस्तद्वाचन्दधम ऽइति ॥ १० ॥
अथत्र्यहे ॥ त्रयोवा ऽऋतवः संवत्सरस्यसंवत्सरसम्मितावैगर्भाः प्रजायन्तेजात ऽएवा

स्मिँस्तद्वाचन्दधमऽइति॥११॥ तदपिश्लोकङ्गायन्ति॥ आचार्योगर्भीभवतिहस्तमाधा
यदक्षिणम्॥ तृतीयस्यांँसजायतेसाविन्त्र्यासहब्राह्मणऽइतिसद्योहत्वाब्राह्मणाया
नुब्रूयादाग्नेयोवैब्राह्मणः सद्योवाऽअग्निर्जायतेतस्मात्सद्यऽएवब्राह्मणायानुब्रूयात्
॥१२॥ तांहैतामेके॥सावित्रीमनुष्टुभमन्वाहुर्वाग्वाऽ अनुष्टुप्तदस्मिन्वाचन्दधमऽइति
नतथाकुर्याद्योहैनन्तत्रब्रूयादान्वाऽअयमस्यवाचमदितमूकोभविष्यतीतीश्वरोहतथै
वस्यात्तस्मादेताङ्गायत्रीमेवसावित्रीमनुब्रूयात्॥१३॥ अथहैकेदक्षिणतः॥ तिष्ठतेवा
सीनायवान्वाहुर्नतथाकुर्याद्योहैनन्तत्रब्रूयाद्धुल्वन्वाऽ अयमिममजीजनतबुल्वोभ

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

विप्यर्तीतीश्वरोहतथैवस्यात्तस्मात्पुरस्तादेवप्रतीचेसमीक्षमाणायानुब्रूयात् ॥१४॥ तंवैप-
च्छोन्वाह ॥ त्रयोवैप्राणाः प्राणऽउदानोव्यानस्तानेवास्मिंस्तद्दधात्यथार्धर्चशोद्वौवाऽइमौप्रा
णौप्राणोदानावेवप्राणोदानावेवास्मिंस्तद्दधात्यथकृत्स्नामेकोवाऽअयम्प्राणः कृत्स्नऽए
वप्राणमेवास्मिंस्तत्कृत्स्नन्दधाति ॥१५॥ तदाहुः ॥ नब्राह्मणम्ब्रह्मचर्यमुपनीयमिथुनञ्च
रेद्गर्भोवाऽएषभवतियोब्रह्मचर्यमुपैतिनेदिमब्राह्मणंविषिच्छाहृतसोजनयानीति ॥१६॥
तदुपाऽआहुः ॥ काममेवञ्चरेद्व्योवाऽइमाः प्रजादैव्यश्चैवमनुष्यश्चतावाऽइमामनु
ष्यः प्रजाः प्रजननात्प्रजायन्तेछन्दांसिवैदैव्यः प्रजास्तानिमुखतोजनयतेतनऽ

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

एतञ्जनयतेतस्मादुकाममेवञ्चरेत् ॥१७॥ तदाहुः ॥ नब्रह्मचारीसन्मध्वश्नीयादोषधीनांवाऽ
एषपरमोरसोयन्मधुनेदन्नाद्यस्यान्तङ्गच्छानीत्यथहस्माहश्वेतकेतुरारुणेयोब्रह्मचारीसन्मध्व-
श्नंस्त्रय्यैवाऽएतद्विद्यायैशिष्टँयन्मधुसतुरसोयस्यैदकशिष्टमितिषथाहवाऽऋचँवायजुर्वा
सामवाभिव्याहरेत्तादृक्तद्यऽएवँविद्वान्ब्रह्मचारीसन्मध्वश्नातितस्मादुकाममेवाश्नीयात्
॥१८॥ इत्येकादशेकाण्डे तृतीयप्रपाठके पञ्चमंब्राह्मणम्॥ ॐ ब्रह्मवैमृत्यवेप्रजाः ॥ प्राय
च्छत्तस्मैब्रह्मचारिणमेवनप्रायच्छत्सोऽब्रवीदस्तुमह्यमप्येतस्मिन्भागऽइतियामेवरात्रिँ
समिधन्नाहरताऽइतितस्माद्याँरात्रिम्ब्रह्मचारीसमिधन्नाहरत्यायुषऽएवतामवदायवस

For Private and Personal Use Only

नितस्माद्ब्रह्मचारीसमिधमाहरेन्नेदायुषोवदायद्वसानीति ॥ १ ॥ दीर्घसत्त्रंवाएषऽउपैति ॥ यो
ब्रह्मचर्यमुपैतिसयामुपयन्त्समिधमादधातिसाप्रायणीयायाऽ स्नास्यन्त्सोदयनीयाथयाऽअन्त
रेणसत्त्र्याऽएवास्यताब्राह्मणोब्रह्मचर्यमुपयन् ॥ २ ॥ चतुर्धाभूतानिप्रविशति ॥ अग्निम्पदामृत्युम्प
दाचार्यम्पदात्मन्न्येवास्यचतुर्थःपादःपरिशिष्यते ॥ ३ ॥ सयदग्नयेसमिधमाहरति ॥ यऽएवास्या
ग्नौपादस्तमेवतेनपरिक्रीणातितंसंस्कृत्यात्मन्धत्तेसऽएनमाविशति ॥ ४ ॥ अथयदात्मा
नन्दरिद्रीकृत्येवाह्रीर्भूत्वाभिक्षतेयऽएवास्यमृत्यौपादस्तमेवतेनपरिक्रीणातितंसंस्कृ
त्यात्मन्धत्तेसऽएनमाविशति ॥ ५ ॥ अथयदाचार्यवचस्करोति ॥ यदाचार्यायकर्मकरोतियऽए

यास्याचार्यैपादस्तमेवतेनपरिक्रीणातित ८ संस्कृत्यात्मन्धत्तेस ऽ एनमाविशति॥ ६॥ नहवै
स्नात्वा॥ भिक्षेतापहवैस्नात्वाभिक्षाञ्जयत्यपज्ञातीनामशनायामपपितृणा ८ स ऽ एवंविद्वा
न्यस्या ऽ एवभूयिष्ठ ८ श्लाघ्येततम्भिक्षेतेत्याहुस्तन्नोऽक्यमितिम यद्यन्याम्भिक्षितव्यान्नविंदे
दपिस्वामेवाचार्यजायाम्भिक्षेताथोस्वाम्मातरन्नैन ८ सप्तम्यामभिक्षितातीयात्तदेवम्विद्वा ८ सम
वश्चरन्त ८ सर्वेवेदा ऽ आविशन्तियथाहवा ऽ अग्निः समिद्धोरोचत ऽ एवर्ठ हवैसस्नात्वारो
चतेय ऽ एवम्विद्वान्ब्रह्मचर्यञ्चरति॥ ७॥ अष्टावष्टौकृत्वो॥ ब्रह्मवर्चसकामस्याभिषुणुयादि
त्याहुरष्टाक्षरावैगायत्रीब्रह्मगायत्रीब्रह्मवर्चसीहैवभवति॥ ८॥ सयःकामयेत॥ ब्रह्मवर्चसीस्यामिति

घसन्ते स ऽ आदधीत ब्रह्म वै व सन्तो ब्रह्मवर्चसी हैव भवति ॥९॥ शतमानम्भवति ॥ शतायु
र्वै पुरुषः शतेन्द्रिय ऽ आयुरेवेन्द्रियं वीर्यमात्मन्धत्ते॥१०॥ कां०११. प्र०२. ब्रा०६ ब्रह्मव-
र्चसी भव ॥ आचार्यादीन् गंधादिभिः संपूज्य तेभ्यश्च दक्षिणां दत्वा तैराशिषो गृहीत्वा ॥ स्था
पितमात्रादिदेवकोत्थापनं मंडपोद्वासनं च कार्यं ॥ तद्विधिश्चाग्रे वक्ष्यते ॥ इति संस्कारभास्करे
उपनयनप्रयोगः समाप्तः ॥ ॥ अथोपनयनादूर्ध्वं ब्रह्मचारिणः सायंप्रातरग्निनित्योपास
नविधिः ॥ सायंसंध्योपासनं कृत्वा धृतदंडादिर्गृहीतेंधनाज्यसमित्स्थापिताग्निसमीपे स्वासने
उपविश्याचम्य प्राणानायम्य देशकालकीर्तनांते मम सतेजो ब्रह्मवर्चससिध्यर्थं अग्निनाराय

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

णप्रीतयेन्चसायमग्निपरिसमूहनंसमिदाधानादिकंचकरिष्ये॥ अग्निसुखंकृत्वाचत्वारिश्रृंगेति-
ध्यात्वागंधादिनाभ्यर्च्य॥ ततोऽग्ने सुश्रवइत्यादिपंचभिर्मंत्रैःप्रतिमंत्रंघृतप्लुतेंधनप्रक्षेपः॥जले
नाग्निंपर्युक्ष्य॥उत्थायआज्यप्लुतसमिधमेकांगृहीत्वाऽग्नयेसमिधमहार्षमित्यारभ्यभूयास
ऽ स्वाहेत्यंतंमंत्रंपठित्वातामग्नौजुहुयात्॥ अनेनैवमंत्रेणद्वितीयांतथातृतीयांसमिधमादध्या
त्॥पुनरग्ने सुश्रवइत्यादिपंचभिर्मंत्रैरिंधनंप्रक्षिप्य॥ तूष्णींपाणीप्रतप्यतनूपाअग्नेत्यादिमं
त्रैःप्रतिमंत्रंमुखविमार्जनं॥ पुनः अंगानिचमइत्यादियशोबलमित्यंतमंत्रैः प्रतिमंत्रंप्रत्यंगा
लंभनंकार्यं॥ ततस्त्र्यायुषमितिप्रतिमंत्रेणभस्मललाटग्रीवायांदक्षिणेंऽसे हृदिचसंधार्य॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ततोगोत्रनामपूर्वकंवैश्वानरादीनामभिवादनं॥ अनेनसायमग्निपरिचरणेन अग्निनारायणः प्रीयतां॥ पुनःप्रातः स्नानसंध्योपासनोत्तरंआचम्यादिदेशकालकीर्तनोत्तरंप्रातरग्निपरिसमूहनंसमिदाधानादिकंचकरिष्ये इत्यूहेनइंधनप्रक्षेपादिअभिवादनांतंसर्वंकर्मकुर्यादिति॥ ॥ उपनयनाग्नौनष्टेपुनरुत्पादनविधिः ॥ रेणुकारिकायां ॥ व्रताग्निनाशेव्रतिनास्त्रीन्कृच्छ्रांश्चरेत् ॥ प्रागुदग्निंप्रतिष्ठाप्यकटिसूत्रादिकंपुनः॥स्मृत्वामंत्रान्स्थंडिलेसाज्येनाहुतिपूर्ववत् ॥ नवायत्र्युपदेशंचकृत्वाग्निपरिसुश्रुषांइति॥ ॥ अथयमलजातपुत्रयोरुपनयने निर्णयः ॥ ॥ संस्कारक्रमार्थंज्येष्ठकनिष्ठभावउच्यते॥ मनुः ॥ जन्मज्येष्ठेनचाह्वानंसु

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ब्रह्मण्यास्त्वपिस्मृतं ॥ यत्तयोश्चैवगर्भेषुजन्मतोज्येष्ठतास्मृताइति ॥ देवलः ॥ यस्यजातस्यय
मयोः पश्यंतिप्रथमंमुखं ॥ संतानः पितरश्चैवतस्मिन्ज्येष्ठ्यंप्रतिष्ठितं ॥ भागवतेतु ॥ द्वौतदा
भवतोगर्भौसूतिर्वैशविपर्ययादित्युक्तेः ॥ पश्चादुत्सन्नस्यज्येष्ठ्यमुक्तं ॥ वैद्यकेप्याग्नेयसंहिता-
यां ॥ यदाविशेद्द्विधाभूतंबीजंपुष्पंपरिक्षरत् ॥ तदाभवेद्द्विधागर्भःसूतिर्वैशविपर्ययादिति ॥ तथा
पिबहुसंमतंमनुवचनंयुक्तं ॥ निर्णयसिंधौ ॥ एकस्मिन्वासरेप्राप्तेकुर्याद्यमलजातयोः ॥ क्षौरंचै
वविवाहंचमौंजीबंधनमेवचेति ॥ यमलयोर्युगपदेवसंस्कारकरणेएकमेवनांदीश्राद्धंकार्यमिति
धर्मसिंधौनांदीश्राद्धप्रकरणांतेउक्तं ॥ यमलयोरेककालेएकमंडपेवासमानसंस्कारोनदोषायेति

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

धर्मसिंधौविवाहनिषेधापवादप्रकरणेउक्तं ॥ रेणुकारिकायां ॥ एकस्मिन्वत्सरेन्चैववासरे
मंडपेतथा ॥ कर्तव्यंमंगलंस्वस्त्रोर्भ्रात्रोर्यमलजातयोः ॥ एकंत्वाभ्युदयंकार्यंपृथग्वेद्यौच
तेषुच ॥ पृथक्कुर्वीतसंभारान्पृथगाचार्यमेवच ॥ यमलकन्यकोद्वाहेपृथग्वरौचवेदिके ॥ पृथग्यौ
तिकदानंचऐरिण्यादितथैवचेति ॥ संग्रहे ॥ जातैककालेयमलौसुतौव्रतेतथैवकन्ये अपि
ऊढकाले ॥ आचार्ययुग्मंखलुवेदियुग्मंकुर्वीतनांदीमुखमेकमेवेति ॥ अथयमलपुत्र-
योः उपनयनेसर्वसंभारान्प्राग्वत्द्विगुणांसंपाद्य ॥ वेदिकेचद्वेविरच्यआचार्यौद्वौइति ॥ ॥
अथयमलपुत्रयोःउपनयनप्रयोगेविशेषः ॥ कर्तापत्न्यासहमंगलंस्नातःआहतवाससीपरि

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

धायधृतमंगलतिलकोमंडपमध्येशुभासनेप्राङ्मुखउपविश्यस्वदक्षिणतः पत्नींतद्दक्षिणतःय
मलजातकुमारौउपवेश्य पवित्रपाणिराचांतः प्राणानायम्यदेशकालकीर्तनांतेअनयोः यमलजात
कुमारयोः द्विजत्वसिध्यैवेदाध्ययनाधिकारार्थंचउक्तप्रकारेणज्येष्ठस्यस्वयंकनिष्ठस्यान्यद्वाराउपनय
नाख्यसंस्कारौ अद्यवाश्वः करिष्ये ॥ ममोपनेतृत्वाधिकारसिध्यर्थंकृच्छ्रत्रयात्मकप्रायश्चि
त्तपूर्वकंद्वादशसहस्रं अथवाद्वादशाधिकसहस्रंगायत्रीजपंस्वयंवाब्राह्मणद्वारा अहमाचरिष्ये॥
कुमारेणापिकामचारकामवादकामभक्षणादिदोषपरिहारार्थंकृच्छ्रत्रयात्मकप्रायश्चित्तपूर्वकं
ब्राह्मणद्वाराद्वादशसहस्रंवाद्वादशाधिकसहस्रंगायत्रीजपंअहमाचरिष्ये ॥ पुनःपिता॥ अ

नयोः कुमारयोः ग्रहानुकूलतासिध्यर्थं ग्रहयज्ञं करिष्ये ॥ तत्र निर्विघ्नार्थं गणपतिपूजनं स्व
स्तिपुण्याहवाचनं अविघ्नपूजनं मंडपस्थापनं मातृकापूजनं वसोर्द्धारा आयुष्यमंत्र जपं नांदी
श्राद्धं ग्रहयज्ञांगं आचार्यादिवरणं दिग्रक्षणं पंचगव्यकरणं भूमिपूजनं पंचभूसंस्कारान् अग्नि
प्रतिष्ठापनं ग्रहस्थापनं रुद्रकलशस्थापनं चाद्य करिष्ये ॥ कालांतरे ग्रहयज्ञ करणे संकल्पे यथा-
कालं ग्रहयज्ञं करिष्ये इत्यूहः कर्तव्यः ॥ सर्वथा ग्रहयज्ञाकरणे ग्रहयज्ञसंकल्पमेव न कुर्यात् ॥
तत्पक्षे नांदीश्राद्धांतं संकल्पं कुर्यात् ॥ नांदीश्राद्धोत्तरं पूर्वोक्तप्रकारेण गृहमध्ये मातृकाः स्था
पयेत् ॥ ग्रहयज्ञकरणे ग्रहयज्ञांतं कुर्यात् ॥ यदा चौलेन सह उपनयनं क्रियते तदा संकल्पे चौ

लोपनयनाख्येकर्मणीअहंकरिष्ये इत्यूहः॥ अथपितास्वभ्रात्रादिभ्यःयमलजातकनिष्ठ-
कुमारस्यचूडोपनयनादिवाउपनयनादिसंस्कारस्याधिकारंदद्यात्॥ तद्यथा॥
आदौगणपतिंसंपूज्य॥ अथाधिकारदानं॥ भ्रात्रेममास्ययमलजातकनिष्टकुमार
स्यचूडोपनयनादिवाउपनयनादिसमावर्तनांतसंस्कारकर्माधिकारार्थंत्वामहंवृणे॥भ्रा
तरंगंधवस्त्रादिनापूजयेत्॥तथाचसंग्रहे॥ भ्रातरस्यकुमारस्यचूडादिस्नातकावधि॥
संस्कारकर्मकरणाधिकारंतेददाम्यहं॥१॥ इत्युक्त्वाकुमारंभ्रातुरुत्संगेदद्यात्॥गृहीतावं
क्ष्यमाणमंत्रेणगृण्हीयात्॥चूडादिस्नातकांतानिकर्माणितुतवाज्ञया॥भ्रातरस्यकुमा

रस्यकरिष्येहंस्वपुत्रवत्॥ इतिमंत्रेणकुमारंगृहीत्वाकुंकुमादिभिरलंकृत्यप्रयोगवत्संस्का
रान्कुर्यात्॥ अथयमलजातकन्यकोद्वाहप्रकारः॥ तत्रसंभाराः॥ वेद्यौद्वे॥ यौतिकद्वयं॥ सो
पस्करंऐरिणयाख्यवंशपात्रद्वयं॥ अंतःपटवस्त्रेद्वे॥ मधुपर्कादिसर्वसामग्रीद्वयंसंपाद्येति॥ यम
लजातकन्ययोर्दिनांतरेणोद्वाहकरणेपितुरेवाधिकारः॥ तत्रसंकल्पेममास्याःकन्यकायाःइत्यू
हःकार्यः॥ यमलजातकन्ययोरुद्वाहस्यैकदिनेकरणपक्षेनांदीश्राद्धांतंपित्रैवकुर्या
त्॥ विवाहदिनकृत्यंतुभ्रात्रादिनाकार्यं॥ अत्रप्रधानसंकल्पेममानयोःकुमार्योःइत्यू
हःकर्तव्यः॥ दातृप्रतिगृहीत्रोरधिकारदानेप्रतिग्रहेचविशेषः॥ अस्याःकुमार्याःइत्यूहः

कर्तव्यः ॥ उभौगणेशंसंपूज्य ॥ भ्रातर्ममास्याः यमलजातकन्यायाः विवाहसंस्कारकर्माधिकारा
र्थंत्वामहंवृणे ॥ भ्रातरंगंधवस्त्रादिनापूजयेत् ॥ संग्रहेअधिकारदानमंत्रः ॥ भ्रातर्ममास्याः क-
न्यायाः विवाहोत्साहकर्मसु ॥ अधिकारंप्रदास्यामिकुरुकर्मयथोदितं ॥ इतिमंत्रेणकन्यांभ्रातुरु
त्संगेदद्यात् ॥ गृहीतावक्ष्यमाणमंत्रेणगृह्णीयात् ॥ विवाहादीनिकर्माणिसांगानितुतवाज्ञया ॥
भ्रातरस्याःकन्यकायाः करिष्येहंयथोदितं ॥ इतिमंत्रेणकन्यांगृहीत्वाकुंकुमादिभिरलंकृत्यवि
वाहप्रयोगोक्तवत्संस्कारंकुर्यात् ॥ विवाहोपनयनयोर्दैवकोत्थापनंपितैवकुर्यादितियमलजातवि
वाहोपनयनसंस्कारप्रकरणं ॥ ॥ अथविकलांगाद्युपनयनप्रकारः ॥ स्मृत्यर्थसारे ॥ षं-

For Private and Personal Use Only

दांधबधिरस्तब्धजडगद्गदपंगुषु॥कुब्जवामनरोगार्तशुष्कांगविकलांगिषु॥ ध्वस्तपुंस्त्वेषुचैतेषु
संस्काराःस्युर्यथोचितं।मत्तोन्मत्तौनसंस्कार्यौपतितश्चतथैवच॥तदपत्यंतुसंस्कार्यमपरेत्वाहु
रन्यथेति ॥पतितलक्षणंतु॥ आषोडशाद्वर्षाद्ब्राह्मणस्यान तीतःकालोभवति॥ द्वाविंशाद्वर्षा
द्राजन्यस्यचतुर्विंशाद्वर्षाद्वैश्यस्य ॥एतद्वर्षेऽनतिक्रांतएवोपनयनकालोभवति॥ अतऊ
र्ध्वंपतितसावित्रीकाभवंति॥ तेनैतान्नोपनयेयुर्नाध्यापयेयुर्नयाजयेयुर्नचैभिर्व्यवहरेयु
स्तदपत्यंसंस्कारयेयुः॥ब्राह्मण्यांब्राह्मणादुत्पन्नोब्राह्मणऽएवेतिश्रुतेः॥ अन्येतुनसंस्कार्य
मित्याहुः॥होममाचार्यःकरोति॥उपनयनंआचार्यसमीपानयनं॥ अग्निसमीपेवा॥सावि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

त्रीवाचनंवा॥ अन्यदंगंयथासंभवंकार्यमिति ॥ त्रयाणांपक्षाणामन्यतमंनप्रधानमिद्धिरित्या
शयः॥ मूकबधिरादेः सावित्रीवाचनासंभवेस्पृष्ट्वा आचार्येण जपःकार्यः॥ वाचकश्चेत्तर्हिमं-
त्रोलिखित्वाचार्येणदर्शयितव्यः ॥तेनमनसाचिंतितव्यः॥यथा॥संस्कारमंत्रहोमादीन्करो
त्याचार्यएवतु॥उपनेयाश्चविधिवदाचार्यस्यसमीपतः॥ आनीयाग्निसमीपेतुसावित्रींस्पृश्य
वाचयेदितिपारस्करवचनं॥ अन्यत्समानं॥ उपनेयस्यवासःपरिधानादिषुयेसंस्कारमंत्रास्ता
नाचार्यःपठेदित्यर्थः॥तेषांत्रिरात्रोर्ध्वंनदीर्घव्रतं॥इतिसंस्कारभास्करेविकलांगाद्युपनयनप्रकारः॥ अथपुन
रुपनयनकारणंतद्विधिश्च॥ तत्रपुनरुपनयनकारणमाह॥तच्चप्रत्यवायनिमित्तकंप्रायश्चि

For Private and Personal Use Only

न्नभूतंपुनरुपनयनमाद्यं॥ तच्चजातकर्मादिसहितंतद्रहितंप्रायश्चित्तांतरसहितंकेवलंचेत्यनेक
विधं॥ कृतस्योपनयनस्योक्तकालाद्यंगवैगुण्येनवैफल्यापत्तावपरं॥ तत्रप्रथमंयथा॥ अमत्या
औषधांतरानाश्यरोगनाशार्थं पैष्ट्याः सुरायाः पानेत्रिमासंकृच्छ्राचरणंपुनरुपनयनंच॥ मत्यापै
ष्ट्यन्यसुराया औषधार्थंपानेकृच्छ्रातिकृच्छ्रौपुनरुपनयनंच॥ पैष्टीपानेद्वादशाब्दं॥ अज्ञानाद्वा
रुणीगौडीमाध्वीसुरापीताचेत्तप्तकृच्छ्रंपुनरुपनयनंच॥ अज्ञानाद्रेतोविण्मूत्राणामशनेसुरासंसृ
ष्टान्नजलादिभक्षणेचतप्तकृच्छ्रंपुनःसंस्कारश्च॥ ज्ञात्वाविण्मूत्राद्यशनेचांद्रायणंपुनःसंस्कारो
॥ लशुनपलांडुगृंजनविड्वराहग्रामकुक्कुटनरगोमांसभक्षणेद्विजातीनांतत्प्रायश्चित्तांतेपुन

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रुपनयनं ॥माधवमते रक्तल शुन कृष्णावृंताक भक्षणेन पुनरुपनयनं ॥ अविरवरोष्ट्र हस्ति
नीवडवा मानुषीक्षीरपाने तप्तकृच्छ्रं पुनःसंस्कारश्च॥ रासभोष्ट्राद्यारोहणे कृच्छ्रं पुनः संस्कार
श्च ॥इदं हेमाद्रिमतमिति ॥सिंधौ कचित् ॥ मिताक्षरास्मृत्यर्थसारादिमते रासभोष्ट्रारोहे
उपवासत्रयादिमात्रं न तु पुनः संस्कारः ॥ कौस्तुभाशयोप्येवं ॥ वृषभारोहणे अमत्या कृच्छ्रं
मत्या कृच्छ्रत्रयादि ॥ केचिद्वृषारोहे पुनःसंस्कारं कुर्वंति तन्मूलं मृग्यं ॥ एवमजवस्तमहि
षारोहेपि ॥ मांसभक्षकमलभक्षकपक्षिणोर्विट्भक्षणे पुनरुपनयनमात्रं ॥ केचिन्मानुषमल
भक्षणेपि पुनःसंस्कारमात्रमाहुः ॥ प्रेतशय्याप्रतिग्राही पुनः संस्कारमर्हति ॥ जीवतो मृतवा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तंश्रुत्वापुत्रादिनांऽत्यकर्मकरणेतंघृतकुंभेनिमज्योध्धृत्यस्नापयित्वाजातकर्माद्युपनय
नांतसंस्कारान्कृत्वात्रिरात्रव्रतांतेपूर्वभार्ययातस्यांमृतायामन्यभार्ययावाविवाहःकार्यः॥
आहिताग्निश्चेत्पुनराधानायुष्मदिष्ट्यादि॥ तीर्थयात्रांविनाकलिंगांगवंगांध्रसिंधुसौवी
रप्रत्यंतवासिदेशगमनेपुनःसंस्कारः॥ चांडालान्नभक्षणेचांद्रायणंबुद्धिपूर्वभक्षणेकृच्छ्राब्दं
उभयत्रपुनःसंस्कारश्च॥ अजिनंमेखलादंडोभैक्ष्यचर्याव्रतानिच॥ निवर्ततेद्विजातीनांपु
नःसंस्कारमर्हति॥ वपनंमेखलेतिस्मृत्यंतरेपाठः॥ एवंगणिकान्नभक्षणेपि ब्रह्मचारिणोम
धुमांसाशनेपुनरुपनयनंप्राजापत्यंत्रिरात्रोपवासोवा॥ मत्स्याभक्षणेपराकः॥ अभ्यासेद्विगुणं

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पुनःसंस्कारश्च॥ पितृमातृगुरुभ्योभिन्नस्यप्रेतस्यांत्यकर्मकरणेब्रह्मचारिणःपुनरुपनयनं॥
हस्तमथितदधिभक्षणेबहिर्वेदिपुरोडाशाशनेअभ्यासेकृच्छ्रःपुनःसंस्कारश्च॥ यःसंन्यासंगृ
हीत्वाततोनिवृत्यगार्हस्थ्यंचिकीर्षतिसषण्मासंकृच्छ्रान्कृत्वाजातकर्मादिसंस्कारैःसंस्कृतःशु
द्धोगार्हस्थ्यंकुर्यात्॥ एवमनशनंमरणार्थंसंकल्प्यनिवृत्तोपिकुर्यात्॥ कर्मनाशाजलस्पर्शात्क
रतोयाविलंघनात्॥गंडकीबाहुतरणात्पुनःसंस्कारमर्हति॥ ॥ अथानध्यायादेश्चद्वितीयं॥
प्रदोषेनिश्यनध्यायेमंदेकृष्णोगलग्रहे॥ अपराण्हेन्चोपनीतःपुनःसंस्कारमर्हति॥ अत्रप्रदोष
प्रदोषदिनं॥कृष्णाःकृष्णपक्षएकादश्यादिरंत्यत्रिकरूपोपराण्हश्चदिनतृतीयभागरूपइत्युक्तं॥

For Private and Personal Use Only

अनध्याया अपिनित्याएवंपौर्णिमाप्रतिपदादयःपुनरुपनयननिमित्तं॥ नतुनैमित्तिकाः अका
लवृष्ट्यादिनिमित्तकत्रिरात्रादयः॥ नैमित्तिकेषुप्रातर्गर्जितनिमित्तानध्यायएवपुनःसंस्कार
निमित्तं॥अत्रविस्तरः कौस्तुभे॥ अंसाभिमर्षकवटोःसमीपमानयनंप्रधानकर्मतस्यवि
स्मरणेपुनरुपनयनं॥एवंगायत्र्युपदेशविस्मरणेपि॥ अत्रापितेषांनदीर्घव्रतं॥ ब्रह्मपुराणेनारदः॥
सावित्रीग्रहणादूर्ध्वंतद्दिनेवाच्चतुर्थके॥ पंचमेषेद्वादशेवावत्सरेव्रतमुत्सृजेत्॥मनुः॥ पक्षेमा
सेचवर्षेच्चमौंजीमोक्षःप्रशस्यते॥ तृतीयदिवसेकार्यंपंचमेचविशेषतइति॥ इतिपुनरुपन
यनकारणनिर्णयः॥ ॥ अथयजुर्वेदिनांप्रायश्चित्तैःसहपुनरुपनयनप्रयोगः॥ प्राय

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

श्चित्तार्थंव्रतबंधेविशेषः ॥ तत्रनिमित्तानंतरमेवकरणेउदगयनपुण्यनक्षत्राद्युक्तकालोनापेक्ष्य
ते॥ अन्यथातुयथोक्तकालापेक्षा॥ तत्रकर्तापितातदभावेपितृव्यादिसपिंडः। तदभावेन्यःकश्चि
त्॥ यत्रपुनरुपनयनंप्रायश्चित्तत्वेनोक्तं तत्रपर्षदुपदिष्टविधिनातदेवकार्यं॥ यत्रतुप्रायश्चित्तां
तरसहितंतत्रोक्तविधिनाप्रायश्चित्तंसंस्कार्येणकारयित्वाचार्येणतस्योपनयनंकार्यं॥ यत्रजा
तकर्मादिसंस्कारसहितमुपनयनंविहितंतत्रजातादिचौलांतसंस्कारान्कृत्वाकार्यं॥ तत्रादौ
ब्रह्मचारिणः पितृज्येष्ठाभ्यामन्योच्छिष्टभोजनेस्त्रियासहभोजनेवाश्राद्धसूतकान्नगणि
कान्नाशनेवा अमुकदोषपरिहारार्थंपर्षदुपदिष्टंप्रायश्चित्तंकरिष्येइतिकृत्वा॥ आचार्य

For Private and Personal Use Only

स्त्र. अस्यामुकदोषपरिहारार्थं पुनरुपनयनसंस्कारसिद्धिद्वाराश्रीप० द्वादशसहस्रगायत्रीजं
पं अहंवाब्राह्मणद्वाराकरिष्ये ॥ ब्रह्मचारीस्थंडिलेग्निंप्रतिष्ठाप्यअग्निमुखंकृत्वाआज्येसं
स्कृत्यादिआघाराज्यभागांतंकृत्वा आज्यप्लुतपलाशसमिधंगृहीत्वाॐ पुनस्त्वादि० कामाःस्वा
हा ॥१॥ ॐ पुनर्म्मनः पुनरायुर्म्मऽ आगन्पुनः प्राणः पुनरात्मामऽ आगन्पुनश्चक्षुः पुनःश्रोत्र
म्मऽआगन् ॥ वैश्वानरोऽ अदब्धस्तनूपाऽ अग्निर्न्नः पातुदुरितादवद्यात्स्वाहा ॥२॥ ततश्चरु
होमः ॥ ॐ सप्तते अग्ने० घृतेनस्वाहा ॥१॥ यत्तेपवित्रमर्च्चिष्यग्नेविततमन्तरा ॥ ब्रह्मतेनपु-
नातुमास्वाहा ॥२॥ पवमानःसोऽ अद्यनः पवित्रेणविचर्षणिः ॥ यःपोतासपुनातुमास्वाहा ॥३॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ॐ उभाभ्यांन्देवसवितःपवित्रेणसवेनेनच ॥ मांपुनीहिविश्वतःस्वाहा॥४॥ ततःस्विष्टकृदादिनवा
हुतीर्हुत्वा होमशेषंसमाप्य ॥ गांदत्वा अथवागोनिष्क्रयंदद्यात्॥ ॥ ततः कृतमंगलस्नानोधृ
ततिलककर्णोशुभासने उपविश्य ॥ दक्षिणतःसंस्कार्यंचोपवेश्य ॥ आचम्य प्राणानायम्यदेश
कालकीर्तनांते अस्यसंस्कार्यस्यपुनःसंस्कारसिद्धिद्वारा श्रीप० जातकर्माद्युपनयनांतान्संस्का
रान्करिष्ये॥ अथवाकेवलं उपनयनसंस्कारंकरिष्येइतिसंकल्पः॥ तदंगविहितंनिर्विघ्नतासिद्ध्यर्थं
गणेशपूजनादि मंडपप्रतिष्ठानांदीश्राद्धांतंकृत्वा॥ अधिकारार्थंब्राह्मणान्भोजयित्वा कुमार व
पनादिकं कृत्वाप्रयोगानुसारेण उपनयनंकृत्वावा जातकर्मप्रभृत्युपनयनांतसंस्कारान्कृत्वा॥ इ

For Private and Personal Use Only

त्याद्यपक्षः ॥ अथापरमापरिधानात्कृत्वा पालाशीं समिधमादाय व्रात्यप्रायश्चित्तं हुत्वा व्याहृती
र्जुहोति ॥ इतिद्वितीयपक्षः ॥ अथापरो ब्राह्मणवचनात्सावित्र्याशतकृत्वोभिमंत्रितं घृतं प्राश्य कृ
तप्रायश्चित्तो भवतीत्यादिकमवदत् इतितृतीयपक्षः॥ ॥ तत्रोक्तपक्षाणां शक्ताशक्तभेदेन व्यव-
स्था ॥ इदं कौस्तुभे द्रष्टव्यं॥ ॥ एवं शाखांतरेष्वपि वपनमेखलाजिनदंडभैक्ष्यचर्याव्रतादिकं
वैकल्पिकव्यवस्थयानुष्ठाय स्वस्वशाखोक्तोपनयनं कार्यं ॥ ॥ इतिसंस्कारभास्करे संक्षिप्त
पुनरुपनयनप्रयोगः ॥ ॥ अथ ब्रह्मचारिव्रतलोपे प्रायश्चित्तं ॥ बौधायनः ॥ अत्र शौचा
चमनसंध्यावंदनदर्भभिक्षाग्निकार्यराहित्यशूद्रादिस्पर्शकौपीनकटिसूत्रयज्ञोपवीतमेख

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

लादंडाजिनत्यागदिवास्वापच्छत्रधारणपादुकाद्यारोहणमालाधारणोद्वर्तनानुलेपनांजनजलक्री
डाद्यूतनृत्यगीतवाद्याभिरतिपारवंडादिभाषणपर्युषितभोजनादिव्रतलोपसकलदोषपरिहारा
र्थंकृच्छ्रत्रयंचरेन्महाव्याहृत्यादिअनादिष्टहोमंचकुर्यात् ॥ तद्यथा॥ आचम्यप्राणानायम्य
देशकालकीर्तनांतेपूर्वोक्तशौचाचमनादिव्रतनियमानांमध्येकश्चिद्भूतलोपस्तज्जनितदोषपरिहारा
र्थंकृच्छ्रत्रयप्रायश्चित्तंवातत्प्रत्याम्नायगोनिष्क्रयीभूतरजतद्रव्यदानंमहाव्याहृत्यादिअनादि
ष्टहोमंचकरिष्ये॥तन्नादौगोनिष्क्रयरजतद्रव्यंदत्वा॥ व्रतलोपजनितदोषपरिहारार्थंकृच्छ्रत्रया-
त्मकप्रत्याम्नायेइदंयथाशक्तिगोनिष्क्रयरजतद्रव्यंअमुकशर्मणेब्राह्मणायतुभ्यमहंसंप्रददेइति॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ततः स्थंडिलेपंचभूसंस्कारपूर्वकंविदनामानमग्निंप्रतिष्ठाप्य॥ब्रह्मोपवेशनाद्याज्यभागांते
व्यस्तसमस्तव्याहृतीश्चतस्रः पंचवारुणेत्यादिनवाहुतीश्चाज्येनजुहुयात्॥तद्यथा॥ॐ भूःस्वा
हाइदमग्नयेनमम॥ ॐ भुवःस्वाहाइदंवायवेन०॥ॐ स्वःस्वाहाइदंसूर्याय०॥ॐ भूर्भुवः
स्वःस्वाहाइदंप्रजापतयेन०॥ॐ त्वन्नो ऽ अग्ने० स्मत्स्वाहा० इदमग्नीवरुणाभ्यांन०॥ॐ
सत्वन्नोअग्ने० एधिस्वा० इदमग्नीवरु०॥ॐ अयाश्चाग्ने०जर्द० स्वा० इदमग्नयेअयसेन
मम॥ ॐ येतेशतं० स्वर्काःस्वा० इदंवरुणायसवित्रेविष्णवेविश्वेभ्योदेवेभ्योमरुद्भ्यः
स्वर्केभ्यश्चन०॥ॐ उदुत्तमम्च० स्यामस्वाहा० इदंवरुणायादित्यायादितयेचनमम॥एता

For Private and Personal Use Only

अनादिष्टनवाहुतयः ॥ अनंतरंमहाव्याहृत्यादिस्विष्टकृदंतादव्याहुतीराज्येनहुत्वा ॥ संस्र
वप्राशनादिप्रणीताविमोकांतंहोमशेषंसमाप्य ॥ ॥ तृदिनानांमेखलादीनांपुनर्ग्रहणंका
र्यं ॥ तथाचमनुः ॥ मेखलामजिनंदंडमुपवीतंकमंडलुम् ॥ अप्सुप्रास्यविनष्टानिगृह्णीतान्यानि
मंत्रवदितिव्रतलोपेप्रायश्चित्तं ॥ ॥ अथवेदारंभनिर्णयः ॥ तत्रवेदब्रह्मचर्यंचरे
दित्यनेनवेदाध्ययनांगतयाब्रह्मचर्याचरणमुक्तं ॥ वेदाध्ययनारंभकालस्येतिकर्तव्य
ताचनोक्ता ॥ केवलंसमावर्तनकर्मसूत्रकारेणारब्धं ॥ वेदꣳसमाप्यस्नायात् ॥ अत्रवे
दस्यारंभंविनासमाप्तिःकर्तुंनशक्यते ॥ अतउपनयनांतरमेववेदारंभस्यसमयः इ

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

त्येवगम्यते॥ इतिकर्तव्यता॥पुनः एतदेवव्रतादेशानविसर्गेष्विति॥ उपाकर्महोमाति
देशाद्व्रतादेशानंवेदारंभः प्राप्नोति॥ अतश्च॥उपनीयगुरुःशिष्यंमहाव्याहृतिपूर्वकं॥वेदम
ध्यापयेदेनंशौचाचारांश्चशिक्षयेदिति॥अत्रापिनांदीश्राद्धंविनानारभ्यते॥अतःकारणा-
ज्ज्योतिःशास्त्रोक्तेशुभेदिनेकार्यं॥ सन्वस्वशाखापूर्वकोवेदारंभः॥ वसिष्ठः॥पारंपर्यागतोयेषां
वेदःसपरिबृंहणं॥यच्छाखाकर्मकुर्वीततच्छाखाध्ययनंतथा॥१॥ अधीत्यशाखामात्मीया
मन्यशाखांततःपरं॥ स्वशाखांयःपरित्यज्यशाखारंडःसउच्यते॥२॥पराशरः॥वेदस्या
ध्ययनंसर्वधर्मशास्त्रस्यचैवहि॥ अजानतोर्थतद्व्यर्थंतुषाणांकंडनंयथा॥१॥ मनुः॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

यंनधीत्यद्विजोवेदमन्यत्रकुरुतेश्रमं॥ सजीवन्नेवशूद्रत्वमाशुगच्छतिसान्वयः ॥१॥ इ
ति॥ अत्रप्रतिवेदस्यारंभणंपृथक्पृथक्॥ तत्पक्षेप्रतिवेदस्याहुतिद्वयंब्रह्मणेइत्यादिनाहु
त्यनंतरंमहाव्याहृत्यादिस्विष्टकृदंतादशाहुतीर्हुत्वाहोमशेषंसमाप्यवेदारंभंकृत्वा अभ्यसेत्॥
ततः परीहूर्तीयस्यनांदीश्राद्धाद्यारंभः॥ एवंसर्वत्र॥ तदशक्तौएकतंत्रेण नांदीश्राद्धमेकमेवे-
तिप्रतिवेदस्याहुतिद्वयंब्रह्मणेछंदोभ्यश्चहुत्वाअंतेप्रजापत्यादिसप्ताहुतीर्हुत्वा अनंतरंमहाव्या
हृत्यादिदशाहुतयः॥ तत्रायंक्रमः॥ वेदारंभेमातृनांदीमुखमथजुहुयाद्वह्निंपक्षेंऽतरिक्षं
वायुंब्रह्मादिहुत्वानवयजुषिप्रभवेन्मुख्यतोभूर्भुवाद्याः॥ ऋग्वेदेप्राक्पृथिव्याग्नयइतिचादि

For Private and Personal Use Only

वेसूर्यमेवंचसामाथर्वैदिग्भ्यश्चचंद्रमस इतिनिखिलातत्वसंख्याहुतीनां॥ १॥ अथ
प्रयोगः॥ ततआचार्यउपनयनोत्तरमनध्यायरहितेज्योतिःशास्त्रोक्तशुभदिनेब्रह्मचारि
णमाहूयशुभासनेस्वस्योत्तरत उपवेश्य॥ व्रतादेशोवेदारंभस्तत्रप्राणानायम्यदेशकालकी
र्तनांतेअस्यब्रह्मचारिणः अद्यकरिष्यमाणानांवेदव्रतचतुष्टयारंभणकर्मणांस्वशाखापूर्व
कवेदारंभमहंकरिष्ये॥ तत्रनिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनंमातृकापूजनं
वसोर्द्धारानांदीश्राद्धंच करिष्येइतिकृत्वा॥ तत्रपुण्याहवाचनांतेअपापकःप्रीयतामित्यूहः॥
ततःस्थंडिलेपंचभूसंस्कारपूर्वकंसमुद्भवनामानमग्निंप्रतिष्ठाप्य॥ ततोब्रह्मोपवेशनाद्याज्य

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

भागांतंचरुवर्जंकृत्वा ॥ आज्यभागानंतरंयजुर्वेदाहुतीर्जुहोति ॥ ॐ अंतरिक्षायस्वाहा इदमं तरिक्षायनमम॥ ॐ वायवे० इदंवायवेन०॥ ॐ ब्रह्मणेस्वा० इदंब्रह्मणे०॥ ॐ छंदोभ्यःस्वा० इदंछंदोभ्यो०॥ अथऋग्वेदाहुतीर्जुहोति॥ ॐ पृथिव्यैस्वा० इदंपृथिव्यै०॥ ॐ अग्नयेस्वा० इदमग्नये०॥ॐ ब्रह्मणेस्वा० इदंब्र०॥ ॐ छंदोभ्यः स्वा० इदंछंदोभ्यो०॥ अथसामवेदाहुतीर्जु ति॥ ॐ दिवेस्वा० इदंदिवे०॥ ॐ सूर्यायस्वा० इदंसूर्या०॥ ॐ ब्रह्मणेस्वा० इदंब्रह्म०॥ ॐ छंदोभ्यःस्वा० इदंछंदोभ्यो०॥ ॥ अथाथर्ववेदाहुतीर्जुहोति॥ ॐ दिग्भ्यःस्वा० इदंदि ग्भ्योन०॥ ॐ चंद्रमसेस्वा० इदंचंद्र०॥ ॐ ब्रह्मणेस्वा० इदंब्र०॥ ॐ छंदोभ्यःस्वा० इदंछं

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

दो॰॥ ॐ प्रजापतये॰ इदंप्र॰॥ ॐ देवेभ्यः स्वा॰ इदंदेवे॰॥ ॐ ऋषिभ्यः स्वा॰ इदंऋ॰॥ ॐ श्रद्धायैस्वा॰इ
दंश्रद्धायै॰॥ ॐ मेधायै॰इदंमेधायै॰॥ ॐ सदसस्पतये॰ इदंसद॰॥ ॐ अनुमतये॰ इदमनुम॰॥
ततोमहाव्याहृत्यादिस्विष्टकृदंतादशाहुतयः॥ ततःसंस्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकांतं होमशेषं
समाप्य॥ ततोवेदाध्ययनमारभेत्॥ तच्च कारिकायां॥ वेदारंभेवसानेचपादोग्राह्योगुरोःसदा॥
व्यवस्थपाणिनाकार्यमुपसंग्रहणंगुरोः॥१॥ सव्येनसव्यः स्पृष्टव्योदक्षिणेनतुदक्षिणः॥ ब्राह्मणः
प्रणवंकुर्यादादावंतेचसर्वदा॥२॥ प्रत्यङ्मुखायोपविष्टायोपसमीक्षतेगुरुः॥ वेदारंभमनुब्रूयाद्य
थाशास्त्रमतंद्रितः॥३॥ हस्तौतुसंयुतोधार्यौजानुनोरुपरिस्थितौ॥ गुरोरनुमतिंकुर्यात्पठनान्य

For Private and Personal Use Only

मतिर्भवेत् ॥४॥ हस्तहीनंतु योधीते स्वर वर्णविवर्जितं ॥ ऋग्यजुः सामभिर्दग्धोवियोनिमधिगच्छ
ति ॥५॥ प्रणवंप्राक्प्रयुंजीत व्याहृतीस्तदनंतरं ॥ सावित्रींचानुपूर्व्वेण ततोवेदान्समारभेत् ॥१॥ प्र
णवमादावंतेचकुर्यात् ॥ ततः शिष्टाचारा त्ब्रह्मचारिणावेद सरस्वतीपूजनंकार्यं ॥ अद्यपू० तिथौब्रह्मव
र्चसासिध्यर्थंवेदसरस्वतीपूजनंकरिष्ये ॥ वेदसरस्वतींस्थाप्य ॥ वेदोसियेन त्वं ॥ श्रीश्चतेतिऋ-
ग्भ्यांषोडशोपचारैः संपूज्य ॥ ततः प्रत्यङ्मुखायोपविष्टायपादोपसंग्रहण पूर्वकं आचार्यमुखमीक्षमा
णाय अनसूयकाय स्वहस्तौजानुभ्यामुपरिकृतवते ब्रह्मचारिणेवेदंप्रयच्छति ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः
ॐ तत्सवितु० ॥१॥ ॐ इषेत्वोर्ज्जेत्वावायवःस्थदेवोवः सविताप्रार्प्पयतुश्रेष्ठतमायकर्म्मणऽ आ

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प्यायध्वमघ्न्या ऽ इन्द्रायभागम्प्रजावतीरनमीवा ऽ अयक्ष्मामावस्तेन ऽ ईशतमाघशꣳ सोध्रुवा ऽ अस्मिन्गोपतौस्यातबह्वीर्यजमानस्यपशून्पाहि ॥१॥ इतियजुर्वेदः ॥ ॐ अग्निमीळेपुरोहितंयज्ञस्यदेवमृत्विजं ॥ होतारंरत्नधातमं ॥१॥ इतिऋग्वेदः ॥ ॐ अग्नआयाहिवीतयेगृणानोहव्यदातये ॥ निहोतासत्सिबर्हिषि ॥१॥ इतिसामवेदः ॥ ॐ शन्नोदेवीरभिष्टय ऽ आपोभवंतुपीतये ॥ शंय्योरभिस्रवन्तुनः ॥१॥ इत्यथर्ववेदः ॥ ॐस्वस्तीत्युक्त्वा ॥ इतिस्वशाखाविधिवत्स्वशाखावेदंपरशाखाविधिवत्परशाखावेदंचपठेत् ॥ ब्राह्मणभोजनं ॥ यांतुमातृगणेतिमातृणांविसर्जनं ॥ इतिसंस्कारभास्करे वेदव्रतचतुष्टयं ॥ ॥ अथकेशांतकर्मोच्यते ॥ जन्मतः सप्तदशेवर्षेनोचेद्व्रतवि

For Private and Personal Use Only

मर्गात्पूर्वंकालापकर्षणंकृत्वाउदगयनेदक्षपक्षेचौलोक्ततिथ्यादौगोदानंकुर्यात् ॥ ततआचा
र्योबहिःशालायांपल्यासहत्रकुभासनेउपविश्य ॥ तद्दक्षिणतःब्रह्मचारिणमुपवेश्य ॥ आ
चम्यप्राणानायम्यदेशकालकीर्तनांतेअस्यब्रह्मचारिणः केशांतकर्माहंकरिष्ये ॥ तदंगविहितंग
णपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनंअविघ्नपूजनंमंडपस्थापनंमातृकापूजनंवसोर्द्धाराआयुष्य
मंत्रजपंनांदीश्राद्धंचकरिष्येइतिकृत्वा ॥ अत्रपुण्याहवाचनांतेप्रजापतिः प्रीयतामित्यूहः क
र्तव्यः ॥ बहिःशालायांस्थंडिलेपंचभूसंस्कारपूर्वकंसूर्यनामाग्निंप्रतिष्ठाप्य ॥ ततोब्रह्मोपवेशना
दिपात्रासादनंचरुवर्जं ॥ पात्रासादनानंतरंउपकल्पनीयानि ॥ शीतोदकं ॥ उष्णोदकं ॥ नवनीत

For Private and Personal Use Only

पिंडः॥ घृतपिंडोवा॥ व्येणीशलली॥ सप्तविंशतिकुशतरुणानि॥ ताम्रपरिष्कृत आयसक्षुरः॥ आनडुहगोमयपिंडः॥ नापितश्च॥ अत्रगौरेववरः॥ एतान्युपकल्प्य॥ पवित्रच्छेदनादिपर्युक्ष णांते आघारावाज्यभागौच हुत्वा॥ ततोमहाव्याहृत्यादिस्विष्टकृदंतदशाहुतयः॥ तद्यथा॥ ॐ प्र जापतयेस्वा० इदंप्रजा०॥ ॐ इंद्रायस्वा० इदंइंद्रा०॥ ॐ अग्नयेस्वा० इदम०॥ ॐ सोमाय स्वा० इदंसोमा०॥ ॐ भूस्स्वाहा इदमग्न०॥ ॐ भुवःस्वा० इदंवा०॥ ॐ स्वःस्वा० इदंसूर्याय० ॥ ॐ त्वन्नोअग्ने० इदमग्नीवरु०॥ ॐ सत्वन्नोऽअग्ने० इदमग्नीव०॥ ॐ अयाश्चाग्ने० इदम ग्नये अ०॥ ॐ येतेशतं० इदंवरुणा० सवि०॥ ॐ उदुत्तमं० इदंवरुणायादि०॥ ॐ प्रजाप०

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

इदंप्रजा० ॥ ॐ अग्नयेस्विष्टकृते० इदं० ॥ ततःसंस्रवप्राशनादिपूर्णान्तविधेः कृतंहोमशेषंसमाप्य॥
ततोमातुरंकेब्रह्मचारिणमुपवेश्य॥ एकस्मिन्पात्रेशीतास्वप्सूष्णा आप आसिंचति॥उदकासेकमं
त्रविशेषः ॥ ॐउष्णेन० केशश्मश्रुवपेति॥ अथात्रनवनीतपिंडंप्रास्यति॥ ततउदकमादायदक्षि
णगोदानसुंदति ॥ ॐ सवित्राप्रसूताइतिमंत्रेण॥ ततः त्र्येण्याशलल्याविनयति॥ त्रीणिकुश
तरुणान्यंतर्दधाति॥ॐ ओषधेत्रायस्वइतिमंत्रेण ॥ तास्रपरिष्कृतायसक्षुरग्रहणं॥ ॐ शिवोना
मासि० इतिमंत्रेण ॥ ततःकेशकुशक्षुरसंलग्नीकरणं ॥ॐ निर्वर्तयाम्या० इतिमंत्रेण ॥ छे
दनमंत्रस्तु॥ ॐयेनावपत्सवि० इतिमंत्रेणप्रच्छिद्यानडुहेगोमयपिंडेप्रास्यत्युत्तरतोध्रियमाणे॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

एवमेवापरं वार द्वयं दक्षिणगोदाने तूष्णीं कर्म कर्तव्यं ॥ ततः पश्चिमगोदाने उंदनादि संलग्नकरणां तमेकवारं पूर्ववत्समंत्रकं कुर्यात् ॥ छेदनमंत्रस्त्व ॥ ॐ त्र्यायुषं जमदं० इति मंत्रेण प्रच्छि-द्या० ॥ पश्चिमगोदाने एवं पुनर्वारद्वयं तूष्णीं कर्तव्यं ॥ तत उत्तरगोदाने उंदनादि संलग्नकरणां तमेकवारं पूर्ववत्समंत्रकं कुर्यात् ॥ छेदनमंत्रस्त्व ॥ ॐ येन भूरिश्च० ॥ इति मंत्रेण प्रच्छिद्यान० ॥ पुनरुत्तरगोदाने एवं पुनर्वारद्वयं तूष्णीं कर्म कर्तव्यं ॥ ततः शिरःसमंतात्क्षुरं त्रिवारं भ्रामयित्वा ॥ मंत्रविशेषः ॥ ॐ यत्क्षुरेण मज्ज० शिरो मास्यायुः प्रमोषीर्मुखम् ॥ १ ॥ इति मंत्रेण ॥ ततः शिरः समुंधनापिताय क्षुरं प्रयच्छति ॥ ॐ अक्षण्वं परिवपेत्यनेन मंत्रेण ॥

नापितः शिखांरक्षित्वाकेशश्मश्रुवपनंकुर्यात्॥ ब्रह्मचारिणःस्नानं॥ केशांतेआचार्यायगांद
दाति॥ सर्वेषुसंस्कारकर्मस्वाधानादिविवाहांतेषुपितैवकर्ता॥ तदभावेअन्यः॥ यथाशक्तिब्रा
ह्मणान्भोजयिष्ये॥ यांतुमातृइतिमातृणांविसर्जनं॥ ॥ संवत्सरंब्रह्मचर्यमवपनंच इतिकेशां
तकर्मानंतरं ब्रह्मचारी ब्रह्मचर्यव्रतंचरेत्॥ अवपनंचकेशांतोत्तरंसंस्कृतः संवत्सरंवपनंवर्जये
त्॥ द्वादशरात्रंषड्रात्रंत्रिरात्रमंततः इतिविकल्पः॥ इतिसंस्कारभास्करेकेशांतप्रयोगः॥
॥ अथसमावर्तनकर्मोच्यते॥ वेदमधीत्यगुरुणानुज्ञातःस्नायात्॥ ब्रह्मचर्यंवाष्टाचत्वारिं
शद्वर्षाणिसमाप्यस्नायात्॥ द्वादशवार्षिकंवा व्रतंसमाप्यगुर्वनुज्ञातःस्नायात्॥ उभयंवासमा ॥२३५॥

प्यस्नायात् ॥ वेदशब्देनविधिर्विधेयस्तर्क इत्येतत्त्रयमुच्यते ॥ विधिः विधायकंब्राह्मणवा
क्यं ॥ विधेयोमंत्रः ॥ तर्कोर्थवादः ॥ शिक्षाकल्पोव्याकरणंनिरुक्तंछंदोज्योतिषमित्ये-
भिःषडंगैःसहितंवेदमधित्यावगम्यचस्नानमिच्छंत्येकेआचार्याः ॥ नकल्पमात्रेग्रंथमा
त्रेअधीतेअनवबुद्धेस्ना नमिच्छंति ॥ अनुष्ठानायोग्यत्वात् ॥ ग्रंथमात्राध्ययनेपिकृते-
याज्ञिकोयज्ञविद्याकुशलःकामंस्नायात् ॥ तच्चज्योतिःशास्त्रोक्तशुभदिनेब्रह्मचारीकृत-
नित्यक्रियोऽर्थादिनागुरुंसंपूज्यतेनानुज्ञातःसमावर्तनाख्यंकर्मकुर्यात् ॥ वागीशादितिसो
म्यपौष्णादिनकृन्मित्रोत्तरारोहिणीगोविंदेषुशशांकभानुगुरुविच्छुक्रार्कवारादिषु ॥ रिक्ता

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पर्वतथाष्टमींप्रतिपदंमेषन्चकीटंहरिंहित्वाशफाद्धिद्युतेष्टमेन्हिविमलेकुर्यात्समावर्तनंइति
श्रीधरः ॥ तत्रायंक्रमः ॥ स्नानेच्छोमातृनांदीसप्तन्निहुतिसमित्सष्टकुंभाभिषेकोमौंजीं
मुक्काखीक्षादधितिलवपनंदंतधावावनेजो ॥ लेपोवासांसिसूत्रंस्त्रजमथशिरसोवेष्टनंकर्णभू
षां कृत्वानेत्रांजनादिरपिन्चपदत्राणयष्टिप्रवासाः ॥१॥ ततआचार्यउक्तदिनेकृतनित्यक्रियःस
भार्यः ब्रह्मचारिणासहशुभासनेउपविश्याचम्यप्राणानायम्यदेशकालकीर्तनांतेअस्यब्रह्मचारि
णः गृहस्थाश्रमांतरप्राप्तिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थसमावर्तनाख्यंकर्मकरिष्ये॥ तदंगविहितंगण
पतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनंमातृकापूजनंवसोर्द्धाराआयुष्यमंत्रजपंनांदीश्राद्धंनकरिष्येइ-

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तिरुत्वा ॥ अत्रपुण्याहवाचनांनेसुश्रवः प्रीयतामितिवदेत् ॥ ततः भो आचार्य अहंस्नास्ये इत्य
नुज्ञाप्रार्थना ब्रह्मचारिणः ॥ स्नाहीति प्रत्यनुज्ञा गुरोः ॥ ततः पादोपसंग्रहणं गुरोः ॥ ततः परिस्थि
ते पंचभूसंस्कारपूर्वकं सूर्यनामानमग्निं प्रतिष्ठाप्य ॥ ततो ब्रह्मोपवेशनादिपात्रासादनं चरुवर्जं ॥
पात्रासादनानंतरं उपकल्पनीयानि ॥ संधुक्षणानि ॥ पर्युक्षणार्थमुदकं ॥ समिधः ॥ हरिताः कु
शाः ॥ अष्टौवारिकुंभाः ॥ धौतवस्त्रं ॥ दधितिलावा ॥ नापितः ॥ स्नानार्थमुदकं ॥ औदुंबरं कनि
ष्ठिकाग्रवत्स्थूलं द्वादशांगुलदीर्घं सरलं सत्वचं दंतधावनकाष्ठं ब्राह्मणस्य ॥ दशांगुलदीर्घं राज
न्यस्य ॥ अष्टांगुलदीर्घं वैश्यस्य ॥ उद्वर्तनद्रव्यं ॥ स्नानार्थमुष्णोदकं ॥ चंदनं ॥ आहतेवास-

For Private and Personal Use Only

सी॥ यज्ञोपवीतं॥ पुष्पाणि॥ उष्णीषं॥ कर्णालंकारो॥ अंजनं॥ आदर्शः॥ छत्रं॥ उपानहो॥
वैणवदंडः॥ पूर्णपात्रं वरोवा॥ एतान्युपकल्प्य॥ पवित्रच्छेदनादिपर्युक्षणांते आघारवाज्यभागो-
च्चजुहुयात्॥ ॐ प्रजापतये स्वा॰ इदं प्र॰॥ ॐ इंद्राय स्वा॰ इदमिं॰॥ ॐ अग्नये स्वा॰ इदम॰॥ ॐ
सोमाय॰ इदं सो॰ इत्याज्यभागानंतरं स्वशाखावेदारंभह्याहुतिहोमः॥ अनंतरं ब्रह्मणे छं
दोभ्य इत्याहुतिद्वयमपि जुहोति॥ यदि वेदचतुष्टयमधीत्य स्नानं करोति तदा प्रतिवेदं वेदाहु
तिद्वयं हुत्वा ब्रह्मणे छंदोभ्य इत्याहुतिद्वयं पुनः पुनर्जुहोति॥ ततः प्रजापतय इत्यारभ्यानुम
त्यं ताः समाहुतीर्जुहोति॥ एवं वेदद्वयत्रयाध्ययनेपि योज्यं॥ ततो महाव्याहृत्यादि स्विष्टकृ

दंतादश्नाहुतयः ॥ तद्यथा ॥ ॐ अंतरिक्षायस्वा० इदमंत० ॥ ॐवायवेस्वा०इदंवा० ॥ ॐब्रह्मणे
स्वा० इदंब्र० ॥ ॐ छंदोभ्यःस्वा० इदंछं० ॥ इतियजुः ॥ ॐ पृथिव्येस्वा० इ० पृ० ॥ ॐअग्नयेस्वा०इदं
अ० ॥ ॐ ब्रह्मणेस्वा० इदंब्र० ॥ ॐ छंदोभ्यःस्वा० इदं० ॥ इतिऋक् ॥ ॐ दिवेस्वा० इदंदि० ॥ सूर्याय
स्वा० इ० सू० ॥ ॐ ब्रह्मणेस्वा० इ० ॥ ॐ छंदोभ्यःइदं० ॥ इतिसाम ॥ ॐ दिग्भ्यः० इदं० ॥ ॐचंद्रमसे
स्वा० इ० चं० ॥ ॐब्रह्मणे०इदंब्र० ॐ छंदोभ्यःस्वा०इदं० ॥ इत्यथर्व ॥ ॐ प्रजापतये० इ० ॥ ॐ देवेभ्यः
स्वा० ॥ ॐ ऋषिभ्यःस्वा० ॥ ॐ श्रद्धायै० ॥ ॐ मेधायै० ॥ ॐ सदसस्प० ॥ ॐ अनुमतये० ॥ ॐ
भूः स्वा० इ० भू० ॥ ॐ भुवः स्वा० इ० भु० ॥ ॐ स्वः स्वा० इ० सू० ॥ ॐ त्वन्नोअग्ने० इ० म० क० ॥

ॐ सत्वन्नौ अग्ने० इ० म० व० ॥ ॐ अयाश्चाग्ने० इ० म० अ० ॥ ॐ येतेशतं० इ० व० स० वि० ॥ ॐ उदु
त्तमं० ॥ इ० व० दित्या० ॥ ॐ प्रजाप० इ० प्र० ॥ ॐ अग्नयेस्विष्टकृ० इ० म० स्वि० ततः संस्रवप्राश
नादिप्रणीताविमोकांतं होमशेषं समाप्य ॥ ततः परिसमूहनादित्र्यायुषकरणांतं समिदाधानं ब्रह्म
चारी करोति ॥ आचार्यस्योत्तरतउपविश्य ॥ दक्षिणहस्तेनाग्नेः संधुक्षणप्रक्षेपः वक्ष्यमाणमंत्रैः
पंचभिः ॥ ॐ अग्नेसु० ॥ ॐ यथात्वमग्ने० ॥ ॐ एवंमार्दं० ॥ ॐ यथात्वम० ॥ ॐ एवमहंम० ॥ इ
त्येतैः पंचभिर्मंत्रैः प्रतिमंत्रमिंधनप्रक्षेपः ॥ प्रदक्षिणमग्निं पर्युक्ष्योत्तिष्ठत्समिधआदधाति ॥ ॐ अ
ग्नयेस० ॥१॥ इतिमंत्रेणप्रथमसमिधमादधाति ॥ अनेनैवमंत्रेण द्वितीयां तथा तृतीयां ॥ उपवि-

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

श्यपुनः॥ अग्नेसुश्रवेत्यारभ्यपंचैंधनप्रक्षेपः॥ ॥ तूष्णींपाणीप्रतप्यवक्ष्यमाणैः सप्तभिर्मं
त्रैः प्रतिमंत्रंमुखविमार्जनं॥ ॐ तनूपा॰ तन्वंमे॰॥ ॐ आयुर्दा॰ स्यायु॰॥ ॐ वर्चोदा॰ वर्चो॰॥
ॐ अग्नेयन्मे॰॥ ॐ मेधांमेदेवः॰॥ ॐ मेधांदे॰॥ ॐ मेधामश्वि॰॥ इत्येतैर्मुखमार्जनं॥
अत्रशिष्टाचारः॥ ॐ अंगानिच्चम॰ इतिमंत्रेणप्रलम्रपाणिभ्यांशिरः प्रभृतिपादपर्यंतानिसर्वाण्यं
गान्यालभते॥ ततोदक्षिणहस्ताग्रेण॥ ॐ वाक्कम आ॰ इतिमुखालंभनं॥ ॐ प्राणश्च॰ इतिनासारंध्रे
युग॰॥ ॐ चक्षुश्चम॰ इ॰ चक्षुषीयु॰॥ ॐ श्रोत्रंच॰ इ॰ श्रोत्रेयु॰॥ ॐ यशोबलंच॰ इतिबाह्वोरुपस्प
र्शनं॥ ततस्त्र्यायुषाणिकरोति॥ अनामिकयाभस्मगृहीत्वाभस्मनाललाटेग्रीवायांदक्षिणेऽंसेहृदि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

च॥ त्र्यायुषमितिप्रतिमंत्रं॥ ॐ त्र्यायुषंजमदग्ने॰ ॥१॥ इतिमंत्रस्यप्रतिपादेन॥ ततोगोत्र
नामपूर्वकंवैश्वानरादीनामभिवादनं॥ ततआचार्यः परिश्रितस्योत्तरतोष्टानामुदकुंभानांदक्षिणो
त्तराणांस्थापनं॥उदकुंभानांपुरस्तात्प्रागग्रकुशास्तरणं॥ तेषुस्नानकर्तातिष्ठेदुदङ्मुखः॥ ॐ येप्स्वं
तरग्नयः प्रविष्टागोह्यः उपगोह्योमयूखोमनोहास्खलुविरुजस्तनुदूषुरिंद्रियहातान्विजहामि
योरोचनस्तमिहगृण्हामि॥ इत्यनेनमंत्रेणेकस्मादुदकुंभादुदकंगृहीत्वातेनोदकेनाभिषिंचे
त्स्नानकर्तात्मानं॥ ॐ तेनमामभिषिंचामिश्रियेयशसेब्रह्मणेब्रह्मवर्चसाय॥१॥ इतिमंत्रेणा-
भिषिंचति॥ पुनः येप्स्वंतरग्नयइतिमंत्रेणद्वितीयोदकुंभादुदकमादाय॥ ॐ येनश्रियमकृणु

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तांयेनावमृशताऽ सुरान्॥ येनाक्षावभ्यषिंचतांयद्वांतदश्विनायशः॥१॥ इतिमंत्रेणाभिषिंच-
ति॥ पुनःयेप्स्वंतरप्सुय इत्यनेनतृतीयोदकुंभादुदकमादाय॥ ॐ आपोहिष्ठा०॥१॥ इतिमं
त्रेणाभिषिंचति॥ पुनःयेप्स्वंतरप्सुयइत्यनेनचतुर्थोदकुंभादुदकमादाय॥ योवः शिव०॥१॥
इतिमंत्रेणाभिषिंचति॥ पुनःयेप्स्वंतरप्सुय०॥१॥ इतिमंत्रेणपंचमोदकुंभादुदकमादाय॥
ॐ तस्माऽअरंग०॥१॥ इतिमंत्रेणाभि०॥ पुनःयेप्स्वंतरप्सुयइत्यनेनमंत्रेणषष्ठसप्तमाष्टमो
दकुंभेभ्यः प्रत्येकमुदकमादायतूष्णींवारत्रयमभिषिंचतिस्नानकर्तात्मानं॥ ततउदुत्तममिति
मंत्रेणमेखलांशिरोमार्गेणनिःसार्यभूमौनिधाय॥ तथैवाजिनंचोत्तार्य॥ दंडत्यागंकृत्वातंउदग्रं

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

भूमौनिधाय॥ अन्यद्वासस्तूष्णींपरिधायादित्यमुपतिष्ठतेब्रह्मचारी॥ ॐ उद्यन्भ्राजभृ
ष्णुरिंद्रोमरुद्भिरस्तात्प्रातर्यावभिरस्ताद्दशसनिरसिदशसनिंमाकुर्वाविदन्मागमयोद्यन्भ्राज
भृष्णुरिंद्रोमरुद्भिरस्ताद्दिवायावभिरस्ताच्छतसनिरसिशतसनिंमाकुर्वाविदन्मागमयोद्य
न्भ्राजभृष्णुरिंद्रोमरुद्भिरस्तात्सायंयावभिरस्तात्सहस्रसनिरसिसहस्रसनिंमाकुर्वाविदन्मा
गमय॥ १॥ इत्यादित्योपस्थानमंत्रः॥ ततोदधिप्राशनंतिलप्राशनंचातूष्णीं॥ जटालोमन
खानांनिकृंतनं॥ स्नानं॥ औदुंबरकाष्ठेनदंतधावनं॥ ॐ अन्नाद्यायव्यूहध्वंᳪ सोमोरा
जायमागमत्॥ समेमुखंप्रमार्क्ष्यतेयशसाचभगेनच ॥ १॥ इतिमंत्रेणदंतान्धावयेत् ॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ततः सुगंधिद्रव्येणोद्वर्तनं॥ उष्णोदकेनस्नानं॥ अंगप्रोञ्छनं॥ ततश्चंदनाद्यनुलेपनंम
ध्यमानामिकाभ्यांगृहीत्वामुखनासिकयोरालभनं॥ ॐ प्राणापानौमेतर्पयचक्षुर्म्मेतर्प्प
यश्रोत्रंम्मेतर्प्पय॥१॥ इतिमंत्रेणालंभनं॥ ततः पाण्योरवनेजनंकृत्वातदुदकमादायाप
सव्यंकृत्वादक्षिणाभिमुखोभूत्वातदुदकंदक्षिणस्यांदिशिनिषिंचेत्॥ ॐ पितरःशुंन्धन्तां॥ इ
त्यनेनमंत्रेण॥ ततोयज्ञोपवीतीभूत्वा॥ उदकोपस्पर्शनं॥ ततश्चंदनादिनात्मानमनुलिप्यज
पेत्॥ ॐ सुचक्षाअहमक्षीभ्याम्भूयासर्ठ॑ सुवर्चामुखेन॥ सुश्रुत्कर्णाभ्याम्भूयासम्॥१॥
इत्यनेनमंत्रेणानुलिप्य॥ सकृद्धौताहृतवासः परिधानं॥ ॐ परिधास्येयशोधास्येदीर्घायु

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तायजरदृष्टिरस्मि॥शतंचजीवामिशरदःपुरूचिरायस्पोषमभिसंव्ययिष्ये॥१॥ इत्यनेनमंत्रेण
वासःपरिधाय॥ अथयज्ञोपवीतधारणं॥ ॐ यज्ञोपवीतम्पर०॥१॥ आचम्य॥ अथोत्तरीयधारणं॥
ॐ यशसामाद्यावापृथिवीयशसेन्द्रायबृहस्पति॥ यशोभगश्चमाविदद्यशोमाप्रतिपद्यतां॥१॥इतिमं
त्रेणात्मानमाच्छादयीत॥ एकंचेद्वासोभवतितदातस्यैवपरिधानीयवाससउत्तरार्धमुत्तरीयंकुर्यात्॥ ॐ
याऽ आहरज्जमदग्निः श्रद्धायैकामायेन्द्रियाय॥ ताऽअहम्प्रतिगृण्हामियशसाचभगेनच॥१॥इतिमं
त्रेणपुष्पमालाग्रहणं॥ ततस्तांपुष्पमालांशिरसिबध्नीयात्॥ ॐ ययशोप्सरसामिन्द्रश्चकारविपुलंपृ
थु॥तेनसङ्ग्रथिताःसुमनसऽ आबध्नामियशोमयि॥१॥ इत्यनेनपुष्पमालाबंधनं॥ उष्णीषेणशिरो

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वेष्टयते॥ ॐ युवासुवाः परिवीतऽ आगात्सऽउश्रेयान्भवतिजायमानः॥ तन्धीरासः कवयऽ उ
न्नयन्तिस्वाध्यो मनसादेवयन्तः ॥ इत्यनेनमंत्रेणोष्णीषं॥ ॐ अलङ्करणमसिभूयोल
ङ्करणम्भूयात् ॥इत्यनेनमंत्रेणकर्णवेष्टकौप्रतिमुंचते॥ प्रथमंदक्षिणकर्णेततोऽनेनैवमंत्रेणवामक
र्णे॥ ॐ वृत्रस्यासिकनीनकश्चक्षुर्दाअसिचक्षुर्मेदेहि॥ १॥ इत्यनेनमंत्रेणाक्षिणीअंक्ते॥ प्र
थमंदक्षिणंततोनेनैवमंत्रेणवामं॥ ॐ रोचिष्णुरसि॥१॥ इत्यनेनमंत्रेणात्मानमादर्शेप्रेक्षते॥
छत्रंप्रतिगृण्हाति॥ ॐ बृहस्पतेश्छदिरसिपाप्मनोमामन्तर्द्धेहितेजसोयशसोमामन्तर्द्धेहि
॥१॥ इत्यनेनमंत्रेणात्मनःशिरसिछत्रंप्रसार्य॥ ॐ प्रतिष्ठेस्थोविश्वतोमापातम्॥१॥ इत्यनेन

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मंत्रेणोपानहौ प्रतिमुंचतेपादयोर्युगपत् ॥ ॐ विश्वाभ्योमानाष्ट्राभ्यस्परिपाहिसर्वतः ॥१॥
इतिमंत्रेणवैणवंदंडमादत्ते ॥ मेखलोन्मोचनादिदंडदानांतं स्नानकर्ताकर्मकरोतिनाचार्यः ॥
दंतप्रक्षालनादीनिनित्यमपिमंत्रवंतिभवंति ॥ वासश्छत्रोपानहांचनवानासुपादानेमंत्रोभवति॥
नतुनित्यधारणे ॥ ततआचार्यः स्नातस्यनियमान्वदेत् ॥ शूद्रादिस्पर्शनंनकर्तव्यं ॥ इच्छया
शूद्रोपिअस्नातकोनियमेष्वधिक्रियते ॥ नृत्यगीतवादित्राणिनप्रतिगच्छेत् ॥ इच्छयापरैः
क्रियमाणंसद्गीतंश्रोतुंगच्छेत् ॥ रागसहितंसद्गीतं ॥ स्वयंचनकुर्यात् ॥ क्षेमेसतिरात्रौग्रामांत ॥२४२॥
रंनगच्छेत् ॥ अक्षेमेतुकामंगच्छेत् ॥ क्षेमेसतिन धावेत् इतिनशीघ्रंगच्छेत् ॥ उदपानावे-

क्षणइतिकूपमध्ये अवलोकनंनकर्तव्यं॥ वृक्षारोहणंनकर्तव्यं॥ फलप्रपतनंइतिफलत्रो
टनंनकर्तव्यं॥ संधिसर्पणइतिसंध्यासमयेगमनंवा अपमार्गेगमनंनकर्तव्यं॥ विवृतइति
नग्नस्नानंनकर्तव्यं॥ विषमलंघनमितिपर्वतगर्तादेर्लंघनंनकर्तव्यं॥ सुल्कवदनंइतिलज्जा
करंदुःखकरंअमंगलभाषणंनकर्तव्यं॥ संध्यादित्यप्रेक्षणंइतिसंध्यासमयेउपरक्तसूर्यबिंबा
वलोकनंनकर्तव्यं॥ भैक्षणानिइतिसवर्णविनासिद्धभिक्षाचर्यानकर्तव्या॥ अप्स्वात्मानंना
वेक्षेतइतिजलमध्येस्वमुखंनपश्येत्॥ अजातलोम्नींइतिअनुत्पन्नलोम्नींस्त्रीं॥ विपुंसींइ
तिपुरुषाकृतिंस्त्रीं॥ षंढंचइतिनपुंसकंप्रसिद्धं॥ एतान्नोपहसेत् इतिअभिगमनंनकारये

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

न्॥ गर्भिणींविजन्याइतिब्रूयात्॥ सकुलमितिनकुलंब्रूयात्॥ भगालमितिकपालंब्रूयात्॥
मणिधनुरितींद्रधनुर्ब्रूयात् ॥ गांधयंतींपरस्मैनाचक्षीतइतिपरस्यगांवत्सं पाययंतींतांपरस्मै
स्वामिनेवानकथयेत्॥ ऊर्वरायामनंतर्हितायांभूमौइतिसस्यवत्यांवाकुत्रा॥ दियज्ञीयतृ
णवत्यांभूमौमुत्रपुरीषोत्सर्गंनकुर्यात्॥ उत्सर्पंस्तिष्ठन् इतितथैवधावमानःसन्उत्तिष्ठ
न्त्सन्मूत्रपुरीषोत्सर्गंनकुर्यात्॥ स्वयंप्रशीर्णेनकाष्ठेनगुदंप्रमृजीतइतिआत्मनःप्रयत्नं
विनापतितेनयज्ञीयरहिताकंटककाष्ठेनगुदंप्रोन्छेत्॥ यथा॥ तृणाद्यंतर्हितभूमौशि ॥२४३॥
रःप्रावारैरावेष्ट्ययज्ञोपवीतंनिवीतंकृत्वाअलंबितंकर्णेकृत्वादिवोदङ्मुखोरात्रौदक्षिणा

भिमुखउपविश्यमौनीभूत्वामूत्रपुरीषोत्सर्गंकुर्यात्॥ यज्ञोपवीतस्यनिवीतत्वंविनैवकर्णेधार
णमनाचारः॥ मूत्रोत्सर्गेशकृन्मृदंलिंगेसकृत्त्रिवारंवामकरेद्विवारमुभयोः करयोर्दत्वातावद्वारं
जलेनक्षालयेत्॥ पुरीषेतुशकृन्मृदंएकांलिंगेगुदेतिस्रः वामकरेदशउभयोः करयोः सप्तपंच
त्रिर्वापिपादयोर्दत्वातावतैवजलेनक्षालयेत्॥ मूत्रेचत्वारिगंडूषाणिपुरीषेद्वादशगंडूषोद्गी
रणमिति॥ विकृतंवासोनाच्छादयीतइतिनील्यादिरंजितवस्त्रंनपरिधात॥ दृढव्रतइति
स्थिरसमारब्धव्रतोभवेत्॥ वधत्रस्यात्सर्वतऽ आत्मानंगोपायेत्सर्वेषांमित्रमिवेतिवधात्त्र
घातात्त्रायकः स्वेषांपरेषांचमित्रमिवसखेवज्ञायेत्॥ स्नातकस्यसतोऽहोरात्रत्रयंव्रतंच

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

र्येन्च्यते॥ अमांसाशीभवति॥ अमृन्मयेनपात्रेणउदकादिकंपिबति॥ ऋतुमतीस्त्रीशूद्रभाषणं
नकरोति॥शवंप्रसिद्धं॥कृष्णशकुनिरितिकाकः॥ श्वुनामितिश्वाकुक्कुटः॥ एतेषांदर्शनंचनकुर्या
त्॥ शावोमृतकः तस्मिन्जातेसतिक्रीत्वालब्ध्वावाज्ञातिभिर्यदद्यतेतच्छावान्नंनाद्यात्नगृण्ही
यात्नभक्षयेदित्यर्थः॥शूद्रस्यअवरवर्णस्यनापितादेरपिअन्नंतच्छूद्रान्नंनाद्यात्नगृण्ही
यादित्यर्थः॥ सूतकेप्रसवाशौचेसतिज्ञातीनामन्नंतत्सूतकान्नंनाद्यात्नभक्षयेदित्यर्थः॥
मूत्रपुरीषेष्ठीवनंचातपेनकुर्यादितिमूत्रपुरीषेप्रसिद्धेष्ठीवनंमुखाल्लालादिआतपेच्चनकुर्यात्॥
सूर्याच्छात्मानंनांतर्दधीतेतिछत्रादीनामूत्रोत्सर्गंनकुर्यात्॥ तप्तेनोदकार्यान्कुर्वीतइति॥तप्ते

For Private and Personal Use Only

नोदकेनशौचाचमनादिकाःक्रियाःकार्याः॥अवज्योत्यदीपादिनारात्रौभोजनंनकर्तव्यं॥स
त्यवदनमेववाकर्तव्यं॥यथा॥रागंद्वेषमहंकारंत्यक्त्वाचत्वारिअभ्यसेत्॥क्षमादयाशांतिसत्वं
सवैज्ञानीसमोक्षभागिति॥नाधस्तनाअमांसादयोयमनियमाःकर्तव्याः॥यदिप्रवर्ग्यवान्म
हावीरःसोमयागार्थंस्वीकृतदीक्षःदीक्षितोभवतितदामूत्रपुरीषष्ठीवनादिअवज्योत्यरात्रौ
भोजनांतानिनकुर्यादितियमनियमाअनुष्ठेयाः॥यथाशक्तिब्राह्मणान्भोजयिष्ये॥आचार्या
दिपूजनंतेभ्यश्चदक्षिणांदत्वातैराशिषोगृहीत्वा॥मातॄणांविसर्जनंकृत्वाकर्मेश्वरार्पणंकु
र्यात्॥ इतिसंस्कारभास्करेसमावर्तनप्रयोगःसमाप्तः॥ ॥ ॥ ॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

इतिसंस्कारभास्करे समावर्तनप्रयोगः समाप्तः॥

For Private and Personal Use Only

अथक्रमप्राप्तोविवाहः॥ तत्र अनाश्रमिनिर्णयःप्रायश्चित्तंच॥यथा॥ अनाश्रमीनतिष्ठेत
दिनमेकमपिद्विजः॥ आश्रमेणविनातिष्ठन्प्रायश्चित्तीभवेद्विज इतिदक्षस्मृतेः॥एतत्प्रा
यश्चित्तनिष्कृतिर्मिताक्षरायां॥अनाश्रमिप्रायश्चित्तंयथा॥ अनाश्रमीसंवत्सरंप्राजाप
त्यंकृच्छ्रंचरित्वाश्रमसुपेयात्॥द्वितीयेऽतिकृच्छ्रं तृतीयेकृच्छ्रातिकृच्छ्रमतऊर्ध्वंचांद्रा
यणमितिहारीतोक्तेः॥ धेनोरभावेनिष्कंस्यात्तदर्धंपादमेववा॥ गुंजाअशीतिःकर्षस्तुक
र्षाश्चत्वारिनिष्कक॥सुवर्णंरजतंवापिदद्याच्छक्त्यनुसारत इति॥अशीतिगुंजात्मकःकर्षः
॥चत्वारःकर्षाएकोनिष्कश्चेति॥ ॥प्राजापत्यकृच्छ्रंद्वादशदिनसाध्यंतद्यथा॥प्रथम

त्रिदिनेमध्यान्हेएकभुक्तंषड्विंशतिग्रासपरिमितंहविष्यान्नंभोक्तव्यं॥ द्वितीयेत्रिदिनेन
क्तं द्वाविंशतिग्रासपरिमितंभोक्तव्यं॥ तृतीयेत्रिदिनेअयाचितंचतुर्विंशतिग्रासपरिमितं
भोक्तव्यं॥ अत्र सर्वत्र हविष्यान्नंभोक्तव्यं॥ अयाचितं यांचारहितं॥ चतुर्थेत्रिदिनेअ
नशनमितिप्राजापत्यकृच्छ्रं॥ एतत्सत्याम्नायेगोरेकं॥ ॥ अतिकृच्छ्रं यथा॥ प्रथमे
त्रिदिनेएकभुक्तंपाणिपूरितंहविष्यान्नंभोक्तव्यं॥ द्वितीयेत्रिदिनेअयाचितंपाणिपूरितंभोक्त
व्यं॥ तृतीयेत्रिदिनेउपवास इति नवदिनसाध्यंअतिकृच्छ्रं॥ एतत्सत्याम्नायेगोद्वयं॥ ॥ कृ
च्छ्रातिकृच्छ्रंयथा॥ एकग्रासपर्याप्तस्य प्राणधारणपर्याप्तस्य वा दुग्धस्य एकविंशतिदिनेषु

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

भक्षणे कृच्छ्रा ऽतिकृच्छ्रं ॥ एतत्प्रत्याम्नाये गोचतुष्टयं त्रयं वा ॥ ॥ चांद्रायणं यथा ॥ ह
विष्यान्नस्य मयूरांड प्रमाण मेकग्रास मेवं शुक्ल प्रतिपद मारभ्य पौर्णिमांतं एकैक वर्धित-
ग्रासं कृष्ण प्रतिपद मारभ्य अमांत मेकैक ग्रास न्यूनं चेति यवमध्य चांद्रायण व्रतं ॥ पक्षे तिथि
वृद्ध्या षोडश ग्रासाः ॥ क्षये चतुर्दश ग्रासाश्चेति ॥ ग्रासान्नं गायत्र्याभिमंत्रयेदिति महार्ण
वे ॥ एतत्प्रत्याम्नाये ष्टौ पंच चतस्रो वा गाव इति ॥ प्रथमाब्दे प्राजापत्य कृच्छ्र व्रते संकल्पः ॥ देशका
लकीर्तनांते अमुक शर्मणः मम व्रत विसर्ग दिन मारभ्य एकाब्द पर्यंतं वा तन्न्यून दिन पर्यंतं अ
नाश्रम स्थिति जन्य दोष परिहारार्थं प्राजापत्य कृच्छ्र व्रत प्रत्याम्नाये कगो निष्क्रयी भूतं य

For Private and Personal Use Only

थाशक्तिरजतमुद्राद्रव्यदानमहमाचरिष्ये॥ इतिसंकल्पांतेब्राह्मणंसंपूज्यपूर्वकल्पितद्र
व्यंगृहीत्वा॥ इदंप्राजापत्यकृच्छ्रप्रत्याम्नायैकगोनिष्क्रयीभूतरजतद्रव्यमुद्रां अमुकशर्म
णेब्राह्मणायतुभ्यमहंसंप्रददे॥ द्वितीयाब्देअतिकृच्छ्रव्रतेसंकल्पः॥ देश० ममव्रत०मारभ्य
अब्दद्वयपर्यंतंअनाश्रमस्थितिजन्यदोषपरिहारार्थं अतिकृच्छ्रव्रतप्रत्याम्नायगोद्वयनि
ष्क्रयीभूतंयथाशक्तिरजतमुद्राद्रव्यदानमहमाचरिष्ये॥ इतिसंकल्पांतेब्राह्मणंसंपूज्यपू
र्वकल्पितंद्रव्यंगृहीत्वा॥ इदंअतिकृच्छ्रप्रत्याम्नायगोद्वयनिष्क्रयीभूतंरजतमुद्राद्रव्यंअमु०
तुभ्यमहंसंप्रददे॥ तृतीयाब्देकृच्छ्रातिकृच्छ्रव्रतेसंकल्पः॥ देश०ममव्रत०मारभ्यअब्दत्र

For Private and Personal Use Only

यपर्यंतं अनाश्रमस्थितिजन्यदोषपरिहारार्थं कृच्छ्रातिकृच्छ्रव्रत प्रत्याम्नाय गोचतुष्टय
निष्क्रयीभूतं यथाशक्तिरजतमुद्राद्रव्यदानमहमाचरिष्ये ॥ इतिसंकल्यांते ब्राह्मणं संपूज्य ॥
कृच्छ्रातिकृच्छ्रप्रत्याम्नायगोचतुष्टयनिष्क्रयीभूतां रजतद्रव्यमुद्रां अमु० तुभ्यमहं संप्रददे
॥ तृतीयाब्दोर्ध्वं कस्मिंश्चिद्वर्षे चांद्रायणव्रते संकल्पः ॥ देश० ममव्रत० मारभ्य तृतीयाब्दो
र्ध्व अद्यदिनपर्यंतं अनाश्रमस्थितिजन्य दोष० चांद्रायण व्रतं तत्प्रत्याम्नाय पंचगोनिष्क्र
यीभूत यथाशक्तिरजतद्रव्यमुद्रादानेनाह० ॥ इतिसंकल्पांते ब्राह्मणं संपूज्य पूर्वकल्पितं
द्रव्यं गृ० ॥ इदं चान्द्रायणव्रतप्रत्याम्नायपंचगोनिष्क्रयीभूतरजतद्रव्यमुद्रां अमु० तुभ्यम

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

हंसंप्रददेइति अनाश्रमित प्रायश्चित्तं॥ विवाहोपयोगीकन्यादिप्रकारोनिर्णयश्च॥गुरवेतु
वरंदत्वास्नायीततदनुज्ञया॥वेदव्रतानिवापारंनीत्वाह्युभयमेववा॥ अविप्लुतब्रह्मचर्योलक्षण्यां
स्त्रियमुद्वहेत्॥ अनन्यपूर्विकांकांतामसपींडांयवीयसीं॥ अरोगिणींभ्रातृमतीमसमानार्षगोत्र
जामितियाज्ञवल्क्योक्तेः॥त्रिविधोपिवेदव्रतोभयस्नातकोऽविलंबेनलक्षणादिविशिष्टांस्त्रियं
परीक्षितामुद्वहेत्॥ अनन्यपूर्विकामिति अन्येषांवाद्दानादिना नपूर्वदत्ता॥ असपिंडांसापिं
ड्यसंबंधरहितां॥ यवीयसींन्यूनवयस्कां॥ असमानार्षगोत्रजांस्वसमानगोत्रप्रवररहि
तामिति॥ अत्रापिकुलमग्रेपरीक्षेतेतिगृह्यादिवचनादादौसदाचारादिगुणवत्तयाहीनक्रि

For Private and Personal Use Only

यत्वादिदोषरहितकुलंपरीक्ष्यतन्वज्ञो ह्याह्या ॥ तदनुलक्षणान्यपिपरीक्षणीयानि ॥ लक्षणा
निचशुभाशुभसूचकानि ॥ तनुलोमकेशदशनादीनिप्रत्यक्षावगम्यानिबाह्यानि ॥ तथाच
मनुः ॥ अव्यंगांगींसौम्यनाम्नींहंसवारणगामिनीं ॥ तनुलोमकेशदशनांमृदंगीमुद्वहेत्स्त्रि
यमिति ॥ कात्यायनः ॥ अव्यंगांदोषरहितांसरूपांवयपूर्विकां ॥ सवर्णसत्कुलोत्पन्नांशुभल
क्षणसंयुतां ॥ प्रतिगृहीतांतांकन्यांकुलसंतानवर्धिनीमिति ॥ तथाचज्योतिर्निबंधे ॥ मृ
द्वंगीगूढगुल्फासमकुचनयनावृत्तनाभोरुवक्त्राकृष्णा श्लक्ष्णनेत्रकेशास्थिरतरसुरवादी
र्घनेत्राविलोमा ॥ मृद्वाणीस्वल्पभालालघुललितगमापाणिपादोष्ठरक्तासाकन्योद्वाहिता

चेत्सुतधनविपुलान्नायुरारोग्यदास्यादिति॥ अथकन्यादोषाः॥निर्गुणाशल्कसंभाषीक्रोधयु
क्तासरोगिणी॥विषयोगावंध्ययोगाकुलविध्वंसयोगका॥दरिद्रजारयोगाचहीनाचरणसंयुता॥
एतद्दोषदशैर्युक्तातांकन्यांनप्रतिगृहेदिति॥ ॥अथवरगुणाः॥तत्रबुद्धिमतेकन्यांप्रयच्छे
दितिबह्वृचगृह्ये॥तथाचज्योतिर्निबंधे॥विद्यावंतंसुरूपंउभयकुलशुभंविज्ञातशीलंदृढांग
निर्व्याधिंशांतियुक्तंद्विजसुरप्रणतोकिंचिदाढ्यंप्रयुक्तं॥सम्यक्पृष्टोच्चपृच्छांप्रचुरतरधियं
मूत्रधारंस्फलिंगमेतद्रूपंवरिष्टंवरमिहवरयेत्कन्यकायाःसुवेशः॥१॥ यमः॥कुलंचशीलंचवय
श्चरूपंविद्यांचवित्तंचसनाथतांच॥एतान्गुणान्सप्तपरीक्ष्यदेयाकन्याबुधैःशेषमचिंतनीयं॥ ॥२४९॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

अथवरदोषाः ॥ आचारहीनोमूर्खश्चकुरूपोचोरजारकः ॥ पाखंडीचतथोन्मत्तो गृहकः कुल
दूषकः ॥ धूतकर्मरतश्चैवदशदोषाः प्रकीर्तिताः ॥ एतद्दोषप्रयुक्तायेतेषुकन्यानदीयते॥ अन-
न्यच्च ॥ षंढमूकांधबधिरकाणकुब्जाश्चवामनः ॥ अश्रोत्रीपंगवश्चैवतेषुकन्यानदीयते ॥ अन्य
च्च ॥ श्वित्रीकुष्टीअपस्मारीकुनखीश्यामदंतकः ॥ व्रणयुक्तोव्याधियुक्तस्तेषुकन्यानदीयतेइ
ति ॥ पतितःप्रागुक्तः ॥ असपिंडामितिसापिंड्यंवर्जनीयं॥ अथसापिंड्यनिर्णयः ॥ वध्यावरस्यवा
नातः कूटस्थाद्यादिसप्तमः ॥ पंचमीचेत्तयोर्मातातत्सापिंड्यंनिवर्ततेइति ॥ कूटस्थइतिमू
लपुरुषमारभ्यात्रगणना॥ कूटस्थोमूलपुरुषोयतःसंतानभेदतः ॥ संस्कारकौस्तुभे॥दशाभिः

पुरुषैरव्यातान्छोत्रियाणां महाकुलात् ॥ उद्वहेत्सप्तमादूर्ध्वं तदभावे तु सप्तमीं ॥ पंचमीं तदभावे तु
पितृपक्षेष्वयं विधिरिति ॥ सप्तमींचतथाषष्ठीं पंचमींचतथैवच ॥ एवमुद्वाहयेत्कन्यां न दोषः शा
कटायनः ॥ चतुर्थीं वा तृतीयां वा पक्षयोरुभयोरपि ॥ विवाहयेन्मनुः प्राह पाराशर्यो गिरा यमः
॥१॥ चतुर्थीमुद्वहेत्कन्यां चतुर्थः पंचमो वरः ॥ पराशरमते षष्ठीं पंचमो न तु पंचमीं ॥१॥ इति सा
पिंड्यदीपिकायां ॥ पंचमवर पंचमीकन्योद्वाहे व्यवस्थोक्ता विश्वरूपनिबंधे ॥ द्वौ पुत्रौ पूर्वजा
त्स्यातां तयोरपि च संततिः ॥ पंचमः पंचमीं कन्यां न तत्र वरयेद्विजः ॥१॥ द्वे कन्ये पूर्वजा त्स्यातां
संततिः स्यात्तयोरपि ॥ पंचमः पंचमीं कन्यां वरस्तत्र समुद्वहेत् ॥ २॥ कन्यापुत्रौ तु संभूतौ पूर्व-

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

जात्संततिस्तयोः॥यदिस्याद्वूरयेत्तत्रपंचमःपंचमीमपीति॥३॥असपिंडाचयामातुरसपिंडाच
यापितुः॥साप्रशस्ताद्विजातीनांदारकर्मणिमैथुने॥यत्तुदोषानुरूपेणकुलमार्गेणचोद्वहेत्॥
नित्यंसंव्यवहार्यःस्याद्वदोक्तैःतत्प्रतीर्यतेति॥तच्चयथाशास्त्रोक्तप्रकारेणयथादेशाचारकुला
चारानुसारेणकुलदीर्घसंकोचितविचारतोव्यवस्थाज्ञेया॥विस्तरस्तुग्रंथांतरेज्ञेयः॥मातुलक
न्यानिषेधस्तु॥यथा॥मातुलस्यसुतांविप्रोदक्षिणेतांसमुद्वहेत्॥वर्जनीयाप्रयत्नेनसर्वैर्वाजि
सनेयिभिरिति॥तत्रगोत्रप्रवरविचारेणोद्वहेत्॥गोत्रप्रवरैक्येमहद्दोषः॥अथदत्तकसापिंड्यनि
र्णयः॥तद्विवरणंयथा॥गौतमः॥उर्ध्वंसप्तमात्पितृबंधुभ्योबीजिनश्च॥मातृबंधुभ्यःपंचमादि

For Private and Personal Use Only

ति ॥ उक्तंच ॥ वस्कदेवांगजाताचकौंतेयस्यविरुध्यन इति वार्तिकव्याख्यावसरेन्यायसुधा-
कृतादत्तकविषयमेतदित्यंगीकृत्य कुंत्याजनककुलेसाप्तपूरुषंसापिंड्यमितिव्याख्यानंत-
द्विषयत्वेनैवसापिंड्यमिमांसायाम् ॥ अतः कुलद्वयेपिसाप्तपूरुषंसापिंड्यंप्रनीयते। पैठीन
सिस्तु ॥ त्रीन्मातृतः पंचपितृतः सप्तपुरुषानतीत्योद्वहेदित्याह ॥ व्याख्यातमेतदपरार्केदत्त
कादिपुत्रान्पितृपक्षतोनिवृत्तपिंडगोत्रार्षेयान् प्रत्येनदुच्यतेपंचपितृतइति॥ अतश्चप्रति
ग्रहीतृकुलेसाप्तपूरुषंसापिंड्यंप्रनीयते प्रतिगृहीतृमातृपितृककुलयोस्त्रिपुरुषसापिंड्य
मितिप्राञ्चः॥ अथात्रव्यवस्थोक्तासापिंड्यदीपिकायां ॥ दत्तक्रीतादीनांजनकगोत्रेणोप

नयनेकृतेजनककुलेसाप्तपूरुषंसापिंड्यं॥ प्रतिगृहीतृमातृपितृकुलेनिर्वाप्यपिंडलक्षणं
त्रिपूरुषंसापिंड्यं॥ प्रतिगृहीतृगोत्रेउपनयनमात्रेकृतेपंचपूरुषं॥ जातकर्माद्युपनयनां
तेकृतेसाप्तपूरुषमितिपैठीनसिवचः साफल्यायव्याख्येयम्॥ नकेवलंदत्तकस्यपरिणय
नार्थमेवैषसापिंड्योपन्यासः॥ किंतुतत्संततेस्तत्पित्रादिकुलोत्पन्नैःसहसंबंधसंभवनिर्ण
यार्थमपि॥ अन्यथापार्थक्रमद्वयोरदत्तकयोःसंबंधासंभवशंकाया अनार्षक्रमद्वयोरद
त्तकयोःसंबंधासंभवशंकाया आचार्यकर्तृकोपन्यासस्यतदुपपत्त्यैकृधायांगौतमीयोपन्यास
स्यालग्नकतापत्तेः यादृशादत्तकस्ययथासापिंड्यमुक्तंतत्संततोपितथैवतद्बोध्यम्॥ अतएवय

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

न्मदनपारिजातोक्तं॥ दत्तपुत्र्याः सुतस्य मातुः प्रतिगृहीतृमातुः कुले त्रिपूरुषं सापिंड्यं॥ दत्तक
पुत्रसुतस्य स्वजनककुले पंचपूरुषमिति तदपि पूर्वोक्तरित्या दत्तकविशेषसंततिविषयत्वेन व्या
ख्येयम्॥ मुख्यावयवानुवृत्त्यभावेपि द्वितीयसापिंड्यप्रकारमाह॥ सुमंतुः॥ पितृपत्न्यः सर्वा
मातरस्तद्भ्रातरो मातुलास्तद्भगिन्यो मातुः स्वसारस्तद्दुहितरश्च भगिन्यस्तदपत्यानि भागिने
यानि॥ अन्यथा संकरकारिणः स्युरिति मदनपारिजाते माधवीये च तद्भगिन्य इति पठित्वे अ-
न्यग्रंथेषु तु पठ्यते॥ अत्र यावद्वचनं वाचनिकमिति न्यायेन परिणीतेष्वेवातिदेशिकं सापिं-
ड्यं न तु पंचमसप्तमादिपर्यंतमिति भट्टचरणप्रभृतयो बहव इति॥ यवीयसीं स्वापेक्षया वयसा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वपुषान्चन्यूनां ॥ अरोगिणीं अचिकित्स्यराजयक्ष्मादिरोगरहितां ॥ भ्रातृमतीमितिपुत्रि
काकरणशंकानिवृत्यर्थं ॥ यत्रतुपुत्रिकाकरणाभावनिश्चयस्तत्रताम भ्रातृकामप्युद्वहेत् ॥ इति
दत्तकसापिंड्यनिर्णयः ॥ ॥ अथगोत्रप्रवरनिर्णयः ॥ विश्वामित्रो जमदग्निर्भरद्वाजोथ
गौतमः ॥ वसिष्ठोत्रिः कश्यपश्च इत्येतेसप्तऋषयः ॥ सप्तानामृषीणामगस्त्याष्टमानांयदप-
त्यंतद्गोत्रमित्याचक्षतइति ॥ असमानार्षगोत्रजामिति ॥ ऋषेरिदमार्षंगोत्रप्रवर्तकस्यमु
नेर्व्यावर्तकः प्रवरइत्यर्थः ॥ गोत्रंवंशपरंपराप्रसिद्धं ॥ स्वसमाने आर्षगोत्रेयस्यतस्माज्जाता
यानभवतितांयास्कमाधूलमौकानांभिन्नगोत्राणामपिभार्गववैतहव्यसावेतसेतिप्रवरैक्य

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मस्तितत्रविवाहोमाभूदिति असमानार्षजामित्युक्तं ॥ आंगिरसांबरीषयौवनाश्वेतिमांधा
त्रांबरीषयौवनाश्वेति ॥ आंगिरसमांधातृप्रवरभेदेपियौवनाश्वगोत्रैक्यं ॥ तादृशाविवाहवारणा
यासमानगोत्रजामित्युक्तं ॥ तथाचगोत्रप्रवरौपृथक्पर्युदासेनिमित्तभूतौ ॥ प्रवरैक्येविशेषमा
हबौधायनः ॥ पंचानांत्रिषुसामान्यादविवाहस्त्रिषुद्वयोः ॥ भृग्वंगिरोगणेष्वेवंशेषेष्वेकोपिवारये
दितिविवाहमितिशेषः ॥ भृगूणांनविवाहोस्तिचतुर्णामादितोमिथः ॥ श्येतादयस्त्रयस्तेषांवि
वाहोमिथइष्यते ॥ षण्णांवैगौतमादीनांविवाहोनेष्यतेमिथः ॥ दीर्घतमाऔतथ्यश्चकक्षीवां-
श्चैकगोत्रजाः ॥ भरद्वाजाग्निवेश्याश्चश्रृंगाः शैशिरयः कताः ॥ एतेसमानगोत्राः स्युर्गर्गानेके

वदंतिवै ॥ पृषदश्वामुद्गला विष्णुवृद्धा एकोगस्त्यो हारितः संस्कृतयः कपिः ॥ यस्कश्चैषांमिथ
इष्टोविवाहः सर्वैरन्यैर्जामदग्न्यादिभिश्च ॥ यावत्समानगोत्राः स्युर्विश्वामित्रोनुवर्तते ॥ तावद्व
सिष्ठश्चात्रिश्चकश्यपश्चपृथक्पृथक् ॥ द्व्यार्षेयाणां त्र्यार्षेयः सन्निपातोऽविवाहस्त्र्यार्षेया
णांपंचार्षेयः सन्निपातो ऽविवाहः ॥ एकएवऋषिर्यावत्प्रवरेष्वनुवर्तते ॥ तावत्समानगोत्रत्वम्
तेभृग्वंगिरोगणादित्यसमानप्रवरैर्विवाहः ॥ भरद्वाजाश्च कपयोगर्गारौक्षायणा इति ॥ च
त्वारोपिभरद्वाजा नोद्वहेयुः परस्परं ॥१॥ औतथ्यप्रवरो येषांगौतमानांभवेदिह ॥ तैः सर्वैरपिनै
वेष्टाभरद्वाजस्यसंगतिः ॥१॥ इतिसंक्षिप्तगोत्रप्रवरनिर्णयः ॥ अथदत्तकस्यगोत्रादिनिर्णयः ॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तत्रयश्चप्रतिगृहीत्राजातकर्मादिभिश्चूडादिभिर्वासंस्कृतस्तदेकगोत्रः ॥ एतमभिप्रेत्यैवगो
त्रिक्थेजनयितुर्नभजेदंतिमः सुतइति शास्त्रमपिप्रवृत्तम् ॥ एतदन्य तुप्रतिगृहीत्रोपनयनमात्रसं
स्कृतस्तदुत्तरतःप्रतिगृहीतोवादेवरातवद्द्विगोत्रएवेतिव्यवस्थाप्रागवादि ।तथाप्येषांव्यवस्थाअ
भिवादनश्राद्धादिगतगोत्रनिर्देशार्था ॥ विवाहे तुदत्तकमात्रेणबीजिप्रतिगृहीत्रोःपित्रोर्गोत्रप्रवर
वर्जनंकार्यं ॥ प्रवरमंजर्यादिनिबंधेषुतन्निषेधोक्तेः ॥ इतिदत्तकस्यगोत्रप्रवरनिर्णयः ॥ अथप्र
त्युद्वाहादिनिषेधोनारदेन ॥ प्रत्युद्वाहोनैवकार्योनैकस्मैदुहितृद्वयं ॥ नचैकजन्ययोःपुंसोरेकज
न्येतुकन्यके ॥ नैवंकदाचिदुद्वाहोनैकदामुंडनद्वयमिति ॥ यत्कुटुंबोसन्नाकन्यकास्वकुलआनी

For Private and Personal Use Only

वपुषाच्चन्यूनां॥ अरोगिणीं अचिकित्स्यराजयक्ष्मादिरोगरहितां॥ भ्रातृमतीमितिपुत्रि
काकरणशंकानिवृत्त्यर्थं॥ यत्रतुपुत्रिकाकरणाभावनिश्चयस्तत्रताम भ्रातृकामप्युद्वहेत्॥ इति
दत्तकसापिंड्यनिर्णयः॥ ॥ अथगोत्रप्रवरनिर्णयः॥ विश्वामित्रोजमदग्निर्भरद्वाजोथ
गौतमः॥ वसिष्ठोत्रिः कश्यपश्च इत्येतेसप्तऋषयः॥ सप्तानामृषीणामगस्त्याष्टमानांयदप-
त्यंतद्गोत्रमित्याचक्षतइति॥ असमानार्षगोत्रजामिति॥ ऋषेरिदमार्षंगोत्रप्रवर्तकस्यमु
नेर्व्यावर्तकः प्रवरइत्यर्थः॥ गोत्रंवंशपरंपरयाप्रसिद्धं॥ स्वसमाने आर्षगोत्रेयस्यतस्माज्जाता
यानभवतितांयास्कमाधूलमौकानांभिन्नगोत्राणामपिभार्गववैतहव्यसावेतसमेतिप्रवरैक्य

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तत्रयश्चप्रतिगृहीत्राजातकर्मादिभिश्चूडादिभिर्वासंस्कृतस्तदेकगोत्रः ॥ एतमभिप्रेत्यैवगो
त्रिक्थेजनयितुर्नभजेदंतिमः सुतइतिशास्त्रमपिप्रवृत्तम् ॥ एतदन्य तुप्रतिगृहीत्रोपनयनमात्रसं
स्कृतस्तदुत्तरतः प्रतिगृहीतोवादेवरातवद्विगोत्र एवेतिव्यवस्थाप्रागवादि ।।तथाप्येषांव्यवस्थाअ
भिवादनश्राद्धादिगतगोत्रनिर्देशार्था ॥ विवाहेतुदत्तकमात्रेणबीजिप्रतिगृहीत्रोः पित्रोर्गोत्रप्रवर
वर्जनंकार्यं ॥ प्रवरमंजर्यादिनिबंधेषुतन्निषेधोक्तेः ॥ इतिदत्तकस्यगोत्रप्रवरनिर्णयः ॥ अथप्र
त्युद्वाहादिनिषेधोनारदेन ॥ प्रत्युद्वाहोनैवकार्योनैकस्मैदुहितृद्वयं ॥ नचैकजन्ययोः पुंसोरेकज
न्येतुकन्यके ॥ नैवंकदाचिदुद्वाहोनैकदामुंडनद्वयमिति ॥ यत्कुटुंबोत्पन्नाकन्यकास्वकुलआनी

यतेतत्कुटुंबेएवस्वकुटुंबोत्पन्नकन्यकाप्रदानंप्रत्युद्वाहइत्युच्यते॥प्रायस्तत्रविरुद्धसंबंधसद्भावा
त्॥ तथाचगृह्यपरिशिष्टे॥ कन्यांयवीयसीमसपिंडामसगोत्रामविरुद्धसंबंधामुपयच्छेदिति
॥विरुद्धोलौकिकसंबंधोयस्याःसातथा॥ भार्यास्वसुर्दुहिता,पितृव्यपत्नीस्वसा, भ्रातृदु
हितृकन्या,देवरकन्याचेत्यादयः॥ प्रकृतेतुभ्रातृदुहितृकन्यादेवरकन्याचकन्यैवव्यवह्रि
यतइतिकृत्वानस्त्रीपरिणयनं॥ लोकविरुद्धसंबंधएवमादौविरुद्धसंबंधेसत्येवप्रत्युद्वाह
निषेधोनान्यत्रेतिवेदितव्यं॥ आसांप्रत्युद्वाहोनकार्यएव॥ तथैकस्मैवरायदुहितृद्वयंन
दद्यात्॥ ज्येष्ठायांजीवत्यांतस्यांकनिष्ठांनदद्यात्॥ मृतोतस्यैववरस्यकनिष्ठांदद्यात्॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

अन्यथाविरुद्धसंबंधाभावात्॥ इदमपिप्राग्विरुद्धसंबंधेसतिवेदितव्यं ॥ एवंविधउद्वाहःक
दाचिन्नकार्यः॥ तथैकस्मिन्नेवकालेमुंडनद्वयंनकार्यं॥ तथाच॥ एकजन्येतुकन्येद्वेपुत्रयोर्नै
कजन्ययोः॥ नपुत्रीद्वयमेकस्मैप्रदद्यात्तुकदाचनेति॥ इतिप्रत्युद्वाहनिर्णयः॥ अथसोदर
कन्यापुत्रयोर्विवाहयोःसमानसंस्कारत्वेप्येकवर्षेकर्तव्यत्वमनुज्ञातंज्योतिःशास्त्रे॥ सोदर्य
योःकन्यकयोःस्रुतयोरेकवत्सरे॥विवाहोनस्मृतइति॥ अत्रैकवर्षनिषेधेनभिन्नवर्षेकर्तव्य
ताविधीयते॥ निषेधस्त्वेकवर्षेपिषण्मासादर्वागेव॥ तथाचसारसमुच्चये॥ एकोदरभ्रातृविवा
हकृत्यंस्वस्रोर्नपाणिग्रहणंविधेयं॥ षण्मासमध्येमुनयःसमूचुर्नमुंडनंमंडनतोपिकुर्यात्॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

अतएकवर्षनिषेधाद्भिन्नवर्षेतुषण्मासादर्वागपिनैवदोषः॥यदितुज्येष्ठमा सेयस्यविवाहादौकृते
कार्तिकेमार्गशीर्षेतत्सोदरस्यविवाहादौक्रियमाणेषण्मासाभ्यंतरेपिचतुर्मासातिक्रमणान्नदोषः
॥यदुक्तंवाक्यसारे॥ एकःकर्ताशुभंकुर्यान्नपुत्र्योःपुत्रयोरपि॥षण्मासेवाचतुर्मासेवर्षभेदेतुशो
भनमिति॥षण्मासमध्येचतुर्मासमध्येवापुत्र्योःपुत्रयोरपिशुभंविवाहादिकमेकःकर्तानकुर्या
त्॥ वर्षभेदेतुषण्मासातिक्रमाभावेपिशुभंस्यादिति॥तदुपलक्षणेनात्रप्रवेशनिर्गमादिदोषोना
स्तीतिगम्यते॥तथाचज्योतिःसारे॥नैकस्मिन्वत्सरेकुर्यात्प्रवेशान्निर्गमंक्वचित्॥अतिक्रां
तेवत्सरेस्यात्तथामासचतुष्टयेइतिद्वितीयादिविवाहेपुनरुपनयनादौचसमानसंस्कारत्वावि

For Private and Personal Use Only

चारः ॥ जातकर्मसंस्कारत्वादृद्धिश्राद्धादौ स्वयमेवकर्तव्यत्वाच्च॥तथावचनं ॥जातकर्मादिसंस्कारे पिताकुर्वीतनांदिकं ॥ समावृत्तोस्वयंकुर्यादाद्येपाणिग्रहेपितेति॥ पुनरुपनयनेआश्वलायनः॥अ थोपेतपूर्वस्यकृताकृतंकेशवपनंमेधाजननंचानिरुक्तंपरिदानंकालश्चेति ॥ अत्रपरिदानादी नामभावात्स्वयमेवकर्तृत्वंसिद्धं॥ देशाव्यवस्थायामपिनदोषः पठ्यते॥ ज्योतिःशास्त्रे ॥ ए कोदर्योः करतलग्रहणंयदिस्यादेकोदरस्थवरयोः कुलनाशनंच॥ एकाब्दिकेहिविधवाभवती हकन्यानद्यंतरेपिशुभदंपृथुशैलरोधेइति ॥ एकाब्दमध्येएकोदर्योः कन्ययोः करतलग्रहणंय दिस्यात् ॥ एकोदरस्थवरयोर्वाकरतलग्रहणंस्यात्तदाकुलनाशनंकन्याविधवाचभवति॥नदी

व्यवधानेपृथुशैलव्यवधानेपिशश्रदेभवति॥ नद्यंतरेणशैलांतरंचलक्ष्यते॥ तथाचस्मृतिः॥
व्यवधानंमहानद्यागिरिर्वाव्यवधायकः॥ वाचोयत्रविभिद्यंतेतद्देशांतरमुच्यते॥ अतः पृथुप
दंनद्यापिसंबंधनीयंतेननदीमहती गृह्यते॥ चतुर्विंशतियोजनायामहानद्योगोदावर्यादयोह्याद
शपुराणादौप्रसिद्धाः॥ पृथुशैलः सह्यविंध्यादिः॥ अयंचसकलभिन्नाब्दादौविधिः प्रवेशनि
र्गमनिर्णयेवेदितव्यः॥ समानन्यायत्वात्॥ अथैकमातृप्रसूतयोर्निर्णयः संहितासारावल्यां
॥ एकमातृप्रसूतानामेकस्मिन्वत्सरेयदि॥ विवाहंनैवकुर्वीतवदंतिमुनयोयथा॥१॥ स्मृत्यंतरे॥
विवाहस्त्वेकजन्यानामेकस्मिन्नुदयेकुले॥ नान्यांकरोत्येकवर्षेस्यादेकविधवायतः॥ २॥ उदयो

लग्ने ॥ एकजन्यानामेकस्मिन्लग्नेविवाहकुल विनाशं करोति ॥ एकवर्षेलेकविषयास्यादित्यन्व-
यः ॥ विवाहो व्रतबंधादीनामुपलक्षणं ॥ तथाचज्योतिःशास्त्रे ॥ एकमातृजयोरेकवत्सरेपुरुषस्त्रियोः ॥
नसमानक्रियांकुर्यान्मातृभेदेविधीयते ॥ पुरुषेोनस्त्रियोचपुरुषस्त्रियो ॥ पृथक्त्वविवक्षायांबहुत्वासंभ
वान्नबहुत्वं ॥ एकमातृजयोर्द्वयोः स्त्रियोरेकवर्षेसमानक्रियांनकुर्यादित्यर्थः ॥ समानक्रियातुल्य
संस्कारः ॥ अत्रवर्षंतुमनुजमानेन ॥ मनुजवर्षेणसंवत्सरव्यवहारात् ॥ तद्वर्षंचैत्रादि फाल्गुनामांत
ग्रहगणितेप्रसिद्धं ॥ यत्तुगर्गवचनं ॥ भ्रातृयुगेस्वसृयुगेभ्रातृस्वसृयुगेतथा ॥ नजातुमंगलंकु
र्यादेकस्मिन्मंडपेहनीति ॥ एकस्मिन्मंडपेहनीतिनिषेधादेकवर्षेपिभिन्नेहनिकर्तव्यतार्थसि-

ह्रा॥अपिच॥ पुत्रीपरिणयादूर्ध्वंयावद्दिनचतुष्टयं॥ पुत्र्यंतरस्यकुर्वीतनोद्वाहमितिसूर
यः॥दिनचतुष्टयमध्येपुत्र्यंतरस्यविवाहनिषेधाद्दिनचतुष्टयोत्तरमेकवर्षेपिपुत्र्यंतरस्यवि
वाहोविधीयतइत्युक्तत्वाद्दिनचतुष्टयग्रहणे मंडपोद्वासनांतानि विवाहसमाप्तिकर्माणिलक्ष्यं
ते॥ प्रायश्चतुर्थदिनेतेषांविधानात्॥ अतएववराहः॥उद्वाह्यपुत्रींनपिताविदध्यात्पुत्र्यंतर
स्योद्वहनंनजातु॥ दिनानिचत्वारिहिमंगलस्यसमापनंतावदतोविदध्यात् इति॥अत-
श्चैकमंडपेशोभनद्वयस्यनिषेधोस्तीतिसिद्धं॥ तथाचयमलजातेनिर्णयसिंधौ॥ एकस्मि
न्वासरेप्रासेकुर्याद्यमलजातयोः॥ क्षौरंचैवविवाहंचमौंजीबंधनमेवच॥ अत्रविशेषःप्र

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

दृकारिकायां ॥ एकस्मिन्वत्सरेचैव वासरेमंडपेतथा ॥ कर्तव्यंमंगलंस्वस्त्रोर्भ्रात्रोर्यमलजातयोः
इति ॥ ननुस्त्रीणामुपनयनस्थानेविवाहइत्युक्तत्वात् ॥ सोदरकन्यापुत्रयोर्विवाहोपनयनयोःस
मानसंस्कारत्वमितिचेन्नउच्यते ॥ अष्टमेवर्षेब्राह्मणमुपनयेदित्याश्वलायनवचनेनकुमारमि
त्यनुवर्तते ॥ कुमारीनिवृत्त्यर्थमिदमितिवृत्तिकृताव्याख्यातं ॥ हरदत्तेनापि ब्राह्मणग्रहणंचात्र
स्त्रीशूद्रादिनिवृत्तयइति ॥ अतोध्ययनानधिकारात्स्त्रीणामुपनयननिषेधएव ॥ यथाहभारद्वा
जः ॥ उपनयनाख्यंयत्कर्मविद्यार्थंसमुदीरितमिति ॥ अतएवाहोपनयेद्गुरुःशिष्यं ॥ जाताधि
काराज्जननादष्टमेब्देभवेदिदं ॥ कुमाराधिकृतेश्चापिनस्त्रीणामिदमुच्यतइत्यतः स्त्रीणामु

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पनयननिषेधएव ॥ एवंचेत्तर्हिस्त्रीणांद्विजन्मत्वंनस्यात् ॥ तस्मात्स्त्रीणांद्विजन्मत्वसिध्यर्थमे
वोपनयनस्थानेविवाह इत्युक्तमेतदेवस्पष्टीकृतंमनुना ॥ वैवाहिकोविधिः स्त्रीणामौपनायनि
कःस्मृतः ॥ पतिसेवागुरौवासोगृहस्थाग्निपरिश्रियेति ॥ अतःस्त्रीणांविवाहविधिरेवोपनय
नमितिकृत्वाकन्यापुत्रयोर्विवाहोपनयनयोःसमानसंस्कारत्वमितिउच्यते ॥ पुरुषाणामुप
नयनादूर्ध्वंस्त्रीणांविवाहादूर्ध्वंयथावर्णपूर्णमाशौचंइत्युक्त्वास्त्रीणांविवाहएवचेत्स्त्री
णांविवाहएवोपनयनंस्यात्तदापुरुषाणांस्त्रीणांचोपनयनादूर्ध्वंपूर्णमाशौचमित्यवक्ष्यत् ॥
अपिच ॥ स्त्रीणांविवाहकालेचेद्गुरुशुक्रादिर्नविद्यते ॥ द्विजानांचोपनयनेगुरुंनत्रैवपूजयेत् ॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

इत्यादौस्त्रीनरयोः पृथगुपादानात्॥ स्त्रीविवाहस्तु विवाह एव ॥ एतत्तुमनुवच्चनेविवाहए
वोपनयनंतत्स्त्रीणांद्विजन्मतोपादानपरं ॥ अन्यथाश्वलायनादिवच्चनैर्विरुध्यते ॥ अतःक
न्यापुत्रयोरुद्वाहोपनयनयोर्नसमानसंस्कारत्वमितिसिद्धं ॥ अतःसोदरकन्यापुत्रयोर्विवाहो
पनयनेएकवर्षेपिकर्तव्येएव ॥ तत्रापिपुत्रोपनयनकर्मसमाप्यपुत्र्युद्वाहंकुर्यात् ॥नमुंडनं
मंडनतोपिकुर्यादितिनिषेधात् ॥परिवेतृत्वंतुपुत्रकृतंपुत्रस्यकन्याकृतंकन्यायाएव॥तथाविधग
र्गादिवचनदर्शनात्॥ अतःकन्यापुत्रयोःपरस्परकृतोनपरिवेतृत्वपरिवेत्तित्वविचारः॥अथ
प्रवेशनिर्गमनिर्णयः॥तत्रज्योतिःशास्त्रे॥स्त्रीविवाहःकुलेनिर्गमः कथ्यतेपुंविवाहःप्र

For Private and Personal Use Only

वेशो मुनींद्रैः स्मृतः ॥ निर्गमादादितो नप्रवेशः क्रमस्त्वेकसंवत्सरांतावधिः कीर्तितः ॥ कुले
सापिंड्ये ॥ उभयत्र कुलस्यान्नमित्यादिषु विज्ञानाचार्यविद्येंद्रारण्यादिमुनिभिस्तथाव्याख्यातत्वा
त् ॥ सापिंड्यं सासप्पुरुषं प्रसिद्धं ॥ वासिष्ठे ॥ नशुं विवाहो र्ध्वं मृतुन्नयेपि विवाहकार्यं दुहितुः प्रकुर्या
त् ॥ नमंडनाच्चापि हि मुंडनं तु गोत्रैकतायां यदिनाब्द भेदे इति ॥ गोत्रैकतायामिति सापिंड्येदृष्ट
व्यं ॥ सापिंडानामेव विवाहसंबंधनिषेध इति ॥ तथा च स्मृतिः ॥ नित्यश्राद्धमधीतं च स्नानं च
शिशिरैर्जलैः ॥ सपिंडो नैव कुर्वीत पिंडान्नोद्वासनावधीति ॥ तथा च गार्ग्यः ॥ नांदीश्राद्धे कृ
ते पश्चाद्यावन्मातृविसर्जनं ॥ दर्शश्राद्धं क्षयश्राद्धं स्नानं शीतोदकेन च ॥ अपसव्यं स्वधाकारं

नित्यश्राद्धंतथैवच ॥ ब्रह्मयज्ञंचाध्ययनंनदीसीम्नोश्चलंघनं ॥ उपवासव्रतंचैव श्राद्धभोज
नमेवच ॥ अपसव्यंस्वधाकारंनित्यश्राद्धंतथैवच ॥ नैवकुर्युःसपिंडाश्चमंडपोद्वासनावधीति ॥ वि
वाहव्रतचूडासुवर्षमर्द्धंतदर्धकं ॥ पिंडान्सपिंडानोदद्युः प्रेतपिंडंविनानरेतिस्मृत्यंतरे ॥ पुत्रो
द्वाहान्नैवपुत्रीविवाहोपिऋतुत्रये ॥ अब्दांतरान्मुंडनंचनैकदामुंडनद्वयं ॥ पूर्वार्द्धंस्पष्टं ॥ विवा-
हानंतरंअब्दांतरादब्दमध्येमुंडनंचनकार्यं ॥ तथा ॥ एकदाएकस्मिन्नेवकालेमुंडनद्वयंनकार्यं ॥
एतदपिसापिंड्येद्रष्टव्यं ॥ भिन्नवर्षादिषुतुनदोषइतिप्रागुक्तमेव ॥ तथाच ज्योतिःसागरे ॥
संवत्सरेविदेशेतुमंडनादपिमुंडनं ॥ नरोद्वाहात्स्त्रीविवाहंप्राहुर्गर्गमुखाअपि ॥ तथाच ॥

संवत्सरेकियन्न्यूनेनरोद्वाहे कृतेसति॥राजांतरंयदि भवेच्छस्तः पाणिग्रहः स्त्रियइति रा-
जांतरंवत्सरांतरं॥ ज्योतिःशास्त्रेपि॥ षण्मासमध्येयदिभूभृदंतरंभवेद्विवाहः पुरुषेविवा
हिते॥ स्त्रीणामपीच्छंतिपराशराद्याः कुलेविवाहव्रतपूर्वकंचेति॥ भूभृदंतरंराजांतरं॥
तच्चोत्तरवर्षएवभवति॥ अतोभूभृदंतरं वर्षांतरमित्यर्थः॥तथाचोक्तं॥ यश्चैवशक्रध्वमतिपद्य
देकोवारःसराजासुनिभिःप्रतिष्ठितइति॥ वर्षंतुमानुषमानेनेतिप्रागुक्तं॥ कुलेसापिंड्येशे
षंस्पष्टं॥ यत्तुमेधातिथिवचनं॥ पुरुषत्रयपर्यंतंप्रतिकूलंचगोत्रिणां॥ प्रवेशनिर्गमौतद्व
त्तथामंडनसुंडनमिति॥ एतद्भिन्नजातीयेषुसापिंड्यंवेदितव्यं॥ यतस्तेषांसापिंड्यंत्रि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पुरुषमेव॥तथाहशंखः ॥ यंद्येकजातावहवः पृथक्क्षेत्राः पृथक्जनाः॥एकपिंडाःपृ
थक्शौचाः पिंडेष्वावर्ततेत्रिपूरुषिति॥ ॥अथशोभनसन्निपातनिर्णयः॥तत्रसायणीये॥
एकस्मिञ्छोभने वृत्ते द्वितकर्मनैवकारयेत्॥यदिकुर्यात्प्रमादेनतत्रनस्याच्छुभंध्रुवमिति॥
वृत्तेप्रवृत्तेसमासइतियावत्॥ततःसंवत्सरेवृत्तेचूडाकर्मविधीयते॥द्वितीयेवातृतीयेपिक
र्तव्यंश्रुतिचोदनादित्यादिप्रयोगदर्शनात्॥ इदमेकमंडपविषयं॥एकमंडपेशोभनद्वयस्य
प्राड्निषिद्धत्वात्॥एकगृहेपिसहशोभनस्यनिषेधः॥मंदिरवामभागेवेदीविधानाद्वैया-
स्कमंडपमध्येविधानाच्च एकगृहेएकमंडपः स्यादिति अतएवस्पष्टमुक्तंप्रयोगसारे॥एक

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

लग्नेद्विलग्नेवाद्वेगृहे यस्यशोभने॥ तयोरेकं प्रनष्टं स्याद्वद्वैतेन्यदितिश्रुतिरिति ॥ यस्यगृहे एक
लग्नेद्वयोर्लग्नयोर्वाद्वेशोभनेभवतइत्यन्वयः॥शोभनंविवाहोपनयनादि॥ एवमेकमंडपेए
कगृहेवाएककर्तरिवाशोभनद्वयस्यनिषेधइति॥यत्नाचार्यवचनं॥एकमातृप्रसूतेद्वेकन्येवापु
त्रकौतयोः॥सहोद्वाहंनकुर्वीततथैवव्रतबंधनमिति॥ अत्र सोदर्ययोरेककालउद्वाहादिनि
षेधात्भिन्नमातृकयोः सहोद्वाहादिकरणमागतंतद्भिन्नकर्तृत्वेनभिन्नगृहेसतिवेदितव्यं॥
अन्यथापूर्ववचनविरोधः॥ एवंद्वयोर्निषेधेआदिनिषेधःसिद्धएव॥ कर्तृत्वमेवात्रविवक्षितं
॥ वृद्धिश्राद्धाधिकारिपित्रादेरेवननुविवाहहोमकर्तुर्वरस्य॥ उद्वाह्यपुत्रींनपितावदध्या

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्युन्यंतरस्योद्वहनंनजातु॥ इत्यादिवचनलिंगदर्शनात्॥ अन्यथाकन्याविवाहेकर्तृत्वासंभवा
च्च॥ अथमंडनमुंडनविचारः ॥ संहितासारावल्यां ॥ नमंडनान्मुंडनमूर्ध्वमिष्टंनपुत्रयोर्मुंडनमे
कवर्षे॥ नपुंविवाहोर्ध्वमृतुत्रयेपिविवाहकार्येदुहितुश्चकुर्यादिति॥एतत्सापिंडतायां ज्ञातव्यं॥कु
लेऋतुत्रयादर्वाक्नकुर्यान्मुंडनत्रयं॥प्रवेशान्निर्गमंपश्चान्मंडनान्नतुमुंडनमितिगदितत्वात्॥
मंडनंविवाहः॥मुंडनंचौलोपनयनादि॥ तथाचसारसमुच्चये॥ पाणिपीडनविधेरनंतरंचौलको
पनयनेविवर्जयेदिति॥ चौलोपनयनाभ्यांगोदानसमावर्तनयोरपिग्रहणमतिदेशत्वात्॥ त
थाचश्रीपतिः॥ व्रतबंधवदिहविधेयंनियतव्रतविसर्गश्च॥केशांतकर्मविहितंचौलसमंषोडशेवर्षइति

For Private and Personal Use Only

एतदेवस्पष्टीकृतं॥ ज्योतिर्निबंधे॥ व्रतंसमावर्तनकंसचौलंकेशांतमेतानिवदंतितज्ज्ञाः॥क्षौ
रंपुरस्कृत्यभवंतियस्माच्चत्वारितस्मादिहमुंडनानीति॥ केचिच्चौलकर्मैवमुंडनमितिवदंति
तद्वृद्धवाक्यविरोधादनादरणीयंशिष्टसमाचाराच्चभिन्नवर्षादिषुनदोषइतिप्रागुक्तमेव॥तदे
वोदाहृतंसंहितासारावल्यां॥फाल्गुनेचैत्रमासेतुपुत्रोद्वाहोपनायने॥भेदादब्दस्यकुर्वीतनन
र्तुत्रयउल्लंघनमिति॥ एतद्वृद्धवाक्यतायांनसंशयनिवृत्तिः॥ किंतुषोडशवर्षैकेशांतोद्वादशाद्वाद
शवर्षाण्येकैकस्यवेदस्यब्रह्मचर्यमितिवेदप्रामाण्येनकुलेत्रिपुरुषसापिंड्येविवाहःकिंनभवतिइ
त्यादिशंकयामुंडनशब्दार्थनिश्चयेकात्यायनः॥ मुंडनंचौलमित्युक्तंव्रतोद्वाहौतुमंडनं॥चौ

लं मुंडनमित्युक्तं वर्जयेद्वरणात्परम् ॥ मौंजीचोभयतः कार्या यतोमौंजीनमुंडनम्
॥मौंजीप्राधान्यमित्युक्तं मौंज्यंगंमुंडनं स्मृतम् ॥ मौंज्यांमुंडनं अंगंनप्रधानं इति॥वर
णात्परं कन्यावरणोत्तरमितिसंस्काररत्नमालायां ॥ मुंडने कृतेपुनरुपनयनादेश्च
नायंनिषेधः ॥ तत्रकेशमुंडनस्यकृताकृतत्वात्पुनरुपनयनादेः प्रायश्चित्तात्म-
कत्वेनविहितस्य कालातिक्रमेप्रायश्चित्तावृत्तिभयादनुक्तकालत्वाच्च ॥ इतिमुंडन
मुंडननिर्णयः॥ ॥ अथगुरुलघुमंगलनिर्णयः॥सारसमुच्चये॥ चूडाकेशांतसीमंतविवाहो
पनयंबुधाः॥ गुरुमंगलमित्याहुस्तदूर्ध्वंलघुमंगलं॥ तच्चगुरुमंगलाल्लघुमंगलंनिषिध्य

ते ॥ ज्योतिःशास्त्रे ॥ ज्येष्ठंकृत्वातुषण्मासंनकुर्याल्लघुमंगलं ॥ कुर्वंतिमुनयःकेचिदन्यस्मिन्न-
पिवत्सरइति ॥ तथाच ॥ मातृयज्ञक्रियापूर्वंज्येष्ठंकृत्वातुमंगलं ॥ ऋतुत्रयंपुनर्यावन्नकुर्या
लघुमंगलं ॥ मातृयज्ञोमातृपूजातस्याःक्रियावृद्धिश्राद्धादिः ॥ तथाचचतुर्विंशतिमते ॥ तिस्रः
पूज्याःपितुःपक्षेतिस्रोमातामहेतथा ॥ इत्येतामातरःप्रोक्ताःपितुर्मातुःस्वसाष्टमी ॥ ब्राह्म्या
द्यास्तुततःसप्तदुर्गाक्षेत्रगणाधिपान् ॥ वृध्यादौपूजयित्वातुपश्चान्नांदीमुखान्पितॄन् ॥
मातृपूर्वान्पितॄन्पूज्यततोमातामहानपि ॥ मातामहीततःपूज्यायुग्माभोज्याद्विजातयः ॥
एतद्विधिपूर्वकंगुरुमंगलंकृत्वाषण्मासाभ्यंतरेलघुमंगलंनकार्यमित्युक्तंभवति ॥ मातृपू

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

जादीनांचूडाकर्मादिषुप्राधान्येनविहितत्वाच्चूडाकर्मादिकंगुरुमंगलमित्युच्यते॥ तथाचगृह्य
कारियां॥ पुंसवनेचसीमंतचौलोपनयनेष्विह॥ विवाहे चानलाध्येयप्रभृतिश्रौतकर्मसु॥ इदं
श्राद्धंप्रकुर्वीतबीजवृद्धिनिमित्तकं॥ अन्येषोडशसंस्कारेष्वावपयादिष्वपीष्य न इति ॥
अत्रपुंसवनग्रहणात्सीमंतसाहचर्याच्च पुंसवनमपिगुरुमंगलंभवति ॥ चौलातिदेशात्के
शांतमपि॥अयंगुरुमंगलानंतरंलघुमंगलस्यनिषेधः कालातिपन्नस्यैव॥ नत्यथाकाल
प्राप्तस्य॥ सिंहस्थगुरोगुरुशुक्रास्ताधिमासादिषुचास्यविधानात् जातकर्मादेशशौचांतर
प्राप्तावपिविधानाच्च॥ तथाचज्योतिःशास्त्रेउक्तं ॥सीमंतजातकादीनिप्राशनांतानिचक्रमा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

त्॥ कर्तव्यानिनदोषोस्तिपंचाननगतेगुरौ ॥ वृद्धमनुः॥ अग्न्याधेयंप्रतिष्ठांचयज्ञदानव्रतानि
च ॥ वेदव्रतवृषोत्सर्गचूडाकरणमेखलाः॥मांगल्यमभिषेकंचमलमासेविवर्जयेत्॥बालेवायदिवा
वृद्धे शुक्रेचास्तमुपागते॥ मलमासइवैतानिवर्जयेद्देवदर्शनमिति ॥ अत्रचूडाकरणादीनांव
र्जनाच्छेषाणांनदोषइतिज्ञापितं ॥ तथाचबृहस्पतिः॥ यस्याः क्रियायाः संप्रोक्तः कालो
मासैर्दिनैरपि ॥ नतत्रमौढ्यदोषोस्तिअस्तो वागुरुशुक्रयोरिति॥ आवश्यकत्वमाहाश्व-
लायनः॥तातेमृतेवापतितेसंन्यस्तेवाविदेशगे ॥ तद्गोत्र जैनश्रेष्ठेनकार्याःपुंसवनादयइति॥
अतः कालप्राप्तस्यजातकर्मादेरावश्यककर्तव्यत्वादयंदोषोन॥ अयंचनिषेधःप्रायएककर्तृ-

For Private and Personal Use Only

कस्येतिगम्यते ।। गुरुलघुमंगलयोर्भिन्नकर्तृकत्वे तुनदोषः ।। वाक्यद्वयेपिज्येष्ठंकृत्वेतिउक्ता
प्राप्यपदर्शनादेककर्तुः प्रतीयमानत्वाद्विशेषादर्शनाच्चाभिन्नवर्षादिष्वपिनदोषइतिप्रागुक्तमे
व समावर्तनसंज्ञकमिति एतद्दिगवलंबेनान्यदपिसुधीभिर्निर्णेतव्यं ।। इतिगुरुलघुमंगलनि
र्णयः ।। ।। अथपरिवेत्रादिनिर्णयः ।। तल्लक्षणमाहमनुः ।। दाराग्निहोत्रसंयोगंकुरुतेयोग्र
जेस्थिते ।। परिवेत्तासविज्ञेयःपरिवित्तिस्तुपूर्वजइति ।। स्मृत्यंतरे ।। ज्येष्ठायांयद्यनूढायांक-
न्यानोह्यतेनुजा ।। स्याद्ग्रेदिधिषुर्ज्ञेयापूर्वान्यादिधिषुःस्मृता ।। परिवेत्रादिस्वरूपकथनपू
र्वकंतत्प्रायश्चित्तमाहहारितः ।। ज्येष्ठेऽनिविष्टेकनीयान्निविशमानःपरिवेत्ताभवतिपूर्वःप

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रिविन्तिःपरिवेदिनीकन्यापरिदायीदातापरियष्टायाजकःतेसर्वेपतिताः संवत्सरंप्राजापत्येनकृ-
च्छ्रेणपावयेयुरिति ॥एनत्कामतः पित्राद्यनुज्ञातोद्वाहविषयं ॥ अकामतः पित्रादिदत्तोद्वाहे
तुमानवतंत्रैमासिकं ॥ अज्ञानतःपित्राद्यदत्तोद्वाहे याज्ञवल्कीयंव्रतचतुष्टयं ॥ उपपातकशु
द्धिः स्यादेवंचांद्रायणेनवा ॥पयसावापिमासेनपराकेणाथवापुनरिति ॥ एवमितिगोवधप्रा-
यश्चित्तातिदेशः ॥ अज्ञानतःपित्रादिदत्तोद्वाहेतुयमः ॥ कृछ्रद्वयंपरिवेत्ताकन्यायाःकृ
च्छ्रएवतु ॥ अतिकृच्छ्रंचरेद्दातायष्टाचांद्रायणंचरेत् इति ॥ प्रायश्चित्तांतेविशेषमाह
वसिष्ठः ॥ परिवेदनः कृछ्रातिकृच्छ्रौचरित्वातस्मैदत्वापुनर्निविशेत्तांचैवोपयच्छेदिति ॥ प

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रिवेदनइतिपरिवेत्तुरेवसंज्ञा ॥ तस्मैज्येष्ठायब्रह्मचर्यैतंभैक्ष्यमिवनिवेद्यपुनरुद्वहेत्कामित्यु
क्ते तामेवेति व्याचष्टेविज्ञानेश्वरः ॥ तथाग्रदिधिषुपत्यादेरपि विशेषंवसिष्ठः ॥ अग्रेदिधिषुपतिः
कृच्छ्रातिकृच्छ्रौद्वादशरात्रंचरित्वानिविशेततांचैवोपयच्छेतेति ॥ दिधिषुपतिः कृच्छ्रातिकृ
च्छ्रौ चरित्वातस्मैपुनर्निविशेदितिचरित्वा ज्येष्ठायामन्येनोढायांपश्चात्तामेवोद्वहेत् ॥ तस्मै
कनीयस्याः पूर्वव ज्ज्येष्ठांदत्वा अन्यामुद्वहेतेति व्याख्यातं पारिजातादौ एवं निर्णयति ॥ परिवे
दनदोषस्यापवादमाह यमः ॥ पितृव्यपुत्रान् सापत्नान्परपुत्रांस्तथैव च ॥ दाराग्निहोत्रधर्मे
षुनदोषःपरिवेदनइति ॥ परपुत्रादत्तकादयइतिपारिजातः ॥ सोदर्यविषयेपित्याहकात्यायनः

For Private and Personal Use Only

॥देशांतरस्थान्क्लीबांश्चतथाकुष्टवृणानपि॥ वेश्यातिसक्तपतितशूद्रतुल्यातिरोगिणः॥
जडमूकांधबधिरकुब्जवामनखेलकान्॥ अतिवृद्धानभार्यांश्चकृषिसक्तान्नृपस्यच॥ धनवृद्धिप्र
सक्तांश्चकामतःकारिणस्तथा॥ कुहकोन्मत्तचोरांश्चपरिवेत्तानदूषति॥ खेलकोभग्नपादद्वयः॥
अभार्यानैष्ठिकब्रह्मचारिणः॥ कामतःकारिणोविवाहादीच्छायानिवृत्ताइतिव्याख्यातंपारिजाते॥
देशांतरगतज्येष्ठस्यप्रतीक्षावधिमाहवसिष्ठः॥ अष्टौद्वादशवर्षाणिज्येष्ठभ्रातरमनिविष्ट
मप्रतीक्षमाणःप्रायश्चित्तीभवतीति॥ द्वादशेतुमुख्यपक्षः॥ द्वादशैवतुवर्षाणिश्रेयान्ध
मार्थयोगतः॥ न्याय्यःप्रतीक्ष्यतंभ्रातःश्रूयमाणःपुनःपुनरिति॥ अत्राप्यपवादेकार्ष्णाजि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नि:॥ उन्मत्तःकिल्बिषीकुष्ठीपतितःक्लीबएववा॥ राजयक्ष्मामयावीचनन्याय्येस्यात्प्रतीक्षितु
मिति॥ कन्याविषयेप्युक्तदोषापवादंगर्गः॥ एकजातृप्रसूतानांकन्यानांपरिवेदने॥ दोषःस्या
त्सर्ववर्णेषुनदोषोभिन्नमातृष्विति॥ वृद्धमनुः॥ विवाहेनाधिकारेणज्येष्ठकन्यास्थिताय-
दि॥ तदानुज्ञांविनाचापिकनिष्ठामुद्वहेत्तदेति॥ अन्यत्सर्वंपरिवेदनोक्तमत्रानुसंधेयमिति
पारिजातः॥ इतिपरिवेत्रादिनिर्णयः॥ ॥ अथविवाहे अशौचप्राप्तौतदपोह्यसद्यःशौ
चंचंद्रिकाकारआह॥ तत्रयाज्ञवल्क्यः॥ दानेविवाहेयज्ञेचसंग्रामेदेशविप्लवे॥ आपद्य-
पिचकष्टायांसद्यःशौचंविधीयते॥ दातुर्वरस्यकन्यायाःसद्यःशौचंविधीयते इतिषट्त्रिंशन्म

॥२६७॥

For Private and Personal Use Only

ते॥ विवाहोत्सवयज्ञेषुत्वंतरामृतसूतके ॥ परैरन्नंप्रदातव्यंभोक्तव्यंचद्विजोत्तमैः॥ व्र
तयज्ञविवाहेषुश्राद्धेहोमार्चनेजपे॥ प्रारंभेसूतकंनस्यादनारंभेतुसूतकं॥ प्रारंभश्चवंतने
वोक्तः॥ प्रारंभोवरणंयज्ञेसंकल्पोव्रतसत्रयोः॥ नांदीमुखंविवाहादौश्राद्धेपाकपरिक्रि
येति॥ वरणंतुमधुपर्कांतंज्ञेयं॥ तथाचब्राह्म्ये॥ गृहीतमधुपर्कस्ययजमानाच्चऋत्वि
जइत्युक्तेः॥ एतच्चवरणमस्त्येव॥ अवरणवत्स्वाधानेष्टिपशुबंधादिषुतुस्वीयाद्यपदार्थ
प्रवर्तनमेवारंभः॥ तथाचदर्शपूर्णमासयोरध्वृतस्यहोतुःसामिधेनीषुप्रवृत्तस्याशौचाभा-
वः॥ कन्यायाः वरपितरंप्रतिदानमेवविवाहः॥ वरंप्रतितुहोमपाणिग्रहणादि ॥ प्रारब्ध-

पाकेश्राद्धकर्तुः ॥ कृतनिमंत्रणेश्राद्धेतुश्राद्धभोक्तुरितिव्यवस्थेतिकालविवेचनकारादयः॥
शंकरभट्टकृतधर्मप्रकाशेतुतत्तत्स्मृतिषुपाकनिष्पत्तिकृतसंकल्पितनिमंत्राणांत्रयणामपि
अशौचाभावनिमित्तलोक्तेर्निमित्तत्रयसमुच्चयएवश्राद्धेनाशौचंतथैवशिष्टसमाचारादि
त्युक्तं ॥ मुहूर्तांतरालाभेसामग्र्यांकृतायांसूतकिनोप्यधिकारोपायमाह पारिजातेविष्णुः
॥ अनारब्धविशुध्यर्थंकूष्मांडेर्जुहुयाद्घृतं ॥ गांदद्यात्संचगव्याशीततः शुध्यतिसूतकीति ॥
ततःशुध्यतीतिपुनरुक्तिर्विवाहाद्युपयोगिपाकपरिवेषणादावपिशुद्धिज्ञापनार्था ॥ गांप
यस्विनींदद्यात् ॥ संकटेसमनुप्राप्तेसूतकेसमुपस्थिते ॥ कूष्मांडीभिर्घृतंहुत्वागांचदद्यात्पय

For Private and Personal Use Only

स्विनीं ॥ चूडोपनयनोद्वाहप्रतिष्ठादिकमाचरेत् ॥ यदैवसूतकप्राप्तिस्तदैवाभ्युदयक्रिये
तिसंग्रहोक्तेः ॥ स्मृतिकौस्तुभेचौलप्रसंगेतु आरंभोत्तरंसूतकेप्राप्तेविशेषः ॥ संग्रहेइत्युत्क्वाकू
ष्मांडीभिर्घृतंहुत्वेतिसंग्रहवाक्यमुपन्यस्तं ॥ एवंऋद्धिपूर्वकंविवाहाद्यनुष्ठानेतदंगत्वेनसंक
ल्पितान्नभोजनेनदोषइतिबृहस्पतिनोक्तं ॥ विवाहोत्सवयज्ञेषुत्वंतरामृतसूतके ॥ पूर्वसंक-
ल्पितान्नेननदोषःपरिकीर्तितइति ॥ मृतसूतकमध्येविवाहाद्यनुष्ठानेउक्तऋद्धिपूर्वकमार
ब्धेइत्यर्थः ॥ नांदीश्राद्धोत्तरंसूतकादौविवाहारंभोत्तरमपिसंकल्पितान्नेनैवविशेषइति
षट्त्रिंशन्मते ॥ पूर्वार्धंतुपूर्ववत् ॥ परैरन्नंप्रदातव्यंभोक्तव्यंचद्विजोत्तमैरिति ॥ विवाहादि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मध्येसूतकादिप्रासावित्यर्थः॥ पूर्वसंकल्पितान्नभोजनसमयेसूतकादौ तुविशेषस्तत्रैव॥ भुं
जानेषु तुविप्रेषु त्वंतरामृतसूतके॥ अन्यगेहोदकाचांताः सर्वे तेशुचयः स्मृताइति॥ भोक्तृ-
भिर्भुक्तशेषस्याज्यः॥ पक्वशेषः सूतकिभिर्भोक्तव्यइत्याशयः॥ ॥ अथविवाहेव
धूवरजननीरजोदोषेनिर्णयः॥ वधूवरान्यतरयोर्जननीचेद्रजस्वला॥ तस्याःशुद्धेःप
रंकार्यमांगल्यंमनुरब्रीत्॥१॥ माधवीये॥ प्रारंभात्प्राग्विवाहस्यमातायदिरजस्वला॥
निवृत्तिस्तस्यकर्तव्यासहलस्युतिन्चोदनात्॥१॥ प्रारंभात्प्रागितिनांदीश्राद्धात्प्रागिति
ज्ञेयं॥ नांदीमुखंविवाहादावित्यादिनातस्यैवप्रारंभः॥ वृद्धमनुः॥ विवाहव्रतचूडासु माता

For Private and Personal Use Only

यदि रजस्वला ॥ तदा नमंगलं कार्यं शद्धो कार्यं शभेष्कभिः ॥ मेधातिथिः ॥ चौले च व्रतबं
धे च विवाहे यज्ञकर्मणि ॥ भार्या रजस्वला यस्य प्रायस्तस्य न शोभनं ॥ गर्गः ॥ यस्योद्वाहा
दि मांगल्ये माता यदि रजस्वला ॥ तदा न तत्सकर्तव्यमायुः क्षयकरं यतः ॥ बृहस्पतिः ॥ वैधव्यं
च विवाहे स्याज्जडत्वं व्रतबंधने ॥ चूडायां च शिशोर्मृत्युर्विघ्नो यात्रा प्रवेशयोः ॥ रजो दर्शन-
स्य नांदीश्राद्धोत्तरमुत्पत्तौ ततः पूर्वमुत्पत्तावपि मूहूर्तांतरालाभे श्रीपूजनादिकां शांतिं क
त्वा तदैव चौलादि कार्यं ॥ यथा कारिका निबंधे ॥ सूतकोदक्ययोः शुध्ये गां दद्याद्धोमपूर्वकं ॥ प्रा
प्ते कर्मणि शद्धा स्यादितरस्मिन्न शुध्यति ॥ अलाभे सकमुहूर्तस्य रजो दोषेह्युपस्थिते ॥ श्रि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

यंसंपूज्यतत्कुर्याद्ब्रह्महत्याभयंकरी॥ हैमींमाषमितांपद्मांश्रीसूक्तविधिनाचरेत्॥ प्रत्यृचं
पायसंहुत्वाऽभिषिंच्यशुभमाचरेत्॥ श्लोकभेदेनप्राप्तापदोक्तारंभस्यमुहूर्तांतरालाभ-
स्यश्रवणान्नपरस्परसापेक्षत्वं॥ रजोदर्शनादिसंभावनायांनांदीश्राद्धस्यापकृष्यानुष्ठाने
प्यवधिरुक्तः प्रयोगरत्ने॥ एकविंशत्यहर्यज्ञेविवाहेदशवासराः॥ त्रिषट्चौलोपनयने
नांदीश्राद्धंविधीयते॥ ॥ अथकन्यारजोदर्शनेनिर्णयः॥ विवाहात्पूर्वंकन्यारजोदर्श
नेजातेविवाहयोग्यतासिध्यर्थंउपायमाहाश्वलायनः॥ पिताऋतूंस्वपुत्र्यास्तुगणयेदा
दितःसुधीः॥ दानावधिगृहेयत्नात्पालयेच्चरजोवतीं॥ दद्यात्तद्दतुसंख्यागाःशक्तःकन्या

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पितायदि॥ दातव्यैकापियत्नेनदानेतस्ययथाविधि॥ दद्याद्वाब्राह्मणेष्वन्नमतिर्निःस्वःसदक्षिणं॥
तदतीतर्तुसंख्येषुवराय प्रतिपादयेत्॥ उपोष्यत्रिदिनंकन्यारात्रौपीत्वागवांपयः॥ अदृष्टरजसेदद्यात्क
त्यायैरत्नभूषणं॥ तामुद्वहन्वरस्थापिकूष्मांडैर्जुहुयाद्घृतमिति॥ विष्णुः॥ यद्देवेतिऋक्सूक्तं कूष्मांडं
परिकीर्तितं॥ नवावृत्याहुनेदाज्यंहोमकूष्मांडिकीर्तितः॥ तस्याःकन्यायादानेकर्तव्येयथाविधिसु
वर्णश्रृंगादिगोदानविधिनेत्यर्थः॥ वरायेतिउक्तप्रकाराणामन्यतमेनदातुःकन्यादानेयोग्यताभव
तीत्यर्थः॥ उपोष्येतिश्लोकेनदृष्टरजस्ककन्यायाउपवासत्रयांतेगव्यपयःपानपूर्वकंअदृष्टरजसेकुमार्यै
रत्नभूषणदानेनविवाहयोग्यताउच्यते॥ तामुद्वहन्निति वरस्य कूष्मांड होमेन तदुद्वाहयोग्यने

For Private and Personal Use Only

तिबोध्यव्यं॥ अथविवाहहोमकाले कन्यात्रृतुमती चेत्तत्र यज्ञपार्श्वे॥ विवाहविहितेतंत्रे होमका
लउपस्थिते॥ कन्यामृतुमतीं दृष्ट्वा कथंकुर्वंति याज्ञिकाः॥ स्नापयित्वातुतांकन्यामर्चयित्वा यथावि
धि॥ स्रुजानामाहुतिंहुत्वाततः कर्मणियोजयेत्॥ अन्यच्च॥ स्रुंजानः प्रथमंमंत्रैरष्टाविंशतिसं
ख्यया॥ आज्याहुतिंचजुहुयाद्गांचदद्यात्पयस्विनीं॥ यद्वा॥ स्मृत्यर्थसारे॥ विवाहहोमेप्रक्रांते-
यदिकन्यारजस्वला॥ त्रिरात्रंदंपतीस्यातां पृथक्शय्यासनाशिनौ॥ चतुर्थेहनिसंस्नातौतत
स्मिन्नग्नौयथाविधि॥ विवाहहोमंकुर्वीतमित्यादिस्मृतिसंग्रहइति॥ ॥ अथप्रति ॥२७१॥
कूलनिर्णयः॥ कृष्णाभट्टीये॥ वधूवरार्थेघटितेसनिश्चितेवरस्यगेहेप्यथकन्यकायाः॥ म्रिये

नकश्चिन्मनुजोथनारीतदानकुर्युःखलुमंडनंते॥मनुः॥ वाग्दानानंतरं यत्रउभयस्यकुलेषुच ॥ त्र्यब्दोनबालमरणेप्रतिकूलंनविद्यते॥ स्मृतिरत्नावल्यां॥ ऊनद्विवार्षिकेप्रेतेननस्यप्रतिकूलता॥ शांतिःस्याच्छुभदान्नृणांकूष्मांडगणहोमतः॥ वाङ्निश्चयेकृतेपश्चात्पितरौनिधनंगतौ॥ तयोस्तत्प्रतिकूलंस्यान्नान्येषांतुकदाचनेतिवृद्धवसिष्ठः॥ वरवध्वोःपितामातापितृव्यश्चसहोदरः॥ एतेषांप्रतिकूलंस्यान्महाविघ्नप्रदंभवेत्॥पितापितामहश्चैवमातामैवपितामही॥पितृव्यस्त्रीसुतोभ्राताभगिनीवाविवाहिता॥ एभिरेवविपन्नैश्चप्रतिकूलंबुधैःस्मृतं॥ अन्यैरपिविपन्नैस्तुकेचिदूचुर्नतद्बुधाइति॥ मांडव्यः॥ वाग्दानानंतरंमातापिताभ्रा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ताविपद्यते॥विवाहोनैवकर्तव्यः स्ववंशहितमिच्छतेति॥ ॥अथसंकटेप्रवृत्तिप्रकारमाह मेधातिथिः॥वाग्दानानंतरंयत्रकुलयोः कस्यचिन्मृतिः॥ततःसंवत्सरादूर्ध्वंविवाहः शुभदो भवेत्॥पुरुषत्रयपर्यंतंप्रतिकूलंस्वगोत्रिणां॥ प्रवेशान्निर्गमस्तद्वत्तथामंडनमुंडने॥प्रेतक र्मण्यनिर्वर्त्यन्चरेन्नाभ्युदयक्रियां॥ आचतुर्थंततः पुंसिपंचमेशुभदंभवेदिति॥स्मृतिरत्नाव ल्यां॥पितुरब्दमिहाशौचंतदर्धंमातुरेवच॥मासत्रयंतुभार्यायास्तदर्धंभ्रातृपुत्रयोः॥अन्येषांतु सपिंडानामाशौचंमाससंमितं॥ तदंतेशांतिकंकृत्वाततोलग्नंविधीयतइति॥ ज्योतिःप्रका शे॥प्रतिकूलेपिकर्तव्योविवाहोमासमंतरा॥ शांतिंविधायगांदत्वावाग्दानादिच्चरेत्पुनरि-

For Private and Personal Use Only

ति ॥स्मृत्यंतरे ॥प्रतिकूलेपिकर्तव्यंकेप्याहुर्बहुसंप्लवे ॥ प्रतिकूलेसपिंडस्यमासमेकंविव
र्जयेत् ॥विवाहस्त्ततः पश्चात्तयोरेवविधीयतइति॥ ज्योतिःसागरे ॥दुर्भिक्षेराष्ट्रभंगे
चपित्रोर्वाप्राणसंशये॥प्रौढायामपिकन्यायांनानुकूलंप्रतीक्षतइति॥ अन्यत्रापि॥दीर्घरो
गाभिभूतस्यदूरदेशास्थितस्यच ॥ उदासीनस्थितस्यापिप्रतिकूलंनविद्यते ॥संकटेसमनु
प्राप्तेयाज्ञवल्क्येनयोगिना॥ शांतिरुक्तागणेशस्यकृत्वातांशुभमाचरेत्॥ अकृत्वाशांतिकंप
स्तुनिषिद्धेसतिदारुणे ॥प्रकरोतिशुभंकर्मविघ्नस्तस्यपदेपदे॥ वृद्धवसिष्ठः ॥प्रतिकूले
तुसंप्राप्तेविवाहंनैवकारयेत् ॥ अंतेदोषविनाशायकुर्याच्छांतिमिमांशुभां॥ श्रियैजातइ

तिश्रियं॥ इदंविष्णुरितिविष्णुं॥गौरिर्मिमायेतिगौरीं॥ त्र्यंबकमितित्र्यंबकं॥परंमृत्यो
रितियमं॥पूजयित्वातिलाज्यंचहुनेदष्टोत्तरंशतं॥ ॐ भूः स्वाहामृत्युर्नश्यतांस्नुषाये
स्फरवंवर्धतांस्वाहा॥ ततोहोमंसमाप्य गोदक्षिणांप्रवेदिति॥स्मृतिचंद्रिकायां॥ कृतेश्वा-
ङ्गिन्श्वयेपश्चान्मृत्युर्भवतिगोत्रिणः॥ तदानमंगलंकार्यंनाशावैधव्यदंध्रुवं॥ वाग्दानानंत
रंयत्रकुलयोःकस्यचिन्मृतिः॥तत्रोद्वाहोनैवकार्यःस्ववंशक्षयदोषकृत्इति॥ अत्रयद्यपि
म्रियेतकस्यचिदितिमृत्युर्भवतिकस्यचिदितिचाविशेषेणोक्तं तथापिपितामहादीनामपि
मरणस्यप्रतिकूलदोषनिमित्तत्वेनक्वचिदकीर्तनादविवाहितायाभगिन्याइतिविवाहिताया

मरणस्यतथात्वानुक्तेर्मेधातिथिवाक्येस्वगोत्रिणामितिचंद्रिकावाक्येमर्त्यस्यगोत्रिणइतिच
कीर्तनाद्व्यावरस्यवासगोत्रसपिंडेषुत्रिपुरुषांतर्गतेमर्त्येमृतेप्रतिकूलदोषइतिमंतव्यं॥स्त्री
चतुरस्थद्वितीयादिविवाहसमयेपूर्वोढास्कृतस्तस्यांपूर्वोत्पन्नः एतत्पोत्रोपलक्षणं॥ एवंपितृव्यग्रह
णंतत्पुत्रस्यएवंवरमारभ्यजनकत्रिपुरुषीकूटस्थमारभ्यसंतानभेदेचत्रिपुरुषीअत्रबोद्धव्या॥व
धूवरयोः समानगृहेतन्मरणे कंचित्कालंप्रतीक्ष्यैवविवाहइति तदाकुर्युरित्यादिशब्दैर्बोध्यते॥त
योस्तत्प्रतिकूलंस्यादितिकालप्रतीक्षाशांतिभ्यामसमाधेयेदोषोद्वयोर्युगपन्मरणजइत्यर्थः॥अ
तएवोक्तंनान्येषांतुकदाचनेति अन्येषांसपिंडानांतयोरप्येकैकमरणजस्तुसमाधेयइतिआश

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

यः ॥ वृद्धवसिष्ठवाक्येनचतुर्णांमरणस्यमहाविघ्नकरत्वकथनेनतत्रप्रतीक्षासहिताकेवलंवाविनाय
कशांतिरितिकथनार्थं॥ अतएवतद्विधिवाक्यशेषेणशांत्यकरणेपदेपदइतिविघ्नस्यमहत्वंप्रद
र्शितं॥एभिरेवविपन्नैरितिकालप्रतीक्षासहितायाः श्रीपूजनादिशांत्तेर्निमित्तंमेतन्मरणमेवत्या
शयः॥ अतएव मांडव्यवाक्येनैवकर्तव्योनिमित्तानिमित्तानंतरमितिव्याख्येयं॥ इतिप्रतिकू
लनिर्णयः॥ ॥ अथचूडोपनयनोद्वाहानांप्रारंभोत्तरंमुहूर्तांतरालाभेजननाशौचपातेसंक
टवशात्प्राप्तकर्मकरणेतच्छुध्यर्थंप्रायश्चित्तीभूतमार्तंडानुसारीकूष्मांडीहोमप्रयोगः॥ कृतस्ना
नादिर्यजमानः पत्न्यासंस्कार्येणचसहपीठादावुपविश्याचम्य अस्यामुकसंस्कार्यस्यजननाशौ

चमध्येसंकटवशेन अमुकसंस्कारंकर्तुंकूष्मांडमंत्रैराज्यहोमंपयस्विनीगोदानंतन्निष्क्रयंवापं
चगव्यप्राशनंचकरिष्येइति ॥ तत्रादौनिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्वस्तिवाचनमपिकुर्वंति ॥ कू
ष्मांडहोमंकर्तुंअस्मिन्स्थंडिलेपंचभूसंस्कारपूर्वकंविटनामानमग्निंप्रतिष्ठाप्यसंपूज्य ॥ तत्र
देवताभिध्यानं ॥ तत्रप्रजापतिंइंद्रं अग्निंसोमं ॥ प्रधानंअग्निंवायुंसूर्यंकूष्मांडमंत्रैः ॥ अग्निंवायुं
सूर्यं अग्नीवरुणौअग्नीवरुणौअग्निंवरुणंसवितारंविष्णुंविश्वान्देवान्मरुतः स्वर्कानूवरुणंआदि
त्यंअदितिंप्रजापतिंअग्निंस्विष्टकृतंएता अंगप्रधानार्थादेवताः आज्येनास्मिन्कर्मण्यहंयक्ष्ये
॥ ततोदक्षिणतोब्रह्मासनादि आज्यभागांतंकृत्वा ॥ नात्रचरुः ॥ कूष्मांडहोममंत्राः ॥ ॐ यद्दे

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वादेवहेडनंदेवासश्चकृमाधयम् ॥ अग्निर्मातस्मादेनसोविश्वान्मुञ्चत्व ८ हंसः स्वाहा॥१॥ इद
मग्नयेनमम॥ ॐ यदिदिवायदिनक्तमेनां ८ सिचकृमावयम् ॥ वायुर्मातस्मादेनसोविश्वान्मु
ञ्चत्व ८ हंसः स्वाहा॥२॥ इदंवाय० ॐ यदिजाग्रद्यदिस्वप्नऽएनां ८ सिचकृमावयम्॥ सू
र्योमातस्मादेनसोविश्वान्मुञ्चत्व ८ हंसः स्वाहा॥३॥ इदंसूर्यायनमम॥ ततोभूराद्याः स्विष्टकृ
दंतादशाहुतयः॥ ततःसंस्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकांतं होमशेषंसमाप्य॥ ततःपयस्विनीगो
दानं ॥प्रतिगृहीतृब्राह्मणपूजनं॥ गांवस्त्रालंकारादिभिः संपूज्य॥ दानमंत्रः ॥गवामंगेषुति
ष्ठंतिति॥इमांगांपयस्विनींयथाशक्त्यलंकृतांजननाशौचदोषनिरसनार्थंकूष्मांडीप्रायश्चित्त

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

होमसांगतासिध्यर्थं प्राप्तकर्मकरणे अधिकारार्थंच अ० शर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रददे ॥
दानसांग० इमां दक्षिणां० अथवा इदं गोनिष्क्रयीभूतं निष्कं निष्कार्धं पादं वा सुवर्णमूल्यरजतद्र-
व्यं सदक्षिणाकं तुभ्यमहं० ततो विधिवत्पंचगव्यं कृत्वा ॥ यत्त्वगस्थिगतं पापं देहे तिष्ठति मामके
॥ प्राशनात्पंचगव्यस्य दहत्यग्निरिवेंधनं इति पठितमंत्रपूर्वकं ॐ इत्यनेन प्राशयेत् ॥ य
थाशक्ति ब्राह्मणभोजनसंकल्पः ॥ ब्राह्मणान्संपूज्य तैराशिषो गृहीत्वा अभिविसृज्य ॥ अ
नेन कृतेन कर्मणा श्रीपरमेश्वरः प्रीयतां ॥ इति संस्कारभास्करे कूष्मांडीहोमप्रयोगः ॥ ॥
अथ विवाहहोमकाले कन्या ऋतुमती चेत्तत्र होमप्रयोगः ॥ कन्या स्नाता श्रृ भासनेउ

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पविश्य॥ ऋतुदोषविनाशार्थंप्राप्तकर्मणियोग्यतासिध्यर्थंयुंजानहवनंपयस्विनीगोदानंपयः
प्राशनंचकरिष्ये॥ निर्विघ्नतासिध्यर्थंगणेशंसंपूज्य ॥ युंजान होमंकर्तुंअस्मिन्स्थंडिलेपंच
भूसंस्कारपूर्वकंविटनामानमग्निंप्रतिष्ठाप्यसंपूज्य॥ दक्षिणतोब्रह्मासनाद्याज्यभागांतेना
न्वचरुः॥ युंजानः प्रथमं॥ युंजतेमनऽ इतिऋग्भ्यांचतुर्दशावृत्याष्टाविंशत्याहुतीराज्येनहु
त्वा॥तौचमंत्रौ ॥ ॐ युञ्जानः प्रथमंमनस्तत्वायसविताधियः॥ अग्निर्ज्योतिर्निचाय्यपृ
थिव्याऽअध्याभरत्स्वाहा॥ इदंसवित्रेनमम॥१॥ युञ्जतेमनऽउतयुञ्जतेधियोविप्राविप्र-
स्यबृहतोविपश्चितः॥विहोत्रादधेवयुनाविदेकऽइन्महीदेवस्यसवितुः परिष्टुतिः स्वाहा॥२॥

For Private and Personal Use Only

इदंसवित्रेनमम॥ ततोभूराद्याः स्विष्टकृदंता दशाहुतयः॥ संस्त्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकांतं
होमशेषंसमाप्य॥ ततः पयस्विनींगांदद्यात् ॥ गांवस्त्रालंकारादिभिःसंपूज्य॥ प्रतिगृहितृब्राह्म
णंसंपूज्य॥दानमंत्रः॥गवामंगेषुतिष्ठंति भुवनानिचतुर्दश॥ यस्मात्तस्माच्छिवंमेस्यादिहलोके
परत्रच॥ इमांगांपयस्विनींयथाशक्त्यलंकृतां कृतु दोषनिरासार्थंयुञ्जानप्रायश्चित्तहोमसिध्य
र्थंप्राशकर्मकरणे अधिकारार्थंचब्राह्मणायतुभ्यमहंसंप्रददे॥ दानसांगतासिध्यर्थंइमांदक्षि
णांतुभ्यमहंसंप्रददे॥ अथवागोनिष्क्रयीभूतंनिष्कंनिष्कार्धंवा सुवर्णमूल्यरजतद्रव्यंसदक्षिणाकंतु
भ्यमहंसंप्रददे॥ ततःपयःप्राशनं॥कामधेनुसमुद्भूतघृतबीजंशशिप्रभं॥तस्यप्राशनमा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

त्रेणरजोदोषोविनश्यतु॥ इदंरजोदोषनिवृत्त्यंतंत्रिदिनंपयःप्राश्यं ॥ अग्निंविसृजेत्॥इ
तिषुञ्जानहोमविधिः॥ ॥ अथवधूवरमात्रजःप्राप्तौनांदीश्राद्धोत्तरंमुहूर्तांतरालाभे
संकटेप्राप्तकर्माधिकारार्थंश्रीशांतिकरणेप्रयोगः॥ आचम्यदेशकालौसंकीर्त्यअस्यसंस्का
र्यस्यविवाहादिमंगलमध्ये अस्मत्पत्न्यारजउत्पन्नदोषनिरासार्थंसकलारिष्टशांत्यर्थंसंस्का
र्यस्यबह्वायुष्यप्राप्त्यर्थंश्रीशांतिंकरिष्ये॥ तदंगलेनगणेशपूजनंस्वस्तिवाचनंकृत्वाआ
चार्यंवृत्वास्थंडिलेपंचभूसंस्कारपूर्वकंवरदनामानमग्निंप्रतिष्ठाप्यसंपूज्य॥ तत्पुरतःभद्र
पीठेतंदुलाष्टदलंविरच्य तदुपरिकलशंसंस्थाप्योपरिपूर्णपात्रंनिधायवस्त्रयुग्मेनसंवेष्ट्य

For Private and Personal Use Only

तदुपरि अस्युत्तारण प्राणप्रतिष्ठा पूर्वकं स्वर्णमयीं श्रीमूर्तिं प्रतिष्ठाप्य ॥ श्रीसूक्तेन षोडशो
पचारैः संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ महालक्ष्मि नमस्तुभ्यं सहस्र करमंडिते ॥ आयुः श्रीमंगलं देहि
रजोदोषं निवारयेति ॥ दक्षिणतो ब्रह्मासना द्याज्य भागांतं कृत्वा पंचदशार्चो श्रीसूक्तेन प्र
त्यृचं तिलाज्य पायस होमं कृत्वा ॥ भूरादि स्विष्टकृदंतादशाहुतीर्हुत्वाज्येन ॥ ततः संस्रवप्रा
शनादि प्रणीता विमोकांतं होमशेषं समाप्य ॥ गवामंगे ष्विति गांवा तन्निष्क्रय द्रव्यं दत्वा ॥ ऐंद्र
वारुण पावमानीय मंत्रैरंग सूक्तैरभिषेक मंत्रैश्च वसंस्कार्येण सहाभिषिंच्य ॥ प्रतिमामाचार्याय दत्वा
दक्षिणां दत्वा विप्राशिषो गृहीत्वा ब्राह्मण भोजन संकल्पं कृत्वा प्रतिमाग्निं विसृज्य ॥ यस्यस्मृ

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

त्येतिनत्वाकर्मसंपूर्णतांवान्वयेदितिसंस्कारभास्करेश्रीशांतिप्रयोगः॥ ॥ अथविघ्न
परिहारायविनायकशांतिरुच्यते॥तत्रकालः ॥विष्णुधर्मे॥ हस्तपुष्याश्वयुक्सौम्यवैष्ण
वेन्द्रोत्तरात्रये॥ नक्षत्रे चमुहूर्तेचमैत्रेवाब्रह्मदैवते॥ शुक्लपक्षेचतुर्थ्यांचवासरेधिषणस्यच॥
विघ्नस्यपरिहारार्थंशांतिंकुर्याद्विनायकीमिति॥ अथविनायकशांतिसंभाराः ॥सिद्धार्थाः॥गो
घृतं॥ सर्वौषध्यः॥ प्रियंगुः ॥नागकेशरं॥चंदनं॥ अगरु॥ कर्पूरः॥ कस्तूरी॥ सप्तमृदः॥
अश्वस्थानात्॥गजस्थानात्॥ वल्मिकात्॥ सरित्संगमात्॥ अशोष्यह्रदात्॥राजद्वारा-
त्॥गोगोष्ठात्॥७॥ गोरोचनं॥ चंदनं॥ कुंकुमं॥ अगरुप्रभृतयोगंधाः॥गुग्गुलः॥अव्रण

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

श्चत्वारः कुंभाः॥ आनडुहंरोहितचर्म॥ भद्रासनं॥ श्रीपर्णिपीठं॥ चूतादिपंचपल्लवाः॥
चतस्रः स्रजः॥ आहतवस्त्राणि॥ श्वेतवस्त्रं॥ सार्षपतैलं॥ औदुंबरवृक्षोद्भवः स्रुवः॥ शूर्पं॥ सकृत्फलीकृतास्तंडुलाः॥ तिलपिष्टं॥ तिलपिष्टमिश्रितोदनः॥ शूद्रवर्णे॥ पक्वापक्वं मांसं॥ पक्वापक्वाश्च मत्स्याः॥ द्विजवर्णे माषपिष्टमयं मत्स्यमांसं च॥ चित्रविचित्राणि पुष्पाणि॥ सुगंधिद्रव्याणि च॥ शूद्रवर्णे॥ त्रिविधा सुरा॥ गौडी॥ पैष्टी॥ माध्वी च॥ द्विजवर्णे॥ पयो गुडलवणमिश्रा गौडी॥ पयो लवणमाषपिष्टमिश्रा पैष्टी॥ पयो मधुलवणमिश्रा माध्वी॥ मूलकः॥ कंदाकारो भक्ष्य इत्यर्थः॥ पूरिकाः॥ अपूपाः॥ ३॥ स्नेहपक्वगोधूमविकार इत्यर्थः॥

For Private and Personal Use Only

उंडेरकस्रजः॥ ३॥ माषपिष्टदामयापोतास्रजइत्यर्थः॥ दध्योदनं॥ पायसं॥ गुडमिश्रशाल्या
दिपिष्टं॥ मोदकाः॥ दूर्वाः॥ यजमानपत्न्योराहतवस्त्राणि॥ विनायकांबिकयोःसौवर्ण्यौद्वेप्रतिमे॥
इतिविनायकशांतौसंभाराः॥ अथप्रयोगः॥ उक्तकालेपवित्रपाणिरधिकारीप्राणानाय
म्यदेशकालौसंकीर्त्य॥ अद्यपू० मम अमुकस्यकर्तव्य उपनयने वा विवाहे निश्चयोत्तरं
कस्यचितूगोत्रजपुरुषस्यसंजातमृतिजनितप्रतिकूल सकलदोषपरिहारद्वारावधूवर
योः आयुरभिवृद्धिपूर्वकसंतत्यविच्छेदसकलभूतिसिध्यर्थंश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंसनवग्रह
मखांविनायकशांतिंकरिष्येवा॥ अस्यकुमारस्यउपनयनकर्मणोनिर्विघ्नफलसिध्यर्थंविनायक

शांतिंकरिष्ये॥ इतिसंकल्पः॥ तदंगत्वेनगणेशपूजनादिनांदीश्राद्धांतंकृत्वाऽचार्यवरणंकुर्या
त्॥आचार्यत्वंयथास्वर्गे० एवंचतुरःपराशरमतेष्टौवाऋत्विजोवृणुयात्॥ तथाचत्वारःस्वस्ति
वाचका इतिमदनरत्ने॥ अस्ययागस्य०॥१॥ तेषांवस्त्रादिभिःपूजनं॥ ततःसाचार्योयजमा
नोवामहस्तेगौरसर्षपान्गृहीत्वारक्षोहणंइत्यादिमंत्रैः सर्षपान्विकीर्य॥ गायत्र्यादिभिर्मं
त्रैःपंचगव्यंकृत्वा॥ आपोहिष्ठेतित्रिभिर्मंत्रैः कर्मभूमिंप्रोक्ष्य॥ भूरसीतिमंत्रेणभूमिंसंपूज
येत॥ ततआचार्यःपंचवर्णैः शुक्लैर्वापिष्टैर्मध्येस्वस्तिकंकृत्वा तदुपरिआनडुहंचर्मप्राग्ग्रीव
मुत्तरलोम तदभावे प्रागग्रकुशानास्तीर्यतत्रश्रीपर्णिकाष्टजंपीठंउत्तरच्छदंसंस्थाप्यतत्के

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तवस्त्रेणाच्छाद्यतच्चतुर्दिक्षुचत्वारिस्वस्तिकानिकृत्वातेषुप्रागादित एकवर्णांश्चतुरः कुंभान्म
हीद्यौरित्यादिमंत्रैः पूर्णपात्रांतंचतुर्ब्राह्मणैः पृथक्पृथक्मंत्रावृत्यासंस्थापयेत् ॥तत्रविशे
षः ॥ गंधनिक्षपेचंदनागरुकेशरकस्तूरीकर्पूरगोरोचनगुग्गूलंनिक्षिपेदिति ॥कलशस्यमु
खेविष्णुरित्यादिदेवदानवइत्यंतंपठेत्॥ ततश्चतुर्दिक्षुचत्वारऋत्विजः त्वन्नो ऽ अग्नेतिमंत्रेण
वरुणमावाह्यषोडशोपचारैः संपूज्य ॥ आनोभद्राः ०॥१॥ शन्नोवातः ०॥२॥ इत्यादि
स्वशाखोक्तशांतिकमंत्रान्पठेयुः॥ ततआचार्योभद्रासनस्यपूर्वतोहोमार्थंस्थंडिलंकृत्वा॥
तदीशान्यांहस्तमात्रवेदिकायांपीठेवस्त्रादौवामहीद्यौरित्यादिपूर्णपात्रांतंकलशंसंस्थाप्य॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ततःस्वर्णमयविनायकांबिकामूर्त्योरग्न्युत्तारणपूर्वकप्राणप्रतिष्ठांकृत्वा॥कलशोपरिसंस्था-
प्य॥ आवाहयेत्॥ तत्रमंत्रः ॥ ॐ तत्पुरुषायविद्महे वक्रतुंडायधीमहि ॥ तन्नोदंतीप्रचोदया
त्॥ इतिविनायकं॥ सुभगायैविद्महे काममालिन्यै धीमहि॥ तन्नोगौरीप्रचोदयात्॥ इत्यंबि
कां॥ हेमप्रतिमयोरावाहयेत्॥ अपरार्के भविष्ये त्वन्या अपिउक्ताः॥ तत्सरितोयथावकाशंप्रति
मास्वक्षतपुंजेषुवाव्योमकेशं॥ पार्वतीं॥ भीमजं॥ स्कंदेवं॥ अर्कमंडलं॥ सोममंडलं॥ भौमं॥
बुधं॥ बृहस्पतिं॥ शुक्रं॥ शनैश्चरं॥ राहुं॥ केतुं॥ बाहुलेयं॥ विष्णुं॥ एतान्॥ इंद्रादिलोकपालां
श्चावाह्यादिनैवेद्यांतैरुपचारैः संपूज्य॥ भद्रासनस्यपूर्वतः कृतेस्थंडिलेभिस्थापनंकुर्यात्॥

For Private and Personal Use Only

तद्यथा॥ अद्यपू॰ अस्मिन्सग्रहमखविनायकशांत्याख्येकर्मणि अस्मिन्स्थंडिलेपंचभूसंस्का रपूर्वकंअग्निस्थापनंकरिष्ये॥ पंचभूसंस्कारान्कृत्वावरदनामानमग्निंस्थापयेत्॥ विनाय कादुत्तरतः ग्रहवेद्यांग्रहावाहनंकुर्यात्॥ अद्यपू॰ प्रारिप्सितकर्मणः सांगतासिध्यर्थं आदि त्यादिग्रहाणांस्थापनंपूजनंचकरिष्ये॥ तत्रग्रहपीठमध्ये आदित्यादि अनंतपर्यंतंरजोद र्शनशांतिवत्ग्रहाणांस्थापनंपूजनंचकार्यं॥ तदैशान्यांदध्यक्षतादिभूषितंकलशंविधि नास्थाप्यतत्रवरुणंपूजयेत्॥ देवदानव॰ भवसर्वदा॥ ततोग्निसमीपमागत्यान्वाधानंकु- र्यात्॥ अद्य॰ अस्मिन्सग्रहमखविनायकशांत्याख्येकर्मणि देवतापरिग्रहार्थमन्वाधानंक

रिष्ये ॥ पूर्वेणब्रह्मणोगमनमित्यादिपदार्थानहंकरिष्ये ॥ अथदेवताभिध्यानं ॥ तत्रप्रजा
पतिंइंद्रंअग्निंसोमंआज्येनएकैकयाहुत्यायक्ष्ये ॥ अत्रप्रधानं ॥ आदित्यादिनवग्रहान्
अर्कादिसमिच्चरुतिलाज्यद्रव्यैः प्रत्येकंप्रतिद्रव्येण अष्टाष्टसंख्याकाभिराहुतिभिर्यक्ष्ये
॥ अधिदेवताः प्रत्यधिदेवताश्चतैरेवद्रव्यैः प्रत्येकंप्रतिद्रव्येणचतुश्चतुः संख्याकाभिरा
हुतिभिर्यक्ष्ये ॥ विनायकादिपंचदेवताः क्षेत्रपालंवास्तोष्पतिंइंद्रादिलोकपालांश्चतैरेवद्र
व्यैः प्रत्येकंप्रतिद्रव्येणद्वाभ्यांद्वाभ्यांआहुतिभ्यांयक्ष्ये ॥ पुनरत्रप्रधानं ॥ मितं ॥ संमितं ॥
शालं ॥ कटंकटं ॥ कूष्मांडं ॥ राजपुत्रं ॥ प्रत्येकंएकैकयाचर्वाहुत्या ॥ व्योमकेशादीन्प्रत्येकं

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

एकैकयाचर्वाहुत्यायक्ष्ये ॥ शेषेणस्विष्टकृतमित्यादि ॥ दक्षिणतोग्नेर्ब्रह्मासनादिपरिस्तर
णांतंपात्रासादनं ॥ पवित्रच्छेदनादर्भास्त्रयः ॥ पवित्रेद्वे ॥ प्रोक्षणीपात्रं ॥ आज्यस्थाली ॥ चरु
स्थाली ॥ ग्रहहोमार्थंगृहसिद्धचरुस्थाली ॥ संमार्गकुशाःपंच ॥ उपयमनकुशाःसप्त ॥ समिध
स्तिस्रः ॥ स्रुवः ॥ आज्यं ॥ तंडुलाः ॥ पूर्णपात्रं ॥ पवित्रच्छेदनादिपात्रप्रोक्षणांतंकृत्वा ॥
आज्यस्थाल्यामाज्यनिर्वापः ॥ सपवित्रकेचरुपात्रेतंडुलावापः प्रणीतोदकमासिच्य ॥ द
क्षिणतआज्याधिश्रयणं ॥ चरोरधिश्रयणमाजस्योत्तरत इत्यादिचरूद्वासनांतंकुर्यात् ॥
ततः गव्याज्यलोलीकृतेनगौरसर्षपकल्केनोद्वर्तितसर्वांगंसर्वौषधीभिः सर्वगंधैश्चालिप्त

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

शिरसंयजमानंआचार्यैर्मंगलवेदघोषैर्भद्रासनेउपवेशयेत्॥ ततोयजमानः पूर्ववृतैस्त्वतु-
र्भिरूत्विग्भिः स्वस्तिवाचनंकुर्यात्॥ भोब्राह्मणाः ममगृहेअद्यकरिष्यमाणसग्रहमखविना
यकशांत्याख्यस्यकर्मणः बहुपुण्याहंभवंतोब्रुवंतु॥ अस्तुपुण्याहंइतिद्विजावदेयुः ॥एवंकल्या
णादि०॥ ततोजीवत्पतिपुत्राभिः स्ववासिनीभिर्निराजनंकार्यं॥ ताभ्यश्चयजमानोवस्त्रकं
चुकादिदद्यादित्याचारः ॥ ततआचार्योयजमानदक्षिणतउदङ्मुखस्तिष्ठन्पूर्वदेशस्थक
लशमादाय॥ सहस्राक्षंशतधारमृषिभिः पावनंकृतं॥ तेनत्वामभिषिंचामिपावमान्यः पु
नंतुते॥ इतिमंत्रेणयजमानमभिषिंचेत्॥ कुंभमध्येकिंचिज्जलमवशेषणीयं॥ दक्षिणंकुं

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

भमादाय ॥ भगंतेवरुणोराजा भगंसूर्योबृहस्पतिः ॥ भगमिंद्रश्चवायुश्चभगंसप्तर्षयोददुः॥
इतिदक्षिणकुंभेनयजमानमभिषिंचेत् ॥ ततः पश्चिमकुंभमादाय ॥ यत्तेकेशेषुदौर्भाग्यंसीमं
तेयच्चमूर्द्धनि ॥ ललाटेकर्णयोरक्ष्णोरापस्तत्घ्नंतुसर्वदा ॥ इतिपश्चिमकुंभेनयजमानमभि
षिंचेत् ॥ ततउत्तरकलशमादाय ॥ सहस्राक्षंशतधारमृषिभिःपावनं कृतं ॥ तेनत्वामभिषिंचा
मिपावमान्यःपुनंतुते ॥ भगंतेवरुणोराजाभगंसूर्योबृहस्पतिः ॥ भगमिंद्रश्चवायुश्चभगंसप्त
र्षयोददुः ॥ यत्तेकेशेषुदौर्भाग्यंसीमंतेयच्चमूर्द्धनि ॥ ललाटेकर्णयोरक्ष्णोरापस्तत् घ्नंतुसर्वदा
॥इतिमंत्रैरभिषिंचेत् ॥ ततश्चतुर्भिर्मीलितैः कुंभैरभिषेकः ॥ तत्रमंत्राः ॥ एतद्वैपावनंस्नानंस

For Private and Personal Use Only

हस्ताक्षमृषिस्मृतं॥तेनत्वांशातधारेणपावमान्यःपुनंतिमाः॥शक्रादिदशादिक्पालाब्रह्मेशाके-
शवादयः॥आपस्तेघ्नंतुदौर्भाग्यंशांतिंददतुसर्वदा॥ॐ सुमित्रियानऽआपऽओषधयःसंतुदु
र्मित्रियास्तस्मैसंतुयोस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मः॥समुद्रागिरयोनद्योमुनयश्चपतिव्रताः॥दौर्भा
ग्यंघ्नंतुतेसर्वंशांतिंयच्छंतुसर्वदा॥पादगुल्फोरुजंघास्यनितंबोदरनाभिषु॥स्तनोरुबाहुहस्ता
ग्रग्रीवास्वंसांगसंधिषु॥नासाललाटकर्णेषुकेशांतेषुचयत्स्थितं॥तदापोघ्नंतुदौर्भाग्यंशांतिं
यच्छंतुसर्वदा॥ततआचार्यःप्राङ्मुखोयजमानस्यपश्चात्तिष्ठन्सव्यपाणिनाकुशान्यज
मानस्यशिरसिप्रागग्रान्निधाय॥तत्रसार्षपंतैलंऔदुंबरस्रुवेणादाय॥ॐमितायस्वाहाइदंमि

तायनमम॥ यजमानस्यत्यागः॥ ॐ संमितायस्वाहाइदंसंमिता०॥ ॐ शालायस्वाहा इदंशालाय०॥ ॐ कटंकटायस्वाहा इदंकटंकटाय०॥ ॐ कूष्मांडायस्वा० इदंकूष्मांडाय० ॥ ॐ राजपुत्रायस्वा० इदंराजपुत्रा०॥ इतिषडाहुतीर्मस्तकेजुहुयात्॥ ततोग्निसमीपमागत्य॥ पवित्रेणाज्योत्पवनादिसोमायस्वाहेत्यंतंकुर्यात्॥ षड्भिरग्नौश्रपितचरुणाजुहुयात्॥ ॐ मितायस्वा० इदंमिता०॥ ॐ संमितायस्वा० इदंसंमिताय०॥ ॐ शालायस्वा० इदंशा०॥ ॐ कटंकटायस्वा० इदंकटंकटाय०॥ ॐ कूष्मांडायस्वा० इदंकूष्मां०॥ ॐ राजपुत्राय० इदंराजपुत्रा०॥ तेनैवचरुणाव्योमकेशादीनांहोमः॥ ॐ व्योमकेशायस्वा० इदंव्योम

के०॥ यथामंत्रलिंगंत्यागः॥ ॐ पार्वत्यै०॥ ॐ भीमजाय०॥ ॐ वासुदेवाय०॥ ॐ अर्काय०॥
ॐ सोमाय०॥ ॐ भौमाय०॥ ॐ बुधाय०॥ ॐ बृहस्पतये०॥ ॐ शुक्राय०॥ ॐ शनये०॥
ॐ राहवे०॥ ॐ केतवे०॥ ॐ बाहुलेयाय०॥ ॐ विष्णवे०॥ ॐ इंद्राय०॥ ॐ अग्नये॥ ॐ यमा
य०॥ ॐ निर्ऋतये०॥ ॐ वरुणाय०॥ ॐ वायवे०॥ ॐ कुबेराय०॥ ॐ ईशानाय०॥ ततो
यजमानेनद्रव्यत्यागःकार्यः॥ इमानिसंपादितानिहवर्नार्थद्रव्याणियाया यक्ष्यमाणदेव
ताभ्यस्ताभ्यःमयापरित्यक्तानिनमम॥ ततोगणेशायवराहुतिः॥ ततोग्रहहोमःपू
र्ववत्॥ ततःस्थापितदेवतानांपंचोपचारपूजा॥ स्विष्टकृदादिप्राजापत्यांतोहोमः॥ ततोब

लिदानंपूर्ववत् ॥ क्षेत्रपालबलिः ॥ हस्तपादप्रक्षालनं ॥ ततो हुतशेषचरुणाइंद्रादिलोकपाले
भ्यो नाममंत्रैर्बलिंदत्वा॥ शुद्धोदकेनसुस्नातोयजमानः विनायकसमीपेउपविश्य॥ ॐ तत्पु-
रुषायवि० तन्नोदंती० ॥१॥ ॐ सुभगायैवि० तन्नोगौरी० ॥२॥ द्वाभ्यांमंत्राभ्यांविना
यकांबिकाभ्यांनमः ध्यायामीत्येवंषोडशोपचारैः संपूज्य॥ कृताकृततंडुलान् ॥ तिलयु
क्तोदनं॥पक्वापक्वमत्स्यान्॥पक्वापक्वमांसं॥त्रिविधांसुरां॥पक्वंमांसं॥मूलकपूपपूरिकोंडर
जस्त्रक्दध्यन्नपायसगुडमिश्रपिष्टमोदकलड्डूकानिचित्रस्रगंधपुष्पकूष्मांडफलानिचैकपा
त्रेस्थूर्पेवाकृत्वा॥ ॐ तत्पुरुषा० तन्नोदंती०॥१॥ ॐ सुभगायै० तन्नोगौरी० ॥२॥विना

यकांबिकाभ्यांनमः इमंउपहारंनिवेदयामि ॥ इतिनिवेद्य ॥ कुंकुमगंधदूर्वासर्षप
सहितोदकेनांजलिमापूर्य ॥ ॐ तत्पुरुषाय० ॥ ॐ स्कभगायै० ॥ २ ॥ इतिमंत्राभ्यांवि-
नायकांबिकाभ्यांइदमर्घंसमर्पयामि ॥ अर्घंदत्वा ॥ भूमौशिरःकृत्वा ॥ रूपंदेहियशोदेहि
भगवन्देहिमेभगं ॥ पुत्रान्देहिधनंदेहिसर्वान्कामांश्चदेहिमे ॥ इतिविनायकं ॥ रूपंदे-
हियशोदेहिभगंभगवतिदेहिमे ॥ पुत्रान्देहिधनंदेहिसर्वकामांश्चदेहिमे ॥ इत्यंबिकांच
पतिष्ठेत् ॥ सौभाग्यमंबिकेदेहिरूपंभाग्यंयशोपिच ॥ स्त्रियंपुत्रांश्चकामांश्चतथाशौर्यंच
देहिमे ॥ गणेशमातरंबालंयत्किंचिन्मदभीप्सितं ॥ एकनाम्नैवतद्देहिदेहिगौरिवरान्

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

संस्कार ने॥ ततआचार्यः शूर्पं कुशानास्तीर्यकृताकृताद्युपहारं पूर्वोक्तंसर्वं तत्रनिधायचतुष्पथंग भास्कर
॥२८६॥ त्वा॥ तत्रभूमिंजलेनाभ्युक्ष्यतत्रकुशानास्तीर्य॥ तत्रमंत्रोक्तदेवताः संपूजयेत्॥ आदित्या
दिमंत्रोक्तदेवताभ्योनमः ध्यायामीत्येवंषोडशोपचारैः पूजयेत्॥ तत्रशूर्पंनिधायबलिंदद्या
त्॥ मंत्रास्तु॥ बलिंगृण्हंत्विमेदेवाआदित्यावसवस्तथा॥ मरुतावश्विनौदेवाः सुपर्णाःपन्न
गाग्रहाः॥ असुरायातुधानाश्चपिशाचामातरोगणाः॥ शाकिन्योयक्षवेतालायोगिन्यःपू
तनाग्रहाः॥ जृंभकाःसिद्धगंधर्वानागाविद्याधरानगाः॥ दिक्पालालोकपालाश्चयेचवि ॥२८६॥
घ्नस्यनायकाः॥ जगतांशांतिकर्तारोब्रह्माद्याश्चमहर्षयः॥ माविघ्नामाचमेपापंमासंतुपरि

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पंथिनः॥ सौम्याभवंतुदृप्तान्श्चमूतप्रेताःस्रुखावहाः॥ ततोयजमानोगृहमागत्यहस्तौपादौचप्र
क्षाल्याचमेत्॥ ततआचार्यःकृतस्यसग्रहमखविनायकशांत्याख्यस्यकर्मणःसांगतासिध्यर्थं
वसोर्द्धारासमन्वितंपूर्णाहुतिहोमंकरिष्ये॥उक्तविधिनापूर्णाहुतिंवसोर्द्धारांचहुत्वाभस्मधार
णंकुर्यात्॥ संस्रवप्रा०॥ कृतस्यसग्रहमखविनायकशांत्याख्यस्यकर्मणःसांगता०॥ प्रणीताविमोकः॥ श्रेयोदानं॥ यजमानः कृतस्यसग्रहमखविनायकशांत्याख्यस्यकर्मणःसां०श्रेयःस्वी
करणंकरिष्ये॥ आचार्यः कृतस्यस० श्रेयोदानंकरिष्ये॥ शिवाआपः संत्वित्यादि॥ भवन्नि
योगेनमयाअस्मिन्सग्रहमखविनायकशांत्याख्येकर्मणियत्कृतंआचार्यत्वं०॥ततआचा

For Private and Personal Use Only

र्यैगंधादिनापूजयेत॥ ततोग्रहकलशोदकेनयजमानस्यसकुटुंबस्याभिषेकः ॥ विनायकांबिक
योःपंचोपचारैःपूजांकृत्वा॥ यांतुदेवेतिविसृज्य ॥ इमेविनायकांबिकयोर्मूर्ती आचार्यायतुभ्य
महंसंप्रददे॥ इदंग्रहपीठंतुभ्य०॥ अग्निंगंधादिनासंपूज्य॥ गच्छगच्छेतिविसृज्य॥ कृतस्य
सग्रहमखविनायकशांत्याख्यस्यकर्मणः सांगतासिध्यर्थंयथाशक्तिब्राह्मणान्भोजयिष्ये॥
अनेनकृतेनकर्मणाश्रीपरमेश्वरःप्रीयतां ॥ ब्राह्मणेभ्योभूयसींदत्वातेभ्यश्चाशिषोगृण्हीया
दितिसंस्कारभास्करेविनायकशांतिप्रयोगः॥ ॥ अथगुर्वर्कबलंज्योतिर्निबंधेगर्गः॥
स्त्रीणांगुरुबलंश्रेष्ठंपुरुषाणांरवेर्बलं॥तयोश्चंद्रबलंश्रेष्ठमितिगर्गेणभाषितं॥जन्मत्रिदश

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मारिस्थः पूजयाशुभदोगुरुः ॥ विवाहेथचतुर्थाष्टद्वादशस्थोमृतिप्रदः ॥ देवलः ॥ नष्टात्म
जाधनवर्तीविधवाकुशीलापुत्रान्विताहतधवासुभगाविपुत्रा ॥ स्वामिप्रियाविगतपुत्रधवा
धनाढ्यावंध्याभवेत्करगुरोक्रमशोभिजन्म ॥ बृहस्पतिः ॥ झषचापकुलीरस्थोजीवोप्यशु
भगोचरः ॥ अतिशोभनतांदद्याद्विवाहोपनयादिषु ॥ राजमार्तंडः ॥ तृतीयषष्ठगश्चैवदशमै
कादशस्थितः ॥ रविः शुद्धोनिगदितोवरस्यैवकरग्रहे ॥ जन्मस्थेचद्वितीयस्थेपंचमेसप्तमे
पिवा ॥ नवमेभास्करेपूजांकुर्यात्पाणिग्रहोत्सवे ॥ चतुर्थेवाष्टमेचैवद्वादशेभास्करेस्थिते ॥
वरः पंचत्वमाप्नोतिकृतेपाणिग्रहोत्सवे ॥ लल्लः ॥ द्वादशादशमचतुर्थेजन्मनिषष्ठाष्टमेतृ

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तीयेच॥ प्राप्तेपाणिग्रहणेजीववैधव्यमाप्नोति॥ मूहूर्तदीपिकायां ॥ व्ययत्रिदिग्बंधुमूर्ति
१२। ३। १०। ४। ८ स्थितोपिस्त्रियोधनास्तांकस्कृतायगेश्च॥ विस्थोग्रहैर्देवपुरोहितश्चशक्रभप्र
दश्चेतिवसिष्ठआह॥ गर्गः॥ सर्वत्रापिशक्रभंदद्याद्वादशाब्दात्परंगुरुः॥ पंचषष्ठाब्दयोरेवशक्रभ
गोचरतामता॥ सप्तमात्संचवर्षेषुस्वोच्चस्वर्क्षगतोयदि॥ अशक्रभोपिशक्रभंदद्याच्छुभकृत्सेषुकिंपु
नः॥ रजस्वलायाः कन्यायागुरुशक्रद्दिंनचिंतयेत्॥ अष्टमेपिप्रकर्तव्योविवाहस्त्रिगुणार्चनात्॥
अर्कगुर्वोर्बलंगौर्यारोहिण्यर्कबलास्मृता॥ कन्याचंद्रबलाप्रोक्तावृषलीलग्नतोबला॥ अष्टवर्षा

भवेद्गौरीनववर्षाचरोहिणी॥ दशवर्षाभवेत्कन्या अतऊर्ध्वंरजस्वला॥ ॥ अथबृहस्प-

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तिशांतिः ॥ शौनकः ॥ कन्यकोद्वाहकालेतु आनुकूल्यंनविद्यते॥ ब्राह्मणस्योपनयनेगुरोर्वि
धिरुदाहृतः ॥ स्कवर्णेनगुरुंकृत्वापीतवस्त्रेणवेष्टयेत् ॥ ऐशान्यांधवलंकुंभंधान्योपरिनिधाय
च ॥ मदनंमधुपुष्पंचपलाशंचैवसर्षपान् ॥ मांसीगुडूच्यपामार्गविडंगीशंखिनीवचा ॥ सह
देवीहरिक्रांतासर्वौषधिशतावरी ॥ बलाचमहदेवीचनिशाद्वितयमेवच॥ कृत्वाज्यभागप
र्यंतंस्वशाखोक्तविधानतः ॥ ग्रहोक्तमंडलेभ्यर्च्यपीतपुष्पाक्षतादिभिः ॥ देवपूजोत्तरेकाले
ततः कुंभानुमंत्रणं॥ अश्वत्थसमिधश्चाज्यंपायसंसर्पिषायुतं ॥ यवव्रीहितिलाःसाज्या
मंत्रेणोवबृहस्पतेः॥ अष्टोत्तरशतंसर्वहोमशेषंसमापयेत् ॥पुत्रदारसमेतस्यअभिषेकंस

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

माचरेत् ॥ कुंभाभिमंत्रणोक्तैश्चसमुद्रज्येष्ठमंत्रतः ॥ प्रतिमांकुंभवस्त्रंच आचार्यायनिवेद
येत् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाच्छुभदःस्यान्नसंशयः ॥ इतिबृहस्पतिशांतिः ॥ ॥ अथ
ष्टौविवाहभेदाः ॥ तत्रमनुरुद्देशपूर्वकंक्रमेणतल्लक्षणमाह ॥ ब्राह्मोदैवस्तथैवार्षःप्राजापत्य
स्तथासुरः ॥ गांधर्वोराक्षसश्चैवपैशाचश्चतथाष्टमः ॥ आच्छाद्यचार्हयित्वाचश्रुतशीलवते
स्वयम् ॥ आहूयदानंकन्याया ब्राह्मोधर्मःप्रकीर्तितः ॥ यज्ञेतुवितते सम्यगृत्विजे कर्मकुर्व
ते ॥ अलंकृतस्कतादानंदैवधर्मंप्रचक्षते ॥ एकंगोमिथुनंद्वेवावरादादाय धर्मतः ॥ कन्याप्रदा
नंविधिवदार्षोधर्मःसउच्यते ॥ सहोभौचरतांधर्ममितियश्चानुभाष्यतु ॥ कन्याप्रदानमभ्यर्च्य

For Private and Personal Use Only

प्राजापत्योविधिः स्मृतः ॥ अत्रविशेषंपारिजातेभगवान् ॥ अन्येष्वपिविवाहेषुधर्मस्यचरणंस
ह ॥ यद्यप्युक्तंतथाप्यत्रविशेषोक्तिर्गृहाश्रमात् ॥ आश्रमांतरसंप्राप्तिर्निषेधार्थेतिगम्यते ॥
नचात्रतस्यांजीवत्यांविवाहस्यपरिग्रहः ॥ आश्रमांतरयोगोवामृतायांभवतस्तनाविति ॥ अ
न्येतुपुत्रादावनग्निसाध्येषुसाहित्यनियमार्थासेति ॥ ज्ञातिभ्योद्रविणंदत्वाकन्यायाश्चस्वश
क्तितः ॥ कन्याप्रदानंस्वच्छंदादासुरोधर्मउच्यते ॥ इच्छयान्योन्यसंयोगः कन्यायाश्ववरस्य
च ॥ गांधर्वः सइतिज्ञेयोमैथुनेकामसंभवः ॥ हत्वाच्छित्वाचभित्वाचक्रोशंतींरुदतींगृहात् ॥
प्रगृह्यकन्याहरणंराक्षसोविधिरुच्यते ॥ सुप्तांमत्तांप्रमत्तांवाहोरात्रौयः प्रयच्छति ॥ सपापि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

षोविवाहानांपैशाचः प्रथितोष्टमः ॥ आर्षेगोमिथुनादानंचकन्यार्हणं॥ ननु तावत्कन्यावि
क्रयेण निंद्यत्वमित्यपि मनुनैवोक्तम् ॥ आर्षेगोमिथुनंशुल्कं केचिदाहुर्मृषैवतदित्युपक्र-
म्य॥ शुल्कंमूल्यं॥ अर्हणंतत्कुमारीणामानृशंस्यंहिकेवलमिति॥ तद्गोमिथुनं आनृशंस्यं अ
निंदितम् ॥ किंतुतत्कुमारीणामर्हणंपूजनमित्येवमाचारमदनरत्नेव्याख्यातम्॥ एषांव्यव
स्थामाहमनुः॥ षडानुपूर्व्याविप्रस्यक्षत्रस्यचतुरोवरान् ॥ विट्शूद्रयोस्तुतानेवविंद्याद्धर्म्या
नराक्षसान्॥ तत्रब्राह्मादीन्गांधर्वान्तान्ब्राह्मणस्यधर्म्यान् धर्मादनपेतान्विंद्यात्॥ क्षत्रस्यआ-
सुरगांधर्वराक्षसपैशाचान्॥ वैश्यशूद्रयोराक्षसवर्जितान् आसुरगांधर्वपैशाचानितिव्याख्या

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तंमदनपारिजाते॥ एषामपिप्राशस्त्यव्यवस्थामाहमनुः॥ चत्वारोब्राह्मणस्याद्याः शस्तागां
धर्वराक्षसौ॥ राज्ञस्तथासुरोवैश्यशूद्रेचांत्यस्तु गर्हितइत्यष्टौविवाहभेदाः॥ ॥कन्या
विवाहकालः॥ सोमोददद्गंधर्वायगंधर्वोददद्गग्नयेइतिश्रुतिः॥ तथाचज्योतिर्निबंधे॥षडब्द
मध्येनोद्वाह्याकन्यावर्षद्वयंयतः॥ सोमोभुंक्तेततस्तद्वद्गंधर्वश्चतथानलः॥यमः॥ सप्तसंव
त्सरादूर्ध्वंसर्ववर्णस्यकन्यका ॥विवाहे शस्यतेराजन्नन्यथाधर्मगर्हितइति॥ यथा॥ अष्ट
वर्षाभवेद्गौरीनववर्षाचरोहिणी॥ दशवर्षाभवेत्कन्या अतऊर्ध्वंरजस्वला॥१॥ गौरींददन्ना
कलोकेवैकुंठेरोहिणींददन्॥ कन्यांददन्ब्रह्मलोकेरौरवेतुरजस्वलां॥२॥ द्वादशेब्देरजस्व

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

लांइत्यन्यपाठः ॥ रत्नमालायांदेवलः ॥ ऊर्ध्वंदशाब्दाद्याकन्यावर्षेएकादशे तुसा ॥ गांधारीस्या
त्समुद्वाह्याच्चिरंजीवितुमिच्छतेति ॥ तत्रसप्तमाष्टमाब्द उत्तमः ॥ नवमदशमोमध्यमः ॥ ए
कादशाब्द अधम इति ॥ अत्रकन्यावयोब्दोर्ध्वंद्विगुणाब्दवयस्कवरायकन्यांदद्यात् ॥ अ
न्यथादानेदोषभाग्स्यादिति ॥ ॥ कन्यादानाधिकारी ॥ माधवीयेनारदः ॥ पितादद्या
त्स्वयंकन्यांभ्राताचानुमतेपितुः ॥ मातामहोमातुलश्चसकुल्योजननीतथा ॥ मातात्वभा
वेसर्वेषांप्रकृतौयदिवर्तते ॥ तस्यामप्रकृतिस्थायांकन्यांदद्युःस्वजातयः ॥ यदातुनैवकश्चि
त्स्यात्कन्याराजानमाव्रजेदिति ॥ अप्रकृतिस्थाउन्मत्तादिदोषयुता ॥ गम्यत्वभावेदा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नृणांकन्याकुर्यात्स्वयंवरमिति॥ दानप्रशंसा॥ संवर्तः ॥ अलंकृत्यतुयः कन्यांभूषणाच्छा
दनादिभिः॥दत्वास्वर्गमवाप्नोति पूज्यतेवासवादिभिरिति॥ ऋष्यशृंगः॥ वरगोत्रंससुच्चा
र्यप्रपितामहपूर्वकं॥ नामसंकीर्तयेद्विद्वान्कन्यायाश्चैवमेवहीति॥ दानेविशेषस्तु॥ सर्वत्र
प्राङ्मुखोदाताप्रतिग्राहीउदङ्मुखः॥ एषएवविधिर्यत्रकन्यादानेऽपर्ययइति॥ विवाहेमं
डपस्तुप्रागुक्तः॥ वेदिकाप्रकारः॥ नारदः॥ हस्तोच्छ्रितांचतुर्हस्तांचतुरस्रांसमंततः॥ वर-
स्येतिशेषः॥ ॥ अथविवाहदिनात्प्राक्विवाहांगमंगलकार्यकर्तव्यतोच्यते॥ वरा
हः॥ कार्यंविवाहकार्यांगंविवाहोदितभैर्जनैः॥ विबलंचविधुंहित्वात्रिषष्ठनवमंदिनं॥१॥

For Private and Personal Use Only

हेरंबपूजनंतैलहरिद्राचांकुरार्पणं ॥ पेषणंकंडनाद्यंचवेदिकामंडपादिकं ॥ यवारकुंकुमा
दिश्चलड्डुकादिव्यंजनानीति ॥ यवारंचिकसा ॥ विवाहेदिनशुद्धिरुक्त ॥ उदगयनआ
पूर्यमाणपक्षेपुण्याहेकुमार्याः पाणिंगृण्हीयात् ॥ तथाच ॥ विवाहशुद्धिंप्रवदंतिसंतो
वात्स्यादयःस्त्रीजनिजन्ममासादिति ॥ अत्रवधूवरयोर्घटितादिविचारोगुरुबलादिकंपु
ण्याहादिविनिर्णयोलग्नशुद्धिश्चेत्यादिज्योतिःशास्त्रेज्ञेयं ॥ विस्तरभयान्नात्रलिखितं ॥
॥ इतिसंस्कारभास्करेविवाहोपयोगीसापिंड्यादिसंक्षिप्तनिर्णयः ॥ ॥ ७ ॥

अथ मुख्यब्राह्मविवाहांगभूतो वाग्दानविधिरुच्यते॥ ज्योतिर्विदादिष्टे विवाहनक्षत्रादि युते शुभकाले प्रशस्तवेषै र्युग्मब्राह्मणैः पुरंध्रीभि र्ज्ञातिबांधवैश्च सह वरपितागंधाक्षत पुष्पयुग्मवस्त्र भूषणफलतांबूलादि गृहीत्वा तूर्यमंगलवाद्यादिभिर्युतः कन्यागृहे आगत्य शुभवस्त्रपीठासने प्रत्यङ्मुख उपविशेत्॥ तद्दासने कन्यापिता प्राङ्मुख उपविश्य स्व वामतः प्राङ्मुखीं कन्यामुपवेश्य॥ स्वपुरतः गणपतिं कलशं च संस्थाप्य॥ श्रीगणपत्यादि स्मरणपूर्वकं देशकालकीर्तनांते करिष्यमाणकन्याविवाहांगभूतं वाग्दानमहं करिष्ये इति कन्यापितुः संकल्पेऊहः॥ करिष्यमाणपुत्रविवाहांगभूतं कन्यानिरीक्षणं पूजनं च करि

ष्ये इति वरपितुः संकल्पः ॥ तदंगविहितं गणपतिपूजनं वरुणपूजनं च करिष्ये इति उभौ उक्त्वा ॥ ततो वरपिता अमुकगोत्रोत्पन्नाय अमुकप्रवरान्विताय अमुकशर्मणे वराय अमुकगोत्रोत्पन्नां अमुकप्रवरान्वितां अमुकीनाम्नीं कन्यां भार्यात्वेन वृणीमहे ॥ इति कन्यापितरं प्रति ब्रूयात् ॥ ततो दाता भार्यां सुहृद्बंध्वनुमतिं गृहीत्वा यथोक्तमनुवाद्य वावृणीध्वमिति वदेत् ॥ ततो वरपिता कन्यानिरीक्षणपूर्वकं कुंकुमाक्षतपुष्पयुग्मवस्त्रभूषणतांबूलादिभिः कन्यां स्थाने पूजयेत् ॥ संप्रदायागतमंत्रैः ॥ ततो दाता प्रत्यङ्मुखोपविष्टं वरपितरं गंधतांबूलादिभिः पूजयेत् ॥ स च वरपिता दातारं पूजयेत् ॥ ततो दाता हरिद्राखंडयुतपंचपूगी

फलानिगृहीत्वापठेत् ॥ अव्यंगेऽपतितेऽक्लीबेदशदोषविवर्जिते॥ इमांकन्यांप्रदास्यामिदेवा
ग्निद्विजसन्निधौ॥ १॥ अमुकसगोत्रोत्पन्नाय अमुकप्रवरान्विताय अमुकशर्मणःप्रपौत्राय अ
मुकशर्मणःपौत्राय अमुकशर्मणःपुत्राय॥ अमुकसगोत्रोत्पन्नांअमुकप्रवरान्वितांअमुकश
र्मणः प्रपौत्रींअमुकशर्मणःपौत्रींअमुकशर्मणःपुत्रींअमुकीनाम्नीं इमांकन्यांज्योतिर्विदा
दिष्टेमुहूर्तेदास्येइतिवाचासंप्रददे॥ प्रदाबध्नन्निति मंत्रेणहरिद्राखंडपूगीफलानिवरपि
तृवस्त्रप्रांतेबध्वाग्रंथिंचंदनेनार्चयित्वापठेत्॥ वाचादत्तामयाकन्यापुत्रार्थेस्वीकृतात्वया॥
कन्यावलोकनविधौनिश्चितस्त्वंसुखीभव॥ १॥ ततोवरपितापूर्ववत्हरिद्राखंडयुतपूगीफला

निग्रहीत्वा अमुकगोत्रोत्पन्नां अमुकप्रवरान्वितां अमुकशर्मणः प्रपौत्रीं ॥ अमुकशर्म-
णः पौत्रीं अमुकशर्मणः पुत्रीं ॥ अमुकीनाम्नीं इमां कन्यां अमुकसगोत्रोत्पन्नाय अमुकप्रव
रान्विताय अमुकशर्मणः प्रपौत्राय अमुकशर्मणः पौत्राय अमुकशर्मणः पुत्राय अमुक
शर्मणे वराय भवंतो निश्चिता भवंत्विति दातृवस्त्रप्रांते पूर्ववन्मंत्रेण बध्वा ग्रंथिं चंदनेनार्च
यित्वा पठेत् ॥ वाचादत्ता त्वया कन्या पुत्रार्थं स्वीकृता मया ॥ वरावलोकनविधौ निश्चितस्त्वं सु
खीभव ॥ १॥ ततो दाता पात्रस्थसिततंदुलपुंजोपरि शचीमावाह्य कन्याहस्तेन संपूज्य प्रार्थ-
येत् ॥ देवेंद्राणि नमस्तुभ्यं देवेंद्रप्रियभामिनि ॥ विवाहभाग्यमारोग्यं पुत्रलाभं च देहि मे ॥ १॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

पुरंध्रीभिर्निराजनादिमांगलिकंकार्यं ॥ विप्रेभ्योगंधतांबूलदक्षिणादिभिःसंपूज्य॥तेरा
शिषोगृहीत्वा॥ गणपत्यादिविसर्जयेत् ॥ इतिसंस्कारभास्करेवाग्दानविधिः॥ ॥ततो
विवाहदिनात्पूर्वतृतीयषष्ठनवमरहितान्यतमशुभदिनेविवाहनक्षत्रादियुतेवधूवरयोस्तै
लहरिद्रारोपणंगोधूमपूजनंचकार्यं॥ सिंहासनेरथारोहेदंपत्योःपादक्षालने॥ अभिषे
केसौरव्यरुत्येतिष्ठेत्सत्नीतुवामतः॥१॥ श्राद्धेसदैववामांगेपत्नीचोदकमाहरेत्॥ वृद्धिश्राद्धा
दिमांगल्येदक्षिणांगेसदाभवेत्॥२॥ लाज होमंसमिद्धोमंमूर्ध्निहोमंतथैवच॥ पूर्णाहुतिंच
सोद्धारांतिष्ठेनैवहिकारयेत् ॥३॥ ततोविवाहदिनात्पूर्वदिनेकन्यापितावरपिताचसपत्नी

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

कः कन्यापुत्राभ्यांसहमंगलंस्नात्वाहतवाससीपरिधाय धृतातिलकोलंकारादिभिरलंकृ
तोबहिः शालायांशुभासने उपविश्य॥ स्वदक्षिणतःपत्नींतद्दक्षिणतः संस्कार्यंचोपवेश्य
॥ आचम्यप्राणानायम्यदेशकालौसंकीर्त्य अस्यअमुकशर्मणः ममपुत्रस्यदेवपितृऋ
णापाकरणधर्मप्रजोत्पादनसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंश्वः करिष्यमाणविवाहाख्यं
कर्मकरिष्येइतिवरपक्षे॥ अस्याः अमुकीनाम्न्याः ममकन्यकायाःभर्त्रासह धर्मप्रजोत्पा
दनगृह्यपरिग्रह धर्माचरणेष्वधिकारसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंश्वः करिष्यमाण
विवाहाख्यंकर्मकरिष्येइतिकन्यापक्षे॥ तदंगविहितंनिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्वस्मिंस्तु

For Private and Personal Use Only

ण्याहवाचनंअविघ्नपूजनंमंडपस्थापनंवसोर्द्धागनांदीश्राद्धंचाद्यकरिष्येअत्रपुण्याहवाच
नांतेप्रजापतिः प्रीयतामितिवदेत्॥ ग्रहानुकूलतासिध्यर्थंग्रहमखंकरिष्येइतिकरणंउभ
यपक्षेसमानं॥ इत्येवंविवाहदिनात्पूर्वेन्हिसर्वंकुर्यादिति॥ ॥ अथविवाहदिनकर्तव्य
मुच्यते॥ ॥ घटीयंत्रनिमार्णस्थापनपूजनप्रार्थनाप्रकारस्तुउपनयनप्रकरणंज्ञेयः
॥ प्रक्षिप्तघटी अष्टदिशांमध्येयद्दिग्गतातत्प्रागादितः क्रमेणफलानि॥यथा॥प्रार्थि
तासाघटीतोयेयांदिशंप्रतिगच्छति॥ पूर्वाशादिफलंवक्ष्येस्थितामध्येशुभप्रदा॥सौ
भाग्यंनिधनंचैवअपमृत्यूरुजान्विता॥ भर्तुः प्रियाचवश्याचमान्यासुखधनान्विते-

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ति ॥ यद्यनिष्टदिग्गता पूर्णा वा तदा तिथिवारनक्षत्रलग्नदिक्पतीनां विवाहमंगलोत्तरं पू
जनं उक्तमंत्रेणायुतजपं तद्दशांशेन तिलाज्यैर्होमं गोदानादिकं च कुर्यादिति ॥ अथ गौरी
हरपूजनं ॥ ततः कन्यामाता सुधालिप्त कुड्ये आम्रवृक्षं कुंकुमेन चंदनेन वा विलिख्य त
दग्रे भूमौ रंगवल्लिं विरच्य तत्र कोणचतुष्टये स्थापितकलशश्रेणीनां मध्ये सूत्रवेष्टितदृ
शादं निधाय तदुपरि अग्रभागे उपलं निधाय तत्र वस्त्रे वा तंदुलपुंजे अन्योन्यालिंगित
गौरीहरयोः प्रतिमां सुवर्णरौप्यादिनिर्मितां कात्यायनीमहालक्ष्मीशचीभिः सह पूजये
त् ॥ तत्र मंत्रः ॥ सिंहासनस्थां देवेशीं सर्वालंकारसंयुतां ॥ पीतांबरधरं देवं चंद्रार्धकृतशे

For Private and Personal Use Only

स्वरं॥ करंणाथस्कधापूर्णकलन्नांदक्षिणेननु॥वरदंचाभयंवामेनाश्लिष्यन्चतनुप्रिया-
मितिध्यानमंत्रः॥ गौरीहरमहेशानसर्वमंगलदायक॥पूजांगृहाणदेवेशसर्वदामंगलंकुरु॥ इ
तिपूजामंत्रः॥ कन्यादेहप्रमाणेनसप्तविंशतितंतुभिः॥ कृतवर्तिकयादीपंप्रज्वाल्यंतैलं
पूरितं॥ इति॥ सुवासिनीब्राह्मणान्भोजयेत॥ ततोवधूर्मंगलसुस्नाताइषदग्रेपरिहितासंत
पीतवस्त्रंपरिधायकुंकुममाल्यादिभिर्भूषिताउपविश्य॥ कुंकुममाल्याक्षताः पुनःपुनः
गौरीहरोपरिउभाभ्यांहस्ताभ्यांप्रक्षिपेत्॥ इति॥ ॥ अथशिष्टाचारप्रासंसीमंतिका
र्चनमपिलिख्यते॥ तत्रायंक्रमः ॥पादप्रक्षालनांतेकुरुवरभतिलकंअक्षताभालदे

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ष्णोउष्णीषंपुष्पमालांशिरसिचकुरुतेतिलारोपणंनारिहस्तात् ॥ दद्याद्धस्तप्रपूर्णंदकंभफलमथ
तत्संमुखंनारिकेलंएवंसीमंतपूजांप्रकुरुतविधिवत्आगमार्थंवरस्य॥ ततोदातागंधाक्षतपु-
ष्पवस्त्रोष्णीषनीराजनफलतांबूलादिगृहीत्वापुरंध्रीभिर्ब्राह्मणैश्चसहमंगलतूर्यघोषपुरःस
रंवरगृहेवास्थलेगच्छेत्॥वरःप्रशस्तवेशालंकृतोवस्त्राच्छादितपीठेप्राङ्मुखउपविशेत्॥ तत्पुरतः
दाताप्रत्यङ्मुखउपविश्याचम्यदेशकालौस्मृत्वाकन्याविवाहार्थंआगतायस्नातकायवराय
सीमंतिकेनार्चयिष्ये॥ तदंगत्वेननिर्विघ्नार्थंगणपतिवरुणपूजनंकरिष्येइतिकृत्वा ॥ ततो
वरपूजनं॥ ॐ विराजोदोहोसिविराजोदोहमसीयमयिपाद्यायैविराजोदोहः॥ १ ॥

For Private and Personal Use Only

इतिमंत्रेणपादप्रक्षालनं ॥ ॐ स्फचक्षा० इतिमंत्रेणगंधं ॥अनाधृष्टाइत्यक्षतावंदनं॥
ॐ सुवास्फवासेतिवस्त्रोष्णीषं ॥ ॐ यद्यशोप्सरसामि० इतिमंत्रेणपुष्पं ॥ ॐ वसोः
पवित्रमसीतितैलारोपणंकार्यं ॥ तैलंमस्तकेक्षिपेत् ॥ॐ ऋतवस्स्थऽऋतावृधऽऋ
तुष्टास्थऽऋतावृधः ॥ घृतश्चुतोमधुश्चुतोविराजोनामकामदुघाऽअक्षीयमाणाः ॥१॥
ॐ ऋतवस्स्थेत्यृतवोह्येताऽऋतावृधऽइतिसत्यवृधऽइत्येतदृतुष्ठास्थऽऋतावृधऽ
इत्यहोरात्राणिवाऽइष्टकाऽऋतुष्ठावाऽअहोरात्राणितिष्ठंति घृतश्चुतोमधुश्चुतऽइति
तदेनाघृतश्चुतश्चमधुश्चुतश्चकुरुते ॥१॥ विराजोनामेत्येतद्वैदेवाऽएताऽइष्टकाना

मभिरूपाव्हयंतथुथायुथैनाऽ एतदाचक्षतेताऽ एनानभ्युपावर्तंताथ लोकंपृणाऽ एवपराच्य
स्तस्थुरहितनाम्योनिमेमिहत्यस्ताविराजोनामाकुर्वततोऽ एनानभ्युपावर्ततंतस्माद्यद्धका
ऽ उपधायलोकंप्रेणयाभिमंत्रयतेतदेनाविराजः कुरुतेदशाक्षराहिविराट्कामदुघाऽ अक्षीय
माणाऽ इतितदेनाः कामदुघाऽ अक्षीयमाणाः कुरुते॥ २॥ इतिमंत्रेणवरहस्तेसन्मुखंश्री
फलंदेयंसुमुहूर्तमस्त्वितिविप्राः पठेयुः॥ अनेनवरपूजनेनलक्ष्मीनारायणःप्रीयतां॥ नानानामगो
त्रेभ्योब्राह्मणेभ्योभूयसींदक्षिणांदत्वा॥ तेराशिषोगृहीत्वा॥ अन्येभ्योतांबूलादिकंदत्वा
गणपत्यादिविसर्जयेत्॥ इतिसंस्कारभास्करेसीमांतपूजनं॥ ॥ ततःशिष्टाचारा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ष्ठरपिता एवंविधिनावस्त्रकुंकुमपुष्पफलैर्वधूंपूजयेदिति॥ वरः कृतनित्यक्रियोविधिव
त्कृतस्वस्तिवाचनोब्राह्मणैः सहसालिकाहारं भुक्त्वाअभुक्त्वावाईषच्छोतंनवंश्वेतंसदशंपरे
णाधृतंवस्त्रयुगलंपरिधायस्रग्वीइष्टदेवतापित्रादीन्नमस्कृत्यतैरनुमोदितोयथाविभवंअ
श्वादियानमारुह्यधृतसितच्छत्रस्वविन्नेर्ज्ञातिबांधवैः स्वस्तिनऽइंद्रेतिसूक्तमंगलसूक्तप
ठनपरैर्ब्राह्मणैःपुरंध्रीभिःपूर्णकलशोदकपात्रकन्यापुष्याक्षतदीपमालाध्वजलाजैर्मंग
लतूर्यघोषैश्चसहवधूगृहेगत्वातद्वारदेशेप्राङ्मुखस्थितनीराजनपूर्णकुंभयुतैःस्त्रीपु
रुषैःप्रत्युद्यातोनीराजितस्तन्मंडपंप्रविशेत्॥ तत्रायंक्रमः॥ साधूक्तिर्विष्टरंपाद्यमपर

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मुदकार्घ्यंमधुप्राशनंत्रीन्नाचामेद्दाङ्गलेपः सुमनसमुपवीतानिवस्त्राणिभूषाः॥का
लंस्मृत्वाग्निंसंस्थापयति अथवरोवस्त्रमेनांप्रदद्यात्सन्मुख्यंपाणिपीडांजिगमिषतियदै
षीतिवन्हिस्मरित्या॥ आघारौभूर्भुवाद्याष्टयजतिचक्रुताषाडितिद्वादशैतान्चित्ताद्याविश्व
संख्याकृतिपरिमितयोभ्याथसंज्ञाग्निपंच॥ वध्वाचोत्थायलाजाय्जतिदशमितस्यास्वजा
नांपतेसौदीचीक्रामेत्पदानिस्थितवतउदकेनोत्तरेणाभिषिंचेत्॥ सूर्येक्षालन्हिचास्तेध्रुवम
सिहृदयालंभसौभाग्यदानंचर्मण्याथोनिवेश्यंलिहृजपतिवरः स्विष्टमेताद्विसमरित्ति॥ ॥
अथमधुपर्कः॥ तत्रवरस्यार्घदानंस्मर्यते॥ तत्प्रसंगेनयावंतोर्घ्यास्तेकथ्यंते॥ षडर्घ्याभवं

For Private and Personal Use Only

ति॥ आचार्यऋत्विग्वैवाह्योराजाप्रियः स्नातक इति॥ अथसर्वसाधारणोर्घविधिरुच्यते
॥बाहुमात्रंहस्तमात्रंवादीर्घंपंचविंशतिकुशैर्घटितंविष्टरद्वयं॥पाद्यंपादप्रक्षालनार्थंजलं
॥अर्घार्थंशंखपात्रस्थंजलं॥चंदनाक्षतपुष्पाणि॥मधुपर्कार्थंदधिमधुघृतंकांस्यपात्रेएकी
कृतंकांस्यपात्रेणापिहितं॥यज्ञोपवीतवस्त्रालंकरणानि॥एवमासाद्य॥ततोवरंशुभवस्त्राच्छा
दितपीठेप्राङ्मुखमुपवेश्य॥ दाताउदङ्मुखः प्रत्यङ्मुखोवाउपविश्याचम्यप्राणानायम्यदेश
कालौस्मृत्वा॥कन्याविवाहांगत्वेनआगतंवरंमधुपर्केणार्चयिष्ये॥ तत्रनिर्विघ्नार्थंगणपतिं
स्मृत्वा॥ ॥ततोदातावरस्याग्रेकृतांजलिपुटस्तिष्ठन्पठेत्॥ ॐ साधुभवानास्तामर्चयि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

व्यामोभयंतं॥ ॐ अर्चय॥ इतिवरोब्रूयात्॥विष्टरादीनि अन्यः संबोधयति॥ तद्यथा॥
अर्चकादपरोविप्रोविष्टरादीनिमधुपर्कांतानित्रिःसंबोधयति॥विष्टरोविष्टरोविष्टरः प्रतिगृ
ह्यतां॥ततोर्घ्योर्घयितुः सकाशाद्विष्टरंप्रतिगृण्हाति॥ ॐ वर्ष्मोस्मिसमानानामुद्यतामि
वसूर्यः॥इमंतमभितिष्ठामियोमाकश्चाभिदासति॥१॥ इतिमंत्रेणविष्टरमुदगग्रमास
नेनिधायउपविशति॥पादार्थमुदकंपादार्थमुदकंपादार्थमुदकंप्रतिगृह्यतां॥प्रतिगृण्हा
मि॥सव्यंपादंप्रक्षाल्यदक्षिणंप्रक्षालयतिब्राह्मणश्चेद्दक्षिणंप्रथमं॥ ॐ विराजोदोहोसि
विराजोदोहमसीयमयिपाद्यायैविराजोदोहः॥१॥ इत्यनेनमंत्रेणदक्षिणंपादंप्रक्षाल्य॥

For Private and Personal Use Only

ततोवाममनेनैव भेदे मंत्रावृत्तिः ॥ पूर्ववद्द्वितीयोविष्टरः ॥ इयांस्तु विशेषो विष्टरमुदगग्रं भूमौकृ
त्वातस्योपरिपादौ करोति ॥ ॐ वर्ष्मोस्मीत्यनेनमंत्रेण ॥ ततोर्घयितुरर्घदानं ॥ अर्घोऽर्घोऽर्घः
प्रतिगृह्यतां ॥ ॐ आपःस्थयुष्माभिःसर्वान्कामानवाप्नवानीतिमंत्रेणोभाभ्यां प्रतिगृण्हाति
॥ ततोर्घंशिरसाभिवंद्यप्रागुदग्वानिनयन्नभिमंत्रयते ॥ ॐ समुद्रं वः प्रहिणोमि स्वां योनिम
भिगच्छत ॥ अरिष्टास्माकंवीरा मापरासेचिमत्पयः ॥१॥ इत्यनेनमंत्रेणार्घं निनयेत्
॥ आचमनीयमुदकमाचमनीयमुदकमाचमनीयं प्रतिगृह्यतां ॥ अर्घ्यआचामति ॥ ॐ
आमागन्यशसास ऽ सृजवर्चसा ॥ तम्माकुरु प्रियम्प्रजानामधिपतिम्पशूनामरिष्टिंत

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नूनाम् ॥ १॥ इत्यनेनमंत्रेण ॥ ततोद्विराचमनं ॥ मधुपर्कोमधुपर्कोमधुपर्कः प्रतिगृह्य
तां॥ ततोर्घयितुर्हस्तेस्थितं मधुपर्कमर्घ्यईक्षते॥ ॐ मित्रस्यत्वाचक्षुषाप्रतीक्षेइत्यने
नमंत्रेण॥ देवस्यत्वेति प्रतिगृण्हाति॥ ततोमधुपर्कं प्रतिगृह्यसव्येपाणौकृत्वापिधानंनि
ध्कास्य दक्षिणस्यानामिकयात्रिः प्रयौति मधुपर्कं त्रिः प्रदक्षिणमालोडयति॥ ॐ नमः
श्यावास्यायान्नशनेयत्तऽ आविद्धंतत्तेनिष्कृन्तामि ॥१॥ इत्यनेनमंत्रेणअनामिकांगु
ष्ठेनचत्रिर्निरूक्षयति॥ तस्यात्रिःप्राश्नाति॥ ॐ यन्मधुनोमधव्यम्परमर्ठं रूपमन्नाद्य
म्॥ तेनाहम्मधुनोमधव्येनपरमेणरूपेणान्नाद्येनपरमोमधव्योन्नादोसानि॥१॥ इत्य

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नेनमंत्रेणाश्नाति ॥ पुनरप्यनेनैवमंत्रेणवारद्वयंउच्छिष्टमेवप्राश्नाति॥मधुपर्केचसोमे
चनोच्छिष्टंइतिवचनात्॥मधुमतीभिर्वा प्रत्यृचंपुत्रायांतेवासिनेवोत्तरतऽ आसीनायो-
च्छिष्टंदद्यात्सर्वंवाप्राश्नीयात्प्राग्वासंचरेनिनयेत्॥आचम्य॥प्राणान्संमृशति॥ॐवा
ङ्मऽआस्येस्तु॥ इतिमुखंकराग्रेणस्पृशेत्॥ ॐ नसोर्मेप्राणोस्तु॥ इतितर्जन्यंगुष्ठाभ्यां
नासारंध्रद्वयंस्पृशेत्॥ ॐ अक्ष्णोर्मेचक्षुरस्तु॥इतिअनामिकांगुष्ठाभ्यांचक्षुर्द्वयंयुगप
त्॥ ॐ कर्णयोर्मेश्रोत्रमस्तु॥ इतिमध्यमांगुष्ठाभ्यांदक्षिणकर्णं॥ अनेनैववामकर्णं॥
ॐ बाह्वोर्मेबलमस्तु॥ इतिकराग्रेणदक्षिणबाहुं॥एवंवामबाहुं॥ ॐ ऊर्वोर्मेऽ ओजोस्तु

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

॥इतियुगपद्धस्तेनोरू॥ ॐ अरिष्टानिमेङ्गानितनूस्तन्वामेसहसंतु॥इतिशिरःप्रभृति
पादांतानिसर्वांगानिउभाभ्यांहस्ताभ्यामालभते॥ अथगवालंभनं॥यद्यपिसूत्रकारेणगवा
लंभोनियमेनउक्तस्तथापिमधुपर्केयशोवर्धनइतिस्मृत्यंतरबलात्त्याज्यएव ॥अतःक
लियुगेउत्सर्गएव॥अथवातन्निष्क्रयद्रव्योत्सर्गः॥तत्प्रयोगस्तु॥वरस्यसमीपेभूमौउद
गग्रदर्भानास्तीर्य॥दातावरहस्तेनिष्क्रयद्रव्यंदत्वा गौर्गौर्गौरितिपठेत्॥वरोद्रव्यंगृहीत्वामंत्रंपठेत्॥
॥ॐ मातारुद्राणान्दुहितावसूनां॰ स्वसादित्यानाममृतस्यनाभिः॥ प्रनुवोचंचिकितु
षेजनायमागामनागामदितिंवधिष्ठ॥ममचासुकशर्मणोयजमानस्यपाप्माहतः॥ ॐ ॥३०२॥

उत्सृजततृणान्यसितिब्रूयात् ॥१॥ इत्यनेन वरः कुशोपरिद्रव्यमुत्सृजेत् ॥ ॐ कारु
पांश्रुउत्सृजते त्याद्युच्चैः ॥ अत्रशिष्टाचारप्राप्ताः केचनपदार्थाः लिख्यंते ॥ ॐ सुचक्षा॰
इतिगंधं॥ॐ अनाधृष्टेत्यक्षताः ॥ ॐ परिधास्येइत्यनेनपरिधानवस्त्रं ॥ ॐ यज्ञोपवी
तं॰ इतियज्ञोपवीतं ॥ आचम्य॥ ॐ यशसामेत्युत्तरीयं ॥ ॐ या ऽ आहारज्ज॰ इति
पुष्पमालाग्रहणं ॥ अथाववध्नीते॥ ॐ यद्यशोप्सर॰ इतिमंत्रेण ॥ अथालंकारं॥ ॐ अ
लंकरण॰ इतिप्रथमंदक्षिणकर्णे ॥ ततोनेनैववामे ॥ ब्राह्मणेभ्योभूयसींदत्वा ॥ नैराशिषो
गृहीत्वादाताअनेनमधुपर्कार्चनेनश्रीलक्ष्मीनारायणः प्रीयतांइतिजलमुत्सृजेत्॥ ॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

इतिसंस्कारभास्करे मधुपर्कप्रयोगः ॥ ॥ ततो वरो विवाहवेद्यां गत्वा शुभासने उपविश्य
आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ स्मृत्वा ॥ एवंगुण० तिथौ धर्मार्थकामप्रजासिध्यर्थं दारप
रिग्रहणनिमित्तं अग्निस्थापनं करिष्ये ॥ हरिद्राचूर्णनिर्मिते अरत्निमात्रस्थंडिले पंचभूसं
स्कारान्कृत्वा योजकनामाग्नेः स्थापनं ॥ पश्चादग्नेस्तेजन्याः वधूपादनिवेशनार्थं स्थापनं ॥
तेजनी तृणपूलिका ॥ अत्र देशाचारतो व्यवस्था ॥ दाक्षिणात्यानामाचारादिदमपिकर्तव्यं
॥ पतिपुत्रान्वितसुमंगलीस्त्रिया वामहस्ते पयःपूरितपात्रं धृत्वा दक्षिणेन शर्करां संगृह्य सुमुहूर्ते
ओं प्रतिष्ठेति शब्दसमये पयःपात्रे गृहीतशर्करा प्रक्षिप्या ॥ तथैवान्यसुभगस्त्रियामंगलप

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

यसावधानसमयेवधूवरमस्तकेमंगलाक्षताः समर्प्याइतिशिष्टाचारः ॥ अग्निस्थापनोत्तरं
गृहमध्येगत्वाप्राङ्मुखींकन्यामवस्थाप्य प्रत्यङ्मुखोवरस्तिष्ठेत् ॥ वधूवरांतराले अविधुर
स्फुटदसहृतयः पुरुषाउदग्दशामंतःपटंधारयेयुः ॥ तत्रदैवज्ञामंगलस्मृतीनांपठनंकु
र्युः ॥ विंशोपका उच्चारणीयाः ॥ सुमुहूर्ते ॐ प्रतिष्ठ इत्युच्चैः शब्दंकुर्युः ॥ अत्रावसरेच
धूवरकरालंभेवधूः करधृतपुष्पग्रथितवरणमालांवरकंठेसमर्पयेत् ॥ उदक्संस्थं
धृतांतःपटनिःसरणंकार्यं॥ ततोवरः प्राङ्मुखउपविश्यकन्यांप्रत्यङ्मुखीमुपवेश
येत्॥ ततआचार्यादिद्विजगणः प्रतिष्ठामंत्रब्राह्मणंपठेत् ॥ ॐ मनोजूतिर्जुष

For Private and Personal Use Only

तामा०॥१॥ ब्राह्मणं ॥ ॐ मनोजूतिर्जुष०॥१॥ एषवैप्रभूर्नाम०॥१॥ एषवैविभूर्नाम०॥ २॥ एषवैव्यष्टिर्नाम०॥३॥एषवैविधृतिर्ना०॥४॥ एषवैव्यावृतिर्नाम०॥५॥ एषवाऽऊर्जस्वान्ना०॥६॥ एषवैपयस्वान्ना०॥७॥ एषवैब्रह्मवर्चसी०॥८॥ एषवाऽअतिव्याधी०॥९॥ एषवैदीर्घोनाम०॥१०॥ एषवैकूर्मिर्नाम०॥११॥ एषवैप्रतिष्ठाना०॥१२॥ ॐ प्रतिष्ठास्कप्रतिष्ठितमस्तु॥ दंपत्योरविच्छिन्नाप्रीतिरस्तु॥ ततोवरोवध्वैपरिधानार्थंवासोदद्यात्॥ कुमार्यावासःपरिधानं॥ ॐ जराङ्गच्छपरिधत्स्ववासोभवाकृष्टीनामभिशस्तिपावा॥ शतञ्चजीवशरदः स्रुवर्चारयिंचपुत्रानन्तुसंव्ययस्वायुष्मतीदम्परिधत्स्व

वासः ॥१॥ इतिमंत्रपाठोवरस्य॥ अथोत्तरीयंवासोवरः कन्यायैसमर्पयतिमंत्रमुक्कातांप-
रिधापयति ॥ ॐ याः अकृन्तन्नवयंया ऽअनन्वत ॥ याश्चादेवीस्तन्तूनभितोनतन्थ॥
तास्त्वादेवीर्जरसेसंव्ययस्वायुष्मतीदम्परिधत्स्ववासः॥ १॥ ततःकन्यापितावधूवरयोः
परस्परंसमंजेथामितिप्रेषंदद्यात्॥ समंजनंसन्मुखीकरणं॥ ॐ समञ्जन्तुविश्वेदे
वाःसमापोहृदयानिनौ ॥सम्मातरिश्वासन्धातासमुदेष्ट्रीदधातुनौ॥१॥ सन्मुखीभूतोव
रोमंत्रंःपठति॥ ततआचारप्राप्तंमांगल्यतंतुबंधनंकण्ठे ॥ तत्रमंत्रः॥ मांगल्यतंतुना
नेनममजीवनहेतुना॥कंठेबध्नामिसुभगेत्वंजीवशरदांशतं॥१॥ ॐ यदाबध्नन्दा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

क्षायुणाहिरण्यर्द्ः शतानीकायसक्रमनुस्यमाना॥ तन्म्ऽ आबध्नामि शतशारदायायु
ष्माञ्जरदष्टिर्यथासम्॥ इतिमंत्रंवरःपठति॥ ॥ततोद्विजाः परित्वागिर्वणोगिरऽइत्य
नुवाकेन जुषाणोऽ अप्तुराज्यस्यघेतुस्वाहेत्यंते नव धूवशावविच्छिन्नचतुर्विंशतितंतु
भिर्द्विगुणीकृतसूत्रेणयथाचारंवेष्टयेयुः॥ अयंदेशाचारः॥ तच्चवधूदक्षणस्कंधमारभ्य
उभयोःस्कंधेपंचवारंकटिप्रदेशेसप्तवारंवेष्टयेदिति॥ तत्रमंत्राः॥ ॐपरित्वागिर्वणोगि
रऽइमाभवन्तुविश्वतः॥ वृद्धायुमनुवृद्धयोजुष्टाभवन्तुजुष्टयः॥१॥ इन्द्रस्यस्यूरसीन्द्र
स्यध्रुवोसि॥ ऐन्द्रमसिवैश्वदेवमसि॥२॥ विभूरसिप्रवाहणोवन्हिरसिहव्यवाहनः॥

For Private and Personal Use Only

ध्वान्तोऽसि प्रचेतास्तुथोऽसि विश्ववेदाऽउशिगसि॥३॥ उशिगसि कविरङ्घारिरसि बम्भा
रिरवस्यूरसि दुवस्वाञ्छुन्ध्यूरसि मार्जालीयः सम्राडसि कृशानुः परिषद्योऽसि पवमा
नो नभोऽसि प्रतक्वा मृष्टोऽसि हव्यसूदनऽऋतधामासि स्वर्ज्योतिः समुद्रोऽसि॥४॥ समुद्रोऽसि वि
श्वव्यचाऽअजोऽस्येकपादहिरसि बुध्न्यो वागस्यैन्द्रमसि सदोऽस्यृतस्य द्वारौ मा मा सन्ताप्तमध्व
नामध्वपते प्र मा तिर स्वस्ति मेऽस्मिन्पथि देवयाने भूयान्मित्रस्य मा ॥ ५ ॥ मित्रस्य मा
चक्षुषेक्षध्वमग्नयः सगराः सगरा स्थ सगरेण नाम्ना रौद्रेणानीकेन पात माग्नयः पिपृ
त माग्नयो गोपायत मा नमो वोऽस्तु मा मा हिꣳसिष्ट॥६॥ ज्योतिरसि विश्वरूपं विश्वेषा

न्देवानांऽ सुमितु ॥ त्वꣳ सोमतनूकृद्भ्यो द्वेषोभ्योन्यकृतेभ्यऽ उरुयन्तासिवरूथꣳ स्वा
हाजुषाणोअप्तुराज्यस्यवेतुस्वाहा ॥ ७ ॥ ॥ अथकन्यादानसंकल्पः ॥ ॥ ततो
दातास्वदक्षिणेपत्न्यासहवधूवरपार्श्वभागे शुभासनेउदङ्मुखउपविश्याचम्यप्राणानायम्य
देशकालौस्मृत्वा ॥ एवंगुणविशेषणविशिष्टायांशुभपुण्यतिथौअस्मिन्पुण्याहेअस्याःक-
न्यायाः अनेनवरेणधर्मप्रजयाउभयोः वंशयोः वंशवृद्ध्यर्थंतथाचममसमस्तपितॄणांनिर
तिशयानंदब्रह्मलोकावाप्त्यादिकन्यादानकल्पोक्तफलावाप्तये अनेनवरेणअस्यांकन्यायां
उत्पादयिष्यमाणसंतत्यादशपूर्वान्दशापरान्मांचएकविंशतिपुरुषानुद्धर्तुंब्राह्मविवाह

विधिनाश्रीलक्ष्मीनारायणप्रीतयेकन्यादानमहंकरिष्ये॥ ततोवरहस्ते कप्रोक्षितादिक
रणं॥ शिवाआपःसंत्वित्यादिवचनप्रतिवचने॥ शिवाआपः संतु॥ संतुशिवाऽआपः॥सौ
मनस्यमस्तु॥ अस्तुसौमनस्यं॥ अक्षतंचारिष्टंचास्तु॥ अस्त्वक्षतमरिष्टंच॥ अत्राःपांतु
कप्रोक्षितमस्तु॥ गंधाःपांतु॥सौमंगल्यंचास्तु॥ अक्षताःपांतु॥ आयुष्यमस्तु॥पुष्पंपा
तुसौश्रियमस्तु॥ यत्पापंरोगंअशुभंअकल्याणंतद्दूरेप्रतिहतमस्तु॥ ततोवरस्यगोत्रो-
च्चारः॥ अमुकसगोत्रस्य अमुकप्रवरस्यअमुकशर्मणः प्रपौत्राय॥ अमुकसगोत्रस्यअ
मुकप्रवरस्यअमुकशर्मणःपौत्रायाय॥ अमुकसगोत्रस्यअमुकप्रवरस्यअमुकशर्मणः

पुत्रायअमुकशर्मणेश्रीधररूपिणेवराय॥ ततःकन्यायाश्चगोत्रोच्चारः ॥ अमुकसगोत्र
स्यअमुकप्रवरस्यअमुकशर्मणःप्रपौत्रीं॥ अमुकसगोत्रस्यअमुकप्रवरस्यअमुकशर्मणः
पौत्रीं॥ अमुकसगोत्रस्यअमुकप्रवरस्यअमुकशर्मणःपुत्रीं॥ अमुकीनाम्नींश्रीरूपिणीं
कन्यां॥ इत्येकः पर्यायः॥ एवमेवपुनः पर्यायद्वयमुक्त्वा॥पुनः अमुकसगोत्रोत्पन्नायअ
मुकप्रवरान्वितायशुक्लयजुर्वेदांतर्गतमाध्यंदिनीयशाखाध्यायिने अमुकशर्मणेश्रीध
ररूपिणेवराय॥ अमुकसगोत्रोत्पन्नांअमुकप्रवरान्वितांअमुकीनाम्नींश्रीरूपिणींइमां
कन्यांयथाशक्त्यलंकृतांउपकल्पितोपस्करसहितांप्रजापतिदैवत्यांपुराणोक्तशतगुणीकृ

तज्ज्योतिष्टोमातिरात्रफलप्राप्तिकामः प्रजोत्पादनार्थं भार्यात्वेन तुभ्यमहं संप्रददे ॥ इत्यु
क्त्वा सकुशजलं कन्यादक्षिणहस्तं वरदक्षिणहस्ते दद्यात् ॥ वरः प्रतिगृण्हाति तां कन्यां ॥ ॐ
द्यौस्त्वाददातु पृथिवीत्वाप्रतिगृण्हातु ॥ इत्यनेन मंत्रेण ॥ कृतैतत्कन्यादानप्रतिष्ठासिध्यर्थं इ
मां यथाशक्तिस्वर्णमयीं दक्षिणां तुभ्यमहं संप्रददे ॥ नमम ॥ स्वस्तीति वरो ब्रूयात् ॥ ततो दाता
भाजनगोभूदासीमहिषीगजाश्ववाहनगृहशय्यावस्त्रालंकारादि यथाविभवं संकल्पपूर्व
कं दद्यात् ॥ तत्र गोदानमंत्रः ॥ यज्ञसाधनभूताया विश्वस्याघौघनाशिनी ॥ विश्वरूप
धरा देवः प्रीयतामनया गवा ॥ १ ॥ हिरण्यगर्भसंभूतं सौवर्णं चांगुलीयकं ॥ सर्वप्रदं प्रय

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

च्छामिप्रीणातुकमलापतिः ॥ इत्यंगुलीयकस्य ॥ क्षीरोदमथनेपूर्वमुत्पन्नंकुंडलद्वयं॥श्रि
यासहसमुद्भूतंददेन्श्रीः प्रीयतामिति ॥ कुंडलयोः ॥ कांचनं हस्तवलयंरूपकांतिसुखप्रदं॥वि
भूषणंप्रदास्यामिविभूषयतुतेसदेतिवलययोः॥ परापवादपैशून्यादभक्षस्यचभक्षणात् ॥उ
त्पन्नपापंदानेनताम्रपात्रस्यनश्यतु ॥ इतिताम्रजलपात्रस्य ॥ यानिपापानिकाम्यानिका
मोत्थानिकृतानिच ॥ कांस्यपात्रप्रदानेनतानिनश्यंतुमेसदा ॥ इतिभोजनार्थकांस्यपात्रस्य
॥ अगम्यागमनंचैवपरदाराभिमर्शनं॥ रौप्यपात्रप्रदानेनतानिनश्यंतुमेसदेतिजलार्थस्यभो
जनार्थस्यचरौप्यपात्रस्य॥ पूरितंपूगपूगेननागवल्लीदलान्वितं॥ पूर्णेनचूर्णपात्रेण कर्पूर

For Private and Personal Use Only

पिष्टकेनच ॥ सपूगखंडनंदिव्यंगंधर्वाप्सरसांप्रियं ॥ ददेदेवनिरातंकंत्वत्प्रसादात्कुरुष्व मामिति॥तांबूलस्य॥दीपस्तमोनाशयतिदीपः कांतिंप्रयच्छति॥ तस्मादीपप्रदानेनममवंशाप्रवर्धनं॥ इतिदीपस्य ॥ एवंदासीमहिषीगजान्धभूमिस्वर्णपात्रपुस्तकशय्यागृहरजतवृषभानांदानमंत्राः कौस्तुभे द्रष्टव्याः ॥ ॥ ततःकन्यापितापठति॥ यस्त्वयाधर्मश्चरितव्यःसोनयासह॥ धर्मेचार्थेचकामेचत्वयेयंनातिचरितव्या॥ नातिचरामीतिवरोवदेत्॥कोदा-दितिकामस्तुतिंपठेत्॥ ॐ कोदात्कस्माऽदात्कामोदात्कामायादात्॥ कामोदाताकामःप्रतिग्रहीताकामैतत्ते॥१॥ अथस्वदन्यद्दानिकामेनैवतद्दानीदंस्मेप्यपुत्रासदि

तितन्नस्येतिकोदात्कस्मा ऽ अदात्कामोदात्कामायादात्॥ कामोदाताकामः प्रतिगृहीता कामैतत्ते॥१॥ एवंयस्त्वयेत्यादिकामस्तुतिः पुनर्द्विरुक्तव्या॥ अत्रवैदिकाः सयः कामयेतब्राह्मणंपठित्वादंपतीभ्यांस्वर्णाभिषेकंकुर्युः॥ अत्रब्राह्मणेअभयेस्वाहेत्यादिहवनपरपदंनिर्दिष्टंपरंसंस्रवमवनयतीतिस्वर्णरेताअग्निः स्वर्णष्ठीवीतितन्मंथेनस्वर्णसंस्रवतीति सिद्धं॥ ॥ ॐ सयः कामयेतमहत्प्राप्नुयामित्युदगयन ऽ आपूर्यमाणपक्षेपुण्याहेद्वादशाहमुपसद्व्रतीभूत्वौदुम्बरेकꣳसेचमसेवासर्वौषधम्फलानीतिसम्भृत्यपरिसमुह्यपरिलिप्याग्निमुपसमाधायावृताज्यꣳसंस्कृत्यपुꣳसानक्षत्रेणमन्थꣳसन्नीयजुहोति॥१॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

यावन्तोदेवास्त्वयिजातवेदः॥ तिर्यञ्चोघ्नन्तिपुरुषस्यकामान्॥ तेभ्योहम्भागधेयञ्जुहो
मितेमातृप्ताः कामैस्तर्पयन्तुस्वाहा॥२॥ यातिरश्चीनिपद्यसे॥ ऽअहंविधरणीऽइति॥ नान्त्वा
घृतस्यधारयायजेसꣳ राधनीमहꣳ स्वाहा॥ प्रजापतेनत्वदेतान्यन्यऽइतितृतीयाञ्जुहोति
॥३॥ ज्येष्ठायस्वाहाश्रेष्ठायस्वाहेति॥ अग्नौहुत्वामन्थेसꣳ स्रवमवनयतिप्राणायस्वाहावसिष्ठा
यैस्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्थेसꣳ स्रवमवनयतिवाचेस्वाहाप्रतिष्ठायैस्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्थेसꣳ स्र
वमवनयतिचक्षुषेस्वाहासम्पदेस्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्थेसꣳ स्रवमवनयतिश्रोत्रायस्वाहायत
नायस्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्थेसꣳ स्रवमवनयतिमनसेस्वाहाप्रजात्यैस्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्थेसꣳ

For Private and Personal Use Only

स्वयमुवनयतिरन्तरेस्वा हेत्यग्नौहुत्वा मन्येस ८· स्वयमुवनयति॥४॥ भूतायस्वाहेति॥ अग्नौहु
त्वामन्येसर्व· स्वयमुवनयतिभविष्यतेस्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्येस ८· स्वयमुवनयतिविश्वायस्वाहे
त्यग्नौहुत्वामन्येसर्व· स्वयमुवनयतिसर्वायस्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्येस ८· स्वयमुवनयति॥ ५॥पृ
थिव्यैस्वाहेति॥ अग्नौहुत्वामन्येसर्व· स्वयमुवनयत्यन्तरिक्षायस्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्येसर्व· स्वयमु
वनयतिदिवेस्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्येसर्व· स्वयमुवनयतिदिग्भ्यः स्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्येसर्व· स्वयमु
वनयतिब्रह्मणेस्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्येस ८· स्वयमुवनयतिक्षत्रायस्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्येसर्व·
स्वयमुवनयति॥ ६॥ भूः स्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्येसर्व· स्वयमुवनयतिभुवः स्वाहेत्यग्नौहुत्वामन्ये

सꣳस्रवमवनयति स्वः स्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्त्येसꣳस्रवमवनयति भूर्भुवः स्वः स्वाहेत्यग्नौ हुत्वा
मन्त्येसꣳस्रवमवनयति ॥७॥ अग्नयेस्वाहेति ॥ अग्नौ हुत्वामन्त्येसꣳस्रवमवनयति सोमाय
स्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्त्येसꣳस्रवमवनयति तेजसेस्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्त्येसꣳस्रवमवनयति श्रि
येस्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्त्येसꣳस्रवमवनयति लक्ष्म्यैस्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्त्येसꣳस्रवमवनयति सु
विन्नेस्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्त्येसꣳस्रवमवनयति सरस्वत्यैस्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्त्येसꣳस्रवमवनयति
धिष्ण्येभ्योदेवेभ्यः स्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्त्येसꣳस्रवमवनयति प्रजापतयेस्वाहेत्यग्नौ हुत्वामन्त्येस
ꣳस्रवमवनयति ॥८॥ अथैनमभिमृशति ॥ भ्रमसि ज्वलदसि पूर्णमसि प्रस्तब्धमस्यै कुसभूम

सिहिङ्कृतमसिहिङ्क्रियमाणमस्युद्गीथमस्युद्गीयमानमसिश्रावितमसिप्रत्याश्रावितमस्यार्द्रे
सन्दीप्तमसिविभूरसिप्रभूरसिज्योतिरस्यन्नमसिनिधनमसिसँवर्गोसीति॥९॥ अथैनमु
पपृच्छति॥आमोस्यामꣳहितेमयि॥सहिराजेशानोधिपतिꣳसमाराजेशानोधिपतिङ्करोत्वि
ति॥१०॥ अथैनमाचामति॥ तत्सवितुर्वरेण्यंमधुवाताऽऋतायतेमधुक्षरन्तिसिन्धवꣳ॥मा-
ध्वीर्नꣳसन्त्वोषधीꣳभूःस्वाहा॥११॥ भर्गोदेवस्यधीमहि॥मधुनक्तमुतोषसोमधुमत्पार्थि
वꣳरजꣳ॥मधुद्यौरस्तुनꣳपिताभुवꣳस्वाहा॥१२॥ धियोयोनꣳप्रचोदयात्॥ मधुमान्नोवन
स्पतिर्मधुमाँ २॥ अस्तुसूर्यꣳ॥माध्वीर्गावोभवन्तुनꣳ॥ स्वꣳस्वाहेतिसर्वाञ्चसावित्रीमन्वाहस

वरिष्ठमधुमतीः सर्वाश्च व्याहृतीरहमेवेदꣳ सर्वम्भूयासम्भूर्भुवः स्वः स्वाहेत्यन्ततऽआचम्य
प्रक्षाल्य पाणी जघनेनाग्निम्प्राक्शिराः संविशति ॥१३॥ प्रातरादित्यमुपतिष्ठते । दिशामेकपुण्ड
रीकमस्यहम्मनुष्याणामेकपुण्डरीकम्भूयासमिति यथेतमेत्य जघनेनाग्निमासीनो वꣳशञ्जपति
॥१४॥ तꣳ हैतमुद्दालकऽआरुणिर्वाजसनेयाय याज्ञवल्क्यायान्तेवासिनऽउक्त्वोवाचापि यऽए
नꣳ शुष्के स्थाणौ निषिञ्चेज्जायेरञ्छाखाः प्ररोहेयुः पलाशानीति ॥१५॥ एतमु हैव वाजस
नेयो याज्ञवल्क्यो मधुकाय पैङ्ग्यायान्तेवासिनऽउक्त्वोवाचापि यऽएनꣳ शुष्के स्थाणौ निषिञ्चे
ज्जायेरञ्छाखाः प्ररोहेयुः पलाशानीति ॥१६॥ एतमु हैव मधुकः पैङ्ग्यश्चूडाय भागवित्तये

न्तेवासिन उक्त्वोवाचापि य एनꣳ शुष्के स्थाणौ निषिञ्चेज्जायेरञ्छाखाः प्ररोहेयुः पलाशा
नीति ॥१७॥ एतमु हैव चूडो भागवित्तिर्जानकय आयस्थूणायान्तेवासिन उक्त्वोवाचापि
य एनꣳ शुष्के स्थाणौ निषिञ्चेज्जायेरञ्छाखाः प्ररोहेयुः पलाशानीति ॥१८॥ एतमु हैव जान
किरायस्थूणः ॥ सत्यकामाय जाबालायान्तेवासिन उक्त्वोवाचापि य एनꣳ शुष्के-
स्थाणौ निषिञ्चेज्जायेरञ्छाखाः प्ररोहेयुः पलाशानीति ॥१९॥ एतमु हैव सत्यकामो जा
बालोन्तेवासिभ्य उक्त्वोवाचापि य एनꣳ शुष्के स्थाणौ निषिञ्चेज्जायेरञ्छाखाः प्ररोहे
युः पलाशानीति तमेतं नापुत्राय वानन्तेवासिने वा ब्रूयात् ॥२०॥ चतुरौदुम्बरो भवतौ

दुम्बरश्चमसऽऔदुम्बरः स्रुवऽ औदुम्बरऽइध्मऔदुम्बर्याऽउपमन्थिन्यौ॥२१॥ दशग्रा
म्याणिधान्यानिभवन्ति॥व्रीहियवास्तिलमाषाऽ अणुप्रियङ्गवोगोधूमाश्चमसूराश्चखल्
वाश्चखलकुलाश्चतान्सार्धम्पिष्ट्वादध्नामधुनाघृतेनोपसिञ्चत्याज्यस्यजहोति॥२२॥
सर्वेषाँवाऽएषवे०॥१ ॥ कांड १४ प्र० ७ ब्रा० ५ स्रुवर्णाभिषेकोस्त्क॥ ततोदातावरंप्रा
र्थयेत्॥कन्येममायतोभूयाःकंन्ये मेदेविपार्श्वयोः॥ कन्येमेपृष्टतो भूयास्त्वद्दानान्मो
क्षमाप्नुयाम्॥१॥कन्यांलक्षणसंपन्नांकनकाभरणैर्युतां॥दास्यामिब्रह्मणेतुभ्यंब्रह्मलोक
जिगीषया॥२॥पृथिव्यादिमहद्भूताःसाक्षिणःसर्वदेवताः॥ इमांकन्यांप्रदास्यामिपितॄणां

तारणायच ॥ ३ ॥ ममवंशकुले जाता पोषितावत्सराष्टकं ॥ तव विप्र मया दत्ता पुत्रपौत्रप्रवर्द्धिनी ॥ ४ ॥ इमां कन्यां शुभां विप्र यथाशक्ति विभूषितां ॥ गोत्राय शर्मणे तुभ्यं दत्तां विप्र समाश्रय ॥ ५ ॥ इति प्रार्थ्य ॥ अत्र च तुर्यश्लोकस्य द्वितीयपादे यथा कन्यावयो ब्दास्तथैवोच्चारणीयं ॥ पोषिता नववर्षकं दशवर्षकमिति ॥ ब्राह्मणेभ्यो गंधतांबूलं भूयसीं दक्षिणां च दत्वा ॥ तैराशिषो गृहीत्वा ॥ यथाशक्ति ब्राह्मणभोजनसंकल्पः ॥ अनेन कन्यादानाख्येन कर्मणा श्रीलक्ष्मीनारायणः प्रीयतां ॥ इति कन्यादानविधिः ॥ अथाचारप्राप्तं गणपतिपूजनं कंकणबंधनं अक्षतारोपणं आम्रसिंचनमपि च कार्यं ॥ ततो वरः देशकालकीर्तनांते मम च वध्वाः बह्वायुष्यप्राप्त्यर्थं गणपति

पूजनंकंकणबंधनं अक्षतारोपणं आम्रासिंचनंचकरिष्ये॥ गणानांत्वेतिमंत्रेणगणपतिंसंपूज्य॥ कंकण प्रकारः॥ वधूवरयोः परित्वेत्यनुवाकेनवेष्टितान्नकंटदेशस्थान्सूत्रतंतून्नधोनिष्कास्यत्रिवलीकृत्यकुंकुमाक्तान् कृत्वातेषुऊर्णायुतयूष्ठि हरिद्राखंडंबध्वातत्कंकणंवधूवामहस्तेयदाबध्नन्निति मंत्रेणवरोबध्नीयात्॥ कटिप्रदशस्थांस्तंतून्नूर्ध्वंनिष्कास्य तादृशंकंकणंकृत्वा तेनैवमंत्रेणवरदक्षिणहस्तेवधूर्बध्नीयात्॥ अक्षन्नमीतिमंत्रेण वधूवरयोःपरस्परं अक्षतारोपणं॥ वध्वावसोः पवित्रेत्याम्रसिंचनं॥ पित्राप्रत्तामादायगृहीत्वानिष्क्रामति॥ ततोवरः पित्राजनकेनप्रत्तांसंकल्प्यदत्तांवधूं आदायप्रतिग्रहविधिनाप्रतिगृहीत्वापश्चात्तां

गृहीत्वाहस्तेधृत्वानिष्क्रामतिगृहमध्यान्मंडपेअग्निसमीपंगच्छेदित्यर्थः ॥ ॐ यदैषिम
नसादूरंदिशोऽनुपवमानोवा॥ हिरण्यपर्णोवैकर्णःसत्वामन्मनसांकरोतुअमुकीतिवधूनाम
ग्रहणंमंत्रपाठोवरस्य॥ निष्क्रमणप्रभृतिएकःपुरुषउदकुंभंस्कंधेकृत्वादक्षिणतोग्नेर्वा-
ग्यतःस्थितोभवतिउत्तरतोवाअभिषेकपर्यंतं॥ अथैनौसमीक्षयतिकन्यापितापरस्परंसमी
क्षेथामितिप्रेषेण॥ ॐ अघोरचक्षुरपतिघ्न्येधिशिवापशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः॥ वीरसूर्दे
वकामास्योनाशन्नोभवद्विपदेशंचतुष्पदे॥ सोमःप्रथमोविविदेगंधर्वोविविदऽउत्तरः॥ तृ
तीयोग्निष्टेपतिस्तुरीयस्तेमनुष्यजः॥ सोमोददद्गंधर्वायगन्धर्वोददग्नये॥ रयिंचपुत्रांश्चा

दादग्निर्मह्यमथोऽइमां॥ सानःपूषाशिवतमामेरयसानऽऊरूऽउशतीविहर॥ यस्या
मुशंतःप्रहराम शेफं यस्यामुकामाबहवोनिविष्ट्यै॥१॥ इत्यंतं वरस्य मंत्रपाठः॥इत्ये
तस्यमंत्रस्यांतेवेदीसन्निधौपरस्परमुभयोर्निरीक्षणं॥ततोवधूवरौप्रदक्षिणमग्निंपर्या
णीयैकेपश्चादग्नेस्ते जर्नीं कटं वादक्षिणपादेनप्रवृत्योपविशाति॥ ततोदक्षिणतोब्रह्मा
सनादिपात्रासादनंकृत्वानात्रचरुः॥पात्रासादनानंतरं उपकल्पनीयानि॥ शमीपलाशमि
श्रालाजाः॥ अश्मा॥ लोहितमानडुहंचर्म॥ तदभावेबर्हिषः॥कुमार्याभ्राता॥ शूर्पं॥ दृढपुरुषः
॥उदकुंभः॥ आचार्यायवरद्रव्यमिति॥ पवित्रच्छेदनादिपर्युक्षणांते आघारावाज्यभा-

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

गोन्चज्जुहुयात्॥ तद्यथा॥मनसा॥ ॐ प्रजापतयेस्वाहा॥ इदंप्रजा०॥ॐ इन्द्रायस्वाहाइ
दमिंद्रा०॥ ॐ अग्नयेस्वा० इदम०॥ ॐ सोमायस्वा० इदंसो०॥ अथपूर्णाद्याः प्रायश्चित्ताष्ट
हुतयः॥ ॐ भूःस्वाहाइदम०॥ ॐ भुवःस्वा० इदंवाय०॥ ॐ स्वः स्वाहाइदंसूर्या०॥ ॐ त्वन्नो
अग्ने०॥ इदमग्नीव०॥ ॐ सत्वन्नो अग्ने०॥ इदमग्नीव०॥ ॐ अयाश्चाग्ने० इदमग्नयेअय
से०॥ ॐ येतेशतं० इदंव० सवि० मरु० स्वर्केभ्य०॥ ॐ उदुत्तमं०॥ इदंवरुणायादित्या
यादि०॥इदंसर्वप्रायश्चित्तारव्यं॥ ॥अथराष्ट्रभृद्धोमः॥ ॐ ऋताषाड्ऋतधामाग्निर्गन्धु
र्वःसनः इदम्ब्रह्मक्षत्रम्पातुतस्मैस्वाहावाट्॥ इदमृतासाहेऋतधाम्नेअग्नयेगन्धर्वाय

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नमम॥ ॐ ऋताषाड्ऋतधामाग्निर्गन्धर्वस्तस्यौषधयोप्सरसो मुदोनामताभ्यः स्वाहा॥ इद
मोषधीभ्योप्सरोभ्योमुद्भ्योनमम॥ ॐ सꣳहितोविश्वसामासूर्योगन्धर्वः सनइदम्ब्रह्मक्ष
त्रम्पातुतस्मैस्वाहावाट्॥ इदंसꣳहितायविश्वसाम्नेसूर्यायगन्धर्वायन०॥ ॐ सꣳहितो
विश्वसामासूर्योगन्धर्वस्तस्यमरीचयोप्सरसऽआयुवोनामताभ्यः स्वाहा॥ इदंमरीचिभ्यो
प्सरोभ्यआयुभ्योन०॥ ॐ सुषुम्णः सूर्यरश्मिश्चन्द्रमागन्धर्वः सनइदम्ब्रह्मक्षत्रम्पातु
तस्मैस्वाहावाट्॥ इदंसुषुम्णायसूर्यरश्मयेचन्द्रमसेगन्धर्वायन०॥ ॐ सुषुम्णऽसूर्यर
श्मिश्चन्द्रमागन्धर्वस्तस्यनक्षत्राण्यप्सरसोभेकुरयोनामताभ्यः स्वाहा॥ इदंनक्षत्रेभ्योप्स

For Private and Personal Use Only

भ्योभेकुरिभ्योन०॥ ॐ इषिरोविश्वव्यचावातोगन्धर्वः सनऽइदम्ब्रह्मक्षत्रम्पातुतस्मैस्वा
हावाट्॥ इदमिषिरायविश्वव्यचसेवातायगन्धर्वायन०॥ ॐ इषिरोविश्वव्यचावातोग-
न्धर्वस्तस्यापोप्सरसऽऊर्ज्जोनामताभ्यः स्वाहा॥ इदमद्भ्योप्सरोभ्यऽऊर्ग्भ्योनम०॥ ॐ
भुज्युः सुपर्णोयज्ञोगन्धर्वः सनऽइदम्ब्रह्मक्षत्रम्पातुतस्मैस्वाहावाट्॥ इदंभुज्यवेसुप
र्णायज्ञायगन्धर्वायन०॥ ॐ भुज्युः सुपर्णोयज्ञोगन्धर्वस्तस्यदक्षिणाअप्सरसस्तावानाम
ताभ्यः स्वाहा॥ इदंदक्षिणाभ्योप्सरोभ्यस्तावाभ्योन०॥ ॐ प्रजापतिर्विश्वकर्मामनोगन्ध
र्वः सनइदम्ब्रह्मक्षत्रम्पातुतस्मैस्वाहावाट्॥ इदंप्रजापतयेविश्वकर्मणेमनसेगन्धर्वायन०॥

ॐ प्रजापतिर्विश्वकर्मामनोगन्धर्वस्तस्यऋक्सामान्यप्सरसऽएष्टयोनामताभ्यःस्वा०॥इद
मृक्सामेभ्योप्सरोभ्यऽएष्टिभ्योनमम॥ ॥ अथजयाहोमः॥ ॐचित्तंचस्वाहा॥इदंचित्ता
यन०॥ ॐ चित्तिश्चस्वा० इदंचित्त्यैन०॥ ॐ आकूतंचस्वा० इदंआकूताय०॥ ॐ आ
कूतिश्चस्वाहा॥इदंआकूत्यैन०॥ ॐविज्ञातंचस्वा० इदंविज्ञातायन०॥ विज्ञातिश्चस्वा०इदं
विज्ञात्यैन०॥ ॐ मनश्चस्वा० इदंमनसे०॥ ॐ शाकर्यश्चस्वा० इदंशाकरीभ्योन०॥ ॐदर्श
श्चस्वा० इदंदर्शाय०॥ ॐ पौर्णमासंचस्वा० इदंपौर्णमासायन०॥ ॐ बृहच्चस्वा० इदंबृह
तेन०॥ ॐ रथंतरंचस्वा० इदंरथंतरा०॥ ॐ प्रजापतिर्जयानिन्द्रायवृष्णेप्रायच्छदुग्रःपृत

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नाजयेषु ॥ तस्मैदिशः समनमन्तः सर्वाः स ऽ उग्रः स ऽ इहव्योबभूवस्वाहा ॥ इदंप्रजापतयेजया
निन्द्रायनम० ॥ ॥ अथाभ्यातानहोमः ॥ ॐ अग्निर्भूतानामधिपतिः समावत्वस्मिन्ब्रह्मण्यस्मि
न्क्षत्रेस्यामाशिष्यस्यांपुरोधायामस्मिन्कर्मण्यस्यान्देवहूत्या ८ स्वाहा ॥ इदमग्नये भूता
नामधिपतयेनमम ॥ एवमभ्यातानहोमे प्रत्याहुतौसमावत्वस्मिन्नित्यारभ्यसर्वत्रसमानं ॥ ॐ
इन्द्रोज्येष्ठानामधिपतिः समावत्वस्मिन्ब्रह्मण्यस्मिन्क्षत्रेस्यामाशिष्यस्याम्पुरोधायामस्मि
न्कर्मण्यस्यान्देवहूत्या८ स्वाहा ॥ इदमिन्द्रायज्येष्ठानामधिपतयेन० ॥ ॐ यमः पृथिव्या
ऽ अधिपतिः समाव० स्वाहा ॥ इदंयमायपृथिव्याअधिपतयेन० ॥ दक्षिणस्यांअन्यपात्रं

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

निधायतन्मध्येत्यागः॥ ॥प्रणीतोदकोपस्पर्शः॥ॐवायुरन्तरिक्षस्याधिपतिःस०स्वाहा॥इदंवा
यवेन्तरिक्षस्याधिपतयेन०॥ॐसूर्योदिवोधिपतिःसमा०स्वाहा॥इदंसूर्यायदिवोधिपतयेन०॥
ॐ चन्द्रमानक्षत्राणामधिपतिःसमा०स्वाहा॥इदंचन्द्रमसेनक्षत्राणामधिपतयेन०॥ॐबृहस्प
तिर्ब्रह्मणोधिपतिःसमा०स्वाहा॥इदंबृहस्पतयेब्रह्मणोधिपतयेन०॥ ॐमित्रःसत्यानामधिपतिः
समा०स्वाहा॥इदंमित्रायसत्यानामधिपतयेन०॥ॐ वरुणोपामधिपतिःसमा०स्वाहा॥ इदंवरु
णायापामधिपतयेन०॥ ॐसमुद्रः स्रोत्यानामधिपतिः समा०स्वाहा॥ इदंसमुद्रायस्रोत्याना
मधिपतयेन०॥ॐ अन्नं ऽ साम्राज्यानामधिपतिसमा० स्वाहा॥ इदमन्नाय साम्राज्या

For Private and Personal Use Only

नामधिपतिनेन०॥ ॐ सोमओषधीनामधिपतिः समा० स्वाहा ॥ इदं सोमायौषधीनामधि
पतयेन०॥ ॐ सविताप्रसवानामधिपतिः स० स्वाहा ॥ इदं सवित्रेप्रसवानामधिपतयेन०॥
ॐ रुद्रः पशूनामधिपतिः समा० स्वाहा ॥ इदं रुद्राय पशूनामधिपतयेन०॥ ऐशान्यां अन्य
पात्रं निधाय तन्मध्ये त्यागः ॥ उदकोपस्पर्शः ॥ ॐ त्वष्टारूपाणामधिपतिः समा० स्वाहा ॥ इदं त्व
ष्ट्रेरूपाणामधिपतयेन०॥ ॐ विष्णुः पर्वतानामधिपतिः समा० स्वाहा ॥ इदं विष्णवेपर्वतानामधिप
तयेन०॥ ॐ मरुतोगणानामधिपतयः समा० स्वाहा ॥ इदं मरुद्भ्योगणानामधिपतिभ्योन०॥ ॐ
पितरः पितामहाः परेवरे ततास्ततामहाः॥ इहमावन्त्वस्मिन्ब्रह्म० स्वाहा ॥ इदं पितृभ्यः पिता

महेभ्यः परेभ्योवरेभ्यस्तनेभ्यस्ततामहेभ्यश्चनमम ॥ दक्षिणाग्न्योर्मध्येअन्यपात्रंनिधाय
तन्मध्येत्यागः ॥ उदकोपस्पर्शः ॥ एतेषादशामंत्रा अभ्यातानसंज्ञकाः॥ ॥ अथाग्निरित्यादि
पंचकं॥ ॐ अग्निरैतुप्रथमोदेवतानाᳬ सोस्यैप्रजांमुंचतुमृत्युपाशात्॥ तदयᳬराजावरुणो
नुमन्यतांयथेयᳬ स्त्रीपौत्रमघन्नरोदात्स्वाहा॥ इदमग्नये०॥ ॐ इमामग्निस्त्रायतांगार्हपत्यःप्र
जामस्यैनयतुदीर्घमायुः॥ अशून्योपस्थाजीवतामस्तुमातापौत्रमानंदमभिविबुध्यतामियᳬ
स्वाहा॥ इदमग्नयेन० ॥ ॐ स्वस्तिनोऽग्नेदिवापृथिव्याविश्वानिधेह्ययथायजत्र॥ यदस्यां
मयिदिविजातंप्रशस्तंतदस्मासुद्रविणंधेहिचित्रᳬ स्वाहा॥ इदमग्नये०॥ ॐ सुगन्नुपंथां

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

प्रदिशन्नः एहिज्योतिषमध्येह्यजरन्नऽ आयुः॥ अपैतुमृत्युरमृतंऽमआगाद्वैवस्वतोनोऽ अभयंकृ
णोतुस्वाहा॥ इदंवैवस्वतायन०॥ दक्षिणस्यांअन्यपात्रेत्यागः॥ वध्वक्ष्णोर्वरुत्रपदंप्रक्षिप्यतूष्णीं
॥ ॐ परंमृत्योऽ अनुपरेहिपंथांयस्तेऽ अन्यइतरोदेवयानात्॥ चक्षुष्मतेश्रृण्वतेतेब्रवीमिमा
नःप्रजार्ट· रीरिषोमोतवीरान्स्वाहा॥ इदंमृत्यवेनममेति अग्नौत्यागः॥ परंमृत्यविति निवेके प्राश
नांते॥ परंमृत्यवित्येतामेवाहुतिमेके आचार्याः संस्रवप्राशनांते इच्छंतीत्यर्थः॥ उदकोपस्पर्शः॥
॥ अथलाजहोमः॥ कुमार्याभ्राताआसादितशूर्पस्थशमीपलाशमिश्रान्लाजानंजलिनांजलावा
वपति॥ तान्संहतेनतिष्ठत्यग्नौजुहोतिवधूः॥ ॐ अर्यमणंदेवंकन्याऽअग्निमयक्षत

For Private and Personal Use Only

॥स नोऽ अर्यमादेवः प्रेतोमुंचतुमापतेः स्वाहा॥ इदमर्यम्णेनमम॥ अनेनमंत्रेणांजलि-
स्थान्लाजान्त्तृतीयांशंजुहोति॥ ॐ इयन्नार्युपब्रूंतेलाजानावपंतिका॥ आयुष्मानस्तुमेप
तिरेधन्तां ज्ञातयोममस्वाहा॥ इदमग्नयेनमम॥ अनेनमंत्रेणांजलिस्थान्लाजानर्धंजुहो
ति॥ ॐ इमान्लाजानावपाम्यग्नौसमृद्धिकरणं तव॥ मम तुभ्यचसंवननंतदग्निरनु
मन्यतामियर्ठ स्वाहा॥ इदमग्नयेनम०॥इत्यनेनमंत्रेणांजलिस्थान्सर्वांल्लाजाञ्जुहो
ति॥मंत्रत्रयंकन्ययावाचयतिवरः॥अथास्यैदक्षिणर्ठ हस्तंवरोगृह्णातिसांगुष्ठं॥ ॐ गृ
भ्णामितेसौभगत्वायहस्तंमयापत्याजरदृष्टिर्यथासः॥भगोऽअर्यमासवितापुरंधिर्मह्यंत्वादुर्गा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ईपत्यायदेवाः॥ अमोहमस्मिसात्वᳬ सात्वमस्यमोऽ अहं॥ सामाहमस्मिऽ ऋत्कं द्यौरहंपृथिवी
त्वं॥ नावेवविवहावहैसहरेतोदधावहै॥ प्रजांप्रजनयावहैपुत्रान्विन्द्यावहैबहून्॥ तेसंतुजर
दष्टयः संप्रियौरोचिष्णूसुमनस्यमानौ॥ पश्येमशरदः शतञ्जीवेमशरदः शतᳬ शृणुयाम
शरदः शतम्॥१॥ इतिहस्तग्रहणेवरस्यमंत्रपाठः॥ अथैनामश्मानंवरो वामहस्तेनवधूदक्षि
णपादमारोहयत्युत्तरतोग्नेः॥ ॐ आरोहेममश्मानमश्मेवत्वᳬ स्थिराभव॥ अभितिष्ठपृत
न्यतोवबाधस्वपृतनायतः॥१॥ इत्यश्मारोहणेवरस्यमंत्रपाठः॥ अथगाथांगायति॥ ॐस
रस्वतिप्रेदमवसुभगेवाजिनीवति॥ यास्त्वाविश्वस्यभूतस्यप्रजायामस्याग्रतः॥ यस्यांभूत

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

८· समभवद्यस्याम्विश्वमिदं जगत्॥ तामद्यगाथांगास्यामिया स्त्रीणामुत्तमं यशः॥१॥
इत्यंतं वरो गाथां गायति॥ अथ वधूपुरःसरौ प्रदक्षिणमग्निं परिक्रामतो वधूवरौ॥ ॐ तुभ्य
मग्नेपर्यवहन्सूर्यां वहतुना सह॥ पुनः पतिभ्यो जायां दाग्ने प्रजया सह॥१॥ इति परिक्रमणे
वरस्य मंत्रपाठः॥ एवं कुमार्याभ्राता शमीपलाशमिश्रां ल्लाजानंजलिनांजलावावपती-
त्यारभ्य परिक्रमणांतं पुनर्वारद्वयं कर्म कुर्यात्॥ ततस्तृतीयपरिक्रमणानंतरं कुमार्याभ्रा-
ता शूर्पकोणप्रदेशेन सर्वाँ ल्लाजान्कुमार्या अंजलावावपति ॥ तिष्ठती कुमारी सर्वाँ ल्लाजा-
ञ्जुहोति॥ ॐ भगायस्वाहा इदं भगाय न मम॥ इति मंत्रं कन्यया वाचयति वरः॥ ततः समाचा

For Private and Personal Use Only

संस्कार रात्तूष्णींचतुर्थपरिक्रमणं॥ नेतरथावृत्तिः ॥पुनः पश्चादग्नेः प्राग्वदुपविश्यवरो ब्रह्मान्वा भास्कर
॥३२१॥ रब्धः प्राजापत्यहोमंकुर्यात्॥ ॐ प्रजापतयेस्वाहा इदंप्रजापतयेनममेति प्रोक्षण्यांत्यागः
॥ अग्नेरुत्तरत अथैनांवधूमुदीचीं ८ सप्तपदानिप्रक्रामयति वरो वक्ष्यमाणमंत्रैः॥शि
ष्टाचाराद्वेद्युत्तरतः वेदीमारभ्य उत्तरोत्तरंहस्तांतरालेधान्यसप्ताचलान्कृत्वा वरः प्रतिपद
सीत्यनेनमंत्रेणसंपूज्य॥ तेषुवधूप्रतिज्ञापठनपुरःसरंमंत्रंपठित्वावध्वादक्षिणपादंस्पर्शय
तियाम्यमारभ्यउदक्संस्थंउत्तरोत्तरं॥वरः देशकालकीर्तनांतेप्रतिगृहीतस्वदारसिध्यर्थंसप्ताचल ॥३२१॥
पूजनंकरिष्ये॥ ॐ प्रतिपदसिप्रतिपदेत्वानुपदस्यनुपदेत्वासंपदसिसंपदेत्वा तेजोसितेजसेत्वा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

॥१॥ इतिमंत्रेणसंपूज्यवधूपदंक्रामयति॥ ॐ एकमिषेविष्णुस्त्वानयतु॥ इतिवरेणोक्तेन
मंत्रेणवधूर्दक्षिणैकपदंदद्यादुदक्॥ तदनंतरंवामपादंव्यर्थं॥ पुनर्दक्षिणपददानेमंत्रमुक्त्वा॥
एवंसर्वत्र॥ ॐ द्वेऽऊर्ज्जेविष्णुस्त्वानयतुइतिद्वितीयं॥ ॐ त्रीणिरायस्पोषायविष्णुस्त्वानय
तु॥ इतितृतीयं॥ ॐ चत्वारिमायोभवायविष्णुस्त्वानयतुइतिचतुर्थं॥ ॐ पंचपशुभ्योवि-
ष्णुस्त्वानयतु॥ इतिपंचमं॥ ॐ षड्ऋतुभ्योविष्णुस्त्वानयतुइतिषष्टं॥ ॐ सखेसप्तपदाभ
वसामामनुव्रताभवविष्णुस्त्वानयतु॥ इतिसप्तमं॥ परिक्रमणंनस्वस्थानोपवेशनं॥ केचित्स
तिपदेकन्ययैकैकप्रतिज्ञामंत्रःपठनीयस्तेचयथा॥ स्फुरवदुःस्वानिसर्वाणित्वयासहविभज्यंते॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

यत्रत्वंतदहंतत्रप्रथमेसाब्रवीदिदं॥१॥ कुटुंबंरक्षयिष्यामिआवृद्धबालकादिकं॥ अस्मिना-
स्तिचसंतोषीहृती॰॥२॥ भर्तुर्भक्तिरतानित्यंसदैवप्रियभाषिणी॥ भविष्यामिपदेन्नैवतृतीये॰॥३॥
आर्तेआर्ताभविष्यामिसुखदुःखविभागिनी॥ तवाज्ञांपालयिष्यामिकन्यातूर्यपदेब्रवीत्॥४॥
ऋतुकालेशुचिस्नाताक्रीडिष्यामित्वयासह॥ नाहंपरतरंगच्छेकन्यापंचपदेब्रवीत्॥५॥ इहाथ
साक्षिणोविष्णुस्त्वयाहंनैववंचिता॥ उभयोःप्रीतिसंभूताकन्याषष्ठपदेब्रवीत्॥६॥ होमय
ज्ञादिकार्येषुभवामिचसहायनी॥ धर्मार्थकामकार्येषुकन्यासप्तपदेब्रवीत्॥७॥ इतिकन्या
मंत्राः॥ इतिसप्तपदीक्रमणं॥ अथवरःगृहान्निष्क्रमणसमयेएकपुरुषस्कंधेकृतादुदकुं

For Private and Personal Use Only

भादुदकंदक्षिणहस्तेनादाय मंत्रंपठनृव धूंमूर्धन्यभिषिंचति॥ ॐ आपः शिवाः शिव०॥१॥
इत्यनेनमंत्रेण॥ पुनस्तस्मादेवकुंभादुदकमादायापोहिष्ठेतिऋक्त्रयमुक्त्वामूर्धन्यभिषिं
चति॥ अथदिवाविवाहश्चेत्तदावधूर्वरेणसूर्यमुदीक्षस्वेतिप्रेषितासतीसूर्यमुदीक्षते॥ तच्च
क्षुरित्यनेन मंत्रेणश्शृणुयामशरदः शतादित्यंतेन॥वध्वाएवमंत्रपाठः॥ अथवरोवध्वाद
क्षिणांसं सस्योपरि हस्तंनीत्वातस्याहृदयमालभते॥ ॐ मम व्रते ते हृदयंदधामिम-
मचित्तमनुचित्तंतेअस्तु॥ ममवाचमेकमनाजुषस्वप्रजापतिष्ट्वानियुनक्तु मह्यं॥इत्यनेन
मंत्रेणस्वपठितेन॥ ततोवरोऽनामिकाग्रंवधूशिरसि धृत्वातामभिमंत्रयते॥ ॐ सुमंगली

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रियंवधूरिमार्ठ समेतपश्यत॥ सौभाग्यमस्यैदत्वायाथास्तंविपरेतन॥ इत्यनेनमंत्रेणस्वपठि
तेन॥ अत्रसमाचाराद्वधूंवरस्यवामभागेउपवेशयंति॥ अत्रावसरेवध्वाःसीमंतेवरःसिंदूरंद
दाति॥ ॐ वाममद्यसवितर्वाममुश्वोदिवेदिवेवाममस्मभ्यंठ सावीः॥ वामस्यहिक्षय
स्यदेवभूरेरयाधियावामभाजः स्याम॥१॥ दक्षिणतऽउहैकऽउपदधातितदेताःपुण्या
लक्ष्मीर्दक्षिणतोदध्मऽइतितस्माद्यस्यदक्षिणतोलक्ष्मभवतितंपुण्यलक्ष्मीकऽइत्याच
क्षतऽउत्तरतःस्त्रियाऽउत्तरतऽआयतनाहिस्त्रीतत्कृतमेवपुरस्तात्वैनाऽउपदध्या
द्यत्राहेवशिरस्तदेवहनूतज्जिव्हाथैताःपुण्यालक्ष्मीर्मुखतोधत्ते तस्माद्यस्यमुखेलक्ष्म

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

भवतितंपुण्य लक्ष्मीकऽइत्याचक्षते॥ इतिमंत्रपाठोवरस्य॥ अथाग्नेःप्रागुदग्वानुगुप्तं
आगारंपूर्वंपरिकल्पितंभवति॥ तस्मिन्नानडुहंरोहितचर्मप्राग्गीवमुपरिलोमास्तीर्णंभवति॥
कलौतदभावेप्रागग्रानुदगग्रान्वाकुशानास्तरेत्॥ तदुपरितांवधूंप्रत्यङ्मुखींवृद्धपुरुषउन्म
थ्योत्क्षिप्योपवेशयति॥ ॐ इहगावोनिषीदंत्विहाश्वाऽइहपूरुषाः॥ इहोसहस्रदक्षि
णोयज्ञऽइहपूषानिषीदतु॥१॥ इत्यनेनवृद्धपुरुषपठितेनमंत्रेण॥ केचित्तुजामातरं
वृद्धमाचक्षते॥ अस्मिन्पक्षेजामातैवोत्क्षिप्यमंत्रमुक्त्वाआस्तृतकुशेषूपवेशयतिवधूं॥
ततआगत्यपूर्ववद्यथास्थानंवरोदक्षिणतउपविश्यपश्चात्स्विष्टकृद्धोमंकुर्यात्॥ ॐ अग्न

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

येस्विष्टकृतेस्वाहा॥ इदमग्नयेस्विष्टकृतेनमम॥ ततः संस्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकांतं
होमशेषंसमाप्य॥ अथस्वकीयाचार्यायगोदानंकरोतिब्राह्मणश्चेज्जामाता॥ क्षत्रियआ
चार्यायग्रामंददाति॥ वैश्यआचार्यायाश्वंददाति॥ अथरात्रौविवाहस्तदा एतद्वरदानानंत
रंवरोवधूं ध्रुवमीक्षस्वेतिप्रेषंदत्वा ध्रुवमीक्षयते॥ ॐ ध्रुवमसिध्रुवंत्वापश्यामि ध्रुवैधिपोष्ये
मयिमह्यंत्वादात्॥ बृहस्पतिर्मयापत्या प्रजावतीसंजीवशरदः शतम्॥ इतिवरेणमंत्रेपठितेव
धूर्ध्रुवमीक्षते॥ सायद्यपिनपश्येत्तदापश्यामीत्येवब्रूयात्॥ ॥अथाशीर्वादः॥ ॐ य॒द्वै॒वेत॒
द्राजप्रसवी॒यंजुहो॒ति॥ एता॒हदेव॒ता॒ः सुता॒ऽ एते॒न सवे॒न ये॒नै त॒त्सोष्यु॒माणोभु॒वतिता॒ऽ ए॒वैत॒

For Private and Personal Use Only

त्रीणानिता॒ऽ अस्मा॑ऽ इ॒ष्टाः प्रीता॒ऽ एत॒द्दे॒ सर्वमनु॒मन्यंते ता॒भिर॒नु मतः सू॒यते य॒स्मैवैरा॒-
जानोराज्य॒मनुम॒न्यंतेस रा॒जाभवति॥१॥ कांड ९ प्रपाठक ३ ब्राह्मण २ मंत्र ५ ॥अथा॒
तोराष्ट्रभृ॒तोजुहोति॥ रा॒जानो वै॒राष्ट्रभृ॒तस्ते हि॒राष्ट्राणि बि॒भ्रत्येता॒हदेव॒ताःसुता॒ऽएते॒नसर्वे॒
नर्वे॒नैत॒त्सोष्यमाणो भ॒वतिता॒ऽएवैत॒त्रीणातिता॒ऽ अस्मा॑ऽ इ॒ष्टाः प्रीता॒ऽ एत॒द्दे॒ सर्वमनुम-
न्यंते ता॒भिर॒नुमतःसू॒यते य॒स्मैवैरा॒जानोराज्य॒मनुम॒न्यंतेसरा॒जाभवति॥२॥ कांड ९ प्र॰
३ ब्रा॰ ३ मं॰ १ ॥ अ॒थरथशीर्षे॒ जुहोति॥ एषवैस॒सर्व॒ऽएत॒द्दैतत्सू॒य॒तेय स्मै न मेता॒देवता॒
सर्व॒मनुम॒न्यंते या॒भिर॒नुमतःसू॒य॒तेय॒स्मैवैरा॒जानोराज्य॒मनुमन्यंतेसरा॒जाभवति ॥३॥

कां०१ प्र० ३ ब्रा० ३ मं०१३ ॥ तत्सैदेवस्वामेव॥ ऽएतानिहवीर्द्र षिनिर्वपेदेताहदेवताःसु
ताऽएतेनसवेनयैनै तत्सोष्यमाणोभवतिता ऽएवैतत्प्रीणातिता ऽअस्माऽइष्टाःप्रीताऽएतदै
सवमनुमन्यंतेताभिरनुमतःसूयतेयस्मै वैराजानोराज्यमनुमन्यंतेसराजाभवति॥४॥
कां०१ प्र०३ ब्रा०५ मं०१२ ॥अथराजानमभिषुत्याग्नौजुहोति॥एषवैसुसवऽएतदैन
त्सूयतेयमस्मै तमेतादेवताःसवमनुमन्यंतेयाभिरनुमतःसूयतेयस्मैवैराजानोराज्यमनु
मन्यंतेसराजाभवति॥५॥ कां०१ प्र०४ ब्रा०१ मं०८ ॥शतमानंभवति॥शतायुर्वै
पुरुषःशतेंद्रियऽआयुरेवेन्द्रियम्वीर्यमात्मन्धत्ते॥६॥ दंपत्योरविच्छिन्नाप्रीतिरस्तु॥यं

शाभिवृद्धिरस्तु ॥ इत्याशीर्वादः ॥ यथाशक्तिब्राह्मणभोजनसंकल्पः ॥ विवाहाग्निंमहा
नसेप्रक्षिप्य ॥ कर्मेश्वरार्पणंकुर्यात् ॥ कारिकायां ॥ लाजहोमत्रयेमंत्रानश्मनोरोह
णेतथा ॥ भगायचैकमंत्रं च कन्यापठतिपंचकं ॥ ध्रुवदर्शनकालेचषष्टश्चैवउदाहृतइति
॥ कन्यावस्त्रपरीधानेतथैवचोत्तरीयके ॥ तथासमीक्षाकालेतुपितुर्निष्क्रमणेगृहात् ॥ अश्म
नोरोहणेचैवहस्तग्राहेतथैवच ॥ तथासप्तपदेचैववधूमूर्ध्न्यभिषेचने ॥ हृदयालंभनेचैवत
थैवअभिमंत्रणे ॥ इदपुरुषक्रमेणैवएतान्मंत्रान्वरःपठेत् ॥ इति ॥ ॥ अथविवाहमंत्राधि
कारिणः ॥ वधूवरस्यपितरौवधूवरौतथैवच ॥ विवाहेमंत्रपाठीच अपरोन्येकबोधकइति ॥ १ ॥

रौद्रीपैत्रीतथामृत्युर्यमाहुत्याकृतेतथा॥ अंतर्धानंविनायस्तु अल्पायुर्दंपतीभवेत्॥१॥रौ-
द्रींपैत्रीमृत्युयमाहुतीर्हुत्वाप्यपःस्पृशेत्॥ अपांस्पर्शनकालेतुस्पृशेत्प्रणीतकंजलं॥२॥य
मायदक्षिणेत्यागंईशान्यांरुद्रमेवच॥ दक्षिणाग्नेययोर्मध्येपितृत्यागोविधीयते॥३॥एतत्त्या
गंस्वयंपात्रेअन्यंदेयात्तुप्रोक्षणी॥४॥भ्रष्टव्रीहिर्भवेल्लाजाशमीदलविमिश्रिता॥कन्या-
होमंप्रकुर्वीतभर्तुर्भ्रातुश्चसंगमे॥५॥वरेणवामहस्तेनवधूपादंचदक्षिणं॥शिलामारोह
येत्प्राज्ञःमंगलानियथाक्रमं॥६॥शक्तिरूपेणयाशैल्याशिवरूपशिलापतिः॥उभौ
अंगुष्ठसंस्पर्शात्साकन्याविधवाभवेत्॥७॥कामोऽघोषबाणैस्तैःप्रहारैरतिदारुणैः॥तस्माद

येभवेकन्यातस्यबाणस्यशांतये॥ ८॥ कन्यकाग्रेवरंकृत्वाब्राह्मणोज्ञानदुर्बलः॥ विधवाजायते
नारीनिषिद्धस्तत्रकारणात्॥ ९॥ अग्रेतुशुभदापत्नीमांगल्येसर्वकर्मणि॥ पदेपदेश्वमेधंचधनायुः
पुत्रवर्धनं॥ १०॥ लाजानाज्यंस्रुवंकुंभंब्रह्माणमृत्विजंगुरुं॥ एतेषांबाह्यतःकृत्वाशेषाणांतुप्रद
क्षिणा॥ ११॥ वध्वादक्षिणपादानिसप्तानिप्रक्रमेत्तुसा॥ याम्यादुदग्दिक्संस्थाप्रक्रमेदुत्तरोत्तरं
॥ १२॥ गणयेद्दक्षिणपदान्पदवामान्निरर्थकान्॥ १२॥ पतिपुत्रान्विताभव्याश्चतस्रःस
भगाःस्त्रियः॥ सौभाग्यमस्यैदद्युस्तामंगलाचारपूर्वकमिति॥ १३॥ पतिपुत्रवतीनारीसु
रूपगुणशालिनी॥ अविच्छिन्नप्रजासाध्वीसदयासास्तुमंगली॥ १५॥ ॥ इतिकारि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

कावचनानि ॥ अथकश्चिद्यदिअभ्रातृकां कन्यामुद्वहेत्तदानस्याः पित्रोः रथाधिकंगवां
शतं दत्वोद्वहेत् ॥ एतेनपुत्रिकादोषान्मुच्यते ॥ ग्रामवचनं चात्रविवाहेकुर्यात॥ स्मशानेच॥
विवाहस्मशानयोर्ग्रामः प्रमाणमितिश्रुतेः ॥ ग्रामशब्देन स्वकुलवृद्धाः स्त्रियोभिधीयंते ॥
ताश्चपूर्वपुरुषैरनुष्ठीयमानंसदाचारंस्मरंति ॥ विवाहादारभ्यत्रिरात्रमक्षारालवणाशिनौ
स्यातां ॥ जायापती अधःशायीयातांत्रिरात्रमेव ॥ अधः शब्दःखट्वाव्युदासार्थोनतुआस्त
रणव्युदासार्थः ॥ संवत्सरं नमिथुनमुपेयातांद्वादशरात्रंवाषड्रात्रंवात्रिरात्रंवेति ॥ मिथुनक
रणेशक्त्यपेक्षयाएतेविकल्पाः ॥ संवत्सरादिपक्षाशक्तौत्रिरात्रपक्षेप्याश्रियमाणेचतुर्थ्यु

For Private and Personal Use Only

त्तरकालं पंचम्यां रात्रावभिगमनं कर्तव्यं॥ कुत एतत्॥चतुर्थीकर्मण्यकृते भार्यात्वमेव नाद्यापि संवृत्तं तस्यां विवाहैकदेशत्वाच्चतुर्थीकर्मणः॥ इति संस्कारभास्करे विवाहदिनकृत्यप्रयोगः॥ ॥ अथऐरिणीप्रदानं॥ तच्चआचारप्राप्तं विवाहाच्चतुर्थदिनेऽपररात्रे कार्यं॥ तत्स्वरूपं॥ वंशपात्रमिहैकं च शूर्पैः षोडशभिर्युतं॥ करंकैरुद्रसंख्याकैः सुवर्णपरिपूरितैः॥ शतच्छिद्रीं शुभामेकां गोधूमेन प्रपूरितां॥ व्यंजनैकं तथैव चेति वा पाठभेदः॥ सवस्त्रं च सदीपं च सौभाग्यद्रव्यसंयुतं॥ नानापक्वान्नसंयुक्तं फलतांबूलसंयुतं॥ एतावदैरिणीरूपं कर्तव्यं प्रीतिवर्धनं॥ उमाशंकरयोः प्रीत्यै ऐरिणीदानमुत्तमं॥ वरमात्रे प्रदास्यामि क-

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

न्यादानस्यसिद्धये॥ ॥ अथऐरिणीपूजा॥ ततःकन्यापितासपत्नीकः मंडपमध्येप्राङ्मु
खः शुभासनेउपविश्य॥ स्वाग्रेवंशपात्रंनिधायतत्पुरतःवस्त्राच्छादितपीठेवधूवरौप्रत्यङ्मु
खावुपवेशयेत्॥ वरमातरंभर्तृसहितांपीठेउदङ्मुखीमुपवेशयेत्॥ आचम्यप्राणानायम्यदेश
कालौसंकीर्त्य॥ एवंगुणविशेष॰तिथौमयाचतुर्भिरहोभिः निष्पादितविवाहाख्यस्यकर्म
णः सांगतासिध्यर्थंश्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलप्राप्त्यर्थंकन्यादानसंपूर्णफलावाप्तयेवधूवर-
योः बह्वायुष्यप्राप्तयेवंशाभिवृद्ध्यर्थंश्रीउमामहेश्वरप्रीतयेचवरमात्रेऐरिणीप्रदानमहं
करिष्ये॥ तत्रनिर्विघ्नतासिध्यर्थंमहागणपतिपूजनं॥ मनोजूतिरितिप्रतिष्ठा॥ ततःश्रीस्व

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तेतिमंत्रेणषोडशोपचारैः ऐरिणीं पूजयेत् ॥ प्रार्थना ॥ ऐरिणित्वमुमादेवीमहेशोगिरिजापतिः
॥ अतस्त्वांपूजयिष्यामिऐरिणींसर्वकामदां ॥ ऐरिणित्वमुमादेवींवंशपात्रस्वरूपिणी ॥ क
न्यादानस्यसंपूर्णफलंदेहिशिवप्रिये ॥ यावच्चंद्रश्चसूर्यश्चयावत्तिष्ठतिमेदिनी ॥ तावद्विवंश
वृद्धिंत्वंदेहिमेशंकरप्रिये ॥ अनयापूजयाऐरिणीस्वरूपिणौउमामहेश्वरौप्रीयेतां ॥ वरमातृ
हस्तेशिवा आपःसंतु ॥ संतुशिवाआपः ॥ सौमनस्यमस्तु ॥ अस्तुसौमनस्यं ॥ अक्षतंचारिष्टं
चास्तु ॥ अस्त्वक्षतम० ॥ गंधाःपांतु ॥ सौमंगल्यंचास्तु ॥ अक्षताःपांतु ॥ आयुष्यमस्तु ॥ पुष्पाणिपांतु
सौश्रियमस्तु ॥ यत्पापंरोगंअशुभंअकल्याणंतदूरेप्रतिहतमस्तु ॥ दानमंत्रः ॥ वंशोवंशकरः

For Private and Personal Use Only

श्रेष्ठो वंशोवंशसमुद्भवः ॥ वंशपात्रमिदंदानंवंशवृद्धिकरंपरं ॥ वंशपात्रमिदंपुण्यंवंशजात
समुद्भवं ॥ वंशानामुत्तमंदानंकन्यादानफलप्रदम् ॥ वंशपात्राणिसर्वाणिमयासंपादितानिवै
॥उमाकांतायदास्यामिममवंशाभिवृद्धये॥ वंशवृद्धिकरंदानंसौभाग्यादिसमन्वितं॥ना-
नापक्वान्नसंयुक्तंदंपत्योर्वंशवर्धनं॥ वस्त्रेणाच्छादितंपूगफलहेमसमन्वितं ॥ददामिवर
मातस्तेपार्वतीशंकरौतथा॥ दाताम हेश्वरोदेवोग्रहीतापिमहेश्वरः ॥दानेनानेनमेदेवप्र
सीदपरमेश्वर॥ इदंऐरिणीवंशपात्रंसदक्षिणाकंवरमात्रेतुभ्यमहंसंप्रददेनमम ॥ न-
त्तो वरगोत्रजादीन्गंधवस्त्रादिभिः संपूज्य॥ प्रार्थयेत्॥ यच्छक्त्याविहितंस्वगृह्यकथि

तैर्मंत्रैश्चपौराणिकैर्दानैर्वस्त्र जलान्नचंदनदलाद्यैर्वाचतुर्भिर्दिनैः ॥ दंपत्योर्ममवंशवृ
द्धिमनघांदद्यादुमा शंकरोन्यूनंतत्कृपयाखिलंसफलतांयातु द्विजानांनतिः ॥१॥ ततो
वधूगोत्रजाः ततऐरिणीवंशपात्रंगृहीत्वावरगोत्रजादीनांशिरसिधारयेयुः ॥ ॐ घृ
तवतीभुवनानामभिश्रियोर्वीपृथ्वीमधुदुघेसुपेशसा ॥ द्यावापृथिवीवरुणस्यधर्मणा
विष्कभितेऽ अजरेभूरिरेतसा ॥१॥ इतिमंत्रेण ॥ ततः कन्यांनिवेदयेत् ॥ अष्टवर्षात्वियं
कन्यापुत्रवत्पालितामया ॥ इदानींतवपुत्रायदत्तास्नेहेनपाल्यतां ॥१॥ अनेनवरपि-
तुरुत्संगेदद्यात् ॥ पुनरुत्थाप्य ॥ अस्मदादिकहृद्धंधूस्त्वक्कायातिभव दृहं ॥ अतिस्ने

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

हे नवैमातः कन्यांमेपरिपालय ॥ २॥ अनेनवरमातुरुत्संगेदद्यात् ॥ अत्रावसरेवध्वावसि
ष्ठारुंधतीपूजनं॥ श्रीश्वेततिमंत्रेणवसिष्ठारुंधतीभ्यांनमः पंचोपचारैःसंपूज्य॥ पूजांतेगं
धपुष्पफलहिरण्योपेतंअर्घंदद्यात् ॥ तत्रमंत्रः ॥ अरुंधतिमहाभागेवसिष्ठप्रियवादि
नी ॥ सौभाग्यंसंततिंदेहिगृहाणार्घंनमोस्तुते॥ १॥ इत्यर्घंदत्वाप्रार्थयेत् ॥ अरुंधतिमहाभा
गेवसिष्ठप्रियवल्लभे॥सौभाग्यंदेहिसततंपुत्रपौत्रांश्चदेहिमे॥ ततोऽखंडसौभाग्यादिकाम
नयावसिष्ठारुंधतीप्रीतयेषोडशाष्टौवावायनानिब्राह्मणेभ्योदद्यात्॥ अथवावायननिष्क्र
यीभूतंयथाशक्तिरजतद्रव्यंअखंडसौभाग्यप्राप्तिकामनयावसिष्ठारुंधतीप्रीतयेअमुकश

For Private and Personal Use Only

र्मणे ब्राह्मणायतुभ्यमहंसंप्रददे इति ॥ ततोवरहस्तेकन्यांनिवेदयेत् ॥ इयंकन्या मयादत्ता
तवविप्रसहायिनी ॥ स्वदेशे परदेशेवापरिपाहिकुलोचितं ॥१॥ इतिमंत्रेणनिवेदयेत् ॥ ब्राह्म
णेभ्योदक्षिणांदत्वातैराशिषोगृह्णीयादित्येरिणीप्रदानं॥ ॥ अथवधूप्रवेशः ॥ वधूप्रवेशः प्र
थमेतथैवशुभप्रदः पंचमकेथवान्हि ॥ द्वितीयकेवाथचतुर्थकेवाषष्ठेवियोगामयदुःख दः स्यात्
॥१॥ तथाचसंग्रहे ॥ विवाहमारभ्यवधूप्रवेशोयुग्मेतिथौषोडशवासरांतात् ॥ ऊर्ध्वंततोब्देऽयु
जिपंचमांतादतः परस्तान्नियमो नचास्ति ॥२॥ अयुग्मेतृतीयंत्यत्क्वायुग्मे षष्ठंविवर्जयेत् ॥ प्रा
प्तकालेव्यतीपातवैधृतीसंक्रमंतथा ॥ उपरागंश्राद्धदिनंवर्जयित्वाशुभेप्स्कभिः ॥३॥ ज्योतिः

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

शास्त्रोक्तदिवसेशुभकालेनथैवच ॥ रात्रौवधूप्रवेशः स्याद्दिवानैवकदाचनेति ॥ ४ ॥ तत्र
ज्योतिःशास्त्रोक्तशुभकालेवरःपित्रादत्तांवधूंगृहीत्वायानेउपविश्य मंगलवाद्यघोषपुरःसरंमं
गलगीतपठनपरैःपुरंध्रीजनैराचार्यादिविप्रैःआनोभद्राःस्वस्तिनऽइंद्रेतिसुमंगलसूक्तपठनपरै
श्वसहस्वगृहमागत्यगृहमध्येशुभासनेप्राङ्मुखउपविश्यस्वदक्षिणतः वधूमुपवेश्य ॥ देशकालौ
स्मृत्वा अस्याःममनवोढाभार्यायाः प्रथमगृहप्रवेशंकरिष्ये ॥ तदंगविहितंगणपतिपूजनंस्वस्ति
पुण्याहवाचनंचकरिष्येइतिकृत्वा ॥ ततआचारप्राप्तंकांस्यपात्रेतंदुलान्प्रसार्यतदुपरिसुवर्णशला
कयाश्रीकुलदेवताप्रयुक्तमादौअमुकीइतिनामविलिख्यमनोजूतिरितिप्रतिष्ठाप्यश्रीश्चतेति

For Private and Personal Use Only

मंत्रेणषोडशोपचारैःसंपूज्य॥ अन्यद्यथाकुलाचारं कुर्यात्॥ ततोवरेणनामवाचनपुरःसरंव
ध्वानाम प्रतिष्ठितंकुर्यात्॥ श्रीकुलदेवताप्रयुक्तमादौअमुकनामप्रतिष्ठितंइतिनिर्वाचयित्वा॥
ब्राह्मणाः मनोजूतिरितिमंत्रंपठित्वावधूशिरसिमंत्राक्षतान्दद्युः॥ ब्राह्मणेभ्योगंधतांबूलदक्षिणा
दिदत्वा तेराशिषोगृह्णीयात्॥ इति वधूप्रवेशः॥ ॥ अथप्रथमाब्देवधूनिवासः॥ ज्योति
र्निबंधे॥ उद्वाहात्प्रथमेशुचौयदिवसेद्भर्तुर्गृहे कन्यका हन्यात्तज्जननींक्षयेनिजतनुंज्येष्ठे
पतिज्येष्ठकं॥ पौषेचश्वशुरंपतिंचमलिनेचैत्रेस्वपित्रालयेतिष्ठंतीपितरंनिहंतिनभयंतेषा
मभावेभवेत्॥ इतिप्रथमाब्देवधूनिवासः॥ ॥ अथचतुर्थीकर्मोच्यते॥ तच्चविवाहा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

चतुर्थदिने ऽपररात्रे ऐरिणीप्रदानोत्तरं कार्यं ॥ गृहमध्येग्निस्थापनं तत्रैव चतुर्थीकर्मोक्तं
हरिहरादिभिस्तथापि तत् शिष्टाः बहिः शालायां वेद्यां कुर्वंतीति ॥ तत्रायं क्रमः ॥ कृत्ये चा
तुर्थिके तु वधुवरउभयोर्मंगलस्नानकार्यं स्थाप्यो वैवाहिकाग्निस्तदुत्तर उदकुंभं चरुं चोपचे
युः ॥ हुत्वा घाराज्यभागानथ घृतहवनमग्निवायूंश्च सूर्यश्चंद्रो गंधर्वपंच प्रजापतिं चरुणा षट्
स्रवं चोदपात्रे ॥ १॥ शेषैः स्विष्टं नवाज्याहुतिमनुहवनं प्रोक्षणीसंस्रवं तस्याशयं शेषं समाप्य अथ
वरवधूमूर्धन्यषिंचोदपात्रात् ॥ प्राणेस्ते स्थालिपाकं हुनितमपि वधूं प्राशयित्वा वरेण कर्मादौ मंगला
सारचितक्रमणिका सर्वसंस्कारमाला ॥२॥ इति ॥ ॥ ततो वरो वध्वा सह वधूपितृगृहे मंगलंस्ना

For Private and Personal Use Only

त्वा हतपट्टकूलादिवाससी परिधाय धृतकुंकुमतिलको वेद्यांशुभासने उपविश्य दक्षिणतः
पत्नींचोपवेश्य॥ आचम्य प्राणानायम्य देशकालकीर्तनांते विवाहैक देशत्वाच्चतुर्थीकर्माहं क
रिष्ये॥ तत्र निर्विघ्नार्थं गणपतिपूजनं वास्मरणं कुर्यात्॥ तत्र गृहाभ्यंतरतोग्निमुपसमाधाय
स्थंडिले पंचभूसंस्कारपूर्वकं विवाहाग्निं प्रतिष्ठाप्य॥ ततो दक्षिणतो ब्रह्मासनादि प्रणीतास्था
पनानंतरं प्रणीतोत्तरत उदपात्रं प्रतिष्ठाप्य॥ आज्यं॥ स्थालीपाक चरुः॥ पवित्रीकरणादि आ
घाराज्यभागांतमाधानवत्॥ आज्यभागानंतरमाज्येन पंचाहुतयो वक्ष्यमाणमंत्रैः॥ ॐ
अग्ने प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम ऽउपधावामि यास्यै पतिघ्नीत

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नूस्तामस्यैनाशयस्वाहा ॥ इदमग्नयेनमम ॥ ॐ वायोप्रायश्चित्तेत्वंदेवानांप्रायश्चित्तिरसिब्राह्म-
णस्त्वानाथकाम ऽउपधावामियास्यैप्रजाघ्नीतनूस्तामस्यैनाशयस्वाहा॥ इदं वायवेन०॥ ॐ सू
र्यप्रायश्चित्तेत्वन्देवानाम्प्रायश्चित्तिरसिब्राह्मणस्त्वानाथकामऽउपधावामियास्यैपशुघ्नीतनूस्ता
मस्यैनाशयस्वाहा ॥ इदंसूर्यायनम०॥ ॐ चंद्रप्रायश्चित्तेत्वंदेवानांप्रायश्चित्तिरसिब्राह्मण
स्त्वानाथकाम ऽउपधावामियास्यैगृहघ्नीतनूस्तामस्यैनाशयस्वाहा ॥ इदंचंद्रमसेन० ॥ ॐ गं
धर्वप्रायश्चित्तेत्वंदेवानाम्प्रायश्चित्तिरसिब्राह्मणस्त्वानाथकामऽउपधावामियास्यैयशोघ्नीत
नूस्तामस्यैनाशयस्वाहा ॥ इदंगंधर्वायनमम ॥ ततः स्थालीपाकेनप्रजापतयइतिएकाहुतिः ॥

For Private and Personal Use Only

ॐ प्रजापतयेस्वाहा॥इदंप्र०॥ आसांषडाहुतीनांप्रणीतापात्रस्योत्तरतउदपात्रेसंस्रवप्रासनं॥
स्विष्टकृतोपिकेचिदिच्छंति॥ अन्यासामाहुतीनांप्रोक्षणीपात्रेसंस्रवप्रासनं॥ ततः स्थालीपाकेन
स्विष्टकृतं॥ ॐ अग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहाइदमग्नयेस्विष्टकृतेनमम॥ तत आज्येनमहाव्याहृत्यादिप्र
जापत्यांतानवाहुतयः॥ ततःप्रोक्षणीपात्रेयेसंस्रवास्तेषांप्राशनं॥ पवित्राभ्यांमार्जनादिप्रणीतावि
मोकांतंहोमशेषंसमाप्य॥ततःप्रणीतोत्तरस्थादुदपात्रादुदकंपल्लवेनादायवधूंमूर्धन्यभिषिंचतिवरः॥
ॐ यातेपतिघ्नीप्रजाघ्नीपशुघ्नीगृहघ्नीयशोघ्नीनिंदितातनूर्जारघ्नींतत ऽएनांकरोमिसाजीर्यत्वंम
यासहासौ॥असौस्थानेनामादेशः॥ अमुकीइत्यनेन॥ अथैनांवधूंस्थालीपाकंप्राशयतिवरः॥ ॐ

प्राणैस्ते प्राणान्त्सन्दधाम्यस्थिभिरस्थीनिमा ६· सैर्मा ६· सानि त्वचात्वचम् ॥१॥ इतिमंत्रे
णवरपठिते नतां चाचमय्य ॥ यथाशक्ति ब्राह्मण भोजनसंकल्पः॥ ब्राह्मणेभ्योभूयसीं दत्वाते
राशिषोगृण्हीयाद्गुरः ॥ इतिसंस्कारभास्करे चतुर्थीकर्मप्रयोगः ॥ ॥ अथदेवकोत्थापनं
॥ तत्रकालः ॥ समेन्चदिवसेकुर्याद्देवकोत्थापनंबुधः॥ षष्ठंन्चविषमंनेष्टं मुक्त्वापंचमसप्तमौ ॥१॥
मंडपोद्वासनंकार्यंसमेवाविषमेदिने॥ समेषष्ठंदिनंवर्ज्यंविषमेत्रिनवंत्यजेदिति॥ २॥ अत्र
स्थापनदिनान्परिगणना ॥ तत्रविषमे त्रिनवंसमेषष्ठं दिनंवर्ज्यं॥ चतुर्थःपंचमसप्तमानिरिक्तं
नान्नेष्टमित्यर्थः ॥ मुहूर्तमार्तंडटीकायां ॥ विवाहदिनमारभ्यनवत्रिषष्ठदिवसेषूद्वासनमपि

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

नकार्यमित्युक्तंतन्मंडपमभ्यनतुदेवकोदेरिति दृष्टव्यं ॥ उक्त दिनेवरवधूसहितःस्वस्वगृहेवर
पितावधूपिताञ्चस्वदक्षिणातःपत्न्यासहशुभासने प्राङ्मुखउपविश्य॥ आचम्यप्राणानाय
म्यदेशकालौसंकीर्त्यममगृहेषड्सुषड्सुमासेषुशोभनप्राप्त्यर्थंविवाहांगभूतंदेवकोत्थापनमं
डपोद्वासनाख्यंकर्मकरिष्ये॥ तदंगविहितंगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनंचकरि
ष्येइतिकृत्वा॥ स्वस्तिवाचनेभोब्राह्मणाः मयाक्रियमाणयोःदेवकोत्थापनमंडपोद्वासना
ख्यकर्मणोः पुण्याहंभवंतोब्रुवंतु॥ ॐ पुण्याहं॥ एवंकल्याणंऋद्धिंस्वस्तिंश्रीयंइति॥ ततः
स्थापितदेवतानांपंचोपचारैरुत्तरपूजनंकार्यं॥ उत्तिष्ठब्रह्मणस्पतेयांतुमातृगणेतिमंत्रेण-

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्थापितदेवताः विसृज्य ॥ ॐ उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तैस्त्वेमहे ॥ उपप्रयन्तु मरुतः सु
दानव ऽ इन्द्रप्राशूर्भवासचा ॥१॥ यांतु मातृगणाः सर्वे स्वशक्त्या पूजिता मया ॥ इष्टकाम
प्रसिध्यर्थं पुनरागमनाय च ॥१॥ आवाहितदेवताः स्व स्थाने गच्छंतेत्युत्थापयेत् ॥ तत आ
चार्यो नंदिन्यादि मंडपमातृणां सूत्रमुन्मुच्यते नद्दे पूगीफले वेष्टयित्वा ॥ नंदिन्यादि मातृणां
पर्णानि शूर्पे निदध्यात् ॥ ततो यजमानः पत्न्या सह वरो वधूश्च तच्छूर्पं हस्तैर्गृहीत्वा शूर्पे आच्छा
द्य जलं सिंचति सति शूर्पेण गृहाभ्यंतरमारभ्य मंडपांतं त्रिवारं गत्वा जलधारां पातयेत् ॥ वसोः
पवित्रमसि ॥ द्यौः शांतिरिति मंत्रेण ॥ धारापातनोत्तरं तेनैव मंत्रेण तन्मातृपल्लवैः सपत्नीकं

For Private and Personal Use Only

यजमानमभिषिंच्यतत्पूर्णस्थमातृपल्लवानिमंडपोपरिनिक्षिप्य ॥ ईशानकोणप्रदेशेमंडप
वितानंविमुच्य ॥ ततःसूत्रवेष्टितेद्वेपूगीफलेआचार्येणगृहीत्वायजमानायश्रेयोदानंकुर्यात्॥
तद्यथा॥ सपत्नीकयजमानस्यांजलौ॥ शिवा आपःसंतु ॥ संतुशिवाआपः॥सौमनस्यम
स्तु॥ अस्तुसौमनस्यं ॥ अक्षतं चारिष्टंचास्तु॥ अस्त्वक्षतमरिष्टंच॥ इतिवचनप्रतिवचनं॥
अर्घाःपांतु॥सुप्रोक्षितमस्तु॥ गंधाःपांतु ॥सौमंगल्यंचास्तु ॥ अक्षताःपांतु ॥आयुष्यम
स्तु॥ पुष्पंपातु सौश्रियमस्तु॥ यत्पापंरोगंअशुभंअकल्याणंतद्दूरेप्रतिहतमस्तु॥ इत्यं
जल्युपरिउदकंभ्रामयित्वोदीच्यांनिषिंचेत्॥ततोयजमानः॥ भोब्राह्मणाःममगृहेषट्

षड्सु मासेषु शोभनानि भवंतो ब्रुवंतु ॥ संतु शोभनानीत्याचार्यः ॥ इति त्रिरुक्त्वा ॥ कृतमेत
द्विवाहकर्मण आचार्य त्वं तदुत्पन्नं श्रेयस्तत्तुभ्यमहं संप्रददे इति यजमानहस्ते साक्षतजलपू
गीफलद्रव्यं प्रक्षिप्य प्रतिगृह्यतामिति वदेत् ॥ यजमानो देवस्यत्वेति प्रतिगृण्हाति ॥ ततो व-
स्त्रालंकारादिभिर्यथाविभवमाचार्यपूजनं कृत्वा तस्मै महादक्षिणां दत्वाऽन्येभ्यो ब्राह्मणेभ्यो
भूयसीं दक्षिणां दत्वा नैराशिषो गृहीत्वा ॥ यस्य स्मृत्येति कर्म संपूर्णतां वाचयित्वा ॥ ब्राह्मणान्भोज
यित्वा ॥ सुहृद्भिः सह यजमानो भुंजीत इति देवकोत्थापनं ॥ इति संस्कारभास्करे विवाहसंस्कारप्र-
योगः ॥ ॥ अथ द्विरागमः ॥ तत्र माघफाल्गुनवैशाखाः शुक्लपक्षश्च शुभाः ॥ अश्विनी

रोहिणीपुनर्वसुपुष्योत्तरात्रयानुराधाज्येष्ठाहस्तस्वातीचित्राश्रवणशततारकानक्षत्रेषुचंद्र
बुधशुक्रवारेषुगुरुशुक्रास्तादिरहितेस्थिरलग्नादिशुभकालेद्वितीयवधूप्रवेशः शुभः
॥द्विरागमनेऽधिमासविष्णुशयनमासौसमवत्सराःप्रतिशुक्रादिदोषाश्चवर्ज्याः॥द्विरा
गमोपियदिविवाहमारभ्यषोडशादिनमध्येक्रियतेतदाप्रतिशुक्रादिदोषोस्तादिदोषश्च
नास्ति॥यथा॥द्विरागमःषोडशवासरांतेएकादशाहेसमवासरेषु॥नचात्रऋक्षंनतिथि
र्नयोगोनवारशुद्ध्यादिविचारणीयं॥केवलांगिरसकेवलभृगुभरद्वाजवसिष्ठकश्यपा
त्रिवत्सगोत्राणांप्रतिशुक्रदोषोन॥रेवत्यश्विनीभरणीकृत्तिकाद्यचरणेषुचंद्रेसतिशु-

कस्यांधत्वात्प्रतिग्रहकदोषेण॥ दुर्भिक्षेदेशविप्लवेविवाहेतीर्थगमनेएकनगरग्रामयोश्च
प्रतिग्रहकदोषेण॥इतिद्विरागमः॥ ॥विवाहेभार्ययासहभोजनमाहांगिराः॥ ब्राह्मण्या
सहयोऽश्नीयादुच्छिष्टंवाकदाचन॥ तत्रदोषंनमन्यंतेसर्वएवमनीषिणः ॥१॥ एकपात्रेसम
श्नीयाद्विवाहेषुवधूवरौ॥ तत्रदोषंनमन्यंतेआचारश्चेषनैवचेति॥ संग्रहे॥ एकासनंचै
कशय्याएकपात्रेचभोजनं॥ एकत्रमंगलस्नानंएकवाहनरोहणं॥ कुर्वन्विवाहएतानिभ
वेद्विप्रोनदोषभागिति॥ अथाभ्युदयिकश्राद्धोत्तरंदेवकोत्थापनपर्यंतंनिषिद्धकर्मा-
णि॥गार्ग्यः॥ नांदीश्राद्धेकृतेपश्चाद्यावन्मातृविसर्जनं॥ दर्शश्राद्धंक्षयश्राद्धंस्नानंशी

तोदकेनच ॥ अपसव्यंस्वधाकारं नित्यश्राद्धंतथैवच ॥ ब्रह्मयज्ञंचाध्ययनंनदीसीमांतलंघनं
॥ उपवासव्रतंचैवश्राद्धभोजनमेवच ॥ नैवकुर्युःसपिंडाश्चमंडपोद्वासनावधि ॥ १ ॥ त्रिपु
रुषसापिंड्यपर्यंतं ॥ अत्रनित्यश्राद्धनिषेधेनतत्कार्यविहितपितृयज्ञनिषेधसिद्धिः ॥ स्वधाका
रग्रहणंतत्सहितवैश्वदेवनिषेधार्थं ॥ ॥ तथान्यच्च ॥ अभ्यंगेस्रुतकेरात्रौविवाहेपुत्रजन्म
नि ॥ मांगल्येषुचसर्वेषुनधार्यंगोपिचंदनं ॥ १ ॥ इति ॥ ॥ अथमातृविसर्जनानंतरंअ
ब्दपर्यंतंनिषेधमाह ॥ वसिष्ठः ॥ स्नानंसचैलंतिलमिश्रकर्मप्रेतानुयानंकलशप्रदानं ॥ अ
पूर्वतीर्थामरदर्शनंचविवर्जयेन्मंगलतोब्दमेकं ॥ १ ॥ पितृणामुद्देशेनकलशदानमित्य

र्थः॥ ॥अत्रापवादः॥तीर्थेसंवत्सरेप्रेतेपितृयज्ञेमहालये॥ कृतोद्वाहोपिकुर्वीतपिं
डनिर्वपणंसदेति॥ ॥मासषट्कंविवाहादौव्रतप्रारंभणेपिच॥ जीर्णभांडादिनत्याज्यंगृ
हसंमार्जनीतथेति॥ ॥स्मश्रुकरणे॥ऊर्ध्वंविवाहात्पुत्रस्यतथाचव्रतबंधनात्॥ आत्म
नोमुंडनंचैववर्षंवर्षार्धमेवच॥ त्रिमासंवात्रिपक्षंवानकुर्वीतकदाचनेति॥ ॥कन्यागृहे
भोजननिषेधः॥ भविष्ये॥ अप्रजायांतुकन्यायांनभुंजीतकदाचन॥दौहित्रस्यमुखंदृ-
ष्ट्वाकिमर्थमनुशोचति॥ नभुंजीतेत्यत्रकन्यागृहेइतिशेषः॥ अपरार्के आदित्यपुराणे च॥
अप्रजायांतुकन्यायांनाश्नीयात्कन्यकागृहे॥ब्राह्मादिविधिनाकन्यांदत्वाश्नीयात्कदाचन॥

अथभुंजीतमोहाच्चेत्सयातिनरकंध्रुवमिति ॥ ब्राह्मविवाहविधिनादातुंयोग्यांकन्यांद
त्वाकदापितस्याःगृहेनैवाश्नीयादित्यर्थः ॥ शाकलकारिकास्वपि ॥ दुहितुरन्नंनभुंजीयाद्या
वत्तस्याभवेत्सुतः ॥ अन्यथायस्तुभुंजीतदानंतस्यवृथाभवेत् ॥ कन्यायास्त्वप्रसूतायायस्त्व
न्नंभुंजतेयदि ॥ अघंसकेवलंभुंक्तेप्राजापत्येनशुध्यतीति ॥ ॥ अथवरस्यमृतभा
र्यत्वपरिहारोपायः ॥ तदुक्तंबृहद्याज्ञवल्क्येन ॥ परिवेत्तृत्वपापेनमृतभार्यत्वंजायते ॥ त
द्दोषपरिहारार्थंप्राजापत्यत्रयंतथा ॥ चांद्रायणत्रयंचैके अनेकेद्विगुणंचरेत् ॥ एकेएक
भार्यामरणेइदंप्रायश्चित्तं ॥ अनेकेअनेकभार्यामरणेतुएतत्प्रायश्चित्तंद्विगुणंचरेदित्यर्थः

॥गणेशंपूजयेदादौपुण्याहंवाचयेद्द्विजैः॥ दुर्गाग्निविष्णुप्रतिमाःस्थापयेत्पूजयेत्ततः॥
त्रिभिस्तद्देवताप्रीत्यै हुनेदष्टाधिकायुतं॥ आहुतिंचरुणाज्येनप्रतिद्रव्यैर्धसंख्यया॥ दुर्गा
ग्निविष्णुमंत्रैश्च पुनःपुनरितीरित इति॥ ॥अथप्रयोगः॥सुदिनेसुस्नातोयजमानआ
सनेउपविश्याचम्यप्राणानायम्यदेशकालकीर्तनांते ममस्मृतभार्यत्वदोषनिरासद्वाराश्रीप
रमेश्वरप्रीत्यर्थंवक्ष्यमाणप्रकारेण अष्टाधिकायुतसंख्ययाचर्वाज्यहवनंकरिष्ये॥तत्रा
दौनिर्विघ्नतार्थंगणपतिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनंआचार्यादिवरणंदिग्रक्षणंपंचगव्य
करणंभूमिपूजनंअग्निस्थापनंकलशानांस्थापनंदुर्गाग्निविष्णुदेवतानांस्थापनंपूजनंच

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

करिष्ये इतिक्रमेणकृत्वा ॥ देवतामंत्रास्तु ॥ अम्बे अम्बिकेतिदुर्गां ॥ त्वन्नो अग्नेतवदेवेति
अग्निं ॥ इदंविष्णुरितिविष्णुं ॥ ततोदक्षिणतोब्रह्मासनादिपवित्रयोः प्रणीतास्तुनिधानांतंरु-
त्वान्वादध्यात् ॥ तद्यथा ॥ तत्र प्रजापतिं इंद्रं अग्निंसोमं एताः आधाराज्यभागदेवताः एकैकया
हुत्याआज्येन अत्रप्रधानंदुर्गां अग्निंविष्णुंचस्वस्वमंत्रेण अष्टषष्ठितमाधिकषोडशशतसंख्य
याचरुहोमंतथाचपुनरत्रप्रधानदेवतानांस्वस्वमंत्रेण पूर्वोक्तसंख्ययाआज्यहोमंशेषेणस्विष्टकृ
तंअग्निंवायुंसूर्यंअग्नीवरुणौअग्नीवरुणौपुनरग्निंवरुणंसवितारंविष्णुंविश्वान्देवान्मरुतःस्वर्कान्वरुणं
आदित्यं अदितिंप्रजापतिंएतादेवता आज्येनैकैकयाहुत्या अस्मिन्कर्मण्यहं यक्ष्ये ॥ इत्यन्वा

For Private and Personal Use Only

धानं॥ प्रतिदैवतं तूष्णीं निरूप्य प्रोक्ष्यच्च॥ त्यागकाले अष्टोत्तरायुतसंख्या हुतिपर्याप्तं चर्वा
ज्यद्रव्यं यथामंत्रलिंगं दुर्गायै अग्नये विष्णवे च न मम इति त्यागं कुर्यात्॥ प्रथमं गणेशाय वरा
हुतिं दत्वा अन्वाधाने करीत्या हवनं कार्यं॥ पूजा स्विष्टतिक्रमेण होमशेषं समाप्य दश विप्रान्भो
जयेदिति॥ हवनाहुतिक्रमो यथा॥ आज्यभागांते पूर्वं अम्बे अम्बिकेति मंत्रेण दुर्गायै चर्वाहुतयः
१६६८॥ त्वन्नो॰ अग्नेति अग्नये चर्वाहुतयः १६६८॥ इदं विष्णुरिति विष्णवे चर्वाहुतयः १६६८
अनंतरं अम्बे दुर्गा॰ आज्याहुतयः १६६८॥ त्वन्नो॰ अग्नये आज्याहुतयः १६६८॥ इदं॰
विष्णवे आज्याहुतयः १६६८॥ एवमेव प्रकारेण सर्वाहुतयः १०००८ अष्टोत्तरायुता भवंति॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

अथवाकस्यचिद्ब्राह्मणस्यविवाहंकुर्यात् ॥ ॥ इतिमृतभार्यत्वपरिहारोपायः ॥ ॥५ ॥
अथभार्याविद्यमानत्वेसतिद्वितीयविवाहेऽधिवेदनीयकारणमाहयाज्ञवल्क्यः ॥ सुरापीव्याधि
ताधूर्तावंध्यार्थघ्न्यप्रियंवदा ॥ स्त्रीप्रसूश्चाधिवेत्तव्यास्त्र्यंतरंकारयेदिति ॥ ॥ अधिवेदनेकालप्र
तीक्षामाहमनुः ॥ वंध्याष्टमेऽधिवेत्तव्यादशमेतुमृतप्रजा ॥ एकादशेस्त्रीजननीसद्यस्त्वप्रियवा-
दिनीति ॥ ॥ विवाहांतरेविशेषः ॥ एकामुत्क्रम्यकामार्थमन्यांलब्धुंयइच्छति ॥ समर्थस्तो
षयित्वार्थैःपूर्वोढामपरांवहेत् ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ आज्ञासंपादिनींदक्षांवीरसूंप्रियवादिनीं ॥ त्य
जन्दाप्यतृतीयांशमद्रव्योभरणंस्त्रियः ॥ सधनोधनतृतीयांशमधनोशनाच्छादनात्मकभ

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रणां च दद्यादित्यर्थः ॥ ॥ अथस्त्रीनिधने द्वितीयपरिणयनकालमाह ॥ सिंधौ ॥ प्रमदामृ
तिवासरादितः पुनरुद्वाहविधिर्वरस्य च ॥ विषमे परिवत्सरे शुभो युगुले चापि मृतिप्रदो भवे
दिति ॥ ॥ अथकन्याविषयोगे समुत्पन्ने चैद्वैधव्ययोगहरकुंभविवाहः ॥ सच विषयोगस्त्रि
विधः ॥ सूर्यभौमार्किवारेषु तिथि भद्राशताभिधम् ॥ आश्लेषाकृत्तिकानां गे तत्रजाता वि
षांगना ॥ १ ॥ जनुर्लग्ने रिपुक्षेत्रसंस्थितः पापखेचरः ॥ द्विसौम्यमपि योगेस्मिन्संजाता विष
कन्यका ॥ २ ॥ लग्नेशनैश्चरो यस्याः स्कतेर्किर्नवमेकुजः ॥ विषाख्या सापि नोद्वाह्या त्रिविधा वि
पकन्यका ॥ ३ ॥ तद्दोषपरिहारोपायः ॥ सावित्र्यादिव्रतं कृत्वा वैधव्यविनिवृत्तये ॥ अश्वत्था

For Private and Personal Use Only

दिभिरुद्वाह्या दद्यात्तांचिरजीविनेइति॥ ॥ अन्यच्च॥ ॥ बालवैधव्ययोगे तु कुंभद्रुप्रति
मादिभिः॥ कृत्वालग्नं ततः पश्चात्कन्यों द्वाह्येतिचापरे॥ ॥ कुंभः प्रसिद्धः॥ द्रुप्रतिमेतिस्वर्ण
मय्यश्वत्थद्रुमप्रतिमा॥ तैः सह अनूढाकन्योद्वाह्या॥ पुनर्भूदोषाभावस्तु विधानखंडे॥
स्वर्णद्रुपिप्पलानांच प्रतिमाविष्णुरूपिणी॥ तयासहविवाहे तु पुनर्भूत्वं नजायते॥ ॥
सूर्यावरुणसंवादे॥ विवाहात्पूर्वकाले तु चंद्रताराबलान्विते॥ कुंभंसंस्थाप्यविधिवत्तत्र द्रु
प्रतिमांयजेत्॥ मधुपर्कादिकं दत्वा तदग्रेकन्यकांनयेत्॥ विवाहोक्तेनमंत्रेण कुंभेनसह
चोद्वहेत्॥ सूत्रेणवेष्टयेत्पश्चाद्दशतंतुविधानतः॥ कुंकुमालंकृतं देहं तयोरेकांतमंदिरे॥ ततः

कुंभंचनिःसार्यप्रभज्यसलिलाशये॥ ततोभिषेचनंकुर्यात्संचपल्लववारिभिः॥ ततोलंकारव
स्त्राद्यैर्वरायप्रतिपादयेदिति॥ ॥अथप्रयोगः॥ तत्रपूर्वोक्तदिनेकन्यापिताकन्ययासह
एकांतेविष्णुमंदिरेगत्वा आसनेप्राङ्मुखउपविश्यस्य दक्षितः कन्यामुपवेश्य॥ देशकाल
कीर्तनानंतरंकन्यायाः नक्षत्रादियोगेनग्रहयोगेनपुनर्भूदोषाभावेनचविषाख्ययोगसंभ
ववैधव्यारिष्टपरिहारार्थंश्रीपरमेश्वरप्रीतये कुंभविवाहंकरिष्ये॥ तत्रादौनिर्विघ्नतार्थंगणप
तिपूजनंस्वस्तिपुण्याहवाचनादिनांदीश्राद्धांतं कृत्वाचार्यंवृत्वा॥ ततस्तंदुलाष्टदलेमही
द्यौरित्यादिक्रमेणकलशंप्रतिष्ठाप्यपूर्णपात्रंनिधायवस्त्रयुग्मेनसंवेष्ट्य तत्रवरुणंसंपूज्य॥

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तत्रास्युत्तारणप्राणप्रतिष्ठापूर्वकंस्वर्णमयविष्णुरूपाश्वत्थद्रुमप्रतिमांप्रतिष्ठाप्य षोडशो
पचारैः संपूज्य प्रार्थयेत्॥ तत्रमंत्रः॥ वरुणांगस्वरूपाय जीवनानांसमाश्रय॥ पतिंजीव
यकन्यायाश्चिरंपुत्रसुखंकुरु॥ देहिविष्णोवरंदेव कन्यांपालयदुःखतइति॥ ततोमधुप
र्कवस्त्रालंकारार्पणं॥ अंतःपटं कन्याकुंभांतराले धृत्वा मंगलपद्याष्टकं पठित्वा॥ ओंप्र
तिष्ठेत्यनंतरं पटंनिःसार्य॥ कन्यायै वस्त्रोपवस्त्र मंगलतंतुबंधनसमीक्षणांते मंत्रपठने-
नदत्वा॥दशवारंअधस्तादुपरिच कुंभंकन्यांच परितेत्यनुवाकेनसूत्रंसंवेष्ट्य॥कुंभस्य
विष्णवेकन्यांसमर्पयेत्॥ मंत्रस्तु॥गौरींकन्यामिमांश्लक्ष्णांयथाशक्तिविभूषितां॥ददा

For Private and Personal Use Only

मिवेष्यावेतुभ्यंसौभाग्यंदेहिसर्वदा ॥ १ ॥ विष्णुरूपिणेश्वत्थकुंभायेमांकन्यांश्रीरूपि
णींसंप्रददेइतिसमर्पयेत् ॥ ततोवेष्टितसूत्रात्कुंभंनिःसार्यजलेप्रभज्य ॥ तत आचार्यः शु
द्धजलेनऐंद्रवारुणपावमानीयमंत्रैः पल्लवेनकन्यामभिषिच्य शुद्धवाससीपरिधाप्यवै
वाह्यवस्त्रादिकंसर्वआचार्यायदद्यात् ॥ अनघाद्यास्मीतित्रिवारंकन्यावदेत् ॥ एवम-
स्त्वितिद्विजोब्रूयात् ॥ आचार्यायवरंदत्वातस्मादाशिषोगृहीत्वाकर्मेश्वरायार्पयेत् ॥
॥ इतिकुंभविवाहः ॥ ॥ अथबालवैधव्यहरविष्णुमूर्तिदानं ॥ तत्प्रकारोनारदेनो
क्तः ॥ ब्राह्मणंसाधुमामंत्र्यसंपूज्यविविधार्हणैः ॥ तस्मैदद्याद्विधानेनविष्णोर्मूर्तिंचतुर्भु

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

जां॥ शुद्धवर्णस्कवर्णेनपलस्यैकस्यलक्षणां॥ तदर्धेनतदर्धेनवित्तशाठ्यानुसारतः॥नि
र्मितांरुचिरांशंखगदाचक्राब्जसंयुतां॥दधानांवामर्मार्पीनकुमुदोत्पलमालिकां॥स
दक्षिणांचतांदद्यान्मंत्रमेतमुदीरयेदिति॥ प्रयोगस्तु॥ देशकालकीर्तनांतेममवैध-
व्यारिष्टनिरसनार्थंअखंडसौभाग्य प्राप्तयेचविष्णुप्रतिमादानंकरिष्ये॥ ताम्रपात्रंतं
दुलेनापूर्यतदुपरिस्वर्णमर्यीकृतान्युत्तारणप्राणप्रतिष्ठांविष्णुप्रतिमांचतुर्भुजायुधान्वि
तांप्रतिष्ठाप्यषोडशोपचारैः पूजयेत्॥ पूजाकालेपीतांबरादिवस्त्राणिकुंडलाद्यलंकारान्
कुसुमादिपुष्पमालाश्चार्पयित्वाप्रणमेत्॥ भगवन्कमलाकांतसर्वमंगलदायक॥ हत्वास

वांछितानिसौभाग्यंचाभिवर्धय॥१॥ इतिसंप्रार्थ्य॥ प्रतिगृहीतारंब्राह्मणंसंपूज्यार्चित
प्रतिमांसोपस्करांदद्यात्॥ दानमंत्रस्तु॥ यन्मयाप्राच्यजन्मनुषिघ्नंत्यापतिसमागमं॥ विषोप
विषशस्त्राद्यैर्हतोवातिरक्तया॥ प्राप्यमानंमहाघोरंयशःसौख्यधनापहं॥ वैधव्याद्य
तिदुःखौघान्नाशायसुखलब्धये॥ बहुसौभाग्यदात्रींचमहाविष्णोरिमांतनुं॥ सौव
र्णींप्रतिमांशक्त्यातुभ्यंसंप्रददेद्विज॥१॥ इमांमयार्चितांविष्णुप्रतिमांसोपस्करांवैध-
व्यारिष्टनिरासार्थंअखंडसौभाग्यप्राप्तयेचअमुकशर्मणेब्राह्मणायतुभ्यमहंसंप्रददेइति
दत्वा॥यथाशक्तिसुवर्णदक्षिणांदत्वातस्मादाशिषोगृहीत्वा॥ कन्याअनघाद्याहमस्मीतित्रि

र्वदेत्॥ एवमस्त्विति विप्रोक्तिंगृहीत्वा॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्॥ ततोवैवाहिकंकुर्यात्॥
इतिवैधव्ययोगहरविष्णुप्रतिमादानं॥ ॥ ७ ॥ ॥ अथतृतीय मानुषीविवा
हस्यनिषिद्धत्वात्तस्मिन्कर्तव्यंसत्यर्कीविवाहविधिरुच्यते॥ ॥ तत्रतृतीयमानुषी
विवाहनिषेधमाह कश्यपः॥ तृतीयांमानुषींनैवचतुर्थींयःसमुद्वहेत्॥ पुत्रपौत्रादिसंप
न्नःकुटुंबीसाग्निकोवरः॥ उद्वहेदितिसिध्यर्थंतृतीयानकदाचन॥ मोहादज्ञानतोवापि
गच्छेच्चेंयदिमानुषीं॥ म्रियतेनचसंदेहोगर्गस्यवचनंयथा॥ ॥वसिष्ठः॥ चतुर्थ्यां
श्चविवाहार्थंतृतीयार्कींसमुद्वहेत्॥ आदित्यदिवसेवापिहस्तर्क्षेवाशनैश्चरे॥ शुभेदिने

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

वापूर्वाण्हं कुर्यादर्कीविवाहकं ॥ ब्राह्मे॥ प्रामात्प्राच्यामुदीच्यां वा सुपुष्पफलसंयुतां ॥ निरीक्ष्यय
त्नतोधस्तात्स्थंडिलंरचयेद्बुधः॥ व्यासः ॥ स्नातालंकृतवासांसिरत्नगंधविभूषितः ॥ सुपुष्प
फलशाखंच अर्कगुल्मंसमाश्रयेत्॥ सलक्षणेनकुंभस्थामर्कींसंस्थाप्ययत्नतः ॥ अर्कक
न्याप्रदानार्थंआचार्यंकल्पयेत्सुरा॥ उभौगोत्रविभिन्नंतंशांतंदांतंदयान्वितं ॥ आचार्ये-
णस्वयंभाव्यं दत्तांसूर्येणकन्यकां ॥ अर्कीसन्निधिमागत्य तत्रस्वस्त्यादिवाचयेत्॥ नांदी
श्राद्धंहिरण्येनअष्टवर्गान्प्रपूजयेत्॥ पूजयेन्मधुपर्केणआचार्यंयत्नतोवरम्॥ यज्ञोपवीतं
वस्त्रंच हस्तकर्णादिभूषणं॥ उष्णीषंगंधमाल्यादिवरायच प्रदापयेत् ॥ ब्रह्मपुराणे ॥ य

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

थाविधीतिरुच्येत इत्यस्यानंतरंक्रमः॥ कृत्वार्कपुरतस्तिष्ठन्प्रार्थयेत्तुद्विजोत्तमः॥ ॥
त्रिलोकपासिन्समाम्बच्छाययासहितोरवे॥ तृतीयोद्वाहजंदोषंनिवारयस्व स्वंकुरु॥१॥
तत्राध्यारोप्यदेवेशंछाययासहितंरविं॥ वस्त्रैर्माल्यैस्तथागंधैस्तन्मंत्रेणप्रपूजयेत्॥तन्मंत्र
आकृष्णेनेति॥ अन्यच्च॥ श्वेतवस्त्रेणसंवेष्ट्यतथाकार्पासतंतुभिः॥गंधपुष्पैःसमभ्य-
र्च्यतल्लिंगैरभिषिच्यतं॥ गुडौदनंतुनैवेद्यंतांबूलंचसमर्पयेत्॥ व्यासः॥ अर्कोप्रदक्षि
णंकुर्वन्जपन्मंत्रमिमंबुधः॥ ॥ ममप्रीतिकरायंयंमयासृष्टपुरातनी॥ अर्कजा
ब्रह्मणासृष्टाअस्माकंपरिरक्षतु॥१॥ पुनःप्रदक्षिणंकृत्वामंत्रेणानेनमंत्रवित्॥ ॥

For Private and Personal Use Only

संस्कार ॥३४६॥ नमस्तेमंगलेदेविनमःसवितुरात्मजे॥ त्राहिमांकृपयादेविपत्नीत्वंमेइहागता॥ अर्कंत्वं भास्कर
ब्रह्मणासृष्टासर्वप्राणिहितायच॥ वृक्षाणामादिभूतात्वंदेवानांप्रीतिवर्धिनी॥ तृतीयोद्वा
हजंपापंमृत्युंचाशुनिवारय॥ नतस्त्वकन्यावरणात्रिपुरुषकुलमुच्चरेत्॥ आदित्यःस
विताचार्कः पुत्रीपौत्रीप्रपौत्रिका॥ गोत्रंकाश्यपइत्युक्तंलोकेलौकिकमाचरेत्॥
अन्यच्च॥ वरःकाश्यपगोत्रश्चेत्तदाचार्यःस्वपूर्वजान्॥उच्चरेन्ममपुत्रीतिस्वगोत्रैःस
हतद्विधिः॥ ॥व्यासः॥ सुमुहूर्तेर्कीनिरीक्ष्यस्वस्तिसूक्तमुदीरयेत्॥ आशिषश्चत ॥३४६॥
तःकुर्यादाचार्यप्रमुखैर्द्विजैः॥ यथाचार्यःसमाहूयविधिनातन्मुखोच्चतां॥ परिगृह्यत

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तो होमं गृह्योक्तविधिनाचरेत ॥ ॥ अर्कीदानमंत्रस्तु ॥ अर्ककन्यामिमां विप्र यथाश
क्ति विभूषितां ॥ गोत्राय शर्मणे तुभ्यं दत्तां विप्र समाश्रय ॥ १ ॥ ॥ अंजल्यक्षतकर्माणि
कृत्वा कंकणपूर्वकं ॥ यावत्संचावृतं सूत्रं अर्किवृक्षे प्रवेष्टयेत् ॥ पंचीकृतं पुनः सूत्रं स्कंधे
बध्नाति मंत्रतः ॥ स्वशाखोक्तेन मंत्रेण गायत्र्या चाथवा जपेत् ॥ बृहत्सामेति मंत्रेण सूत्र
रक्षां प्रकल्पयेत् ॥ अर्क्याश्च पुरतः पश्चाद्दक्षिणोत्तरयोस्तथा ॥ आग्नेयादिक्रमेणैव वि
दिक्षु अपि चैव हि ॥ अष्टौ कुंभान्प्रतिष्ठाप्य क्रमेणैव यथाविधि ॥ प्रस्नव प्रति कुंभं च त्रिभिः
सूत्रेण वेष्टयेत् ॥ हरिद्रागंधसंयुक्तान्पूरयेच्छीतलैर्जलैः ॥ पंचपल्लवसंयुक्तान्फल

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रत्नसमन्वितान् ॥ सर्वौषधिसमायुक्तान्पूर्णपात्रसमन्वितान्॥ प्रतिकुंभे महाविष्णुं संपू-
ज्य परमेश्वरं ॥ पाद्यार्घादीनि नैवेद्यं कुर्यान्नाम्नैव मंत्रवित् ॥ कुंभोदकैर्वरं अर्की वारुणैरभि-
षिंचयेत् ॥ ॥ अत्र होम प्रकारः शौनकेन दर्शितः ॥ तृतीये तु विवाहे च संप्राप्ते पुरुषस्य
तु ॥ अर्कीविवाहं वक्ष्यामि शौनकोक्तविधानतः ॥ अर्कीसन्निधिमागत्य तत्र स्वस्त्यादिवा
चयेत् ॥ नांदीश्राद्धं प्रकुर्वीत आचार्यं वरयेत्ततः ॥ अर्कीमभ्यर्च्य सौर्या च गंध पुष्पाक्षता
भिः ॥ सौर्या एव च सूर्यस्य आकृष्णेन ऋचेन च ॥ स्वयं चालंकृतस्तद्वद्वस्त्रमाल्यादिभिः
स्रग्भिः ॥ अर्कस्योत्तर देशे तु स्थंडिलं कारयेत्ततः ॥ उल्लेखनादिकं कृत्वा अग्निं संस्थाप

येत्ततः ॥ ब्रह्मासनादिकंकृत्वा समन्वारब्ध एतया ॥ एतया अर्ककन्यया ॥ संस्कृताज्य
स्रुवेणैव आघारांतमतः परं॥ आज्याहुतिंच जुहुयात्संगोभिरनएकया ॥ यस्मैत्वाकामका
मश्चएतयाचततः परं॥ व्यस्ताभिश्चसमस्ताभिस्ततश्चस्विष्टकृद्भवेत्॥ परिवेशनपर्यंत
मयाश्चेत्यादिकं क्रमात्॥ प्रार्थनामंत्रादिविशेषमाह व्यासः ॥ पुनः प्रदक्षिणं कृत्वामं
त्रमेतमुदीरयेत्॥ मयाकृतमिदंकर्मस्थावरेषुजरायुणा ॥ अर्कापत्यानिनोदेहितत्
त्सर्वंक्षंतुमर्हसि॥ १॥ ॥ इत्युक्त्वाशांतिसूक्तंचजप्त्वाचविसृजेत्पुनः॥ गोयुग्मंदक्षि
णांदद्यादाचार्यायचभक्तितः॥ इतरेभ्योपिविप्रेभ्योदक्षिणांचापिशक्तितः ॥ तत्सर्वं

गुरवेदद्यादंते ब्राह्मण भोजनं॥ एवमर्कीसममभ्यर्च्यविधिनामानुषींपुरा॥ उद्वहेदन्यथा
 नैवपुत्रपौत्राभिवृद्धिमान्॥ एवमेतद्विजश्रेष्ठविधिनासम्यगुद्वहेत्॥ धनधान्यसमृद्धिं
चइच्छाभीष्टवरंव्रजेदित्यर्कीविवाहक्रमः॥ ॥ अथ प्रयोगः॥ अत्रक्रियमाणवि-
वाहात्प्राक्चतुर्दिनादिव्यवहितेरविशनिवासरेहस्तनक्षत्रे शुभतिथ्यादिदिनेग्रामा
त्प्राच्यामुदीच्यांवापुष्पफलयुतार्कीगुल्मंप्रयोज्य तदधोभागेपुरतःस्थंडिलंविरच्य॥
अर्कीपश्चिमतोयजमान उपविश्य॥ गुल्मस्यसमंतात्प्रागाद्यष्टदिक्षुतंदुलेनाष्टदलानि
विरच्य॥ आचम्यप्राणानायम्यदेशकालकीर्तनांते मम तृतीयमानुषीविवाहदोषपरिहा

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रार्थंशुभफलप्राप्तयेच्च अर्कविवाहंकरिष्ये॥ तदंगविहितंनिर्विघ्नार्थंगणपतिपूजनंस्व
स्तिपुण्याहवाचनंमातृकापूजनंनांदीश्राद्धंचकरिष्ये इतिकृत्वा॥ तत्रनांदीश्राद्धं हेम्नाकर्त
व्यं॥ कर्मार्थंस्वकुलाचार्यंवृत्वा॥ अपरमर्कदानाचार्यंवृणुयात्॥ ततोवरः अर्कगुल्मस्या
ग्रेतंदुलाष्टदले मही द्यौरितिक्रमेणपूर्णपात्रनिधानांतंकलशं प्रतिष्ठाप्यगंगाद्यावाह्याभिमं
त्र्यवरुणंसंपूज्य॥ तदुपरिअस्युत्तारणप्राणप्रतिष्ठांसंपाद्यस्वर्णमयींछाययासहितामर्क
प्रतिमांप्रतिष्ठाप्य॥वस्त्रोपवस्त्राणिसमर्प्य॥आकृष्णेनेतिषोडशोपचारैःसंपूज्य गुडौद
ननैवेद्यंदत्वा॥ पूजनांते प्रार्थयेत्॥ त्रिलोकवासिन्सप्ताश्वछाययासहितोरवे॥नृतो

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

योद्वाहजंदोषंनिवारयसुखंकुरु ॥१॥ ततोर्कीं आपोहिष्ठेतिऋचेनशुद्धजलेनाभिषिच्यषो
डशोपचारैः संपूज्य प्रदक्षिणांकुर्यात् ॥ तत्रमंत्रः ॥ ममप्रीतिकरायावैत्वयासृष्टापुरातनी॥
अर्कजाब्रह्मणासृष्टा वस्माकंपरिरक्षतु ॥१॥ इत्येका ॥ नमस्तेमंगलेदेविनमः सवितुरात्म
जे ॥ त्रसमांकृपयागाअथसार्तात्वंमेइहागता ॥१॥ इतिद्वितीयप्रदक्षिणा ॥ ततोर्कींप्रार्थ
येत् ॥ अर्कत्वंब्रह्मणासृष्टासर्वप्राणिहितायच ॥ वृक्षाणामादिभूतात्वंदेवानांप्रीतिव
र्धिनी ॥१॥ सर्वारिष्टहरानित्यंसर्वमंगलदायिनी॥ तृतीयोद्वाहजंपापंमृत्युंचाशुविनाशय
॥२॥ ॥ ततोदानाचार्यः देशकालौस्मृत्वा अर्कींविवाहार्थमागतंवरंमधुपर्केणार्चयिष्ये इ

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

तिसंकल्पपूर्वकंस्वशाखोक्तविधिनावरायमधुपर्कपूजांसमर्पयेत॥ततोवरः स्थंडिलेपंचभू
संस्कारपूर्वकमग्निंप्रतिष्ठाप्य॥ अर्कीवरांतराले अंतःपटंधृत्वाकर्माचार्यादिब्राह्मणैर्मंग
लपद्याष्टकंपठित्वाओंप्रतिष्ठेत्युक्त्वाउत्तरतः अंतःपटंनिःसार्य ॥ आचार्यादिब्राह्मणाः
स्वस्तिनइन्द्रेतिमंगलसूक्तंपठेयुः ॥ ततोजरांगच्छेति अर्क्यैवासोपरिधाप्य॥ याऽअकृंन
न्नेत्युत्तरीयं॥ समंजंत्विति अर्कींनिरीक्ष्य ॥ यदाबध्नन्निति मंत्रेणमांगल्यतंतुबध्नीया
त॥ ततोगायत्र्यावृहत्सामेनपरित्वेत्यनुवाकेनवाअर्कीवरयोः सूत्रमावेष्ट्य ॥ततोदानाचार्यउ
दङ्मुखउपविश्यदेशकालौस्मृत्वाश्रीपरमेश्वरप्रीतयेअर्कीकन्यादानंकरिष्ये॥ वरहस्तेशिवा

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

आपः संत्वेत्यादिकृत्वा॥वरस्यगोत्रोच्चारः॥ अमुकसगोत्रस्य अमुकप्रवरस्य अमुकशर्म
णः प्रपौत्राय॥ अ०गो० अ०प्र० अ०श० पौत्राय॥ अ०गो०अ०प्र०अ०श०पुत्राय॥ अ०
गो० अ०प्र० अ० श०णेवराय॥ अथार्कीपक्षे॥ काश्यपगोत्रस्य काश्यपावत्सारनैध्रुवेति
त्रिप्रवरस्यआदित्यस्यप्रपौत्रीं॥ का०गो० का० त्रिप्र० सवितुः पौत्रीं॥ का०गो०त्रिप्र० अर्क
स्यपुत्रीं॥ का०गोत्रोत्पन्नां का०त्रिप्र०अर्कीनाम्नींइमांकन्यांसूर्यदैवत्यांतव तृतीयमानुषीविवाहदो
षनिरासार्थंभार्यात्वेनतुभ्यमहंसंप्रददे॥ अनेनार्कीशाखां वरहस्ते दत्वातदुपरिसकुशो-
दकं निषिंचेत्॥ एवंत्रिवारंकुर्यात्॥ वरस्यकाश्यपगोत्रं चेत्तर्हिदानाचार्यः अर्कीनाम्नीं

For Private and Personal Use Only

इमांकन्यांसूर्यदत्तांविभाव्यस्वगोत्रोच्चारपूर्वकंआत्मनश्चत्रिपूर्वजान्ममपुत्रींइत्यू
हंकुर्यात् ॥ ॥ अर्कीकन्यामिमांविप्रयथाशक्तिविभूषितां ॥ गोत्रायशर्मणेतुभ्यं
दत्तांविप्रसमाश्रय ॥१॥ ॥ ततोवरः अर्क्युपरिअक्षतांजलीन्त्रीन्समर्पयेत् ॥ तत्र
मंत्रा॥ ॐ यज्ञोमेकामः समृध्यताम् ॥ इतिप्रथमांजलिः ॥ ॐ धर्मोमेकामः समृध्य
ताम् ॥ इतिद्वितीयां० ॥ ॐ यशोमेकामः समृध्यताम् ॥ इतितृतीयां० ॥ ॥ ततोर्कीगुल्मं
परितेत्यनुवाकेनवेष्टितंसूत्रंनिष्कास्यपंचगुणंकृत्वातत्रहरिद्राखंडंबध्वातत्कंकणंबृ
हत्सामेतिमंत्रेणअर्कीदक्षिणशाखायांबध्नीयात् ॥ तत्रमंत्रः ॥ ॐ बृहत्सामनक्षत्रमृ

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

द्रृढवृष्ट्यंत्रिष्टुभौजशुभितमुग्रवीरं॥ इंद्रस्तोमेनपंचदशेनमध्यमिदंवातनुसगरेणर-
क्ष॥१॥ इतिमंत्रेणकंकणंबध्नीयात्॥ ततोर्कीदिग्विदिक्षुकृताष्टदलेमहीद्यौरित्यादिक्रमे
णाष्टौकुंभान्संस्थाप्य॥ केचित्प्रागादिचतुर्दिक्षुचतुरः कुंभान्॥ सूत्रेणावेष्ट्यचंदन
प्रक्षेपणेऽष्टगंधंक्षिप्त्वापूर्णपात्रंनिधायतेषुनाम्नाविष्णुमावाह्यषोडशोपचारैः संपूज
येत्॥ ॥ वरः देशकालकीर्तनांतेअर्कीविवाहांगभूतंहोमंकरिष्ये॥ ॥ततोदक्षि
णतोब्रह्मासनादिआज्यभागांतंचरुवर्जंकुशकंडिकांसंपाद्य॥ तत्राघारावाज्यभागौ
॥ मनसा॥ ॐ प्रजापतयेस्वा॰ इदंप्रजा॰ नमम॥ ॐ इंद्रायस्वा॰ इदमिन्द्रा॰॥ ॐ अग्नये

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

स्वा० इदमग्नये० ॥ ॐ सोमायस्वा० इदंसोमाय० ॥ ॥ ततोबृहस्पतिंअग्निंचैकैकयाहु
त्याज्येनहुत्वा ॥ तद्यथा ॥ ॐ संगोभिरांगिरसोनक्षमाणोभगऽइवदर्यमाणंनिनाय ॥ ज
नेमित्रोनदंपतीअनक्तिबृहस्पतेवाजयांशुरिवाजौस्वाहा ॥ इदंबृहस्पतयेनमम ॥ ॐ य
स्मैत्वाकामकामायवहंसम्राड्यजामहे ॥ तामस्मभ्यंकामंदत्वायथेदंघृतंपिबस्वाहा ॥ इद
मग्नयेनमम ॥ ॥ ततोव्यस्तसमस्तव्याहृतीर्हुत्वाज्येन ॥ ॐ भूः स्वा० इदमग्न० ॥ ॐ भुवःस्वा०
इदंवायवे० ॥ ॐ स्वः स्वा० इदंसूर्याय० ॥ ॐ भूर्भुवःस्वःस्वा० इदंप्रजापतये० ॥ ततःस्विष्टकृ
त् ॥ ततोभूराद्याःप्रजापत्यांतानवाहुतीराज्येन ॥ ॥ ततःसंस्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकां-

For Private and Personal Use Only

तं होमशेषं समापयेत् ॥ ततोर्कीं प्रार्थयेत् ॥ यथाकृतमिदं कर्मस्थावरेषु जरायुणा ॥ अर्कापत्यानि नो देहि तत्सर्वं क्षंतुमर्हसि ॥ १ ॥ ततआचार्यो गंधादिभिः संपूज्य ताभ्यां च गोयुग्मं दद्यात् ॥ अष्टौ ब्राह्मणान्भोजयेत् ॥ नानानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो भूयसीं दक्षिणां दत्वा ॥ तैराशिषो गृहीत्वा ॥ पूजोपकरणादिकं आचार्याय दत्वा ॥ स्थापितदेवतानां उत्तरपूजां कृत्वा ॥ देवता विसृज्य ॥ यस्य स्मृत्येति नत्वा कर्मेश्वरार्पणं कृत्वा ॥ शांतिसूक्तं जपेत् ॥ ॥ एवं कृत्वा विधानं तु भार्याक्षेमं च विंदतीति ॥ ॥ इति श्रीमहर्षिभट्टविरचिते संस्कारभास्करे अर्कविवाहप्रयोगः ॥ ॥ ६७ ॥

॥ अथानादिष्टप्रायश्चित्तं ॥ कालातिक्रमे नियतवत् ॥ गर्भाधानादीनि उपनयनांतानि क

For Private and Personal Use Only

र्माणिनियतकालान्यभिहितानि ॥ यदिदैववशात्पुरुषापराधाद्वा दोषाद्वातेषांनियतस्य
कालस्य अतिक्रमोभवतितदाकिंकर्तव्यमितिसंदेहेनिर्णयमाह ॥ कालातिक्रमेयस्यसंस्कार
कर्मणः शास्त्रनियमितोयः कालस्तस्यअतिक्रमेलंघनेनियतवत् नित्यवन्नित्येश्रौतकर्मे यद्वि
हितंतद्वत् अनादिष्टप्रायश्चित्तंभवति ॥ एवंकृतप्रायश्चित्तस्य अतिक्रांतकालेसंस्कारकर्मण्य
धिकारः संपद्यते ॥ अनादिष्टप्रायश्चित्तेतिकर्तव्यता प्रयोगेवक्ष्यते ॥ अत्रकालातिक्रमइत्युपल
क्षणं ॥ ॥ अतः अन्येषामपिकर्मणांनाशेइदमनादिष्टमेवप्रायश्चित्तं ॥ गृह्यकारेणप्रायश्चित्तांतर
स्यअनुपदिष्टत्वात् ॥ किंतुश्रौतानामतिदेशेप्राप्ते अविज्ञातप्रतिमहाव्याहृतिभिःसर्वाभिश्चतुर्थ

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

६· सर्वप्रायश्चित्तेचेत्यस्यैवकालातिक्रमेनियतवदित्यनेनातिदेशः कृतोनतूपदेशाकृतः ॥
गृह्यकारणतत्रविज्ञातमप्रत्यक्षस्मृतिमूलं ॥ किमिदमार्ग्वेदिकंयाजुर्वेदिकंसामवेदिकंचेत्यनि
श्चितंस्मार्तंकर्मतस्यप्रदेशोन्यौतकल्पेब्याहृतिचतुष्टयपंचवारुणहोमंप्रायश्चित्तंउद्दिष्टमत्रा॥गृ
ह्यसूत्रेगृह्योक्तकर्मणामपिस्मार्तत्वात्तद्देशोतस्यैवातिदेशोयुक्तः॥ नपुनःप्रत्यक्षवेदमूलकर्म
प्रदेशोपदिष्टता॥ कालातिक्रमेनियतवदित्यस्यार्थउक्तः॥ इतिकर्तव्यतात्रलिख्यते॥पूर्णा
हुतिवदाज्यंसंस्कृत्यअनादिष्टप्रायश्चित्तहोमंकुर्यात्॥पूर्णाहुतिर्यथाकात्यायनसूत्रेपूर्णा
हुतिंजुहोतिनिरूप्याज्यंगार्हपत्येधिश्रित्यस्रुक्स्रुवंचसंमृज्याज्यमुद्वास्योत्पूयावेक्ष्यगृही

For Private and Personal Use Only

त्वान्वारब्धएव ऽ सर्वत्र ॥ ॥ अत्रैवंप्रयोगः ॥ ॥ यदावसथिकस्य अनादिष्टंप्राप्नोति तदा
ग्निः संभृतएव ॥ यदिनिरग्नेस्तदाउरुद्धायांभूमौ उक्तमानेनस्थंडिलंविरच्य तत्रपंचभूसंस्कारान्कृ
त्वा लौकिकाग्निंस्थापयित्वास्थाल्यामाज्यंनिर्वाप्याग्नावधिश्रित्यस्रुवंदर्भैः संमृज्याज्यमुद्वास्य
कुशाग्राभ्यामुत्पूयावेक्ष्यस्रुवेणादायोपरिसमिधंनिधायोत्थायस्रुवंसव्येकृत्वादक्षिणेनाग्नौ-
त्तिष्ठन्समिधमाधायोपविश्यदक्षिणंजान्वाच्य ओंभूः स्वाहेतिस्रुवस्थेनाज्येनैकामाहुतिंहु
त्वा ॥ इदमग्नयेनममेतित्यागः एवंसर्वत्र ॥ ॐ भुवः स्वाहा ॥ इदंवायवे० ॥ ॐ स्वः स्वाहा ॥
इदंसूर्याय० ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः स्वाहा ॥ इदंप्रजापतये० ॥ ॐ त्वन्नोऽअग्ने० मुग्ध्यस्मत्स्वाहा ॥

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

इदमग्नीवरुणाभ्यां०॥ ॐ सत्वन्नोऽअग्ने० नऽएधिस्वाहा॥ इदमग्नीवरुणाभ्यां॥ ॐ अयाश्चा
ग्ने० भेषज ᳚स्वाहा॥ इदमग्नये अयसे०॥ ॐ येतेशतं० स्वर्काः स्वाहा॥ इदंवरुणायसवित्रे
विष्णवेविश्वेभ्योदेवेभ्योमरुद्भ्यः स्वर्केभ्यश्च०॥ ॐ उदुत्तमं० स्यामस्वाहा॥ इदंवरुणाया
दित्यायादितयेच०॥ एवंस्रुवेणादायाज्याहुतिर्जुहोति॥ ॥ इदंनवाहुतिहोमात्मकंयत्र य
त्रप्रायश्चित्तानादेशः कर्मणांनियतकालातिक्रमोवा तत्रतत्रानादिष्टसंज्ञकंप्रायश्चित्तंवेदितव्य
म्॥ ॥ इत्यनादिष्टप्रायश्चित्तम्॥ ॥ ग्रंथाननेकानालोक्य यथामतिमयाकृतः॥ याज्ञि
कानांहितार्थायश्रीरामचरणार्पितः॥ १॥ भूनेत्ररसभूशाके १६२१ प्रमाथिनिशुभे

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

मथो ॥ ऋषिसंज्ञेनरचितः सर्वसंस्कारभास्करः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

अयं षोडशसंस्कारप्रयोगग्रन्थो मोहमय्यां राजधान्यां सोहनीत्युपनामधेयस्य नाराय णस्य जगदीश्वराख्ये मुद्रणालये शिलायन्त्रे शाके ऽङ्कांङ्कर्षिभूमिते १७९९ अधिक शुक्र शुक्ला ष्टम्यां भास्करवासरे चामुद्यत. तेनसकलेशः प्रसीदतु.

हा ग्रंथ सन् १८६७ च्या २५ व्या आक्टाप्रमाणें रजिस्टर केला आहे.

किम्मत ३ रुपये

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

इतिसंस्कारभास्करः समाप्तः

For Private and Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

For Private and Personal Use Only